

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Historický ústav ČSAV — Numismatická komise

NUMISMATICKÝ

SBORNÍK

VII

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědecká redaktorka dr. Emanuela Nohejlová-Prátová

Členové Numismatické komise :

Ing. dr. František Cach, dr. Karel Castelin, akademik Josef Dobiáš, doc. dr. František Graus,
doktor historických věd, člen korespondent ČSAV, dr. Emanuela Nohejlová-Prátová, dok-
torka historických věd a dr. Josef Petřtyl

NUMISMATICKÝ SBORNÍK

VII

Řídí

Emanuela Nohejlová-Prátová

NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

PRAHA 1962

PhDr. EMANUELE NOHEJLOVÉ-PRÁTOVÉ

doktorce historických věd

k šedesátým narozeninám

přátelé a žáci

3. VI. 1960

JOSEF DOBIÁŠ

RAŽBY CÍSAŘE MARKA AURELIA S MERKUREM
A NÁPISEM *RELIG AVG*

Právě uprostřed zmatků způsobených v Římě tak řečenou válkou Markomanskou (166—180), která se v kovové kronice událostí, jak byly právem nazvány římské mince doby císařské, reflektuje celou řadou „válečných“ reliéfů na jejich rubech, objevuje se v letech 172—174 mezi samými Iupitery, Marty, Minervami, Romami, Fortunami, Victoriemi a jinými, reálnějšími a konkrétnějšími symboly válečných let pojednou celá série nápadných mincí, které na první pohled vypadají z tohoto bojového prostředí, na rubu s postavou Mercuriovou. Zajímavý je také jejich nápis, *RELIGio AVGusti*, na římských mincích velmi vzácný; neboť druhý a jediný další doklad existuje až na minci císaře Licinia Valeriána (253—260), jejíž legenda *RELIGIO AVGG* naznačuje dvojitým G, že pochází z doby společné vlády Valeriánovy s jeho synem Gallienem. Na rozdíl od mincí Markových není však božstvo na ní zobrazené Merkur, nýbrž Diana.¹⁾ Ani Merkur není na římských mincích ranější doby císařské zjev právě běžný. Co však jej činí na mincích Markových ještě zvláštnějším, je, že jen na denárech a dupondiích je zobrazen volně stojící, kdežto na sestertiích stojí uprostřed chrámu zcela zvláštního a na římských mincích unikátního stylu.

Aureus není zatím pro tuto sérii, pokud vím, vůbec znám, ale tato skutečnost neznamená, že neexistoval, a nelze z ní proto činit závěry, k jakým se kloní Julien Guey, *La date de la „pluie miraculeuse“ (172 après J. C.) et la colonne Aurélienne. École française de Rome. Mélanges d'archéologie et d'histoire LXI, 1949, str. 110 s pozn. 3.* Neboť ve vertikálním dělení jednotlivých emisí, tj. pro úplnost všech možných nominálů (aureus, denár, sestertius, dupondius, as), lze i po všech dosavadních soupisech stále ještě nalézat doplňky. Např. právě pro dobu vlády Markovy se v poslední době podařilo doplnit neúplné dosud řady vertikálního dělení dříve neznámými nominály.

¹⁾ H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain* [dále citováno jako Cohen] V. 314, č. 177 a 178; Percy H. Webb, *The Roman Imperial Coinage* V. 1. London 1927, str. 47, č. 114 n. a str. 126, č. 29.

Z řady typu oslavujícího zahájení římské ofensivy proti severním barbarům r. 172 mincemi znázorňujícími přechod vojska s císařem v čele přes Dunaj po pontonovém mostě a s nápisem VIRTVS AVG byl donedávna znám jen aureus, jenž se r. 1869 dostal ze sbírky Gréauovy do Francouzského kabinetu (M.-S. III. 234, č. 270) a sestertius (M.-S. III. 296, č. 1047 a 1048). K nim přibyl nedávno unikátní as.²⁾ A naopak zase pro doplnění vertikální série typu Jupitera Propugnator, doložené donedávna jen vzácným sestertiem s legendou PROPVGNATORI IMP, s postavou tohoto božstva, upomínající velmi silně na známou sochu Diovu, vylovenou z moře Egejského a chovanou dnes v Národním museu athénském³⁾ (M.-S. III. 310, č. 1224 n.⁴⁾), a dupondii, nesoucími na rubu jen prostý symbol dvojitého blesku (M.-S. III. 309, č. 1219 a 1220; H. Mattingly, CRI IV. 666, č. 1640—1642), se nově objevil s týmž symbolem zase unikátní aureus.⁵⁾

Rozdělíme-li jednotlivé ražby této zajímavé série podle doby jejich vzniku, získáme tento přehled jejich emisí:⁶⁾

A 10. pros. 172—9. pros. 173 Legenda reversu TR P XXVII IMP VI.

Denár: Merkur držící v pr. pateru, v l. caduceus.

Dupondius: Merkur držící v pr. pateru nebo měsíc, v l. caduceus; u jeho pr. nohy někdy kohout.

Sestertius: Merkurova socha na podstavci uprostřed chrámu. Nad několika stupni se zdvíhá jeho průčelí o čtyřech sloupech, jejichž hlavice jsou nahrazeny hermami. Nad architravem segmentový štít, v němž v nestejném pořádku symboly Mercuriovy, zcela zřetelné ovšem jen na nejlépe zachovaných exemplářích: želva (neboť z jejího krunýře vytvořil Hermés korpus první lyry), kohout (symbol ranního světla a bdělosti), ověšený caduceus-kérykeion (odznak Herma jako posla bohů), beran (symbol Herma jako ochránce stád a boha pastýřů), okřídlený petasos a měsíc (symbol boha obchodu a ochránce kupců).

²⁾ F. A. Walters Sammlung (Ad. Hess Nachf.), Katalog 211. Luzern 1932, str. 26, č. 977 [chybně popsán jako Gross-Bronze]; H. Mattingly, Coins of the Roman Empire in the British Museum IV. London 1940, 626†, nyní ve sbírce autorově.

³⁾ J. Dobiáš, K výkladu bronzové sochy od Artemisia. Listy filologické LXXII, 1948, str. 136—144.

⁴⁾ Obě čísla, pod kterými je uvádějí M.-S., jsou totožná, neboť i na pařížském exempláři, jehož portrét popsal Cohen jako drappé, cuirassé, nemá císař brnění, stejně jako na exempláři, který publikoval Max Bernhart, Handbuch zur Münzkunde der röm. Kaiserzeit. Halle (Saale) 1926, Taf. 35, č. 10.

⁵⁾ Ars classica XVI. Genève 1933, str. 115, č. 1858, Pl. 71. Nyní ve sbírce autorově.

⁶⁾ V tomto přehledu se nepřihlíží k variantám císařova portrétu na lici ani k ještě bezvýznamnějším variantám reliéfů na rubu ani k variantám poměru mezi lícem a rubem, poněvadž pro náš účel jsou bez významu. Jejich popis podává W. Weber v pojednání citovaném dále v pozn. 10 a souborná díla M.-S. III [s doplňky a opravami J. Dobiáše, Nové dílo o mincovnictví Antoninů. NČČsl. VIII, 1932, str. 5 n.] a H. Mattingly, CRE IV. 469, 471, 472, 628 n. a 631.

B 10. pros. 173 — léto 174. Legenda reversu TR P XXVIII IMP VI.
Denár: Merkur držící v pr. pateru, v l. caduceus.

C Léto — 9. pros. 174. Legenda reversu TR P XXVIII IMP VII.
Denár: Merkur držící v pr. pateru, v l. caduceus.

Z tohoto přehledu vyplývá: V prvním období, v podstatě r. 173, byly raženy tři nominály: denáry, sestertie a dupondie (žádné assy). V ražení této emise se pokračovalo i následujícího roku, kdy se v létě dostalo císaři po sedmé imperátorského titulu, ale jen ve stříbře. A nejpozději 9. prosince 174 bylo i s ražbou denárů skončeno. Užívat pro ještě podrobnější chronologii uvnitř jednotlivých roků a období datovaných tribunskou mocí početnosti zachovaných exemplářů je metoda velmi problematičtá. Aby byla spolehlivější, k tomu by byla potřeba velmi pracných a dlouhých studií statistických, ale takové studium nepodnikl a nemohl podniknout žádný z autorů dosavadních katalogů: C. H. Dodd, Chronology of the Danubian Wars of the Emperor Marcus Antoninus. The Numismatic Chronicle Ser. IV, XIV, 1914, se omezil na sbírku berlínskou, M.-S. v podstatě na londýnskou a katalog jediného, kdo měl zcela jedinečnou znalost všech důležitějších kabinetů světových, Paula L. Stracka, po jeho smrti v druhé válce světové 4. srpna 1941⁷⁾ již nevyšel, stejně jako IV. díl jeho monumentálních Untersuchungen zur römischen Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts, jenž měl jednat o ražbách císaře Marka a jeho spolucísařů Lucia Vera a Commoda. Užil jsem proto k odhadu početnosti zachovaných kusů a tím i jednotlivých emisí, pro který se J. Guey, La date de la „Pluie miraculeuse“ et la colonne Aurélienne. Mélanges d'archéologie et d'histoire de l'École française de Rome LX, 1948, str. 117 a LXI, 1949, str. 108 p. 3 spokojil jen nespolehlivými odhady M.-S. III, raději N. A. Mušmovova soupisu ohromného pokladu římských denárů, nalezeného 10. listopadu 1929 v bulharské vsi Reka Devnia, zbudované na troskách antického města Marcianopole, neboť ten svou početností současně platných mincí — z pokladu obsahujícího původně přes sto tisíc kusů zůstalo po rozchvácení více než 20 000 kusů ve veřejném majetku (Národní museum v Sofii a museum ve Varně) stále ještě přes 81 000 kusů, z nich 7716 denárů Markových⁸⁾ — poskytuje pro náš čistě statistický účel pomůcku nesrovnatelně solidnější, nežli je počet exemplářů chovaných v jednotlivých, i sebe bohatších sbírkách, pro něž jsou exempláře vybírány a získávány podle zcela jiných hledisk. A tu docházíme, ovšem jen pro denáry, k takovýmto výsledkům.

⁷⁾ Fritz Taeger, Paul L. Strack. Gnomon XVIII, 1942, str. 58 n.

⁸⁾ N. A. Mouchmov, Une trouvaille de monnaies antiques près de Reka Devnia (Marcianopolis). Arethusa 1930, str. 49—52 a Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis). Editions du Musée National Bulgare, No 31. Godišnik na Narodnija musej V. Supplément. Sofia 1934.

Číslo			Markovy tituly	Odhad vzácnosti		Počet kusů v Rece Devnia
Cohen II. ¹	Cohen III. ²	M.-S. III.		Cohen	M.-S.	
191	530	285	tr. p. XXVII imp. VI	6 fr.	scarce	22
192	—	298	tr. p. XXVIII imp. VI	6 fr.	scarce	25
193	536/7	308/9	tr. p. XXVIII imp. VII	6 fr.	common	1

Z tohoto sestavení⁹⁾ je nejlépe vidět, jak problematické jsou chronologické závěry, které činí J. Guey, *La date* 1948, str. 117 a 124 z odhadu početnosti jednotlivých emisí podle M.-S.: denáry první emise pokládá Guey za dosti vzácné (*assez rares*), ze druhé za vzácné (*rares*), ze třetí za hojné (*abondants, communs*), ačkoli z jejich frekvence v nálezů z Reka Devnia vyplývá stupnice právě opačná.

Ze všech reversů naší série nejzajímavější je typ sestertia s obrazem chrámu se sochou Mercuriovou uvnitř.¹⁰⁾ Z tohoto reversu vycházely také všechny dosavadní pokusy o výklad všech nominálů naší série. Nejvíc nasnadě bylo ovšem vidět v tomto reliéfu obraz skutečného chrámu, ať už byl vztahován na opravu starého chrámu Mercuriova, zbudovaného podle zprávy Liviovy II 21, 7 a 27, 5 n. na svahu Aventina již r. 495 př. n., l.,¹¹⁾ či na chrám zcela nově vystavěný za císaře Marka.¹²⁾ Proti možnosti, že revers znázorňuje chrám, bylo však namítnuto z odborné strany, že hermovitě zakončení sloupů je pro chrám a tedy monumentálnější budovu prvek architektonicky nemožný.¹³⁾ Pomýš-

⁹⁾ Ani ono není úplně spolehlivé, vinou 2. vydání Cohenovy *Description*, jež proti vydání původnímu vůbec neuvádí denár z XXVIII. roku s IMP VI (ačkoli ve Francouzském kabinetu, jehož katalog představuje vlastně Cohenovo dílo, zastoupen je) a denár z XXVIII. roku s IMP VII popisuje nesprávně s IMP VIII. Bohužel ho v tom následuje i N. A. Mušmov, *Le trésor*, str. 69.

¹⁰⁾ Podrobný popis variant podle šestnácti exemplářů ze sedmi předních numismatických sbírek evropských podává W. Weber, *Ein Hermes-Tempel des Kaisers Marcus*. *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Kl.* 1910, 7. Abh., str. 8 pozn. 30.

¹¹⁾ H. Jordan, *Topographie der Stadt Rom im Altertum I.* 3. Berlin 1901, str. 118 n.; A. Merlin, *L'Aventin. Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome* 97. Paris 1906, str. 363. Na tento starý chrám vykládal rub naší mince po vzoru již Fr. Angeloniho, *Historia Augusta da Giulio Cesare infino a Costantino il Magno con la verità delle antiche medaglie*. In Roma 1641, str. 182 n. např. Steuding ve W. Roscherově *Lexikonē der griech. und römischen Mythologie II.* 2. Leipzig 1894–1897, sl. 2803, O. Richter, *Topographie von Rom*. München 1901, str. 180; Adr. Legrand, *Mercure v Darembergerově-Saglioově Dictionnaire des antiquités III.* Paris 1918, str. 1818, Max Bernhart, *Handbuch der Münzkunde*, str. 127, S. B. Platner-Th. Ashby, *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*. London 1929, str. 339.

¹²⁾ Heintz Dressel, *Das Isaeum Campense auf einer Münze des Vespasianus*. *Sitzungsberichte der preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1909, I, str. 646, pozn. 2; W. Weber, *Ein Hermes-Tempel* (v. pozn. 10); Georg Wissowa, *Religion und Kultus der Römer* [Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft V. 4]. München 1912, str. 306; W. Zwickler, *Studien zur Markussäule I* [Allard Pierson stichting Universiteit van Amsterdam. *Archaeol.-hist. bijdragen VIII*]. Amsterdam 1941, str. 133 a 217.

¹³⁾ T. L. Donaldson, *Architectura numismatica or Architectural Medals of Classic Antiquity*. London 1859, str. 91 nn.

lelo se tedy na nějakou stavbu menších rozměrů: na nějaký chrámek, kapličku (*aedicula*) nebo dokonce jen na nějaký egyptisující kiosk.¹⁴⁾ Ale taková nějaká nenáročná stavbička nebo dokonce jen „small shrine“,¹⁵⁾ by nebyla mohla být zvětčována ražbou tak abundantní, jaká vyplývá nejen z počtu zachovaných exemplářů našeho sestertia, ale i z rozmanitosti jejich typů, které zase předpokládají velikou hojnost razidel.¹⁶⁾

Proti vykládání reversu našich sestertiů na nějaký chrám mluví však ještě jiná úvaha. Na jiných nominálech téže série (na denárech a dupondiích) není totiž zobrazen chrám, nýbrž jen postava Mercuriova, která bývá někdy vykládána jako socha tohoto boha.¹⁷⁾ Proti takovému výkladu svědčí sice již to, že na denárech a dupondiích naší série stojí postava boha zcela volně, bez piedestalu.¹⁸⁾ Ale i kdybychom nehleděli k této námitce, zbývá ještě další, velmi závažná potíž: poněvadž nemůže být nejmenší pochyby o tom, že všechny naše nominály s nápisem RELIG AVG patří k jedné a téže emisi a že tedy mají stejný účel i smysl, proč by na některých z ražeb byla zobrazena jen socha Mercuriova a na jiných chrám tohoto boha, když přece různá velikost obrazové plochy jednotlivých nominálů neklade žádné překážky tomu, aby na nich mohl být zobrazen ten jako onen námět?¹⁹⁾ O tom, že i mince nejmenšího formátu (*aurei* a denáry) poskytovaly dostatečnou plochu i pro znázornění mo-

¹⁴⁾ J. Guey, *Encore la „Pluie miraculeuse“*. *Mage et dieu. Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes LXXIV, 3e Série XXII*, 1948, str. 44, *La date de la „Pluie miraculeuse“* (v. str. 7) 1949, str. 107 pozn. 3, 108 a 110 p. 2. Stejnou myšlenku imputuje W. Zwickler, *Studien I.* 133 nesprávně i mně, *Le monnayage de l'empereur Marc-Aurèle et les bas-reliefs historiques contemporains. Revue numismatique IV. Sér. XXXV*, 1932, str. 146 n., ačkoli již tam jsem vyslovil jasně své přesvědčení, že stavba znázorněná na Markových sestertiích nepředstavuje žádnou skutečně existující budovu, ať větší či menší, nýbrž že jen symbolizuje úctu vzdanou Hermovi, tedy mínění, které zastává, devět let po mně, Zwickler sám... Podobně i Jacqueline Chittenden, *Hermes-Mercury, Dynasts, and Emperors. The Numismatic Chronicle. Sixth Ser. V*, 1945, str. 55, která vykládá budovu na rubu našeho sestertia dokonce na nějaký „small shrine“.

¹⁵⁾ Takové drobné svatyně, spíš jakési domácí oltářiky, opravdu existovaly. Řadu jsem jich viděl r. 1930 v alžírském Madauru (Mdaurus) ve zdi proti vchodu do budovy určené pro správu tamějších vykopávek. Jedna z nich se nápadně podobala reliéfu na Markově sestertiu. Ale pro jejich doslova miniaturní rozměry pokládám za vyloučeno, že by mohly být zobrazovány na mincích.

¹⁶⁾ Ocenění u H. Cohena, *Description III.*² (25 frs) i M.-S. (R) silně přehání vzácnost tohoto sestertia; mají jej i sbírky zcela průměrné velikosti, i v několika exemplářích, a v dražebních katalozích se vyskytá zcela běžně.

¹⁷⁾ E. Petersen, *Blitz- und Regenwunder an der Marcus-Säule*. *Rheinisches Museum für Philologie. N. F. L.*, 1895, str. 473; W. Weber, *Ein Hermes-Tempel*, str. 7 pozn. 28.

¹⁸⁾ Pro denáry na to upozornila J. Chittenden, *Hermes-Mercury, Dynasts and Emperors*, str. 54.

¹⁹⁾ Tím, že sujet chrámu vyžadoval co největší plochu, vykládá J. Guey, *La date* 1949, str. 110 pozn. 2, že se tento námět vyskytuje jen na sestertiích, nikoli na dupondiích ani na denárech.

numentálních budov, poskytuje římské mincovnictví hojnost dokladů.²⁰⁾ Abychom se časově vzdalovali co nejméně od doby císaře Marka, stačí upozornit na aurey a denáry ražené po smrti Faustiny starší s obrazem chrámu zasvěceného jí a jejímu manželovi, Antoninu Piovi, jenž dosud stojí na Římském fóru,²¹⁾ nebo na Piův denár s obrazem obnoveného chrámu Augustova s nápisem AED DIVI AVG REST²²⁾ nebo TEMPL DIV AVG REST.²³⁾

Vyloučíme-li však možnost, že naše mince byly raženy na paměť stavby nebo dedikace a zřízení nějaké architektury²⁴⁾ nebo sochy zasvěcené Mercuriovi, zbývá pro výklad smyslu našich ražeb jen sama představa tohoto boha s legendou RELIGIO AVGVSTI. Mince měly tedy zvěčnit vztah náboženské úcty císařovy k tomuto božstvu.

V jaké spojení toho druhu lze však uvést císaře Marka s Mercuriem?

Prameny pro vládu Markovu jsou sice zachovány jen v žalostně chudém a chatrném stavu, ale přec jen nalezneme právě pro jeho poměr k Mercuriovi velmi konkrétní a charakteristickou zprávu ve vypravování Dióna Cassia, autora velikých, řecky psaných annálů římských, cenných zvláště pro dobu, o níž psal Dión jako současník nebo aspoň jako pamětník blízký časem (Dión byl po druhé konsulem r. 229) i místem (Dión býval místodržitelem v Horní Panonii). Jde o někdy obecně známou událost, k níž došlo za Markomanské války v zemi Kvádů, tedy na Slovensku, kdy zaskočené a barbarickou přesilou obklíčené vojsko římské bylo za velkého parna před smrtí žízni (germanica sitis) „zázračně“ zachráněno zakročením Herma aëria, tedy podle římského výkladu (interpretatio romana) Mercuria. Taková byla pohanská verze o tomto divu. Podle verze křesťanské, ale stále ještě současné — lze ji zjistit již u úplného současníka Apollinaria, biskupa ve fryžské Hierapoli, a u Tertulliana r. 197 —, vyprosili však spásný déšť křesťané, živel ve východních legiích, které se

²⁰⁾ Max Bernhart, Handbuch der Münzkunde der röm. Kaiserzeit. Tafelband, Taf. 80–93.

²¹⁾ M.-S. III. 69, č. 343; 70, č. 354; 73, č. 388; 74, č. 396; 76, č. 406, Pl. III. 53 a 72; H. Mattingly, CRE IV, Pl. 8, č. 8, 9 a 14.

²²⁾ M.-S. III. 42, č. 124; H. Mattingly, CRE IV, č. 74.

²³⁾ M.-S. III. 44, č. 143; 58, č. 272; 60, č. 284, 289 a 290; 63, č. 305; H. Mattingly, CRE IV, č. 549–552. Pl. 12, 4.

²⁴⁾ Vyloučením této možnosti se stávají zbytečnými pokusy užít pro přesnější chronologii události zvěčněných našimi ražbami úvah o pravděpodobné době, které bylo třeba k provedení stavby domnělého chrámu, chrámku nebo kiosku, jak to činí J. Guey, La date 1949, str. 107 s pozn. 3 a 108–110. Guey argumentuje proti datování epizody zázračného deště do léta nebo do podzimu 173 (sám jí klade do roku 172) takto: stavba svatyně zobrazené na rubu našeho sestertiu musila být do 9. prosince 173 — to je poslední možné datum pro jeho ražení — již dokončena, ne-li posvěcena a dedikována, neboť kultovní socha stojí na minci již v jeho celle. Je tedy nemožné, aby bylo k události, která dala podnět k její ražbě, došlo teprve v létě nebo na podzim toho roku; neboť k provedení kamenné stavby s tesanými skulpturami by bylo podle odborného soudu třeba nejméně celého roku a nikoli tedy jen nějakých tří, čtyř měsíců.

účastnily Markomanské války, patrně vůbec početně zastoupený, zvláště prý vojáci legie XII., jejímž garnisonním místem byla Meliténé v maloasijské Kappadokii. Obojí verze není sice zachována dílem Diónovým, ale výtahem z něho, namnoze doslovným, který pořídil v X. století byzantský historik Xifilinos; jeho vlastní, polemická, vložka, uplatňující proti Diónovi verzi křesťanskou, je do původního textu zasazena tak neorganicky, že ji z něho lze vyloupnout bez nejmenšího porušení původního znění pohanské verze Diónovy. V následujícím překladu Xifilina textu je položena do lomených závorek < >.

„Markomany a Iazygy podrobil Marcus četnými těžkými a nebezpečnými boji, ale s tak řečenými Kvádý (musil) dokonce podniknout velkou válku, za které se mu poštětilo, vlastně mu bylo od boha darováno, neočekávané vítězství. Neboť Římany, kteří se za boje octli v nebezpečí, božstvo proti všemu očekávání zachránilo. Když je totiž Kvádové na výhodném (pro ně) místě obklíčili, Římané statečně bojovali v těsně sraženém šiku. Barbari protahovali bitvu v naději, že je pro úpal a žízeň snadno dostanou. A zaujavše všechna místa koldokola, zahradili je, aby odnikud nemohli dostat vodu. Neboť měli také velikou převahu početní. Když se tak Římané, unavení a zranění, octli úpalem a žízní ve svrchované nouzi a nemohli proto už ani bojovat ani neměli kam ustoupit, ale, stojíce v šiku na jednom místě, byli spalováni (sluncem), sehnala se náhle spousta mraků a strhl se, nikoli bez zakročení vyšší moci, hojný déšť. Neboť se udržuje pověst, že jakýsi Arnufis, egyptský mág, jenž dlel v Markově okolí, mezi jinými božstvy vzýval nějakými kouzly horlivě také nebeského Herma (Mercuria) a přitáhl jimi déšť.

< Tak o této události mluví Dión, ale patrně lže, ať už vědomě či bezděky; podle mého mínění však vědomě. A jak by ne, když přece dobře věděl o legii příjmením Fulminata (vždyť v seznamu ostatních se zmiňuje také o ní), která toto příjmení nedostala z žádné jiné příčiny (aspoň se o žádné jiné nemluví) nežli pro událost, k níž došlo za této války. Ona to byla, která Římany zachránila a barbarům připravila zkázu, a nikoli mág Arnufis; neboť o Markovi se nepraví, že by býval měl zálibu ve stycích s mágy a v jejich kouzlech. Moje mínění je takovéto: Marcus měl pluk (po římsku „legii“) z vojáků meliténských; a to jsou vesměs vyznavači Kristovi. A v té bitvě přistoupil prý k Markovi, když už si v té nouzi nevěděl rady a bál se o celou armádu, důstojník a pověděl, že není nic, co by nedokázali tak řečení křesťané modlitbami, a že náhodou tu je pluk takového lidu. Marcus, uslyšev to, obrátil se na ně s vyzváním, aby se modlili k svému bohu. A když se pomodlili, hned je bůh vyslyšel a bil do nepřátel bleskem a Římany občerstvil přívalem. Marcus, ustrnulý nad tím, prokázal prý křesťanům pro jejich víru velkou čest a nazval tu legii Fulminata. A dokonce prý o tom existuje i nějaký Markův list. Ale Hellénové [tj. pohané] vědí sice a sami přiznávají, že ta legie se jmenuje Fulminata, ale o příčině toho názvu vůbec nemluví. Dión k tomu dodává, že „když se strhl přívál, nejprve všickni zvraceli hlavy dozadu a zachycovali vodu ústy, ale po-

tom nastavovali jedni štíty a druzí přílby a z nich hltavě pili i dávali pít také koňům. A přestože na ně barbari podnikli útok, pili i bojovali zároveň a někteří, zranění, hltali krev valící se jim do přílbic zároveň s vodou. A snad by se jim, jak většinou byli zabráni jen pitím, bylo zle vedlo od dotírajících na ně nepřátel, kdyby silné krupobití a četné blesky nebyly dopadaly na nepřítel. A tak bylo vidět na jednom a též místě, jak současně se s nebes řítí voda i oheň. A zatím co jedni okřívají deštěm a nápojem, druzí umírali ohněm. A Římanů se oheň nedotkl, a i když snad mezi ně udeřil, hned uhasínal. Barbarům však příval nepomáhal, naopak jako olej rozdmýchával plameny. A tak, ačkoli zaplavování přívalem, sháněli se po vodě a jedni se sami zraňovali, jako by chtěli uhasit oheň svou krví, a jiní přibíhali k Římanům jako k jediným, kteří měli spásnou vodu. Sám Marcus je politoval. I byl od vojska pozdraven po sedmé jako imperátor. A ačkoli nebylo jeho zvykem připouštět něco takového, dokud k tomu senát nedal své schválení, přece tento titul přijal, jako by jej přijímal od boha, a podal o tom senátu zprávu.“

Přestože lze křesťanskou vložku tak snadno z Xifilinova textu vyloupnout a tím restituovat původní znění Diónova líčení, zavdala tato pozdní interpolační příčina k podezírání celé jeho zprávy. Není na tomto místě možné podávat třeba jen stručný referát o debatách a polemikách, které se v devadesátých letech minulého století rozvířily kolem tohoto malého problému a kterých se účastnily největší tenkrát autority v oboru archeologie (Eug. Petersen), historie (Th. Mommsen, Alfr. Domaszewski), ba i theologie (Ad. Harnack), tím spíš, že přehled o nich a jejich kritický rozbor podal již Johannes Geffcken, *Das Regenwunder im Quadenlande. Eine antik-moderne Streitfrage. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur II [und für Pädagogik III]*, 1899, str. 253–269. Pro náš účel stačí říci, že podstatnou autentičnost Xifilinova excerptu z Dióna dokázal sám Th. Mommsen, *Das Regenwunder der Marcus-Säule. Hermes XXX*, 1895, str. 90–106, zvláště 94 nn. = *Gesammelte Schriften IV*. 498–513, zvl. 502 n. Za jediný pramen vědomostí o „zázraku“ pokládal autentický (pro nás ovšem ztracený) list, ve kterém sám císař podal podle běžného zvyku římských vojevůdců senátu zprávu o události²⁵⁾ — zmiňuje se o něm kromě Dióna a již před ním současný Tertullian, *Apol.* 5 —, ale v němž prý neztotožňoval vyšší moc, jejímuž zakročení byli Římané i podle jeho, Markova, přesvědčení povinni díkem za záchranu, s nějakým určitým bohem římského náboženství, mluvč jako pravý stoik jen o zakročení božím (*παρὰ θεοῦ*, v negativní formulaci *ὄχι ἀθεεῖ*; srov. Eusebiovo *ἐκ θεοῦ* v *Chron. pasch.* p. 486). Diónovu versi o Hermovi považoval Mommsen jen za lidovou víru a za vypravování obíhající teprv v době Diónově, tedy nějakých padesát let po události. Pokládal tedy i Mommsen, podobně jako

²⁵⁾ Srov. Gerold Walser, *Caesar und Germanen. Studien zur politischen Tendenz römischer Feldzugsberichte. Historia. Einzelschriften I.* Wiesbaden 1956, str. 78 nn.

J. Geffcken na uv. m., str. 258 n. p. 3 a 263 p. 4, tento detail Diónova líčení za neautentický.

Tím větší bylo překvapení, když byl r. 1934 publikován z Aquileie, tedy z města, v němž měl v prvních letech Markomanské války císař Marcus svůj hlavní stan,²⁶⁾ oltář s nápisem věnovaným egyptské bohyni Isidě pode jménem *θεῆ ἐπιφανεί*, jehož věnovatel, *ΑΡΝΟΥΦΙΣ, ἱερογραμματεὺς τῆς Αἰγύπτου*²⁷⁾, má jméno totožné s Markovým mágem,²⁸⁾ jméno, které však podle egyptské etymologie Hr-nfr, znamenající ‘Hór jest dobrý’, jest třeba číst Harnufis a tak tedy psát i v Diónově textu (*Ἀρνούφης*²⁹⁾). Již R. Egger a W. Kubitschek v recensích prvního vydání Brusinova ztotožnili tohoto Harnufia s Diónovým mágem³⁰⁾ a podrobným výkladem učinili tuto identifikaci víc nežli pravděpodobnou Aristide Calderini a Julien Guey.³¹⁾

Překvapující nálezu aquilejského oltáře nemá však význam jen jako potvrzení Diónova údaje o účasti Harnufiově v okolí císaře Marka za Markomanské války, ale i pro těsně s tím související podrobnost o jeho vzývání Hermaeiria, proti níž se tak rozhodně vyslovil i J. Geffcken, na uv. m., str. 258 p. 2, a tím i pro vztah našich mincí k „zázračnému dešti“. Na takový vztah pomýšlel již v XVII. století Andrea Morelli a po něm učený františkán Antonio Pagi, zemřelý r. 1699, v posmrtně vydaném díle *Critica historico-chronologica in universos Annales ecclesiasticos - - - Caesaris cardinalis Baronii I. Antverpiae 1727*, str. 168. Ale poněvadž opírali své mínění jen o denár s datem TR P XXVIII, ražený až r. 174, mohl patriarcha vědecké numismatiky, Josef Eckhel, *Doctrina numorum veterum VII.2 Vindobonae 1828*, str. 60 n., jenž ovšem znal i příslušný denár z roku předešlého, na základě tohoto domnělého chronologického rozporu pronést kategorický soud, že Pagiův denár nemá se „zázračným deštěm“ nic společného (*Mercurio horum numorum nihil esse commune cum eo pluviae miraculo*), a jeho autorita rozhodla. Eckhel sám vyložil zarážející

²⁶⁾ SHA, Marcus 14,2, L. Verus 9,7 a 10; Galénos XIV, p. 650 a XIX, p. 17 n. ed. Kühn.

²⁷⁾ O tomto honosném titulu pouhého thaumatúrge-mága jedná Georges Posener, *A propos de la „Pluie miraculeuse“*. *Revue de philologie LXXVII* 1951, str. 162 nn., zvl. 167. Podle jeho výkladu si Harnufis, vlastně jen člen kněžského kolegia Domu Života, příkládá titul v Egyptě samém neužívaný, kterému se však mohlo rozumět tak, jako by téměř označoval jakéhosi primasa celého Egypta, aby jím oslňoval svou barbarskou klientelu.

²⁸⁾ Giovanni Brusin, *Gli scavi di Aquileia. Un quadriennio di attività dell'Associazione nazionale per Aquileia (1929–1932)*. Udine 1934, str. 165 nn., č. 3 = *L'Année épigraphique 1934*, č. 245 = *Bulletin épigraphique v Revue des études grecques LVII*, 1944, str. 239, č. 202a.

²⁹⁾ Aristide Calderini, *L'iscrizione aquileiese di Harnouphis. Aquileia nostra. Bollettino dell'Associazione nazionale per Aquileia VIII–IX, 1937–1938*, str. 67–72. Pozdější řečtina aspirací ani na nápisech ani v písmu nezaznamenávala.

³⁰⁾ Gnomon X, 1934, str. 583 n. a *Philologische Wochenschrift LV*, 1935, str. 792.

³¹⁾ J. Guey, *Encore la „Pluie miraculeuse“*. *Mage et dieu. Revue de philologie LXXIV*, 1948, str. 16–62; na str. 20 reprodukce aquilejského nápisu.

faktum, proč z takového množství bohů byl k dokázání císařovy nábožnosti zvolen právě Mercurius, na základě zprávy Diodórovy I 16, 1, že Mercurius, vlastně Hermés, zorganizoval v Egyptě bohoslužbu a že Osiris při spisování svatých knih užil hlavně rad Hermových. A jeho výklad, že Mercurius se dostal na Markovy mince jako *religionis auctor*, přijal i H. Cohen III.² 55 p. 2.

Není ovšem pochyby, že tento výklad je až příliš obecný, a sám Eckhel přiznal, že záleželo úplně na svobodné volbě panovníků, které z božstev si vyberou, *in quod religionis honorem vellent conferre*. Valerián si k tomu zvolil, jak jsme viděli (str. 7), — Dianu.

Ještě vágnější a všeobecnější výklad našich mincí mají S. W. Stevenson—C. R. Smith—Fr. W. Madden, A Dictionary of Roman Coins. London 1889, str. 627, s. v. Pietas. Císař prý chtěl legendou RELIG AVG poučit římský lid, že pravá cesta k pokroku, k zachování míru se sousedy a k zvýšení plodnosti země je v prokazování všelike úcty a služby bohům. Je však otázka, proč by byl jako zvláštní patron a dárce všech uvedených výhod zvolen právě Hermés-Mercurius, když přece do okruhu působnosti tohoto boha by bylo všechny tyto klady možno vpravit jen výkladem příliš umělkovaným, nechceme-li už říci násilným.

A dost blízký tomuto výkladu je i tento nejnovější, velmi subtilní sylogismus J. Chittendenové na uv. m., str. 55 nn.: Na některých mincích naší série drží Merkur v ruce obětní misku-pateru, je na nich tedy představován jako božský obětník. Ale zcela stejně se na mincích zobrazuje často i Genius Augusti. Merkur byl však s císaři sdružován tak těsně, že s nimi býval někdy i ztotožňován, prý z toho důvodu, že Hermés byl pokládán za boha, který se nejraději družil s lidmi, nejvíc s nimi cítil a byl jejich největším dobrodincem, právě tak jako podle běžné představy císař. I když lze o tomto posledním důvodu mít jisté a oprávněné pochybnosti — ne každý z císařů ztotožňovaných s Mercuriem se mohl těšit z takového mínění o sobě, které by jej ztotožňovalo s „nejlidumilnějším z bohů“; vzpomeňme na Nerona a Domitiána; a ještě po Markovi vystupoval a byl v Mercuriově podobě zobrazován i jeho nezdárný syn Commodus —, ale zajímavé je, že i Chittendenová, str. 56 pokládá za sotva pochybné, že naše mince jsou oficiálním uznáním těsného spojení mezi Mercuriem a císařem Markem a odkazem na toto spojení, jehož dobrodiní poznala římská armáda v episodě „zázračného deště“.

Tím se vracíme zase k výkladu, který se nám po vyvrácení jediné námitky, kterou proti němu měl Eckhel, a po potvrzení Diónovy tradice nálezem nápisu aquilejského nabízí nejpřirozeněji. Ve prospěch tohoto výkladu mluví však i sám nápis na rubu našich mincí, RELIGIO AVGVSTI, neboť pro jeho spojení s episodou zázračného deště máme i doklad literární. Jsou to t. řeč. Sibijská proroctví, výplod ducha spíš pohanského nebo židovského nežli křesťanského, která „prorokují“, ovšem již ex post, ex eventu: „Jednou navštíví Římány strašlivá rána válečná. Zpustoší všechnu zemi germánskou, až se s nebe ukáže veliké znamení boží a zachrání zmožené muže v kovové zbroji (tj. vo-

jáky) pro císařovu zbožnost (*δι' εὐσεβίην βασιλῆος*); neboť nebeské božstvo (*θεὸς οὐράνιος*; srov. Diónova Herma aëria) jej ve všem vyslyší a na jeho modlitbu sešle včas dešťovou vláhu.“³²⁾

Tím by mohl být výklad uvádějící naše mince ve vztah se „zázračným deštěm“ pokládán za definitivně potvrzený. Škoda jen, že zatím jen mohl. Neboť úplné jistotě takového výkladu brání, jak se zdá, ještě velká obtíž povahy chronologické, vyplývající právě z textu Cassia Dióna.

Bylo tu již řečeno, že v císařském ražení se emise denárů s Merkurem a legendou RELIG AVG protáhla z roku 173 do léta následujícího. Právě r. 174, přesněji řečeno, v době od 10. prosince 173 do 9. prosince 174, udané XXVII. rokem tribunské moci císařovy, došlo i k zvýšení počtu Markových aklamací imperátorských: na části denárů z tohoto roku se totiž objevuje nový titul Markův, IMP VII. Podle Cassia Dióna to byla tato, sedmá, aklamace, kterou přijal císař pro zázračný úspěch nad Kvády. Datují-li však mince tuto počtu až rokem 174, jak je možno, aby událost, která k ní zavdala podnět, byla na mincích zvěčněna již o rok dříve?

Již před sto lety se Ed. v. Wietersheim, Geschichte der Völkerwanderung II. Leipzig 1860, str. 14 a 45 n. = I.² 120 a 126 n. pokusil odstranit tento rozpor výkladem, že k „zázračnému dešti“ došlo sice již r. 173, ale na mincích že se objevuje sedmá aklamace až r. 174, protože prý bylo třeba čekat na schválení nového titulu senátem. Tím vysvětloval Wietersheim několikaměsíční odklad ražeb s novým titulem. Ale již před časem jsem ukázal,³³⁾ že tento výklad nestačí: kdyby byla aklamace následovala hned po „zázrazu“, jak líčí Diónův epitomátor, byla by se zpráva o obou událostech dostala do Říma současně, a přijal-li císař novou aklamaci výjimečně sám, nebylo při velmi dobrém poměru Markově k senátu důvodu, proč by snad tento císaře nějakým zdržováním desavouoval, a to tím méně, že ražení císařské, na denárech, vzalo „zázrak“ na vědomí již r. 173.

Poněvadž data mincí jsou tak oficiální, jak jen možná, nevidím pro řešení této obtíže lepší možnosti, než k jaké ukázali někdy cestu Th. Mommsen, C. H. Dodd a U. Boissevain: Vinu na zmatku nelze hledat v mincích, nýbrž v prameni literárním, v Diónovi, tím spíš, že se, jak bylo již řečeno, nezachoval ve znění původním, nýbrž jen ve výtahu, který z něho pořídil Xifilinos. Škrtním, které tento jeho epitomátor uznal za vhodné, mohly se události časově od sebe dosti vzdálené dostat blízko k sobě a vzbuzovat dojem, že spolu navzájem těsně souvisí. Že pak na kritickém místě Diónově opravdu došlo k škrtnutí takového rázu i dosahu, lze přesvědčivě dokázat.

³²⁾ Oracula Sibyllina XII. 194 nn. Řecké znění a literaturu viz v mém článku K chronologii t. řeč. válek Markomanských. Sborník J. V. Šimákovi k 60. narozeninám. Praha 1930, str. 37 p. 63.

³³⁾ J. Dobiáš, K chronologii, str. 35 p. 56 a Le monnayage de l'empereur Marc-Aurèle, str. 168 p. 66.

Zpráva o Markově sedmé aklamaci imperátorské není totiž jediná, kterou Dión připojil k svému vylíčení „zázračného deště“. Těsně za pasáží vypravující o tom, že Marcus proti svému obyčejí nečekal ani na schválení senátu, aby aklamaci přijal, čteme dále, že také jeho manželka, Faustina mladší, byla poctěna titulem *mater castrorum*: *Ἡ μέντοι Φαυστίνα μήτηρ τῶν στρατοπέδων ἐπεκλήθη*. Ale o tomto titulu je jisté, že nebyl dán Faustině r. 173 ani 174, nýbrž až později; neboť legendu MATRI CASTRORVM mají císařská ražení (aurei, denáry a quináry) jen na rubu k obversu, jenž nejen svou legendou DIVA FAVSTINA a pod., ale i zahalením císařovny hlavy ukazuje, že jde o ražby posmrtné (M.-S. III. 273 n.). A také na vzácných sestertiiích a assech s legendou MATRI CASTRORVM a na obversu se jménem FAVSTINA(E) AVGVSTA(E) má Faustina hlavu zahalenou (M.-S. III. 346, č. 1659–1662). Z toho ze všeho vyplývá, že onen až do té doby neslýchaný a neznámý titul byl Faustině udělen za její účast ve vojenských výpravách jejího chotě, naposled v orientálním tažení proti Avidiu Cassiovi, až zcela krátce před její smrtí r. 175.³⁴⁾

Již Th. Mommsen zdůraznil proti výkladům, jako by udělení titulu *mater castrorum* císařovně byl stejně následek vítězství jako císařova VII. aklamace imperátorská, že podle postupu událostí, jak je líčí Xifilinos („zázračný dešť“, udělení titulu Faustině, udělení konsulátu Pertinakovi, vzpoura Avidia Cassia, odchod Commodův do pole), nemá udělení titulu *mater castrorum* Faustině se zázračným deštěm pragmaticky žádnou souvislost. A U. Boissevain ve svém vzorném vydání Dióna III. 261 vyjádřil souhlas s tímto výkladem tím způsobem, že větu o udělení titulu Faustině oddělil od předchozího líčení do samostatného odstavce.

Jestliže však Xifilinos zkracoval Diónův text takovým způsobem, že mohl vzniknout dojem, jako by udělení titulu *mater castrorum* císařovně byl přímý následek Markova „vítězství“ dosaženého u příležitosti „zázračného deště“³⁵⁾, nebylo by nic divného, kdyby byl z téže souvislosti vypustil také detail o tom, jak senát reagoval na císařovu zprávu o zázraku a o jeho sedmé aklamaci, a

³⁴⁾ Prosopographia imperii romani I.² Berolini et Lipsiae 1933, str. 133. Srov. A. v. Domaszewski, Das Regenwunder der Marc-Aurel-Säule. Rheinisches Museum für Philologie. N. F. XLIX, 1894, str. 614 n. a Die Chronologie des bellum Germanicum et Sarmaticum 166–175 n. Chr. Neue Heidelberger Jahrbücher VI, 1895, str. 127; Th. Mommsen, Regenwunder, str. 96 n. = G. S. IV. 504.

³⁵⁾ A. v. Domaszewski, Regenwunder 614 a Chronologie 127 p. 3, proti kterému se Mommsen výslovně obrací, nebyl jediný, kdo měl takový dojem: stejně soudil i F. K. Conrad, Mark Aurels Markomanenkrieg. Wissenschaftl. Beilage zum Jahresbericht von Friedrich-Wilhelms-Gymnasium in Neu-Ruppin, 1889, str. 16, P. v. Rohden, Annus 94) a 121) v R.-E. I. 2, 1894, sl. 2299 a 2314, Ad. Harnack, Die Quelle der Berichte über das Regenwunder im Feldzuge Marc Aurels gegen die Quaden. Sitzungsberichte der preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1894, II, str. 847, Artur Stein, Annia Faustina v PIR I. 133 a dokonce ještě M.-S. III. 206 a 211 i H. Mattingly, CRE IV. cxliv p. 1.

o tom, co zavadalo příčinu k tak neobvykle dlouhému zdržení³⁶⁾ jejího uznání zvláštní emisí denárů.

Těsnému spojování „zázračného deště“ s titulem IMP VII odporuje však i normální řád pro udělování i uznání titulu *imperator*. K oběma těmto věcem se vyžadovalo, aby vítězství, které mělo být poctěno tímto titulem, bylo *victoria iusta*, tj. řádné a opravdové vítězství, k němuž patřilo pobití četných (aspoň tisíce) nepřátel, zajetí dalších a nakonec obrácení nepřítele na útěk.³⁷⁾ Je sice pravda, že už za republiky se s těchto přísných požadavků slevovalo, že leckterý z honosných titulů vojenských takto získaných byl výsměchem skutečnosti;³⁸⁾ ale u císaře Marka, jenž se k podobným titulům stavěl přímo odmítavě, lze právem očekávat přísnější observanci starých zvyklostí. A poněvadž obsírné Diónovo vylíčení celé epizody nic o nějakém pozitivním úspěchu neobsahuje, nýbrž mluví jen o zázračném zachránění (*κινδυνεύσαντας γὰρ ἐν τῇ μάχῃ τοὺς Ῥωμαίους παραδοξότατα τὸ θεῖον ἐξέσωσε*) římského vojska, které už nemohlo ani bojovat ani kam uniknout — vždyt i během průtrže byli útočníky Kvádové, nikoli Římané! —, ze situace opravdu zoufalé, lze stále ještě pokládat za nejsprávnější výklad C. H. Dodda, že při epizodě „zázračného deště“ nešlo o žádné rozhodné vítězství, nýbrž o úspěch zcela negativní, o vyvážnutí Římanů ze svrchovaného nebezpečí.³⁹⁾ Už tento negativní úspěch došel uznání ražbami císařskými i senátními r. 173. Ale teprv roku následujícího, 174, došlo k úspěchu pozitivnímu skutečným vítězstvím. A teprv teď uznal i sám skrupulosní císař za přípustné, aby sedmou salutací, udělenou mu od jeho vojáků již loni, u příležitosti „zázračného deště“, připustil i na mince.

V tom, že v římském mincování se tento nový titul objevuje poprvé na nominále stejného typu, jakým byla zvěčněna císařova vděčnost za zázračné zachránění římského vojska deštěm vyprošeným na Mercuriovi již minulého roku, není třeba vidět žádný odpor proti takovému výkladu; neboť jen tím, že

³⁶⁾ J. Guey, La date 1948, str. 124 pomýšlí na interval přinejmenším jednoho roku, ne-li dvou let. Ve skutečnosti mohl být o hodně kratší. Událost se zázračným deštěm se podle Dióna přihodila za velikého parna (*ὑπὸ τε τοῦ καύματος*) a úpalu (*ἐκ τοῦ ἡλίου*). Ale tím je doba události udána jen velmi neurčitě, neboť úpal toho druhu je na jižním Slovensku, kde musíme hledat dějiště vzhledem k Diónovu údaji, že šlo o válku s Kvádami, i k zprávě císaře samého, že psal I. knihu svých Myšlenek „mezi Kvádami na řece Hronu“, možný i v dosti pokročilém létě, ne-li dokonce ještě počátkem kalendářního podzimu. Jestliže přijal Marcus svou sedmou imperátorskou aklamaci někdy v červnu 174 (M.S. III. 206, 211, 235 a 300 n.), zkrátal by se interval mezi oběma událostmi až na několik měsíců (H. Mattingly, CRE IV. 855, Dopln. k str. cxxvi).

³⁷⁾ Cicero ad fam. II 10,3 a Phil. XIV 5, 12. Srov. Th. Mommsen, Röm. Staatsrecht I. 121 nn.; Rosenberg, imperator v R.-E. IX. 1, 1914, sl. 1140 n.

³⁸⁾ Josef Dobiáš, Syrský prokonsulát M. Calpurnia Bibula v letech 51–50 př. Kr. [Rozpravy České akademie věd a umění. Tř. I, č. 65]. V Praze 1923, str. 20 n. a 38.

³⁹⁾ C. H. Dodd, Chronology of Danubian Wars, str. 291; J. Dobiáš, K chronologii, str. 34 n. a Le monnayage, str. 148; W. Zwickler, Studien zur Markussäule I. 218 n.; A. G. Roos, Het regenwonder, str. 20; J. Guey, La date 1949, str. 99.

byla tenkrát římská armáda zachráněna před zkázou a tím zachována i pro další boje, bylo umožněno, aby dosáhla r. 174 vítězství rozhodujícího.⁴⁰⁾ I ono mohlo tedy být přičítáno stále ještě císařově zbožnosti zvěčněné již ražbami z předešlého roku.

Výklad právě podaný je jediný, který se uspokojivým způsobem vyrovnává se všemi problémy naší zajímavé série. Přesto se ozvaly, a právě v nejnovější době, pochybnosti o jeho správnosti, pochybnosti vrcholící v tvrzení vysloveném bez jakékoli rezervy již od J. Eckhela, že naše mince nemají se „zázračným deštěm“ nic co dělat. Stejně mínění pronesl nově G(aetano) D(e) S(anctis) v Rivista di filologia e d'istruzione classica LXII, N. s. XII, 1934, str. 278 n. s odůvodněním, že naše mince nevykazují žádnou narážku na déšť. Jestliže však i na sloupu, kde přece měl celkem volnou ruku, musil navrhovatel reliéfu pro znázornění spásného božstva sáhnout po alegorii docela unikátní, jakým způsobem mělo a mohlo být vůbec znázorněno na mincích, jejichž symbolika byla starou a vžitou konvencí omezena jen na nevelký počet známých symbolů a alegorií? Přece se to nemohlo stát tak nezvyklým a téměř „romantickým“ způsobem jako na Markově sloupu.⁴¹⁾ Bylo tedy zcela přirozené, že umělec sáhl pro Herma po typu již ustáleném a daném a jeho egyptský charakter naznačil, aspoň na sestertiiích, jen charakteristicky egyptskou architekturou. Šlo-li však o Merkura egyptského, což i De Sanctis pokládá za možné, není pro revers našich mincí výkladu přirozenějšího nežli spojit jej s Diónovým vypravováním o egyptském mágovi, jenž svými kouzly přiměl Herma = Mercuria aëria, tj. egyptského Thota, aby seslal římskému vojsku spásný déšť.

Posledně a nejrozhodněji popřel vztah našich mincí k episodě „zázračného deště“ A. G. Roos, Het regenwonder op de zuil van Marcus Aurelius. Mededeelingen der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. Nieuwe reeks, deel 6, n° 1. Amsterdam 1943, str. 14 nn., zvl. 28 nn., s odůvodněním — ve stopách Th. Mommsena, Das Regenwunder, str. 99 —, že spásný déšť nebyl oficiálně přičítán žádnému určitému bohu římského náboženství, tedy také nikoli Merkurovi. Císař sám že ve své zprávě senátu mluvil jen všeobecně o zakročení vyšší moci — božstva (viz výše str. 14), lid pak že v něm podle svědectví Tertullianova, Ad Scapulam 4: *tunc et populus adclamans deo deorum, qui solus potens, in Iovis nomine deo nostro testimonium dedit*, viděl zakročení samého Jova. Je však stejně přirozené, že císař-filosof a osvícenec mluvil jen o božstvu, tj. o vyšší moci, nikoli o nějakém speciálním bohu lidové víry, jako že křesťanský apologeta, který chtěl vyložit zachránění římského vojska milostí boha křesťanského (*deo nostro*), nemohl jej srovnávat s žádným jiným z pohan-

⁴⁰⁾ A. v. Domaszewski, Chronologie, str. 122 vztahoval sedmou aklamaci na vítězství nad Sarmaty, ve shodě se svým přesným rozeznáváním dvou samostatných válek. Že je ne-správné, ukázal J. Dobiáš, K chronologii, str. 24 n. p. 11 a Le monnayage, str. 165 p. 40.

⁴¹⁾ Srov. E. Petersen, Blitz- und Regenwunder, str. 473: „es ist ja klar, dass in den Lüften schwebend den Regen strömen zu lassen das gewöhnliche Bild sich nicht eignet.“

ských bohů nežli s nejvyšším, *deo deorum, qui solus potens*, tedy s Jovem-Jupiterem. Ale i když snad nebylo v císařově zprávě uvedeno jméno Mercuriovo, dostala se zpráva o něm do Říma jistě současně s Markovým listem. To vystihl Dión svým výrazem *λόγος ἔχει*, tj. „praví se“. A že Diónova tradice, spojující zakročení Hermovo-Mercuriovo se jménem egyptského mága Harnufia, odpovídala skutečnosti, dokázal nález aquilejské dedikace tohoto mága.

Neuznal-li Roos tento vztah mezi Harnufiem a egyptským Hermem aëriem = Thotem, musil hledat pro naše mince vysvětlení jiné. Našel je ve zprávě Markova životopisu ve sbírce *Scriptores historiae Augustae* 13,1: *Tantus autem timor belli Marcomannici, ut undique sacerdotes Antoninus acciverit, peregrinus ritus impleverit*, vztahující se na samý počátek války, kdy se i císař, jinak známý svou osvěceností a svou nechutí k mágům, musil v zájmu státu samého odhodlat k ústupku před přesvědčením veřejnosti (J. Dobiáš, K chronologii, str. 34 n. p. 53 a Le monnayage, str. 167 n. p. 63). Mezi exotickými bohy, u kterých se v mimořádné úzkosti hledala pomoc, byl podle Roose též egyptský Thot—Hermes—Mercurius a hned tenkrát mu byl zaslíben chrám. A jeho dokončení r. 173 bylo prý oslaveno ražbou našich mincí jako projevem císařovy zbožnosti.

Ačkoliv tento výklad opakuje v podstatě i John Morris, The Dating of the Column of Marcus Aurelius. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* XV, 1952, str. 39 p. 9, mluví proti němu tři důvody: předně je nemožné vykládat výraz *ritus* v Markově životopise na stavbu chrámu — spíš jej lze vztahovat k něčemu podobnému, jako byla oběť (ovšem marná) dvou lvů vržených do Dunaje, kterou jako orientální ritus charakterisují výrazy *δοιοὺς Κυβέλης θεράποντας* o lvech a *ἄσα τρέφει Ἰνδικὸς ἀήρ* o květech a kořeni, kterých se mělo při oběti užít podle proroctví zachovaného Lukiánem, *Ἀλέξανδρος ἢ ψευδομαντις* 4 (viz J. Dobiáš, Le monnayage, str. 169 p. 80); za druhé, o egyptském božstvu, jemuž prý byl chrám zaslíben a stavěn, mluví Dión teprv o nějakých šest, sedm let později, kdy císařova úcta právě k němu byla zvěčněna ražbou našich mincí. A za třetí, bylo tu již výše (str. 10 nn.) ukázáno, že reliéf na rubu našich sestertiů nelze vůbec vztahovat na nějaký skutečně existující chrám.

Tatáž námitka platí proti J. Chittendenové, *Hermes-Mercury*, str. 54, která proti výkladu W. Webera o egyptském rázu Hermova chrámu na sestertiu uplatňuje námitku, že se mu sice podařil důkaz o egyptském původě segmentového štítu, ale nikoli důkaz o stejném původu hermovitého zakončení jeho sloupů, které prý jsou zjev charakteristicky helénistický nebo římský (Eitrem, *Hermes* v R.-E. VIII. 1, 1912, sl. 708). Neboť, nejde-li na našem sestertiu vůbec o zobrazení skutečného chrámu, nýbrž jen o symbol, nelze proti jeho architektonickým prvkům na minci uplatňovat námitky, jaké by mohly platit jen proti budově skutečné, nikoli jen ideální a napolo fantastické představě o ní. A bylo-li lze o segmentovém štítě dokázat, že je charakteristicky egyptský, stačí to úplně k důkazu, že egyptský je i bůh v témž chrámě uctíva-

ný. I to sice Chittendenová popírá z toho důvodu, že na podobě božstva není nic charakteristicky egyptského. Ale dá se vůbec předpokládat, že by na říšských mincích římských mohl být zobrazen egyptský Thót v čistě egyptské podobě, když pro jeho řecký aspekt, o jakém mluví sám Dión, bylo možno užít jeho římské a každému srozumitelné tradiční představy Hermovy-Mercuriovy? Vůbec pak nemyslitelné je, že by egyptský tvar chrámového štítu byl zvolen jen jako poklona Harnufiovi pro jeho účast na „zázraku“ — tento nápad pronesl Jocelyn Toynbee u J. Chittendenové, str. 54, která jej hodnotí jako „excellent suggestion“. Vysvětlovat tak kuriosní a téměř jedinečnou ráž našich sestertiů jen jako zdvořilostní gesto k pouhému mágovi,⁴²⁾ k jehož stavu neměli Římané právě zvláštní úctu a jež osvěcený císař Marcus neměl v oblibě,⁴³⁾ pokládám za nepřijatelné, zvláště na památkách tak oficiálních, jako jsou mince. A poněvadž jde vesměs o mince říšské, nikoli lokální, nestačí k takovému výkladu ani obliba egyptských kultů v tehdejší Pannonii.⁴⁴⁾

Ani Roosovi, Regenwonder, str. 29 neuniklo ovšem pomyšlení, jak podivné by bylo, kdyby událost tak významnou, téměř senační a proto po celé Říši rozkřiknutou, jako byla epizoda „zázračného deště“, byly současně ražené mince, tato opravdová kronika událostí, nechaly bez povšimnutí. Vyloučiv tedy souvislost naší série s ní, vyložil „mlčení“ mincí důvodem politickým: k zakročení vyšší moci ve prospěch Římanů došlo prý v době, kdy císař sám nebyl u ohroženého vojska osobně přítomen, a tak se projevu božské přízně dostalo nikoli jemu, nýbrž jeho podveliteli (podle Eusebia, Hist. ekkl. V 5, 1 Pertinakovi, pozdějšímu císaři, podle zpadělaného listu Markova, adresovaného senátu, Pompeianovi). Byla by to prý tedy bývala velmi neopatrná politika šířit tak rozšířeným a proto tak působivým prostředkem propagandy, jako byly římské mince, slávu člověka, který nebyl ani členem císařské rodiny, po celé Říši. Roos tu však nechal bez povšimnutí důležité faktum, že úspěchy císařských vojevůdců patřily podle římské teorie o auspiciích vesměs jejich vrchnímu veliteli, císaři, a že proto císař mohl osobovat všechna vítězství, ať byla získána za jeho osobního velení či zásluhou jeho generálů,⁴⁵⁾ sám sobě. Stejně by se mohlo uvažovat o zvětšování Markových imperátorských aklamací na mincích, jejichž většinu, ne-li všechny, získali svému císaři vojevůdci velící pod jeho, Markovými, auspiciemi. Ani o jedné z nich nelze dokázat, že by ji byl

⁴²⁾ Srov. výše pozn. 27.

⁴³⁾ Srov. Xifilínovu pasáž výše (str. 13), ale s výkladem J. Dobiáše, K chronologii 34 p. 53 a Le monnayage 167 n. s p. 63. Proto také nemohu souhlasit s dohadem J. Gueye, La date 1949, str. 125, že rozhodnutí o ražbě mincí s Mercuriem i o stavbě „kaple“ ke cti Thota-Herma se stalo pravděpodobně na podnět Harnufiův.

⁴⁴⁾ Tak vykládá císařovo domnělé „gesto di cortesia“ k Harnufiovi Franco Carrata Thomes, Il regno di Marco Aurelio. Torino 1943, str. 114 p. 1.

⁴⁵⁾ Srov. např. Suetonius, Aug. 21, 1: *domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannonias atd.*; Tacitus, Ann. II 41: *recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii.*

Marcus získal osobní zásluhou, a přece by bylo pošetilé očekávat, že by se byl proto některé z nich vzdal.

Pro ty, kdož pokládají, jako Roos, výklad našich mincí spojováním s epizodou „zázračného deště“ za neuspokojující, zbývá povinnost nalézt pro ně výklad jiný, přesvědčivější. Pokusil se o to Michael Grant, Roman Anniversary Issues. An Exploratory Study of the Numismatic and Medallion Commemoration of Anniversary Years 49 B. C.—A. D. 375. Cambridge 1950, a vyšel od nesporné tendence římského mincování oslavovat zvláštními ražbami významná výročí a jubilea — stačí uvést výročí Říma, oslavené r. 17 př. n. l. saekulárními hrami (*ludi saeculares*), opakovanými ještě r. 88 za Domitiána a 204 za Septimia Severa a zvětšenými mincemi s legendou *LVDOS SAECULARES FECIT*, až do plného tisíciletí, dovršeného r. 249 n. l. za vlády císaře Philippa a oslaveného celou sérií mincí s nápisem *SAECVLVM NOVVM* a *MILIARIVM SAECVLVM* —, přišel na to, že r. 173/4, kdy byly raženy Markovy mince s Mercuriem a legendou *RELIG AVG*, uplynulo dvě stě let od roku 27 př. n. l., kdy Augustus podle oficiálního výkladu obnovil po revolučních letech období caesarovského zase republiku a dal na paměť této události razit stříbrný medailón, vlastně cistofor, se slavným nápisem *LIBERTATIS Populi Romani VINDEX*.⁴⁶⁾

Je ovšem otázka, zdali Markovy mince, jimiž se tu obíráme, mohly být v takovém smyslu veřejnosti srozumitelné a zdali mohly být vůbec chápány jako mince jubilejní. To by bylo možné jen v tom případě, že by byly článkem v souvislém řetěze podobných ražeb oslavujících výročí téže události o jiných okrouhlých výročích. Po tom však není nejmenší stopy: sto let uplynulo od „obnovení republiky“ r. 73/4, aniž si římská mincovna tohoto výročí povšimla. Na půldruhastáleté jubileum založení principátu a obnovy republiky vztahoval sice také P. L. Strack, Untersuchungen zur röm. Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts II. Stuttgart 1933, str. 12 n. a 105 n., sérii Hadriánových mincí z roku 123, ale soudil tak jen z nebývalé stručnosti Hadriánova titulu na líci těchto mincí, která upomíná na titul *Caesar Augustus* na mincích prvního principa, a z nového použití některých Augustových symbolů (kozorožce, Augustova to znamení, a hvězd s půlměsícem). Z čeho však měli a mohli Římané na mincích ražených r. 173/4, s reliéfy vztahujícími se na zbožnou úctu císaře Marka k Mercuriovi, poznat, že jde o oslavu dvoustého jubilea obnovy římské republiky? Jediné odůvodnění pro to našel Grant v myšlence, že egyptský ráz chrámu zobrazeného na Markových sestertiích se může vztahovat na dobývání Egypta r. 30 př. n. l., kterým Augustus zahájil svůj režim, podobně jako se na ně vztahují obrazy krokodilů na Augustových denárech a aureích a opisem *AEgypto CAPTA*⁴⁷⁾ nebo na Agrippově minci galské

⁴⁶⁾ Vyobrazení v J. Šustových Dějinách lidstva II. 210.

⁴⁷⁾ Vyobrazení má H. Cohen I. 62 n.

Монеты императора Марка Аврелия с изображением Меркурия и надписью RELIG AVG

Ряд военных сцен и символов, появившихся на монетах императора Марка Аврелия благодаря Маркоманским войнам (166—180 г. г.), вдруг прерывается в 172—174 г. г., а вместо них чеканится целая серия монет с изображением на оборотной стороне фигуры Меркурия, стоящего либо самостоятельно (на денариях и дупондиях), либо в здании совершенно особенного, египтизирующего стиля (на сестерциях) и с надписью, своего рода единственной в римской нумизматике. То обстоятельство, что ауреус и ас для этой серии до сих пор не известны, еще не доказывает, что они не существовали, т. к. именно в последнее время были найдены новые, до той поры неизвестные номиналы для некоторых серий монет Марка Аврелия.

Все прежние объяснения вышеописанной серии исходили от изображения на обороте сестерция, которое, как считали, представляет собой храм Меркурия, или того, который был построен еще в 495 г. до н. э., или яко-бы сооруженного этому богу Марком Аврелием, но неизвестного из других источников.

Так как считается, что завершение столбов здания гермами у монументальных зданий совершенно невозможно, то предполагалось, что на монетах изображена *aedicula*, часовня или даже киоск и «small shrine». Такая маленькая святыня не могла служить предметом изображения особых чеканок монет, а тем более так обильных, как это можем предположить на основании значительного количества номиналов и вариантов их штемпелей. Против предположения, что изображено архитектурное здание, говорит и то обстоятельство, что на других номиналах этой серии изображен только один Меркурий, даже без пьедестала, т. е. даже не статуя. Большое количество аналогий доказывают, что не было препятствий для изображения монументального храма и на самой маленькой по величине монете — денарии, или же наоборот, статуи на большой монете — сестерции; следует из того заключить, что на наших монетах не изображен ни храм, ни статуя Меркурия, но все собой представляет только проявление религиозного почитания императором этого бога.

Единственную возможность связать императора Марка Аврелия с Меркурием дают исторические источники в повествовании Диона Кассия о спасении римского войска чудесным дождем, посланным в самый критический момент в земле Квадов (в Словакии). Подозрение, что этот источник является христианской интерполяцией, было опровергнуто уже Т. Моммсеном; но и он считал его деталью о египетском маге Арнуфие, который яко-бы своими чарами испросил спасительный дождь у Гермеса Эрия, т. е. египетского Гермеса Трисмегиста, собственно египетского Тота, несомненной событию, а лишь народным поверием, появившемся только приблизительно через полстолетия после происшествия.

Поэтому большим сюрпризом было опубликование в 1934 г. находки в Аквиле (т. е. в месте пребывания императора Марка Аврелия во время Маркоманской войны) — олтара с посвянительной надписью богине Изиде от египетского гиерограмматея, имеющего то-же имя, что и маг, пребывающий, по словам Диона Кассия, в штабе Марка Аврелия. Отождествление обоих особ делает неосновательными все возражения против древности и подлинности рассказа Диона Кассия. А так как единственное возражение, которые имел И. Эккель против связи наших монет с «чудесным дождем» — он знал денарии с Меркурием только 174 года и ему не было известно, что денарий того же типа был чеканен уже в 173 г. — было опровергнуто уже раньше, мы

могли бы вернуться к объяснению, общепринятому по крайней мере уже с XVII-го века, объединяющем наши монеты с эпизодом «чудесного дождя».

Но этому объяснению препятствует возражение хронологического порядка: по Диону Кассию, после спасения войска Гермесом-Меркурием, был Марку Аврелию дан в седьмой раз титул «imperator». Но этот титул появляется на монетах только в 174 году. Как это могло случиться, что событие, бывшее причиной дарования этого титула, было увековечено на монетах уже в предыдущем году? Так как толкование, что надо было ждать утверждение сенатом, не удовлетворяет, остается одно только объяснение, путь к которому указал еще С. Н. Dodd: седьмое провозглашение императором и эпизод «чудесного дождя» попали в общую по времени связь (а следовательно и в причинную) только благодаря сокращению первоначального текста Диона Кассия его эпитоматором Ксифилином. В действительности же, в седьмой раз императором стал Марк Аврелий только после новой победы 174 г., которая (в отличие от весьма негативного успеха в земле Квадов, в результате которого было только спасение римского войска) принесла римлянам действительный, положительный успех. Только тогда позволил чрезвычайно щепетильный в таких делах Марк Аврелий поместить на монеты седьмую аккламацию, которую получил уже в прошлом году, а именно на монеты того типа, на которых прославляется Меркурий за оказанную им помощь. Что текст Диона Кассия был в интересующем нас месте действительно сокращен, видно из того, что в нынешнем его виде, вместе с эпизодом «чудесного дождя», находится в тесной связи не только седьмая аккламация, но и предоставление императрице титула «mater castrorum», — титул, который Фаустина Младшая получила вне всякого сомнения непосредственно перед своей смертью в 175 г.

Не смотря на то, что только такое толкование полностью удовлетворительно объясняет все проблемы, с которыми мы сталкиваемся при анализе интересующей нас серии монет, недавно появились сомнения в его правильности. G. De Sanctis отрицал связь наших монет с Гермесом Диона Кассия потому, что на них нет ни малейшего намека на дождь. Но если автор рельефов на столбе Марка Аврелия, имевший в общем полную свободу, должен был для изображения спасительного божества прибегнуть к единственной в своем роде аллегории, то вполне естественно, что автор монетных рельефов, символизм которых был старой традицией ограничен только небольшим количеством аллегорий, должен был избрать давно привычный тип Гермеса-Меркурия, а его египетский характер назначить характерной египетской архитектурой. А. G. Roos свое отрицание традиции Диона Кассия доказывает как и Т. Моммзен тем, что император, в своем донесении сенату, не говорит специально о каком-нибудь боге, но только о *τὸ θεῖον*, о высшей силе, а народ приписывал «чудо» (по Тертулиану, Ad Scap. 4) Юпитеру. Но было опять таки одинаково естественно, говорил-ли просвещенный император-философ только о божестве, т. е. о высшей силе, так же как апологет христианства, который хотел объяснить спасение римского войска милостью бога христианского (*deo nostro*), не мог его сравнивать ни с одним иным языческим богом, кроме наивысшего и могущественнейшего из них (*deo deorum, qui solus potens*). По толкованию Рооса, которое повторяет и J. Morris, наша серия является доказательством для сообщения биографа Марка Аврелия в SHA 13,1 о том, что император, от страха перед варварами, *undique sacerdotes acciverit, peregrinos ritus impleverit*, относящиеся к самому началу войны, что уже тогда был дан обет посвятить одному из этих чужих богов храм, и именно наши монеты чеканены по поводу окончания его постройки. Но это толкование наталкивается на три возражения: 1) выражение *ritus* нельзя объяснить как постройку храма, скорее экзотическими обрядами вроде тех, которые описывает Лукиан, *Alexandros* 4; 2) о египетском божестве Дион говорит только описывая события, произошедшие позже на 6—7 лет;

3) рельеф на сестерции нельзя считать изображением какого-то существовавшего храма. Поэтому нельзя также применить к нему возражение J. Chittenden о не египетском происхождении герм на столбах. Отношение архитектуры этого здания к Египту доказывает его сегментообразный фронтон. Нельзя, конечно, ожидать, что на римских государственных монетах будут изображать самого бога Тота в чисто египетском виде, так как римские резчики штемпелей должны были руководиться традиционными изображениями, в данном случае фигурой Гермеса-Меркурия. Объяснять же оригинальный египетский характер на сестерции вежливым жестом по отношению к простому магу, считаю на общегосударственных (но не местных) монетах невозможным.

Роос, отвергнув связь между нашими монетами и «чудесным дождем», должен был объяснить молчание монет об этом эпизоде, которое, при сенсационном характере события, в ряде «chronique métallique» (как были названы римские монеты императорской эпохи) резко бы бросалось в глаза. Объяснение Роос искал в том, что император сам в этом событии не участвовал (командовал тогда Пертинакс или Помпеян) и, следовательно, не имел интерес в расширении славы кого-то, к тому еще и не члена императорской семьи, таким отличным способом пропаганды, как монеты. Здесь Роос не обратил внимание на то обстоятельство, что по римской теории о ауспациях, все успехи его генералов принадлежали ему, императору; также вероятно и все свои императорские аккламации получил он благодаря их заслугам.

Тем, кому прежние толкования наших монет казались недостаточными, возникла обязанность найти лучшее объяснение. Попытался это сделать M. Grant, толкуя, что монеты прославляют 200-летие обновления республики Августом в 27 г. до н. э. и с этим объяснением вполне согласился и Fr. Carrata-Thomes. Но как могли римляне II-го века узнать, что дело касается такого юбилея? Единственный довод нашел Грант в идее, что египетский стиль архитектуры на сестерциях может относиться к добытию Египта в 30 г. до н. э., так же, как относятся к нему и известные монеты с крокодилом и надписью AEGYPTO CAPTA или монеты Агриппы для галльского Немауса с крокодилом и пальмой. Но оба эти символа вызывали ассоциацию в Египте, можно сказать, автоматически, что вряд ли можно ожидать только от стиля архитектуры на сестерциях и от надписи RELIG AVG. Грант сам поясняет эту надпись иначе: считает, что это воздание Марком Аврелием чести памяти первого принципа (но для такого проявления римская монетная символика имела иную аллегорию — PIETAS!) и даже отождествляет изображенного на монетах Меркурия с самым Августом.

К такому отождествлению доходило в культе личности, действительно, еще при жизни Августа. Но Август не был единственным императором, который был отождествляем с Меркурием: были ими и Тиберий, Нерон, Домициан и Коммод. Каким же образом римляне II-го века должны были понять, что изображен именно Август?

Отрицая все описанные выше попытки нового толкования интересующей нас серии монет, возвращаемся снова к прежнему мнению, что монеты Марка Аврелия с Меркурием и надписью RELIG AVG возникли в тесной связи с одним из интереснейших эпизодов Маркоманских войн — с эпизодом «чудесного дождя».

Les frappes de l'empereur Marc-Aurèle au type de Mercure et à la légende RELIG AVG

La série de scènes et de symboles guerriers dont la guerre des Marcomans (166–180) a marqué les frappes de l'empereur Marc-Aurèle est brusquement interrompue, au cours des années 172–174, par toute une série de monnaies portant sur le revers l'effigie de Mercure, figurant seule (sur les deniers et les dupondii) ou placée sur un socle au milieu d'un temple au style tout particulier, égyptisant (sur les sesterces), monnaies munies, en outre, d'une légende RELIG AVG, également presque unique en son genre dans le monnayage romain. Le fait que deux chaînons de cette suite (l'aureus et l'as) manquent encore pour qu'elle soit complète ne prouve pas que ces valeurs n'aient pas existé. En effet, justement ces derniers temps, de nouvelles valeurs, jusqu'alors inconnues, sont venues compléter d'autres suites de la division verticale des émissions de Marc-Aurèle, également incomplètes jusqu'alors.

Jusqu'à présent, toutes les interprétations de notre série prenaient surtout pour point de départ le relief se trouvant sur le revers des sesterces. On pensait généralement qu'il représentait un temple de Mercure: celui construit déjà en 495 avant notre ère, ou un autre temple consacré au même dieu par l'empereur Marc-Aurèle lui-même, temple — par ailleurs — tout à fait inconnu.

Les chapiteaux en hermès qui terminent les colonnes du temple étant, en outre, considérés comme un élément incompatible avec un édifice monumental, on en est arrivé à déduire que la suite était destinée à commémorer l'érection d'un petit temple (*aedicula*), d'une chapelle ou même d'un kiosque („small shrine“). Or, l'érection d'un petit temple n'aurait pas pu donner lieu à l'émission d'une série de monnaies spéciale, d'autant moins d'une série ayant un volume aussi important comme en témoigne la multitude de ses valeurs ainsi que le grand nombre de coins variés dont on s'est servi pour leur fabrication. Contre l'interprétation prenant pour point de départ l'architecture figurant sur les sesterces témoigne le fait que sur d'autres valeurs de la même série ne se trouve que la figure de Mercure seule et sans socle. Il ne s'agissait donc pas non plus d'une statue. De nombreuses analogies démontrant en outre que rien n'empêchait d'imprimer l'image d'un temple monumental sur le petit module même des deniers ou, au contraire, d'imprimer une statue sur le grand format des sesterces, il s'ensuit que sur nos monnaies il ne s'agissait ni d'un temple ni d'une statue de Mercure, mais tout simplement de perpétuer la dévotion religieuse (*religio*) de l'empereur pour Mercure.

La seule possibilité d'établir une liaison entre l'empereur Marc-Aurèle et Mercure nous est offerte par le récit de Dion Cassius d'après lequel Mercure sauva l'armée romaine d'une situation critique au pays des Quades (en Slovaquie actuelle) en faisant tomber bien à propos une pluie torrentielle miraculeuse.

Déjà Th. Mommsen a rejeté les avis selon lesquels ce passage était une interpolation chrétienne. Cependant, lui-même ne considérait pas comme authentique le détail du récit concernant le magicien égyptien Arnufis qui par ses sorcelleries aurait amené Hermès Aérios (dieu égyptien Toth, appelé Hermès Trismégiste par les Grecs) à déchaîner cette pluie miraculeuse. De l'avis de Mommsen, ce récit a tiré son origine d'une croyance populaire n'ayant cours que quelques cinquante ans après l'événement.

Ce fut donc une grande surprise lorsqu'on publia, en 1934, l'inscription située sur un autel découvert à Aquilée, siège de l'empereur Marc-Aurèle pendant la guerre des Marcomans. Cette inscription était dédiée à la déesse égyptienne Isis par un „hiérogrammate“ égyptien, portant le même nom d'Harnufis que le mage qui, au dire de Dion Cassius, faisait partie de la suite de Marc-Aurèle. L'identification de ces deux personnages dissipa tous les doutes relatifs à l'ancienneté et à l'authenticité du récit de Dion Cassius. L'objection unique faite jadis par J. Eckhel contre le rapport établi entre les monnaies en question et la

„pluie miraculeuse“ — parce que ce dernier ne connaissait que le denier au type de Mercure datant de l'année 174 et ne savait pas que des deniers au même type avaient déjà été frappés en 173 — étant tombée auparavant, nous pourrions revenir à l'interprétation ayant cours au moins à partir du 17e siècle et établissant un rapport entre ces monnaies et l'épisode de la „pluie miraculeuse“.

Cependant, on se heurte ici à un obstacle d'ordre chronologique: Au dire de Dion Cassius, Marc-Aurèle, après que son armée eut été sauvée par l'intervention de Hermès-Mercure, a été pour la septième fois acclamé *Imperator*. Or, ce titre n'apparaît sur les monnaies qu'en 174. Comment expliquer alors que l'événement qui avait donné lieu à ce titre ait été commémoré sur les monnaies déjà un an plus tôt? L'explication disant qu'il a fallu attendre le consentement du Sénat n'étant pas satisfaisante, il ne reste qu'une explication possible dont l'acheminement a déjà été montré par C. H. Dodd: la septième acclamation impériale ne s'est trouvée en rapport de temps et de causalité avec l'épisode de la „pluie miraculeuse“ qu'à la suite du raccourcissement apporté au texte original de Dion Cassius par son épitomateur Xiphilin. En fait, ce n'est qu'après une nouvelle victoire, remportée en 174, que Marc-Aurèle a accepté le titre d' *Imperator VII*. En effet, à la différence du succès, en somme négatif, obtenu au pays des Quades, lequel n'a fait que sauver l'armée romaine de la débâcle, c'était cette nouvelle victoire qui apporta aux Romains un succès positif réel. Ce n'est qu'à ce moment-là que le scrupuleux Marc-Aurèle a cru pouvoir faire figurer la septième acclamation, dont il avait été honoré un an plus tôt, sur les monnaies au même type que portaient les monnaies commémorant l'intervention de Mercure. Que le texte original de Dion Cassius ait été raccourci à l'endroit critique, en fait foi le fait que dans sa version actuelle l'épisode de la „pluie miraculeuse“, est étroitement lié non seulement à la septième acclamation, mais aussi à l'attribution à l'impératrice du titre *mater castrorum*, titre dont on sait d'une manière certaine qu'il n'a été accordé à Faustine la Jeune que juste avant sa mort survenue en l'an 175.

Bien qu'avec cette explication seule on puisse se mettre en règle, d'une manière satisfaisante, avec tous les problèmes devant lesquels nous place la série des monnaies en question, des voix se sont élevées pour mettre en doute le bien-fondé de cette interprétation. Ainsi G. De Sanctis a contesté le lien entre ces monnaies et le Hermès de Dion Cassius parce que ces monnaies ne présentaient aucune allusion à la „pluie miraculeuse“. Mais si le projecteur même des reliefs de la colonne de Marc-Aurèle, projecteur libre, en somme, de choisir ses thèmes et leur traitement, a dû imaginer une allégorie vraiment unique pour représenter le dieu sauveur, quoi de plus naturel que le projecteur des symboles frappés sur les monnaies, dont la symbolique était, en vertu d'une convention ancienne, limitée au nombre assez modeste d'allégories fixées, ait eu recours au type, usité depuis longtemps, de Hermès-Mercure et qu'il n'ait indiqué le caractère égyptien de ce dieu que par une architecture égyptisante? De même que l'aurait fait Th. Mommsen, A. G. de Roos a rejeté la tradition de Dion Cassius parce que dans son rapport au Sénat, l'empereur n'aurait parlé que d'une puissance supérieure, sans nommer un dieu spécial, et que le peuple, au dire de Tertullien (*Ad Scap.* 4), aurait attribué le „miracle“ à Jupiter. Or, il était naturel que l'empereur, philosophe éclairé, n'ait parlé que d'une „divinité“, c'est-à-dire d'une puissance supérieure, de même que l'apologiste chrétien qui a voulu expliquer le salut de l'armée par la grâce du dieu chrétien (*deo nostro*), n'ait pu comparer ce dieu à aucun autre dieu païen qu'au plus haut et omnipotent (*deo deorum, qui solus potens*). Selon l'interprétation de Roos, reprise par J. Morris, notre série n'est qu'un document illustrant le récit faisant partie de la biographie de Marc-Aurèle dans les SHA 13,1 et se rapportant au début même de la guerre où on lit que l'empereur, par crainte des barbares, *undique sacerdotes acciverit, peregrinos ritus impleverit*. D'après de Roos un temple avait été dédié, déjà à cette épopée, à l'une des ces divinités étrangères et c'était ce temple dont l'achèvement a été commémoré par la frappe de nos monnaies. Cette explication se heurte cependant à trois objections: 1° l'expression *ritus* ne peut être rapportée à l'érection d'un temple quelconque, mais plutôt à quel-

ques sacrifices exotiques dans le genre de celui décrit par Lucien, *Alexandros* 4; 2° ce n'est que quelques 6 à 7 ans plus tard que Dion Cassius parle du dieu égyptien; 3° le relief qui figure sur les sesterces ne représente aucun temple existant. C'est pour cela également qu'on ne peut pas y appliquer l'objection de J. Chittenden selon laquelle les chapiteaux en hermès terminant les colonnes du temple ne seraient pas d'origine égyptienne. Le fronton en arc du temple suffit à lui seul à démontrer le rapport du temple avec l'architecture égyptienne. On ne saurait pourtant s'attendre à voir le dieu Thot représenté, sur des monnaies de l'Empire romain, sous sa pure forme égyptienne, étant donné que *l'interpretatio romana* a pu utiliser, pour le figurer, la représentation traditionnelle de Hermès-Mercure. Je considère également comme inadmissible d'interpréter la curieuse frappe égyptisante qu'on trouve sur les sesterces comme une politesse et un compliment adressé à un simple mage, car il s'agit là non pas d'une monnaie locale, mais d'une monnaie de l'Empire.

Puisque de Roos a rejeté l'idée selon laquelle la frappe de nos monnaies était en connexion avec la „pluie miraculeuse“, il a dû justifier d'une manière quelconque pourquoi les monnaies impériales ont passé pour ainsi dire sous silence l'épisode vraiment sensationnelle de la „pluie miraculeuse“. De Roos cherche à expliquer ce silence en disant que l'empereur n'a pas participé en personne à cet événement (l'armée était commandée par Pertinax ou Pompeianus) et qu'il n'a eu aucun intérêt à se servir d'un moyen de propagande tellement efficace comme était la monnaie, pour propager la gloire d'un autre, et encore de quelqu'un qui n'était pas membre de la famille impériale. Or, de Roos n'a pas tenu compte du fait que selon la théorie romaine du commandement suprême [*auspiciis...*] la gloire de tous les succès remportés par les généraux impériaux revenait à l'empereur, de même que celui-ci acquerrait presque toutes les acclamations impériales par les victoires gagnées par [*ductu...*] l'un de ses généraux. A ceux qui considèrent notre interprétation comme non satisfaisante incombe la tâche d'en trouver une autre, plus convaincante. M. Grant l'a essayé par l'hypothèse selon laquelle les monnaies en question auraient été destinées à commémorer le bicentenaire du rétablissement par Auguste, en l'an 27 avant notre ère, de la république, hypothèse avec laquelle Fr. Carrata-Thomes s'identifie entièrement. Or, comment les Romains vivant au 2e siècle, auraient-ils pu reconnaître qu'il s'agissait d'un tel jubilé? Grant ne donne qu'une raison: le caractère égyptisant de l'architecture se trouvant sur les sesterces peut, dit-il, se rapporter à la conquête de l'Égypte en l'an 30 avant notre ère, comme s'y rapportent les monnaies bien connues d'Auguste au type de crocodile portant la légende AEGYPTO CAPTA ou les monnaies d'Agrippa frappées pour Nemausus gaulois au type de crocodile et de palme. Or, c'est d'une façon presque automatique que ces deux symboles évoquaient l'association avec l'Égypte ce qui n'était guère le cas du style architectonique du temple sur le revers de notre sesterce à la légende RELIG AVG. Quant à cette légende, Grant l'explique de la manière suivante: Marc-Aurèle aurait voulu rendre hommage à la mémoire du premier princeps. Or, pour exprimer cet hommage, la symbolique monétaire romaine avait à sa disposition une allégorie bien différente: PIETAS.

Grant va jusqu'à identifier le Mercure de nos monnaies à Auguste, mais s'il est vrai que dans le culte privé, rendu encore du vivant d'Auguste, cette identification a eu lieu, il n'en reste pas moins qu'Auguste n'a pas été le seul à être identifié à Mercure: il en était de même en ce qui concerne Tibère, Néron, Domitien et Commode. Comment les Romains vivant au 2e siècle auraient-ils pu reconnaître que le Mercure des monnaies de Marc-Aurèle était Auguste?

C'est ainsi qu'après avoir rejeté toutes ces nouvelles tentatives d'expliquer notre curieuse suite, nous revenons à l'ancienne interprétation: les monnaies de Marc-Aurèle au type de Mercure portant la légende RELIG AVG ont été frappées en connexion étroite avec l'un des épisodes les plus remarquables de la guerre des Marcomans, celui de la „pluie miraculeuse“.

NĚKOLIK POZNÁMEK K POSLOUPNOSTI
POSLEDNÍCH BOSPORSKÝCH KRÁLŮ

(Tab. I)

Spolehlivou pomůckou pro stanovení chronologické posloupnosti bosporských králů, o kterých jinak máme pouze kusé zmínky u starých autorů, vedle řídkých epigrafických památek, jsou jejich statéry, na kterých je vždy vyznačen rok ražby.*)

Nedostatek bližších údajů pocítujeme obzvláště u posledních známých panovníků v údobí 3. stol. až první pol. 4. stol. n. l., kdy mincovní materiál je téměř jediným zdrojem našich poznatků. K neúplně vyjasněným problémům se řadí též otázka o počtu panovníků, majících totéž jméno — Rheskuporis. Tyto nejasnosti začínají vládou Rheskuporida IV., jehož statéry jsou datovány rokem 530 a 531 bosp. éry (233 a 234 n. l.). V letech 531—536 b. é. (234—239 n. l.) razil mince Inenthimeus a od r. 537—554 b. é. (240—247) razí mince opět vladař jménem Rheskuporis. Po čtyřleté přestávce v ražbě mincí se opět objevují (r. 558 b. é.; 261 n. l.) ražby se jménem Rheskuporidovým a pokračují až do r. 564 b. é. (267). V tomto roce dochází k novému přerušení v ražbě mincí, až do r. 572 b. é. (275), kdy se objevují ražby tří různých panovníků: Rheskuporida, Sauromata (IV.) a Teirana. Ale počínaje již dalším rokem 573 b. é. (276) razí mince pouze Teiranes.

Uvedené mince ražené se jménem Rheskuporidovým, připisovali badatelé různým panovníkům tohoto jména.¹⁾

*) Rok je vyznačen vždy na rubu, buď pod poprsím císaře nebo po jeho stranách. Bosporská (pontská) éra se začíná r. 297/6 př. n. l. Statéry, kdysi zlaté, se postupně zhoršovaly v jakosti (méně ve váze) a ve čtyřicátých letech 3. stol. byly již ze špatného billonu (meď s nepatrnou příměsí stříbra); v polovině 3. stol. jsou „statéry“ již zcela měděné.

¹⁾ V letech 550 a 551 b. é. (253 a 254 n. l.) se objevují statéry krále Farsanza — zřejmě málo úspěšného vzdorokrále. V době Mionnetově a Cohenově nebyly mince Rheskuporidovy z těchto let ještě známy, kterážto okolnost dala oběma autorům podnět k tomu, že dobu vlády od r. 537—565 b. é. (240—268) rozdělili mezi dva Rheskuporidy tímto způsobem: od r. 537 až 550 b. é. (240—253) Rheskuporis V.; 550—551 b. é. (253—254) Farsanzes; 552—565 b. é. 255—268 Rheskuporis VI.

B. Köhne²⁾ připisoval mince z r. 530–531 b. é. (233–234) Rheskuporidovi IV., kdežto mince z let 537–554 i 558–564 b. é. (240–257 a 261–267) připisoval Rheskuporidovi V., s poznámkou, že nevyklučuje možnost totožnosti Rheskuporida IV. s Rheskuporidem V. Köhne totiž předpokládal, že Rheskuporis IV., svržený s trůnu Inenthimeem, se r. 537 b. é. (240) opět ujal vlády. Ch. Giel³⁾ opakuje mínění P. Buračkova,⁴⁾ že Rheskuporis IV. panoval i po Inenthimeovi až do r. 554 b. é. (257) a Rheskuporis V. že razil od r. 558 až do r. 572 b. é. (261–275). A. Orěšnikov⁵⁾ a V. Latyšev⁶⁾ rozlišují tři Rheskuporidy, a to: Rheskuporida IV. 530–531 b. é. (233–234), Rheskuporida V. 536–554 b. é. (240–257) a Rheskuporida VI. 558–572 b. é. (261–275).

Nás obzvláště zajímá mínění předního ruského numismatika poslední doby A. N. Zografa, jehož názoru se přidržují i jiní sovětské numismatikové K. V. Golenko,⁷⁾ L. P. Charko⁸⁾, D. B. Šelov⁹⁾ aj. Uvádíme doslovně jeho úvahy o tomto předmětu:¹⁰⁾

„... nepochybují o tom, že je správné oddělit Rheskuporida IV. od Rheskuporida V., ale naprosto si nejsem jist tím, že by Rheskuporis V. nebyl totožný s Rheskuporidem VI. Jde o to, že za hlavní důvod k rozdělování těchto dvou skupin mincí, majících jedno a totéž jméno, slouží, jak již řečeno, odlišnosti ve vyobrazení hlavy krále. Je však nemožné chtít tyto mince rozlišovat pouze na základě čistě ikonografické analýsy, beroucí zřetel na individuální tahy obličejů, obzvláště u statérů z let 537–553 b. é.; jsou provedeny v hrubém stylu a schematisovány. Jediné, co můžeme objevit v portrétech těchto králů, je celkový náznak o stáří panovníka. To, že na nejstarších statérech (z let 537 a dalších, tab. L, 1, 3), je nepochybně vyobrazena mladá osoba,

²⁾ B. Köhne, Description du Musée de feu le Prince Basile Kotschoubey III... II, St. Petersburg 1857.

³⁾ Ch. Giel, Novyja priobretěnja mojego sobranija, Zapiski rossijskago imperatorskago archeologičeskago občestva, tom V. 1892.

⁴⁾ P. Buračkov, Obščij katalog monět, prinadležaščich ellinskim kolonijam, suščestvovavšim v drevnosti na severnom beregu Černago morja. Čast I., Oděssa, 1884.

⁵⁾ A. V. Orěšnikov, Katalog sobranija dřevnostěj gr. A. S. Uvarova. Vyp. VII. Moněty Vosporskago carstva i dřevněgrěčeskich gorodov, nachodivšichsja v předělach nyněšnej Rossiji, Moskva, 1887.

⁶⁾ V. Latyšev, Istorija Bosporskago carstva, Pontika, St. Peterburg 1909.

⁷⁾ K. V. Golenko, K někotorym voprosam ranněj čekanki Riskuporida VI., Kratkije soobščeniija Instituta istoriji matěrjalnoj kultury N. 66, Moskva 1956; – týž, O něobyčnych monětach Riskuporida VI., Kratkije soobščeniija Instituta archeologii, N° 6, Kiev, 1956; – týž, Klad monět, najděnyj v 1951 g. v Patroje, Sovětskaja archeologija N° 2. Moskva, 1957.

⁸⁾ P. Charko, Tiritakskij monětnyj klad 1946 g., Věstnik dřevněj istoriji N° 2, Moskva–Leningrad, 1946.

⁹⁾ D. B. Šelov, Feodosijskij klad Bosporskych „staterov“, Věstnik dřevněj istoriji N° 2, Moskva–Leningrad, 1950.

¹⁰⁾ A. N. Zograf, Antičnyje moněty, Matěrjaly i issledovanija po archeologii SSSR, N° 16, Moskva–Leningrad, 1951, str. 208.

a na druhé skupině, začínající statéry z r. 558 b. é. (tab. L., 4; viz naši tab. I, 1) je vyobrazena osoba značného stáří s velkým plnovousem, připouští možnost přidělení obou skupin jednomu králi. Kromě toho, čtyřleté přerušení v ražbě mincí od r. 554–558 b. é., kterému předcházelo desetiletí neobyčejně hojných emisí „statérů“, je samozřejmou reakcí na přemrštěnou mincovní činnost minulých let a není tudíž nutnou podmínkou pro změnu panovníka. Nejen to, ale i různé pokusy o reformy, spojené s novými ražbami mincí po této přestávce, které mají za účel přivést do pořádku peněžní oběh, by snad bylo přirozenější přiřknout králi již moudrému, s dlouholetou praxí, než králi teprv začínajícímu svou vládu. Z těchto důvodů, i když nemohu jinými dokumenty odůvodnit totožnost takzv. Rheskuporidů V. a VI., kloním se k názoru, že obě tyto skupiny mincí, rozdělené pětiletou časovou mezerou, patří jednomu panovníkovi, Rheskuporidovi V.“

Jak bylo výše řečeno, máme z r. 572 b. é. (275) „statéry“ tří panovníků, a to: Rheskuporida, Sauromata (IV.) a Teirana. V Ermitáži jsou čtyři exempláře statérů Rheskuporidových z tohoto roku. Tyto mince byly však Zografem¹¹⁾ určeny jako litá falsa. Podle jeho mínění jsou lity z jedné formy. Pro líc bylo použito lící strany mince Rheskuporida V. z r. 561 b. é. (264); rub mince je velice podoben mincím Sauromata IV. a Teirana; přece však se Zografovi nepodařilo najít mezi mincemi těchto panovníků rub totožný s litou mincí Rheskuporidovou. Z toho důvodu ukončuje Zograf vládu Rheskuporida V. rokem 564 b. é. (267). Otázku, kdo vládl v údobí od r. 564–572 b. é. (267–275), ponechává otevřeno.

Naším přínosem k bosporskému mincovnictví jsou dvě mince, které snad vnesou trochu světla do stále ještě sporné otázky Rheskuporidů:

1. Líc: *BACIAEYCΦHC ... OPIAOC*, poprsí mladého bezvousého krále vpravo.

Rub: *ΘNΦ*, poprsí dvou císařů proti sobě (Valerianus? a Gallienus), mezi nimi tečka.

Billonový statér; 6,028 gr.; ↑; soukr. sbírka.¹²⁾

¹¹⁾ A. N. Zograf, l. c., str. 211.

¹²⁾ Podobný „bevousý“ Rheskuporis je vyobrazen i na minci z téhož roku, která se nachází v British Museum; viz W. Wroth, Catalogue of the Greek coins in the British Museum, Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the kingdom of Bosporus, London, 1889, tab. XVIII, 3; viz též: B. Köhne, Description... tab. XIX, 114 a tab. XX, 115–117. Mince s portrétem, dvou císařů na rubu jsou známy z let 559–561 b. é. tj. 262–264 n. l. Zograf má sice zato, že na dvojportrétu je vyobrazen Valerianus a Gallienus, lze však těžko předpokládat, že by se bosporskí králové odvážili dát na své mince portrét Valeriánův ještě r. 264 n. l., tj. čtyři roky od doby, kdy padl do perského zajetí, a tři roky po tom, co Gallienus vyhlásil svému otci „damnatio memoriae“ (srovn. A. Alföldi, Die Hauptereignisse der Jahre 253–61 n. Chr. im Orient im Spiegel der Münzprägung, Berytus IV, Copenhagen 1937, str. 60; týž, Die römische Münzprägung und die historischen Ereignisse im Osten zwischen 260 und 270 n. Chr., Berytus V, Fasc. 1, Copenhagen, 1938, str. 71; další literaturu viz tamtéž).

2. Líc: *BACIAEWCPHCKO...PIAOC*, poprsí bezvousého krále vpravo, před ním trojzub; vše v perlovém kruhu.

Rub: *AEΦ*; poprsí Gallienovo vpravo, před ním I; vše v perlovém kruhu Billonový statér; ? gr.; prod. kat. fy. Helbing, č. XVII, č. 212.

Jak Zograf uvádí, mince Rheskuporida V. v jeho druhém ražebním údobí, od r. 558–564 b. é. (261–267), mají na lící straně portrét vousatého, staršího panovníka. Mince, které publikujeme v tomto článku (*tab. I, č. 2–3*), mají však na lící straně hlavu mladého a úplně bezvousého panovníka. První z nich (*tab. I, č. 2*) je ražena r. 559 b. é. (262), čili ve druhém roce onoho údobí, kdy se objevuje na mincích Rheskuporida V. vousatá hlava, a druhá mince (*tab. I, č. 3*) je dokonce z r. 561 b. é. (264), čili ze čtvrtého roku tohoto údobí.

Vzhledem k Zografovu tvrzení, že ražby Rheskuporida V. mají v letech 558–564 b. é. (261–267) na líci vždy vousatou hlavu panovníka, kdežto na našich mincích je jasně vidět hlavu bezvousou, musíme předpokládat, že jde o souběžnou ražbu dvou panovníků stejného jména, tedy Rheskuporida V. a VI. Bohužel, nedostatek materiálu tohoto údobí v Československu mně nedovoluje přesnější stanovení doby ražeb „vousatého“ a „bevousého“ Rheskuporida což by bylo možné pouze po prostudování bohatých sbírek Sovětského svazu.¹³⁾

*

Roku 1959 publikoval K. V. Golenko¹⁴⁾ pozoruhodný článek, ve kterém pojednává o ražbách posledního císaře bosporského, Rheskuporida VII (podle Golenka Rheskuporis VI). Tohoto posledního panovníka, majícího jméno Rheskuporis, oddělují od jeho již výše uvedených jmenovců čtyři vladaři: Sauromatés (IV.), Teiranés, Thothorsés a Radampsadés.

Poslední známá datovaná ražba krále Thothorsa, je mince z r. 605 b. é. (308) ve sbírkách Ermitáže.¹⁵⁾ Jeho nástupce Radampsadés razil v období 606 až 615 (nebo 616) b. é. (309–318 nebo 319). Dlouho trvalo mínění, že Rhesku-

¹³⁾ Mně je znám pouze jeden statér „vousatého“ Rheskuporida, a to z r. 558 b. é. (261 n. l.), publikovaný Zografem na *tab. L, obr. 4.* a vyobrazený zde na *tab. I, č. 1.* (pozdější mince z let 560–562 b. é. (263–265), reprodukováné Zografem na *tab. L, obr. 5–6* a 8–9, představují, jak mohu soudit podle těchto vyobrazení, opět mladý obličej). Je-li tomu skutečně tak, že statéry „vousatého“ Rheskuporida z r. 558 b. é. (261) nezasahují též do prvního období „bevousého“ Rheskuporida (tedy do let 537–554 b. é. tj. 240–257 n. l.), příkláněl bych se k názoru Zografovou, že tento „vousatý“ Rheskuporis je totožný s oním mladistvým, který razil mince v prvním údobí tj. 537–554 b. é., ale s tou výhradou, že razil pouze do roku 558 b. é. (261). Po něm, od r. 559 b. é. (262), začíná již razit „bevousý“ – Rheskuporis VII. – pravděpodobně syn předešlého. Tato alternativa se mi zdá být přijatelnější než předpoklad, že „bevousý“ Rheskuporis prvního a druhého období je jedna a táž osoba, a „vousatý“ pouze krátkodobý usurpátor.

¹⁴⁾ K. V. Golenko, *O neobyčejných monétach...*, str. 57 sl.

¹⁵⁾ A. N. Zograf, *Antičnyje moněty...*, str. 212.

poris VII. panoval zároveň s Radampsadem, ba dokonce i před ním. Toto mínění vzniklo patrně chybným čtením roku 600 a 602 b. é. (303 a 305)¹⁶⁾ na mincích Rheskuporida VII. Tyto mince jsou však nyní Golenkem na základě srovnání razidel datovány do let 619–622 b. é. (322–325).¹⁷⁾ Mince z roku 612 a 613 b. é. (315 a 316) jsou podle Golenka z let 616 a 617 b. é. (319 a 320).¹⁸⁾ Konečně uvádí Golenko též řadu mincí (*tab. I, č. 4–15*), o kterých tvrdí, že to jsou antické napodobeniny ražeb Rheskuporida VII.

Mezi těmito mincemi jsou též statéry, na jejichž lící straně je nesprávná (zkomolená) legenda *OVCIIKOV* a na rubu, pod poprsím císaře, *Λ.Υ* (*tab. I, č. 4–6*). Golenko tyto mince pokládá za napodobeniny typu mincí Rheskuporida VII. z r. 616–619 b. é. (319–322) (*tab. I, č. 16*) a rok na minci čte jako IX t. j. r. 610 b. é. (313). Svou teorii o napodobeninách Golenko odůvodňuje tím, že tyto mince jsou hrubého provedení, mají chybné legendy, chybný rok a sníženou váhu.

Jako další reprodukuje Golenko minci mající na rubu po stranách císařského poprsí datum *AK—X*, tj. 621 b. é. (324) a raženou týmž lícním kolkem (*tab. I, č. 7*) jako již výše uvedené mince s rokem IX, tj. 610 b. é. (313), (*tab. I, č. 4–6*). Také tento jedenáctiletý rozdíl mezi těmito dvěma mincemi, raženými stejným kolkem, přesvědčuje Golenka o tom, že nejde o mince pravé, ale o antické napodobeniny mincí Rheskuporida VII. Za prototyp rubní strany u mince s datem IX pod poprsím císaře, před kterým je znak podobný dvojzubu, považuje Golenko minci Rheskuporida VII. z let 616–619 b. é. (319 až 322), (*tab. I, č. 16*). Prototyp rubní strany mince s datem *AK—X*, tj. 621 b. é. (324), stojícím po stranách poprsí císařova, vidí Golenko v běžném typu mincí Rheskuporida VII., které byly raženy od r. 618 b. é. (321), (*tab. I, č. 17*). Prototypem lící strany obou těchto typů byly mince Rheskuporida VII., ražené od r. 618 b. é. (321) a mající před poprsím krále věnec (*tab. I, č. 17*).

Golenko uvádí sedm různých vah těchto napodobenin: 6,77 gr., nalezená v Kerči;¹⁹⁾ 6,28, Brit. mus., (*tab. I, č. 5*); 5,84, Brit. mus. (*tab. I, č. 8*)²⁰⁾; 5,25, Ermitáž; 5,08, Ermitáž; 4,72, Ermitáž; 4,55, soukr. sb.²¹⁾ Pro pravé mince Rheskuporida VII. udává Golenko jako střední váhu 7,30–7,60 gr. a podo-

¹⁶⁾ A. M. Podschivalow, *Beschreibung der unerdtirten und wenig bekannten Münzen von Sarmatia Europaeae, Chersonesus Taurica und Bosphorus Cimmerius*, Moskau, 1882, *tab. II, 41, 42.*

¹⁷⁾ K. V. Golenko, *K některým voprosam...*, str. 109.

¹⁸⁾ K. V. Golenko, *tamtéž.* Mince uvádí A. V. Orěšnikov, *l. c.*, str. 120, č. 791–794; L. P. Charko, *l. c.* č. 48–50; D. B. Šelov, *l. c.* č. 38, 39.

¹⁹⁾ A. N. Zograf, *Moněty iz raskopok Tiritaki i Mirmekija v 1932–1934 g. g.*, *Matěri-jaly i issledovanija po archeologii SSSR, č. 4.* Moskva–Leningrad 1941.

²⁰⁾ W. Wroth, *Catalogue...*, *tab. XVIII, 10, 13.*

²¹⁾ K. V. Golenko, *O neobyčejných monétach...*, str. 58; škoda, že není uvedena provenience mincí vyobrazených na tabulce na str. 59.

tyká: „...ačkoli se výjimečně setkáváme i s exempláři s vahou i pod 7 gr., existují i exempláře s vahou 8,00—8,40 gr.²²⁾ Nesprávná, obvykle snižená váha, je velmi příznačná pro napodobeniny.“

Souhrn všech těchto bádání přesvědčuje Golenka o tom, že skutečně mince Rheskupidy VII. začínají teprve po r. 616 b. é. (319), z čehož vyplývá, že Rheskupis VII. vstoupil na trůn až v tomto roce, po Radampsadovi.

Jako doplněk k mincím uvedeným Golenkem publikuji minci podobnou:

Líc: BACI ... PHCKO. OPIC poprsí krále vpravo, před ním trojzub.

Rub: I—X po stranách poprsí císaře vpravo, v kruhu z řídkých teček.

Æ, statér, 3,826 gr. (*tab. I, č. 18*).

Je-li Golenkova teorie správná, patří tato mince též mezi napodobeniny mincí Rheskupidy VII. Mince je též hrubě provedena. Líc mince je svým provedením příbuzný mincím vyobrazeným na *tab. I, č. 12*, publikovaným Golenkem jako napodobeniny. Též její váha je snížena. Legenda na této minci je však zcela správná.²³⁾

Jak bylo již výše uvedeno, jedním z Golenkových důvodů při určování pravosti mince nebo její pouhé napodobeniny, jsou právě legendy na líci mince. Zkomolenou legendu považuje za příznak nepravosti mince. Sám Golenko však uvádí pouze jeden typ mince se zkomolenou legendou (*tab. I, č. 4—8*, legendy ostatních mincí neuvádí a vyobrazení bohužel nejsou natolik jasná, aby bylo možné ověřit správnost či nesprávnost legendy. Můžeme se však právem domnívat, že legendy jsou celkem správné, neboť v opačném případě by se o tom Golenko zmínil. U mince *tab. I, č. 11*, sám Golenko uvádí, že legenda je správná.²⁴⁾

Dále bych chtěl upozornit na jednu závažnou okolnost, a to na rok ražby mince, vyznačený na její rubní straně. Mince, kterou zde publikujeme, má,

²²⁾ Co se týče váhy mincí, je skutečně zajímavé pozorovat jejich značnou rozdílnost, obzvláště u dvou případů: v nálezu tiritakském a theodosijském. Mince Rheskupidy VII. (podle L. P. Charko Rheskupidy VI.), nalezené v tiritakském pokladu r. 1946 (poklad obsahoval 154 kusů mincí Rheskupidových, kromě jiných) se váhově pohybují od 4,75 gr. do 7,46 gr., přičemž pod 5,00 gr. jsou pouze 2 kusy a nad 7,00 gr. také jen 2 kusy; čili 150 kusů se pohybuje mezi 5,00—7,00 gr. Stupeň zachovalosti u většiny mincí je označen jako „střední“ (Viz pozn. č. 8).

Druhý nález, učiněný v Theodesii r. 1927 (publikovaný D. B. Šelovem), obsahoval 86 kusů mincí Rheskupidy VII. (podle Šelova Rheskupidy VI.), váhy od 5,50 gr. do 8,27 gr. Mincí lehčích 6,00 gr. byly 3 kusy, a těžších 8,00 gr. 5 kusů; čili 78 kusů mincí se pohybuje mezi 6,00—8,00 gr. Zachovalost je u větší části mincí označena jako velice dobrá. (Viz pozn. č. 9.) I když vezmeme v úvahu rozdíl v zachovalosti mincí těchto dvou nálezů, zůstává přece váhový rozdíl dosti veliký (cca 1 gr.),

²³⁾ Legenda nízkého reliéfu, která je na minci zcela třetelná, je na fotografii špatně čitelná.

²⁴⁾ K. V. Golenko, O neobyčejných monětech ..., str. 60.

jak je vidět z vyobrazení (*tab. I, č. 18*), zřetelný rok IX, tj. rok 610 b. é. (313). Patrně podobná mince (není jím bohužel vyobrazena) se nachází, podle Golenkova popisu, mezi mincemi pokladu patrejského, odkrytého v roce 1951.²⁵⁾ Tato mince má jak rok ražby AIX, tj. r. 611 b. é. (314). Golenko však neuznává, že tato mince je z tohoto roku. Domnívá se, že místo K bylo rytcem chybně vyryto I, a že správný rok ražby této mince je AKX tj. r. 621 b. é. (324). Tuto minci nepovažuje za napodobeninu.

A nyní obraťme svou pozornost ještě jednou zpět na Golenkem vyobrazené mince *tab. I, č. 4—8*. Jejich lícní strana byla ražena týmž razidlem, zatímco rub těchto mincí byl ražen různými razidly. U první skupiny čte Golenko rok ražby jako IX, r. 610 b. é. u druhé skupiny jako AKX, r. 612 b. é. Nyní se naskytá otázka: Nemá být správně čten u mincí druhé skupiny rok AIX (611) místo AKX (621)? Při pozorném prostudování mincí *tab. I, č. 10—11*, na kterých je bez veškerých pochyb vyobrazeno K, vidíme, že styl psaní, či, správněji řečeno, rytí písmene K je zcela jiný, než je tomu u mince *tab. I, č. 7*. Je tudíž otázka, zdali nejde o písmeno I. Část tvořícíasty písmene K může zcela dobře také být pouze částí účesu nebo šatů, neboťasty se svislého dřívku (I) pouze zlehka dotýkají, kdežto v případech nepochybného K se svislé části přímo vyrůstají a jsou všude stejně silné.

Kdyby byla naše domněnka správná, znamenalo by to posunutí počátku doby vlády Rheskupidy VII. do r. 610 b. é. (313). To by ovšem znamenalo, že Rheskupis VII. vládl současně s Radampsadem. Z toho, že mince Rheskupidy VII. jsou hrubšího provedení a nižší váhy než mince Rhadampsadovy, mohli bychom soudit, že hospodářské možnosti Rheskupidy VII. byly nižší než jeho konkurenta, Radampsada.

Jelikož jsem v podstatě odkázán pouze na slabší reprodukce těchto mincí, mohu tyto úvahy přednést pouze jako námět k diskusi.

²⁵⁾ K. V. Golenko, Klad monět ..., str. 199.

*Несколько заметок к хронологизации последних
боспорских царей*

(Таб. I)

В своей статье автор занимается монетным делом последних Рискупоридов. После обзора мнений старших нумизматиков о времени правления Рискупоридов IV, V и VI-го; автор подробнее останавливается на теории А. Н. Зографа, которой держатся и нынешние советские нумизматики.

По А. Н. Зографу между 537—564 г. г. босп. эры (240—267 н. э.) правил в Боспоре Рискупорид V; но автор этой статьи указывает на то обстоятельство, что в 537—554 г. г. б. э. на монетах изображен молодой, безбородый царь (табл. I, 1), в 558 г. б. э. пожилой человек с бородой (табл. I, 2), а в следующем 559 г. на монетах изображено опять молодое, безбородое лицо. Из этого следуют три возможности (недостаток нумизматического материала препятствует автору сделать более конкретные выводы: ему известна только монета 558-го года с изображением бородатого царя):

- 1) Если монеты «бородатого» и «безбородого» Рискупоридов идут параллельно, означает это одновременное правление двух Рискупоридов (V-го и VI-го).
- 2) Не перекрещиваются ли монеты «молодого» Рискупорида с монетами «бородатого» — могло бы это значить, что Рискупорид V-ый царствовал с 537 до 558 г. (сначала он изображен молодым, а позже бородатым), а в 559 г. б. э. его сменил на престоле молодой Рискупорид VI-ой.
- 3) В периоде с 537—564 г. г. б. э. царствовали три Рискупорида: V-ый — молодой (537—554); VI-ой — старший, бородатый (558 г.); VII-ой — молодой (с 559 г.).

Во второй части автор навязывает на статью К. В. Голенко: О необыкновенных монетах Рискупорида VI (по автору Рискупорида VII, т. к. VI-ой чеканил монеты с 559 г. б. э. — см. первую часть этой статьи). Там Голенко публикует ряд монет, которые считает древними подражаниями монетам Рискупорида VI (VII).

Автор издает монету с годом IX, т. е. 610 б. э. - 313 н. э. (табл. I, 18) очень близкую — монетам Голенка. Если его теория правильна, наша монета дополняет ряд этих подражаний. Однако, автор приводит различные доводы в пользу своей теории, что часть этих монет не являются подражаниями, но чеканены в первом периоде правления Рискупорида VII-го (правильные надписи у большинства монет; у монет №№ 7—8 чтение года 611, а не 621); уменьшенный вес объясняет автор более шатким финансовым положением Рискупорида VII-го в эту эпоху. Более грубое исполнение и неправильности надписей у некоторых монет приписывает неопытности и неграмотности резчика штемпелей. Если эта теория правильна, — начало правления Рискупорида VII-го мы должны будем отодвинуть к 610 г. б. э. (313 г. н. э.).

Quelques remarques au problème de la succession des derniers rois du Bosphore
(Tableau I)

L'auteur s'occupe ici des périodes de règne des derniers Rhescouporides. Après avoir passé en revue les opinions d'anciens numismates concernant les règnes successifs des Rhescouporides IV, V et éventuellement VI porteurs du nom, l'auteur examine d'une façon détaillée l'opinion d'A. N. Zograf, partagée par les numismates soviétiques d'aujourd'hui.

Au dire de Zograf, c'est Rhescouporis V qui a régné sur le Bosphore au cours des années 537—564 de l'ère bosphorienne (240—267 de notre ère). L'auteur fait remarquer cependant qu'au cours des années 537—554 de l'ère bosphorienne, les monnaies du royaume portent l'effigie d'un jeune souverain imberbe (planche I. 1.). En 558, c'est un personnage portant toute sa barbe (pl. I. 2), en 559 et au cours des années suivantes à nouveau un souverain imberbe (pl. I. 3) d'où on pourrait déduire les solutions possibles suivantes: (le manque de matériel ne permettant pas à l'auteur de proposer des solutions plus précises, étant donné qu'il ne connaît pour l'année 558-que la monnaie à la face barbue.)

1. Si la frappe de la monnaie à l'effigie avec barbe est parallèle à celle de la monnaie à l'effigie imberbe, il s'ensuit que les deux Rhescouporides (V et VI) ont régné ensemble.
2. Si la période de la frappe de la monnaie à l'effigie avec barbe n'est pas identique avec les frappes de la monnaie à l'effigie imberbe, cela pourrait signifier que Rhescouporis V a régné de 537 à 558 (tout d'abord comme jeune souverain imberbe et plus tard, portant toute sa barbe) et que le jeune Rhescouporis VI lui a succédé en 559.
3. Au cours des années 537—564, trois Rhescouporides ont régné: Rhescouporis V, jeune, imberbe (537—554), Rhescouporis VI, plus âgé, portant toute sa barbe (558) et Rhescouporis VII, jeune, imberbe (à partir de 559).

Dans la seconde partie de son étude, l'auteur s'occupe de l'article de K. V. Golenko intitulé „Les monnaies spéciales de Rhescouporis VI“ (Rhescouporis VII selon l'auteur, étant donné — comme il a été démontré dans la première partie de l'étude — que Rhescouporis VI a frappé monnaie après l'an 559 de l'ère bosphorienne). Golenko mentionne toute une série de monnaies qu'il considère comme étant des imitations antiques des monnaies gouvernementales de Rhescouporis VII.

L'auteur publie ici, cependant, une monnaie datant de l'an IX (l'an 610 de l'ère bosphorienne ou l'an 313 de notre ère (pl. I, 18) qui se rapproche, par son exécution, des monnaies mentionnées par Golenko. Si la théorie de Golenko s'avérait juste, cette monnaie viendrait compléter la série d'imitations dont il parle. L'auteur donne, toutefois, plusieurs raisons à l'appui de son opinion suivant laquelle une partie de ces monnaies ne sont pas imitations, mais proviennent de la première période du règne de Rhescouporis VII. Ainsi, p. ex., des légendes en bonne forme sur la plupart des monnaies, l'année 611 et non 621 sur les monnaies Nos 7—8, l'année 614 sur les monnaies Nos 4—6. Pour ce qui est du décroissement du poids, l'auteur l'explique par les moyens financiers plus faibles de Rhescouporis VII. L'exécution plus rude et des légendes incorrectes peuvent être, au dire de l'auteur, mises sur le compte d'un graveur inexpérimenté et illettré. C'est ainsi qu'on pourrait faire avancer le commencement du règne de Rhescouporis VII vers l'an 610 de l'ère bosphorienne (correspondant à l'an 313 de notre ère).

PŘÍSPĚVEK K OTÁZCE NÁLEZŮ JEDNOTLIVÝCH
ŘÍMSKÝCH MINCÍ V ČECHÁCH

Nálezy mincí jsou prvořadým zdrojem historického poznání. Všechny nálezy však nemají stejnou schopnost výpovědi. Pramenná hodnota nálezů závisí jednak na vlastním obsahu každého nálezu a jednak na nálezových okolnostech. Vzhledem k obsahu je dosud vžitě rozdělování nálezů na dvě kategorie: nálezy hromadné, nazývané též poklady a nálezy jednotlivých mincí. Podle nálezových okolností lze mluvit o nálezech sídlištních, hrobových, nálezech z římských vojenských táborů apod. Ačkoli i v Čechách počet nálezů odkrytých v souvislosti nebo alespoň v blízkosti jiných památek římské doby stále vzrůstá, většina nálezů římských mincí zůstává stále ještě osamocenými svědky tehdejšího života. Těmto mincím, porůznu jednotlivě nalezeným, byla dosud v numismatické literatuře věnována nejmenší pozornost.¹⁾ Vzhledem k jejich velkému počtu nebude však snad bez zajímavosti, sestavíme-li statistický přehled těchto nálezů a pokusíme-li se zjistit, zda nám mohou poskytnout nové poznatky o vztahu našeho území k římskému imperiu a do jaké míry jich lze použít jako historického pramene.

Při třídění nálezů podle počtu kusů na jmenované dvě kategorie, nálezy hromadné a jednotlivé, narážíme však na problém, kam zařadit nálezy obsa-

¹⁾ O rozdělování nálezů na různé druhy hovoří H. J. Kellner, Die Aufnahme der römischen Fundmünzen in Bayern, zvl. otisk z 13. Bericht des Bayer. Landesamtes für Denkmalpflege 1953/54, München 1956, str. 56. V této práci — spíše metodického charakteru — mluví o mincích jednotlivě nalezených jako o prameni, který má vzhledem k ostatním druhům mincovních nálezů nejmenší schopnost výpovědi; nevylučuje však možnost, že souhrn těchto nálezů z většího území může přinést důležité nové poznatky. — H. Gebhart-K. Kraft-H. Küthmann - P. R. Franke - K. Christ v kolektivní práci, která vyšla jako teoretická příprava k soupisu nálezů římských mincí v Německu Bemerkungen zur kritischen Neuaufnahme der Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland, Jahrbuch f. Num. und Geldgeschichte VII, 1956, str. 67 zdůrazňují, že schopnost výpovědi nálezů jednotlivých mincí (Streumünzen) záleží právě v jejich množství. Tyto nálezy jako celek je nutno posuzovat podle hledisek užívaných pro nálezy sídlištní. Tito autoři na konkrétních příkladech ukazují, že i tento druh nálezů může bezpečně stanovit dobu a směr římského pronikání do barbarského území.

hující malý počet ražeb, např. 2–4 kusy, které jsou mezi římskými nálezy v Čechách odkrytými velice časté. Tyto nálezy, zvláště jde-li o málo hodnotné malé bronzové mince, lze stěží zařadit mezi nálezy hromadné, jež považujeme spíše za úmyslně ukrytý majetek; svým původem se tyto nálezy blíží nálezům jednotlivých mincí, jež vznikly pravděpodobně jako neúmyslné ztráty.²⁾ Mezi nálezy jednotlivých mincí jsou proto zpravidla zařazovány i nálezy obsahující více než jen minci jedinou. V dosud nejvšestrannějším zpracování nálezů mincí z celé Germanie, ve studii S. Bolinově,³⁾ jsou do této skupiny zařazovány nálezy do pěti kusů. Počet 5 kusů se stal mezníkem mezi těmito dvěma kategoriemi nálezů — nálezy hromadnými a nálezy jednotlivých mincí (nebo zkráceně nálezy jednotlivými) také v českém soupisovém díle *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.⁴⁾ Proto i v této práci jsou mezi tzv. nálezy jednotlivé zařazeny nejen nálezy skutečně jediné mince, nýbrž všechny nálezy obsahující 1–4 mince,⁵⁾ ovšem za předpokladu, že dotčený nález není zbytkem depotu. Ze soupisu tohoto druhu nálezů jsou vyloučeny pouze mince zlaté, neboť hodnota jedné zlaté mince daleko převyšuje hodnotu 5 mincí z kteréhokoli jiného kovu, a počet 5 kusů, jak bylo právě řečeno, považujeme za nejnižší hranici nálezu hromadného.

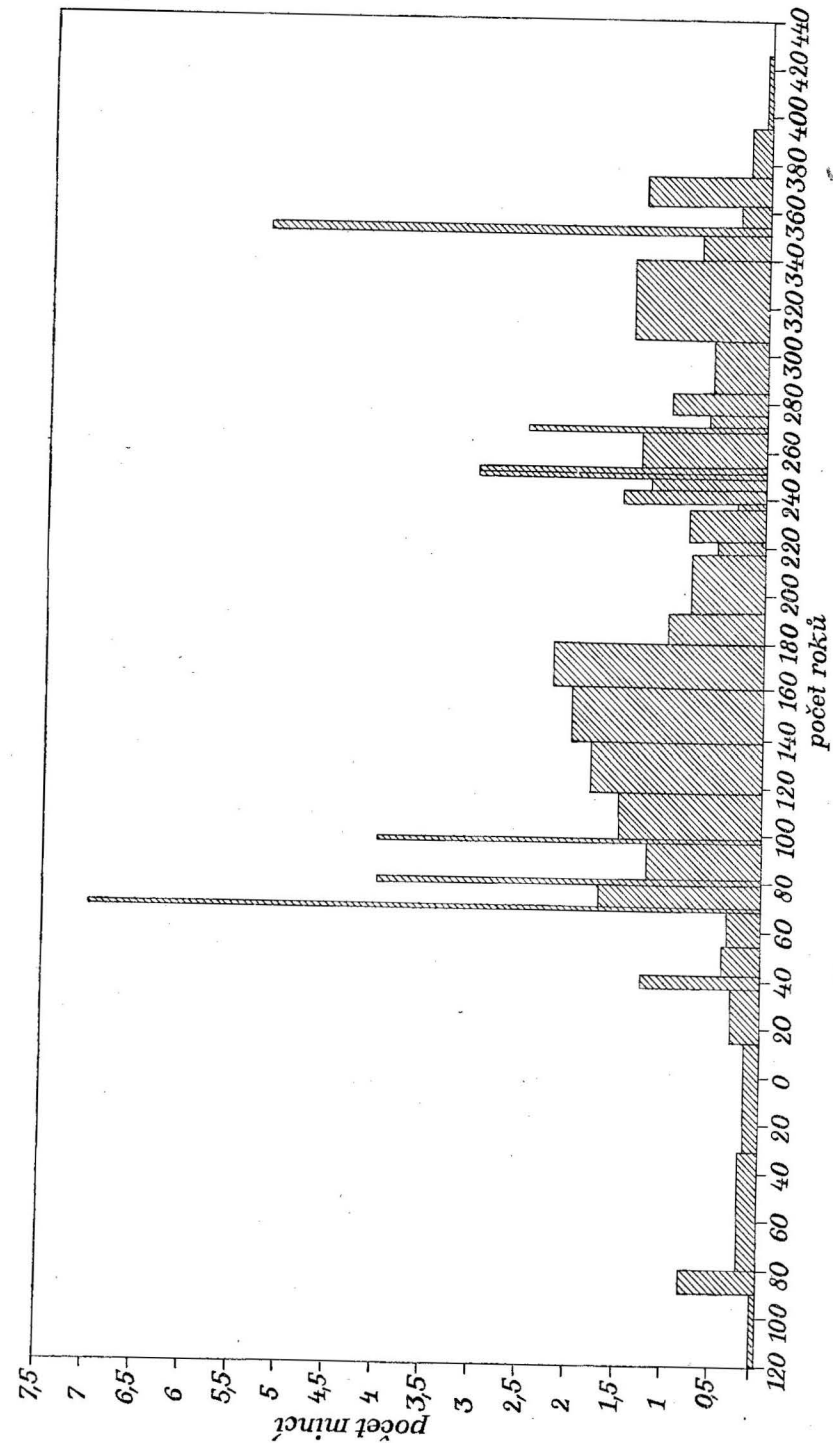
Z českého území jsou známy celkem 502 římské ražby, jež bylo možno za uvedených podmínek zařadit do kategorie nálezů jednotlivých mincí. Chronologický přehled těchto ražeb je připojen v příloze k této práci. Každá mince je zde zaregistrována zvláště podle panovníka, jemuž patřila. Přehled je rozdělen na 3 sloupce: v prvním sloupci je uveden panovník, jemuž nalezené mince patřily, v druhém celkový počet ražeb jmenovaného panovníka, které byly

²⁾ Mince úmyslně ukryté a mince náhodně ztracené považují za dvě základní skupiny nálezů rovněž H. Gebhart - K. Kraft - H. Kùthmann - P. R. Franke - K. Christ, l. c. str. 39.

³⁾ S. Bolin, *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien*, Lund 1926. Nejdůležitější výsledky své práce publikoval autor též německy *Die Funde römischer und byzantinischer Münzen im freien Germanien*, 19. Ber. RGK, Frankfurt am Main 1930, str. 86–145.

⁴⁾ *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1955. Část zpracovaná E. Pochitonovem, *Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, str. 87–314. — O členění nálezů mincí podle rozsahu na jmenované dvě kategorie, nálezy hromadné a jednotlivé, se zmiňuje redaktorka Em. Nohejlová-Prátová v předmluvě k celému dílu, I. díl, str. 5 a 21. — V jiných soupisových dílech nalézáme jinou nejnižší hranici pokladu. P. Berghaus v soupisu nálezů z Fríska zařazuje mezi poklady nálezy již od 3 mincí. Viz P. Berghaus, *Die ostfriesischen Münzfunde*, *Friesisches Jahrbuch* 1958, str. 9, pozn. 2. Za upozornění na tuto práci děkuji paní doc. dr. Em. Nohejlové-Prátové.

⁵⁾ Zpravidla se velmi bohaté mincovní nálezy odkryté při výzkumech římských táborů a sídlišť v pohraničním provinciálním území do kategorie nálezů jednotlivých mincí nezařazují, nýbrž tvoří zvláštní skupinu, tzv. nálezy sídlištní. Na českém území však dosud nebylo odkryto sídliště, které by poskytlo dostatečné množství mincovních nálezů, abychom je mohli zkoumat zvláště jako celek pocházející z jedné lokality. Mince nalezené v místech římských sídlišť v Čechách zpravidla nepřesahují počet 4 kusů; jsou proto v této práci řazeny mezi ostatní jednotlivé nálezy.

Obr. 1. Nálezy jednotlivých římských mincí v Čechách

v Čechách objeveny, a v třetím sloupci jsou zaznamenána naleziště těchto mincí. Aby tento přehled nebyl zatížen ještě dalšími nutnými údaji, především alespoň odkazem na literaturu, kde byl každý nález publikován, používáme soupisového díla *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Za jménem každé lokality je uvedeno číslo, pod nímž je nález zachycen v citovaném registru, kde pak lze nalézt další údaje: kdy a kde byl nález odkryt, kde publikován a kde je nyní uložen.

Hlavním úkolem této práce je zjištění, kterak během prvních čtyř století n. l. kolísá počet těchto nálezu, z které doby je tedy jejich počet větší a z které menší a jak jsou ony rozdíly v počtu nálezu z jednotlivých za sebou následujících období veliké. Poněvadž u většiny nálezu nelze již zjistit rok vydání nalezené mince a je proto nutno se spokojit pouze zjištěním panovníka, jemuž ražba patřila, volíme pro vyjádření kolísání počtu nálezu v průběhu doby římské tento postup: počet nalezených mincí každého panovníka dělíme počtem let jeho vlády. Číslo, které tak získáme, nazveme průměrným počtem ražeb dotyčného panovníka. Pro větší přehlednost pak průměrný počet nalezených ražeb každého panovníka znázorníme graficky, a to tak, že na vodorovnou osu nanášíme léta, na svislou počet nálezu (*Obr. 1*). Sloupcový graf ukazuje nejnázorněji jednak kolísání počtu nálezu v prvních čtyřech stoletích, jednak poměr, v němž v některých letech počet nálezu stoupl nebo naopak klesl proti dobám jiným. Z grafu je tedy patrné nejen, z kterých let je počet nálezu vyšší, ale i o kolik je vyšší a naopak.

Již při prvním pohledu na sloupcový graf vidíme, že počet jednotlivých nálezu v Čechách v průběhu prvních čtyř století n. l. celkem čtyřikrát stoupl a opět klesl. První vrchol početnosti tvoří ražby z let 37—41. Od změny leto-počtu až k těmto letům počet nalezených mincí stále stoupá; po uvedeném vrcholu početnosti, patřícím vládě Caligulově, počet nálezu prudce klesá až k minimu z let 54—68. Počet ražeb pocházejících z dalších let opět značně stoupá až k vrcholu z let 96—98. Období Antoninů se vyznačuje stále mírně a pravidelně stoupající početností nálezu. Příští období — vláda Severovců — je naopak doba, která v Čechách zanechala minimální počet nálezu. Teprve od r. 238 početnost opět stoupá a v letech 249—253 vrcholí. Počet nálezu z dalších let opět klesá; ražby z let 284—305 se v Čechách našly vzhledem k ražbám starším a mladším opět v počtu minimálním. V sledované chronologické řadě jednotlivých nálezu římských mincí přicházíme v polovině 4. století k poslednímu, avšak nejvyššímu vrcholu početnosti. Počet nálezu z 2. poloviny 4. století prudce klesá a mincemi raženými v první čtvrtině 5. století chronologická řada našich nálezu římských mincí končí.

Římské mince se dostávaly do Čech nejrůznějšími způsoby, zejména však obchodem. Při obchodování s našimi zeměmi jistě hrála důležitou úlohu poměrně blízká podunajská provinciální města, kde se soustřeďoval obchod a odkud vycházely cesty dálkového obchodu. O Karnuntu, provinciálním cen-

tru, které leží poměrně blízko našemu území, se zmiňuje i písemný pramen jako o východišti obchodní cesty, vedoucí až k Baltu.⁶⁾ Nebude proto bez zajímavosti, srovnáme-li mincovní nálezy některého z těchto poměrně blízkých provinciálních center, např. samého Karnunta, s řadou mincovních nálezu českých.

Nálezům mincí pocházejícím z různých sídlišť a vojenských táborů v Podunají byla již vícekrát věnována pozornost; především však jimi byly datovány doby rozkvětu, úpadku i náhlých katastrof příslušných objektů. Detailnější a speciálně numismatické práce hledají zpravidla v nálezech z provinciálních center odraz různých jinými prameny přesně doložených politických událostí, např. návštěvy císaře, příchodu římských vojenských oddílů z jiné části Imperia apod.⁷⁾ Nejčastěji jsou nálezy mincí posuzovány jako doklad nepokojů, zejména markomanských válek a dalších vpádů barbarů na římské území.⁸⁾ K místu, jehož nálezy chceme srovnávat s nálezy českými, se vztahuje práce Pinkova,⁹⁾ který rovněž soustřeďoval svoji pozornost převahou k otázkám politickým a zkoumal současně i nálezy z jiných římských center, např. Vindobony a Lauriaka. Výhradně mincemi karnuntskými se zabýval G. Elmer,¹⁰⁾ který hodnotil spíše z hlediska římské mincovní produkce výskyt různých mincovních nominálů odkrytých v tomto římském centru. Jeho soupisu použil ke své práci T. Pekáry,¹¹⁾ který řešil některé otázky hospodářského vývoje dvou důležitých obchodních center, Karnunta a Aquinka. Základem jeho práce je srovnání počtu mincovních nálezu z obou těchto míst. T. Pekáry tu ukázal, že počet mincí jednotlivých panovníků, odkrytý v Karnuntu, se až do poloviny 3. stol. značně shoduje s počtem ražeb týchž panovníků pocházejících z Aquinka. Od poloviny 3. stol. je počet nálezu karnuntských přibližně pětikrát větší než množství nálezu aquinských. Avšak i v této době lze pozorovat mezi průběhem grafu znázorňujícího nálezy karnuntské (*obr. 2*) a grafů nálezu aquinských (*obr. 3*) určité analogie. Léta vyznačující se menším počtem nálezu v Aquinku, přinesla pokles nálezu i v Karnuntu. T. Pekáry v této své

⁶⁾ Plinius, Nat. hist. XXXVII, 45.

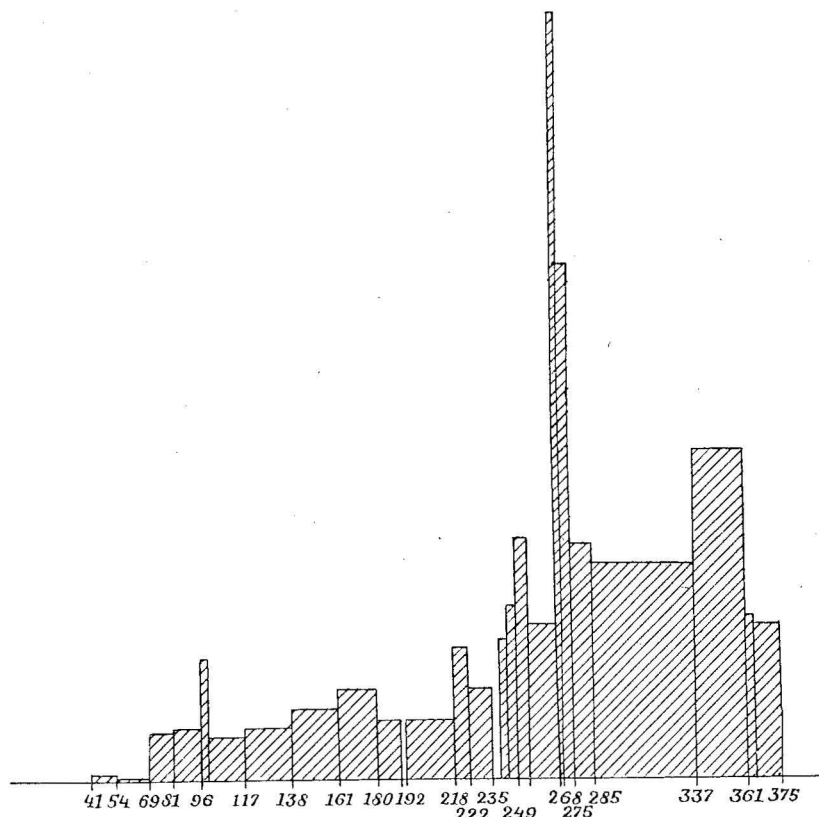
⁷⁾ Např. G. Elmer, Der römische Geldverkehr in Lauriacum und Ovilava, Num. Zeitschrift NF 27, Wien 1934, str. 31—32.

⁸⁾ Viz K. Pink, Der Geldverkehr am österreichischen Donaulimes in der Römerzeit, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich, NF 25, 1932, str. 49—88; R. Noll, Zur Vorgeschichte der Markomannenkriege, Arch. Austriaca 14, 1954, str. 43—67.

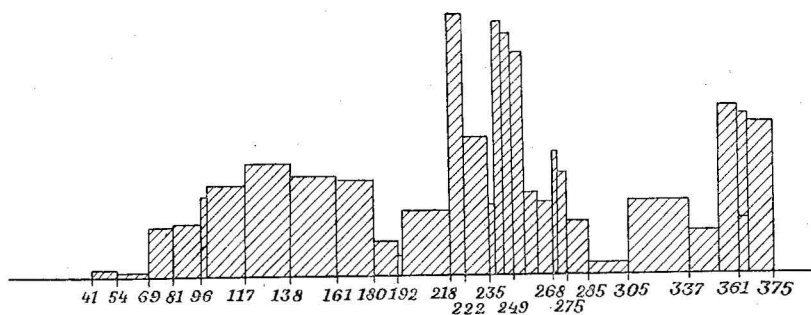
⁹⁾ K. Pink, l. c.

¹⁰⁾ G. Elmer, Der römische Geldverkehr in Carnuntum, Num. Zeitschrift NF 26, Wien 1933, str. 55—67.

¹¹⁾ T. Pekáry, Aquincum pénzforgalma, Arch. Értésítő 80, 1953, str. 106—114. T. Pekáry v této práci analysoval pouze celkové množství mincovních nálezu, aniž rozlišoval mincovní nominály a vzájemně je srovnával, což je pro vyslovení závěrů o hospodářské prosperitě nebo úpadku zkoumaných center nezbytné. Na tento nedostatek jeho práce upozornil již P. Oliva, Pannonie a počátky krize římského imperia, Praha 1959, str. 27.

Obr. 2. Nálezy jednotlivých římských mincí v Karnuntu (Podle T. Pekáryho)

Obr. 3. Nálezy jednotlivých římských mincí v Aquinku (Podle T. Pekáryho)

práci zkoumal pouze nálezy z kulturní vrstvy — nikoli nálezy hrobové nebo poklady — které je nutno, stejně jako jednotlivé nálezy objevené pouze příležitostně na našem území, považovat nejspíše za náhodné ztráty. Jeho statistika se proto hodí k srovnání s naší statistikou jednotlivých nálezů z Čech.

Statistika karnuntských a aquinských nálezů, kterou T. Pekáry vyjádřil sloupcovým grafem, začíná až r. 41. Avšak již v prvních dvou sloupcích, v nichž je naznačen počet ražeb Klaudiových a Neronových, je mezi nálezy českými, aquinskými a karnuntskými naprostá shoda: průměrný počet ražeb Klaudiových je ve všech případech nepatrně větší než průměrný počet ražeb Neronových. Náhlé stoupnutí počtu nálezů z let 68—96 se projevuje shodně rovněž u všech sledovaných případů. V dalším období je zvláště nápadná shoda mezi nálezy z Čech a z Karnunta: v obou případech jsou nálezy z let 96—98 nejpočetnější a po jistém snížení množství nálezů Trajánových počet ražeb Antoninů stále a zcela pravidelně stoupá. Vláda Kommodova přinesla ve všech třech sledovaných případech pokles početnosti. Míra tohoto úbytku je však různá. V Karnuntu byl úbytek nejmenší: počet ražeb Kommodových se tu přibližně rovná průměrnému počtu nálezů Hadrianových. České nálezy jednotlivých římských mincí v té době přestávají být obdobou nálezů karnuntských a jejich počet, podobně jako v Aquinku, klesá hluboko pod úroveň období flaviovského a antoninského, tj. let 68/69—180. Za vlády Severovců se průběh řady mincí v Čechách odkrytých dosti liší od řady mincí z Karnunta a z Aquinka. V Čechách se léta 193—238 vyznačují minimálním počtem nálezů. Teprve od r. 238 pozorujeme podstatné stoupaní početnosti. Naproti tomu v Karnuntu, kde v letech 193—218 zůstával průměrný počet mincí stejný jako za Kommoda, stoupla v letech 218—222 početnost natolik, že nepatrně přesáhla i dotud nejvyšší vrchol, zaznamenaný v letech 96—98, za vlády císaře Nervy. V Aquinku dochází k stoupaní počtu severovských ražeb ještě dříve a mnohem znatelněji. Z let 218—222, kdy v Římě vládl Elagabal, pochází v Aquinku největší průměrný počet nálezů z celé doby trvání tohoto města. Léta 222—238 jsou období, kdy stejným dílem v Karnuntu i v Aquinku počet nálezů opět klesá. Teprve od r. 238 do r. 253 průběh křivky početnosti českých nálezů jednotlivých mincí je opět obdobný křivce naznačující počet nálezů karnuntských. R. 238 začíná počet českých nálezů opět stoupat a v letech 249—253 vrcholí. Stejně je tomu i v Karnuntu. V Aquinku v 3. stol. dosahují nejvyššího počtu nálezy z let 238—244; od tohoto data zde počet mincí klesá až do konce století. V českých nálezech přerušuje linii, sestupující vcelku dosti pravidelně od vrcholu k polovině 3. stol. k minimu na konci století doba vlády Klaudia II. Gothika, léta 268—270, vyznačující se opět zvýšeným počtem nálezů. Stejně je tomu i v Aquinku. V karnuntských nálezech tato léta znamenají začátek zcela jiné epochy. Počet nálezů z těchto let přibližně třikrát přesáhl nejvyšší průměr, jaký se do té doby v Karnuntu objevil a tvoří tak absolutní vrchol početnosti v karnuntské mincovní radě. Příští léta přinášejí i v Karnuntu

snížení počtu nalezených mincí. Toto snížení je však úměrné předchozímu vrcholu a proto i nejnížší průměrný počet nálezů v průběhu dalšího sta let se rovná nejvyššímu vrcholu předchozích období. Rovněž i v statistice nálezů ze 4. století pozorujeme ve všech třech sledovaných případech jistou shodu: počet ražeb od počátku století stoupá, v padesátých letech vrcholí a potom nastává definitivní pokles. Vrchol početnosti v polovině 4. stol. však dosahuje rozdílné výšky: v Aquinku sice převyšuje nejvyšší průměr z údobí Antoninů, nedosahuje však toho počtu, kterého dosahují nálezy z let 218—222. V Karnuntu je počet nálezů z poloviny 4. století přibližně poloviční vzhledem k množství nálezů z let 268—270. V českých nálezech mince z poloviny 4. století tvoří nejvyšší průměr z celých čtyř století doby římské.

Jak bylo právě ukázáno, kolísání počtu českých nálezů jednotlivých římských mincí se v průběhu prvních čtyř stol. n. l. často shoduje s kolísáním počtu mincí odkrytých v Karnuntu a v některých obdobích odpovídá i nálezům z Aquinka. Je pravděpodobné, že tato shoda není náhodná. Není pochyb o tom, že v množství ražeb různých panovníků, které byly objeveny na území některého římského provinciálního centra, se odráží celková zásoba mincí příslušného panovníka, která v tomto městě obíhala. Na základě uvedených analogií mezi množstvím nálezů karnuntských, aquinských i českých v průběhu římské doby je možno předpokládat, že i nálezy jednotlivých římských mincí v Čechách jsou nezkráslým dokladem zvýšení nebo snížení přílivu těchto mincí na naše území.

Zdá se samozřejmě, že doba většího přílivu římských mincí na to neb ono barbarské území je dobou intenzivnějších styků tohoto území s římskou říší. Jestliže však chceme vývoj těchto styků přesně datovat, je svědectví numismatických pramenů částečně ohroženo tím, že dosud není přesně zjištěno, jaké byly rozdíly v produkci římských mincoven v různých letech.¹²⁾ Protože přesně nevíme, v kterém roce římské mincovny vyráběly více mincí a v kterém méně, nemáme ani naprostou jistotu, zda např. vyšší počet nálezů z některého roku způsobila výhradně hospodářská nebo politická situace ve zkoumané oblasti, či zda na zvýšení množství oběživa z určitých let neměla také částečně podíl zvýšená produkce některé římské mincovny. V tom případě je nutno počítat s tím, že mince ražené v určitém roce, stačily krýt potřebu oběživa i v několika dalších letech, aniž ve způsobu, jímž dosud tyto ražby na zkoumané místo přicházely, došlo k podstatným změnám. K přesnějšímu zjištění množství mincí, které různé mincovny v různých letech vyrobily, bylo by třeba statisticky prošetřit nálezy z nejrůznějších oblastí uvnitř i za hranicemi Imperia.¹³⁾ Nebezpečí, že obraz o stycích českého území s římským, jak jej ukazují mincovní

¹²⁾ H. Gebhart - K. Kraft - H. Kùthmann - P. R. Franke - K. Christ, l. c. str. 42—43 považují časté změny v množství a kvalitě ražeb vydávaných římskými mincovnami za problém, z něhož byly dosud vyřešeny pouze některé dílčí otázky.

¹³⁾ Na tento požadavek upozorňuje v citované práci též T. Pekáry.

nálezy, by mohly zkreslit případné náhlé změny v produkci římských mincoven, se však podstatně zmenšuje, uvážíme-li vždy spíše delší, nejméně dvě desetiletí trvající období. Zdá se, že např. náhlé velké stoupaní nálezů Nervových (léta 96—98), o němž svědčí shodně nálezy v Aquinku, Karnuntu i u nás, mohlo být způsobeno zvýšenou produkcí mincovny¹⁴⁾; stále se zvyšující křivka početnosti od doby flaviovské až do r. 180 však svědčí spíše o stoupajících stycích našich zemí s římským územím. Podle mincovních nálezů znamená další období — vláda Kommodova a Severovců — vzhledem k době předchozí určitý úpadek; touto krizí však byly Čechy postiženy daleko více než Aquinkem nebo Karnuntum, neboť zatím co počet ražeb z let 218—222 v obou městech už přesahuje nejvyšší průměr do té doby zde dosažený, jsou právě tato léta v českých nálezech dobou nejchudší. Stoupající množství ražeb čtyřicátých a padesátých let 3. století, jež se projevuje shodně v Čechách i v obou sledovaných městech, je zase spíš důsledkem hospodářské prosperity než zvýšené produkce římských mincoven. V 2. polovině 3. století vynikají v našich, karnuntských i aquinských nálezech neobyčejně velkou početností ražby Klaudia II. Gothika. Výchylna, kterou můžeme pozorovat na připojených grafech v době vlády tohoto panovníka, v letech 268—270, je však vždy celkem přiměřená počtu ražeb následujících: v Karnuntu, kde počet ražeb 2. poloviny 3. století daleko převyšuje množství veškerých nálezů starších, je toto stoupaní početnosti největší. V Aquinku nálezy z těchto let celkem jen nemnoho převyšují celkově sestupnou linii, znázorňující průměrný počet nálezů v celé druhé polovině 3. století. V Čechách je zvýšený počet mincí z let 268—270 sice dosti výrazný, nemůže však změnit rovněž sestupnou řadu mincovních nálezů. Můžeme proto připustit, že velké a krátko trvající změny v početnosti našich mincovních nálezů mohly být způsobeny náhlým snížením nebo zvýšením produkce římských mincoven, avšak celkový průběh frekvence mincovních nálezů je podmíněn především hospodářskými a politickými poměry na našem území.

Závěrem lze tedy říci, že římské mince jednotlivě v Čechách nalezené tvoří chronologickou řadu, jejíž průběh, zejména v některých obdobích, naprosto odpovídá průběhu mincovní řady jednoho z poměrně blízkých velkých provinciálních obchodních center, Karnunta, a částečně též vzdálenějšího Aquinka. Jednotlivé nálezy jsou proto ve svém celku věrohodným, důležitým a dosud nevyužitým pramenem pro historii našich zemí v době římské.

¹⁴⁾ H. Gebhart - K. Kraft - H. Kùthmann - P. R. Franke - K. Christ, l. c. str. 42 usuzují podle velkého množství nálezů Titových a Nervových, že římská císařovna razila vždy více na počátku své vlády. Proto se zdá, že císařovna, jejíž vláda netrvala dlouho, razila průměrně více než císařovna vládající dlouho. Tím odůvodňují rovněž relativně velkou početnost mincí Caligulových v německých nálezech.

Panovník	Počet kusů	Naleziště
Republikánské z let 268–197	1	<i>Nymburk</i> , o. týž ¹⁵⁾ (221)
172–151	2	<i>Stradonice</i> , o. Beroun (222); <i>Sány</i> , o. Poděbrady (223)
150–125	1	<i>Hradištko</i> , o. Kolín (224)
124–103	3	<i>Most</i> , o. týž (226); <i>Libice n. Cidl.</i> , o. Poděbrady (227); <i>Opolany</i> , o. Poděbrady (228)
II. stol.	3	2 kusy <i>Kyšice</i> , o. Plzeň (255); <i>Pňov</i> , o. Poděbrady (494)
90	2	<i>Louny</i> , o. týž (229); <i>Nebovidy</i> , o. Kolín (230)
87	1	<i>Praha</i> , Židovský ostrov (231)
85	2	<i>Nepasice</i> , o. Hradec Král. (232); <i>Lichnice</i> , o. Čáslav (233)
82	1	<i>Dobroměřice</i> , o. Louny (488)
81	1	<i>Chrudim</i> , o. týž (234)
80	1	<i>Chodouny</i> , o. Roudnice n. Labem (235)
77–44	3	<i>Červ. Pečky</i> , o. Kolín (236); <i>Radim</i> , o. Kolín (582); <i>Rokycany</i> , o. týž (646)
Republikánské blíže neurčené	7	<i>Křesín</i> , o. Lovosice (239); <i>Malý Bor</i> , o. Vodňany (240); <i>Pečky</i> , o. Poděbrady (242); 2 kusy <i>Stradonice</i> , o. Beroun (244); <i>Stradonice</i> , o. Beroun (245); <i>Velešice</i> , o. Roudnice n. Labem (246)
Augustus 31–14	6	<i>Zbyslav</i> , o. Čáslav (252); <i>Chrudim</i> , o. týž (253); 2 kusy <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (263); <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (281); <i>Sedlec</i> , o. Litoměřice (445)
Livie	1	<i>Praha II</i> , Střelecký ostrov (258)
Tiberius 14–37	6	<i>Kyšice</i> , o. Plzeň (255); <i>Býchory</i> , o. Kolín (257); <i>Hrušová</i> , o. Vys. Mýto (257a); <i>Česká Olešná</i> , o. Jindř. Hradec (260); <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (268); <i>Horní Počernice</i> , o. Praha sever (353)
Agripina st.	1	<i>Horní Počernice</i> , o. Praha sever (353)
Germanicus	1	<i>Polepy</i> , o. Litoměřice (261)
Caligula 37–41	5	<i>Nebovidy</i> , o. Kolín (262); 2 kusy <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (263); <i>Počepice</i> , o. Sedlčany (265); <i>Radim</i> , o. Kolín (582)

¹⁵⁾ Okresy jsou uváděny podle starého správního rozdělení, použitého v Nálezích mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I.

Panovník	Počet kusů	Naleziště
Claudius 41–54	6	<i>Lošánky</i> , o. Kolín (266); <i>Koudelov</i> , o. Čáslav (267); 2 kusy <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (268); <i>Červené Pečky</i> , o. Kolín (269); <i>Staňkovice</i> , o. Žatec (270)
Nero 54–68	5	<i>Dymokury</i> , o. Poděbrady (271); <i>Cheb</i> , o. týž (272); <i>Praha II</i> (273); <i>Staňkovice</i> , o. Žatec (274); <i>Vysoké Veselí</i> , o. Nový Bydžov (276)
Galba 68–69	5	<i>Chrudim II</i> , o. týž (277); <i>Bezlejev</i> , o. Chotěboř (278); <i>Kluk</i> , o. Poděbrady (279); <i>Chotěboř</i> , o. týž (280); <i>Duchcov</i> , o. týž (400)
Vitellius 69	2	<i>Nová Ves</i> , o. Kolín (281); <i>Čechtice</i> , o. Vlašim (282)
Vespasianus 69–79	17	<i>Libice n. Cidl.</i> , o. Poděbrady (283); <i>Kamýk</i> , o. Litoměřice (284); <i>Dolní Počernice</i> , o. Praha sever (286); <i>Chotovice</i> , o. Nový Bydžov (287); <i>Chotusice</i> , o. Čáslav (288); <i>Kaňk</i> , o. Kutná Hora (289); <i>Žatec</i> , o. týž (290); <i>Kosice</i> , o. Nový Bydžov (291); <i>Lysá n. Labem</i> , o. Nymburk (292); <i>Prachatice</i> , o. týž (293); <i>Slavětín</i> , o. Louny (294); <i>Velenice</i> , o. Poděbrady (295); 2 kusy <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (298); <i>Chlumec</i> , o. Ústí n. Labem (401); <i>Třebovle</i> , o. Kolín (447); <i>Pardubice</i> , o. týž (590)
Titus 79–81	8	<i>Vrbová Lhota</i> , o. Poděbrady (297); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (298); <i>Slaný</i> , o. týž (300); <i>Smiřice</i> , o. Jaroměř (301); <i>Stará Kouřim</i> , o. Kolín (302); <i>Velké Žernoseky</i> , o. Litoměřice (303); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (304); <i>Dražkovice</i> , o. Pardubice (402)
Domitianus 81–96	18	<i>Milčice</i> , o. Poděbrady (305); <i>Ratboř</i> , o. Kolín (306); <i>Bavorov</i> , o. Vodňany (307); <i>Drobovice</i> , o. Čáslav (308); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (309); <i>Lištany</i> , o. Louny (310); <i>Lukavec</i> , o. Lovosice (311); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (312); <i>Pšov</i> , o. Podbořany (313); <i>Sadská</i> , o. Nymburk (314); <i>Suchdol</i> , o. Kutná Hora (315); 3 kusy <i>Vrbová Lhota</i> , o. Poděbrady (316); <i>Polepy</i> , o. Kolín (317); <i>Sány</i> , o. Poděbrady (318); <i>Velim</i> , o. Kolín (359); <i>Plaňany</i> , o. Kolín (604)
Nerva 96–98	7	<i>Nový Dům</i> , o. Rakovník (319); <i>Slaný</i> , o. týž (320); <i>Opolany</i> , o. Poděbrady (322); <i>Frýdlant</i> , o. týž (323); <i>Velim</i> , o. Kolín (324); <i>Chrudim</i> , o. týž (325); <i>Sv. Dobrotivá</i> , o. Rokycany (396)
Neurčené z I. stol. n. l.	1	<i>Jeníkov</i> , o. Duchcov (326)
Traianus 98–117	29	<i>Chrudimsko</i> , (327); <i>Kunětice</i> , o. Pardubice (328); <i>Sokoleč</i> , o. Poděbrady (329); <i>Janovice</i> , o. Nový Bydžov (330); <i>Koudelov</i> , obec Vrды, o. Čáslav (331); <i>Libněves</i> , o. Poděbrady (332); <i>Litoměřice</i> , o. týž (333); <i>Lo-</i>

Panovník	Počet kusů	Naleziště
		<i>vosice</i> , o. týž (334); <i>Lysá n. Labem</i> , o. Nymburk (335); <i>Nymburk</i> , o. týž (336); <i>Pístina</i> , o. Třeboň (338); <i>Plazy</i> , o. Ml. Boleslav (339); <i>Rosnice</i> , o. Hradec Král. (340); <i>Říp</i> , o. Roudnice (341); <i>Velké Žernoseky</i> , o. Litoměřice (343); <i>Vysoké Veselí</i> , o. Nový Bydžov (344); <i>Vyšehořovice</i> , o. Český Brod (345); <i>Žiželice</i> , o. Nový Bydžov (346); <i>Radim</i> , o. Kolín (347); <i>Kaňk</i> , o. Kutná Hora (348); <i>Malé Čičovice</i> , o. Praha západ (349); <i>Mochov</i> , o. Český Brod (350); <i>Nymburk</i> , o. týž (351); <i>Tatce</i> , o. Český Brod (351a); <i>Velim</i> , o. Kolín (359); <i>Sv. Dobrotivá</i> , o. Rokycany (396); 2 kusy <i>Hranice</i> , dvůr u Červ. Peček, o. Kolín (594); <i>Brozánky</i> , o. Mělník (715)
Hadrianus 117–138	36	<i>Zalužany</i> , o. Písek (352); <i>Horní Počernice</i> , o. Praha sever (353); <i>Velim</i> , o. Kolín (359); <i>Janovice</i> , o. Nový Bydžov (361); 2 kusy <i>Jezbořice</i> , o. Pardubice (362); <i>Jičínsko</i> (363); <i>Krásný Buk</i> , o. Rumburk (364); <i>Lovosice</i> , o. týž (365); <i>Saky</i> , o. Slaný (367); <i>Tábor</i> , o. týž (368); <i>Vesce</i> , o. Soběslav (369); <i>Vimperk</i> , o. týž (370); <i>Žiželice</i> , o. Nový Bydžov (371); <i>Paběnice</i> , o. Kutná Hora (372); <i>Velké Hořešovice</i> , o. Slaný (373); <i>Oučáry</i> , o. Slaný (374); <i>Stará Kouřim</i> , o. Kolín (376); <i>Bořetice</i> , o. Kolín (377); <i>Dobruvice</i> , o. Mladá Boleslav (378); <i>Zalužany</i> , o. Písek (379); <i>Žatec</i> , o. týž (380); <i>Lenešice</i> , o. Louny (381); <i>Kolín</i> , o. týž (382); <i>Kluk</i> , o. Poděbrady (383); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (384); <i>Sadská</i> , o. Nymburk (386a); <i>Vysoké Veselí</i> , o. Nový Bydžov (387); 2 kusy <i>Nebovídy</i> , o. Kolín (404); <i>Jirny</i> , o. Brandýs n. Labem (477); <i>Velim</i> , o. Kolín (495); <i>Velim</i> , o. Kolín (521); <i>Hranice</i> , dvůr u Červ. Peček, o. Kolín (594); <i>Vysoké Veselí</i> , o. Nový Bydžov (688)
Sabina	1	<i>Vyskeř</i> , o. Turnov (386)
Lucius Aelius 136–138	2	<i>Velešice</i> , o. Nový Bydžov (354); <i>Miřetice</i> , o. Hlinsko (355)
Antoninus Pius 138–161	39	<i>Stará Boleslav</i> , o. Brandýs n. Labem (388); <i>Sokoleč</i> , o. Poděbrady (389); <i>Zbyslav</i> , o. Čáslav (391); <i>Kouřim</i> , o. Kolín (392); <i>Litoměřice</i> , o. týž (393); <i>Počátky</i> , o. Kamenice n. Lipou (395); <i>Sv. Dobrotivá</i> , o. Rokycany (396); <i>Kolešovice</i> , o. Podbořany (397); <i>Děvín</i> , o. Česká Lípa (398); <i>Žatec</i> , o. týž (399); 2 kusy <i>Duchcov</i> , o. týž (400); <i>Chlumec</i> , o. Ústí n. Labem (401); <i>Dražkovice</i> , o. Pardubice (402); <i>Nebovídy</i> , o. Kolín (404); <i>Hořice</i> , o. týž (407); <i>Košťálov</i> , o. Lovosice (408); <i>Nová Bystřice</i> , o. Jindřichův Hradec (409); <i>Odolená Voda</i> , o. Praha sever (410); <i>Paběnice</i> , o. Kutná Hora (411); <i>Prachovské Skály</i> , Jičínsko (412); <i>Libořice</i> ,

Panovník	Počet kusů	Naleziště
		o. Podbořany (413); <i>Žatec</i> , o. týž (414); <i>Zlonice</i> , o. Slaný (415); <i>Velim</i> , o. Kolín (416); <i>Chlum</i> , o. Hradec Králové (417); <i>Lázně Bělohrad</i> , o. Nová Paka (420); 2 kusy <i>Dolní Kšely</i> , o. Český Brod (421); <i>Čáslav</i> , o. týž (422); <i>Cerekvice</i> , o. Dvůr Král. n. Labem (423); <i>Liběšovice</i> , o. Podbořany (424); <i>Turnov</i> , o. týž (425); <i>Dřemčice</i> , o. Lovosice (430); <i>Cerhenice</i> , o. Kolín (433); <i>Tuněchody</i> , o. Chrudim (478); <i>Starý Bydžov</i> , o. Nový Bydžov (490); <i>Velim</i> , o. Kolín (495); <i>Nespeky</i> , o. Benešov (692); <i>Mělník</i> , o. týž (704)
Faustina starší	8	<i>Dolní Chvatliny</i> , o. Kolín (390); 2 kusy <i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (394); <i>Psinice</i> , o. Jičín (426); <i>Žvíkov</i> , o. Písek (427); <i>Kozojedy</i> , o. Nový Bydžov (428); <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (429); <i>Nový Bydžov</i> , o. týž (431)
Marcus Aurelius 161–180	30	<i>Nebovídy</i> , o. Kolín (432); <i>Sadská</i> , o. Nymburk (437a); <i>Sadská</i> , o. Nymburk (437b); <i>Surkyně</i> , o. Praha západ (438); <i>Žatec</i> , o. týž (439); <i>Ratboř</i> , o. Kolín (441); <i>Sedlčany</i> , o. týž (442); <i>Netřebice</i> , o. Nymburk (443); <i>Chotutice</i> , o. Kolín (444); <i>Sedlec</i> , o. Litoměřice (445); <i>Třebovle</i> , o. Kolín (447); <i>Malé Čičovice</i> , o. Praha západ (451); <i>Městec Králové</i> , o. Poděbrady (452); <i>Libořice</i> , o. Podbořany (453); <i>Slaný</i> , o. týž (454); <i>Strupčice</i> , o. Chomutov (455); 2 kusy <i>Zlonice</i> , o. Slaný (456); <i>Barchov</i> , o. Pardubice (457); <i>Běchary</i> , o. Jičín (458); <i>Čáslav</i> , o. týž (459); <i>Černěves</i> , o. Roudnice n. Labem (460); 4 kusy <i>Dolní Bousov</i> , o. Mnichovo Hradiště (461); <i>Litoměřice</i> , o. týž (462); <i>Čáslav</i> , o. týž (465); <i>Vraný</i> , o. Slaný (536); <i>Dřemčice</i> , o. Lovosice (430)
Lucius Verus 161–169	5	<i>Cerhenice</i> , o. Kolín (433); <i>Celné</i> , o. Žamberk (434); <i>Janovice</i> , o. Nový Bydžov (435); <i>Olovnice</i> , o. Kralupy n. Vltavou (436); <i>Rohozec</i> , o. Čáslav (437)
Faustina mladší	8	<i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (394); <i>Ratboř</i> , o. Kolín (441); <i>Pečky</i> , o. Poděbrady (449); <i>Praha-Bubeneč</i> (466); <i>Nebovídy</i> , o. Kolín (467); <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (468); <i>Býchory</i> , o. Kolín (469); <i>Staňkova Lhota</i> , o. Mnichovo Hradiště (489)
Commodus 177–192	12	<i>Lotouš</i> , o. Slaný (470); <i>Libodřice</i> , o. Kolín (471); <i>Lisovice</i> , o. Slaný (474); <i>Dobšice</i> , o. Poděbrady (475); <i>Přítoky</i> , o. Kutná Hora (476); <i>Jirny</i> , o. Brandýs n. Labem (477); <i>Tuněchody</i> , o. Chrudim (478); <i>Třebestovice</i> , o. Český Brod (479); <i>Bylany</i> , o. Český Brod (480); <i>Lisovice</i> , o. Slaný (481); <i>Velešice</i> , o. Nový Bydžov (482); <i>Velim</i> , o. Kolín (483)

Panovník	Počet kusů	Naleziště
Lucilla	1	<i>Sadská</i> , o. Nymburk (473)
Septimius Severus 193–211	9	<i>Beroun</i> , o. týž (484); <i>Soběslav</i> , o. týž (485); <i>Rezkovec</i> , o. Čáslav (486); <i>Dobroměřice</i> , o. Louny (488); <i>Staňkova Lhota</i> , o. Mnichovo Hradiště (489); <i>Chrudim</i> , o. týž (493); <i>Velim</i> , o. Kolín (495); <i>Lípa</i> , o. Rychnov n. Kněžnou (503); <i>Velim</i> , o. Kolín (521)
Julie Domna	1	<i>Chrástany</i> , o. Rakovník (499)
Caracalla 198–217	5	<i>Lužec n. Cidlinou</i> , o. Nový Bydžov (487); <i>Přov</i> , o. Poděbrady (494); <i>Velim</i> , o. Kolín (495); <i>Všetaty</i> , o. Brandýs n. Labem (497); <i>Hoříněves</i> , o. Jaroměř (500)
Plautilla	3	<i>Starý Bydžov</i> , o. Nový Bydžov (490); <i>Praha II</i> , Vo-dičkova ul. (491); <i>Klučov</i> , o. Český Brod (492)
Geta 209–212	1	<i>Kouřim</i> , o. Kolín (496)
Elagabal 218–222	1	<i>Stará Kouřim</i> , o. Kolín (504)
Julie Maesa	1	<i>Libice n. Cidlinou</i> , o. Poděbrady (505)
Alexander Severus 222–235	5	<i>Lípa</i> , o. Rychnov n. Kněžnou (503); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (508); <i>Rezkovec</i> , o. Čáslav (509); <i>Staňkovic</i> , o. Žatec (510); <i>Nemošice</i> , o. Pardubice (511)
Julie Mamaea	6	<i>Rezkovec</i> , o. Čáslav (514); <i>Buštěhrad</i> , o. Kladno (515); 2 kusy <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (516); <i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (517); <i>Zvěstovice</i> , o. Čáslav (518)
Maximinus I. Thrax 235–238	1	<i>Plaňany</i> , o. Kolín (604)
Gordianus III 238–244	11	<i>Chudonice</i> , o. Nový Bydžov (520); <i>Velim</i> , o. Kolín (521); <i>Hředle</i> , o. Rakovník (524); <i>Stěžery</i> , o. Hradec Králové (525); <i>Krupá</i> , o. Rakovník (526); <i>Hořovice</i> , o. týž (527); <i>Neznašov</i> , o. Týn n. Vltavou (528); <i>Poděbrady</i> , o. týž (529); <i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (531); <i>Křivenice</i> , o. Mělník (533); <i>Neznašov</i> , o. Týn. n. Vltavou (706)
Philippus starší 244–249	5	<i>Vraný</i> , o. Slaný (536); <i>Praha-Libeň</i> (537); <i>Bylany</i> , o. Český Brod (538); <i>Štítary</i> , o. Kolín (539); <i>Ratboř</i> , o. Kolín (540)
Philippus mladší 247–249	1	<i>Dolní Jiřetín</i> , o. Most (541)
Traianus Decius 248–251	3	<i>Oskořínek</i> , o. Nymburk (542); 2 kusy <i>Hranice</i> , obec <i>Bohouňovice</i> , o. Kolín (759)
Etruscilla	3	<i>Sadská</i> , o. Nymburk (544a); <i>Petrův Dvůr</i> , o. Vodňany (544b); <i>Šumbor</i> , o. Poděbrady (544c)

Panovník	Počet kusů	Naleziště
Trebonianus Gallus 251–253	5	<i>Lovosice</i> , o. týž (545); <i>Milčice</i> , o. Poděbrady (546); <i>Pečky</i> , o. Poděbrady (547); <i>Poděbrady</i> , o. týž (548); <i>Psinice</i> , o. Jičín (549)
Volusianus 251–253	1	<i>Chotutice</i> , o. Kolín (550)
Valerianus 253–259	5	<i>Hořany</i> , o. Český Brod (555); <i>České Kopisty</i> , o. Lito-měřice (556); <i>Tuchlovice</i> , o. Nové Strašecí (557); <i>Podmokly</i> , o. Rokycany (558); <i>Lžovice</i> , o. Kolín (707)
Gallienus 253–268	9	<i>Petrovice</i> , o. Žďár (554); <i>Kyšice</i> , o. Plzeň (562); <i>Žatec</i> , o. týž (564); <i>Jindřichův Hradec</i> , o. týž (565); <i>Kouřim</i> , o. týž (566); <i>Přov</i> , o. Poděbrady (567); <i>Hradec Králové</i> , o. týž (568); <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (673); <i>Brozánky</i> , o. Mělník (715)
Salonina	3	<i>Plaňany</i> , o. Kolín (570); <i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (571); <i>Lochenice</i> , o. Hradec Králové (572)
Postumus 258–268	3	<i>Štítary</i> , o. Kolín (573); <i>Cerhýnky</i> , o. Kolín (574); <i>Hrbovice</i> , o. Ústí n. Labem (Num. listy XIV, 1959, str. 41)
Claudius II. Gothicus 268–270	5	<i>Podmokly</i> , o. Děčín (575); <i>Lipany</i> , o. Český Brod (576); <i>Xaverov</i> , o. Praha sever (624); <i>Rokycany</i> , o. týž (646); <i>Sadská</i> , o. Poděbrady (708)
Aurelianus 270–275	2	<i>Strakonice</i> , o. týž (578); <i>Osek</i> , o. Duchcov (579)
Tetricus starší 268–273	1	<i>Hrbovice</i> , o. Ústí n. Labem (Num. listy XIV, 1959, str. 41)
Tactitus 275–276	1	<i>Veletov</i> , o. Kolín (581)
Probus 276–282	6	<i>Radim</i> , o. Kolín (582); <i>Radim</i> , o. Kolín (583); <i>Libořice</i> , o. Podbořany (584); <i>Černilov</i> , o. Hradec Králové (585); <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (587); <i>Praha-Libeň</i> (694)
Carinus 283–284	1	<i>Slaný</i> , o. týž (586)
Numerianus 283–284	1	<i>Dobřichov</i> , o. Kolín (587)
III. století	1	<i>Pardubice</i> , o. týž (590)
Diocletianus 284–305	6	<i>Spytice</i> , o. Čáslav (595); <i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (596); <i>Mladá Boleslav</i> , o. týž (597); <i>Kluk</i> , o. Poděbrady (598); <i>Kouřim</i> , o. Kolín (651); <i>Nespeky</i> , o. Benešov (692)
Maximianus Herculus 286–305	4	<i>Hranice</i> , dvůr u <i>Červených Peček</i> , o. Kolín (594); <i>Žitenice</i> , o. Litoměřice (599); <i>Veltruby</i> , o. Kolín (600); <i>Nová Ves</i> , o. Kolín (606)

Panovník	Počet kusů	Naleziště
Constantius I. Chlorus 293–306	2	<i>Žleby</i> , o. Čáslav (602); <i>Teplice</i> , o. týž (603)
Galerius Maximianus 293–311	3	<i>Plaňany</i> , o. Kolín (604); <i>Velké Žernoseky</i> , o. Litoměřice (608); <i>Lysá n. Labem</i> , o. Nymburk (609)
Maxentius 306–312	1	<i>Paběnice</i> , o. Kutná Hora (610)
Maximinus II. Daza 305–315	2	<i>Milčevce</i> , o. Žatec (611); <i>Čáslav</i> , o. týž (612)
Licinius starší 307–323	6	<i>Kotouň</i> , o. Horažďovice (613); <i>Polní Voděřady</i> , o. Kolín (614); <i>Stará Kouřim</i> , o. Kolín (615); <i>Broučkov u Kouřimi</i> , o. Kolín (616); <i>Smolnice</i> , o. Louny, (617); <i>Kouřim</i> , o. Kolín (618)
Constantinus I. 306–337	24	<i>Třeбенice</i> , o. Lovosice (626); <i>Stradonice</i> , o. Beroun (627); <i>Stará Kouřim</i> , o. Kolín (628); <i>Kutná Hora</i> , o. týž (629); <i>Praha-Smíchov</i> (630); <i>Rožďalovice</i> , o. Jičín (631); <i>Plaňany</i> , o. Kolín (633); <i>Pardubice</i> , o. týž (634); <i>Blovice</i> , o. týž (635); <i>Třeбенice</i> , o. Lovosice (636); <i>Líteň</i> , o. Beroun (637); 2 kusy <i>Dvůr Králové n. Labem</i> , o. týž, (639); <i>Tábor</i> , o. týž (641); <i>Odřepsy</i> , o. Poděbrady (642); <i>Žatec</i> , o. týž (644); <i>Rokycany</i> , o. týž (646); <i>Hradištko</i> , o. Kolín (647); 3 kusy <i>Hýskov</i> , o. Beroun (648); <i>Horní Lochov</i> , o. Jičín (652); <i>Hradištko</i> , o. Kolín (675); <i>Praha-Libeň</i> (694)
Constantinus II. 317–340	9	<i>Lžovice</i> , o. Kolín (619); <i>Dvůr Králové n. Labem</i> , o. týž (639); <i>Plzeň</i> , o. týž (643); <i>Želeč</i> , o. Žatec (653); <i>Litoměřice</i> , o. týž (654); <i>Lysá n. Labem</i> , o. Nymburk (656); <i>Sadská</i> , o. Poděbrady (708); <i>Plzeň</i> , o. týž (657); <i>Hradec Králové</i> , o. týž (754)
Licinius mladší 313–326	1	<i>Slaný</i> , o. týž (620)
Crispus 313–326	2	<i>Třeбенice</i> , o. Lovosice (636); <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (673)
Constans 333–350	6	<i>Chrudim II.</i> , o. týž (645); <i>Paštiky</i> , o. Blatná (664); <i>Plánice</i> , o. Klatovy (665); <i>Petrovice</i> , o. Sedlčany (666); <i>Mlynařovice</i> , o. Prachatice (667); <i>Poděbrady</i> , o. týž (710)
Constantinopolis	1	<i>Týniště n. Orlicí</i> , o. Rychnov n. Kněžnou (662)
Constantius II. 323–361	13	<i>Kolín</i> , o. týž (621); <i>Xaverov</i> , o. Praha sever (624); <i>Dobřichov</i> , o. Kolín (673); <i>Hradištko</i> , o. Kolín (675); <i>Lukavec</i> , o. Lovosice (678); <i>Hradec Králové</i> , o. týž (680); <i>Křinec</i> , o. Nymburk (681); <i>Zvonková</i> , o. Český Krumlov (682); <i>Plzeň</i> , o. týž (683); <i>Kun-</i>

Panovník	Počet kusů	Naleziště
		<i>žak</i> , o. Jindřichův Hradec (684); <i>Pňov</i> , p. Poděbrady (685); <i>Neznašov</i> , o. Týn n. Vltavou (706); <i>Poděbrady</i> , o. týž (710)
Urbs Roma	6	<i>Kouřim</i> , o. Kolín (651); <i>Králův Dvůr</i> , o. Beroun (658); <i>Počátky</i> , o. Kamenice n. Lipou (659); <i>Žatec</i> , o. týž (660); <i>Žásmuky</i> , o. Kolín (661); <i>Hradištko</i> , o. Kolín (675)
Magnentius 350–353	1	<i>Vraný u Peruci</i> , o. Slaný (670)
Constantius Gallus 351–354	1	<i>Hranice</i> , obec Bohouňovice, o. Kolín (759)
Julianus Apostata 355–363	3	<i>Předhradí</i> , o. Poděbrady (761); <i>Vysoké Veselí</i> , o. Nový Bydžov (688); <i>Čáslav</i> , o. týž (689)
Valentinianus 364–375	7	<i>Nespeky</i> , o. Benešov, (692); <i>Praha-Libeň</i> (694); <i>Luh</i> , o. Frýdlant (696); <i>Hranice</i> , dvůr u <i>Červených Pečec</i> , o. Kolín (697); <i>Libice n. Cidlinou</i> , o. Poděbrady, (698); <i>Vamberk</i> , o. Rychnov n. Kněžnou (699); <i>Ovčáry</i> , o. Slaný (701)
Valens 364–378	7	<i>Mělník</i> , o. týž (704); <i>Neznašov</i> , o. Týn n. Vltavou (706); <i>Lžovice</i> , o. Kolín (707); <i>Sadská</i> , o. Poděbrady (708); <i>Poděbrady</i> , o. týž (710); <i>Branšov</i> , o. Vimperk (711); <i>Podmokly</i> , o. Rokycany (712)
Valentinianus II. 375–392	2	<i>Brožánky</i> , o. Mělník (715); <i>Velké Žernoseky</i> , o. Litoměřice (717)
Theodosius I. 379–395	1	<i>Červené Pečky</i> , o. Kolín (721)
Arcadius 383–408	1	<i>Starý Kolín</i> , o. Kolín (727)
Valentinianus III. 424–455	1	<i>Ronov n. Doubravou</i> , o. Čáslav (738)
Anastasius I. 491–518	4	<i>Praha-Holešovice</i> (746); <i>Předlánc</i> , o. Frýdlant (747); <i>Chotusice</i> , o. Čáslav (748); <i>Dolní Bousov</i> , o. Mnichovo Hradiště (750)

К вопросу о находках отдельных римских монет в Чехии

Статистика отдельных находок римских серебряных и бронзовых монет в Чехии (в общем количестве 502 экз.) сравнивается с подобной статистикой монетных находок в Карнунте и Аквинке, составленной Т. Пекáры (Пекари). Это сравнение доказывает, что изменчивость количества чешских отдельных находок в течении первых четырех веков н. э., в большинстве случаев соответствует изменчивости количества монет, найденных в Карнунте, а в некоторых эпохах и находках в Аквинке. Далее из всего этого выявляется, что в количестве отдельных находок отражается общее количественное денежное состояние в отдельных эпохах; года с бóльшим количеством находок можно поэтому считать временем бóльшего экономического расцвета и интенсивнейших сношений между нашей страной и Римской империей. Автор затронул также и вопрос о том, насколько могло повлиять увеличение или уменьшение производства государственных монетных дворов на количество найденных на чешской территории монет и пришел к выводу, что при исследовании достаточно долгого отрезка времени, для количества монет вне границ Римской империи остается решающим фактором местные отношения; и хотя здесь влияние продуктивности государственных монетных дворов проявляется, однако, в общем, оно не может изменить увеличивающееся или уменьшающееся количество денег на рынке.

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková

A propos des trouvailles, faites en Bohême, de monnaies romaines isolées

L'auteur établit une comparaison entre la statistique des trouvailles, faites en Bohême, de monnaies romaines isolées (d'argent et de bronze) — 502 pièces en tout — et la statistique analogue dressée par T. Pékáry et ayant trait aux trouvailles de monnaies faites à Carnuntum et à Aquincum. Cette comparaison montre que les variations du nombre des trouvailles tchèques de monnaies isolées constatées pour les quatre premiers siècles de notre ère correspondent, la plupart du temps, aux variations du nombre des trouvailles de monnaies faites à Carnuntum et que pour certaines périodes, ces variations correspondent également aux trouvailles faites à Aquincum.

Il s'ensuit par là que dans le nombre des trouvailles de monnaies isolées se reflète la réserve totale des monnaies au cours de différentes périodes. On en arrive à conclure que les années accusant un plus grand nombre de trouvailles peuvent être considérées comme périodes d'une prospérité économique plus accentuée ainsi que comme périodes où les rapports de nos pays avec le territoire romain avaient pris plus d'intensité. L'auteur a également effleuré la question de savoir dans quelle mesure le nombre de monnaies trouvées en Bohême subit le contre-coup de l'augmentation ou de la diminution de la fabrication des Monnaies de l'Empire. L'auteur conclut qu'en examinant un laps de temps assez long, on peut constater que ce sont les conditions locales qui déterminent le nombre des monnaies se trouvant en dehors des frontières de l'Empire. La production des Monnaies romaines, tout en s'y faisant sentir, n'en était pas moins capable d'apporter une modification au nombre, croissant ou diminuant, des monnaies en cours.

INEDITA RAŽEB UMAJJOVSKÝCH
A ABBÁSOVSKÝCH ZE SBÍRKY AUTOROVY
(Tab. II)

Vytváření veřejných sbírek orientálních mincí v Československu nebyly dány až do doby po 2. světové válce předpoklady. Pro celkem malý počet odborníků-numismatiků, pracujících v musejních sbírkách, nebylo možno věnovat soustavnou péči a pozornost některým speciálním odvětvím. Numismatika orientální zůstávala vlastně zcela doménou jedinců, kteří se mohli omezit v první řadě jen na heuristickou práci.¹⁾ Teprve po 2. světové válce byla především v Národním museu v Praze věnována zvýšená pozornost i tomuto úseku numismatiky, pro který byla r. 1953 ustanovena dokonce speciální vědecká síla.

Za více než čtyřicetileté sběratelské činnosti, soustředěné na ražby východních zemí, mohl jsem získat pro moji sbírku orientálních mincí řadu ražeb, které — podle mých znalostí — nebyly až dosud publikovány²⁾ a nejsou tedy známy ani širší numismatické veřejnosti ani odborníkům, kteří pracují na tomto poli numismatiky. Považuji pro další rozvoj práce na poli islámského mincov-

¹⁾ Toto thema zpracuji podrobně ve zvláštním článku v Numismatických listech.

²⁾ Mince, zde jako inedita označené, nejsou popsány v těchto mně dostupných dílech o islámské numismatice: V. Tiesenhausem, Monety vostočnago chalífata, St. Peterburg 1873 (dále T); S. Lane-Poole, Catalogue of Oriental Coins in the British Museum I, London 1875 a Additions I, London 1889; J. Gerson da Cunha, Catalogue of the Coins in the Numismatic Cabinet... G. da Cunha, Bombay 1888; A. Markov, Inventarnyj Katalog musulmanských monet, St. Petersburg 1896; S. Lane-Poole, Catalogue of the Collection of Arabic Coins preserved in the Khedivial Library at Cairo, London 1897; H. Nützel, Katalog der orientalischen Münzen, Königliche Mussen zu Berlin I, Berlin 1898; E. Zambaur, Kollektion Ernst zu Windisch-Grätz VII, I Wien, 1906; též, Contributions à la numismatique orientale, WNZ XXXVI, 1904, str. 43–122; XXXVII, 1905, str. 113–198; též, Nouvelles contributions à la numismatique orientale, WNZ, XLII, 1914, str. 115–190; J. Østrup, Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet Royal des médailles du Musée National de Copenhague, Copenhague, 1938; J. Walker, A Catalogue of the Muhammadan Coins in the British Museum II, A Catalogue of the Arab-byzantine and Post-reform Umayyad Coins, London 1956 (dále Walker II); Czapkiewicz-Lewicki-Nosek-Opozda-Czapkiewicz, Skarb dirhemów arabskich z Czechowa, Warszawa 1957. — Z literatury, kterou jsem nemohl prohlédnout nutno uvést především: H. Lavoix, Catalogue des monnaies musulmanes de la Bibliothèque Nationale I, Paris 1887 a G. C. Miles, Rare Islamic Coins, NNM, 118, New York, 1950.

nictví za nezbytné, zveřejnit tímto tyto mince z doby umajjovského a 'abbásovského chalífátu, jak jsou dále popsány.³⁾

Umajjovci (41—132 H) 661—750 n. l.

1) AR dirham Ğajj⁴⁾ (r. 94 H) 712—13 n. l. $\varnothing$ 28 mm V 2,862 g.

Mince již známého a několikrát publikovaného typu⁵⁾ je pozoruhodná tím, že prostřední řádka nápisu v poli na aversu je vyšínuta z horizontální polohy (viz tab. II, č. 1). Je tedy dokladem toho, že již v době umajjovského chalífátu se ke zhotovení razidel užívalo punců s částmi legend.⁶⁾

2) AE fals Ķinnasrín⁷⁾ bez data $\varnothing$ 16,6 mm V 1,505 g

A: V poli, vymezeném hladkým kruhem, nápis:

لا اله . Není boha

الا الله . kromě Boha

وحده . jediného

R: V poli, vymezeném hladkým kruhem, nápis:

بسم الله . Ve jménu božím

من ضرب . z ražby

قنسرین . Ķinnasrínu

Okraj ořezán (viz tab. II, č. 2)

'Abbásovci (132—656 H) 750—1258 n. l.

Al-Manšúr (136—158 H) 754—775 n. l.

3) AE fals Šan'á,⁸⁾ r. 139 H $\varnothing$ 20,8/21,4 mm V 1,410 g

A: V poli nápis jako na minci č. 2

³⁾ Děkuji srdečně dr. J. Štěpkové z Numismatického oddělení Národního musea v Praze za veškerou její pomoc při konečné úpravě rukopisu, zvláště transkripce.

⁴⁾ Ğajj, jedno z míst, jejichž sloučením vznikl Išbahán, viz Encyclopedie des Islam ed. Houstma, Leiden 1913—1936, dále EI, II, str. 563.

⁵⁾ BMC Walker II, 333, str. 137 a tam uvedená literatura.

⁶⁾ Toto vysvětlení podává J. Štěpková ve své kandidátské práci: Vznik typu islámské mince a její vývoj v době umajjovské, str. 89.

⁷⁾ Ķinnasrín, starověká Chalkis, město v Syrii, viz EI, II, str. 1098. O jeho mincovní činnosti do konce doby umajjovské viz Walker II, str. LXXXVI. Minci zde popsanou možno řadit mezi ražby umajjovské na základě příbuznosti aversu s typem Walker II, č. 920, a reversu s typem č. 914 str. 227.

⁸⁾ Šan'á, hlavní město v Jamanu, viz EI, IV, str. 153.

Opis: بسم الله ضرب هذا الفلّس . Ve jménu božím tento fals byl

بصنعا سنة تسع وثلثين ومئة . ražen v Šan'á, roku 139

Vnější kruh perličkový.

R: V poli, vymezeném perličkovým kruhem, nápis:

محمد . Muḥammad

رسول . je posel

الله . boží

V opisovém kruhu: ooo ooo ooo, vnější kruh perličkový (viz tab. II, č. 3).

4) AE fals Nísábúr⁹⁾ r. 156 H $\varnothing$ 19/19,8 mm V 2,073 g

A: V poli, vymezeném hladkým kruhem, nápis:

لا اله . Není boha

الا الله . kromě Boha

محمد . Muḥammad

Opis:

بسم الله ضرب هذا الفلّس بنيسابور . Ve jménu božím, tento fals byl

سنة ست وخمسين ومئة . ražen v Nísábúru roku 156

Vnější kruh hladký.

R: V poli, vymezeném hladkým kruhem nápis jako u mince č. 3, pod ním sluníčko.

Opis:

الله احد الله . Bůh jediný, Bůh věčný, neplodí

لم يولد ولم يكن له كفوا احد . a nebyl zplozen a není mu nikdo roven.¹⁰⁾

Vnější kruh hladký, z větší části ořezán (viz tab. II, č. 4)

⁹⁾ Nísábúr, jedno z hlavních měst Ĥurásánu, viz EI, III, str. 1002.

¹⁰⁾ Ķur'án, súra 112, v překladu F. Tauerera, viz Dějiny lidstva, Islám a jeho rozpětí do konce doby umajjovské, Praha 1937, str. 153.

Al-Mahdí (158—169 H) 775—785 n. l.

5) AR dirham Madínat Zaranġ¹¹⁾ r. 166 H $\varnothing$ 23,5/23,8 mm V 2,811 g
A: V poli nápis:

لا اله الا Není boha kromě
الله وحده Boha jediného,
لا شريك له jenž nemá druha¹²⁾

Opis: بسم الله ضرب هذا الدرهم Ve jménu božím tento dirham byl

راهن v Madínat Zaranġ roku 166 بمدينة زرنج سنة ست وستين ومئة

Trojí jemný hladký kruh, v opisovém pruhu: ○○○ ○○○ ○○○
Vnější kruh široký hladký.

R: V poli, vymezeném hladkým kruhem nápis:

محمد رسول Muḥammad je posel
الله صلى الله boží, nechť se Bůh smiluje
عليه وسلم nad ním a dá mu mír
الخليفة المهدي ḡalífa al-Mahdí
نصير Nušajr

Opis: محمد رسول الله ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون

Muḥammad je posel boží. Poslal ho se správným vedením a pravým náboženstvím, aby mu dopomohl k vítězství nad všemi náboženstvími, i kdyby se proti tomu stavěli ti, kdo Bohu něco přidružují.¹³⁾

Na hladkém jemném kruhu . . . . . , vnější kruh široký hladký (viz tab. II, č. 5).

6) AE fals al-Muḥammadíja¹⁴⁾ r. 163 H $\varnothing$ 21,8/22,4 mm V 6,073 g

¹¹⁾ Madínat Zaranġ — hlavní město provincie Siġistán, viz EI, IV, str. 1318.

¹²⁾ Překlad F. Tauer, l. c. str. 153.

¹³⁾ Část 33. verše 9 súry ġur'ánu, překlad F. Tauer, l. c., str. 153.

¹⁴⁾ Al-Muḥammadíja, název, daný městu Raij (Rhagae) r. 148 H podle chalífy al-Manšúra, viz EI III, str. 1194.

A: V poli, vymezeném hladkým kruhem nápis jako na minci č. 5.

Opis: بسم الله ضرب هذا الفلاس Ve jménu božím tento fals byl

راهن v Muḥammadíji roku 163 بالمحمدية سنة ثلث وستين ومئة

Vnější kruh hladký, z větší části ořezán.

R: V poli, vymezeném hladkým kruhem se dvěma bakulkami nahoře i dole,

nápis:

الخليفة المهدي ḡalífa al-Mahdí

على يدى prostřednictvím

كلثوم بن حفص Kulṭúma b. Ḥafṣ¹⁵⁾

Opis jako na minci č. 5 (viz tab. II, č. 6).

Al-Wátik (227—232 H) 842—847 n. l.

7) AR dirham Iṣbahán¹⁶⁾ r. 228 H $\varnothing$ 25/25,8 mm V 2,707 g

A: V poli nápis jako u mince č. 5.

Vnitřní opis:

بسم الله ضرب هذا الدرهم Ve jménu božím tento dirham byl

راهن v Iṣbahánu roku 228 باصبهان سنة ثمان وعشرين ومائتين

Mezi dvěma hladkými kruhy vnější opis:

الله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Bohu přináležejí rozsouzení před i po (každé události). A v den onen rozradují se věřící z pomoci Boha.¹⁷⁾

R: V poli, vymezeném dvěma hladkými kruhy, nápis:

¹⁵⁾ Kulṭúm b. Ḥafṣ byl místodržícím v Raij, v provincii Ġibál (viz pozn. č. 14) r. 163 H. Viz E. Zambaur, Manuel de Généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam, Hanovre 1927, str. 44. Jiný typ falsu téhož roku a téže mincovny popsal Zambaur WNZ 1904, č. 51, str. 68, kde se zmiňuje o dvou dalších ražbách se jménem Kulṭúma b. Ḥafṣ z r. 164 (T 960, str. 105 a Lavoix I, č. 1612).

¹⁶⁾ Iṣbahán či Iṣfahán (Aspadana), hlavní město provincie 'Irák 'Aġamí, viz EI, II, str. 565.

¹⁷⁾ Ķur'án, 3 a 4 verš 30 súry. Překlad A. Nykl, Praha 1938, str. 163.

الله Bohu
محمد Muḥammad
رسول je posel
الله boží
الواثق بالله al-Wáṭiḡ bi-l-láhi

Opis jako na reversu mince č. 5, vnější kruh dvojí, hladký (*viz tab. II, č. 7*).

Al-Mustaʿín (248—251 H) 862—866 n. l.

8) AE fals Madínat Dabíl¹⁸⁾ r. 250 H ∅ 21,4/22,3 mm V 1,250 g

A: V poli nápis jako na minci č. 5, pod ním لايت Lait

Trojí kruh: vnitřní jemný perličkový, uprostřed kruh ze dvou protisměrných vlnovek, vnější kruh široký hladký.

R: V poli, vymezeném jemným perlovcem nápis jako na minci č. 3, pod ním

حسان Hassán

Opis: بسم الله ضرب هذا الفلاس Ve jménu božím tento fals byl

بمدينة ديبيل سنة خمسين ومائتين ražen v Madínat Dabíl roku 250

(*viz tab. II, č. 8*).

Al-Muktafí (289—295 H) 902—908 n. l.

9) AR dirham al-Karḡ¹⁹⁾ r. 293 H ∅ 24,8/25 mm V 3,085 g

A: V poli nápis jako na minci č. 5.

Vnitřní opis:

بسم الله ضرب هذا الدرهم Ve jménu božím tento dirham byl

بالكرخ سنة ثلث وتسعين ومائتين ražen v al-Karḡ roku 293

¹⁸⁾ Madínat Dabíl, Dvín, hlavní město provincie Arminíja, viz EI, I, str. 1134.

¹⁹⁾ Al-Karḡ, čtvrt v západní části Bagdádu, která byla v době 'abbásovských chalífů střediskem obchodu, viz EI, II, str. 817.

Vnější opis jako u mince č. 7, vnější kruh dvojí hladký.
R: V poli, vymezeném hladkým kruhem nápis:

الله Bohu
محمد Muḥammad
رسول je posel
الله boží
المكتفي بالله al-Muktafí bi-l-láhi

Opis jako u mince č. 5, vnější kruh hladký (*viz tab. II, č. 9*).

Al-Ḳáhir (320—322 H) 932—934 n. l.

10) AV dínár Hamadán²⁰⁾ r. 321 H ∅ 26,2/27 mm V 3,427 g

A: V poli nápis jako na minci č. 5, pod a nad ním o

Vnitřní opis:

بسم الله ضرب هذا الدينير Ve jménu božím tento dínár byl

بمعدان سنة احد وعشرين وثلاثه ražen v Hamadánu roku 321

Vnější opis jako na minci č. 7 jen místy čitelný, vnější kruh hladký.

R: V poli nápis:

الله Bohu
محمد Muḥammad
رسول je posel
رسول je posel
الله boží
القاهر بالله al-Ḳáhir bi-l-láhi

Mezi dvěma hladkými kruhy opis jako na minci č. 5 (*viz tab. II, č. 10*).

²⁰⁾ Hamadán, starověká Ecbatana, jedno z hlavních měst provincie al-Ġibál, viz EI, II, str. 256.

*Неизданные монеты Омейядов и Аббасидов из
собрания автора
(Таб. II)*

Автор описывает десять еще не известных монет эпохи халифата Омейядов и Аббасидов, которые он приобрел в течении своей более чем сорокалетней коллекционерской деятельности в области ориентальной нумизматики (см. табл. II).

Омейяды:

- 1) AR диргем Ğaij чеканенный в 94 г. Г, замечательный косым положением средней строчки надписи на лицевой стороне.
- 2) AE фельз Ķinnasrín без года.

Аббасиды:

- Халифа al-Mansúr
- 3) AE диргем Šan'á', чеканенный в 139 г. Г
- 4) AE фельз Nisábúr чеканенный в 156 г. Г
- Халифа al-Mahdí
- 5) AR диргем Madínat az-Zarangġ чеканенный в 166 г. Г с именем Nušair на последней строчке надписи на обороте монеты.
- 6) AE фельз al-Muħammadíja чеканенный в 163 г. Г с именем Kul'úm b. Ĥafš на последней строчке надписи на обороте монеты.
- Халифа al-Wátik
- 7) AR диргем Işbahán чеканенный в 228 г. Г
- Халифа al-Musta'in
- 8) AE фельз Madínat Dabíl чеканенный в 250 г. Г с именем Laiġ на последней строчке аверса и с именем Ĥassán на последней строчке надписи на обороте монеты.
- Халифа al-Muġtafi
- 9) AR диргем al-Karġ чеканенный в 293 г. Г
- Халифа al-Ķáhir
- 10) AV динар Hamadán чеканенный в 321 г. Г

*Quelques frappes inédites des Omeyyades et des 'Abbassides de ma collection de monnaies
(Tableau II)*

L'auteur décrit 10 frappes inédites provenant de la période du califat des Omeyyades et des 'Abbassides qu'il est parvenu à acquérir pour sa collection de monnaies orientales au cours des quarante années de son activité de collectionneur.

Omeyyades:

- 1) AR — un dirham frappé à Ğaij en l'an 94 H.; la pièce se fait remarquer par la position oblique de la ligne médiane de la légende située à l'avant de la monnaie
- 2) AE — un fals frappé à Ķinnasrín; sans date

'Abbassides:

- calife al- Mansúr
- 3) AE — un dirham frappé à San'á' en l'an 139 H
- 4) AE — un fals frappé à Nisábúr en l'an 156 H
- calife al- Mahdí
- 5) AR — un dirham frappé à Madínat az-Zarangġ en l'an 166 H; avec le nom de Nušair à la dernière ligne de la légende située au revers de la monnaie
- 6) AE — un fals frappé à al- Muħammadíja en l'an 163 H; avec le nom de Kul'úm b. Ĥafš à la dernière ligne de la légende située au revers de la monnaie
- calife al- Wátik
- 7) AR — un dirham frappé à Işbahán en l'an 228 H
- calife al- Musta'in
- 8) AE — un fals frappé à Madínat Dabíl en l'an 250 H avec le nom de Laiġ à la dernière ligne de la légende située à l'avant de la monnaie et le nom de Ĥassán à la dernière ligne de la légende située au revers de la monnaie
- calife al- Muġtafi
- 9) AR — un dirham frappé à al-Karġ en l'an 293 H
- calife al- Ķáhir
- 10) AV — un dinár frappé à Hamadán en l'an 321 H

ISLÁMSKÉ STŘÍBRO V NÁLEZU Z REETZOWA
NA USEDOMU (NDR)

V r. 1958 byl mi laskavostí prof. dr. A. Suhleho, ředitele Mincovního kabinetu Státních museí v Berlíně svěřen nález sekaného stříbra z Reetzowa na Usedomu,¹⁾ abych v něm obsažené islámské stříbro podrobila detailnímu rozboru, a to metodami, užitými při zpracování islámského stříbra z nálezů kelčského.²⁾ Nález reetzowský, odkrytý na někdejším slovanském sídlišti při jižní části obce, sestával z nádoby slovanského typu a sekaného stříbra, jejichž vyobrazení doprovází popis nálezů, publikovaný r. 1954 prof. A. Suhlem.³⁾

Sekané stříbro reetzowského nálezů sestávalo z těchto složek:

- 1) Slitku stříbra tyčinkovitého tvaru . . . . . o váze 9,714 g
- 2) Zlomků denárů a ozdob . . . . . o váze 6,461 g
- 3) 278 zlomků dirhamů, jimž věnujeme v dalším plnou pozornost.

Morfologický rozbor islámského stříbra nálezů z Reetzowa ukázal, že pravidelných dílů kromě jedné čtvrtiny v nálezů není.⁴⁾ Největší zlomek islámské provenience nedosahuje ani poloviny dirhamu.⁵⁾ Zlomky vykazují ponejvíce stopy lomu, jen u menšího počtu zlomků byly zjištěny stopy dělení pomocí ostrého nástroje.

Metrologický rozbor byl proveden na základě zjištění váhy jednotlivých zlomků na analytických vahách s přesností $\pm 0,001$ g a výsledky vážení jsou shrnuty na tabulce zjištěných vah (viz tab. I, str. 76). Pro stanovení četnosti jednotlivých váhových skupin byl zvolen interval 0,025 g a zjištěné četnosti

¹⁾ Vyslovuji tímto vřelý dík prof. dr. A. Suhlemu za zapůjčení nálezů, jehož převoz s laskavostí zajistily dr. Z. Drobná, přednostka historicko-archeologického oddělení Národního musea v Praze a S. Lichtenbergová z Mincovního kabinetu Státních museí v Berlíně, za což jim rovněž co nejsrdečněji děkuji.

²⁾ Num. sb. IV, 1957, str. 73 sl.

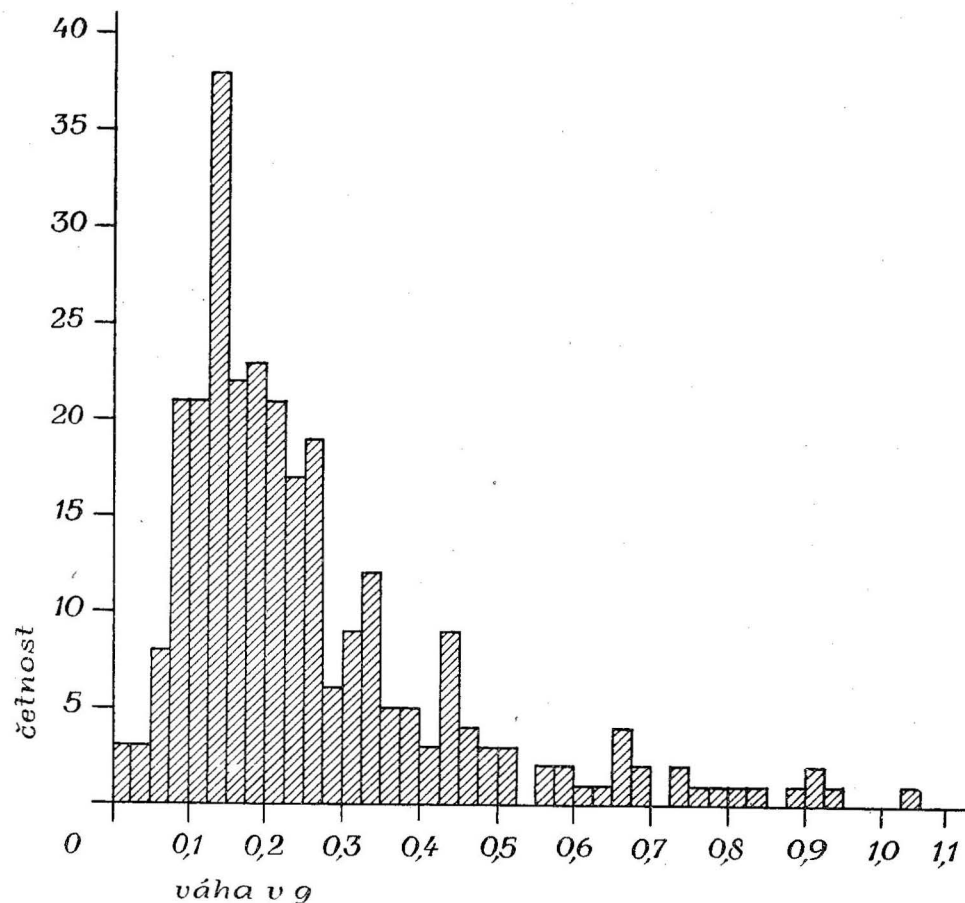
³⁾ A. Suhle, Zwei Hacksilberfunde, Bodendenkmalpflege in Mecklenburg, Jahrbuch 1954, str. 166–7.

⁴⁾ Viz tab. I, č. 266, str. 76.

⁵⁾ Viz tab. I, č. 278, str. 76.

jsou shrnuty na tabulce č. II a názorně vyjádřeny grafem váhových četností jednotlivých váhových skupin na tab. III str. 72.

Jak výsledky metrologického rozboru ukazují, stoupá četnost váhových skupin prudce k vrcholu, vymezenému váhovým intervalem 0,125—0,150 g. Po dosažení vrcholu zvolna četnost klesá, přičemž od rozmezí 0,525—0,550 až ke konečné skupině 1,025—1,050 je šestkrát dosaženo nulového stavu.

Vzhledem k tomu, že více než jedna polovina zloмок nepřesahuje vahou ani plochou 1/10 dirhamu a zloмок největší se rovná asi jedné třetině mince, nemohl být ani jeden z 278 zloмок úplně určen stanovením dynastie, vladaře, roku ražby a mincovny. Částečně určené zloмки, to jest takové, na nichž bylo možno stanovit některý z daných údajů, jsou v počtu 48 kusů přehledně zachyceny na tab. IV str. 78. K ostatním legendám věroučného obsahu, jež se na dirhamech stereotypně opakují a nejsou pro přesné určení mince směro-

datné, nebyl brán pro další zpracování zřetel. Jméno abbásovského chalífy vyskytuje se celkem na 11 zlomcích :

al-Muqtadir (295—320 H/908—932 n. l.)	. . . . . 5 ⁶⁾
ar-Ráđí (322—329 H/934—940 n. l.)	. . . . . 5 ⁷⁾
al-Mustakfí (333—334 H/944—946 n. l.)	. . . . . 1 ⁸⁾

Daleko početněji vyskytují se jména jednotlivých vladařů sámánovských :

Naşr b. Aĥmad	. . . . .	č. 44, 181, 277
Naşr - - -	. . . . .	č. 88, 195
Naşr b.	. . . . .	č. 115, 197 ⁹⁾
- - b. Aĥmad	. . . . .	č. 123, 239, 271, 275 ¹⁰⁾
Aĥmad b. Ismá'íl	. . . . .	č. 82
Núĥ	. . . . .	č. 48
Núĥ b.	. . . . .	č. 86, 93, 165 ¹¹⁾
Núĥ b. Naşr	. . . . .	č. 249
- - - b. Naşr	. . . . .	č. 116, 155, 186, 227 ¹²⁾
Manşúr b. Núĥ	. . . . .	č. 221 ¹³⁾
- - - b. Manşúr	. . . . .	č. 265
Jaĥjá b. Aĥ - - -	. . . . .	č. 213

Z nich je možno bezpečně přidělit některé zloмки těmto vladařům :

- Aĥmad b. Ismá'íl (295—301 H/907—913 n. l.)¹⁴⁾
- Naşr II b. Aĥmad (301—331 H/913—942 n. l.)¹⁵⁾
- Núĥ I b. Naşr (331—343 H/942—954 n. l.)¹⁶⁾
- Núĥ II b. Manşúr (366—387 H/976—997 n. l.)¹⁷⁾

⁶⁾ Viz tab. IV, str. 78 č.: 82, 135, 213, 218 a 259. Jak z dalšího vyplývá, patří č. 82 a 213 prokazatelně k ražbám sámánovským.

⁷⁾ Viz č. 85, 88, 188, 233 a 257, tab. IV, str. 78. Z toho č. 88 zlomek sámánovského dirhamu.

⁸⁾ Viz tab. IV, str. 78, č. 186, prokazatelně sámánovský.

⁹⁾ Naşr b. Aĥmad, není možno stanovit, zda patří k ražbám Naşra I, jenž vládl v letech 261—279 H/874—892 n. l., či jeho pravnuka, Naşra II, s výjimkou zloмок výslovně mu přiřčených, viz dále pozn. 15.

¹⁰⁾ Zloмки, nesoucí jméno Ibn Aĥmad mohou být jak zloмки již uvedených vladařů Naşra I či Naşra II, tak i dále jmenovaného Ismá'íla b. Aĥmad.

¹¹⁾ Zloмки, značené Núĥ či Núĥ b. mohou být ražbami Núĥa I b. Naşr či Núĥa II b. Manşúra. O nich dále: viz pozn. 16 a 17.

¹²⁾ —b. Naşr jedině Núĥ I b. Naşr.

¹³⁾ Zloмок možno přičítat jak Manşúrovi I b. Núĥ I (350—366 H/961—976 n. l.), či Manşúrovi II b. Núĥ II (387—389 H/977—999 n. l.).

¹⁴⁾ Viz tab. IV, č. 82 str. 78.

¹⁵⁾ Viz tab. IV. č. 116, 155, 186, 227, 249 str. 78.

¹⁶⁾ Viz tab. IV, č. 249, str. 78.

¹⁷⁾ Viz tab. IV, č. 265, str. 78.

Za sámánovské ražby je možno považovat právem i všechny zlomky se jménem mincovny Samarḳand,¹⁸⁾ kulturního a obchodního střediska sámánovského panství, a jeden zlomek se jménem mincovny Ma'din.¹⁹⁾

Z daného materiálu můžeme s bezpečím stanovit jako nejmladší zjištěnou ražbu zlomek č. 265, datovaný do rozmezí 366—387 H, 976—997 n. l.

Nejpozoruhodnějším zlomkem islámské provenience je bezpochyby zlomek č. 213, označený jménem Sámánovce Jahjá b. Aḥmad z doby vlády chalífy al-Muḳtadira. Jméno Jahjá b. Aḥmad není islámské numismatické cizí, i když se na sámánovských dirhamech objevuje poměrně vzácně. Z nálezů švédských publikoval C. J. Tornberg r. 1868 dirham se jménem Jahjá b. Aḥmad, ražený v Samarḳandu r. 290 H,²⁰⁾ na jiném místě se zmiňuje o třech dirhamech téhož typu z nálezů na Gotlandu.²¹⁾ Po jedné minci tohoto typu vlastní sbírky v Eremitáži²²⁾ a Kodani. Tornberg ani Markov se nikterak nevyrovnávají se skutečností, že se na ražbách r. z 290 vyskytuje jméno chalífy al-Muḳtadira, který se ujal vlády teprve r. 295 H. Pouze Østrup při popisu tohoto typu osvětluje tuto skutečnost zčásti tím, že dirhamy se jménem Jahjá b. Aḥmad mají nepřesné legendy.²³⁾

Pro nás důležitější jsou ostatní známé mince se jmény Jahjá b. Aḥmad a al-Muḳtadir: je to jednak zlomek dirhamu, který publikoval Tornberg ve svém stěžejním díle Numi Cufici²⁴⁾ označený letopočtem, čteným jako 319 H, přičemž jméno mincovny stejně jako na zlomku z nálezů reetzowského chybí. Dále uvádí Markov dva dirhamy, ražené v Samarḳandu r. 316 H dvěma různými razidly²⁵⁾ a dva další dirhamy ražené odlišnými razidly v Nisábúru r. 319 H.²⁶⁾

Přidělení těchto mincí určité osobě není dosud zcela jasné, neboť v genealogii Sámánovců se vyskytuje Jahjá b. Aḥmad dvakrát.

Prvý je Jahjá b. Aḥmad b. Asad, bratr Ismá'íla b. Aḥmad, panujícího

¹⁸⁾ Viz tab. IV, č.: 59, 99, 132, 195, 220, 222, 232, 265, 268 a 272.

¹⁹⁾ Viz tab. IV, č. 100. Mincovnu Ma'din, to je důl, nelze přesně geograficky určit, protože řada míst užívala tohoto jména, viz Ma'din aš-Šáš a Ma'din Bāḡunais. O nich Ibn Ḥurdādbih, BGA VI, Kitáb al-mamalik wal-l-masalik, ed. M. J. de Goeje 1889, str. 39 a 122.

²⁰⁾ C. J. Tornberg, Die jüngsten Ausgrabungen arabischen Geldes in Schweden, ZDMG, XXII, 1868, str. 292.

²¹⁾ C. J. Tornberg, Über muhammedanische Revolutionsmünzen, ZDMG XXII, 1868, str. 705.

²²⁾ A. K. Markov, Inventarnyj katalog musulmanskich monet Imperatorskogo Ermitaža. St. Petersburg, 1896—98, no. 729, str. 142.

²³⁾ J. Østrup, Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet Royal des Médailles du Musée National de Copenhague, 1938, no 308, str. 72. Viz též: E. Tegner, Silverfynt fran Grausne i Stenkyrka socken Gotland, . . . 1844.

²⁴⁾ C. J. Tornberg, Numi Cufici Regii numophylacii Holmiensis... Upsala 1848, no. 400, str. 212.

²⁵⁾ Markov, l. c. no 730 a 731, str. 142.

²⁶⁾ Markov, l. c. no. 732 a 733, str. 142.

v letech 279—295 H/892—907 n. l., o kterém se historikové blíže nezmiňují.²⁷⁾ Druhý, zvaný Abú Zakarjá Jahjá b. Aḥmad b. Ismá'íl b. Aḥmad²⁸⁾ byl bratrem Našra II. b. Aḥmad, jehož mince jsou v našem nálezu zastoupeny. Tento Abú Zakarjá Jahjá b. Aḥmad byl natolik významnou osobností, že jej nacházíme r. 301 H při nastoupení Našra II na trůn mezi těmi, kdo mu odpírali poslušnost,²⁹⁾ jak o tom píše Ibn al-Aṭír, z jehož kroniky se rovněž dozvídáme, že Abú Zakarjá Jahjá b. Aḥmad byl hlavní osobou vzpoury, vedené v letech 317—318 H, kdy se mu podařilo zmocnit se vlády nakrátko i v Buḥáre.³⁰⁾ Vezmeme-li v úvahu skutečnost, že na ražbách Sámánovců typ písma stěží dovoluje s jistotou rozlišit číslovky 7 a 9, může být letopočet 319 H u mincí výše uvedených a publikovaných Tornbergem a Markovem čten stejně správně jako 317 H a plně se shodovat s událostmi, jak je líčí Ibn al-Aṭír, při čemž jméno chalífy al-Muḳtadira je zcela na místě. Tyto okolnosti nás vedou k předpokladu, že zlomek reetzowského nálezů se jménem Jahjá b. Aḥmad pochází z mince, jíž razil tento Abú Zakarjá Jahjá b. Ismá'íl.

Ostatně Tornberg vyslovil již možnost záměny dvou různých osob téhož jména,³¹⁾ což se jasně projevuje v díle Zambaurově. Tento řadí události, spjaté se Sámánovcem, nazývaným Jahjá b. Aḥmad b. Ismá'íl v kronice Ibn al-Aṭíra mylně k osobě staršího jmenovce, jímž byl Jahjá b. Aḥmad b. Asad.³²⁾

Hodnotíme-li nález z Reetzowa jako celek, vyplývá nám jeho silná podobnost s nálezem kelčským, zejména po stránce morfologické a metrologické, neboť vrcholné váhové skupiny i struktura grafu jsou si velmi blízké.³³⁾ Co se týče složení, vykazuje reetzowský nález pouze ražby sámánovské, zatím co nález kelčský, zřejmě poněkud mladší, obsahoval i zlomky dirhamů bújovských.³⁴⁾ Svým složením však reetzowský nález plně odpovídá struktuře nálezů islámského stříbra, jež se vyskytují po r. 960 n. l.³⁵⁾ a soudě podle jeho složky islámského stříbra, můžeme jej datovat ke konci 10. století.

²⁷⁾ Tornberg, ZDMG XXII, 1868, str. 705; E. Zambaur, Manuel de Généalogies et de Chronologie pour l'histoire de l'islam. Hannover, 1927, str. 203, pozn. 2a a str. 48.

²⁸⁾ Zambaur, l. c., str. 203, pozn. 9.

²⁹⁾ Ibn al-Aṭír, Kitáb al-kámil fi-t-ta'riḥ ed. C. J. Tornberg, 1862, VIII, str. 59.

³⁰⁾ Ibn al-Aṭír, l. c., VIII, str. 154—157.

³¹⁾ Tornberg, ZDMG XXII, 1868, str. 706.

³²⁾ Zambaur, l. c., str. 203 a 48.

³³⁾ Viz Num. sbor. IV, tab. III str. 92 a tab. III str. 72 tohoto nálezů.

³⁴⁾ Num. sbor. IV, str. 84, tab. IV, str. 93.

³⁵⁾ B. A. Romanov, Dengi i denežnoje obrašćenie Istorija kultury drevnej Rusi I, ML 1951, str. 371.

Tabulka č. I

Přehled zjištěných vah

Č.	váha v g	Č.	váha v g	Č.	váha v g	Č.	váha v g
1.	0,017	43.	0,115	85.	0,145	127.	0,185
2.	0,017	44.	0,116	86.	0,147	128.	0,187
3.	0,020	45.	0,116	87.	0,147	129.	0,187
4.	0,033	46.	0,116	88.	0,147	130.	0,187
5.	0,042	47.	0,116	89.	0,148	131.	0,189
6.	0,044	48.	0,117	90.	0,149	132.	0,189
7.	0,053	49.	0,119	91.	0,149	133.	0,190
8.	0,055	50.	0,121	92.	0,150	134.	0,193
9.	0,068	51.	0,122	93.	0,150	135.	0,193
10.	0,069	52.	0,123	94.	0,150	136.	0,196
11.	0,072	53.	0,124	95.	0,151	137.	0,197
12.	0,072	54.	0,125	96.	0,151	138.	0,198
13.	0,074	55.	0,125	97.	0,152	139.	0,198
14.	0,074	56.	0,125	98.	0,152	140.	0,201
15.	0,076	57.	0,126	99.	0,153	141.	0,201
16.	0,078	58.	0,127	100.	0,154	142.	0,202
17.	0,081	59.	0,127	101.	0,154	143.	0,202
18.	0,081	60.	0,128	102.	0,156	144.	0,203
19.	0,082	61.	0,129	103.	0,157	145.	0,207
20.	0,083	62.	0,129	104.	0,158	146.	0,210
21.	0,085	63.	0,129	105.	0,159	147.	0,210
22.	0,086	64.	0,130	106.	0,159	148.	0,214
23.	0,086	65.	0,131	107.	0,164	149.	0,215
24.	0,086	66.	0,131	108.	0,165	150.	0,216
25.	0,087	67.	0,132	109.	0,166	151.	0,216
26.	0,087	68.	0,132	110.	0,168	152.	0,217
27.	0,087	69.	0,133	111.	0,169	153.	0,217
28.	0,088	70.	0,135	112.	0,170	154.	0,218
29.	0,093	71.	0,135	113.	0,171	155.	0,219
30.	0,094	72.	0,135	114.	0,172	156.	0,221
31.	0,096	73.	0,136	115.	0,173	157.	0,223
32.	0,097	74.	0,136	116.	0,175	158.	0,223
33.	0,098	75.	0,136	117.	0,176	159.	0,224
34.	0,098	76.	0,137	118.	0,177	160.	0,224
35.	0,099	77.	0,137	119.	0,178	161.	0,226
36.	0,101	78.	0,137	120.	0,178	162.	0,228
37.	0,102	79.	0,138	121.	0,183	163.	0,229
38.	0,106	80.	0,139	122.	0,183	164.	0,230
39.	0,107	81.	0,140	123.	0,184	165.	0,231
40.	0,111	82.	0,142	124.	0,185	166.	0,231
41.	0,114	83.	0,143	125.	0,185	167.	0,232
42.	0,115	84.	0,144	126.	0,185	168.	0,233

Č.	váha v g	Č.	váha v h	Č.	váha v g	Č.	váha v g
169.	0,239	197.	0,277	225.	0,352	253.	0,505
170.	0,239	198.	0,284	226.	0,357	254.	0,517
171.	0,241	199.	0,284	227.	0,369	255.	0,520
172.	0,241	200.	0,285	228.	0,370	256.	0,567
173.	0,242	201.	0,287	229.	0,378	257.	0,570
174.	0,243	202.	0,298	230.	0,386	258.	0,595
175.	0,245	203.	0,302	231.	0,388	259.	0,596
176.	0,250	204.	0,302	232.	0,392	260.	0,604
177.	0,250	205.	0,302	233.	0,393	261.	0,632
178.	0,253	206.	0,307	234.	0,402	262.	0,660
179.	0,256	207.	0,308	235.	0,405	263.	0,662
180.	0,257	208.	0,312	236.	0,425	264.	0,662
181.	0,258	209.	0,319	237.	0,428	265.	0,672
182.	0,258	210.	0,319	238.	0,430	266.	0,678
183.	0,259	211.	0,325	239.	0,432	267.	0,689
184.	0,260	212.	0,326	240.	0,433	278.	0,733
185.	0,263	213.	0,328	241.	0,438	279.	0,738
186.	0,265	214.	0,329	242.	0,438	270.	0,768
187.	0,265	215.	0,332	243.	0,445	271.	0,780
188.	0,267	216.	0,335	244.	0,447	272.	0,808
189.	0,267	217.	0,340	245.	0,449	273.	0,842
190.	0,270	218.	0,341	246.	0,459	274.	0,879
191.	0,270	219.	0,343	247.	0,468	275.	0,903
192.	0,270	220.	0,343	248.	0,468	276.	0,918
193.	0,273	221.	0,344	249.	0,468	277.	0,928
194.	0,273	222.	0,348	250.	0,490	278.	1,036
195.	0,275	223.	0,349	251.	0,498		
196.	0,275	224.	0,352	252.	0,500		

Tabulka č. II

Tabulka četností jednotlivých skupin (v intervalu 0,025 g)

0,000–0,025	...	3	0,350–0,375	...	5	0,700–0,725	...	0
0,025–0,050	...	3	0,375–0,400	...	5	0,725–0,750	...	2
0,050–0,075	...	8	0,400–0,425	...	3	0,750–0,775	...	1
0,075–0,100	...	21	0,425–0,450	...	9	0,775–0,800	...	1
0,100–0,125	...	21	0,450–0,475	...	4	0,800–0,825	...	1
0,125–0,150	...	38	0,475–0,500	...	3	0,825–0,850	...	1
0,150–0,175	...	22	0,500–0,525	...	3	0,850–0,875	...	0
0,175–0,200	...	23	0,525–0,550	...	0	0,875–0,900	...	1
0,200–0,225	...	21	0,550–0,575	...	2	0,900–0,925	...	2
0,225–0,250	...	17	0,575–0,600	...	2	0,925–0,950	...	1
0,250–0,275	...	19	0,600–0,625	...	1	0,950–0,975	...	0
0,275–0,300	...	6	0,625–0,650	...	1	0,975–1,000	...	0
0,300–0,325	...	9	0,650–0,675	...	4	1,000–1,025	...	0
0,325–0,350	...	12	0,675–0,700	...	2	1,025–1,050	...	1

Tabulka č. IV.

Přehled částečně určených zlomků

číslo zlomku	dynastie	vladař	chalífa	mincovna	rok H
44	Sámánovci	Našr b. Aḥmad			32x
48	Sámánovci	Núḥ			
59				Samarḳand	
82	Sámánovci	Aḥmad b. Ismá'íl	al-Muḳtadir		
85			ar-Ráđí		
86	Sámánovci	Núḥ b.			
88	Sámánovci	Našr	ar-Ráđí		
93	Sámánovci	Núḥ b.			
96					3xx
99				Samarḳand	
100				Ma'din	
115	Sámánovci	Našr b.			
116	Sámánovci	b. Našr			
123	Sámánovci	b. Aḥmad			
132				Samarḳand	
135			al-Muḳtadir		
155	Sámánovci	b. Našr			
165	Sámánovci	Núḥ b.			
181	Sámánovci	Našr b. Aḥmad			
186	Sámánovci	b. Našr.	al-Mustakfí		
188			ar-Ráđí		
190					28x
195	Sámánovci	Našr		Samarḳand	

Pokračování tabulky č. IV. Přehled částečně určených zlomků.

číslo zlomku	dynastie	vladař	chalífa	mincovna	rok H
197	Sámánovci	Našr b.			
203					3xx
213	Sámánovci	Jaḥjá b. Aḥmad	al-Muḳtadir		
218			al-Muḳtadir		
220				Samarḳand	
221	Sámánovci	Manšúr b. Núḥ			
222	Sámánovci			Samarḳand	
227	Sámánovci	b. Našr			
228					xx1
232				Samarḳand	
233			ar-Ráđí		
234					3xx
239	Sámánovci	b. Aḥmad			
249	Sámánovci	Núḥ b. Našr			
256					
256				Samarḳand	
257			ar-Ráđí		3xx
259			al-Muḳtadir		3xx
265	Sámánovci	b. Manšúr			
268				Samarḳand	
270					2xx
271	Sámánovci	b. Aḥmad			
272				Samarḳand	
275	Sámánovci	b. Aḥmad			3xx
277	Sámánovci	Našr b. Aḥmad			32x

Исламское серебро в кладе из Реетцова на Уседоме (НДР)

Клад из Реетцова, найденный в 1942 г. на полуострове Уседоме на месте бывшего славянского поселения, состоял из сосуда и рубленного серебра, а именно: слитка в виде прута, весом 9,714 гр., разломанных денариев и украшений, весом в 6,461 гр. и 278 кусков диргемов. Метрологический анализ исламского серебра, произведенный на основе определения веса отдельных кусков с точностью $\pm 0,001$ гр. (см. табл. I) и определения весовых численностей в интервале 0,025 гр., показан наглядно на табл. II, а диаграмма весовых численностей на табл. III. Из частично определенных обломков монет (см. табл. IV) можно установить следующий состав: На 11 обломках встречаются имена Аббасидских халифов: al-Muḡtadir (5) ar-Ráđí (5) и al-Mustakfí (1). Но в большинстве случаев это обломки диргемов Саманидов: Aḡmad b. Ismá'íl (1) Naṣr II b. Aḡmad (4), Núḡ I b. Naṣr (5), Núḡ II b. Maṣṡúr (1). Остальные обломки с именами Саманидов нельзя с точностью приделить отдельным правителям. Саманидскими монетами надо считать и все обломки с именами монетных дворов Samarḡand (1) и Ma'dín (1).

Самый замечательный обломок в кладе — это обломок № 213 с именами Саманида Jaḡjá b. Aḡmad и аббасидского халифа al-Muḡtadir. Сравнивая диргемы, несущие это имя с историческими источниками, мы должны исправить сведения, которые приводит Zambaur в своем труде Manuel de Généalogies... на стр. 203 прим. 2 а, (см. прим. 27, 28 и 32 где ошибочно приписываются Саманиду Jaḡjá b. Aḡmad b. Asad те события, которые произошли при другом носителе этого имени Abú Zakarjá Jaḡjá b. Aḡmad b. Ismá'íl.

Исламское серебро реетцовского клада указывает, что этот клад надо датировать последнюю четвертью X-го века.

L'argent islamique de la trouvaille faite à Reetzow s/Usedom en République démocratique allemande

La trouvaille faite en 1942 à Reetzow s'Usedom sur l'emplacement d'une ancienne agglomération slave se composait d'un vase et d'argent fragmenté dont 1 saumon en forme de petite tige (poids 9,714 g), des fragments de deniers et de diverses parures (6,461 g) et 278 fragments de dirhams. L'analyse métrologique de l'argent islamique faite à la base des poids de différents fragments (d'une précision de 0,001 g) est résumée au tableau I, p. 76–77. Le tableau II offre un aperçu du nombre des fragments de même poids (intervalle 0,025 g), tandis que le tableau III offre les mêmes données à l'aide d'un graphique. En s'appuyant sur l'examen de fragments déterminés au moins partiellement, on peut évaluer ainsi la composition de la trouvaille: onze fragments portent les noms de califes 'abbassides: al-Muḡtadir (5) ar-Ráđí (5) et al-Mustakfí (1). Le plus souvent on rencontre les noms de souverains samanides Aḡmad b. Ismá'íl (1) Naṣr II b. Aḡmad (4), Núḡ I b. Naṣr (5) et Núḡ II b. Maṣṡúr (1). Les autres fragments de monnaies samanides ne peuvent être attribués d'une manière certaine aux différents souverains, Il faut, en outre, considérer comme étant des fragments de monnaies samanides tous les fragments portant le nom des Monnaies de Samarḡand (1) et de Ma'dín (1).

Le fragment le plus important est le fragment No 213 portant le nom du Samanide Jaḡjá b. Aḡmad et celui du calife 'abbaside al-Muḡtadir. Après avoir confronté les dirhams portant ces noms à des sources historiques, l'auteur en arrive à conclure qu'il faut rectifier les données mentionnées par Zambaur dans son Manuel de Généalogies... (note 2a, page 203; voir ici les notes 24 et 29, page 74) où il attribue d'une manière erronée au Samanide Jaḡjá b. Aḡmad b. Asad des événements se rapportant à un autre porteur du même nom, Abú Zakarjá Jaḡjá b. Aḡmad b. Ismá'íl.

Cette analyse de l'argent islamique de la trouvaille de Reetzow permet de dater cette trouvaille au dernier quart du 10e siècle.

ZLOMKOVÉ STŘÍBRO Z KELČSKÉHO NÁLEZU

(Tab. III—V)

Když nezapomenutelný Viktor Katz poprvé uveřejnil nález mincí a zlomkového stříbra z prvních let 11. věku v Kelči u Hranic na severní Moravě, soustředil se přirozeně v duchu své specialisace na jeho denárovou část.¹⁾ Podrobný rozbor dirhamové složky nálezu z péra Jarmily Štěpkové²⁾ znovu rozvířil otázky, které v souvislosti s tímto nálezem musí zajímat archeologa. Vždyť již samo složení mincí skýtá mu zajímavý obraz; vedle starého denáru Trajanova (98—117) jsou tu v novějších mincích zastoupeny ojedinělými kusy Byzanc (Jan Cimiscus 969—976), Francie (Ludvík Slepý 901—934) a Anglie (Ethelred II. 979—1016), vedle nichž se uplatňují pouhými třemi kusy Čechy (Boleslav I.?³⁾—III.) méně než Itálie (4 kusy a zlomek dvojí pavijské ražby Oty I. 962—973), Německo (214 různých mincí a zlomků z let 929—1011, v tom 138 denárů Oto-Adelheidských) a islámský svět (875 různých zlomků z let 874—999). Nebude tudíž bezúčelné, prohlédnout znovu zlomky šperků z tohoto nálezu, ověřit si jejich ráz a tak poskytnout materiál k posouzení významu nálezu pro poznání obchodu našich zemí v prvé čtvrti 11. věku.³⁾

¹⁾ V. Katz, Nález mincí a sekaného stříbra ze začátku 11. století u Kelče na Moravě, NČČsl. XV (1939), Praha 1940, str. 10—22 (z důvodů okupačního pronásledování podepsáno redakcí). Srv. též K. Němeček, Nález mincí a sekaného stříbra u Kelče na Moravě, Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci 54, 1941, str. 121—122; J. Skutil, Význam kelčského hromadného nálezu mincí, Záhorská kronika XXIV, Hranice 1946—1947, str. 13—15, 34—38; t ý ž, Antické mince v počátcích čsl. sběratelství, Brno 1949, str. 6, obr. 1.

²⁾ J. Štěpková, Islámské stříbro z nálezu v Kelči na Moravě, Num. sbor. IV, Praha 1957, str. 73—96.

³⁾ K terminologii popisu uvádím několik zásad: Důsledně používám vhodnějšího termínu Jana Eisnera „zlomkové stříbro“ místo staršího pojmu „sekané stříbro“. Lícni stranou předmětu rozumím zdobenou stranu, jež byla při zavěšení předmětu obrácena k diváku (opak: rub), horní částí onu partii, jež byla při tomto zavěšení předmětu nahoře (k tomu analogicky: shora atd., opak: dolní, zdola). Pravá a levá strana se řídí pohledem diváka, nikoli heraldickou zásadou. U zlomků perel znamená „líc“ vnější stranu. Výrazu „tordovaný“ je použito ve smyslu, jaký má v dosavadní archeologické literatuře, tj. šroubovitě stočený jednoduchý, na rozdíl od zlatnického pojmu „kordovaný“ (cordé), tj. dvojitě stočený v podobě imitace šňůry, jako je např. u č. 14, 182, 206, 217, 230 nebo 231. Deformace bez bližšího popisu znamená nepravidelné zmačkání.

Kovové předměty.

a) Zlomky lunicovitých závěšků:

1. Zlomek lunice s výběžkem, vybihajícím svrchu plynulým obloukem z okraje, vespod malým obloukem z rovné base sešikmené dovnitř. Lunice je na líci plochá s převýšeným konicovým, na závěru polokulovitým výčnělkem, na rubu zcela plochá s plochým zaobleným výztužným žebérkem, prohnuté obíhající od závěsného ke koncovému výběžku. Výzdoba líce je kombinována; okraj vrouben oblým žebérkem, oboustranně provázeným jednoduchými tordovanými žeběrky (vnější levotočivé, vnitřní vstřícné), ostatek plochy granulován; z koncového výběžku je výzdoba překryta kapsovité přehnutým tenkým nezdobeným basálním plíškem. Schema granulace: vnitřní okrajové žebérko je vroubeno jednoduchou, výčnělek dvojřadovou řadou, nahoře je rovnostranný trojúhelník s kosočtverečnými výběžky na vrcholech, v dolní části plochy pás trojúhelníků vrcholy dolů, nad tím trojřadové pásy, sestavené do krokvicovitých útvarů tak, že spodní rameno je vodorovné, horní v úhlu asi 60°. Spodní krokvice je vně zakončena kosočtverečným výběžkem, uvnitř sešikmením, druhá je obdobná, třetí je bez výčnělků; v ní je uzavřen kosočtvereček, který spolu s koncovými rameny dvou vnitřních krokvic nasedá přímo na okrajovou řadu, kdežto prvá krokvice ústí do vnější obruby výčnělku v její horní třetině. Na samém horním okraji (těsně před ulomenou částí) je stopa náběhu na závěs; granulace zde přechází na žebérka, na vnějším je zvláště jemná. Při zlomení byla lunice deformována ohnutím na rub; na vnějším žeběrku je dvojí zduření, způsobené letovacím žárem. Šířka 32 mm. (Tab. III, 16.)

2. Krokvicovitý (asi 60°) zlomek lunice bez výběžku. Na líci je kombinovaná výzdoba: 3 obvodové krokvice jsou tvořeny žebérkem, provázeným oboustranně jednoduchými řadami kuliček; čtvrtá krokvice z dvojřadu kuliček, vně s kosočtverečným výběžkem, uzavírá rovnostranný trojúhelníček. Na rubu je ploché výztužné žebérko, jehož profil přechází nahoře v trojhran; probíhá srdčité a jen uvnitř běží těsně při okraji. Lunice byla zlomena nahoře ohnutím k líci, bočný lom je plochý. Šířka 17 mm. (Tab. III, 41.)

3. Část okraje lunice. Z výzdoby líce zbyl okraj, vroubený oblým drátkem, provázeným dvojcími vstřícně tordovaných filigránních řad, dalším oblým drátkem a těsně u něho jednoduchou granulovanou řadou. Na rubu šikmo běží výztužné žebérko čočkovitého profilu. Při lomu deformováno prohnutím z rubu. Rozměry 14 × 4 mm. (Tab. III, 48.)

4. Zlomek jemné jednoduché stěny lunice při rovném, vně nepatrně dolů vytočeném dolním okraji. Okraj líce je vrouben dvěma drátěnými oblými žeběrky, mezi nimiž je tordovaný drátek; k vnitřnímu žeběrku přiléhá jednak granulovaný řádek (patrně nepravidelná, u okraje nepodařená a tudíž rovná obruba dolního obvodu ulomené vypnuliny, jejíž obvod lze dále sledovati v negativu na rubu a k níž patří i 3 kuličky, přisedající na neúplný druhý kroužek), jednak nepravidelný kroužek, vroubíci okrouhlou vypnulínu a (již zmíněný) zbytek druhého obdobného proužku. Rub je až na slabé stopy negativů vypnulín rovný. Rozměry 13 × 6 mm. (Tab. III, 42.)

5. Zlomek dvou téměř paralelně probíhajících výztužných žeberek, na jednom [dolním?] konci šikmo ukončených, s nepatrnými zbytky stěn. Horní žebro, plochého lichoběžníkového vně zaobleného průřezu, jde šikmo téměř rovně a pak se stáčí v malý oblouk; na svrchní straně je na dvou místech provázeno nepatrnými jednořadými zbytky granulace. Spodní žebro, čočkovitého průřezu, probíhá zprvu téměř souhlasně, pak se obdobně, avšak povlovněji stáčí. Délka 11 mm. (Tab. III, 44.)

6. Zlomek vypnuliny tvaru komolého kužele se zbytkem rubní stěny, vesměs z tenkého plechu. Vypnulina je na obvodu base vroubená zbytkem dosti hrubozrné granulace; svrchní rovná plocha vypnuliny vytváří drobný plastický obvodový kroužek, nad jehož vnitřním obvo-

dem je kruh s jemnější jednořadou granulací (uvnitř kruhu přiléhá jediná kulička). Rozměry 9,5 × 6,5 mm. (Tab. III, 20.)

7. Část base velké lunice se zbytkem deformované okrouhlé vypnuliny. Dolní okraj je vytvářen dvěma dosti mohutnými filigránními hladkými žeběrky, mezi nimiž je tordovaný drát; k okraji částí obvodu bezprostředně přiléhá vypnulina, při níž je na jejím horním obvodu část jednoduchého granulovaného proužku, v levém dolním rohu nepravidelná skupina kuliček, jež ji zčásti vroubí. Rub až na deformaci pod vypuklinou rovný. Výška 7,8 mm. (Tab. III, 47.)

8. Část base velké lunice s rovným okrajem, nad nímž jde zbytek linie z hrubozrné granulace, vybihající na pravém konci jednou kuličkou jakoby kolmo vzhůru. Na rubu jde těsně při okraji výztužné žebérko silně plastického nepravidelného profilu, shora zaoblené, dole s rýžkou, oddělující úzký proužek při okraji. Deformováno obloukovitým zahnutím k rubu. Výška 4,3 mm. (Tab. V, 84.)

b) Zlomek lunice, gombíku neb perly:

9. Zlomek silně deformované okrouhlé vypnuliny, vroubené jednořadým granulovaným kruhem, z něhož tangenciálně vyběhá další granulovaná řada, provázená na straně odvrácené od vypnuliny zcela tenkým filigránním drátkovým žebérkem. Rozměry 7,5 × 6,5 mm. (Tab. III, 23.)

c) Zlomek agraf:

10. Deformovaný kulovitý bubínek agrafy (šatové ozdoby) ze dvou polokoulí, provlečený silným drátem, ihned při vnějším výběhu roztepaným a zavínutým v očko; z druhého výběhu je zachován nepatrný zbytek. Bubínek je rovnoměrně pokryt granulovanými trojúhelníčky a trojúhelními pyramidkami; na 1 místě je místo nich větší kulička. Délka 18,5 mm. (Tab. III, 21.)

11. Zlomek obdobného bubínku s koncem agrafového drátu, vytepaným a s-ovitě stočeným. Bubínek byl oboustranně pokryt granulovanými trojúhelníky. Délka 15 mm. (Tab. III, 15.)

12. Zlomek polokoule bubínku z tenkého plechu s otvorem pro průvlek drátu. Na obvodu zachován tenký filigránní drátek, dnes deformací uhýbající od otvoru; na straně otvoru přivrácené je provázeno jednořadou granulací. Na jedné straně bubínku zbytky granulace, z níž zůstal zřetelný větší trojúhelník; na protilehlé straně je při otvoru dvouřadový granulovaný pruh, přecházející v nepravidelnou skupinku, při obvodu polokoule jednořadý granulovaný pruh. Obvod 10,5 × 4, výška 5,5 mm. (Tab. III, 45.)

d) Zlomek bubínkové náušnice neb agrafy:

13. Zlomek polokoule hladkého bubínku, provlečeného tenkou obdélnou tyčinkou, jež na vnějším průvleku přechází [druhotně?] jakoby v pupík. Miskovitá deformace při pupíku je snad primární. Výška 4,5 mm. (Tab. III, 50.)

e) Zlomky filigránních gombíků neb agraf:

14. Polokoule, zdobená na povrchu hustě sdruženými pramenky kordovaných filigránních drátů, souběžně se vinoucích pravotočivě k pólu; na pólu sedí větší kulička. Obvod 11,5 × 2,3, výška 7 mm. (Tab. III, 36.)

15. Silně deformovaný zbytek stěny bubínku [?], na rubu plochý; je zachován jen nepravidelně odlomený pruh, posázený třemi řadami větších kuliček, umístěných na kroužkových podložkách-míšcích. Šířka pruhu 4,5 mm. (Tab. III, 29.)

f) Zlomky kaptorg [?]:

16. Zlomek horní levé části schránky (pravděpodobně tzv. kaptorgy) se závěsnou rourkou. Sestává ze čtyř spojovaných částí: ploché tenké rubní stěny, bohatě zdobené plastické lícní stěny, hořeního tenkého plíšku ve funkci spojovacího článku i závěsné rourky a okrajového proužku ve funkci výztuhy lícní stěny. Spojení částí bylo provedeno tak, že rubní stěnu nahore nepatrně přečnívá hořeního plíšek, jenž – vyklenut nad horní částí lícní stěny – vytvořil záchyt obou stěn a současně závěsnou rourku předmětu, původně válcovitou, dnes deformovanou; pro zpevnění okraje byl na obvodu přichycen proužkem, k zadní stěně připájeným, vytvářejícím koncové očko závěsné rourky a pak sledujícím obvod lícní stěny, jejíž pruh překrývá a upevňuje jeho část. Tlačená výzdoba lícní stěny je z malé části kombinována s pevně připájeným jemným tordovaným drátkem. Zachovaná část výzdoby tvoří plasticky vystouplý svislý útvar, uprostřed přepásaný vodorovným pásem, přesahujícím až k okraji schránky; horní i dolní část vypukliny má po dvojicích plastických spirál. Rozměry 10,3×8,4 mm. (Tab. III, 22.)

17. Zlomek lícní stěny kaptorgy [?] s výzdobou připájených pásků. Na plasticky vyklenutém zbytku stěny vystupuje pásek, tvořící dvě okrouhlá plasticky vystupující očka; mezi nimi je pásek připojen kolmým, místy jakoby ve dvě žebérka vymodelovaným pásem. Rozměry 7×4 mm. (Tab. III, 35.)

18. Terčovitý zlomek, připomínající terčíky na spodcích některých kaptorg. Polovina obvodu je jakoby odlomena, druhá polovina má zřetelný okraj, provázený žlábkem z plíšku, připájeného k basi; obvod tohoto plíšku je v jednom místě stepán směrem k terčíku a vytváří zde výběžek, podložený připájenou kuličkou a svým koncem připájený k terčíku. Povrch terčíku má na obvodu filigránní drátek, uvnitř sledovaný jednořadou granulací; na středu terčíku se křížovaly dva připájené zkřížené proužky, rozrýhované do dvojic jemných žebérek, částí pokryté zbytkem jednořadé granulace. Připájený žlábek je pokryt jemnou nepravidelnou granulací. Průměr 7 mm. (Tab. III, 28.)

g) Terčík s raženou ozdobou:

19. Zlomek ploché stříbrné destičky s raženou výzdobou, v níž se uplatňuje jednak kruhově zakřivený pás ze dvou žebér, vroubících řadu nepravidelných obdélníků a čtverečků, jednak zbytek ústředního motivu tvaru úponky převazované stužkou a provázené výplňovými ploškami trojúhelného i dvojklanného tvaru; z vnějšího motivu zbyl nepatrný zlomek trojúhelné výplňové plošky. Rubní plocha je hladká se stopami druhotného čárového rýsování ostrým předmětem. Rozměry 10,3×10,5 mm. (Tab. V, 1.)

h) Zlomky plochých záponek [?]:

20. Zlomek ploché stěny tvaru části sférického dvojúhelníku s komolým koncem. Okraje jsou zcela zřetelné a jsou – s výjimkou zakončení, jež poněkud excentricky lem přesahuje – lemovány dvojicemi filigránních, v souhlasném směru tordovaných drátků, vybíhajících v nepravidelně useknuté konce; v prostoru mezi okraji jsou 4 drobné výčnělky, snad podklad granulace nebo zbytek rozlité granulace, sestavené do nepravidelně položeného kosočtverce. Rozměry 9,5×4,5 mm. (Tab. V, 33.)

21. Zlomek ploché stěny, zdobené raženou výzdobou tvaru neolitického „zvlněného vpichu“, velmi jemnou [není vyloučeno rytí, avšak ražba je pravděpodobněji]; některé obloučky jsou k sobě natěsnány tak, že mají téměř ráz příčného rýhování. Schema výzdoby je pro zlomkovitost nepřehledné: dvě linie na sebe krokvicovitě navazují, další dvě jsou vně jich, různoběžné. Rozměry 5,75×3,25 mm. (Tab. V, 42.)

i) Zlomek košíčkové náušnice:

22. Okrouhlý košíček, pletený z tordovaného, většinou levotočivého drátu. Schema dvojspirálové s čtveřicí spirál jako dominantou jednoho pohledu, značně nepravidelné; mezeře, vzniklé ve spájecích bodech nepravidelností spirál, jsou primitivním způsobem vyplněny kovem. Místo průvleku základního drátu není patrné; asi třetina košíčku chybí. Průměr 6,3 mm. (Tab. III, 24.)

j) Zlomky hvězdicovitých náušnic:

23. Střední část hvězdicovitého bubínku z náušnice. Soustředně vinutá lícní strana středního bubínku z levotočivého filigránního drátu s přitaveným očkovým pletivem z tordovaného drátu. Rozměry 10,5×8 mm. (Tab. III, 31.)

24. Zlomek hvězdicového výběžku obdobného bubínku. Od velké koncové kuličky je vinut jednoduchý hladký drátek do nálevkovitého, mírně prohnutého tvaru; na basi jsou drátky vlastní konstrukce bubínku, stejné jako na výběžku, spájené do nepravidelného křížce. Výška 7 mm. (Tab. III, 30.)

25. Zlomek podobného kratšího kuželovitého výběžku s připájeným očkem tordovaného drátku na basi a se zbytky dalších oček. Výška 7 mm. (Tab. III, 32.)

26. Zlomek podobného ještě kratšího výběžku, nálevkovitého mírně prohnutého, se 4 připájenými očky z hladkého drátku na basi. Výška 6 mm. (Tab. III, 43.)

27. Zlomky velké hvězdicovitého bubínku. Největší ze zlomků je tvořen dvojicí středových kopulovitých vypulín, spojených zbytky tří prolamovaných koulí, z nichž dvě jsou téměř zcela zachovány; jednou z nich prochází oblý drát nosné konstrukce, k němuž se uvnitř koule těsně přimyká další obdobný drát, který vycházel šikmo ven. Koule vytvářejí 4 dvojice kroužků z jemného dvojitého filigránního drátku; zachovala koule, již neprochází nosná konstrukce, je na vnějším obvodu spojena s kuželovitým štíhlým výběžkem z jemného filigránního drátku, zakončeným kuličkou. Středové vypulíny mají rozdílný ráz, jedna má šikmo radiálně běžící praménky z hrubšího filigránního drátu a na pólu hrubou kuličku, druhá má zčásti obvodově vedené praménky z velmi jemného pleteného filigránního drátku a na pólu koncový kroužek z jednoduchého drátu. Druhým zlomkem je obvodová koule z jednoduchého filigránního drátku se štíhlým kuželovitým výběžkem z obdobného drátku, zakončeným kuličkou; k ní je připojen zbytek další obvodové koule z částečně jednoduchého, částečně dvojitého filigránního drátku. Další dva zbytky patří částem dvou obvodových koulí z jednoduchého drátku s obdobnými výčnělky. Následuje drobný zlomek vnitřní části obvodové koule z jednoduchého drátku, zcela drobné zlomky obvodových koulí a zlomek obloukově zahnutého drátu nosné konstrukce. Průměr kopulovitých vypulín obnáší 17,5 mm, výšky výčnělků kolísají mezi 4,5 až 6 mm. (Větší zlomek viz obr. 1, č. 8.)

k) Pyramidkový dutý článek velké náušnice:

28. Dutý zlomek tvaru vysokého mírně prohnutého komolého kužele s kopulovitým nástavcem užšího konce; širší konec je ulomen. Výzdobou kopulovitého nástavce je granulace s motivem tří trojúhelníků, postavených vrcholy k sobě; tato část je ohraničena dvouřadým granulovaným pruhem, pod nímž po třímilimetrové mezeře následuje výzdoba, kombinující tepané plastické pruhy s granulací: v prohnuté části je plastický pruh, oboustranně vroubený jednoduchou granulovanou řadou, pod ním téměř těsně pletencovitě vinutá soustava asi tří pruhů, jejichž obvodová žebra jsou tepána a střed je v partiích, tvořících líc pletence, vytvořen dvojistou granulovanou řadou. Výška 18,5 mm. (Tab. III, 10.)

l) Zlomek perly neb kaptorgy :

29. Tenká stěna s rovným kratším koncem, vytvářejícím ploché trojité žebérko, a s dalším koncem k němu kolmým, znepravidelněným připájením filigránní ozdoby. Další okraj je provázen sinusoidovitě prohnutým jemným hladkým drátkem, k němuž těsně přiléhá trojdílná žebérková ozdoba, tvořená hladkým drátkem, provázeným vně pravotočivým, uvnitř levotočivým torzovaným drátkem. V zachovalejší dolní části přiléhají k této trojici dva segmenty obvodu výplňové ozdoby z jednoduchého hladkého drátku; spodnější z nich přechází na vnitřní žebérko kratšího okraje. Rub je plochý. Rozměry 9,5×5,5×1 mm. (Tab. III, 52.)

m) Perly a jejich zlomky :

30. Zlomek dřiku perly [?], dvoustěnný s vnitřní stěnou rourkovitě svinutou a stepanou, jež je spirálovitě vinutým přitepaným obvodovým kroužkem spojena s kratší trojlaločnou vnější, nepravidelně deformovanou stěnou; i vnitřní stěna je deformována. Obvodový kroužek je provázen jednoduchým žebérkem, k němuž těsně přiléhá jednořadá granulace ve žlábků, z něhož vybíhají tři laloky oblého průřezu; ve výžlabcích mezi laloky jsou zbytky jednoduchých granulovaných pruhů, na lalocích ve vzdálenosti asi 3,5 mm od koncového žlábků příčný jednoduchý granulovaný pás a mezi ním a žlábkem na každém laloku po jednom kosodélníčku. Na vnitřní stěně je rovněž několik kuliček granulace, jež se sem dostaly buď neopatrností při výrobě nebo druhotně v žáru. Délka 14,5 mm. (Tab. III, 49.)

31. Perla tvaru komolého čtverečného dvojjeřhanu s dvojicí závěrečných kroužků a spájecím žebérkem uprostřed. Osm polí výzdoby je lemováno jednořadou granulací; v každém je po 3 trojúhelnících, sestavených do pyramidky s basí ke středu; na vrchol pyramidky navazuje menší vstřícný trojúhelníček. Délka 19,5 mm. (Tab. IV, 47.)

32. Silně deformovaná část vnější stěny trojlaločné perly s granulací. Laloky byly ohraničeny jednořadými sférickými dvojúhelníky, jejichž boky se ve výžlabcích stýkaly ve dvojřad; po středech laloků šlo podélně po dvouřadu, v plochách po obou stranách bylo vždy po 6 trojúhelnících, táhnoucích se v těsné řadě basemi ke středu laloků. Na rubní straně je patrné stepání ze dvou částí, šev jde šikmo. Délka 19,5 mm. (Tab. III, 9.)

33. Silně deformovaná, původně snad šestilaločná perla s dvojicí závěrečných kroužků; přes stěny šikmo jdou několikeré stopy stepání. V podélných osách dnešních vrcholů laloků jde 6 dvojřadů granulace, v dnešních výžlabcích je 6 čtveřic čtverců navazujících na sebe uhlopříčkami. Délka 21 mm. (Tab. IV, 46.)

34. Silně deformovaný zlomek laločnaté perly s velkým, dvojmo spájeným závěrečným kroužkem. Granulovaná výzdoba jednořadě lemuje kroužek a na třech místech (z nichž dvě jsou dnes vypuklá) vytváří podélné dvouřady, mezi nimiž je po 2 a 2 a 4 řadách kosočtverců delší uhlopříčnou napříč, sestavených v řadě po 9–11. Délka 18 mm. (Tab. IV, 48.)

35. Silně deformovaný zbytek vnější stěny perly s nepřehlednou granulovanou výzdobou, sestávající z dvouřadů a z trojúhelníků, uspořádaných snad podobně jako u č. 32. Délka 15 mm. (Tab. III, 37.)

36. Smačknutá a silně poškozená polokoule perly s dosti silným pootvěřeným závěrečným kroužkem; sestává z úzkých proužků, nepravidelně stepaných a snad i vyspravovaných. Po ploše jsou nepravidelně rozloženy stopy granulace z trojúhelníků se základnou kolmou k ose perly. Výška polokoule 13,5 mm. (Tab. III, 5.)

37. Smačknutá polovina čtyřhranné perly, obdobně č. 31. Pravděpodobná délka nejvýše 13 mm. (Tab. IV, 1.)

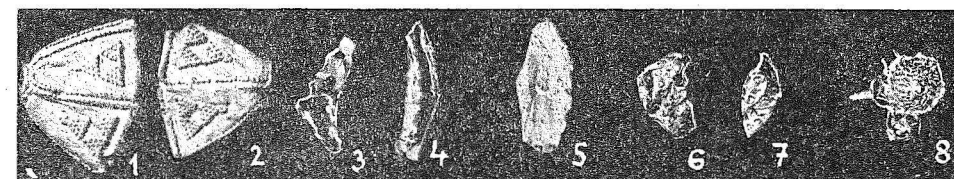
38. Silně deformovaný zlomek perly, část stěny se závěrečným kroužkem. Granulovaná výzdoba provází kroužek jednořadem, z něhož vybíhá asi 6 podélných dvouřadů; prostor mezi

ními je vyplněn vždy kratším jednořadem, ukončeným podélným kosočtverečkem. Délka 10 mm. (Tab. IV, 6.)

39. Zlomek stěny perly s nepravidelnou granulovanou výzdobou, jež byla snad obdobou č. 32. Délka 9 mm. (Tab. IV, 14.)

40. Smačknutá polovina perly, snad čtyřhranné, se závěrečným kroužkem. Granulovaná výzdoba lemuje kroužek jednořadem, podélné hrany dvouřadem a středovou hranu jednořadem; v takto vzniklých plochách je po trojúhelníčku základnou kolmo k ose perly. Délka zlomku 11 mm. (Tab. IV, 2.)

41. Zlomky dvou smačknutých polovin čtyřhranné dvojkomolé perly. Granulovaná výzdoba tvoří v každém z 8 polí po třech trojúhelnících v pyramidové sestavě se čtvrtým menším trojúhelníčkem na vrcholu. Každé pole je ohraničeno jednořadem, splývajícím na styčných liniích v dvojřad; žebérkovitý koncový kroužek je lemován jednořadem. Nelze zjistit, zda tvoří součást jedné perly. Délky 14 a 13,5 mm. (Viz obr. 1, č. 1–2.)

Obr. 1 (V závorkách jsou uvedena čísla popisu)

1–2 zlomky dvoupyramidkové perly (41), 3 deformovaný slitek stěny většího předmětu (189), 4–5 zlomky podélně laločnaté perly (42), 6–7 zlomky eliptické perly (43), 8 zlomek bubínku hvězdicovité náušnice (27).

Перечень предметов на рис 1:

1–2 фрагменты двупирамидальной бусы, 3 деформированный слиток стеньки большего предмета, 4–5 фрагменты бусы с продольными пальцеvidными выступками; 6–7 фрагменты эллиптической бусы, 8 часть бубенчика звездообразной серьги.

Liste des objets figurant sur le tableau 1:

1–2 fragments d'une perle bipyramidale, 3 saumon déformé de la paroi d'un objet assez grand, 4–5 fragments d'une perle portant des rayures longitudinales, 6–7 fragments d'une perle elliptique, 8 fragment du „tambour“ d'une boucle d'oreille en forme d'étoile.

42. Zlomky perly, reprezentující zhruba dva ze 3–4 laloků. Z granulované výzdoby zbyl na každém zlomku podélný dvojřad, oboustranně provázený řadou trojúhelníků základnami k dvojřadu, po 5 na prvním, 7 na druhém zlomku. Rozměry 17×6,5 a 17×5 mm. (Viz obr. 1, č. 4–5.)

43. Zlomky stříbrné perly. Větší zlomek reprezentuje podstatnou část deformované polokoule s jemným koncovým kroužkem z jednoduchého drátku; granulovaná výzdoba sestává z příčného jednořadu 1,5 mm před spárou a z nepravidelně rozložených malých trojúhelníků. Druhý, menší zlomek, silně deformovaný, jeví stopy obdobného dekoru. Délka polokoule 7 mm. (Viz obr. 1, č. 6–7.)

44. Polokoule eliptické perly se zbytkem závěrečného kroužku; příčná spára je stepána tak, že okraj vystupuje mezi dvěma řadami granulace. Schema granulované výzdoby je značně porušeno; na středový dvojřad nasedají zbytky série sférických krokvic, uzavírajících po

trojúhelníku; výplňové plošky u pólu byly vyplněny osově postavenými kosočtverečky po jednom. Délka polokoule asi 8 mm. (Tab. IV, 7.)

45. Silně poškozená pólová část perly se závěrovým kroužkem s nepatrnými stopami granulace z kosočtverečků [?]. Délka zlomku 11 mm. (Tab. IV, 15.)

46. Zlomek konické části perly, snad čtyřhranné, silně deformovaný. Z granulované výzdoby zbylo trojúhelné pole, vroubené dvouřadem; uprostřed je trojúhelník se základnou kolmou k ose perly. Délka 8,5 mm. (Tab. IV, 3.)

47. Zlomek stěny perly s granulací. Vzor se blíží č. 32 s rozdílem, že okrajové jednořady nesplyvají, a s rozmnožujícím motivem kosočtverečku, položeného delší osou podélně v prodloužení osy styku okrajových řad polí. Délka 10 mm. (Tab. IV, 4.)

48. Zlomek stěny perly s granulovanou výzdobou, sestávající z dvojic podélných pásů, z nichž 3 těsněji sousedící jsou přibližně paralelní, čtvrtý vzdálenější diverguje se sousedním v liniích sférického dvojúhelníku. Délka 17 mm. (Tab. IV, 5.)

49. Silně deformovaný zbytek stěny perly [?] smačknutý do chuchvalce; jediný souvislý zbytek granulace tvoří jakousi nepravidelnou obdélníkovou plošku. Rozměry 6×5×2,5 mm. (Tab. IV, 8.)

50. Silně deformovaný zbytek polokoule menší perly [? neb bubínku agrafy?], nepravidelně spájené z nepravidelných kusů. Povrch je pokryt drobnými granulovanými trojúhelníčky, stavěnými střídavě základnou k pólu a ke středu. Délka 6,5 mm. (Tab. IV, 9.)

51. Silně deformovaný zlomek polokoule perly [?] s granulovanou výzdobou, jejíž silně porušené schema vykazuje sférické trojúhelníky, lemované dvojřadem; uvnitř těchto polí je po trojúhelníku, postaveném základnou k pólu. Rozměry 7×8×1 mm. (Tab. IV, 10.)

52. Zlomek pólové části perly [?]. K poškozenému závěrovému kroužku přiléhá konická široká obruba z vinutí jemného filigránního drátu, ploše otřelého [?; může jít též o jemnou tepanou nápodobu], za níž následovala hladká plocha. Délka 2,5 mm. (Tab. IV, 11.)

53. Zlomek pólové části perly [?]. Zachován poškozený závěrový kroužek a část tenké stěny se zbytkem filigránní výzdoby ze srdčitých motivů, provedených z jemného tordovaného drátku. Délka 5,5 mm. (Tab. IV, 12.)

54. Ploše smačknutý zlomek stěny perly se zbytky granulované výzdoby. Schema bylo silně porušeno deformací. Snad šlo o dvě vstříčné řady trojúhelníků s menšími trojúhelníky, postavenými na vrcholech; řady jsou přerušeny příčným dvojřadem, za nímž pokračují. Rozměry 7,5×6 mm. (Tab. IV, 13.)

55. Chuchvalcovitě smačknutý zlomek stěny perly, stepané ze dvou tenkých plíšků. Z granulované výzdoby zbyla jen basální část trojúhelníku a malý kosočtvereček. Rozměry 6×5 mm. (Tab. IV, 16.)

56. Rourkovitě stočený zlomek tenkého plíšku bez výzdoby, snad stěny perly, se stopami spojování. Rozměry 10,5×4×2 mm. (Tab. IV, 17.)

57. Zlomek silnějšího plíšku, snad část stěny perly, s trojdielným plochým zaobleným žebérkem [jehož obvodové partie byly asi podkladem granulace], tvořícím snad styčnou linii polokoulí, a se stopami nepravidelných útvarů (zaoblených obdélníků) rázu zrněného filigránu. Rozměry 8,5×5×2 mm. (Tab. IV, 18.)

58. Zlomek stěny perly [?] z tenkého, tepáním spojovaného plíšku, zdobený kruhem ze dvou soustředně těsně vedle sebe běžících filigránních drátků (vnitřní otevřen). Rozměry 5,5×5 mm. (Tab. IV, 25.)

59. Narovnaný zlomek stěny perly s granulovanou výzdobou z dvou jednořadů, na jejichž vnějších stranách je po řadě kosočtverečků, položených delšími osami kolmo ke směru pásu. Rozměry 13×10 mm. (Tab. IV, 34.)

60. Zlomek kvadrantu stěny [čtyřhranné?] perly s granulovanou výzdobou; podélný okraj pole byl lemován trojřadem, okraj při středu nejméně dvojřadem, plocha uvnitř byla vyplněna trojicí pyramidovitě sestavených trojúhelníků. Délka 13 mm. (Tab. IV, 20.)

61. Zlomek poloviny eliptické perly [?] se středovým okrajem, zdobený granulací: na jednoduchý pás při středovém okraji strmě nasedají dva dvojité pásy, z nichž vnitřní diverguje více k ose; uvnitř je další dvojřad, tvořící prázdný trojúhelník. Rozměry 13×7×3 mm. (Tab. IV, 35.)

62. Zlomek stěny perly, snad podélně rýhované trojlaločné, se zbytky granulované výzdoby: ve žlábkách mezi laloky jednoduchá řada, na lalocích ojedinelé stopy, na přehnuté části v prodloužení jednoho laloku [?] podélný dvojřad. Rozměry 15×16×2,5 mm. (Tab. IV, 41.)

63. Zlomek tenké stěny perly s hluboce zapuštěnou granulovanou výzdobou: dvojřad, k němuž při okraji přiléhá další stopa, silně otřelá. Délka 5 mm. (Tab. IV, 21.)

64. Zlomek poloviny perly [?, neb bubínku agrafy?], silně vyklenutý, se zbytkem granulované výzdoby: podélný jednoduchý řad, při něm snad zbytek ramene většího trojúhelníku se základnou kolmo k ose, při pólu snad jednoduchý věnec. Délka 5 mm. (Tab. IV, 22.)

65. Nepatrný zlomek stěny perly se zbytkem granulace: obdélníkovou basí plastické pyramidky se dvěma kuličkami v etážové poloze. Rozměry 3×2×1 mm. (Tab. IV, 23.)

66. Zlomek silně deformované stěny perly se zbytky granulace: stopy dvou políček tvaru sférického dvojúhelníku a mezi nimi dosti široký deformací znejasněný pás, rozšiřující se do formy výplně; sférická pole jsou lemována dvojřadem, v nich jsou drobné kosočtverečky a sledy dalších obrazců, vně nich drobný trojúhelníček a jednotlivé kuličky. Délka 13 mm. (Tab. IV, 24.)

67. Zlomek silně deformované stěny perly; stočen zevnitř přes lícni stranu, takže jen podle negativu lze soudit na granulaci. Jsou patrné dvě spojové linie, rovná a v její blízkosti nepravidelná. Rozměry 9×4×1 mm. (Tab. IV, 27.)

68. Zlomek deformované stěny perly, snad se středovou spojovou linií, lemovanou pruhem rázu otřelého tordovaného drátu. Z výzdoby stěny zbyly tordované levotočivé dráty: linie ve směru osy, u ní voluta tvaru řeckého σ , opodál vlevo šikmá linie. Rozměry 6×6,5 mm. (Tab. IV, 28.)

69. Zlomek nezdobené, deformací zprohýbané stěny z tenkého plíšku. Rozměry 5×3 mm. (Tab. IV, 29.)

70. Zlomek tenké stěny se zbytkem granulace (část trojúhelníku). Rozměry 4×3 mm. (Tab. IV, 30.)

71. Zlomek tenké deformované stěny se zbytkem granulace. Nepřehledný vzor tvoří jakoby jednoduchou obrubu kruhu, z jehož obvodu vybíhá krátké rameno; vně kruhu, vrcholem k němu, je trojúhelníček a vedle něho v obdobné poloze krokvicovitý útvar. Rozměry 8×6 mm. (Tab. IV, 32.)

72. Zlomek tenké stěny se zbytkem granulace, snad šestiboké rosety. Rozměry 4×2 mm. (Tab. IV, 31.)

73. Deformovaný, silně vyklenutý zlomek stěny s granulovanou výzdobou, z níž zbyl větší trojúhelník a stopy dalších útvarů. Rozměry 6×5 mm. (Tab. IV, 33.)

74. Zlomek závěrečného kroužku perly se zbytkem žlábkovitě prohnuté stěny; z granulace je zachován zbytek věnce při kroužku (snad nepravidelného dvouřadého). Rozměry 5,3×4 mm. (Tab. IV, 36.)

75. Zlomek závěrečného kroužku perly s nepatrnými konickými zbytky stěn; na kroužku stopy dvojího spájení. Z granulace zbyl jednoduchý věnec při kroužku. Rozměry 4,5×3,5 mm. (Tab. IV, 37.)

76. Drobný zlomek nezdobené stěny. Rozměry 3×2 mm. (Tab. IV, 38.)

77. Zlomek ploché stěny perly s filigránní výzdobou přerušeného srdčitého tvaru z tordovaného drátu. Rozměry 6,5×5 mm. (Tab. IV, 39.)

78. Zlomek poloviny perly (necelá čtvrtina stěny) se závěrovým kroužkem, silně deformovaný, se stopou vysprávky. Z granulace zbyl jednoduchý věnec při kroužku, zbytky dvou

podélně segmentovitě vedených jednořadů, krokvicovitě připojených na nepravidelný příčný jednořad, a zbytek většího trojúhelníku, snad s nástavcem na vrcholu. Délka 9,5 mm. (Tab. IV, 42.)

79. Zlomek silně deformované stěny perly, stepané ze dvou tenkých plíšků, s ojedinělými zbytky granulované výzdoby. Rozměry 7×5,3 mm. (Tab. IV, 43.)

80. Zlomek narovnané stěny perly z nepříliš tenkého plechu s hrubší granulací: na zbytek lemu při středovém okraji krokvicovitě navazuje dvojřad; v takto uzavřené ploše blíže k její basi je zbytek trojúhelníku vrcholem k pólu. Rozměry 8×7 mm (Tab. IV, 44.)

81. Zlomek poloviny perly s deformovaným, silně vmačknutým závěrečným kroužkem; stěna byla podélně stepána. Granulace byla dosti hrubá, jen ve vrcholu 1 trojúhelníčku jemnější; schema výzdoby je nezřetelné. Šlo asi o 3 laloky, podélně vroubené rozběhlým dvouřadem; na středovém okraji byl jednořad, v ploše takto vzniklé byly snad pyramidovitě sestavené trojúhelníčky. Délka 8 mm. (Tab. III, 25.)

82. Zlomek tenké stěny perly se zbytkem kombinované výzdoby: jednoduchý řad na středovém okraji je granulovaný, jednořady na obvodech segmentů kombinovány s torcovaným filigránním drátkem, plochy segmentů jsou dosti hustě vyplněny granulovanými kosočtverečky v podélné poloze. Rozměry 6×6,5 mm. (Tab. III, 26.)

83. Zlomek tenké stěny perly z nepatrným zbytkem jednořadu. Rozměry 7×4 mm. (Tab. III, 27.)

84. Deformovaný zlomek vyklenuté stěny perly [?] se zbytkem granulace: při středovém okraji [?] jednořad, s ním souběžná řada trojúhelníčků basí k němu. Rozměry 5×9 mm. (Tab. III, 33.)

85. Zlomek stěny perly, snad podélně stepané. Z granulace zbyl větší trojúhelník s trojúhelníčkem na vrcholu, vedle něho nepravidelný zbytek dalšího. Rozměry 7×5 mm. (Tab. III, 34.)

86. Zlomek tenké stěny perly [? neb bubínku?], deformovaný stočením přes lici stranu; z negativu lze soudit na krátký rovný granulovaný pruh. Rozměry 8×5 mm. (Tab. III, 38.)

87. Část závěrečného kroužku se zbytkem stěny perly, na němž jsou v jakémsi žlábků stopy granulovaného jednořadého věnce. Šířka 4 mm. (Tab. III, 39.)

88. Zlomek nepravidelně vyklenuté stěny perly neb bubínku se zbytkem filigránní výzdoby: jemným hladkým drátkem tvaru petlice. Rozměry 6×4 mm. (Tab. III, 40.)

89. Zlomek tenké stěny perly neb okrouhlého bubínku, deformovaný stočením dovnitř, se zbytky jemné granulované výzdoby: volně rozloženými drobnými trojúhelníčky. Rozměry 7,5×3,5 mm. (Tab. V, 106.)

90. Zlomek stěny perly, podélně přeložený a smačknutý. Zbytky granulace mají ráz trojřadu, oboustranně provázeného řadou trojúhelníčků s nástavci na vrcholech. Rozměry 7×5 mm. (Tab. III, 46.)

91. Zlomek narovnané stěny perly [?] s filigránní výzdobou z jednoduchého hladkého drátu, čtyřmo spirálovitě zavlnutého, z něhož tangenciálně vybíhá další rovný drátek. Rozměry 5×5 mm. (Tab. III, 51.)

92. Silně zmačkaný a sploštělý zbytek stěny perly [?] se zbytkem granulované výzdoby [trojúhelníček a zbytek trojřadu?]. Rozměry 5,5×4 mm. (Tab. V, 49.)

93. Silně deformovaný (přeložený) zlomek tenké stěny perly beze stop výzdoby. Rozměry 4,5×2 mm. (Tab. V, 58.)

94. Silně deformovaný (překlopený) zlomek vypuklé stěny perly beze stop výzdoby. Rozměry 4,5×4 mm (Tab. V, 68.)

95. Silně deformovaná (na rub stočená) silnější stěna perly se zbytkem granulace tvaru většího kosočtverce; vedle je plastické žebérko neb deformace. Rozměry 4,5×3 mm. (Tab. V, 76.)

96. Drobný zlomek tenké stěny se zbytkem krokvicovitě granulované výzdoby. Rozměry 3,5×3 mm. (Tab. V, 86.)

97. Zlomek tenké stěny se zbytkem granulované výzdoby. Rozměry 4×3 mm. (Tab. V, 97.)

98. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace: dvojřad, nad ním trojúhelník basí k němu, vedle něho vpravo šikmý zbytek dalšího. Rozměry 6×5 mm. (Tab. V, 110.)

99. Zlomek stěny perly se silně ořelou granulací: trojúhelník, těsně pod ním jednoduchý řádek. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 119.)

100. Drobný zlomek stěny perly se zbytkem granulace (kosočtvereček, k němuž přiléhá 1 kulička). Rozměry 2,5×2 mm. (Tab. V, 120.)

101. Drobný zlomek stěny perly se zbytkem granulace [snad dvou trojúhelníků vedle sebe?]. Rozměry 2×1,5 mm. (Tab. V, 50.)

102. Zlomek stěny perly s granulací: dvojřadem při okraji [?]. Rozměry 2×1,5 mm. (Tab. V, 59.)

103. Zlomek stěny perly s granulovaným trojúhelníčkem. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 69.)

104. Zlomek stěny perly s granulovanými 3 trojúhelníčky základnami těsně vedle sebe. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 77.)

105. Deformovaný zlomek stěny perly s granulací: dva trojúhelníčky vedle sebe, nad pravým šikmo umístěn další, šikmo dole pod pravým dvě kuličky v šikmé linii. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 87.)

106. Zlomek stěny perly s granulovaným trojúhelníčkem. Rozměry 1,5×1,5 mm. (Tab. V, 121.)

107. Silně deformovaný rozeklaný plíšek s plastickými (neb tavením druhotně vzniklými) útvary, z nichž jeden má ráz žebérka neb stepání okrajů. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 51.)

108. Zlomek deformované a torsně ulomené velmi tenké stěny bez výzdoby. Rozměry 4×2 mm. (Tab. V, 60.)

109. Zlomek nepravidelně rourkovitě deformované tenké stěny bez výzdoby. Rozměry 6×1,5 mm. (Tab. V, 70.)

110. Zlomek stěny perly se zbytky granulace (jednoduchá řada, další zbytek pod přehnutým rubem). Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 88.)

111. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace: jednořadý segment, pod ním kosočtvereček a kosodélníček. Rozměry 6×3,5 mm. (Tab. V, 111.)

112. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace: dvou trojúhelníčků vedle sebe. Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 98.)

113. Zlomek stěny perly, přehnuté přes lici; zbytky granulace překryty až na jediný řádek. Rozměry 6×5 mm. (Tab. V, 122.)

114. Zlomek stěny perly; přehnutím přes lici poškozena granulace (je patrný trojúhelníček a další nejasný zbytek). Rozměry 4,5×3 mm. (Tab. V, 61.)

115. Zlomek stěny perly, deformované prohnutím k lici, s nejasným větším zbytkem hrubé, místy pyramidkově nakupené granulace. Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 71.)

116. Zlomek plasticky vypnuté části stěny perly; deformovaná vypuklina vytváří na sobě pravidelné elipticky spirální hladké plastické žebérko. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 78.)

117. Zlomek deformované (žlábkovitě prohnuté) stěny perly bez výzdoby. Rozměry 5×2,5 mm. (Tab. V, 100.)

118. Zlomek ploché tenké stěny, stepané neb s plastickým žebérkem, s trojúhelným podkladem pro granulaci [?]. Rozměry 2,5×1,5 mm. (Tab. V, 112.)

119. Zlomek deformované (na lici zahnuté a zprohýbané) stěny perly s granulovaným trojúhelníčkem. Rozměry 3,5×3 mm. (Tab. V, 123.)

120. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace: segmentovitě prohnutým dvouřadem. Rozměry 2,5×2 mm. (Tab. V, 52.)

121. Zlomek tenké stěny perly se zbytkem filigránní výzdoby: částí pravouhlého obrazce ze 3 řad těsně k sobě přitlačených kliček jemného drátku. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 72.)

122. Zlomek silně deformované tenké stěny perly, zdobené jemným filigránním tordovaným drátkem a ojedinělými stopami granulace. Rozměry 4×1×2 mm. (Tab. V, 79.)
123. Zlomek tenké stěny perly se zbytkem granulace: dvěma trojúhelníčky vedle sebe. Rozměry 4×2 mm. (Tab. V, 89.)
124. Zlomek větší perly [?] se zbytkem granulace: dvojřadem, nad nímž je šikmý trojúhelníček. Rozměry 7×4 mm. (Tab. V, 101.)
125. Zlomek snad téhož předmětu jako předchozí: dvojřad jakoby zde (do prava) pokračoval. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 124.)
126. Svitek vzniklý stočením, smačknutím a prohnutím tenké hladké stěny perly [?]. Rozměry 10×4×1,5 mm. (Tab. V, 125.)
127. Zlomek silnější stěny perly, nezdobený. Rozměry 4×2,5 mm. (Tab. V, 53.)
128. Zlomek ploché stěny perly, zdobený granulací: dva trojúhelníky, spojené vstřícně vrcholy (jeden je menší). Rozměry 4×4 mm. (Tab. V, 80.)
129. Deformovaný zlomek stěny s malým granulovaným trojúhelníčkem. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 90.)
130. Zlomek stěny, obloukovitě ohnutý k lici, se stopami podkladu pod granulaci (pruh). Rozměry 2×1,5 mm. (Tab. V, 102.)
131. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace (kosočtverečkem). Rozměry 2×1,5 mm. (Tab. V, 103.)
132. Zlomek stěny perly s větším nejasným zbytkem granulace. Rozměry 2×2 mm. (Tab. V, 63.)
133. Zlomek stěny perly se žlábkem a vývalkem nebo deformací. Ve žlábkem granulovaný dvojřad, na vývalku zbyla jediná kulička. Rozměry 4×3 mm. (Tab. V, 73.)
134. Zlomek tenké stěny perly s proužkem přehnutým přes rub. Z granulace zbyl na přehnuté části kus jednořadu, na zachované lici části kosočtvereček šikmo postavený. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 81.)
135. Zlomek silně deformované stěny perly se zbytkem granulace: větší částí trojúhelníku [?], kosočtverečkem (delší osou podle základny předpokládaného trojúhelníku) a ojedinělým zbytkem (šikmo odtud). Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 91.)
136. Zlomek vypnuliny stěny perly, spirálovitého tvaru s plastickým žebérkem jako u č. 116. Rozměry 5,5×3 mm. (Tab. V, 113.)
137. Drobný zlomek tenké stěny perly s granulovaným malým kosočtverečkem. Rozměry 1,5×1 mm. (Tab. V, 126.)
138. Drobný plochý zlomek [stěna perly neb silně otřelá mince?] s nepravidelnými plochými výstupky. Rozměry 2×1,5 mm. (Tab. V, 54.)
139. Deformovaný plochý zlomek stěny perly s náběhem na vývalek při okraji; na protilehlém okraji drobný granulovaný trojúhelníček. Rozměry 4,5×3 mm. (Tab. V, 64.)
140. Drobný zlomek plochého plíšku, bez výzdoby. Rozměry 1,5×1 mm. (Tab. V, 74.)
141. Zlomek stěny se zbytkem granulace; dvojřadem. Rozměry 6×2,5 mm. (Tab. V, 82.)
142. Drobný zlomek stěny s granulovaným trojúhelníčkem. Rozměry 1,5×1,5 mm. (Tab. V, 92.)
143. Zlomek silně promáčklé stěny perly se zbytkem granulace: dvěma malými trojúhelníčky nad sebou a šestibokou rosetou šikmo nad horním. Rozměry 6×5 mm. (Tab. V, 114.)
144. Zlomek deformované stěny perly se zbytky granulace: dvěma kosočtverečky a dvěma dvojřady, spojenými nepravidelným jednořadem. Rozměry 9×5 mm. (Tab. V, 115.)
145. Zlomek deformované stěny perly se zbytkem granulace: kosočtverečkem a vlevo zbytkem dalšího. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 127.)
146. Zlomek deformované stěny perly (narovnané s vtačenou granulací): z výzdoby zbyl jednoduchý řad a 2 kosočtverečky. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 56.)
147. Zlomek zprohýbané tenké stěny perly bez výzdoby. Rozměry 4×3 mm. (Tab. V, 65.)

148. Zlomek mírně zprohýbané stěny perly se zbytky granulace: dvěma kosočtverečky šikmo pod sebou. Rozměry 4×3 mm. (Tab. V, 75.)

149. Drobný zlomek stěny perly s připájeným filigránním drátkem, zakřiveným do tvaru části kruhu, s malou částí ven zdviženou v podobě nepatrného oka. Rozměry 3×1 mm. (Tab. V, 107.)

150. Zlomek stěny perly ze dvou tenkých plíšků; deformováno narovnáním. Zbytek granulace sestává z trojúhelníčku a nesouvislých dalších stop. Rozměry 7×5 mm. (Tab. V, 116.)

151. Zlomek stěny perly, konicky přecházející ve vypuklý výčnělek. Výčnělek je vrouben filigránním tordovaným levotočivým drátkem, zahnutým do tvaru pravouhlého obrazce se segmentovými stranami; uvnitř tohoto políčka je nepřehledný jemný plastický obrazec, z něhož vyčnívá elipsoidní kulička. Filigránní obvod políčka je vně sledován jemným plastickým žebérkem. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 128.)

152. Nepatrný obloukovitě vyklenutý zlomek stěny perly bez výzdoby. Rozměry 1,5×1 mm. (Tab. V, 55.)

153. Deformovaný zlomek stěny perly; přehnutá část okraje zakrývá granulaci až na nepatrné stopy. Rozměry 3×2,5 mm. (Tab. V, 62.)

154. Zlomek nezdobeného silnějšího plíšku [stěna perly neb otřelá mince?]. Rozměry 5,5×3 mm. (Tab. V, 83.)

155. Zlomek žlabovitě deformované tenké stěny perly bez výzdoby. Rozměry 2×2 mm. (Tab. V, 94.)

156. Zlomek tenké stěny perly se zbytkem granulace, z něhož je zřejmá jen dvouřadá linie. Rozměry 3×2,3 mm. (Tab. V, 66.)

157. Tenký plíšek bez výzdoby. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 57.)

158. Zprohýbaný a stlačený plíšek se sledy původní granulace. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 67.)

159. Zlomek velmi jemného plíšku s plastickým zprohýbáním. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 95.)

160. Zlomek narovnané stěny perly se zbytkem granulované výzdoby: dvěma trojúhelníky základnami vedle sebe. Rozměry 5×5 mm. (Tab. V, 108.)

161. Zlomek narovnané stěny perly se zbytkem granulace: dvouřadým pásem. Rozměry 3,5×3 mm. (Tab. V, 117.)

162. Zlomek stěny perly se zbytkem granulace: jednořadem s krokvicovitě nasazujícím dvouřadem, provázeným dalšími kuličkami. Rozměry 6×3 mm. (Tab. V, 129.)

163. Zlomek tenkého plíšku bez výzdoby. Rozměry 4×3 mm. (Tab. V, 85.)

164. Zlomek plechové stěny, plasticky utvářený v podobě dvou vzájemně kolmých plastických žebérek; povrch stěny je zaoblen ve směru delšího žeběrka, kolmé žeběrko má sestupný průběh. Rozměry 3×1,7 mm. (Tab. V, 96.)

165. Zlomek stěny perly s granulovanou výzdobou; sestávala z drobných trojúhelníčků nepravidelně rozestavených. Rozměry 4,5×3 mm. (Tab. V, 109.)

166. Zprohýbaný zlomek tenké stěny bez výzdoby. Rozměry 7×3 mm. (Tab. V, 118.)

167. Stlačený a přehnutý zlomek stěny perly; z výzdoby je patrný jen granulovaný kosočtvereček, v negativu stopa trojúhelníku. Rozměry 6×4,5 mm. (Tab. V, 130.)

168. Drobný zlomek stěny perly se zbytkem granulace: jednořadem, u něhož je opodál ojedinělá kulička. Rozměry 2,5×1,5 mm. (Nezobrazeno.)

169. Zlomek stěny perly se zbytkem filigránní výzdoby; dvojvencem tordovaného pravotočivého drátku. Rozměry 7,3×5,5 mm. (Tab. V, 25.)

170. Zlomek narovnané stěny perly se zbytky granulovaného pásu. Rozměry 7×3 mm. (Tab. V, 46.)

171. Deformovaná menší perla s poměrně mohutnými koncovými kroužky, zdobená jemnou granulací: od jednoduchých věnců při kroužcích podélně vyběhá 8 pruhů střídavě

jednoduchých a dvojitých; v polích takto vzniklých je podélně nasázeno po 6–8 drobných kosočtvercích, delšími osami kolmo k ose perly. Délka 18,5 mm. (Tab. III, 7.)

172. Zlomek perly podobné předchozí; zachována je malá část stěny s granulací: v podélném žlábků [?] jednořad, na rovnější části zbytky dvou drobných kosočtverčků. Rozměry 8×6 mm. (Tab. III, 8.)

173. Deformovaný zbytek perly, snad vícelaločné, se zachovaným mohutným závěrečným kroužkem. Kroužek vroubí jednořadový věnec z jemné granulace, na vypuklinách se střídaly podélné jednořady a dvouřady, oboustranně provázené řadami trojúhelníků se společnou základnou, vrcholem ke žlábkům [?]. V jednom žlábků [?] ojedinelá kulička. Rozměry 25×10×6 mm. (Tab. III, 2.)

174. Polovina stěny perly, snad trojlaločná [?], s nevelikým koncovým kroužkem. Je dobře znát technické provedení ze šikmo a nepravidelně vinutých proužků. Hrubší granulace vytváří kolem koncového kroužku a středového okraje jednořady, mezi nimi tři podélné dvouřady [ve žlábků?]; v plochách takto vzniklých je vždy po dvou trojúhelnících vedle sebe, základnami ke středovému okraji. Délka 7 mm. (Tab. III, 3.)

175. Polovina perly, silně deformovaná tlakem, snad původně trojlaločná [?], se závěrečným průvlekem, tvořeným dvěma závitými spirály nad sebou, takže závěrečný kroužek se jeví jako nízká rourka; je znát nepravidelné sestavení stěny z částí, technickou nedokonalost ukazuje i vedení granulace přes přeložený konec. Jemná granulace má jednořadou basi na středovém okraji; odtud segmentovitě vyběhají jednořadové obruby 3 polí, vyplněných drobnými trojúhelníčky a kosočtverčky. Délka 9,7 mm. (Tab. III, 4.)

176. Deformovaný zlomek stěny perly [?] se zbytkem granulovaného dvouřadého pruhu. Rozměry 5,7×3,5 mm. (Tab. III, 6.)

177. Zlomek tenké stěny perly se dvěma těsně k sobě přiléhajícími plastickými tepanými kroužky. Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 2.)

n) Zlomky různých konstrukcí:

178. Zlomky nosné konstrukce a smyčkové výplně prolamovaného spodku velké lunicové náušnice. Nosná konstrukce má ráz proužku zahnutého do části elipsy, k němuž je po obou koncích i na středu vnějšího obvodu připojeno po filigránním tordovaném drátě; v místě kratší osy je průběh příčné přerušen dvojicí oblých drátěných prstenců (dolní je nepravidelně spojen vně, horní dosti přesně spájen uvnitř), mezi nimiž je po věnci hrubé granulace a nad horním prstencem byl tenký výběžek k přípojce horní části. V místě delší osy byl vně dole připojen článek neb hroznicek; jsou zachovány části bočně napříč probíhajícího proužku po obou stranách, dole pak nepravidelně rozložené stopy po připájení. Na horní (vnitřní) straně byl podél celého zbytku nosné konstrukce veden ozdobný článek ze dvou paralelně k sobě připájených filigránních tordovaných drátků; proužek tvoří petlicovitou smyčku obrácenou dovnitř. Výška oblouku 17,5, šířka 20 mm. (Tab. IV, 45.)

179. Zlomek lunicového nástavce s prolamovanými očky; byl připojen k dolní části většího předmětu. Z přípojné konstrukce je zachován vlastní přípojný plochý proužek, jehož dolní polovina byla zakryta bubínkem z tenkého plechu, původně asi polokulovým, dnes smáčknutým; přípojný proužek pak obloukovitě pokračuje ve spodní stěně zlomku, tvoře jeho nosnou konstrukci. Tělo lunicového nástavce tvoří plochá tenká stěna, nahoře vodorovně seříznutá, na dolním obvodu vykrajovaná, vyrážením neb tlakem svrchu prolamovaná a obvodově upravená ve dvě eliptická oka, sledující delší osou část obvodu; další oka byla snad odtržena, ač nepravidelná a plochý průběh zbytku dolního obvodu nedokládá jejich existenci. Svrchní stěna je zdobena kombinací dvou rovných drátků, vroubících horní okraj, a granulované výzdoby. Jedna řada této výzdoby je připojena k dolnímu drátku, další řada lunicovitě vroubí průběh stěny nad konstrukčním proužkem a na ploše takto vzniklé je zachován trojúhelník

vrcholem dolů; na svršku konstrukčního proužku jsou malé kosočtverčky delší osou podél proužku. Kořen bubínku, obvodová oka a část okraje mají vesměs jednořadkové obruby. Na spodní ploše je granulací vrouben jednak výběh bubínku, jednak konstrukční proužek (po obou stranách); na stranách proužku je granulace jemnější. Konstrukční proužek je na konci zlomku nepravidelně odlomen. Výška 10 mm. (Tab. III, 11.)

180. Zlomek nosného oblouku většího předmětu s prolamovanou jednostrannou obrubou a zbytky dvou spojovacích článků. Vlastní nosný oblouk je elipticky (lunicovitě) zakřiven, plochý s výzdobnými žeběrky; na horním konci konicky přechází ve zbytek spojovacího článku, stupňovitě sesilovaný, mírně eliptického průřezu. Prolamovaná filigránní výzdoba má průběžné vstříčné srdčité motivy. Uprostřed oblouku je kolmý spojovací článek v podobě proužku, nahoru vyčnívající, probíhající na rubu nosného oblouku i prolamované části; na horním i dolním okraji je po terčovitém filigránním věnci, dolní z nich je zcela vyhlouben a ve výhlubni je ulomené pokračování spojovacího proužku. Vlastní žebro (nosný oblouk) je zdobeno na líci dvojicí vstříčně šikmo tordovaného jemného drátku, nahoře a na rubu je po jednom tordovaném drátku; mezi těmito ozdobami schodovitě vystupují protlačené okraje spojovacího pásku. Prolamovaný pruh zakončuje dole tordovaný drátek. Věnce granulace vroubí spojovací články, z nichž bočný je granulací nepravidelně pokryt; nepravidelně rozložená granulace zakrývá i lící stranu dolního spojovacího článku a v okolí jeho rubní strany je rozseta řídkěji. Délka 22 mm. (Tab. III, 19.)

181 a. Zlomek ploché stěny z dvojitěho tenkého plechu; je zachován úzký proužek, pökroucením deformovaný. Rubní stěna je hladká, lící stranu tvoří připájený úzký proužek, v jednom místě vystupující v podobě poloeliptického oka (jež je snad zbytkem srdčité skládané ozdoby jako u dalšího zlomku). b. Zlomek téhož předmětu: úzký prohýbaný pruh, jehož spodní stěnou je jemný plíšek. Svrchní stěna je tvořena nepravidelně zprohýbaným užším proužkem jemného plíšku, jenž je snad částí deformované srdčité skládané výzdoby; na každé straně proužku je obruba z jednoho filigránního hladkého drátku. Navazuje hned za očkem na prvý zlomek. Délky: a 8 mm, b 10 mm. (Tab. III, 12.)

182. Zlomek plochého pásku s lisovanou výzdobou: obojí obvod a středový pruh jeví se jako úzký hladký pásek, obě plochy mezi nimi jsou po obou stranách vyplněny tordovaným ornamentem, vzájemně vstříčně šikmo vinutým. Délka 6,5, šířka 3 mm. (Tab. V, 17.)

183. Zlomek dosti širokého nosného proužku, tvořícího samostatnou část většího předmětu. Nepatrně zúžená část, vyběhající jako záchytný proužek, je vroubena konickým zaobleným, na straně spájení mírně vyhloubeným článkem, pokrytým nepravidelnou, na jedné straně jakoby v jednom větším trojúhelníku, na druhé jakoby ve dvou menších obrazcích sestavenou granulací. Nosná část je zdobena na obou obvodech a uprostřed obou stěn vždy jedním tordovaným filigránním drátkem. Délka zlomku 16 mm. (Tab. III, 14.)

184. Chatrně zachovaný zbytek obdobného menšího proužku, jako předchozí. Mezi nosnou a záchytnou částí je jen dvojitý proužek drobné, nepravidelné granulace. Na dnešním vnějším obvodu je jen stopa po přichycené drátkové ozdobě a jediná kulička granulace; na zbývajících třech stranách je po jednom jemném tordovaném drátku, jenž je na jedné ze širších ploch sesunut na (dnešní vnitřní) stranu. Délka zlomku 9 mm. (Tab. V, 26.)

185. Proužek jemného plechu s bohatou výzdobou na svrchní straně. Tato výzdoba, oboustranně vroubená tordovaným drátkem, sestává z krejzlíkovitě skládaného proužku (zpoza zakrytého), na němž je připájen plochý proužek s ojedinelými většími kuličkami v drátkových míscích (jeden míšek je prázdný). V podstatě rovný; v místech, kde je zahnut do 120° oblouku, jsou na krejzlíkovitých útvarech patrné silné stopy deformace. Délka 19,5 mm. (Tab. III, 1.)

186. Složitě podvojně oko, silně deformované, s prstěncitým granulovaným krytím záchytné části. V podstatě je tvořeno plochým proužkem, jehož záchytná část byla provlečena krycím prstencem jako oko. Krycí prstenek má na svrchní straně dvě drátková žeběrka,

z nichž vnější bylo provázáno jednořadou granulací; z vnitřního žeběrka byla vytržena část, silně přilehlá k očku, kde jsou též stopy jemné granulace. Vlastní očko bylo vytvořeno tak, že zprvu byl proužek aspoň dvakrát zatočen v jednom směru; pak byla v kolmém směru vně vytočena dvě další, vlastní závěsná očka a proužek byl zčásti prostrčen prvním očkem, zčásti přichycen krejzlíkovitým smáčknutím, zčásti fixován jemným filigránním drátkem a připájen. Vlastní očko bylo zatočeno na jedné straně dvakrát, na druhé straně jedenapůlkrát, pak vedeno vrchem. Dnešní rozměry 8,5×7,5×4 mm. (Tab. III, 13.)

187. Očko ze zatočeného širokého proužku. Na vybíhajícím konci má připájenou dvojici užších žebérkovitých proužků, vidlicovitě se rozbíhajících; tyto proužky tvořily prolamovanou výzdobu kulovitého košíčku, jehož tečná plocha v místě připájení uzavírá s rovinou očka úhel asi 45°. Nejde tedy o závěsné očko, nýbrž o excentrické upevnění ozdoby. Délka zlomku 5 mm. (Tab. III, 18.)

188. Uzavírací článek většího předmětu, průřezu tvaru téměř čtverce se zaoblenými rohy a nepatrně vyklenutými stranami. Vlastní prolamované stěny tvoří svrchní ploché dvojité žeběrko, pak krejzlíkovitě až srdčité vinuté pletení, střední ploché trojité žeběrko, další vinutí a dvojité spodní žeběrko; jednotně vytvořená stěna je spájena na jediném místě v rubní části a toto spájení je přikryto plochým proužkem. Na bočních partiích je připájeno vždy po jednom kolmo stavěném pásu krejzlíkovitého prolamování, směrem dolů deformovaného, vroubeného na obvodu i po stranách svého zakotvení torďovaným drátkem. Nahoře střečovité nasadaly čtyři dvojmo vinuté drátěné kroužky, z nichž zachovala se jen dvojice. Uvnitř je v dolní třetině podél čelní a rubní stěny protaženo po drátku, u jednoho konce připájeném, u druhého ven vytaženém. Na spodní rubní strany je zachován úzký plíšek z vlastní stěny předmětu. Výška 10, šířka 8 mm. (Tab. III, 17.)

189. Silně smačkaný slitek silnějších stěn většího předmětu. Deformace vznikla smačkááním stěn a částečně žárem se strany; na straně, žáru odvrácené, se zachovaly nepřehledné stopy jednoduché výzdoby z tenkého hladkého filigránního drátku. Délka 10, výška 4 mm. (Viz obr. 1, č. 3.)

190. Zlomek rourovitě zahnuté stěny s rovným koncem [?]; opodál konce je zbytek dvojité bubínkovité vypnuliny o dvou eliptických částech; tuto poškozenou část přesahuje výběžek nepravidelného žeběrka. Délka 8 mm. (Nezobrazeno.)

191. Zlomek ploché rovné stěny s náběhem na okrajové plastické [?] žeběrko; na rubu kolmo k okraji jde dlouhé očko tvaru deformovaného zlomku krejzlíkovitého vinutí, přitavené z úzkého proužku, kolmo vztyčeného na basální plošce stěny. Lícni strana je zdobena volně rozloženými granulovanými drobnými trojúhelníčky. Rozměry 4×4,5 mm. (Tab. V, 104.)

192. Zlomek plochého proužku, válcovitě torďovaného. Délka 3,5 mm. (Tab. V, 105.)

o) Různé zlomky bez bližšího určení:

193. Zlomek stěny perly neb gombíku, na němž je přes silnou deformaci patrna struktura tří trojúhelně (pyramidkově) na sebe nasazených laloků, z nichž dva měly eliptický, třetí (výplňový) kosočtverečný ráz. Obruby obou základních laloků byly snad vroubeny granulovaným jednořadem, ač horní okraj pravého laloku je nepravidelný; na levém laloku je stopa trojúhelníku, zakončeného nahoře vstřícným trojúhelníčkem, ještě dále je kosočtvereček, na pravém laloku trojúhelník, na kosočtverečném laloku vlevo dole krátká lilie, oboustranně vidlicovitě zakončená trojúhelníčky, vlevo nahoře malý trojúhelníček (na rubu přehnutý) a ojedinelé stopy další granulace. Rozměry 12×11 mm. (Tab. IV, 26.)

194. Zlomek gombíku, perly neb lunice [?] se zbytkem polokulovitého výběžku. Je zachována stěna s hrubou granulací, k níž byl výčnělek vně připájen. Granulace tvoří věnec kolem výčnělku, na zachovalejším místě je připojen vidlicovitě divergující jednořad; ve vzniklé vidlici je trojúhelníček. Rozměry 12×9×4 mm. (Tab. IV, 19.)

195. Zlomek stěny perly či spíše náušnice [?], na němž lze rozeznat plastické žeběrko, velký vyklenutý vývalek, další dvě plastická žeběrka a náběh na užší vývalek neb žeběrko. Zbytky granulace ukazují, že ve žlábkách i mezi žlábkami a vývalky bylo po jednořadu neb dvojřadu, na těle většího vývalku snad trojúhelníky. Rozměry 18×13×3,5 mm. (Tab. IV, 40.)

196. Zlomek stěny většího předmětu ze silnějšího plíšku s kombinovanou výzdobou: dvojité žeběrko z hladkého silnějšího filigránního drátu je oboustranně provázáno granulovanými jednořady; na jeden z nich kolmo přiléhá velký kosočtverec. Rozměry 16×10 mm. (Tab. V, 48.)

197. Deformovaný zlomek silnějšího plíšku, bez výzdoby. Rozměry 7×4 mm. (Tab. V, 41.)

198. Zlomek konické, narovnaním deformované stěny většího předmětu [gombíku?] s otřelou granulovanou výzdobou: dvojitý, v celku připájený rovný pruh je provázán řadou trojúhelníčků se spojenou basí, mírně segmentovitě prohnutou. Rozměry 7,5×5 mm. (Tab. V, 32.)

199. Zlomek stěny většího předmětu s kombinovanou lícni výzdobou: terčovitý motiv, tvořený větší kuličkou věnčenou spirálovitě vinutým pravotočivým torďovaným jemným filigránním drátkem, je těsně zasazen v poli, vytvářeném hladkým dvoupramenným, ve volných intervalech se proplétajícím filigránním drátkem, spojeným v jediném zachovaném rohu tak, že oba prameny jedné strany probíhají mezi bližším a vzdálenějším pramenem druhé strany. Rozměry 6×6 mm. (Tab. V, 16.)

200. Část konické, silně deformované tenké stěny, vroubené [na okraji?] dvěma paralelními granulovanými jednořady, [deformací?] mírně prohnutými. Rozměry 5,5×3 mm. (Tab. V, 6.)

201. Žlabovitě (lící ven) prohnutý, zpět zahnutý a silně deformovaný proužek tenké stěny s nepravidelnými zbytky granulace. Rozměry 7×2,5 mm. (Tab. V, 47.)

202. Dvojžebérkový filigránní hladký drát, vinutý do elipsy s konci pod sebe složenými, zřejmě část výzdoby. Rozměry 3,5×3 mm. (Tab. V, 40.)

203. Zlomek velmi tenké stěny s [deformací?] vytlačeným segmentovým hladkým žebérkem a dalšími nezřetelnými obrazy [?]. Rozměry 4×2,5 mm. (Tab. V, 24.)

204. Zlomek silnějšího nezdobeného plíšku. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 15.)

205. Zlomek tenkého plíšku, několikrát přeložený do tvaru kosodélníku. Rozměry 5×3,5×0,5 mm. (Tab. V, 11.)

206. Zlomek nepravidelného pětipramenného pletence, tvořícího dvojpramenné pletivo; na rubu je připájen úzký konstrukční proužek. Pletivo se kříží zhruba v liniích sférického trojúhelníku. Rozměry 5,5×4 mm. (Tab. V, 5.)

207. Větší zlomek ploché, při jednom okraji lámáním deformované stěny bez výzdoby. Rozměry 6×5 mm. (Tab. V, 39.)

208. Přehnutý a zlomený kousek velmi jemného plíšku s jemnou setřelou nezřetelnou plastickou výzdobou, snad tepáním napodobujícím filigrán. Rozměry 3×3 mm. (Tab. V, 30.)

209. Vřetenová levotočivá spirálka ze dvou volně spojených proužků. Rozměry 7×1 mm. (Tab. V, 23.)

210. Plochý zlomek silnější stěny bez výzdoby [může jít o velmi otřelý denár]. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 22.)

211. Zlomek stěny s plastickou výzdobou, z rubu tlačenu: žeběrko, v jehož prodloužení je trojlíst okrouhlých výčnělků; na přilehlé části plochy jsou zcela ploché další nepravidelné útvary. Rozměry 4×3,5 mm. (Tab. V, 10.)

212. Plochý zlomek silnější stěny. Rozměry 5×2 mm. (Tab. V, 14.)

213. Zlomek velmi tenkého přeloženého plíšku. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 4.)

214. Zlomek silnějšího plíšku s nepravidelnými zcela plochými otřelými žeběrky [může jít o otřelý zlomek mince]. Rozměry 5×2 mm. (Tab. V, 45.)

215. Zlomek nosného pásku náušnice [?]. Plochý, žebérkovaný. Ve vzoru se s hladkým jemným žebérkem střídá dvojice drátů, vždy vstřícně tordovaných; na jedné straně, méně zřetelné, je jen žebérko oboustranně provázené tordovaným drátem (tordování vzájemně vstřícné), zbytek je hladký. Délka 8 mm. (Tab. V, 38.)

216. Zlomek dosti silného filigránního drátku s přilehlými zbytky hrubší granulace po jedné straně. Rozměry 6,5×1,5 mm. (Tab. V, 29.)

217. Zlomek pletiva jako č. 206, bez substrukčního pásku. Pletivo je k sobě kolmé. Rozměry 4,5×4,5 mm. (Tab. V, 21.)

218. Zlomek velmi jemného žebérka, k němuž oboustranně přisedají velmi jemná, ven otevřená očka [zbytek krejzlíkovité ozdoby?]. Rozměry 3×2,3 mm. (Tab. V, 13.)

219. Deformovaný (přes rub zatočený a smáčknutý) svitek tenké stěny, posázené ve 3 řadách většími kulíčkami na drátkových kroužcích. Připomíná č. 15, je však jemnější. Rozměry 5×3 mm. (Tab. V, 3.)

220. Zlomek nosného proužku, na němž je připájeno ploché žebérko, oboustranně provázené granulovaným jednoduchým řádkem. Délka 2,5 mm. (Tab. V, 9.)

221. Zlomek velmi tenké stěny se silně otřelými, slabě plasticky vystupujícími [raženými?] vzorci, z nichž zřetelněji vystupuje okraj, jakoby napodobující tordování [vzhledem k síle nemůže jít o minci]. Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 44.)

222. Zlomek proužku stěny [může jít o otřelou minci]. Rozměry 5,5×2 mm. (Tab. V, 37.)

223. Zlomek (rubem ven) přehnutého tenkého plíšku. Rozměry 4,5×4 mm. (Tab. V, 36.)

224. Zlomek proužku, obdobného č. 220, avšak lící žebérko je středovou podélnou rýhou zdvojené. Lze tu sledovat stopy primitivního spojování dvou částí prostým připojením a spájením jen místy. Rozměry 9×2 mm. (Tab. V, 28.)

225. Zlomek vřetenovitě tordovaného proužku o šíři 1 mm. Délka 3 mm. (Tab. V, 35.)

226. Zlomek pletiva jako č. 206 a 217, nepravidelně propletený, na němž je připájena deformovaná puklice eliptického tvaru se středovým hřebenem, konickým zaobleným; puklice je vroubená tordovaným filigránním drátem. Rozměry 4×3,5 mm. (Tab. V, 34.)

227. Zlomek poloviny malého kulatého bubínku, deformovaný bočním stlačením; asi na čtvrtině někdejšího obvodu je provázen hladkým dosti silným filigránním drátkem. Rozměry 7×4 mm. (Tab. V, 27.)

228. Zlomek eliptické filigránní obruby z hladkého dvojžebérka ze dvou spájených drátků [?]. Rozměry 5,5×3,5 mm. (Tab. V, 19.)

229. Zlomek obdobné, něco jemnější obruby. Rozměry 3×2 mm. (Tab. V, 18.)

230. Eliptický kroužek z dvojitého spájeného stejnosměrně kordovaného pletiva, obdobného č. 206, 217 a 226. Jeden konec je rozpleten, z druhého je zachován jen jeden pletenec, dovnitř zahnutý. Rozměry 5,5×3,5 mm. (Tab. V, 20.)

231. Přeložený a rourkovitě stáčený zlomek tenké stěny se zbytkem výzdoby z pravotočivého jemného filigránního pleteného drátu; pokud dovoluje deformace, lze soudit na dva kruhové nebo eliptické jednoduché vzorce, šachovnicově k sobě přisedlé. Rozměry 7×2,5×2,5 mm. (Tab. V, 12.)

232. Tenký úzký proužek stěny s jemnou granulací v dvouřadém pruhu. Rozměry 9×1,5 mm. (Tab. V, 8.)

233. Zlomek dvou spájených ploch tenké stěny; spájené okraje jsou překryty zlomky jemného filigránního drátku, tordovaného pravotočivě a v dalším zlomku levotočivě. Část s levotočivým drátkem je ještě zdobena volným prolamovaným [původně krejzlíkovitým?] pruhem, na ploše stěny druhé části běží sinusoidovitě zprohýbaný hladký filigránní drát. Na spodu je připájena šikmo shrnutá velmi tenká spodová stěna, podkládající i volné pletivo. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 43.)

234. Zlomek tenké rovné stěny s připájenou filigránní ozdobou, sestávající ze sinusoidově

probíhajícího motivu z jemného hladkého drátku, oboustranně provázeného dvojicemi souhlasně pravotočivě tordovaných drátků. Rozměry 5×4 mm. (Tab. V, 7.)

235. Zlomek ploché stěny neurčitého předmětu s nepatrným plochým zaobleným žebérkem na okraji. Rozměry 3×3×1 mm. (Tab. V, 99.)

236. Silně zvětřalý masivní zlomek stříbra [?]. Rozměry 3×3×1 mm. (Tab. V, 93.)

237. Měděný oblý drátek o síle 0,5 mm, zahnutý do nepravidelné poloelipsy. Rozměry 6×4 mm. (Tab. V, 31.)

Další archeologická zjištění

Nález byl uložen v nádobě, z níž se zachovalo jen několik nesouvislých střepů. Nádoba byla tuhová, z jejího vzhledu lze rekonstruovat jen fakt rozevřeného jednoduchého zúženého okraje (jeho zakončení chybí), nepatrného hrdelního žlábků, konického svršku s několika mělkými plochými vodorovnými kanelurami (od podhrdlí až těsně nad výduť) a dvojkonické, obloukovitě zaoblené a na mírně vyklenutý konický spodek nabíhající výduť; partie u dna zcela chybí.

Kromě nádoby měl nález – stejně jako poklad žatecký – ještě vnitřní obal resp. obaly v podobě plátěných sáčků. Z těchto tkanin je zachováno několik zbytků, vesměs světle rezného, téměř bělavého zbarvení:

1. Zhruba čtvercový dílec, konicky vystupující, s nepravidelným otvorem uprostřed, jemně tkaný. Rozměry při roztažení 135×135 mm.

2. Obdobný dílec hrubě tkaný. Rozměry 160×150 mm.

3. Kousek měkké řídké tkaniny. Rozměry 80×30 mm.

4. Chuchvalec obdobné tkaniny jako č. 3. Rozměry 45×25 mm.

5. Obdélný dílec tkaniny jako č. 3, po délce opatřený nepravidelně zapořitou obrubou; spodek je šikmo utržen. Rozměry 180×130 mm, délka zachované části obruby 150 mm.

6. Silně poškozený dílec téže tkaniny s obdobnou obrubou, zhruba pětiúhelníkový. Výška 190, šířka 170, zachovaná část obruby 65 mm.

7. Dílec husté tkaniny tvaru nepravidelného sférického trojúhelníku. Výška 83, délka 105 mm.

8. Dílec řídké tkaniny nepravidelného tvaru zhruba čtvercového se šikmo utrženým rohem. Rozměry 115×105 mm.

9. Dílec téže tkaniny, nepravidelně obdélný, na dvou obvodech částečně rozpletený. Rozměry 47×35 mm (měřeno vesměs při roztažení).

Nález patří dvěma muzeím: kovové předměty č. 1–27, 29–170, 177–237, střepy a tkaniny č. 1–8 Krajskému museu v Olomouci, předměty č. 28, 171–176 a tkanina č. 9 Okresnímu museu v Hranicích⁴⁾; kelčská odbočka Okresního musea valašskomeziříčského nemá archeologických nálezů z pokladu. Většina kovových zlomků je deformována smáčknutím.

Dlužno litovati, že nález nebyl odborně odkryt a že nelze zjistit, které skupiny mincí a předmětů byly uloženy pohromadě v jednotlivých sáčcích; nepokládám totiž za vyloučené, že každý sáček znamenal určitou váhovou jed-

⁴⁾ Děkuji správám obou muzeí za laskavé svolení k publikaci; rovněž děkuji správě numismatického oddělení Národního musea v Praze, především naší jubilantce za umožnění definitivního třídění materiálu a jeho popisu i fotografování v době, kdy byl tomuto ústavu zapůjčen. Zvláštními díky jsem zavázán p. plk. V. Dusilovi za obětavou pomoc při prvním třídění olomoucké části nálezů a p. PhDr. J. Malivovi za ochotný doprovod na naleziště.

notku, získanou za určité okolnosti a na určitém místě, ponechanou pohromadě a pak narychlo uloženou v nádobě, takže je možné, že bychom mohli — jak v tomto, tak v žateckém nálezu — cestou analýzy těchto menších dílčích celků snáze rozlišit provenienci předmětů, než se — a to ještě hypoteticky — může podařit na podkladě analýzy některých typických kusů, rozptýlených v celku.

Vyjděme z typologického přehledu, při němž vezmeme zřetel jak na funkci, tak na výzdobu předmětů (čísla v závorkách se vztahují k našemu popisu):

Nejnápadnější jsou zbytky osmi velkých lunic, zdobené buď granulací (1, 2, 5, 6, 8) nebo kombinací granulace a filigránu (3, 4, 7). Jejich přesné analogie co do tvaru i výzdoby jsou domovem v I., polské, a ve IV., východobaltské skupině Jakimowiczově;⁵⁾ z jeho VII., ruské skupiny jsou v okolí Černigova a Smolenska, ojedinele na Kijevsku.⁶⁾ Z našich zemí známe lunicovité závěšky obdobné funkce, ale poněkud odlišného, víc na basi vykrojeného tvaru, po případě se středním rozeklaným výčnělkem na basi; jsou buď nezdobené, nebo částečně zdobené jemnou granulací (na středním, se závěsnou objímkou spojeném článku a kolem drobných puklicovitých výčnělků, volně po lunici rozložených) či hrubou napodobeninou granulace (na basi a jejích výčnělcích) a obvodovým plastickým žebérkem. Všechny tyto varianty se vyskytly na pohřebišti v Dolních Věstonicích, a to v prostředí mnohem starším, než je náš typ lunice: se skleněnými podélně žebrovanými perlami tvaru olivy, s jednoduchými šperky podunajského rázu a v jednom případě (jednoduchá nezdobená) dokonce se zlomkem plasticky zdobeného litého nákončí pozdního avarsko-slovanského typu, tedy vesměs s materiálem 9., po případě rozhraní 8. a 9. věku. Jediná skutečná obdoba kelčských lunic ve velkomoravském prostředí našla se spolu s bohatými hrozičkovými náušnicemi ve Starém Městě.⁷⁾ Jelikož nelze sledovat souvislost, spojíme kelčské lunice raději se soudobými typologicky příbuznými tvary severovýchodními. K bezpečným zlomkům

⁵⁾ R. Jakimowicz, O pochodzeniu ozdób srebrnych znajdujących w skarbach wczesnohistorycznych, Wiadomości archeologiczne XII, Warszawa 1933, str. 103–136; též, Über die Herkunft der Hacksilberfunde, Congressus secundus archaeologorum balticorum, Riga 1931, str. 251–266.

⁶⁾ Guščino, Gnězdovo, Jurkovcy; G. F. Korzuchina, Русские клады IX–XIII вв., Moskva-Leningrad 1954, str. 84–89. Tyto nálezy datuje autorka 10. až rozhraním 10.–11. stol.; odtud se šíří v 11. věku do východního Pobaltí: Skadino, Spanka; l. c. str. 100–101. Zasáhly i do severské oblasti, zejména na Gotland: Botels ca 985, Enggård, Stora Björs ca 1050; M. Stenberger, Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit II, Lund 1947, str. 99 až 101, 173–174, 202–203.

⁷⁾ Dolní Věstonice hr. 74, 321 a 45; J. Poulík, Jižní Morava — země dávných Slovanů, Brno 1948/50, str. 159, 165, 158 (téhož typu jsou lunice z Brna-Maloměřic; Fr. Adámek, Byzantské nálezy ze staroslovanských hrobů u Maloměřic, Příroda XXXV, Brno 1943, str. 24–27). Staré Město hr. 1381; V. Hrubý, Staré Město — velkomoravské pohřebiště „Na valách“, Praha 1955, str. 262, 519.

lunic se pojí ještě neurčité zlomečky s granulací (9) nebo její kombinací s filigránem (196); může jít o zlomky lunic, ale též gombíků neb perel.

Druhou nápadnou skupinou jsou zlomky agraf, drátkových tyčinek s trojicemi okrouhlých bubínků nebo košíčků; bývaly svými koncovými očky našity na látce. Kijevská provenience tohoto typu agrafy je bezpečně doložena větším počtem kadlubů k jejich odlévání, nalezených přímo v Kijevě;⁸⁾ s velkými zhrubými deriváty těchto forem se setkáváme ještě kolem rozhraní 12. a 13. století v prostředí suzdalsko-vladiměřském.⁹⁾ Z kelčského nálezu patří sem agrafy s granulací (10, 11) i s kombinací granulace a filigránu (12); velmi sporný je další zlomek s plastickou výzdobou (13). Ještě s mnohem menší pravděpodobností můžeme uvažovat o příslušnosti k tomuto typu u zlomku s filigránní výzdobou (14), téměř vyloučena je pak u zlomků s motivem větší kuličky, posazené na kroužkovém míšku, jaký známe od 9. věku na předmětech, jež mají nepřímou souvislost s karolinským prostředím;¹⁰⁾ v těchto případech (15, 219) jde s větší pravděpodobností o gombíky neb jiné předměty.

Je přirozené, že ve zlomku s raženou výzdobou (21) spatřujeme zlomek záponky tvaru sférického dvojúhelníku, jaký se výrazně projevil již v nálezu chodovlickém-třebeňském;¹¹⁾ tato záponka je typická pro I. skupinu Jakimowiczovu a zvláště ve Slezsku je velmi hojná. Jinou souvislost by bylo možno hledat v podobně zdobeném zlomku cetky z Vas'kova.¹²⁾ Menším právem — jen na nejistém podkladě tvaru — můžeme uvažovat o dvojúhelníkové záponce u zlomku s filigránním lemem okraje, kombinovaným snad s granulací (20); právě výzdoba je tu překážkou.

Je odůvodněné mínění, že aspoň ve třech zlomcích možno spatřovati pozůstatky tzv. kaptorg, plochých schránek z jemného plíšku. Je jim připisován nejčastěji účel kultovní; pokládají se za relikviářiky (schránky na ostatky křesťanských světců), jež byly nošeny jako amulety v náhrdelnicích. Sledujeme-li

⁸⁾ M. K. Karger, Древний Киев I, Moskva-Leningrad 1958, str. 383.

⁹⁾ Vladimír nad Kljazmou; G. F. Korzuchina, l. c. str. 146–147.

¹⁰⁾ Např. Kolín: Národní museum — prehistorické oddělení (dále jen NM), č. inv. 55092–55098, J. Schránil, Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v X. a XI. věku, Obzor praehistorický (dále jen OP) IV, Praha 1926, str. 160–194, s nesprávným datováním; k němu viz J. Eisner, Počátky českého šperku, Památky archeologické (dále jen PA) XLVI, Praha 1955, str. 215–226, a R. Turek, On the chronology of the Ninth century in Bohemia, Chronologie préhistorique de la Tchécoslovaquie, Prague 1956, str. 168–173. Je zajímavé, že docházelo i k napodobeninám této výzdoby v železe: např. Stehelčevy, NM č. inv. 55252, A. Knor, Nové hroby ze starší doby hradištní ve středních Čechách, PA XLIV, 1953, str. 220–228.

¹¹⁾ G. Skalský-J. Schránil, Nález českých denárů a sekaného stříbra z prvních let 11. století, NČČsl. VI, 1930, str. 29–50.

¹²⁾ G. F. Korzuchina, l. c. str. 99, tab. XXIII, obr. 16. Poměrně nejasná je otázka jejich výskytu v severské oblasti; nelze rozhodnouti, zda se sem vztahují zlomky z Lauhage (2. pol. 10. stol.), Källgårds (ca 1000) a Gudings (krátce po r. 1000); M. Stenberger, l. c. str. 196–197, 189–190, 221–222.

zachované zbytky výplní těchto schránek, pak přijdeme na zbytky bělavé neb žlutavé jemnozrné hmoty,¹³⁾ na rostlinné pozůstatky nebo na prázdnotu po tekutině, takže nasnadě je spíše výklad, že šlo o schránky na vonné hmoty, za jaké sloužily např. kovové miniatury amforek v době římské. Zcela drobné zbytky kaptorg z kelčského nálezů nepatří k nejběžnějšímu typu našich kaptorg, lichoběžníkovému, jaký z našich pokladů mincí chová nález žatecký,¹⁴⁾ ale spíše k drobnějšímu torbičkovitému tvaru, jaký vykazují kaptorgy s motivem trojpréží z Kouřimě a Libice,¹⁵⁾ datovatelné do 10. věku; jde jednak o terčík s kombinací granulace a filigránu, jaké jsou na dolní části libické kaptorgy (18), jednak o konstrukční části podobných, ne však identických kaptorg (16, 17) s plastickou výzdobou (17), v jednom případě kombinovanou s filigránem (16). Ježto nálezy z Kouřimě a Libice jsou bezpečně starší a princip kaptorgy byl u nás znám již v 9. věku (Kolín), není se zde třeba zabývat otázkou provenience kaptorg vůbec a také jejich rozšíření (obecně V., I., IV. a VII. skupina Jakimowiczova, obdélníkové tvary jsou až i v IX. skupině při vtoku Kamy do Volhy) netřeba v detailu sledovat, protože právě náš typ je zatím omezen — s výjimkou silně poškozených exemplářů ze Slezska a Polska, zřejmě tam dovezených — na české nálezy, výše uvedené. Zda další zlomek s filigránní výzdobou (29) je zbytkem nějaké kaptorgy neb perly, nelze rozhodnout; jde-li o kaptorgu, patřila k témuž typu jako předchozí.

Přistupujeme k typologii náušnic z kelčského nálezů. Drobný okrouhlý filigránní košíček (22) může být zlomkem jak náušnice velkomoravského rázu se 7 košíčky, tak náušnice 10.—11. věku, pro niž se u nás ustálil název „kijevského typu“ a jež má 3 navlečené košíčky; může však jít i o zbytek čehokoli jiného. K názvu „kijevského typu“ vedla zřejmě archeology jakási podobnost se siluetou známých kijevských náušnic se třemi krychlovými zaoblenými, někdy i okrouhlými košíčky. Tato podobnost je však jen zdánlivá; rozdíl je jak v konstrukci — v kijevské Rusi jde o tři samostatné košíčky situované do průsečíku tří poloos náušnice s jejím obloučkem, u nás o spojenou trojici ko-

¹³⁾ Kolín, NM č. inv. 55133, J. Schránil OP IV, str. 164 (interpretuje hmotu nesprávně jako kůstky zabalené v látce); Debrno, NM č. inv. 54405, J. Felcman, *Archaeologický výzkum v roce 1906 až do roku 1908*, PA XXIII, 1908—9, sl. 547—564.

¹⁴⁾ H. Preidel, *Der Silberschatz von Saaz*, Mannus 31, Leipzig 1940, str. 538—589; srv. recenzi R. Turka, *Časopis Národního musea — oddíl duchovědný* (dále jen ČNM-S) CXIV, Praha 1940, str. 81—84, a několik poznámek téhož, *Krajem Lučanů XIV*, Žatec 1947, str. 31—34, 44.

¹⁵⁾ Kouřim: M. Šolle, *Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi*, PA L, 1959, str. 353—506, zejm. 452—455; Libice: R. Turek, *Výzkum v Libici nad Cidlinou v roce 1952*, *Archeologické rozhledy* (dále jen: AR) V, Praha 1953, str. 609—621, 635. Ze slezských nálezů velmi poškozený zlomek z Gostynie: H. Seger, *Die schlesischen Silberfunde der spät-slawischen Zeit*, Altschlesien 2, Breslau 1928, str. 129—161, zejm. 136; z Velkopolska poškozený kus ze Psar: J. Slaski-St. Tabaczyński, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski — Materiały, Polskie badania archeologiczne I*, Warszawa-Wrocław 1959, str. 55, tab. XX.

šíčků, navlečenou na spodek obloučku náušnice — tak i v provedení, neboť kijevské náušnice jsou mnohem větší a jejich granulace i filigrán hrubší. Jsem přesvědčen, že jde o dva různé typy, vzešlé snad ze společného prototypu v okruhu byzantského klenotnictví, avšak na sobě navzájem nezávislé; kdyby se uvažovalo o vzájemné závislosti, musili bychom našemu typu, svou subtilností byzantskému principu mnohem bližšímu, přiznati prioritu. Jde ostatně o typ, zastoupený u nás nejen v pokladu čistěveském,¹⁶⁾ starším kelčského, ale i ve hrobech zákolanských,¹⁷⁾ tj. na pohřebišti, patřícím k jednomu ze starších center českých, jež podle svědectví václavských legend již v průběhu prvé třetiny 10. věku postupně ztrácelo význam.¹⁸⁾ Veliké množství náušnic tohoto typu je v žateckém pokladu, který dále poznáme jako jev domácí thesaurace. Že zasahují do I. skupiny Jakimowiczovy, zvláště do Slezska, kde se vedle trojkošíčkové formy objevil i redukovaný tvar dvojkošíčkový, je přirozeno.¹⁹⁾ V každém případě budeme tedy košíček z Kelče pokládat spíše za domácí než cizí prvek. Totéž platí o okrouhlém bubínku s filigránní výzdobou, z něhož se v našem nálezů našel jen zlomek (227); rozhodnout, zda jde o zbytek bubínkové náušnice, nelze.

Zcela zvláštní místo zaujímá v kelčském materiálu pyramidkový komolý útvar s granulací, značných rozměrů, s odtrženým pokračováním širší strany (28); jde zřejmě o dolní polovinu bubínku velké náušnice, jehož dobu — včetně schematu granulované výzdoby — známe z Lisowa (Leisowského Mlýna starší literatury) u Rzepina ve Velkopolsku.²⁰⁾ Tvar tento je dosti vzácný; z dalších tvarů náušnic je mu nejbližší náušnice s velkým plechovým granulovaným hruškovitým hroznem z XI. Jakimowiczovy skupiny při přechodu z horního do středního povodí Kamy, lišící se ovšem jak velkozrnnou přídatnou pyramidkou, tak vzorem granulace. Ani tak vzdálený vzor není vyloučen,

¹⁶⁾ E. Fiala, *Nález čistěveský*, PA XVII, 1896—7, sl. 255—258, 337—346; k rozboru zlomkového stříbra srv. R. Turek, *České hradištní nálezy, datované mincemi*, *Slavia antiqua* (dále jen SA) I, Poznaň 1948, str. 485—535.

¹⁷⁾ J. L. Pič, *Starožitnosti země české III/1*, Praha 1909, sl. 89.

¹⁸⁾ K. Guth, Praha, Budeč a Boleslav, *Svatováclavský sborník I*; Praha 1934, str. 686 až 818; R. Turek, *Stav výzkumu staročeských hradišť*, SA II, 1949/50, str. 389—421.

¹⁹⁾ O. J. Gandert - H. Seger, *Nachträge zu den schlesischen Silberfunden der spät-slawischen Zeit*, Altschlesien 3, 1930, str. 67—75, zejm. 71. Z velkopolských nálezů vykazují náš typ „kijevských“ náušnic naleziště Lisów a Psary, skutečnou kijevskou náušnicí *Obra Nowa*; srv. J. Slaski-St. Tabaczyński, l. c. str. 37, 55, 44, tab. XI, XX, XVI. Již K. Jażdżewski, *Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Lutomiarsku pod Łodzią w świetle badań z r. 1949*, *Materiały wczesnośredniowieczne I* (1949), Warszawa 1951, str. 136—137 — ostatně, jak sám připomíná, v duchu názorů R. Jakimowicze, *O pochodzeniu*, str. 114 a 117 — správně ukazuje na rozdílnost našich „kijevských“ náušnic, u nichž soudí na polský původ, a pravých náušnic kijevských.

²⁰⁾ W. Hensel, *Studia i materiały od osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej III*, Warszawa 1959, str. 219, tab. XXXVI (Lisów), str. 69, tab. II, č. 2 (Kinno); srv. J. Slaski-St. Tabaczyński, l. c. str. 37, 29, tab. X, IX.

zvláště máme-li v kelčském i v lisóvském nálezu tak hojně islamské mince; ovšem formální fakta, právě uvedená, svědčí spíše proti tomu. Proplétaný motiv v granulaci lisóvského i kelčského exempláře, který by nám např. ve dřevě připomínal prvek severský, není v této souvislosti ukazatelem nějakého vztahu k severu, neboť tam se takovéto tvary šperků nevyskytují. Je tedy tento zlomek bubínku velké náušnice předmětem, jenž v každém případě souvisí se vztahy I. a V. skupiny Jakimowiczovy, jehož další vztahy jsou však zatím nejasné; naznačená možnost vztahů ke skupině XI. není vyloučena, vzhledem k značným formálním rozdílům ji však nelze prokázat.

Ke zlomkům lunicových náušnic máme již teritoriálně i typologicky bližší analogie, a to ve Slezsku, zvláště na staré slovanské kulturní půdě, v nálezu gostyňském. Všude se tu vyskytuje typická kombinace filigránu s granulací, v níž filigrán zhusta tvoří součást konstrukce. Sem patří jak oblouček se smyčkovou výplní (178), jenž je pravděpodobně zlomkem vyplétané lunice s dlouhými hrozničky,²¹⁾ tak plná lunice s očky pro řetízky se závěsky na obvodu (179),²²⁾ i oblouček s krejzlíkovitým lemem (180), který — stejně jako koncové očko (186) — je součástí náušnice se dvěma elipsoidními bubínky na spodním obloučku.²³⁾ Do téže kategorie patří i různé články podobných obloučků (183, 184), jejichž závěrové jazýčky se rovněž podobají slezským,²⁴⁾ proužek s granulací (215) a zlomky s filigránem (181a—b). Spojitost se Slezskem má i očko s excentricky nasazenou výzdobou (187), snad součást náušnice s krejzlíkovým pásem pod obloučkem.²⁵⁾ Blízkým této kategorii je i proužek, jenž vedle filigránu má i motiv větší kuličky na drátkovém kroužku, známý nám již prvek blízký Jakimowiczově VI., západoevropské skupině (185). Značnou podobnost s touto kategorií vykazuje i proužek s pravým kordovaným ornamentem (182), o jehož příslušnosti bylo by možno pronésti úsudek, kdyby se zachoval větší zlomek s náznakem funkce; druh ornamentu sám se ve slezské

²¹⁾ H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 135—136, obr. 19.

²²⁾ H. Seger, tamtéž, obr. 20, 25, 27; J. Slaski-St. Tabaczyński, l. c. str. 37, 44, 70, 72, tab. X, XV, XXIII, XXV; T. & R. Kiersnowscy, *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza — Materiały, Polskie badania archeologiczne* 4, Warszawa-Wrocław 1959, str. 28, 78, 80, tab. II, XI, XIII, XIV.

²³⁾ H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 141—142, obr. 45; J. Slaski-St. Tabaczyński, l. c. str. 23, 37, 41, 44, 70, tab. VI, X, XIII, XIV, XXIII; T. & R. Kiersnowscy, l. c. str. 89, tab. XVII.

²⁴⁾ O. J. Gandert - H. Seger, *Altschlesien* 3, 1930, str. 68, 71, obr. 17—19. Z materiálu, nalezeného dále na severovýchod, podobá se těmto předmětům nápadně fragment z nálezu maurzyckého, patříci k typu náušnic se čtyřmi eliptickými bubínky; srv. M. Godowski - A. Kmietowicz - W. Kubiak - T. Lewicki, *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Maurzyc pod Łowiczem, Polskie Towarzystwo Archeologiczne — Biblioteka Archeologiczna* 11, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959, str. 10—11, obr. 6f. (celé kusy obr. 4).

²⁵⁾ H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 141—142, obr. 42.

oblasti vyskytuje. Pokud souvisí s raženým motivem tohoto rázu z Gotlandu (Stora Enbjenne), těžko říci.²⁶⁾

Se slezským prostředím má zřetelnou spojitost i další kategorie, náušnice s hvězdovitým bubínkem (23—27). Vyskytuje se tu nejen ve formách, českým podobných,²⁷⁾ ale též ve tvaru, u něhož lze těžko rozhodnouti, zda jde o jednodušší prototyp, či o zbarbarisovaný derivát.²⁸⁾ K otázce se snad přiblížíme úvahou o českých nálezích tohoto typu; při tom nutno ovšem obzvláště litovati, že neznáme naleziště honosného zlatého kusu, i když je jakási pravděpodobnost, že pochází ze Žalova.²⁹⁾ Běžné stříbrné nálezy vyskytují se zatím jen tam, kde můžeme soudit na prostředí kupecké: v Praze-Bartolomějské ulici a v žateckém pokladu. Zvláště zajímavý je nález z Prahy, v jehož bezprostředním sousedství, patrně jako pokračování téhož pohřebiště, objevil později I. Borkovský hroby obchodníků, podle jeho rozboru, při němž hrály roli rituální zvláštnosti i Kosmova zpráva, pravděpodobně cizích. Exemplář z Bartolomějské ulice, zachovaný jako jediný z původních údajně deseti kusů, je vlastně bastardem; je navlečen na typickou domácí s-ovitou záušnici. Také v nálezích I. Borkovského jsou kromě páru podkov jen záušnice, z toho pár vzácných záušnic zlatých; šlo-li o cizince, projevíli v úpravě účesu zřejmě značnou asimilaci s domácím prostředím. Užití záušnice k navlečení náušnice s hvězdicí jako závěsku je buď nějakou zcela zbytečnou výpomocí nebo dalším projevem této asimilace. Žatecký nález, jenž obsahoval 1 celý exemplář a 17 fragmentů tohoto typu, má mezi našimi nálezy „zlomkového stříbra“ jakési zvláštní postavení; jednak byl uložen na předhradí hradiska, jednak v něm celé šperky silně převažují nad zlomky, a ani tyto zlomky nevykazují stop starého záměrného lámání nebo sekání ani záměrné deformace, takže jejich zlomkovitost mohla býti zaviněna neopatrností při nálezu. Z těchto důvodů hledím na jeho thesauraci jako na čin obchodníka domácího, usedlého v Žatci, spíše než jako na náhodný sklad obchodníka potulného.³⁰⁾ Otázku původu náušnic s hvězdico-

²⁶⁾ M. Stenberger, l. c. str. 123—124, tab. obr. 181, č. 1.

²⁷⁾ H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 141—142, obr. 46; srv. *Altschlesien* 3, 1930, str. 69—71, obr. 21—24 též v souvislosti s českým tvarem záušnice. Další polské analogie srv. St. Tabaczyński, *Z badań nad wczesnośredniowiecznymi skarbami srebrnymi Wielkopolski, Polskie badania archeologiczne* 2, Warszawa-Wrocław 1958, str. 27; J. Slaski-St. Tabaczyński, l. c. str. 14, 19, 23, 41, 44, 55, obr. 2, tab. III, V, VI, XX; T. & R. Kiersnowscy, l. c. str. 66, 99, tab. X, XXII.

²⁸⁾ H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 141—142, obr. 44.

²⁹⁾ Museum hl. m. Prahy — prehistorické oddělení v Praze-Hanspaulce; J. Schráníl, *OP IV*, 1925, str. 183, tab. XIII, č. 2.

³⁰⁾ Nálezy z Prahy-Bartolomějské ulice viz J. L. Píč, l. c. sl. 89, 344—345; J. Schráníl, *OP IV*, 1925, str. 183—184, tab. XIII, č. 15; I. Borkovský, *Pohřebiště obchodníků z doby knížecí v Praze — I, SA I*, 1948, str. 460—484. K nálezu žateckému srv. výše pozn. 14. — Myšlenku o domácím původu některých stříbrných pokladů přijal a na jihomoravském materiálu (Babice, Střelice, Veselí n. Mor.) prohloubil nejnověji V. Hrubý, *Raně středověké poklady šperků na Moravě, Časopis Moravského musea — vědy společenské XLV*, 1960, str. 83—106.

vitým závěskem bude nutno ještě řešiti, až bude více materiálu; zatím se klo-
ním — s přihlédnutím k uvedeným skutečnostem — spíše k názoru na český pů-
vod tohoto typu.

Přistupujeme k perlám. Velmi charakteristické jsou perly laločnaté, zdo-
bené ve většině případů granulací (30, 32—35, 38, 39, 42, 44, 47, 48, 51, 54,
62, 66, 74, 78, 81, 90, 120, 133, 171—174, 175?), zcela ojediněle filigránem
(52). Jsou tvarem vysloveně západoslovanským, příznačným pro V. a I. Ja-
kimowiczovu skupinu. Totéž platí o perlách oválných, jež ovšem svým jedno-
duchým tvarem jsou zjevem ještě obecnějším; ježto však je známe na naší půdě
již od 9. století (Kolín), netřeba řešiti složitou a těžkou otázku jejich prove-
nience. Jejich výzdoba je již rozmanitější; vedle běžné granulace (36, 43, 45,
50?, 61, 75, 84, 89) objevuje se tu filigrán (53, 88), kombinace filigránu s plas-
tickou výzdobou (151) i zrněný filigrán (57). Dvojpyramidální perly jsou rov-
něž jevem běžným v V. i I. Jakimowiczově skupině; perla tohoto typu, jejíž
prolomený střed je tvořen čtyřmi sloupky, typická pro Jakimowiczovu I. sku-
pinu,³¹⁾ není v nálezů zastoupena. Dvojpyramidální perly kelčského nálezů
(31, 37, 40, 41, 46, 60, 80?) jsou zdobeny výhradně granulací. V nálezů je
i řada perel, jejichž tvar nelze blíže určit, a to s výzdobou granulovanou (49,
55, 59, 63, 64, 67, 79, 83, 85—87), filigránní (58, 68, 77) i s kombinací granu-
lace a filigránu (82), nepočítaje zcela drobné neurčitelné zlomky granulované
(65, 70—73, 92, 96—106, 110—115, 118?, 119, 123—125, 128, 129, 130?, 131,
132, 134, 135, 137, 139, 141—146, 148, 150, 153, 156, 158, 160—162, 165,
167, 168, 170, 176), s filigránní výzdobou (91, 121, 149, 169), s kombinací gra-
nulace a filigránu (122), s kombinací granulace a plastické modelace (95),
s plastickou výzdobou (107, 116, 136, 138, 159, 164, 177) i bez výzdoby (56,
69, 76, 93, 94, 108, 109, 117, 126, 127, 140, 147, 152, 154, 155, 157, 163, 166).
Je zajímavé, že není v našem nálezů perel s oblými výčnělky, jaké pronikly do
našich končin již v 10. věku (Kouřim, Sedlec aj.) a jež jsou jak v I., tak v VII. až
VIII., ba až — v poněkud jiném provedení — v XV., zákaspické skupině Ja-
kimowiczově; možná, že jim můžeme přiřknouti některé výčnělky (116?)
nebo prázdné kroužky, z nichž mohly výčnělky odpadnout (9?, 169?, 177?),
pravděpodobnost toho je však malá. Na rozpacích, zda jde o perlu nebo o gom-
bík, jsme v případě jednoho granulovaného zlomku (193). U jiného (194) těž-
ko rozhodnouti, jde-li o perlu nebo lunici, a podobně je u zlomku s kombino-
vanou plastickou výzdobou a granulací (195). Vůbec neurčitelné jsou tenké
zlomky granulované (200, 201), s filigránem (202, 218, 231, 234), s kombinací
granulace a filigránu (192, 199, 216), s plastickou výzdobou (203, 208, 211,
214) i bez výzdoby (197, 204, 205, 207, 210, 212, 213, 222, 223, 235, 236).
Pravděpodobně o gombík nebo zvláště velikou oválnou dvojpólovou perlu jde

³¹⁾ Např. H. Seger, *Altschlesien* 2, 1928, str. 141—142, obr. 53. Pronikla i na Gotland;
srv. např. M. Stenberger, l. c. str. 77—79, tab. obr. 214, č. 20.

u narovnaného granulovaného zlomku (198). Na mnoha zlomcích perel lze —
jak je patrné z našeho popisu — pozorovat důležité detaily ke studiu výrobní
techniky těchto jemných předmětů; těmi se zde nezabýváme, protože nám
jde zatím především o provenienci typů v souvislosti s otázkami moravsko-
oderské obchodní cesty. A k těmto problémům nám zatím kelčské perly říkají
poměrně nejméně z celého nálezů.

Výjimečným zjevem v našem nálezů jsou ražené plíšky, z nichž jeden (19)
má obdobu v Kryžově u Pskova,³²⁾ druhý (221) je zcela nejasný a není vylou-
čeno, že je zbytkem mince.

Zcela ojedinělý je v našem nálezů i článek, jenž tvořil uzavírací a pravdě-
podobně závěsnou část nějakého většího předmětu (188); patrně zbytkem po-
dobného zařízení je i další zlomek (233), jinak těžko určitelný. Důležitá je
výzdoba krezlíkovitě vedeného proužku, s níž se setkáváme hlavně v I., ale
i v VII. oblasti Jakimowiczově; také tyto předměty patří tudíž k tomuto rusko-
polsko-českému proudu stříbrné industrie. V tomto proudu je běžný i sinusoi-
dovitý výzdobný pás (234). K předmětům této skupiny se pravděpodobně druzí
též zlomky prolamovaných obrub [?] s filigránem (228, 229), pletencové fili-
gránní zlomky (206, 217, 226, 230) i nezdobené spirálky (209, 225). Z růz-
ných předmětů skupin VII., I. a V. mohou pocházet proužky, provázené obou-
stranně granulací (220, 224, 232); zcela neurčité jsou předměty, z nichž po-
cházejí zlomky s filigránem (189), plastickým povrchem (190) i kombinací
oběho (191). Náhodnou příměsí (jako součást váčku apod.) je drobný mědě-
ný drátek (237).

Jak se jeví kelčský nález jako archeologický celek? Patří k typickým nále-
zům mincí a zlomkového stříbra, jež lze vysvětliti jako ukryté dočasné, pro
smrt neb jinou příhodu nevyzvednuté sklady cestujících obchodníků. Tento
jeho charakter vynikne, srovnáme-li jej s téměř soudobým pokladem žatec-
kým, který jsme výše charakterisovali jako domácí sklad obchodníka v místě
usedlého. Převažují-li tam celé předměty a pokud jsou tam zlomky, nemají
stop starého lámání a dělení, není zde naopak jediného celého předmětu a
stopy lámání, zvláště u pevnějších a zachovalejších kusů, např. u lunic, jsou
velmi výrazné. Typologický přehled jednotlivých předmětů kelčského nálezů
se shoduje s výsledky numismatického rozboru a odpovídá poloze naleziště
v Moravské bráně; nález souvisí s poodersko-moravskou obchodní cestou, jež
byla součástí velkého světového obchodního proudu, který šel z íránských center
oblastí při Kaspickém jezeře a Povolžím k Ladožskému jezeru, odkud se obracel
jednak k západu do oblasti baltské s odbočkou přes Pskov do Kijevska, jednak
k jihu přímo na Novgorodsko a Kijevsko. S oběma těmito větvemi souvisel i ob-
chod českých zemí; jde nyní o to, jaké svědectví o něm kelčský poklad vydává.

Nejjasněji mluví právě k otázkám nejbližšího teritoria tohoto vel-

³²⁾ G. F. Korzuchina, l. c. str. 99—100.

kého proudu; islamské mince jsou tu dokladem výrazným. Již jejich existence předpokládá ovšem povolžskou větev; není ani třeba archeologického dokladu pro ni. Jeden doklad, jak jsme viděli, by se zdál svědčiti přímo; je to celkový tvar zlomku bubínku velké náušnice (28), připomínající tvary z povodí Kamy, ale jde pouze o tvarovou příbuznost bez nejmenší opory výskytu konstrukční částky a s ornamentem v XI. skupině Jakimowiczově neobvyklým; přímá analogie ke kelčskému zlomku je, jak jsme viděli, teprve ve Velkopolsku. Druhou oblastí této pouti, tentokrát již se skutečnými analogiemi předmětů kelčského nálezu, je oblast kolem Pskova, charakterisovaná IV. skupinou Jakimowiczovou; ani tu bychom nepotřebovali archeologických dokladů, neboť výskyt českých denárů v této oblasti byly známy již staršímu bádání numismatickému. Z archeologického obsahu kelčského nálezu mluví tu pro přímé souvislosti snad velké lunice; i u nich ovšem zůstává aspoň možnost spojitosti se starým domácím prostředím velkomoravským.

Směr další pouti je již problematický; nicméně je zřejmo, že nejen kelčský nález, ale všechny naše nálezy zlomkového stříbra přinášejí důležitý argument ex silentio, že nebylo přímé cesty po souši mezi Pskovem a našimi zeměmi. Svědčí o tom skutečnost, že naše nálezy neposkytují nám nejmenšího dokladu spojitosti s II. skupinou Jakimowiczovou, rozloženou v pruhu poledního směru mezi ústím Západní Dviny a dolním Bugem severozápadně od Brestu Litevského a charakterisovanou pletencovými kruhy a spirálami se zakončením plochých stylisovaných „dračích hlav“. Cesta šla tudíž buď po moři a pak Pomořany, Polskem a Slezskem, nebo jen po souši Kijevskem, Volynským Vladimírskem, Krakovskem a Slezskem. Pro tuto jižní větev by svědčily z našeho nálezu agrafy kijevského rázu; všechny ostatní materiál je dvojnásobný, ať jde o lunice, kaptorgy či perly. Všimneme-li si ostatních českých nálezů, tu — vedle sporného údajně severočeského nálezu velké lunicové náušnice-koltu, tří párů agraf a perly³³⁾ — máme zde kijevská enkolpia z Václavic a z Dřevíče³⁴⁾ a haličské kruhy ze Šluknova [?],³⁵⁾ když jsme se již právem vzdali „kijevského typu náušnic“. Slezsko, s jehož nálezy má kelčský sklad tolik společného, je potom již nesporné. Nápadný je jen fakt, že některé prvky, na obou stranách naší cesty tak četné, se v Kelči nevyskytují: dvojpyramidální perly s volným sloupkovým středem, perly s výčnělky a hlavně náušnice se třemi válcovitými bubínky na dolním obloučku, známé již z nálezu čistěveského a přehojné v pokladu žateckém. Ale k takovým těžko vysvětlitelným záhadám dochází v archeologii i numismatice častěji.

³³⁾ R. Turek, Dva významné přírůstky našich pravěkých sbírek, ČNM-S CXXIV, 1955, str. 192–194; NM č. inv. 96896–96907.

³⁴⁾ J. L. Pič, l. c. sl. 136; J. Květ, Enkolpion městského musea v Lounech, OP IV, 1925, str. 130–141.

³⁵⁾ J. Schráníl, OP IV, 1925, str. 184–185; R. Turek, SA I, 1948, str. 490. L. Franz v Zittauer Geschichtsblätter XIII, 1936, str. 14 klade nález do Lužice.

Přezkoušejme si nyní druhou, severskou větev poslední etapy naší cesty. Také její existence je nesporná a svědectví, jež vydává o ní výskyt českých mincí od Slezska přes západní Polsko a Pomořany až na Gotland, jednoznačné; pokus R. Kiersnowského vysvětlit průnik české mince do Pomořan jako povolnou diasporu bez přímých zásahů dálkového obchodu podle mého soudu ztroskotat.³⁶⁾ Přihlédneme-li k archeologickým nálezům, zjišťujeme přesnou dobu se zkušenostmi numismatickými. Až na Gotland pronikají — byť jen ve zlomcích — naše známé typy: lunice,³⁷⁾ náušnice s bubínky na krejzlíkovitém dolním obloučku,³⁸⁾ náušnice s velkým hvězdovitým bubínkem,³⁹⁾ perly podélně laločnaté,⁴⁰⁾ soudkovité s oblými výčnělky⁴¹⁾ i dvojpyramidkové.⁴²⁾ Méně pronikavý byl postup opačný; jen do Slezska dostaly se ještě velké pletencové kruhy.⁴³⁾ U nás se objevuje dříve, než se předpokládalo, obecná západní i severská forma řetízku (Kouřim, Žatec),⁴⁴⁾ takže pro sklonek 10. věku zbývá jako jediný severský prvek jen způsob nařezání tyčinky z Mančic.⁴⁵⁾

³⁶⁾ R. Kiersnowski, Česká mince v raně středověkém Pomořansku, Num. sbor. V, 1958, str. 67–98. K práci zaujímám kritické stanovisko v recenzi v ČNM-S CXXVIII, 1959, str. 204–205.

³⁷⁾ Viz. pozn. 6. Zajímavý je případ lunice zbavené výzdoby, jinak téměř celé, z Enggärda.

³⁸⁾ Källgärds (ca 1000), Rågäkra (poč. 11. stol.), Levide (ca 1010), Digeråkra (ca 1010–1015), Öster Ryftes, Skäggs (ca 1020), Katlunds (ca 1030 a 2. pol. 11. stol.), Stora Bjers (ca 1050), Kvinnegårda (ca 1050–1060), Gannarve (krátce před r. 1100); M. Stenberger, l. c. str. 189–190, 104–105, 130–131, 19–20, 63–64, 232–233, 82–83, 77–79, 202–203, 102–103, 91–92.

³⁹⁾ Risungs (ca 1000), Katlunds (ca 1030), Nore (ca 1060–1070); M. Stenberger, l. c. str. 175, 82–83, 223–225.

⁴⁰⁾ S filigránní výzdobou: Risungs, Halsarve (ca 1000), s granulací: Burge, Källgärds (ca 1000), Rågäkra (poč. 11. stol.), okolí Levide (ca 1010), Bjerby (ca 1020), Hemänge (ca 1020–1025), Lilla Klintegårda (ca 1035); Bosarve (ca 1050), Katlunds (2. pol. 11. stol.); M. Stenberger, l. c. str. 175, 60–61, 132, 189–190, 104–105, 130–131, 187, 56–57, 234 až 235, 90, 77–79.

⁴¹⁾ Botels (ca 985), Föhlagen (ca 1000), Digeråkra (ca 1010–1015); M. Stenberger, l. c. str. 99–101, 21–24, 19–20.

⁴²⁾ Boters (ca 980), Katlunds (2. pol. 11. stol.); M. Stenberger, l. c. str. 73, 77–79.

⁴³⁾ H. Seger, Altschlesien 2, 1928, str. 134–135, obr. 4.

⁴⁴⁾ Kouřim: M. Šolle, PA L, 1959, str. 455–458; Žatec: H. Preidel, Mannus 31, 1940, str. 564–568.

⁴⁵⁾ R. Turek, SA I, 1948, str. 495–498. Z četných severských analogií příkladem na Gotlandu: Lauhage (2. pol. 10. stol.), Burge, Källgärds, Risungs (ca 1000), Rågäkra (poč. 11. stol.), Digeråkra (ca 1010–1015), Stora Enbjenne (ca 1015–1020), Skäggs, Bjerby (ca 1020), Hemänge (ca 1020–1025), Enge, Lilla Klintegårda (ca 1035), Stora Bjers (ca 1050), Kvinnegårda (ca 1050–1060), Sibbenarve (ca 1075), Kvarna, Liffride (ca 1080), Vaståde (poslední čtvrtina 11. stol.), Snovalds (krátce před r. 1100); M. Stenberger, l. c. str. 196 až 197, 132, 189–190, 175, 104–105, 19–20, 123–124, 232–233, 187, 56–57, 31–32, 234–335, 202–203, 102–103, 247–248, 50–51, 148, 89, 11–12.

Beránek z Komárova není dílem severským, nýbrž západním.⁴⁶⁾ Celé bohatství severu s jeho masivními náramky, brakteáty a zdobnými pletenci zůstalo tedy našemu světu cizí. Jedním z pravděpodobných výkladů je možnost čilejších styků na cestě kijevské než pomorské. Je možný však ještě jeden výklad, jenž v souvislosti s novými chronologickými poznatky jistě v brzké budoucnosti postaví do nového světla všechny naše úvahy o dálkovém obchodu českých zemí; zatím nutno se však spokojit s několika náznaky.

Všimli jsme si, u kolika prvků z nálezů můžeme již dnes aspoň připustit domácí původ: vedle torbičkovitých kaptorg, náušnic s hvězdivitým bubínkem a oválných perel patří k nim i sama západoslovanská forma náušnice „kijevského typu“. Projevovala-li česká archeologie donedávna sklon, vysvětlovat vše, co se v českých zemích objevilo, cizími vzory, daly jí nové objevy důkladné poučení o tom, že tato cesta není vždy správná. Velkomoravské období vytvořilo u nás předpoklady samostatné tvůrčí činnosti ve všech oborech lidské práce; české prostředí 10. věku v této tradici pokračovalo. Nové objevy kourímské přinesly nejen poznatky o dalším rozvíjení tvůrčích schopností na podkladě velkomoravských tradic, ale vynesly na světlo i takové předměty, jež můžeme v cizině datovat jen do doby pozdější.⁴⁷⁾ Jejich datování je — poněvadž máme souvislosti východočeských dějin 10. věku doloženy psanými prameny — naprosto bezpečné. „Předjímají“—li prvky, známé potom z nálezů souvisejících s obchodem kolem rozhraní 10. a 11. věku, pak je resultát naprosto jasný: tyto předměty šly po zjištěných obchodních cestách směrem opačným, než se donedávna předpokládalo.⁴⁸⁾ Stojíme před pronikavou revisí dosavadních názorů na tuto otázku. Jsem přesvědčen, že při této revisi případně i kelčskému nálezu důležitá úloha; proto jsem věnoval tak podrobnou pozornost popisu a určení každé, i zdánlivě nepatrné jeho částky. Dnes mohu sice poukázat jen na oněch několik souvislostí uvedených na počátku tohoto odstavce; nepokládám však za vyloučené, že budoucí výzkum překlene časovou mezeru mezi velkomoravským obdobím a dobou thesaurace kelčského nálezů i u typů, na rozhraní 10. a 11. století geograficky tak rozšířených, jako jsou lunicovité závěsky nebo hrozničkové náušnice se smyčkovou výplní dolního obloučku. Tak se objeví výroba i obchod našich zemí — a s nimi i kelčský nálezež — ve zcela jiném světle.

⁴⁶⁾ J. Schráníl, OP IV, 1925, str. 175—177. Zajímavou západní analogii v oblasti nábských Srbů uvádí A. Stroh, Die Reihengräber der karolingisch-ottonischen Zeit in der Oberpfalz, Kallmünz/Opf. 1954, str. 29—30; srv. Z. Váňa, Slované v Bavorsku podle archeologických dokladů, Vznik a počátky Slovanů II, Praha 1958, str. 183—209.

⁴⁷⁾ M. Šolle, PA L, 1959, str. 382—390, 408—410, 449—452, uvádí především stříbrem plátovaný železný čakan chazarského rázu s výzdobou pokavkazského původu, zjišťovaný v nálezech z jiných končin většinou až v 11. stol., dále formy ostruh domácí výroby a hojně granuloované perly.

⁴⁸⁾ Tomuto závěru nemůže státi v cestě poměrně nepatrný výskyt českých mincí proti převaze cizích v našem nálezů; srv. např. opačný případ u nálezů chodovlického.

Seznam tabulek

(v závorkách jsou uvedena čísla popisu):

III. 1 zlomek lunicové náušnice (185), 2—9 zlomky perel (173—175, 36, 176, 171, 172, 32), 10 zlomek velkého bubínku náušnice (28), 11—14 zlomky lunicových náušnic (179, 181a a 181b, 186, 183), 15 zlomek šatové ozdoby-agrafy (11), 16 zlomek lunicovitého závěsku (1), 17 koncový článek-zámeček většího předmětu (188), 18—19 zlomky lunicových náušnic (187, 180), 20 zlomek lunicovitého závěsku (6), 21 zlomek agrafy (10), 22 zlomek závěsné schránky-kaptorgy (16), 23 zlomek lunice, perly neb gombíku (9), 24 zlomek košíčkové náušnice (22), 25—27 zlomky perel (81—83), 28 zlomek kaptorgy (18), 29 neurčitelný zlomek (15), 30—32 zlomky hvězdicových náušnic (24, 23, 25), 33—34 zlomky perel (84, 85), 35 zlomek kaptorgy (17), 36 neurčitelný zlomek (14), 37—40 zlomky perel (35, 86—88), 41—42 zlomky lunicovitých závěsků (2, 4), 43 zlomek hvězdicové náušnice (26), 44 zlomek lunicovitého závěsku (5), 45 zlomek agrafy (12), 46 zlomek perly (90), 47—48 zlomky lunicovitých závěsků (7, 3), 49, zlomek perly (30), 50 zlomek náušnice neb agrafy (13), 51 zlomek perly (91), 52 zlomek perly neb kaptorgy (29).

IV. 1—44 zlomky perel (37, 40, 46—48, 38, 44, 49—54, 39, 45, 55—57, 194, 60, 63—66, 58, 193, 67—70, 72, 71, 73, 59, 61, 74—77, 195, 62, 78—80), 45 zlomek lunicové náušnice (178), 46—48 perly (33, 31, 34).

V. 1 zlomek ražené ozdoby (19), 2 zlomek perly (177), 3—30 neurčitelné zlomky, většinou z perel (219, 213, 206, 200, 234, 232, 220, 211, 205, 231, 218, 212, 204, 199, 182, 229, 228, 230, 217, 210, 209, 203, 169, 184, 227, 224, 216, 208), 31 měděný drátek (237), 32 zlomek perly (198), 33 neurčitelný zlomek podobný záponce (20), 34—41 neurčitelné zlomky, většinou z perel (226, 225, 223, 222, 215, 207, 202, 197), 42 zlomek ploché záponky (21), 43—48 neurčitelné zlomky, většinou z perel (233, 221, 214, 170, 201, 196), 49—83 zlomky perel (92, 101, 107, 120, 127, 138, 152, 146, 157, 93, 102, 108, 114, 153, 132, 139, 147, 156, 158, 94, 103, 109, 115, 121, 133, 140, 148, 95, 104, 116, 122, 128, 134, 141, 154), 84 zlomek lunicovitého závěsku (8), 85—130 neurčitelné zlomky, většinou z perel (163, 96, 105, 110, 123, 129, 135, 142, 236, 155, 159, 164, 97, 112, 235, 117, 124, 130, 131, 191, 192, 89, 149, 160, 165, 98, 111, 118, 136, 143, 144, 150, 161, 166, 99, 100, 106, 113, 119, 125, 126, 137, 145, 151, 162, 167).

Рубленое серебро из кельчского клада

(Таб. III.—V.)

Кельчский клад содержал кроме монет^{1—2}) черепки графитового сосуда, 9 фрагментов текстилий, 236 серебряных обломков и медную проволоку. Автор приводит типологический анализ этого серебра. 8 частей луночковидных подвесок (III. 16, 20, 41—2, 44, 47—8; V. 84) принадлежат I, IV, V и, отчасти, VII-ой группе Р. Якимовича^{5—6}); схожие великоморавские подвески имеют, за одним исключением, иной характер.⁷) Кельчские подвески и подобные фрагменты (III. 23; V. 48) находятся в связи с северо-восточным торговым течением. Группа частей украшений одежды (III. 15, 21, 45) находится в связи с киевской средой; ^{8—9}) подобные мелкие обломки (III. 36, 50) спорны, украшение иных (III. 29; V. 3) связаны с каролингскими элементами.¹⁰) Силезско-польская пряжка (V. 42) подобна иной из Ходовлиц; ¹¹) подобие иначе украшенного экземпляра из Кельча (V. 33) случайна. Эти пряжки распространяются до России; находки их на Готланде спорны.¹²) Подвески (скорее для духов, нежели для реликвий), называемые капторга (III. 22, 28, 35; III. 52?) похожи более на подвески из Коуржима и Либицы,²⁵) нежели из Жатца.¹⁴) Из фрагментов серег один (III. 24) имеет сходство с типом, неправильно называемый «киевским», встречающимся в Чехии в находках, ^{16—17}) исторически датированных¹⁸) первой третью X-го века; в Силезии имеется также редуцированный тип по чешскому образцу.¹⁹) Часть шаровидного бубенчика (V. 27) нетипична. Фрагмент рис. III. 10 того же типа, как и серьги из Лисова и Ржепина в Польше,²⁰) имеет связь и с типом XI-ой группы Якимовича. Части луночкообразных серег (III. 1, 11—14, 18—19; IV. 45; V. 17, 26, 38) родственны силезским; ^{21—25}) отчасти находятся под влиянием Запада (III. 1; V. 17), о связи с северными землями²⁶) уверенности нет. С силезской средой^{27—28}) находится в связи серга со звездообразным бубенчиком (III. 30—2, 43 и др.); их происхождение скорее Чехия, где был найден золотой прототип²⁹) и где в купеческом поселке Праге³⁰) связаны с туземным элементом S-образным высочным кольцом. Фрагменты бус (III. 2—9, 25—7, 33—4, 37—40, 46, 49, 51; IV. 1—18, 20—44, 46—8; V. 2, 4, 6—7, 10—16, 22, 24—5, 29—30, 32, 36—7, 39—41, 45—7, 49—83, 85—103, 105—130 и др.) с желобками вдоль, овальные, двупирамидальные, и неопределяемые; силезский двупирамидальный тип с ажуром посередине³¹) в Кельче не встречается. По одному экземпляру представлены: тонкая пластинка с чеканенным орнаментом (V. 1,44) с аналогиями из окрестностей Пскова,³²) окончание большого предмета (III. 17) и неопределенный украшенный обломок (V. 43). Неизвестно предназначение нетипичных фрагментов (IV. 19; V. 5, 8—9, 18—21, 23, 28, 34—5, 104 и др.) и медной проволоки (V. 31).

Этот клад является типичным кладом рубленого серебра и находится в связи с торговлей, идущей из Ирана, Поволжьем к Ладоге, а оттуда двумя направлениями к Подунаю. С восточной ветвью, идущей через Киев, находятся в связи украшения одежды; и в иных чешских находках встречались предметы киевского происхождения.^{33—35}) Вторая ветвь, содержащая монеты (автор отрицает мнение Р. Киерновского о простой диаспоре чешских монет в Поморье) и предметы,^{37—42}) шла Прибалтикой, через Поморье, Польшу и Силезию; до самой Силезии проникли скандинавские круги⁴³), до Чехии только западный тип цепочки,⁴⁴) северский способ нарезанных гривен⁴⁵) и зооморфная тема западного стиля.⁴⁶) Редкость северных элементов свидетельствует скорее о том, что это ветвь киевская. Конечно, большая часть вещей чешского происхождения, как показывает особенно датирование подобных находок из Коуржима.⁴⁷) Необходима новая ревизия предметов из находок рубленого серебра,

в которой кельчский клад будет играть важную роль. Чешское происхождение некоторых предметов, правильно датированное, свидетельствует о том, что некоторые из этих типов, в том числе и чешский, так называемый «киевский» тип серег, шли путем по р. Одре и его дальнейшим продолжением в обратном направлении, нежели до сих пор предполагалось.

Перечень таблиц:

III. 1 часть луночкообразной серьги, 2—9 фрагменты бус, 10 часть большого бубенчика серьги, 11—14 фрагменты луночкообразных серег, 15 часть украшения одежды-аграфа, 16 фрагмент луночкообразного подвеска, 17 концевая часть — замочек большого предмета, 18—19 части луночковых серег, 20 часть луночкообразного подвеска, 21 часть аграфа, 22 фрагмент подвесного ящичка-капторги, 23 часть луночки, бусы или гомбика, 24 часть корзиночной серьги, 25—27 фрагменты бус, 27 часть капторги, 29 неопределенный фрагмент, 30—32 обломки звездообразных серег, 33—34 части бус, 35 часть капторги, 36 неопределенный фрагмент, 37—40 части бус, 41—42 части луночкообразных подвесок, 43 фрагмент звездообразной серьги, 44 часть луночкообразного подвеска, 45 часть аграфа, 46 часть бусы, 47—48 части луночкообразных подвесков, 49 фрагмент бусы, 50 фрагмент серьги или аграфа, 51 часть бусы, 52 часть бусы или капторги,

IV. 1—44 части бус, 45 часть луночковой серьги, 46—48 бусы.

V. 1 фрагмент чеканенного украшения, 2 часть бусы, 3—30 неопределенные фрагменты, главным образом бус, 31 медная проволока, 32 фрагмент бусы, 33, неопределенный фрагмент предмета, похожего на пряжку, 34—41 неопределенные обломки, главным образом от бус, 42 часть пряжки в форме сферического двуугольника, 43—48 неопределенные фрагменты, главным образом от бус, 49—83 части бус, 84 часть луночкового подвеска, 85—130 неопределенные фрагменты, главным образом бус.

Fragments d'argent provenant de la trouvaille faite à Kelč en Moravie
(Tableaux III, IV et V)

En dehors des monnaies¹⁻²⁾, la trouvaille de Kelč contenait des débris d'un vase de graphite, 9 fragments de tissu, 236 fragments d'argent et un mince fil de cuivre. L'auteur de cet article procède à l'analyse typologique de ces fragments d'argent. 8 fragments de pendeloques en forme de lune (pl. III, 16, 20, 41-2, 44, 47-8; pl. V, 84) appartiennent aux groupes I, IV, V et, en partie, au groupe VII de R. Jakimowicz;⁵⁻⁶⁾ à l'exception d'un seul cas, des pendeloques similaires de l'époque de la Grande Moravie portent un autre caractère.⁷⁾ Les pendeloques de Kelč ainsi que les pendeloques analogues (III, 23; V, 48) se rattachent au courant commercial venu du Nord-Est. Le groupe des fragments d'ornements de vêtements (III, 15, 21, 45) se rattache au milieu de Kiev;⁸⁻⁹⁾ de menus fragments similaires (III, 36, 50) sont sujets à discussion, l'ornementation d'autres fragments (III, 29; V, 3) se rattache aux éléments carolingiens.¹⁰⁾ L'agrafe silésio-polonaise (V, 42) trouve sa pareille à Chodovlice;¹¹⁾ la forme d'un fragment de Kelč à ornementation différente (V, 33) est toute fortuite. On rencontre ces agrafes jusqu'en Russie; leur existence à Gotland prête à discussion.¹²⁾ Les pendeloques-fioles en forme de petites cassettes, appelées kaptorga et destinées à contenir plutôt des parfums que des reliques (III, 22, 28, 35; III, 52?) ressemblent davantage aux pendeloques provenant des trouvailles de Kouřim et de Libice¹⁴⁾ qu'à celles de Žatec.¹⁵⁾ Quant aux fragments de boucles d'oreilles, l'un d'eux (III, 24) porte les marques du type appelé improprement „type de Kiev“ qui apparaît en Bohême déjà dans les trouvailles¹⁶⁻¹⁷⁾ que l'on peut situer, de manière historique,¹⁸⁾ dans le premier tiers du 10e siècle; on en rencontre en Silésie un type réduit d'après le modèle tchèque.¹⁹⁾ Le fragment en forme de tambour bombé (V, 27) est atypique. Le fragment I. 10, du même genre que les boucles d'oreilles de Lisów et de Rzepin en Pologne,²⁰⁾ est en certains rapports avec le type du groupe XI de Jakimowicz. Les fragments de boucles d'oreilles en forme de lune (III, 1, 11-14, 18-19; IV, 45; V, 17, 26, 38) se rattachent à la Silésie²¹⁻²⁵⁾; ces boucles d'oreilles se ressentent de l'influence occidentale (III, 1; V, 17), une connexité avec les pays nordiques²⁶⁾ est peu probable. C'est au milieu silésien²⁷⁻²⁸⁾ que se rattachent également les boucles d'oreilles au „tambour“ en forme d'étoile (III, 30-2, 43 et d'autres encore); toutefois, leur origine doit être cherchée en Bohême où l'on a trouvé leur prototype en or²⁹⁾ et où on les rencontre, dans le village des commerçants à Prague,³⁰⁾ liées à l'élément autochtone des arceaux temporaires en forme de S. Les fragments de perles (III, 2-9, 25-7, 33-4, 37-40, 46, 49, 51; IV, 1-18, 20-44, 46-8; V, 2, 4, 6-7, 10-16, 22, 24-5, 29-30, 32, 36-7, 39-41, 45-7, 49-83, 85-103, 105-130 et d'autres encore) offrent des rayures longitudinales, de forme ovale, bipyramidale ou indéterminée; on n'a pas trouvé à Kelč de type silésien bipyramidal percé au milieu.³¹⁾ On a trouvé à Kelč deux exemplaires isolés d'une mince lame de métal à ornement forgé (V, 1, 44) dont d'autres analogues ont été trouvés aux environs de Pskov,³²⁾ le chaînon final isolé d'un objet assez grand (III, 17) et un fragment analogue isolé indéterminable (V, 43). On ne peut pas non plus déterminer quelle a été la fonction des fragments atypiques (IV, 19; V, 5, 8, 9, 18-21, 23, 28, 34-5, 104 et d'autres encore), ainsi que du mince fil de cuivre (V, 31).

La trouvaille de Kelč est une trouvaille typique d'argent fragmentaire (Hacksilber); elle est en connexion avec les routes commerciales partant d'Iran et rayonnant à travers le bassin de la Volga vers Ladoga et, de là, suivant deux courants vers le bassin Danubien. Les ornements de vêtements ont été acheminés par le courant oriental qui traversait la ville de Kiev. On rencontre aussi divers objets provenant également de Kiev dans d'autres trouvailles tchèques.³³⁻³⁵⁾ Le deuxième courant, caractérisé par des monnaies ainsi que par divers

objets,³⁷⁻⁴²⁾ traversait les pays baltiques: Poméranie, Pologne et Silésie. (À ce sujet, l'auteur rejette l'opinion de R. Kiersnowski³⁶⁾ qui explique la présence, en Poméranie, de la monnaie tchèque par la seule diaspora sans admettre l'intervention du commerce à longue distance). Par cette seconde voie, des anneaux nordiques ont pénétré jusqu'en Silésie⁴³⁾; en Bohême, on ne rencontre de ce courant qu'une petite chaîne de type occidental ainsi que nordique,⁴⁴⁾ des marcs d'argent aux angles taillés à la façon nordique,⁴⁵⁾ enfin un sujet zoomorphique de type occidental.⁴⁶⁾ La rareté des éléments nordiques parle plutôt en faveur du courant traversant Kiev. Bien des objets sont d'origine tchèque, comme le montre surtout la datation de trouvailles analogues faites à Kouřim.⁴⁷⁾

Une nouvelle révision s'impose en ce qui concerne les trouvailles d'argent fragmentaire; la trouvaille de Kelč serait appelée à y jouer un rôle très important. En effet, l'origine tchèque de quelques-uns des objets trouvés, basée sur une datation exacte, démontre que quelques-uns de ces types, dont également le type tchèque de boucles d'oreilles dit „type de Kiev“, ont suivi la voie de l'Oder et sa continuation, mais que leur pénétration a eu lieu en sens inverse à celui qu'on supposait encore tout récemment.

Liste des tableaux

III. 1 fragment d'une boucle d'oreille en forme de lune, 2-9 fragments de perles, 10 fragment d'un grand „tambour“ d'une boucle d'oreille, 11-14 fragments de boucles d'oreilles en forme de lune, 15 fragment d'un ornement de vêtement-agrafe, 16 fragment d'une pendeloque en forme de lune, 17 chaînon final-petit fermoir-d'un objet assez grand, 18-19 fragments de boucles d'oreilles en forme de lune, 20 fragment d'une pendeloque en forme de lune, 21 fragment d'une agrafe, 22 fragment d'une pendeloque-fiole (kaptorga), 23 fragment d'une lune, d'une perle ou d'un bouton, 24 fragment d'une boucle d'oreille en forme de corbeille tressée, 25-27 fragments de perles, 28 fragment d'une kaptorga, 29 fragment indéterminable, 30-32 fragments de boucles d'oreilles en forme d'étoile, 33-34 fragments de perles, 35 fragment d'une kaptorga, 36 fragment indéterminable, 37-40 fragments de perles, 41-42 fragments de pendeloques en forme de lune, 43 fragment d'une boucle d'oreille en forme d'étoile, 44 fragment d'une pendeloque en forme de lune, 45 fragment d'une agrafe, 46 fragment d'une perle, 47-48 fragments de pendeloques en forme de lune, 49 fragment d'une perle, 50 fragment d'une boucle d'oreille ou d'une agrafe, 51 fragment d'une perle, 52 fragment d'une perle ou d'une kaptorga.

IV. 1-44 fragments de perles, 45 fragment d'une boucle d'oreille en forme de lune, 46-48 perles.

V. 1 fragment d'un ornement forgé, 2 fragment d'une perle, 3-30 fragments indéterminables (dans la plupart des cas, fragments de perles), 31 mince fil de cuivre, 32 fragment d'une perle, 33 fragment indéterminable — probablement celui d'une agrafe, 34-41 fragments indéterminables (dans la plupart des cas, fragments de perles), 42 fragment d'une agrafe en forme d'un biangle sphérique, 43-48 fragments indéterminables (dans la plupart des cas, fragments de perles), 49-83 fragments de perles, 84 fragment d'une pendeloque en forme de lune, 85-130 fragments indéterminables (dans la plupart des cas, fragments de perles).

POSLEDNÍ ZPRÁVA JOSEFA SMOLÍKA

(Příspěvek k nálezu v Neustupově)

(Tab. VI a VII)

Roku 1949 pojednal jsem v článku Varianty denárů Vladislava II. s hádkem (Numismatické listy IV., č. 3, str. 49 sl.) o dvou zajímavých variantách denárů českého knížete a od r. 1158 českého krále Vladislava II. (1140—1173) typu Fiala XVII. 7 a XVII. 19.¹⁾ Na těchto variantách, které jsem od obou typů zjistil hned v několika exemplářích ve sbírce numismatického oddělení Národního musea v Praze, vyskytuje se oproti běžným a Fialou popsáným denárům F XVII. 7 a XVII. 19 jako zcela zvláštní a dříve nepopsaný přídatný motiv výrazný obrázek hada s široce rozevřenou zobákovitou tlamou a skvrnitým tělem esovitě zvlněným. U varianty typu F XVII. 7 vyskytuje se tento had za zády ozbrojence bojujícího s medvědem, takže se zdá, jakoby se bojovníku zakusoval do šíje, u varianty typu F XVII. 19 nahrazuje tento had jedno z křídel anděla, což vyhlíží, jakoby řezač želez, ať úmyslně, nebo nedopatřením zaměnil punc křídla s puncem hada. Varianty denárů Vladislava II. „s hádkem“ vyznačují se ještě jinými zvláštnostmi oproti běžným typům F XVII. 7 a 19, avšak nehodlám je zde znovu podrobně popisovat, nýbrž odkazuji na výše citovaný článek.

Původ výskytu hada na Vladislavových denárech lze hledat v okruhu křesťanské symboliky, která ve 12. století dosáhla na českých denárech svého vrcholu.

Ve výše citovaném článku vyslovil jsem na základě zjištění variant „s hádkem“ několik hypotéz, z nichž nejdůležitější jsou tyto tři:

1. Usoudil jsem, že vzhledem k hromadnému výskytu variant „s hádkem“ ve sbírce Národního musea, jakož i s ohledem na podobný vzhled a dobrou zachovalost všech variant „s hádkem“, denáry „s hádkem“ patrně pocházejí z jednoho nálezů, který byl kdysi rozřazen do sbírky numismatického oddělení Národního musea a o kterém se bližší nálezová lokace nedochovala.

2. Naznačil jsem, že mezi dobou ražby typu F XVII. 7 a F XVII. 19 nemusí být tak velký časový interval, jak usuzoval Ed. Fiala (čemuž nasvědčuje

¹⁾ Rozuměj Ed. Fiala, České denáry, Praha 1895, tab. XVII. č. 7 atd.

Fialovo očíslování obou typů), nýbrž že právě shodní „hádkové“ na obou druhých mincích mohli by svědčit o bezprostřední časové souvislosti ve vzniku obou typů.

3. Jelikož jsem zjistil, že u variant denárů F XVII. 19 vyskytuje se „hádek“ na líci mincí vždy zároveň se značkou R na rubu, podpořil jsem Fialův názor, že jde u typu F XVII. 19 o ražbu již po roce 1158, neboť podle výkladu V. Katze souvisí značka R na Vladislavových denárech s jeho královským titulem.

Tyto hypoteticky r. 1949 vyslovené myšlenky potvrzuje nyní na jistotu náhodný objev písemného dokladu, který jsem před časem učinil při prohlídce archivu ředitelství Národního musea v Praze. Mezi starými zprávami o činnosti jednotlivých oddělení Národního musea za celoroční pracovní období, nalezl jsem mezi zprávami o činnosti za r. 1914 i zprávu o numismatické sbírce v r. 1914 psanou rukou Josefa Smolíka. Ředitel musejní numismatické sbírky prof. Josef Smolík, náš vynikající numismatický badatel, zemřel, jak známo, 12. září 1915 ve věku skoro 83 let.²⁾ Jeho zpráva o oddělení v r. 1914 je proto Smolíkovou poslední celoroční zprávou podanou ředitelství Národního musea a ve skutečnosti jednou z posledních rukopisných písemných památek na činnost tohoto vědce v Národním museu.³⁾ Snad stářím a pokračující Smolíkovou chorobou lze vysvětlit, že zpráva je velmi krátká a stručná a omezuje se jen na zaznamenání přírůstků numismatického oddělení a to v podstatě jen jediného přírůstku, ač významného, jak dále ukážeme. Zpráva Josefa Smolíka zní:

3. Sbírká numismatická

Z nově nabytých mincí budiž zde uvedeno 126 českých denárů z nálezů u Tábora. Jsou vesměs vévody Vladislava II. (1140—1173) a sice tyto: Na lícu jedněch sedí vévoda s manželkou proti sobě obrácení v živém hovoru. Kolem opis: DVX VVLADISLAVS. Na rubu v kaplici o dvou vížkách po stranách jest přímé poprsí svatého s pozdviženýma rukama; kolem opis SCS VVENCEZLAVS; některé mají na lícu u hlavy ☩, jiné ☩ (77 kusů) — Opisy na lícu i na rubu shodují se u všech ostatních s těmito uvedenými kolem jiných obrazů, totiž: Líc: Anděl žehná osobu k straně levé, skroušeně před ním klečící; rub: dva andělé stojí proti sobě obrácení držíce společně kříž (19 k.) — Líc: Jezdec na koni k levé straně jedoucí obrací se vpravo a střílí z luku; rub: poprsí dvou osob nade zdí k sobě obrácených, mezi nimiž delší kříž (10 k.) — L: Jezdec na koni s lukem jako na předcházejícím; na rubu tytéž dvě osoby,

²⁾ Viz nekrolog Zdeňka Nejedlého v Almanachu České akademie na r. 1916; srovn. též Gustav Skalský, Památce prof. Josefa Smolíka, NČČsl. I, 1925, str. 85.

³⁾ Zpráva byla podána ředitelství Národního musea teprve 2. dubna 1915 pod čj 573 a). Určena byla zřejmě zároveň pro publikaci v t. zv. Jednatelské zprávě Společnosti Národního musea (Musea král. českého), která však za r. 1914—16 nevyšla.

mezi nimiž růžice (7 k.). — L: Boj s medvědem; na rubu sedí osoba na oblouku s rukama pozdviženýma, u některých ještě jest v levém poli malá hlavička zpřímá (13 k.).

*

Původně jsem soudil, že Smolíková zpráva zachycuje cenný údaj o neznámém nálezů mincí Vladislava II., který v důsledku Smolíkovy úmrtí nebyl jinak ani podchycen, ani zveřejněn.⁴⁾ Ve skutečnosti je tomu tak pouze částečně. Ve sbírce Národního musea upadl nález skutečně v zapomenutí v důsledku Smolíkovy úmrtí, které krátce nato následovalo; mince, když nebylo známo odkud pocházejí, byly rozřazeny novou správou do systematické sbírky. O nález zcela neznámý však nejde. Ve skutečnosti nás Smolíková zpráva uvedla na stopu, že „nález od Tábora“ je totožný s nálezem u Neustupova u Votice, který byl objeven buď v říjnu nebo listopadu r. 1914 poblíže samoty Světlé. O neustupovském nálezů jsme byli dosud informováni toliko ze skrovné nálezo-ové zprávy Jos. Ječného, publikované až r. 1926, a to patrně na základě informací získaných od soukromníků, kterým se nález částečně dostal do rukou.⁵⁾ Mince z tohoto nálezů shlédl J. Ječný zřejmě jen zčásti, neboť jen tak lze vysvětlit, že jeho popis Vladislavových denárů z tohoto nálezů je povrchní, všimá si některých variant podružných a přehlíží zvláštnosti významnější, které se, podle Smolíkovy zprávy, v nálezů neustupovském rozhodně vyskytly. Na základě informací, které J. Ječný o nálezů získal, uvedl ve své zprávě, že nález sestával původně asi ze 400 mincí (část nálezů prý se dostala do Národního musea v Praze), zaznamenal mincovní typy, které nález obsahoval, avšak neudal, jakým množstvím kusů byly jednotlivé typy denárů zastoupeny.⁶⁾

Porovnáním s Ječného popisem nálezů neustupovského a na základě jeho zprávy, že část tohoto nálezů zakoupilo Národní museum, lze Smolíkův „nález od Tábora“ identifikovat jako nález neustupovský zcela bezpečně. Popis typů mincí u Smolíka i Ječného se zcela shoduje. Tomu odpovídá i místo nálezů — Neustupov — vzdálený od Tábora asi 30 km.

Část nálezů neustupovského, kterou získalo r. 1914 Národní museum měla podle poslední zprávy Josefa Smolíka (převedeme-li jeho popis mincí na obvyklé označení mincí podle Ed. Fialy) toto složení:

⁴⁾ Souhrnně, bez udání typů mincí je však celý přírůstek zapsán v přírůstkové knize numismatického oddělení Národního musea jako př. č. 14/1914. Zápis zní: Zakoupeno od p. Augustina Zemana, klenotníka v Táboře za 50 korun — 125 denárů vévody a krále Vladislava II. z nálezů u Tábora. (Nedopatřením tedy udáno 125 kusů mincí místo správných 126 kusů). Jelikož u tohoto přírůstkového zápisu nebylo známo o jaké mince Vladislava II. šlo a i naleziště bylo udáno neurčitě, nebyl nález „u Tábora“ zařazen jako nálezo-ový celek do práce Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II., 1956.

⁵⁾ Jos. Ječný, Nález denárů Vladislava I. a II. u Neustupova, NČČsl. II, 1926, str. 129 sl.; Nálezů mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II, 1956, str. 44, č. 1597.

⁶⁾ Uvedl pouze, že denáry F XVII. 8 tvořily těžiště nálezů.

1. Fiala, tab. XVII. č. 8	77 kusů
2. Fiala, tab. XVII. č. 19	19 kusů
3. Fiala, tab. XVI. č. 4	17 kusů
4. Fiala, tab. XVII. č. 7	13 kusů
Celkem	126 kusů

Podle Ed. Fialy náleží typ XVI. č. 4 vládě Vladislava I.,⁷⁾ ostatní tři typy vládě Vladislava II. Ještě Jos. Ječný označil neustupovský nález jako nález denarů Vladislava I. (F XVI. 4) a Vladislava II. (F XVII. č. 7, 8 a 19). Kupodivu však již Jos. Smolík bez výhrad určuje ve své rukopisné zprávě nález jako depot mincí pouze Vladislava II. Vskutku představuje nález neustupovský svým složením vedle tzv. nálezu vilémovského⁸⁾ bezpečný důkaz, že denáry typu F XVI. č. 4 nenáležejí Vladislavovi I., nýbrž až Vladislavovi II., takže neustupovský nález je nálezem výhradně denárů Vladislava II. Sám jsem již ve svém zpracování mincovnictví Vladislava I. typ F XVI. 4 z řady ražeb Vladislava I. vypustil a přiřadil jej mezi mince Vladislava II.⁹⁾ Tato podstatná oprava v chronologickém řazení našich denárů 12. století jako je přesunutí mincí typu F XVI. 4 mezi ražby Vladislava II. je prvním důležitým přínosem, který poskytuje nález neustupovský.

Jinak zpráva Josefa Smolíka a existence podstatné části nálezu neustupovského v musejní numismatické sbírce nám dává odpověď na výše uvedené tři hlavní otázky, které jsem si položil r. 1949:

1. Varianty denárů Vladislava II. s hádkem u typů F XVII. 7 a 19 ze sbírky Národního musea, pocházejí vskutku z jednoho nálezu a to právě z nálezu neustupovského. Prozrazuje to zpráva Jos. Smolíka. Ačkoliv vlastního „hádk“ na mincích Smolík přehlédl, přece mimoděk jeho přítomnost na Vladislavových ražbách prozradil a to zmínkou, že u denárů F XVII. 7 z nálezu neustupovského, na rubu s postavou sv. Václava sedícího s pozdviženými rukama na obloukovitém trůně, „jest ještě u některých v levém poli malá hlavička zpřímá“. Tato malá hlavička zepředu přichází u typu F XVII. 7 výhradně ve spojení „s hádkem“ na rubu.¹⁰⁾

2. Skutečnost, že v nálezu neustupovském, složeném jen ze čtyř typů denárů Vladislava II. objevují se ve větším množství exemplářů společně typy F XVII. 7 a 19 prozrazuje, že mezi oběma těmito typy vskutku nelze předpokládat tak velký časový odstup, jak by ukazovalo jejich číselné označení Ed.

⁷⁾ Avšak již Fiala upozornil na možnost, že tento typ by mohl náležet až vládě Vladislava II. Viz Ed. Fiala, České denáry, I. c., str. 362, poznámka u denáru č. 1585.

⁸⁾ Viz Ed. Fiala, České denáry, I. c., str. 194, naleziště č. 128.

⁹⁾ Srovn. P. Radoměský, Peníze Kosmova věku, NČČsl. XXI, 1952, str. 107, pozn. 194.

¹⁰⁾ P. Radoměský, Varianty denárů Vladislava II. s hádkem, I. c., str. 49 sl.

Fialou. Oba tyto typy, na nichž se v neustupovském nálezu objevil „hádek“, vznikly zřejmě časově těsně vedle sebe.

3. Denáry Vladislava II. z nálezu neustupovského vznikly pravdě nejspíše z části krátce před r. 1158, z části již po tomto roce, tj. po Vladislavově korunovaci (F XVII. 19). Dva naše hlavní nálezy bezpečně již královských ražeb Vladislava II., tj. po r. 1158 ukrytý nález roztocký¹¹⁾ a nález vilémovský, mají některé společné rysy s nálezem neustupovským. V nálezu roztockém vedle tzv. korunovačních denárů Vladislava II. (F XVII. 14) tvořily podstatnou složku neustupovské denáry F XVII. č. 8 a 19, v nálezu vilémovském obsahujícím bohatou řadu královských mincí Vladislava II. byly neustupovské denáry F XVI. č. 4.

Tento článek uzavírám odkazem na *tabulky č. VI a VII*, na nichž, zvětšené v poměru 2 : 1, jsou vyobrazeny denáry Vladislava II., které se mně ve sbírce numismatického oddělení Národního musea v Praze podařilo bezpečně identifikovat jako mince z nálezu neustupovského:

Obr. č. 1 (denár F XVI. č. 4). Líc: Lučištník na koni; rub: poprsí dvou světců nad zdí, mezi nimi kříž o dlouhé žerdi. Váha: 0,827 g. Inv. č. 1410.¹²⁾

Obr. č. 2 (denár F XVI. č. 4, varianta). Líc: Jako předch.; rub: jako předch., avšak mezi světci místo kříže velká růžice. Váha: 0,560 g. Inv. č. 1422.

Obr. č. 3 (denár F XVII. č. 7). Líc: Boj ozbrojence s medvědem; rub: sv. Václav na obloukovitém trůnu. Váha: 0,822 g. Inv. č. 1700.

Obr. č. 4 (denár F XVII. č. 7, varianta). Líc: Jako předch. avšak v poli u světcovy pravice značka Ξ ; rub: jako předch. Váha: 0,635 g. Inv. č. 1545.

Obr. č. 5 (denár F XVII. č. 7, varianta „s hádkem“). Líc: Jako u č. 3, avšak pod levicí světce v poli malá hlavička zpřímá; rub: jako u č. 3, avšak „hádek“ za zády ozbrojence. Váha: 0,922 g. Inv. č. 1552.

Obr. č. 6 (denár F XVII. č. 8). Líc: Dvě sedící postavy v živém rozhovoru; rub: sv. Václav zepředu v portálu brány. Váha: 0,761 g. Inv. č. 1555.

Obr. č. 7 (denár F XVII. č. 8, varianta). Líc: Jako předch., avšak vlevo (heraldicky) značka Ξ ; rub: jako předch., avšak nad portálem brány značka Ω . Váha: 0,876 g. Inv. č. 1583.

Obr. č. 8 (denár F XVII. č. 19). Líc: Anděl žehná menší postavičce; rub: dva andělé drží kříž o dlouhé žerdi. Váha: 0,855 g. Inv. č. 1669.

Obr. č. 9 (denár F XVII. č. 19, varianta s „hádkem“). Líc: Jako předch., avšak pravé křídlo anděla proměněno v „hádk“; rub: jako předch., avšak na žerdi místo křížku písmeno R. Váha: 0,655 g. Inv. č. 1677.

Vyobrazené mince z nálezu neustupovského představují v podstatě celkovou strukturu tohoto nálezu tak, jak vyplývá z poslední zprávy Josefa Smolíka.

¹¹⁾ Ed. Fiala, České denáry, str. 194, naleziště č. 127.

¹²⁾ Rozumněj inventární číslo numismatického oddělení Národního musea v Praze.

Posledнее сообщение Йозефа Смолика
(Таб. VI и VII)

В своей статье автор подает исследование о недавно найденном рукописном сообщении директора нумизматического собрания Национального Музея в Праге — профессора Йозефа Смолика, умершего в 1915 году.

В этом сообщении говорится о приобретениях нумизматического собрания за 1914 год, причем оно ограничивается описанием находки денариев чешского князя и короля Владислава II (1140—1173), сделанной в 1914 году в окрестностях города Табора. В сообщении описано 126 монет, приобретенных музеем из этого клада. Это сообщение особенно важно потому, что вследствие смерти Смолика, последовавшей вскоре после составления этого сообщения, в музее была утеряна регистрация находки и монеты, как «беспаспортные», были в музейном собрании рассортированы. Автор отождествляет эту «находку из окрестностей Табора» (по выражению Смолика) с ранее уже известным, но плохо описанным кладом денариев Владислава из Неуступова у Вотиц, и обращает внимание в монетном собрании Национального Музея на денарии, несомненно происходящие из этого клада.

Из синтеза всего известного об этой находке, указывает автор на важность клада из Неуступова для уточнения и исправления хронологии денариев Владислава I (1110—1125) и Владислава II (1140—1173).

Pavel Radoměřský

Dernier rapport manuscrit de Josef Smolík

(Tableaux VI et VII)

L'auteur de cet article analyse le rapport manuscrit, découvert récemment, du prof. Josef Smolík, ancien directeur de la collection numismatique du Musée National de Prague, mort en 1915. Il s'agit d'un rapport ayant trait aux acquisitions de la collection numismatique faites en 1914. J. Smolík s'y borne à décrire la trouvaille faite en 1914 dans les environs de la ville de Tábor et contenant des deniers du prince et roi de Bohême Vladislav II (1140—1173). Il décrit 126 pièces de monnaies de cette trouvaille acquises par le Musée National. Ce rapport est très important. En effet, J. Smolík mourut bientôt après l'avoir rédigé, l'enregistrement régulier de la trouvaille n'a pas eu lieu par conséquent et les pièces de monnaies ont été classées dans la collection numismatique comme provenant d'une trouvaille inconnue. L'auteur du présent article identifie cette „trouvaille des environs de Tábor“, décrite par Smolík, comme étant la trouvaille des deniers de Vladislav faite à Neustupov près de Votice en Bohême du Sud, trouvaille connue déjà auparavant, mais décrite d'une manière incomplète. L'auteur de l'article attire l'attention sur les deniers se trouvant dans la collection du Musée National qui proviennent, à n'en pas douter, de la trouvaille faite à Neustupov. En mettant à profit la synthèse de toutes nos connaissances relatives à cette trouvaille, l'auteur de l'article fait ressortir l'importance de l'apport constitué par la trouvaille de Neustupov en vue des rectifications à apporter à la chronologie des deniers de Vladislav Ier (1110—1125) et Vladislav II (1140—1173).

JEŠTĚ O JIHLAVSKÉ LISTINĚ

Složitost problematiky a význam známé „velké charty“ jihlavských horníků si žádá nových a nových studií. Znovu jsem se o tom přesvědčil, když jsem se k této listině vrátil, připravuje její vydání pro Diplomatař. Protože pak na ní, jak známo, M. A. Voigt přímo založil obraz dějin českého mincovnictví za Václava I., je jistě na místě, abych postřehy, které na okraji edičních příprav vznikly, předložil právě v tomto sborníku. Nemíním tu tedy — to zdůrazňuji — psát o problému jihlavské listiny v celku; nemíním tu také znovu přehlížet celou dosavadní velkou literaturu o ní. Prvé by bylo nesporně předčasné ještě i nyní, druhé pak zbytečné, když nověji přehled po této literatuře podal jednak J. Mezník v práci „Jihlavské privilegium a počátky města Jihlavy“ z r. 1954, jednak Fr. Hoffmann ve stati „Nové práce o jihlavském právu a o počátcích Jihlavy“ z r. 1958.¹⁾

*

Vracím se především k otázce grafické stránky udánlivého originálu listiny, tedy toho jejího exempláře, který je v literatuře běžně označován jako exemplář A.²⁾ Problém základního významu pro hodnocení jihlavské listiny, totiž kdy exemplář A vznikl, byl by vyřešen, kdybychom věděli bezpečně, do které doby náleží písařské dílo hlavního písaře exempláře A. Jeho rukou (nazveme ji A) je totiž napsán celý její text na přední i na zadní straně pergame-

¹⁾ Mezníkova práce byla otištěna ve Sborníku archivních prací, roč. IV, čís. 2, str. 3—28, stať Hoffmannova ve Vlastivědném sborníku Vysočiny, roč. II, str. 197—202. V Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 1960, str. 253, je upozornění na práci G. W. Schenka, Der Silberbergbau v. Iglau u. das Iglauer Bergrecht z r. 1959. Nemohl jsem si ji zatím opatřit; podle recenze nelze očekávat, že by mohla mít pro nás význam. Z literatury je třeba upozornit na zdařilou knížku Fr. Hoffmanna, Jihlavské právo (1959), v níž je znovu přehledně vylíčen stav problému. V příloze knížky jsou zmenšené reprodukce jihlavské listiny.

²⁾ Označení je tak běžné, že snad zbytečně tu výslovně odkazují na popis tohoto exempláře v práci J. A. Tomaschka, Deutsches Recht in Oesterreich (1859) str. 29, kde už je tohoto označení užito. Zachováme je tedy, třebaže značkou A mají být podle diplomatických zvyklostí označovány jen nesporné originály.

nového listu s výjimkou pouhých dvou článků, 38 a 42 podle číslování Tomaschkova.³⁾ Tuto dobu se snažili ovšem starší badatelé zjistit, nebo spíše odhadnout, na základě obecných kritérií paleografických, ale s nevalným úspěchem. Jejich odhady kolísají od poloviny stol. 13. do poloviny stol. 14. a konkrétní odůvodnění jim vlastně chybí. Nelze se ubránit dojmu, že apriorně byly ovlivněny stanoviskem, jež ten nebo onen autor zásadně k otázce vzniku (a pravosti) jihlavské listiny zaujal. Nový kurs tu nesporně zahájil J. Mezník svou thesí, že se písař A objevuje ještě také ve dvou listinách dalších: především v tak zvaném nálezu lubušském, to jest v naučení, které bylo zasláno představiteli jihlavských měšťanů a horníků do Slezska opatovi lubušskému (L 1),⁴⁾ a dále v listině, kterou jihlavský rychtář spolu s celou obcí zlistiňuje právní čin jednoho svého spoluměšťana ve prospěch kláštera lilienfeldského v Dolních Rakousích (L 2).⁵⁾ Listinu L 1 napsal podle Mezníka písař A celou, do listiny L 2 vepsal jen ne celé poslední dva řádky. I tu však je ke srovnávání ještě příležitosti dost. Časově je aspoň listina L 2 přesně fixována, hlásí se totiž ke dni 19. října 1268. Lubušský nález je sice — podobně jako listina jihlavská — bez data, jeho napsání je však možno celkem spolehlivě položit ne dlouho před 9. červem 1268, kdy byl potvrzen slezským vévodou Boleslavem.⁶⁾ Výsledky paleografického srovnání listin A, L 1, L 2 u Mezníka lze nyní stručně charakterisovat asi takto: Mezník uvádí v jednotlivostech některé zcela konkrétní shodné grafické znaky, pojící A, L 1 a L 2; na druhé straně připouští, že jsou mezi nimi také některé — nikoli však zásadní — rozdíly. V celku však — jak říká — je přitom ráz písma v A tak odlišný od písma v L 1 a L 2, že se na prvý pohled zdá smělé myslit vůbec na ztotožnění. Nakonec staví věc takto: máme na vybranou dvojí možnost, že jde v A o písaře jednoho a v L 1 a L 2 o jiného, s prvním však graficky silně spřízněného, nebo v A, L 1, L 2 o písaře jediného. Protože se aspoň obdobná alternativa Mezníkovi otevřela při grafickém rozboru druhého exempláře jihlavské listiny (exempláře B, o němž bude níže aspoň zmínka), považuje za pravděpodobnější, že jde ve všech třech listinách přece jen o písaře jednoho. Potud these Mezníkova. Je podstatné nyní ovšem vědět, co z ní vyvodil, pokud jde o datování vzniku exempláře A. Jeho napsání — jak soudí — musíme položit blízko ke vzniku listin L 1 a L 2, tedy k r. 1268. Protože pak některé grafické znaky v těchto dvou listinách považuje Mezník za pokročilejší, než jsou v A, uzavírá, že A vzniklo asi v 60. letech 13. stol., že později bylo asi sotva napsáno, ačkoliv dřívější vznik není zcela nemožný.

³⁾ Viz Tomaschek, l. c. str. 234, 236.

⁴⁾ Reg. II, čís. 289.

⁵⁾ Viz v Mezníkově práci na str. 28. I na tomto místě (srv. Kritický komentář k mor. diplomatári (1952), str. 409) výslovně vděčně zjišťují, že fotografie obou listin, které se dochovaly v pozůstalosti Em. Schwaba, dal mému ústavu Fr. Hoffmann laskavě k dispozici.

⁶⁾ Reg. II, čís. 617.

Mezníkův soud, který prakticky ovšem znamená, že se vznik exempláře A dostává dosti blízko k termínu, kdy bychom měli předpokládat vznik listiny podle jejího obsahu i podle jejího zpečetění,⁷⁾ byl přijat zřejmě s jistou rezervou. Hoffmann sice připustil, že mezi A, L 1 a L 2 grafické souvislosti jsou, ale „rozdíly v celkovém rázu písma i jednotlivých písmen, jakož i další odlišnosti“ prý nedovolují, aby se „paleografický rozbor těchto listin⁸⁾ stal spolehlivým podkladem pro datování privilegia A“. Budiž dodáno, že další, ne dosti jasnou větou naznačuje Hoffmann možnost ztotožnit písmo „alespoň dvou písařů“, kdyby „jiné argumenty“ prokázaly přesvědčivě vznik A v téže době, kdy vznikly L 1 a L 2.⁹⁾ Musím konečně citovat i své mínění z r. 1956, že ztotožnění sice není nemožné, že by je však bylo třeba založit širěji a hlouběji, než je založil Mezník.¹⁰⁾ Dodám-li ještě, že jsem zatím pominul jednotlivosti argumentace Mezníkovy i Hoffmannovy, víme vše, čeho je třeba, abychom mohli přistoupit k revisi naší otázky výše avisované.

1. Je si třeba uvědomit, co snad předpokládali — ale nevyslovili — ani Mezník ani Hoffmann, ani kdokoli před nimi, v čem totiž spočívá onen rozdíl v celkovém rázu písma mezi A na straně jedné a L 1 a L 2 na straně druhé. Tyto (totiž L 1, L 2) jsou psány písmem zběžných tahů se zřetelným sklonem ke kursivnosti, tedy takovým písmem, jakého se užívá zhruba od polovice stol. 13. ve velkých kancelářích k psaní listin. O tomto písmu dnes víme, že na sklonku téhož století jako typické písmo kancelářské vyústilo v tak zvanou bastardu, považovanou (zda právem, nechme stranou) za specificky české listinné písmo, užívané tehdy především v královské kanceláři.¹¹⁾ Ono (totiž A) naproti tomu je psáno písmem vysloveně nekursivním, je to písmo knižního typu, přecházející během stol. 13. v tak zvané písmo žaltářové. I písmo nekursivního typu se objevuje ovšem u nás (od 30. let století 13.) v listinách, ale v míře podstatně menší než písmo typu prvního; nemůže být však považováno za písmo užívané v organisovaných (skutečných) kancelářích. — 2. Celkové rozdíly, které jsme takto charakterisovali, samy o sobě daly podnět k některým rozdílným jednotlivým. Tak jsou zejména v A velmi krátké nad řádek i pod řádek vybíhající dřívky dlouhých písmen, kdežto v L 1 a L 2 jsou dřívky podstatně delší; v souvislosti s tím jsou pak tu a tam tyto dřívky zdobeny různým způsobem. V A se užívá běžně tak zvaných gotických ligatur, záležejících v tom,

⁷⁾ Obhájci pravosti privilegia uvádějí různé termíny vzniku, které kolísají mezi lety 1247–9. K otázce pečeti viz další výklad.

⁸⁾ Možno předpokládat, že Hoffmann tu míní paleografický rozbor provedený Mezníkem, ne paleografický rozbor vůbec.

⁹⁾ Větu by bylo možno vykládat tak, že Hoffmann bere v pochybnost totožnost písma v L 1 a L 2. Dodávám, že už ve stručné zprávě o Mezníkově práci v ČSČH 1955, str. 704 označil Hoffmann Mezníkovu datování listiny A za „ne přesvědčivé“.

¹⁰⁾ Česká listiny doby Přemyslovské, část III, Sborník archivních prací 1956/II, str. 123.

¹¹⁾ O vzniku bastardy viz P. Spunar, Genese české bastardy a její vztah k prvotiskům, Listy filol. III (1954), str. 34–51.

že k lámanému oblouku jednoho písmene se přímo připojuje lánaný oblouk písmene dalšího, kdežto v L 1 takové ligatury nejsou vůbec a v L 2 se vyskytují jen sporadicky. Tím koriguji už některé z dílčích postřehů Mezníkových, podle něhož bychom měli hojně gotických ligatur najít ve všech třech listinách; rozdíl v zdobení dřívků dlouhých písmen Mezník jen konstatuje, ale nevykládá.¹²⁾ Je také třeba k jeho paleografickému rozboru našich listin dodat, že písmo v A je v důsledku svého celkového rázu podstatně víc lámáno než písmo v L 1 a L 2. — 3. Celkově knižní ráz písma A je narušován některými prvky přec jen kursivní povahy. Tak jsou dřívky některých dlouhých písmen (*b, h, l*) opatřeny také malými smyčkami,¹³⁾ písmena *m, n* na konci slov jsou takřka pravidelně opatřena smyčkami, které jsou obdobou smyček na konci dřívků písmen *p* a dlouhých *s*. Tím dochází k pravému opaku toho, co jsme zachytili sub 2; celkový ráz písma A a L 1, L 2 se zase vyrovnává, ovšem jen na pohled. Už Mezník si všiml toho, že smyčky u koncových písmen *m* a *n* mají jiný duktus (jsou jinak tvořeny) v A a jinak v L 1 a L 2.¹⁴⁾ Upozornil-li na to, že se najdou některé i s duktem stejným, mohlo by to být sporné. Na druhé straně lze různý duktus smyček tu a tam dobře vysvětlit: smyčky v L 1 a L 2 jsou vskutku psané, v A jsou mnohem spíš kreslené, zvláštním tahem pera tvořené. — 4. Jak patrně, stojíme, srovnávající naše listiny, před zvláštním a velmi složitým úkolem paleografickým: před srovnáváním dvojího, od sebe zásadně odchylného typu písma. Bude správné přiznat si, že materiál k takovému srovnávání není ani u nás, ani kdekoli v cizině pro 13. století tak shromážděn, aby bylo možno dnes spolehlivě říci, kde možnost ztotožnění ještě je a kde ji už předpokládat nesmíme. Konec konců však na tom, zda budeme tu vidět písaře jednoho, či dva sobě blízce příbuzné (a o blízké příbuznosti patrně nelze pochybovat vůbec a nikdo také nepochyboval),¹⁵⁾ ani tolik nezáleží. Podstatné je to, že aspoň zásadně budeme moci přijmout tvrzení, že všechny tři naše listiny vskutku vznikly zhruba v stejné době. — 5. Mám však předem už pochybnosti o tom, zda Mezníkova relativní chronologie je správná, zda totiž vskutku A vzniklo snad dříve než L 1 a L 2. Mezník sám vyslovuje se tu velmi nejistě.¹⁶⁾ Přitom ještě jeho postřeh, že v L 1 mají dlouhá *s* „pokročilejší charakter“ než v A, je třeba odmítnout.¹⁷⁾ Právě naopak — jak se domnívám — je aspoň jeden paleografický důvod, abychom písmo A považovali ne za starší nýbrž za mladší než písmo

¹²⁾ Str. 8.

¹³⁾ Konkrétní doklady jsou hned v prvním řádku listiny.

¹⁴⁾ Str. 8, pozn. 43.

¹⁵⁾ Nejjasnějším dokladem blízké grafické souvislosti listin A a L 1 je zkratka pro *ur* (šikmé *s*), která se v té podobě přesně v žádné jiné naší listině nenajde. Podstatné je i to, že v L 2 na konci textu ztrácí písmo kursivní rysy vůbec a přibližuje se (délkou dlouhých dřívků, atd.) písmu listiny A. Obojího si všiml správně Mezník, nevyvodil však z toho důsledky.

¹⁶⁾ Str. 9.

¹⁷⁾ Mezník uvádí písmo *s* ve slůvku „sibi“ na ř. 7 L 2, opatřené dole uzavřenou smyčkou. Takové uzavřené smyčky se však u nás najdou už před polovicí stol. 13.

v L 1 a L 2. A to je tvar písmene *a*, který je pro určování stáří písma — jak známo — vůbec nejbezpečnější. O jeho vývoji během 13. stol. víme, že obecně se přechází od *a* minuskulního k *a* tak zvanému dvojbršískovému, jež vzniká tak, že se původně otevřený horní oblouček tohoto písmene uzavře. L 1 i L 2 projevují k tomuto uzavření již sklon, horní oblouček písmene *a* je tu zpravidla silně zahnut dolů. Sotva však by bylo možno s bezpečností tvrdit, že je tu někde už plně uzavřen.¹⁸⁾ V listině A se zato dvojbršískové písmeno *a* objevuje nesporně už zcela běžně vedle ne ještě plně uzavřených a zcela podobně tvořených písmen *a*, jako je tomu v L 1 a L 2. — 6. To, co bylo zjištěno, nepovažuji ovšem za závěr, spíš za indicii, na jejímž základě je třeba jít dál za jinými pádnějšími argumenty k řešení otázky, kdy A bylo napsáno.

Hledaje je, dostávám se k otázce druhé, totiž k shora již zmíněným článkům 38 a 42. O nich soudí zřejmě celá dosavadní literatura svorně, že byly do textu listiny A připsány dodatečně a poměrně pozdě. Tomaschek¹⁹⁾ je jediný, kdo — pokud vím, — o nich psal podrobněji. Má za to, že pozdější písař těchto článků (B) se snažil tahy svého písma (pokud možno) přizpůsobit písmu písaře A, chtěje je napodobit. Toto „napodobení“ není však prý tak obratné, že by mohlo oklamat zkušené oko. Tak v písmenech *a* a *g* upadl písař dvakrát do „způsobu psaní“, který je možný jen v 14. stol.“²⁰⁾ K tomu budiž hned zjištěno toto: všechna písmena *g*, jichž B užil, jsou v zásadě stejná, nejsou odlišná od písmen *g*, užívaných písařem A, a dobře možná jak v stol. 13., tak také 14. Pokud pak jde o písmeno *a*, je tu přechod k dvojbršískové formě snad o něco zjevnější než u písaře A, ani tu však není zásadních rozdílů. O nějakém napodobení písma A u písaře B nemůže být ani řeči. Už proto ne, že chybí motiv takového napodobení. Tomaschek po té stránce nevyslovil žádný dohad a sotva lze vůbec na nějaký připadnout.

Proberme nyní druhé zjištění, že totiž články 38 a 42 jsou do textu listiny A dodatečně připsány. Článek 38 začíná (jak je patrné z obrazové přílohy) ne daleko od počátku řádku (jde o řádek 50) na přední straně textu listiny A a vyplňuje celý řádek přesně až do konce. V celém textu listiny nenajdeme druhý případ, že by byl písař nechal tak dlouhou část řádku volnou a začal psát na řádku dalším. Protože však „odstavce“ jsou v textu i jinde, není tu připsání samo o sobě nemožné. Nemohli bychom zajisté vyloučit ani to, že si písař

¹⁸⁾ Nedokonalá fotografie listiny L 1, kterou se musíme spokojit, nedovoluje říci, není-li snad dvoubříškové písmeno *a* hned v 1. řádku v slově „patri“.

¹⁹⁾ L. c., str. 45.

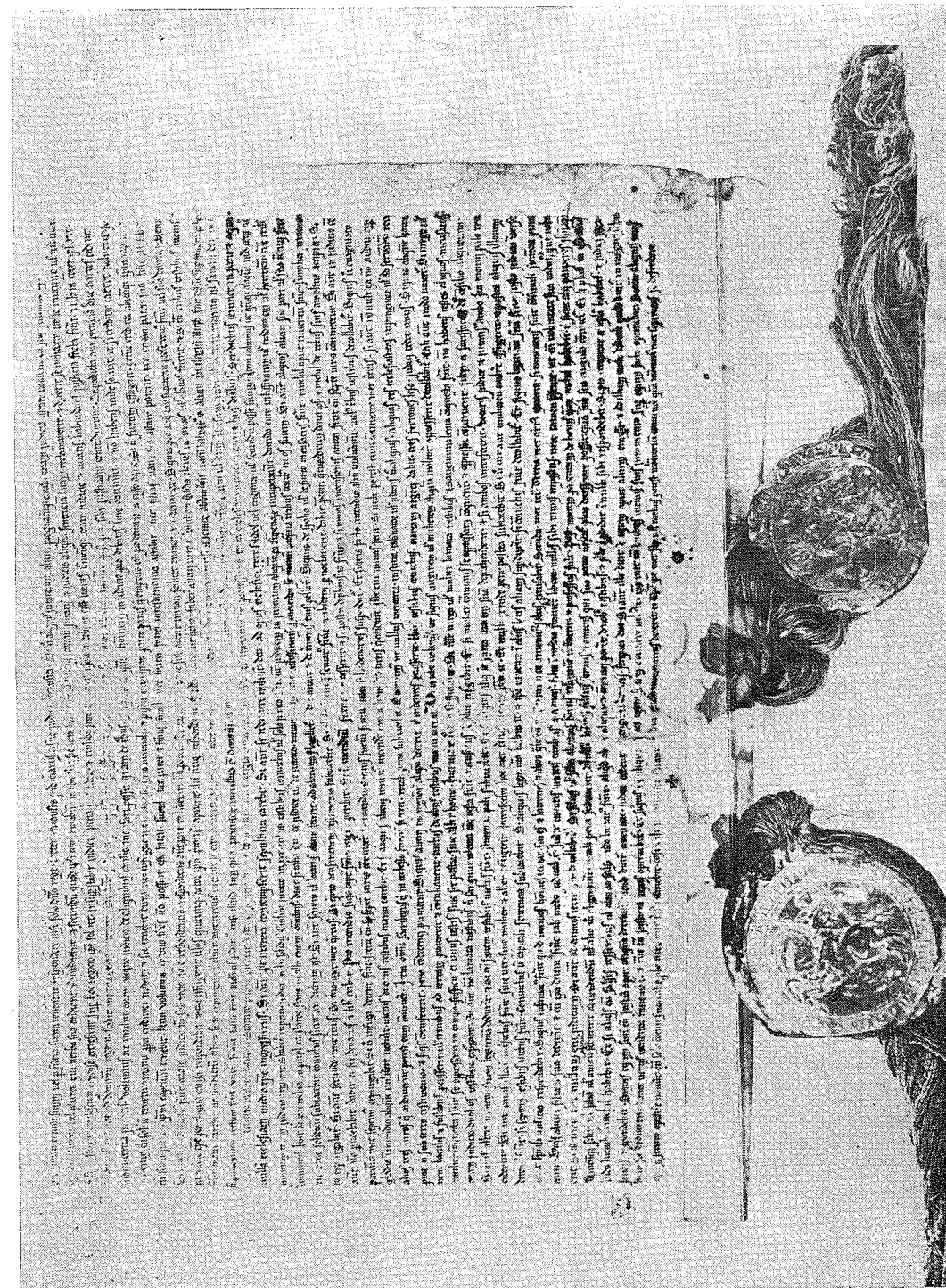
²⁰⁾ Mlčky tu přecházím další pozorování Tomaschkovo, že prý písař B stejně jako písař A užívá na konci slov převážně dlouhých písmen *s*, ale bez spodního obloučku. Z toho neplatí totiž nic, je to jen přirozený důsledek toho, že písař B na rozdíl od písaře A má ještě blíž k písmu knižnímu (žaltářovému). Aby čtenář tu i dále mohl dobře sledovat i kontrolovat můj výklad, připojuji v příloze snímek dolní části přední strany exempláře A. Článek 38 je na 30. řádku odspoda, článek 42 na řádcích 27 a 26.

B dovedl přesně rozpočíst to, co připsat chtěl, na řádek, přípisek pak přesně „vyšel“ i na straně pravé. Článek 42 je situován (znovu odkazují na obrazovou přílohu) v listině takto. Začíná se asi za druhou třetinou řádku 53, kde navazuje přesně na text psaný rukou A, pokračuje odtud na konec tohoto řádku a na počátek řádku dalšího, 54, v jehož zhruba polovině zase bez jakékoli mezery navazuje text psaný rukou A. Na rozdíl od předchozího případu je zcela vyloučeno, že by byl písař A nechal místo na připsání článku 42 v textu volně. Kdyby byl článek 42 do textu listiny vskutku připsán, musili bychom nezbytně předpokládat, že tu původně napsal písař A článek jiný a že si písař B opatřil pro napsání svého přípisu místo prostě tím, že původně napsaný text vyškral. Když jsem však listinu A zkoumal pod křemičitou lampou, neukázalo se z předpokládané razury ani to nejmenší. Zbývá tedy vůbec nějaký důvod proto, abychom připsání článků 38 a 42 přec jen považovali za možné?

Odpovědět musíme kladně. Předpokládanému připsání článků 38 a 42 dobře odpovídá, že tyto články nejsou v druhém, obecně značkou B označovaném exempláři jihlavské listiny, jak si správně povšiml již Tomaschek. Budiž dodáno, že Tomaschek předpokládal zřejmě dokonce i terminus ad quem připsání našich dvou článků, neboť upozornil výslovně na to, že se objevují již v Gellenhausenově prepisu textu A, porízeném asi r. 1360. V zákulisí těchto „předpokladů“ stojí ovšem „předpoklad“ další, přijímaný všemi dosavadními badateli jako něco předem daného, o čem vůbec není třeba zvlášť uvažovat, totiž že písař exempláře B opisoval z exempláře A. Také já jsem ovšem, vydávaje exemplář B, vyznačil obvyklým způsobem, to jest petitovým tiskem, jeho souvislosti s exemplářem A. Výslovně jsem však řekl, že se skutečným převzetím A do B nepočítám. Některé — a podstatné — důvody tohoto stanoviska předložím hned, další vyplynou z toho, co ještě uslyšíme: 1. V exempláři A je řada chyb, které svědčí o tom, že písař A nebyl ani diplomaticky, ani právnicky dosti připraven k svému úkolu. Písař exempláře B některé z těchto chyb nemá, to znamená, že je dovedl (za předpokladu, že opisoval z A) opravit.²¹⁾ V textu B jsou však zase chyby jiné, jichž by se byl písař B vyvaroval, kdyby se byl spokojil — byť jen mechanickým — opsáním textu A.²²⁾ 2. Exemplář B je o tolik

²¹⁾ Schwab, *Erörterungen*, str. 271 považuje písaře A na základě některých filologických znaků za Itala. Mechaničnost jeho práce — ač je nesporná — nepostřehl. Tuto mechaničnost i to, jak písař B chyby písaře A opravoval, doložím aspoň několika příklady. V A zní intitulace „Wencelaus, dei gracia rex Bohemie et Moravie“, v B je opraveno „Wenceslaus“ a doplněno před „Moravie“ slůvko „marchio“. V arenze listiny A se čte „pace decrevimus providendum“, v B je správně opraveno na „paci“, v článku 37 v A zřejmě chybně „et pascet eum qrata parte panis“ je v B upraveno na správné „quarta parte panis“, v článku 43 v A se praví „et hiis diebus sex diebus ieiuniet in pane“, v B je správně prvé „diebus“ vynecháno, článek 47 v A zní „Si quis de spolio vel de furto incusatus fuerit et nichil apud inventum fuerit“, v B je správně za „apud“ vloženo „ipsum“.

²²⁾ V arenze B se čte „regnum et culmen“, v A zřejmě správnější „regimen atque culmen“, v závěru I. části listiny stojí v B „cum nos dilecto filio nostro Primizloni principatum

rozšířen u srovnání s exemplářem A, že sotva mohl už proto být napsán jen na základě exempláře A a nové články přidány tak, jak si je písař B pamatoval nebo snad dokonce vytvořil. Nutně bychom tedy kromě předlohy A musili předpokládat ještě nějakou předlohu další, z které pocházejí články doplněné. Ale není pak pravděpodobnější, že ta předpokládaná předloha obsahovala i novou redakci článků známých nám z A, čili že mezi A a B stojí nám dnes neznámý mezičlánek, když tímto předpokladem vysvětlíme vše to, čím se jinak dostáváme do neřešitelných rozporů? Kromě jiného můžeme pak přijmout i to, nač místní nálezy jasně ukazují, že totiž písař B napsal své články (38 a 42) do exempláře A nikoli dodatečně, nýbrž když exemplář A vznikl. 3. Z toho, co bylo výše dovozeno o situaci článků 38 a 42 v exempláři A, nezbytně plyne, že ten, kdo by chtěl držet odvození B z A, musil by sáhnout k dalšímu „předpokladu“, totiž že aspoň na místě dnešního článku 42 byl v A původně napsán článek jiný, tak obratně odstraněný, že po něm v exempláři A nezůstala nejmenší stopa. Přitom však by se celý původní článek 42 musel přece nutně objevit v exempláři B, byl-li tento exemplář z A opsán. Ve skutečnosti na místě článku 38 ani na místě článku 42 nejsou v B žádné články jiné. Tu jsme u důsledků, přes které se nelze přenést, nechceme-li se plně vydat všanc „náhodám“ se všemi důsledky z toho plynoucími. 4. Oba články (38 i 42) jsou v struktuře právních ustanovení, projevující se v listině A, zřetelně přesně na těch místech, na která náležejí. Konkrétně řečeno, článek 38, v němž se stanoví, že dva příbuzní nesmějí být spolu přísežnými, tvoří součást článků týkajících se soudu. Článek 42, v němž se stanoví právní účinky předložení falešné listiny, následuje za článkem týkajícím se sankcí na zhotovení falešných klíčů. Nemůže být pouhou náhodou, že se podařilo „připsat“ je takto přesně na svá místa.

Mluvíce o postupném vzniku A, dostáváme se do rozporu i s dalším běžně od dob Tomaschkových přijímaným axiomem, že totiž exemplář A byl napsán písařem A „na jeden ráz“, třebaže je poměrně dlouhý.²³⁾ Mám však za to, že plným právem. Ne ovšem jen proto, že sama délka textu listiny je s jejím napsáním na jeden ráz (jak dobře Tomaschek poznal, ale nakonec nepřiznal), neslučitelná, nýbrž proto, že ve prospěch představy, že exemplář A vznikl postupně a během delší doby, mluví i některé důvody jiné. Shrnuť bych je takto: Odstín tónu inkoustu v A kolísá, což je zvlášť na fotografickém snímku dobře

contulissemus“, vynecháno je, že „principatus“ byl „Moravie“, v A to je správně. V článku I. jsou v B hned tři chyby: „possiones“ místo „possessiones“, „intra“ místo „infra“, „conqueratur“ místo „conquerantur“. Vše to je správně v A. V čl. III. je v B „inpugnare“ místo správného „inpignorare“, jež má A, dále v V. „committens“ místo správného (a v A doloženého) „commiserit“. V čl. 2 je v B „si autem uxor statum eius“ místo správného „suum“ opět v A doloženého, v čl. 3 „sine uxori“ místo správného „uxore“, jež je v A.

²³⁾ Bei aller Gedrängtheit der Zeilen u. der Schriftzüge zeigt die Urkunde unverkennbar, dass sie trotz ihres bedeutenden Umfanges im Ganzen von einer Hand geschrieben sein musste.

patrné. A je sice nespornou listinou, jako listina se také prezentuje, jsouc opatřeno pečeti. Ale od běžných listin se přece jen nápadně liší. Dosavadní bádání se pozastavovalo opět a opět u jednoho, a připouštím nejnápadnějšího, z těchto rozdílů, že je exemplář A psán po obou stranách pergamenového listu. Při tom to není věc docela ojedinělá.²⁴⁾ Více — jak se domnívám — záleží na tom, že v exempláři A jsou patrně rukou jeho hlavního písaře, a tedy rukou A,²⁵⁾ na levém postranním okraji připsána „hesla“, upozorňující na obsah jednotlivých článků celého práva městského. Při tom některá z těchto hesel jsou dokonce opatřena štítovitým orámováním. Jsou tu konečně i jiné přípisky — psané určitě rukou A — i při pravém okraji a pod textem na přední straně pergamenového listu, jimiž se s pomocí připsaných revokací napsaný už text doplňuje. Něco podobného nenajdeme u nás v žádné listině, tedy ani ne v listině obsahující městská práva. Neznám také z doby přemyslovské listinu, v níž by bylo (podtečkováním) tolik opravováno jako v listině A a přitom tu — nota bene — zbylo ještě množství chyb neopravených. Uvážíme-li celou situaci, nelze se vyhnout domněnce, že náš exemplář A, dříve než sloužil tomu účelu, který postihujeme dnes, totiž dříve než byl zeměpanským privilegiem, byl něco jiného, nejspíš prostě zákoník práva městského (a horního) v Jihlavě při běžné vnitřní potřebě užívaný.

Představě právě vyslovené odporuje zajisté zpečetění exempláře A, jak jsem už naznačil. Podívejme se tedy na toto zpečetění znovu. Bylo o něm psáno už častěji. Obhájci pravosti listiny se vraceli opětovně k myšlence, že pergamenový list byl pečeti Václavovou a Přemyslovou opatřen předem, že je to tedy tak zvaná „charta bianca“. Tím zdánlivě s úspěchem čelili námitkám, že by „kancelář“ nikdy nebyla mohla listinu s flagrantními chybami (které i oni připouštěli) zpečetit. Ovšem, předpokládáme-li „chartu biancu“, jak potom vysvětlit vady v samém zpečetění, které — jak známo — má exemplář A, konkrétně totiž že vlastně Přemyslova pečeť visí na čestnějším místě než pečeť krále Václava a že tato (Václavova pečeť) je přivěšena reversem dopředu? Rozhodně je nemůžeme vykládat tak, jak se o to pokusil Hoffmann, totiž v souvislosti s tím, že text listiny A pokračuje na zadní straně.²⁶⁾ Tím se přece znovu jen zaplétáme do sítí nepravděpodobných náhod a dohadů. Musili by-

²⁴⁾ Upozornil jsem na to už v Kritickém komentáři, str. 349. Srovn. Mezník, str. 11 pozn. 57.

²⁵⁾ Že jde o ruku písaře A, uznává se — pokud vím — v literatuře obecně. Přípisky jsou dnes do té míry nezřetelné (setřelé), že bezpečné ztotožnění přec jen nepovažuji za možné. Mluvíme proto o ruce A 1. Tato ruka musí být ovšem s rukou A soudobá.

²⁶⁾ Hoffmann tu praví (str. 266), že vykládat obrácení Václavovy pečeti v souvislosti s tím, že listina je psána i na druhé straně pergamenu, samo o sobě nevykládá ani názor Schwabův, že šlo o předem zpečetěný pergamen. Dodává však, že proti tomuto názoru (tedy předchozímu zpečetění) by bylo možno vznést námitky. K mínění Hoffmannovu, že manipulace s pečeti by se dala prokázat užitím technických metod, dodávám, že po zkoušenkách jsem k této důvěře poněkud skeptický.

chom totiž předpokládat, že se o tom, že text listiny bude na druhé straně pokračovat, předem vědělo. Pro „chartu biancu“ je aspoň zdánlivě cennou oporou správné upozornění Schwabovo,²⁷⁾ že pět posledních řádek přední strany listiny A je přerušeno rýhou v pergameně, které se písař listiny na čtyřech posledních řádkách zřejmě vyhnul, takže tu vznikla mezera. Rýha vychází — praví dále Schwab — od levého vřezu, sloužícího k přivěšení Václavovy pečeti; zpečetění je prý tedy jednoznačně starší než písmo. Měl jsem příležitost laskavostí archiváře dr. Hoffmanna delší dobu a opětovně jihlavskou listinu studovat, mohu proto na sugestivní argumentaci Schwabovu říci toto. 1. Rýha v pergamentu v souvislosti s jeho zpečetěním mohla vzniknout jen za předpokladu, že pergamen byl pečeti nebo pečeti „zatížen“, čili že listina, a to dokonce delší dobu, byla uchovávána ne položená, nýbrž pověšená. 2. Nic nám ovšem nebrání udělat i dnes zkoušku, jak váha pečeti působí. Nesporný výsledek je ten, že „zatížit“ nemohla listinu pečeti Václavova, která je útlá a lehká; naproti tomu by jí byla mohla zatížit heraldicky vpravo od ní přivěšená silná a nápadně těžká pečeti Přemyslova. 3. Jestliže se tedy rýha táhne od levého závěsu pečeti Václavovy (a to je pravda), je možnost dvojí. Buď rýha s pečeti nesouvisí vůbec, nebo vznikla za jiné konstelace zpečetění, než jaká je na listině dnes. 4. Alternativu prvou je možno s největší pravděpodobností vyloučit. Účinnost záhybu (rýhy) má své jasné pokračování po celé takřka délce pergamenového listu, kde se sice písmo ničemu nevyhýbá, ale jeho jasnost je poškozena tak, jak to bývá na ohbech. Podobná poškození se objevují nyní také nad „těžkou“ pečeti Přemyslovou, písmo se tu však zase ničemu nevyhýbá. V úvahu přichází tedy alternativa druhá. 5. Závěry z našich pozorování lze pak formulovat asi takto: Naše listina A musila být dosti dlouho zavěšena. Zprvu — a to nikoli jen krátkou dobu — byl při tom pergamenový list opatřen zhruba ve středu plíky jen jedinou, poměrně těžkou pečeti. Protože vahou této pečeti byla způsobena rýha při dolním okraji listiny, písař A, když při psaní dospěl v ta místa, respektoval tuto rýhu. O tom, že by tedy listina byla napsána „na jeden ráz“, nemůže být řeči. Nezbytně dále musíme předpokládat, že i poté, kdy zpečetění exempláře A bylo změněno, kdy totiž na místo původní (těžké) pečeti střední byla přivěšena (lehká) pečeti Václavova a málo heraldicky vpravo od ní pak nově „těžká“ pečeti markraběte Přemysla, bývala listina uchovávána v poloze zavěšené. Jen tak totiž lze vysvětlit drobné (a nesouvislé) rýhy, které jsou — jak víme — nad touto pečeti. Domnívám se, že hypotéza, která byla vyslovena, vyhovuje podmínkám, kterým vědecké hypotézy vyhovovat mají: přihlíží totiž ke všem zjistitelným faktům a tato fakta také vysvětluje. Zapomněl-li jsem snad přece však na něco, rád se dám poučit.²⁸⁾ Ptáme-li se ko-

²⁷⁾ Erörterungen, str. 266.

²⁸⁾ Výslovně podotýkám, že se rýhy nedají vysvětlit smutným osudem, kterým — podle Schwaba — exemplář A byl postižen v pozdější době (viz Erörterungen, str. 266). Ostatně, kdyby byla listina vskutku běžně sloužila za obal spisů, sotva by se na ní byly mohly dochovat pečeti.

nečně, jaká to nejspíš mohla být pečeti, jíž byl prvotně náš exemplář A opatřen, je nasnadě myslit na městskou pečeti jihlavskou, jíž samojedinou je dodnes přece opatřen exemplář B naší listiny.²⁹⁾

Vraťme se k naší otázce, kdy exemplář A byl napsán. Souhrnně mohu rekapitulovat jako výsledek svého zkoumání vzniku A: 1. Že termín neurčuje jen „stáří“ ruky A, nýbrž také ruky B. 2. Že vznik listiny není možno položit do určitého roku, nýbrž že náleží celé skupině let, a ne krátké. 3. Že listina A se prvotně vůbec nepresentovala jako královská a markraběcí, nýbrž jako svod městských (a horních) práv, užívaný při každodenní juristické praxi a krytý samou autoritou města. 4. Že vzdálenost časová mezi vznikem exemplářů A a B nebude patrně zdaleka tak velká, jak byl ochoten připustit i Mezník, čili že se vznik listiny A dosti podstatně svým grafickým obrazem odchyluje od doby, v které by byly musila vzniknout, kdyby měla být vskutku originálem, za který se vydává.

K poslednímu bodu budiž připojena poznámka, týkající se grafické stránky exempláře B. Uvedl jsem do literatury mínění, že písař exempláře B, jež Mezník bezesporu správně ztotožnil s písařem tří listin jihlavských z let 1272, 1288 a 1293, je totožný s jihlavským školním rektorem a písařem Heřmanem, uvedeným v doručovací formuli druhé z těchto listin. Podstatné jeho opory se musím po novém přezkoumání celé věci vzdát. Listina královny Jitky z r. 1296 pro herburský klášter v Brně, jejímž datářem je Jitčin notář, který se jmenuje rovněž Heřman, není totiž psána (v tom své mínění opravuji) přec jen touž rukou jako listiny jihlavské.³⁰⁾ Mínění, že B napsal rektor Heřman, tím ovšem nepadá, ale padá domněle pevný termín ad quem napsání exempláře B. To znamená, že tento exemplář mohl být zcela dobře napsán i po r. 1296. Také vznik exempláře B jsem tedy — jak patrně — nakloněn posunout poněkud dál, než jej položil Mezník.

Opravuji dále — a tím se dostávám k problému stylistické struktury naší listiny — postřeh vyslovený v Kritickém komentáři, který přijal Mezník, že se v ní totiž ozývá stopa nedochované nám dnes listiny, diktované notářem Reinbotem, ne tedy jen převzetí Reinbotem diktovaného brněnského privilegia

²⁹⁾ Myšlenka, že exemplář A měl být jihlavskou městskou pečeti aspoň spolupečetěn, se ozvala jak u Mezníka (str. 13 pozn. 68) tak také u Hoffmanna (str. 199). Pro možnost užití samotné městské pečeti na listině lze uvést článek 107 privilegia vév. Leopolda pro Vídeň. Nové město (Babenberger Urkundenbuch II, čís. 232), kde se praví „Indulgemus eciam eisdem civibus pro cautela, ut hoc nostrum privilegium nusquam nisi coram nobis ostendant vel coram eo, qui tunc temporis fuerit princeps terre, nisi forte bona voluntate coram aliis quibus aliis ostendere velint illud, sed habeant unum rescriptum vel duo sub sigilli civitatis caractere, cui velut nostro privilegio fides credula super omnibus articulis debeat.“

³⁰⁾ Ztotožnění brání jiná forma zkracovacích znamének (obecných), která je velmi charakteristická. Teprve v jiné souvislosti bude snad možno pokusit se o vysvětlení toho, že se právě tato forma zkracovacího znaménka objeví také v listině z jihlavského okruhu, Brunové z r. 1257 (Reg. II, čís. 155).

z r. 1243. Když jsme se hlouběji seznámili s notářskou činností notáře Arnolda, ukázalo se,³¹⁾ že nejen v arenze, nýbrž i v dalších formulích jihlavské listiny jsou obraty, které jsou pro tohoto notáře do té míry charakteristické, že tu musíme počítat s jeho stylistickým zásahem, respektive s užitím listiny jím diktované. Bez významu přitom asi nebude ani to, že jeden z Arnoldových obrátů (ex plenitudine gracie nostre et favore) má zřejmé obdoby celkem ve třech listinách Přemyslových, určených vesměs pro města.³²⁾ Předpokladem k získání správné odpovědi na otázku, jaké důsledky plynou ze zjištění Arnolda v jihlavské listině pro tuto listinu, je několik postřehů, týkajících se Arnolda, jež byly ovšem získány také v rámci přípravných studií diplomatářových.³³⁾ Arnold byl rakouského původu; v českých službách se objevil teprve poté, kdy se stal Přemysl pánem rakouských zemí, tedy konkrétně ne před sklonkem roku 1251. Zprvu byl notářem Václava I., teprve později se objevuje u Přemysla. Je-li v jihlavské listině jeho účast, znamená to, že exemplář A jihlavské listiny — kdyby byl původní — musil by být vyhotoven nikoli mezi lety 1247—1249 anebo přímo r. 1249, jak mají zato obhájci jeho pravosti, nýbrž ne dřív než na sklonku r. 1251 a (protože tu vystupuje Václav I. jako živý) ne později než v září 1253. S tímto zjištěním je ovšem v příkrém rozporu fakt, že Přemysl užívá v listině titulu jen moravského markraběte, nikoli také vévody rakouského a že užívá jen své jednostranné pečeti markrabské, tedy pečeti bez rakouského reversu. A tak se dostáváme znovu do rozporů, z nichž vede jen jediné východisko: přiznat, že exemplář A jihlavské listiny nemůže být původním vyhotovením skutečné, Václavem, Přemyslem a jihlavskými měšťany vydané listiny. Mám zato, že je to dokonce důvod, který by sám o sobě k prokázání tohoto faktu musil stačit. Objevení Arnolda v listině vyvrací ovšem také oblíbenou představu obránců jejích, že Václavem a Přemyslem bylo měšťanům jihlavským prostě přenecháno, aby si na předem zpečetěný blanket napsali, co sami chtěli, čili že jde o vyhotovení plně příjemecké, jemuž je třeba mnoho „odpustit“. K tomu zásadní poznámku. Jestliže ještě i Mezník byl ochoten — aspoň zásadně — možnost příjemeckého vyhotovení připustit,³⁴⁾ mám zato, že po zkušenostech, které jsme zatím získali, musíme takovou možnost posu-

³¹⁾ Prvá si toho všimla S. Dušková a příslušné doklady sestavila v pojednání Šebánek-Dušková, Česká listina panovnická a biskupská . . . doby Václava I (v stati o notáři Reinbo-tovi), které má být vydáno v Rozpravách ČSAV. Důsledky z pozorování jsem vyvodil v CDB IV, 1 čís. 177 (dřlo je v tisku). V korektuře zjišťuji, že práce v Rozpravách už vyšla.

³²⁾ V pravém základu listiny pro Jevíčko z r. 1258 („de plenitudine nostre gracie et favoris“, Reg. II, čís. 189), v listině pro Opavu z r. 1260 („cum gracie plenitudine et favoris“, Reg. II, čís. 252), v listině pro Olomouc z r. 1261 („ex plenitudine nostre gracie et favoris“, Reg. II, čís. 330).

³³⁾ O tom všem viz v práci Šebánka-Duškové cit. v pozn. 31.

³⁴⁾ Str. 10. Není bez zajímavosti, že Zycha, Echtheit, str. 13 dokonce se domníval, že může tuto možnost doložit přímým dokladem. Považoval zaň (ovšem zcela neprávem) závěr brněnského privilegia maius z r. 1243.

zovat velmi skepticky. Nezáleží totiž jen na tom, kdo listinu vydává a jaké je důležitosti.³⁵⁾ Velmi záleží na tom, pro koho se listina vydává. Konkrétně se zatím ukázalo, že z celé doby Přemyslovské neexistuje ani jediná nepodezřelá listina panovnická pro město, o níž by bylo jisté nebo jen pravděpodobné, že vznikla diplomatickou činností svého příjemce.³⁶⁾

Můžeme se takto vrátit k bodům, tvořícím výsledek grafického zkoumání exempláře A a doplnit je takto: Postupně vzniklý svod městských a horních práv, do kterého byly vtěleny prvky skutečné listiny Václavovy, anebo ještě spíše Václavovy a Přemyslovovy, byl zprvu jen pod autoritou pečeti městské. Poté, kdy byl již velmi dlouhou dobu v praktickém užívání (pro vnitřní potřebu obce jihlavské), byl upraven tak, aby měl ráz a povahu zeměpanského privilegia. Za tím účelem byl opatřen pečeti Václava I., k jejímuž přivěšení bylo užito zářezů, které zůstaly v plice po pečeti městské. Václavova pečeť se takto dostala zhruba do středu plíky.³⁷⁾ Heraldicky vpravo od ní byla nově přivěšena pečeť Přemyslova.³⁸⁾ Že při této manipulaci byla pečeť Václavova přivěšena reversem dopředu a Přemyslova na čestnější místo proto, že text pokračuje na druhé straně listiny, není zcela vyloučeno. Domnělé „nepravdivosti“ by se pak vysvětlily. Spíš k nim však přec jen došlo prostě z neznalosti věci.

Už tím, že druhé možnosti dávám přednost, naznačuji, že si toto „druhé zpečetění“, jež dalo exempláři A vnějškově formu listiny panovnické, představuji v době poměrně pozdní. Konkrétně v časové a ovšem i věcné souvislosti s prvou nám známou konfirmací exempláře A, provedenou — jak známo — v kanceláři Karla IV. r. 1359 na přímluvu markraběte Jana.³⁹⁾ Forma této konfirmace je, jak se domnívám, pro posouzení jihlavské listiny velmi příznačná: není tu inserován celý dlouhý text tohoto exempláře, nýbrž jen jeho začátek, to jest ty jeho části, které jsou vydány výslovně na jméno Václava I. a Přemysla, ne tedy statuta měšťanská a rovněž ne slavné právo horní. Přitom je to zajisté také zcela logické. I ty části listiny, které vzešly z vlastního usnesení orgánů městských a horních, byly přece panovníkem potvrzeny, když došel panovnického potvrzení nejcennější článek, který byl v jihlavském privilegiu obsažen, a to je — článek statutární.

³⁵⁾ V pozn. 51 dodává Mezník totiž, že je otázkou, zda u příjemce mohly být vyhotoveny i listiny takové důležitosti, jaké je privilegium jihlavské.

³⁶⁾ Viz Česká listina III (Sborník arch. prací 1956/II) str. 108 a násl.

³⁷⁾ Řekl jsem již, že pečeť je poněkud vysunuta ze středu. Táž, ba ještě o něco nápadnější situace, je však v B.

³⁸⁾ Není bez významu uvědomit si, že pro přivěšení Přemyslovy pečeti byly do plíky vystříženy otvory, pro přivěšení Václavovy pečeti naproti tomu posloužily vřezy v plice. Také niti jsou různé. Dvojí zpečetění již předpokládalo starší bádání.

³⁹⁾ Originál této konfirmace, otištěné Tomaschem na str. 335 a v CDM IX, čís. 129, je v městském archivu v Jihlavě. Je to vskutku prvá známá a nepochybně vůbec prvá konfirmace naší listiny. Domnělá konfirmace Rudolfova, o níž mluví ještě Tomaschek, totiž nikdy neexistovala. Je výmyslem Bočkovým.

Jak známo, dospěl kdysi ve svém názoru na privilegium kolísající Tomaschek k soudu, že s výjimkou nám dobře známých — a ostatně zcela nevinných — článků 38 a 42, obsah privilegia vylučuje každé podezření „materiálního“ padělku. Ba i odpůrce pravosti privilegia, P. Chlumecký, byl ochoten přiznat, že tu nejde o falsifikaci věcnou, nýbrž o pozdější opis listiny pravé. Zdá se, že tyto ne dost uvážené soudy neztratily dosud plně svou působivost. Proto tu musím výslovně říci toto: statutární článek v jihlavské listině (po mém soudu) sám o sobě stačí k tomu, abychom pochopili, že v ní je nejen indicie padělku, nýbrž přímo motiv padělku. Tento motiv je přece přímo dán skutečností, že z celého období Přemyslovského neznáme kromě Jihlavy u nás druhý případ, že by kterékoli město bylo bez jakéhokoli omezení (tedy tak jako Jihlava) statutární článek dostalo. A domnívám se dále, že v hlavních rysech správně už Mezník z toho vyvodil důsledky: jihlavské privilegium vzniklo jako součást zápasů představitelů městské samosprávy o moc ve městě.⁴⁰⁾ Že tím toto privilegium nabývá zvláštního významu, že je jako historický pramen takto vlastně cennější, než kdyby bylo běžnou listinou pravou, rozumí se vlastně samo sebou. Ovšem s důležitým dodatkem, na který nesmíme zapomenout: jako historický pramen má teprve tehdy cenu, když víme, kdy, proč a za jakých okolností vzniklo, jakou mělo funkci. To jsou ovšem všechno otázky diplomatické a jen diplomaticky řešitelné.

Častěji (a také v poslední době) bylo upozorněno na to, že by měl být znovu prozkoumán původ a stáří jednotlivých ustanovení v jihlavském privilegii obsažených na základě široce založeného srovnávání. Je pravda, že tu nemůžeme vystačit se stavem strážlivého, ale zastaralého bádání Tomaschkova ani s fantasiemi, ke kterým dospěl šovinistický Em. Schwab. Vážných úkolů, které tu jsou, měli by se ujmout naši právní historikové, jejichž je to věc. S výsledky jejich nového zkoumání budou ovšem musit být konfrontovány i výsledky, jimiž jsme zatím my, diplomati, přispěli k řešení daného problému. Teprve až to bude provedeno, bude snad možno přistoupit k formulaci ne už jen dílčích, nýbrž celistvých závěrů. Nebylo by však patrně správné domnívat se, že dokáže-li se, že to nebo ono ustanovení, vyskytující se v jihlavské listině, je doloženo jinde už — dejme tomu — v první polovině stol. 13., stane se aspoň pravděpodobným, že platilo v té době už také v Jihlavě. Na půdě pouhých dohadů patrně také zůstaneme, pokud se budeme pokoušet o zjištění, odkud má to nebo ono ustanovení svůj původ. A tak povšechně zůstane nepochybně přec jen v platnosti doporučení, které je možno už dnes dát našim

⁴⁰⁾ Ve Freibergu Saském se stanoví ještě r. 1255 jen „volumus... ut in V. vel in montibus iudicandum fuerit vel tractandum, hoc fiat coram advocato“. Teprve r. 1294 se stanoví „Unsre geschwornen sulln gewaltig sein unsre recht zu jegene unde seczene“. Viz Unger, Die Freiburger Stadtgemeinde im 13. Jhdrt. (Sborník k počtě H. Sproemberga z r. 1955); na str. 72 se tu výslovně zjišťuje, že tato formulace souvisí s vystřídáním fojta ve správě města purkmistrem.

historikům a spolu s nimi ovšem speciálně i našim numismatikům, aby totiž, užívající jihlavské listiny, měli stále na paměti, jak vznikla, aby v ní pak ve smyslu časovém viděli pramen nikoli z doby Václava I., nýbrž v nejlepším případě z doby Přemysla II. nebo mnohem spíš Václava II., ovšem pramen ještě z doby před velkou měnovou reformou z přelomu 13. a 14. století.

В статье приведены результаты, к которым дошел ее автор при подготовке к изданию известной йиглавской грамоты для Собрания чешских дипломатических документов. Исходя от ревизии прежних мнений о древности главной руки писаря в предполагаемом оригинальном экземпляре йиглавской грамоты — экземпляре «А», автор устанавливает, что имеют значение наблюдения, которые сделал И. Мезник в 1954 г. при палеографическом исследовании этой главной руки. Но они не окончательно и окончательно быть не могут уже потому, что случай этот необыкновенно компликованный. Можно сказать, что у двух документов, написанных по мнению Мезника общим почерком с почерком главной части йиглавской грамоты, следует видеть лишь руку графически весьма близкую, но, вероятно, скорее более раннюю, нежели более позднюю, как это предполагал Мезник. Индия, таким образом приобретенная, ведет к анализу двух пунктов экземпляра «А», о которых все прежние исследования считали, что были сюда приписаны более поздним писарем, старавшимся подделаться под руку главного писаря. Но тщательный анализ показывает, что дело не может идти ни о руке более позднего переписчика, ни тем более о руке имитатора писаря главной части. Второй писарь экземпляра «А» просто два раза заменил при писании главного писаря. Оба работали одновременно, но время возникновения экземпляра «А» было слишком долгое, а поэтому он был написан не «одним махом», как это до сих пор предполагали. Тезис о постепенном возникновении экземпляра «А» сфронтирован с тем, что можно вывести из состояния его печатей. Как доказано, нынешние печати не первоначальны, ибо экземпляр «А» не имел печатей короля и маркграфа моравского, но лишь одну печать, вероятно печать города Йиглавы. Следовательно, грамота первоначально не была привилегией правящих лиц и ее не хотели за такую выдавать, а только собранием воедино городских и горных прав; такой сборник возникнул для собственной городской надобности и в качестве такового им часто пользовались. Его изготовление относится к более позднему времени, нежели предполагал Мезник. Позже нежели думал сам автор этой статьи, возникнул и второй экземпляр йиглавской привилегии — экземпляр «В». Новое наблюдение, касающееся стилистической стороны экземпляра «А» подтверждает предыдущие выводы: в экземпляре можно уловить стиль нотариуса Арнольда, что доказывает невозможность его возникновения (как это видно из содержания и запечатания) раньше осени 1251 г. Определением участия в документе Арнольда опровергается и предположение защитников подлинности документа, что это специальный дубликат приемщика. Дубликат приемщика правительственной грамоты для города у нас во время Пржемысловцев абсолютно невозможно. Вторичное наложение печатей на экземпляр «А» произошло, вероятно, в связи с его подтверждением, случившемся в 1359 году. Все показывает, что этот экземпляр не может быть подлинным, первоначальным изготовлением, но возник прежде всего из-за важного статутного параграфа, который сам собой достаточен для выяснения материального довода фальсификации. Йиглавская привилегия возникла как часть оружия представителей городского самоуправления в борьбе за мощь в городе.

Cet article résume les résultats obtenus par l'auteur lorsqu'il préparait, pour le nouveau Cartulaire de Bohême, l'édition de la fameuse „charte de la ville de Jihlava“. L'auteur part de la revision des opinions ayant eu cours jusqu'à présent et concernant l'ancienneté de l'écriture du scribe principal du prétendu original de la charte, connu sous le nom d' „exemplaire A“. L'auteur apprécie à leur juste valeur les opinions exprimées en 1954 par J. Mezník à la suite de son examen paléographique de cette écriture principale. Les aperçus de Mezník ne peuvent pas revêtir cependant un caractère définitif, d'autant plus qu'il s'agit d'un cas particulièrement embrouillé.

En ce qui concerne les deux autres chartes où Mezník a cru avoir trouvé une écriture identique à celle du scribe principal de l'exemplaire A, il ne s'agit peut-être que d'une écriture très ressemblante au point de vue graphique, mais en tout cas plus ancienne, à ce qu'il paraît, et non plus récente, comme l'a supposé Mezník. Les indices ainsi recueillis nous amènent à examiner deux articles du texte de l'exemplaire A que tous les chercheurs ont été unanimes, jusqu'à présent, à considérer comme ayant été interpolés plus tard dans le texte original par un autre scribe qui se serait appliqué à imiter l'écriture du scribe principal. Or, il s'avère peu à peu qu'il ne s'agit guère de prendre en considération l'écriture d'un scribe complétant plus tard le texte original et d'autant moins de s'occuper d'un imitateur de l'écriture du scribe principal. De toute évidence, le second scribe de l'exemplaire A n'a fait, tout simplement, que suppléer par deux fois le premier scribe lors de la copie de la charte. Les deux scribes travaillaient de pair, mais comme le temps pendant lequel l'exemplaire A se constituait a été assez long, cet exemplaire n'a pas été écrit d'un seul trait, comme on s'accordait à le croire jusqu'à présent. La thèse de l'origine successive de l'exemplaire A est corroborée par les données acquises lors de l'examen du scellement de cet exemplaire. Il a été démontré, en effet, que l'exemplaire A n'a pas été revêtu de trois sceaux, dont également du sceau du roi de Bohême et de celui du margrave de Moravie, mais qu'il n'a été délivré que sous un seul sceau, celui — selon toute probabilité — de la ville de Jihlava. C'est pourquoi l'exemplaire A n'a pas été, à son origine, un privilège émanant du souverain et on n'a jamais eu d'ailleurs l'intention de le considérer, à son apparition, comme tel. L'exemplaire A n'a été à l'origine qu'une sorte de code des droits municipaux et miniers engendré par les besoins de l'administration de la municipalité de Jihlava qui, en effet, s'en servait couramment. Cet exemplaire a dû, de toute évidence, être écrit à une époque postérieure à celle supposée par Mezník. Et c'est également à une époque postérieure à celle supposée, de son côté, par l'auteur de cet article que vit le jour le second exemplaire du privilège de Jihlava, dit exemplaire B.

Un nouvel aperçu concernant le côté stylistique de l'exemplaire A est venu confirmer les assertions qui précèdent. En effet, on est arrivé à y constater quelques traits caractéristiques du style du notaire Arnold, fait qui implique que cet exemplaire n'a pas pu prendre naissance — vu son contenu ainsi que son scellement — avant l'automne de 1251, mais sûrement après cette date. Le fait que le notaire Arnold a pris part à la confection de l'exemplaire A réfute également l'hypothèse, fournie à plusieurs reprises par les défenseurs de l'authenticité de la charte, selon laquelle il s'agissait seulement, dans le cas de l'exemplaire A, d'un libellé rédigé par le destinataire de la charte, en l'occurrence la ville de Jihlava. Or, un libellé rédigé par le destinataire, d'une charte délivrée par le souverain à une ville, est, en principe, inadmissible chez nous sous le règne des Přemyslides. Il semble donc que le deuxième scellement de l'exemplaire A doive être rattaché à sa confirmation qui a eu lieu en 1359. Tout porte à croire que l'exemplaire A ne peut pas représenter le libellé original et authentique, mais que la raison

qui a été à son origine, a été l'important article statutaire qui suffit, à lui seul, à nous fournir le motif matériel de faux.

On en arrive ainsi à conclure que le „privilège de Jihlava“ n'a été que partie intégrante de la lutte menée par les représentants de la municipalité de Jihlava afin de s'emparer du pouvoir.

LUDMILA KRASKOVSKÁ

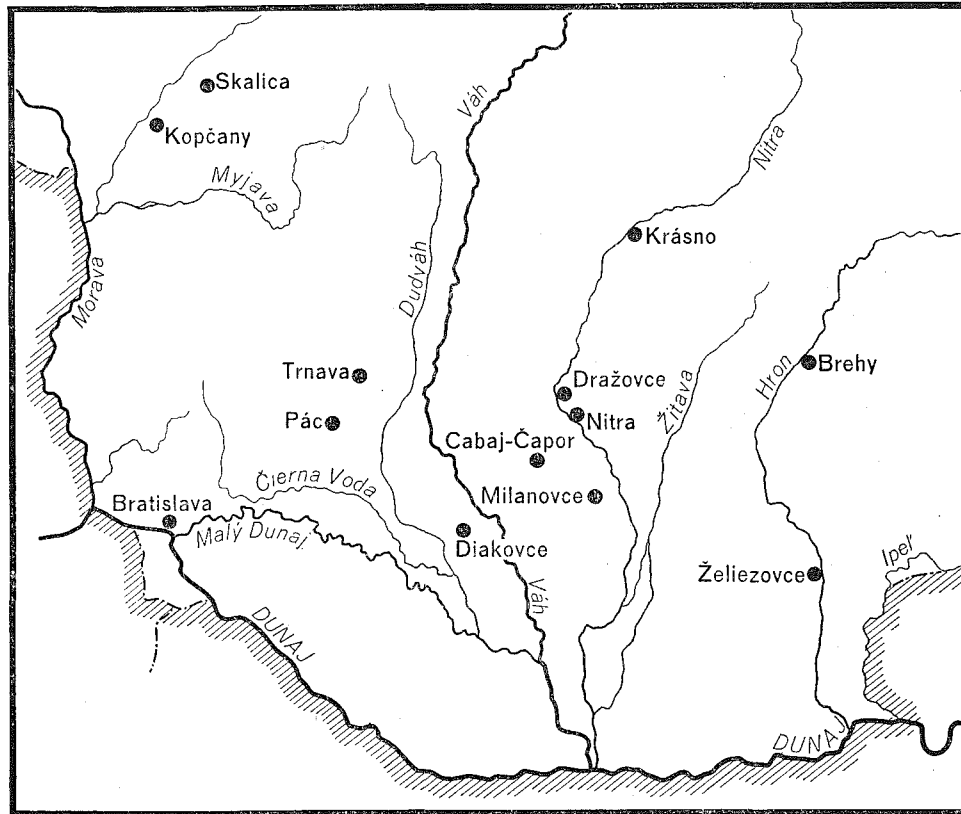
NÁLEZY VIEDENSKÝCH FENIGOV NA SLOVENSKU

V posledných desaťročiach na Slovensku sa našlo niekoľko väčších pokladov viedenských fenigov (Kopčany, Pác u Cífera, Milanovce — býv. Veľký Kýr, Skalica, Želiezovce, Brehy) a menšie nálezy (Krásno, Bratislava, Dražovce).¹⁾ Okrem nálezu v Brehoch, všetky známe poklady viedenských fenigov boli rozmiestené na území Bratislavského a Nitrianskeho kraja. V Bratislavskom kraji poklady boli nájdené v Dolnomoravskom úvale (Skalica, Kopčany) a v okolí Trnavy (Trnava, Pác). V Nitrianskom kraji poklady zväčša boli sústredené v povodí rieky Nitry (Milanovce, Cabaj-Čapor, Nitra, Dražovce, Krásno). Iba Diakovce ležali blízko Váhu. Ďalšie nálezy boli v povodí Hrona (Želiezovce, Brehy). Územné rozmiestenie nálezov vnucuje domnienku, že tieto najskôr súviseli s obchodnými cestami, takže rozšírenie viedenských fenigov bolo ukazovateľom určitých obchodných stykov.

Poklady viedenských fenigov dosahujú značného počtu mincí, pričom musíme mať na zreteli, že vo väčšine prípadov boli to náhodilé nálezy, takže nikde nie je záruka, že sa zachovali všetky objavené kusy. Poklad v Nitre mal 2512 mincí. V Milanovciach zachovaná tretina pokladu čítala 883 mincí, takže pôvodne nález obsahoval výše 2500 kusov. Z nálezu v Pácu zachovalo sa 3401 mincí. Z pokladu v Skalici zostalo 1464 kusov. Nález v Želiezovciach mal 817 kusov, nález v Cabaj-Čapore 675 mincí, v Trnave bolo 377 ražieb, z nálezu v Kopčanoch sa zachovalo 200 mincí, v Diakovciach bolo 118 kusov. V hrobe na pohrebisku v Krásne sa uchovalo 28 kusov, v Brehoch našli 27 fenigov, na bratislavskom hrade objavili 4 kusy.

¹⁾ Em. Nohejlová-Prátová a L. Kraskovská, Nález fenigov v Kopčanoch, Num. sbor. V 1958, str. 338. — L. Kraskovská, Nález v Pácu u Cífera, NČČsl, XV 1939, str. 54 až 56. — L. Kraskovská, Nález fenigov v Milanovciach, Num. sbor. V 1958, str. 340. — L. Kraskovská, Nález fenigov v Skalici, ibidem str. 338. — E. Kolníková, Nález fenigov v Želiezovciach, v tláči. — L. Kraskovská, Nález fenigov v Brehoch, v tláči. — O. Krupica Výskum v Krásne na Slovensku. Archeologické rozhledy, VI 1954, str. 363, obr. 162. — Nález v Bratislave, nepublikovaný. — L. Kraskovská, Výskum slovanského pohrebišťa v Dražovciach, Archeologické rozhledy, 1949, str. 123.

Pri rozbere zloženia pokladov vidíme, že okrem viedenských fenigov obvykle sa vyskytovali ražby Pasova a Štajerska (Kopčany, Pác, Želiezovce, Brehy), v skalickom náleze bola minca mesta Halberstadt. Iba nález v hrobe v Krásne obsahoval výhradne viedenské fenigy. Vo väčšom počte v nálezoch sa nachádzali ražby bavorské (Pác 237 kusov, Milanovce 3 kusy). Zachovali sa ražby české (Pác 6 kusov, Milanovce 1 kus), pričom v oboch prípadoch boli

to pražské groše. Nápadne málo boli zastúpené uhorské ražby (Pác 7 dukátov, Nitra 2 denára). Pri starších nálezoch nebolo možné rekonštruovať ich zloženie (Diakovce, Cabaj-Čapor). V poklade z Pácu okrem uhorských dukátov bol rakúsky gulden, takže vcelku tam uložili 8 zlatých mincí. Podľa svedectva nálezcu v poklade v Milanovciach boli tiež 3 zlaté mince. Čo sa týká druhov strieborných mincí, okrem fenigov sa našli pražské groše (7), brakteáty (2, Skalica) a pár denárov (2, Nitra).

Otázku nálezov viedenských fenigov a ich rozšírenia mimo územia Rakúska rozoberali v staršej literatúre rakúski a maďarskí bádatelia, predovšet-

kým A. Luschin a B. Hóman.²⁾ A. Luschin, ktorý spracoval nálezy viedenských fenigov a roztriedil ich časovo podľa panovníkov a územne podľa mincovní, usudzoval, že fenigy neboli v obehu na území Uhorska, čo sa vzťahuje aj na nálezy na Slovensku. Podľa jeho názoru poklady viedenských fenigov predstavujú iba tezauráciu drahého kovu (striebra). Preto v pokladoch zväčša boli ražby, ktoré už vyšli z obehu v samotnom Rakúsku.³⁾

B. Hóman usudzuje, že viedenské fenigy nielen, že boli v obehu na území Uhorska, ale boli viac cenené ako uhorské ražby, takže zatlačovali posledné. Preto uhorskí panovníci, začínajúc Ladislavom IV. razili drobné mince podľa vzoru viedenských fenigov. Ako príklad uvádza okruhlé ľahké mince, ktoré sa shodujú svojimi ornamentálnymi motívami s rakúskymi fenigami. Ale kombinácia obrázkov na líci a na rube bola odlišná od obvyklých viedenských ražieb. Tiež používali na rubu nové motívy neznáme v Rakúsku. Ražbu týchto mincí zastavil Karol Robert pri zavedení novej grošovej meny.⁴⁾ V publikovaných nálezoch na Slovensku sa tieto „krížené“ ražby nevyskytujú.

A. Luschin nesúhlasil s názorom B. Hómána a myslel, že ľahké fenigy boli odraté alebo orezané bežné fenigy.⁵⁾ A. Luschin spomína na Slovensku 3 poklady viedenských fenigov (Trnava, Nitra, Cabaj-Čapor).⁶⁾ B. Hóman pripojil k tomuto zoznamu nález v Diakovciach.⁷⁾ S novými nálezi je to 12 pokladov, ktoré predstavujú výše 11 000 mincí.

V územnom rozšírení nálezov pozorujeme dve základné skupiny: západné Slovensko a Nitriansko. Aj časové rozdelenie nálezov zodpovedá týmto dvom skupinám. V prvom rade ide o pravdepodobnú dobu uschovania pokladu podľa najmladších ražieb. Najstarší nález v Skalici uložili okolo roku 1250, nález v Kopčanoch okolo r. 1280. V blízkom období okolo r. 1290 ukryli nález v Trnave. Teda tieto poklady na západnom Slovensku sa dostali do zeme ešte pred koncom XIII. stor. už po tatarskom vpáde.

Na Nitriansku poklady viedenských fenigov sú o niečo mladšie, nález v Milanovciach uschovali okolo r. 1320, v Krásne tiež okolo r. 1320, nález v Nitre okolo r. 1310. V tomto období okolo r. 1315 uložili aj mince v Cabaj-Čapore. Teda poklady na Nitriansku zhruba pochádzali z 1. štvrtiny XIV. stor. Túto dobu uloženia okolo r. 1310 možno vymedziť pre nález v Želiezovciach. Najmladšie poklady viedenských fenigov patrili na samý koniec XIV. stor. alebo až na začiatok stor. XV. Bol to nález v Brehoch a poklad v Pácu.

²⁾ A. Luschin-Ebengreuth, Wiener Münzwesen im Mittelalter, Wien-Leipzig, 1913. — B. Hóman, Magyar penztörténet, Budapest 1916.

³⁾ Luschin, l. c. str. 54.

⁴⁾ B. Hóman, l. c. str. 367, 373–375, 386. — B. Hóman, Friesacher, Wiener und böhmische Münzen, N. Z. 51 Band, str. 1–38.

⁵⁾ Luschin, l. c. str. 54.

⁶⁾ Luschin, l. c. str. 34, 35.

⁷⁾ Hóman, l. c. str. 355.

Z prehľadu vidno, že viedenské fenigy používali u nás od polovice XIII. stor. do začiatku stor. XV. Z panovníkov v najväčšom počte boli zastúpené v pokladoch ražby Alberta I. rakúskeho (nález v Milanovciach, Cabaj-Čapore, Nitre, Krásne, Pácu, Brehoch). Mincovňu v Kremnici založil Karol Robert r. 1328, takže temer všetky nálezy viedenských fenigov (okrem nálezu v Pácu a v Brehoch), pochádzali z obdobia pred započatím činnosti tejto mincovne.⁸⁾

Z doby, kedy vznikali poklady viedenských fenigov máme pomerne málo nálezov uhorských mincí. Nález v Rišňovciach obsahoval 2436 brakteátov Belu IV. a 1 viedenský fenig Přemysla Otakára II., takže bol ukrytý v 2. polovici XIII. stor. tj. v čase kedy schovali poklady v Skalici, Kopčanoch a Trnave. Nález v Rišňovciach obsahoval všetko uhorské ražby, takže jediný cudzí kus nenarušoval jeho jednotný charakter.⁹⁾ Ďalšie uhorské mince z 2. polovice XIII. stor. a začiatku stor. XIV. pochádzali z hrobov (Krásno, Dražovce). Ostatné poklady uhorských mincí neprichádzajú v úvahu, pretože patria do obdobia pred vyskytom viedenských fenigov od XI. do 1. polovice XIII. stor. (Ludanice, Dolné Chlebany, Krupina, Svätý Benadik).¹⁰⁾

Viedenské fenigy podľa kvality striebra a nemenlivej váhy považovali za hodnotnú menu. Uloženie viedenských fenigov spolu so zlatými kusmi a pražskými grošmi, ktoré predstavovali mince so stálou hodnotou, svedčí o nahromadení a uschovaní drabého kovu. Bežné uhorské ražby sa nevyskytujú v týchto pokladoch (vynímku tvorí nález v Nitre, kde boli denáre Ondreja III. a Karla Roberta). Tu tedy neišlo o uskladnenie obeživa. Hoci nálezy z hrobov ukazujú, že v obehu boli uhorské ražby.

Viedenské fenigy z nových nálezov na Slovensku neboli metrologicky spracované. Ale rozbor ražieb v nálezoch ukazuje, že to boli pravé viedenské fenigy, ktoré sa dostali k nám z Rakúska a nie ich uhorské napodobeniny. Táto zpráva má len upozorniť na potrebu samostatného spracovanie stredovekých mincí na našom území v súvislosti s prácami rakúskych a maďarských numizmatikov.

⁸⁾ O rozšírení viedenských fenigov v Bavorsku pojednával F. Bastian, Die Wiener Pfennige im bayerischen Geldsystem des XIV. Jahrhunderts, N. Z. 23 Band, str. 103, 104. Viedenske fenigy v Bavorsku sa rozšírili v 60–80 rokoch XIV. stor., o mnoho neskoršie ako na Slovensku.

⁹⁾ L. Kraskovská, Nález arpadovských mincí v Rišňovciach, NČČsl, XIX 1950, str. 185.

¹⁰⁾ J. Eisner, Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, str. 263, 264.

Автор суммирует все сведения, вытекающие из находок венских пфенигов в Словакии. В общем, до сих пор известно 12 находок, содержащих более 11.000 монет. Далее автор обращает внимание на территориальное расширение кладов в западной Словакии и в округе Нитры (см. карту кладов на стр. 144) Вкратце припоминает мнения австрийских и венгерских исследователей о кладах венских пфенигов и их циркуляцию вне австрийской территории (А. Luschin, В. Номан). Указывает количество монет в отдельных кладах и анализирует их состав. Время укрытия в землю кладов венских пфенигов в Словакии — от конца XIII-го века, до начала XV-го; в большинстве случаев клад принадлежит эпохе, когда монетный двор в Кремнице еще не существовал. В этих находках венгерские монеты встречались лишь в редких случаях. Автор, основываясь на составе кладов, соглашается с мнением А. Лушина, что находки венских пфенигов представляют собой тесаврацию ценного металла, а не спрятанные курсирующие деньги.

L. Kraskovská

Les trouvailles de phennings viennois en Slovaquie

L'auteur résume les connaissances découlant des trouvailles de phennings viennois en Slovaquie. Jusqu'à présent, on en connaît douze, rassemblant plus de 11.000 pièces de monnaie. L'auteur souligne la présence de trésors en Slovaquie occidentale ainsi que dans la région de Nitra (voir la carte des trouvailles à la page 144) et donne un aperçu sommaire des opinions des chercheurs autrichiens et magyars ayant trait aux trésors de phennings viennois ainsi qu'à leur circulation en dehors du territoire autrichien (A. Luschin, B. Homan). Elle dénombre les pièces qui se trouvaient dans les différentes trouvailles et analyse la composition des trouvailles. Selon l'époque de leur enfouissement, les trésors de phennings viennois retrouvés en Slovaquie s'échelonnent de la fin du 13e jusqu'au début du 15e siècle. La plupart datent d'avant la fondation de la Monnaie de Kremnica. Ce n'est que tout à fait rarement qu'on rencontre dans ces trouvailles des frappes hongroises. En se basant sur la composition des trésors, l'auteur incline du côté de l'opinion d'A. Luschin selon laquelle les trouvailles de phennings viennois représentent des dépôts de métaux précieux et non pas des dépôts de monnaies courantes.

METROLOGICKÉ PROBLÉMY KOLEM MINCÍ S IO

Roku 1950 publikovala Em. Nohejlová-Prátová podrobný popis jednoho z nejzajímavějších nálezů středověkých mincí z domácí půdy. Byl to popis kyjovského pokladu 1086 kusů drobných stříbrných mincí z korunovanými iniciálkami IO na líci a šachovanou moravskou orlicí na rubu.¹⁾ Tyto mince byly — a dosud jsou — jedním z nevyřešených problémů naší středověké numismatiky. Svou strážlivou metodikou, ukazující poprvé jasně hlavní problémy záhadných mincí s IO, vyzývala studie o kyjovském pokladu k pokračování na naznačené cestě.

Pod bezprostředním vlivem popisu kyjovských mincí pokusil jsem se stručně naznačit okolnosti, které mohly vést ke vzniku mincí s IO a moravskou orlicí ke konci třicátých let 15. století.²⁾ Společným rysem obou studií byly hlavně podrobnější úvahy metrologické, které se opíraly o soudobý mincovní materiál moravský a slezský.

Později věnoval také náš Numismatický sborník ražbám s IO studii z pera J. Sejbala.³⁾ Tato nejrozsáhlejší ze všech prací o mincích s IO přináší popisy dvou starších, avšak dosud nepublikovaných moravských nálezů z Hustopečí a Bošovic, které obsahovaly též několik kusů mincí s IO a s novými obrazy. První nález, hustopečský, měl z celkového počtu nalezených mincí (21 kusů) 18 mincí s IO; druhý nález, bošovický, obsahoval z celkového počtu 2524 nalezených mincí čtyři kusy se záhadným monogramem IO. Je zásluhou autora nových popisů, že seznámil naši numismatickou obec s novými druhy mincí s IO, obsažených v obou moravských nálezech.

Při určení mincí s IO připisuje autor značnou váhu hospodářsko-politickému pozadí mincí s IO, v nichž podle Sejbala našla svébytnost moravského územního celku v druhé polovině 14. století i v mincovnictví svůj vnější od-

¹⁾ Nález v Kyjově r. 1942 (mince s IO). Příspěvek k moravskému mincovnictví 15. století. NČČsl. XIX 1950, str. 74–115. Tam je uvedena i starší literatura.

²⁾ V článku Morava nebo Slezsko? Num. listy VI, 1951, str. 65–80.

³⁾ J. Sejbal, Moravské denárové mince markraběte Jošta, Num. sborník IV 1957, str. 97–174.

raz.⁴⁾ Zamyslíme-li se hlouběji nad mincemi z Hustopečí a Bošovic, zjistíme, že jejich nový popis upozorňuje na některé dosud blíže nepovšimnuté okolnosti, které vyžadují, abychom při pokusu o určení mincí s IO — neboť dosud nebyly definitivně určeny — uvažovali o nových možnostech, detailně ještě neprobraných.

V popisu hustopečského a bošovického nálezu jsou mince s IO bezvýhradně připsány první polovině vlády markraběte Jošta na Moravě (1375—1411) a brněnské mincovně. Rámec Sejbalovy práce je však širší. Již Em. Nohejlová-Prátová důrazně poukázala u moravských ražeb 14. a 15. století na význam měnových souvislostí. „Je tu ona . . . jen sotva dotčená nejzákladnější otázka, která hospodářská oblast diktovala moravské minci výrobní předpoklady, formu, způsoby i její odbyt, zda česká, rakouská, uherská nebo polská a kdy se tak dělo.“⁵⁾ Na tento zajímavý problém obrátila proto také Sejbalova práce svou pozornost; použijí slov autorových, jimiž shrnul výsledky své studie, abych správně podal jeho výklad o vzniku a funkci těchto zvláštních ražeb: „Na Moravě byla pravděpodobně brzy po smrti Karlově skutečně finanční reforma, vyplývající již z výše uvedených příčin, v druhé řadě také, aby dokumentovala význačné postavení Joštovo jako markraběte moravského a do jisté míry i jeho nezávislé postavení v době slabé vlády Václavovy.“ (L. c., str. 165). Dále „ . . . vidíme zde zřetelně uplatňování snahy z poloviny 14. století o vytvoření jednotné peněžní unie s Uhrami, která měla zabránit pronikání rakouské a jihoněmecké čtyřhranné mince (na Moravu) a tím i posilovat postavení domácího patriciátu.“ (L. c., str. 146).

Při svém přidělení mincí s IO brněnské mincovně za vlády markraběte Jošta a časovém určení do osmdesátých a devadesátých let 14. století opírá se tedy Sejbal o některé nové numismatické poznatky, souvisící s podstatou každé středověké stříbrné mince, která je především určitým množstvím drahého kovu a platidlem. Chceme-li se přesvědčit o tom, do jaké míry jsou nová zjištění podložena fakty, nutno si nejdříve vytvořit jasný obraz o hmotné podstatě mincí s IO a o místě, které zaujaly mezi ostatními drobnými ražbami naší doby grošové. Podle mého mínění je to jeden z hlavních předpokladů pro správné určení mincí z IO; teprve po jeho splnění bylo by možné posoudit mince s IO také z širšího hlediska hospodářského vývoje Moravy v daném období.

*

Hlavní složkou obou nových moravských nálezů — pokud jde o mince s IO — je typ s křížem na rubu. Byl v době, kdy vyšel popis kyjovského nálezu, znám pouze v několika málo exemplářích s písmenem Y v koutech stejnoramenného kříže, a Sejbalova studie seznámila numismatiku s dalšími druhy,

⁴⁾ Sejbal, l. c., str. 152—154, 136—147, 174.

⁵⁾ Viz článek Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Num. listy X 1955, str. 116.

kteřé místo Y mají v koutech kříže písmena I a m, jakož i drobné křížky. Váhové údaje o těchto mincích jsem sestavil z popisu hustopečského a bošovického nálezu v tabulce č. 1, která poprvé jasně ukazuje průměrný obsah stříbra, tj. vnitřní hodnotu u 18 mincí s IO a křížem z hustopečského nálezu.

Množství stříbra činí pouze 0,0396 g a je tedy neobvykle nízké. Při tom mají mince s IO a písmenem m v koutech kříže vzhledem k nižší průměrné váze (0,154 g) ještě o něco méně stříbra (pouze 0,0385 g), než je námi zjištěný průměr celé skupiny: naproti tomu mají mince s písmenem Y v důsledku vyšší průměrné váhy (0,166 g) o málo více stříbra (0,0415 g), než je průměr všech mincí s křížem. Nutno si ovšem uvědomit, že údaje o ryzosti kovu, zjištěné u hustopečských a bošovických mincí pouze črtem, mohou být nepřesné.⁶⁾

Nutno říci ještě několik slov o průměrném obsahu stříbra všech 25 mincí s IO a křížem na rubu, tedy variant s písmeny m, Y, I a křížky v úhlech stejnoramenného kříže, které pocházejí ze čtyř nálezů (Hustopeče, Bošovice, Soldin a Szabádszallás) jakož i ze dvou soukromých sbírek (Hollschek a Hanisch). Průměr všech dosud známých exemplářů, zachycených na tabulce č. 1, je jen o málo vyšší než průměr z 18 hustopečských kusů, totiž 0,0428 g. Rozdíl v obsahu stříbra všech známých kusů oproti průměru mincí z hustopečského nálezu je tedy nepatrný (jen cca 8%) a vzniká vyšší kusovou vahou bošovického exempláře s křížky v koutech stejnoramenného kříže (0,256 g), jakož i vahou tří mincí s Y (soldinské: 0,280 g; szabádszalláské: 0,210 g; exempláře Hanischovy sbírky: 0,239 g). Z toho vyplývá, že i údaje o hustopečských mincích mohou být pokládány — pokud ryzost byla stanovena jen přibližně správně — za poměrně spolehlivé. Jest jen litovati, že v Sejbalově práci není blíže uvedeno (až snad na jednu výjimku) opotřebením nalezených mincí s IO, takže si nemůžeme objasnit, jak dlouho asi byly v oběhu a kolik ztratily ze své původní váhy.

Při celkovém metrologickém hodnocení mincí s IO je ovšem nutno se opírat nejen o údaje z hustopečského a bošovického nálezu, tj. o mince s křížem na rubu, nýbrž také o druhý typ mincí s IO, totiž o mince s moravskou orlicí z kyjovského nálezu. Vysokým počtem velmi dobře zachovaných kusů — kyjovské mince byly, jak autorka popisu bezpečně zjistila, zakopány velmi brzy po ražbě — umožnil kyjovský poklad zcela spolehlivé zjištění základních ukazatelů, totiž průměrné váhy, ryzosti a obsahu stříbra v jednotlivých variantách mincí s IO a s orlicí. Za žádných okolností nelze proto opomíjet důležité metrologické údaje z kyjovského nálezu. Byly mnou znovu uvedeny roku 1951,⁷⁾ takže není třeba je tu opakovat.

⁶⁾ Jako příklad uvádím z popisu hustopečského nálezu pražský groš Václava IV., který měl údajně ryzost 900/1000 črtem; Sejbal, l. c., str. 110. Skutečná ryzost Václavových grošů. je nižší a leží mezi 822/1000 a 610/1000 (viz K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské, Praha 1953, str. 28, tab. 2).

⁷⁾ Num. listy VI 1951, str. 67—69. Zkoušky ryzosti kyjovských mincí byly provedeny jak črtem na kameni, tak i analýsou, takže výsledky jsou spolehlivé.

Porovnáme-li údaje o kyjovských mincích s výsledky našich nových počtů mincí hustopečských a bošovických, dostáváme přehled, zachycený v tabulce č. 2. Vidíme tu, že

mince s IO a orlicí mají průměrně asi	0,0885 g stříbra,
mince s IO a křížem na rubu průměrně asi	0,0428 g stříbra (od 0,0325 do 0,0640 g).

Místo souladu nebo alespoň přibližně stejného obsahu stříbra a stejné vnitřní hodnoty, kterou jsme mohli očekávat, zjišťujeme tu vlastně dvě odlišné skupiny: na jedné straně jsou hodnotnější kyjovské mince s moravskou orlicí o průměrném obsahu 0,0885 g stříbra, na straně druhé méně hodnotné mince s křížem na rubu, které mají průměrně pouze 0,0428 g stříbra.

O tomto značném rozdílu není — pokud vím — žádná zmínka v popisu obou nových moravských nálezů. Ale již v popisu kyjovského pokladu, i když byl tehdy znám jen zcela nepatrný počet mincí s IO a s Y v úhlech kříže, bylo poukázáno na okolnost, že penízky s Y jsou menší a lehčí než mince s moravskou orlicí, že oba druhy „mají týž lícni obraz, ale jejich fabrika, metrologické údaje i příbuznost k rozličným a odchýlným mincovním výrobkům je, pokud víme, různá.“⁸⁾ Mince obou moravských nálezů, hustopečského i bošovického, plně potvrdily citované zjištění, takže je dnes nutno vypořádat se se skutečností, že známe z hlediska metrologického a měnového dvě skupiny mincí s IO: hodnotnější mince s IO a s moravskou orlicí a méně hodnotné mince s IO a různými písmeny v koutech stejnoramenného kříže.

Bylo by poněkud nápadné, kdyby v řádně vybavené brněnské mincovně bývaly byly raženy současně mince s tak odlišným obsahem stříbra a různou vnitřní hodnotou: podobné rozdíly lze spíše předpokládat u výrobků pokoutné mincovní dílny, zaměřené jen na co největší zisk pro svého ziskuchtivého mincovního pána. Rozdíly ve vnitřní hodnotě mohli bychom ovšem vysvětlit také časovým odstupem obou skupin mincí s IO, tj. jejich postupnou ražbou v době, kdy vnitřní hodnota drobných stříbrných mincí podléhala větším změnám. Z odlišného obsahu stříbra dalo by se pak — s nutnou opatrností — soudit, že lepší mince s IO a moravskou orlicí jsou ražbami staršími, dřívějšími, a horší mince s IO a křížem ražbami pozdějšími, mladšími. Touto možností bude třeba se blíže zabývat při pokusu o datování mincí s IO.⁹⁾

Do jakého mincovního systému máme mince s IO zařadit? Popis hustopečského a bošovického nálezu označuje mince s IO jako „denárové haléře“. Není zcela jasné, jakou mincovní jednotku si máme představit pod tímto no-

⁸⁾ Nohejlová, l. c., str. 91 a 115.

⁹⁾ Mince s IO byly mnou již dříve — ovšem ještě bez znalosti vnitřní hodnoty mincí s křížem — zařazeny do různé doby a to mince s IO a křížem do doby kolem r. 1420, mince s moravskou orlicí do let 1438—1439; viz Num. listy VI, 1951, str. 67, jakož i str. 79. Údaj u Sejbala, l. c., str. 169, že mince s IO byly mnou datovány do poloviny 15. století, je nepravdivý a vznikl patrně záměnou s datováním jiného autora.

vým označením. V popisu obou moravských nálezů čteme pouze stručnou zmínku, že „... na Moravě obchodní politika měst dala vzniknout novému druhu ‚denárů a obolů‘, který byl tak blízký uherskému a slezskému mincovnictví.“¹⁰⁾ Dále se tam dočítáme, že „povšimneme-li si váhy a jakosti uherských obolů z druhé poloviny 14. století, zjistíme, že mince s IO mají s nimi hodně příbuzného“.¹¹⁾

Tato váhová a jakostní příbuznost, zjištěná Sejbalem, byla patrně jednou z hlavních příčin pro jeho názor, že Jošt chtěl ražbou mincí s IO vytvořit peněžní unii Moravy s uherským královstvím. Je tedy třeba ověřit si zmíněnou příbuznost po stránce váhové a jakostní, čili z hlediska obsahu stříbra a vnitřní hodnoty mincí.

Průměrná váha uherských obolů z druhé poloviny 14. století, tj. obolů Zikmunda Lucemburského (1385—1437) s uherským znakem na lici a stejnoramenným křížem na rubu, je podle popisu hustopečského a bošovického nálezu¹²⁾ 0,259 g, což dává při tamtéž uvedené přibližné ryzosti 430/1000 průměrně asi 0,111 g stříbra v uherském obolu. Hustopečské mince s IO mají, jak ukazuje tabulka č. 1, průměrně pouze asi 0,0396 g stříbra. V poměru k uherským obolům krále Zikmunda je to až překvapující nízké množství; mince s IO z hustopečského nálezu obsahují tedy průměrně jen o málo více než třetinu stříbra (jen asi 35,7 %) zmíněných uherských obolů.

Pro úplnost použiji ke zjištění vnitřní hodnoty uherských obolů ještě dalšího údaje z popisu obou moravských nálezů. Podle obrazu č. 3 tamtéž¹³⁾ byla průměrná váha uherských obolů z bošovického pokladu ještě o málo vyšší než 0,259 g. Průměr vah obrazu č. 3 činí kolem 0,276 g, což se rovná při průměrné ryzosti kovu 430/1000 celkem asi 0,1178 g stříbra v obolu. Při porovnání této vnitřní hodnoty s průměrnou vnitřní hodnotou všech mincí s IO a stejnoramenným křížem (viz tabulku č. 1: 0,0428 g), mají mince s IO a s křížem průměrně asi jen 36 % stříbra Zikmundových obolů z bošovického nálezu.

Pomocí údajů o mincích hustopečských a bošovických zjistili jsme tedy nesporný fakt, že uherské oboly Zikmundovy mají více než dvaapůlkrát tolik stříbra než mince s IO a křížem. Nechci ovšem tvrdit, že číselné údaje o mincích s IO a křížem, získané z obou moravských nálezů, jsou neměnné a konečné; další nálezy mohou přinést i nový metrologický materiál. Již dnes je ovšem, zdá se, jasné, že varianty mincí s IO a křížem z Hustopečí a Bošovic nemají žádnou vnitřní měnovou příbuznost s uherskými oboly z konce 14. století a že tudíž nemůžeme ani uvažovat o tom, že mince s IO a křížem měly vytvořit jednotnou peněžní unii Moravy s Uhrami.

¹⁰⁾ Sejbal, l. c., str. 165.

¹¹⁾ L. c., str. 165.

¹²⁾ L. c., str. 120.-L. Réthy-G. Probszt: Corpus nummorum Hungariae, Graz 1958, str. 104; tab. XXVIII, č. 125A a 125B.

¹³⁾ L. c., str. 126.

Jaká je situace, pokud jde o druhou skupinu mincí s IO, o kyjovské penízky s orlicí? Obsah stříbra této skupiny byl autorkou popisu bezpečně stanoven z průměrné váhy velkého počtu kusů a ze zkoušek črtem a v ohni na 0,0885 g. Z údajů o uherských obolech bošovického nálezů, o kyjovských mincích s IO a orlicí jakož i o mincích s IO a křížem z nálezů v Hustopečích a Bošovicích dostáváme tento přehled:

druh mincí	průměrná váha	přibližná ryzost	přibližný obsah stříbra	poznámka
uherské oboly	0,276 g	430/1000	0,1178 g	2492 kusy
mince s IO				
a moravskou orlicí	0,325 g	270/1000	0,0885 g	1086 kusů
mince s IO a křížem	0,171 g	250/1000	0,0428 g	25 kusů

Z porovnání všech tří druhů plyne nesporný poznatek, že mince s IO jsou vesměs lehčí a tudíž méně hodnotné než uherské oboly Zikmundovy. Mince s IO a moravskou orlicí mají jen asi 75 % hodnoty uherských obolů; mince s IO a stejnoramenným křížem na rubu mají dokonce jen asi 36 % vnitřní hodnoty Zikmundových obolů.

Možno tudíž říci, že podrobný metrologický rozbor nejen nepotvrdil, že mince s IO mají hodně příbuzného s uherskými oboly z druhé poloviny 14. století, nýbrž naopak ukázal podstatné rozdíly mezi oběma druhy mincí. Ani při porovnání obou druhů mincí s IO s uherskými oboly nelze tedy prozatím přisvědčit názoru, že záhadné ražby s IO měly vytvořit předpoklad pro jednotnou peněžní unii Moravy s Uhrami, poněvadž v Uhrách obíhaly oboly s nejméně 30%-ní vyšší vnitřní hodnotou proti mincím s IO a s orlicí, ba dokonce s vnitřní hodnotou dvaapůlkrát větší oproti mincím s IO a křížem.

Abychom si rozdíl mezi hodnotou uherských obolů a mincí s IO znázornili tak, jak se jevíly současníkům Václava IV., použijeme kyjovského pokladu, který se skládal asi z 1100 kusů drobných mincí s IO a moravskou orlicí. Mince kyjovského pokladu představovaly celkem asi 97 g stříbra ($1100 \times 0,0885 \text{ g} = 97,35 \text{ g}$ stříbra), což se rovnalo asi 49 pražským grošům, počítáme-li pražský groš průměrně po 2 g stříbra. Avšak 1100 kusů uherských obolů obsahovalo by množství stříbra, odpovídající 65 grošům ($1100 \times 0,1178 \text{ g} = 129,58 \text{ g}$ stříbra : $2 \text{ g} = 65$ grošů), tedy o 16 grošů více, než byla vnitřní hodnota kyjovských mincí. Naproti tomu 1100 kusů mincí s IO se stejnoramenným křížem na rubu rovnalo by se pouze 23 a 1/2 groši ($1100 \times 0,0428 \text{ g} = 47,08 \text{ g} : 2 \text{ g} = 23$ a půl groše), necelé polovině hodnoty kyjovského pokladu mincí s orlicí.

Máme četné důkazy, že jakost stříbrných mincí, hrubých i drobných, byla ve 14. století současníkům dobře známa a že dobře věděli o změnách jakosti

stříbrné mince. Jako příklady z doby Joštovy uvádím zprávu z r. 1377 z Čech,¹⁴⁾ stížnost z Moravy z r. 1382¹⁵⁾ a známou větu Tomáše ze Štítného;¹⁶⁾ z ciziny připomínám z doby Joštovy účty řezenských Runtingerů, kde je vzájemný poměr různých stříbrných (a zlatých) mincí zaznamenáván, a z doby o málo mladší „ceduli Mikuláše Granera“, onen důležitý seznam mincí z vídeňské mincovny z dvacátých let 15. století, který v 31 položkách uvádí podrobné údaje o jakosti různých stříbrných mincí, hlavně rakouských, avšak i českých.¹⁷⁾

Uvědomujeme-li si tyto skutečnosti, není pravděpodobné, že by tak značné rozdíly ve vnitřní hodnotě, jaké jsme zjistili mezi mincemi s IO a uherskými oboly, bývaly trvale unikaly pozornosti současníků, směnárníků, obchodníků a výběřčích daní. Naopak, nutno mít za to, že tak velké rozdíly musily být velmi brzy odkryty, takže sotva kdy mohlo být 1000 mincí s IO a moravskou orlicí postaveno na roveň 1000 uherských obolů, o mincích s IO a křížem ani nemluvě. Kdyby byly obíhaly mince s IO vedle uherských obolů Zikmundových ve větším množství a po delší dobu, byly by nakonec vytlačily — v souladu s Greshamovým zákonem — mnohem lepší oboly Zikmundovy.

Rozdíly v hodnotě u mincí s IO a uherských obolů lze si vysvětlit dvěma důvody. Buď byly mince s IO raženy v době Zikmundově, avšak úmyslně s nižší hodnotou, aby těžily ze své vnější podobnosti s oboly, anebo mince s IO pocházejí z doby, kdy vnitřní hodnota drobných mincí byla všeobecně nižší než za dob Zikmundových, tedy z doby mladší, pozdější. K tomuto problému vrátím se na jiném místě.

Všimněme si však ještě jiného zřejmého rozdílu mezi uherskými oboly Zikmundovými a mincemi s IO. Je to zcela odlišný charakter diagramů váhových četností. Jak zjistil Sejbal, má převážná většina uherských obolů z bošovického pokladu (celkem 2492 kusy) kusovou váhu v mezích 0,270 g až 0,290 g,¹⁸⁾ tudíž s rozdílem pouhých dvou setin gramu mezi lehčími a těžšími kusy. Je to odchylka velmi malá (pouze 8 1/2 % z nižší váhy), vysvětlitelná tím, že uherské oboly byly raženy zkušenými mincíři v řádně vybavené regulérní uherské mincovně, kde se razilo již po mnohé generace.

Diagram váhových četností mincí s IO, který uvádí Sejbal,¹⁹⁾ poskytuje

¹⁴⁾ Praha-Strakonice: „...quia moneta terre Boemie est deteriorata in tantum...“. Novotný, Inquisicio domorum etc., str. 50; podle Fr. Grause, Dějiny venkovského lidu II, Praha 1957, str. 426.

¹⁵⁾ „Tamen tractu temporis adeo viluit moneta...“, CDM XI, č. 269, str. 238; podle Fr. Grause, l. c., str. 426.

¹⁶⁾ „...neb již znají kupci, že v českém groši více mědi, nežli dřeve...“, Knížky šestery; str. 161; podle Fr. Grause, Městská chudina v době předhusitské, Praha 1949, str. 178; týž, Dějiny venkovského lidu II, str. 426.

¹⁷⁾ Bližší viz v České drobné minci, str. 169–171.

¹⁸⁾ Sejbal, l. c., str. 126, obr. č. 3.

¹⁹⁾ L. c., str. 110, obr. č. 2.

však nápadně odlišný obraz. Mince s IO a Y v koutech kříže mají váhu v rozmezích od 0,175 g do 0,250 g (tj. 43 % nižší váhy), mince s písmenem m mají kusovou váhu dokonce v rozmezích od 0,100 g do 0,200 g (tj. 200 % nižší váhy). I když si uvědomujeme, že jde prozatím o poměrně malý počet mincí, nelze se přece ubránit dojmu, že zhotovitelé mincí s tak značnými odchylkami byli buď nezkušení nebo velmi nedbalí minciři, pracovali snad ve spěchu anebo neměli k ruce potřebné nástroje a zařízení, nepostradatelné v každé regulární mincovně.

Tuto domněnku podepírají další technické nedostatky mincí s IO, na které upozornily jak popis kyjovského nálezu, tak i hustopečského a bošovického pokladu. Máme tu hrubší, drsnější kruh z perliček často nepravidelného až neurčitěho tvaru,²⁰⁾ v nestejně úrovni umístěné drobné křížky na líci po stranách iniciálek IO,²¹⁾ stejně nepravidelné umístění křížků na rubu v úhlech stejnoramenného kříže;²²⁾ také „celková nepořádnost ražby, projevující se v častých dvojích úderech razícího kladiva na tutéž minci, v jednostrannosti, rozřepenosti okrajů, posunutí obrazu ze středu střížku, i prorážení obrazu z jedné strany na druhou, všechny tyto znaky přímo překotnosti ražby“²³⁾ spolu se zmíněnými nápadnými váhovými rozdíly, neobvyklými u běžných ražeb, mluví proti vzniku mincí s IO ve stálé, staré mincovně. Provedení mincí s IO nevyklučuje možnost vzniku v některé vedlejší a nedostatečně vybavené mincovně, ne-li přímo v některé pokoutní dílně.

Nemůžeme-li mince s IO ve vnitřní hodnotě přirovnat Zikmundovým uherským obolům z konce 14. století a z počátku 15. století, ke kterým drobným stříbrným ražbám doby grošové z okruhu našich zemí můžeme je pak vůbec přirovnat? Mám za to, že je nesmíme přirovnat jen k mincím s vyšším obsahem stříbra, tedy k mincím hodnotnějším; takové porovnání ukazovalo by nám mince s IO vždy jen jako méněcenné, špatné haléře, jako podezřelé napodobeniny blíže neurčeného původu. Musíme hledat údobí a oblast, jejichž ražby mají přibližně též obsah stříbra, přibližně touž vnitřní hodnotu jako mince s IO, abychom je hodnotili správně.

Již souhrnné zpracování kyjovského pokladu přihlíželo k jiným drobným ražbám 14. a 15. století, které se přibližují ať svými obrazy nebo váhou záhadným mincím s IO a moravskou orlicí. Bohužel, nikoliv bezvýznamně upozornění autorky kyjovského nálezu zůstalo dosud málo povšimnuto: „Lícniému obrazu (mincí s IO a ypsilonu v koutech kříže) stojí nejbliže obrazy uherského

²⁰⁾ L. c., str. 150.

²¹⁾ L. c., str. 149.

²²⁾ L. c., str. 115; tab. VII, č. 4; tab. IX, č. 4.

²³⁾ Nohejlová, l. c., str. 114 a 115. O týchž technických nedostacích a nepořádnosti ražby zmínil se také Sejbal, l. c., str. 115 a 109, kde upozorňuje, že mince s IO byly vyraženy z plátů různé tloušťky. Vyobrazení u Sejbala, l. c., na tab. V, VI, VII a IX ukazují zřetelně všechny zde uvedené nedostatky kresby a provedení (mincovní techniky).

obolu Albrechtova z let 1437—1439“.²⁴⁾ Příbuznost Albrechtových drobných stříbrných ražeb s mincemi s IO a křížem a Y je vskutku velmi nápadná: uherské oboly Réthy č. 139 mají na rubu zcela podobný kříž, mezi jeho rameny vidíme střídavě korunku — písmeno — korunku — mincmistrovskou značku, která je (zajímavá to okolnost) někdy velmi podobná písmenu Y.²⁵⁾

Avšak popis kyjovského nálezu neomezil se na zjištění příbuzných kreseb, nýbrž porovnal ražby okolních zemí také podle váhy. Zde dospěl k témuž názoru, totiž že „z těchto obrazově blízkých ražeb by se rozměrem i váhou našim penězům (mincím s IO a orlicí) blížily pouze oboly Albrechtovy tj. v letech 1437 až 1439 nebo 1439 až 1440“.²⁶⁾ Toto důležité zjištění můžeme ve smyslu našich předchozích metrologických úvah nyní doplnit upozorněním, že uherské oboly Albrechtovy mají k mincím s IO a orlicí značně blízko také z hlediska vnitřní hodnoty. Oboly mají totiž průměrnou váhu 0,235 g při jakosti kovu přes 400/1000,²⁷⁾ což dává obsah asi 0,095 g stříbra v obolu. Uvědomujeme-li si, že mince s IO a orlicí mají průměrně 0,0885 g stříbra, vidíme, že rozdíl ve vnitřní hodnotě mezi oběma druhy drobných stříbrných mincí je pouze něco málo přes šest tisícín gramu stříbra. Je to vskutku tak nepatrný rozdíl a tak značná shoda, sesílená ještě již zmíněnou obrazovou blízkostí, že ji nelze při pokusu o určení mincí s IO přecházet mlčením.

Nejsnáze lze tuto nápadnou vnější a současně vnitřní podobnost vysvětlit současností Albrechtových obolů a mincí s IO, anebo nepatrným časovým rozdílem mezi oběma ražbami. Kdo však považuje mince s IO za ražby Joštovy, tomu asi nic jiného nezbyvá, než připsat nápadnou vnější a vnitřní příbuznost náhodě anebo předpokládat, že Albrechtovy oboly z let 1437—1439²⁸⁾ vznikly snad po vlivem mincí s IO, byť údajně o nejméně 40 let starších.

Pro naše záhadné mince s IO a křížem známe však ještě jiné drobné stříbrné mince vnitřní podobné hodnoty. Jde o mince ze sousední polské oblasti, jichž několik kusů obsahoval také bošovický nález. Polské denárky s korunou a polskou orlicí, ražené v letech 1396—1414 v krakovské mincovně, vážily průměrně 0,270 g a obsahovaly asi 230/1000 stříbra.²⁹⁾ Polské denárky z konce 14. a počátku 15. století rovnaly se tedy asi 0,062 g stříbra, což jest mnohem blíže vnitřní hodnotě mincí s IO a křížem z obou nových moravských nálezů, než jest vnitřní hodnota Zikmundových uherských obolů.

Vnitřní hodnota mincí s IO z Hustopečí byla ovšem, jak jsem výše uvedl,

²⁴⁾ Nohejlová, l. c., str. 93; L. Réthy, *Corpus nummorum Hungariae*, č. 137 a 138.

²⁵⁾ Viz vyobrazení u Réthyho, tab. XXIX, č. 139.

²⁶⁾ Nohejlová, l. c., str. 93.

²⁷⁾ Nohejlová, l. c., str. 93.

²⁸⁾ Em. Nohejlová-Prátová upozornila ještě (l. c., str. 93), že maďarský numismatik A. Schulek připisuje tyto ražby císařovně Alžbětě po smrti Albrechtově (†1439) a před narozením Ladislava Pohrobka (r. 1440).

²⁹⁾ Sejbal, l. c., str. 118; podle M. Gumowského, *Dzieje mennicy Krakowskiej*, Poznań 1927.

ještě nižší a to jen 0,0428 g stříbra; měly tedy ještě o něco nižší hodnotu než polské denárky z let 1396—1414. Tu je velmi zajímavé, že se mincím s IO a křížem více přibližují jiné polské denárky a to z doby pozdější, na kterou nás přivádějí — jak jsme viděli — i jiné okolnosti.

Jde o polské denárky téhož typu jako zmíněné starší ražby (s korunou a orlicí), avšak z doby kolem roku 1430, které mají — pokud dnes víme — jen asi 0,055 g stříbra. Již dříve jsem srovnal jejich vnitřní hodnotu s hodnotou našich mincí s IO.³⁰⁾ Vzhledem k značné vnitřní příbuznosti a podobné obrazové náplni (koruna a orlice) nelze ani tyto mladší polské denárky opomenout při pokusu o určení záhadných mincí s IO. Nesporně mohli bychom i v tomto případě úzkou souvislost obou druhů mincí nejspíše vysvětlit současností polských denárek a mincí s IO anebo při nejmenším malým časovým odstupem mezi oběma druhy ražeb. Je zřejmé, že v denním peněžním styku mohly mince s IO a křížem obíhat jako rovnocenná platidla vedle oněch mladších polských denárek. V této souvislosti je pak zvláště zajímavá již zmíněná okolnost, že bošovický nálezník — nesporně majetek cizince³¹⁾ — přinesl i dva polské denárky, z nichž jeden obsahoval asi 0,063 g stříbra, druhý pak jen 0,057 g stříbra, tedy množství, které značně připomíná jakost polských denárek z dob kolem roku 1430.

*

Jaké závěry se nám nabízejí z našeho metrologického zkoumání mincí s IO? Konkrétní číselné údaje, jejichž správnost lze snadno přezkoušet, neboť jsou získány z mincí samých, nutno při bližším určení mincí s IO nesporně brát v náležitou úvahu. Jsou při nejmenším stejně důležité jako svědectví pečetí a nástin hospodářsko-politického pozadí, neboť jimi získáme teprve věcný, střízlivý obraz o měnových poměrech středověkého údobí a určité oblasti. Zvláště tam, kde hospodářský nebo i politický obraz doby není jednoznačný, kde úsudek o historické osobě kolísá, tam poskytují metrologické údaje o ražbách dotyčného feudála pevný základ pro poznání jeho mincovní politiky a jeho hospodářství. Nemohu zde překročit určitý rozsah svých úvah a proto uvedu pouze stručně tři hlavní poznatky:

a) K finanční (měnové) reformě na Moravě pravděpodobně brzy po r. 1378:

Pražský groš se rovnal podle mincovního řádu Karla IV. a Václava IV. ze dne 2. listopadu 1378,³²⁾ jakož i podle listu Václava IV. z 20. dubna 1383³³⁾

³⁰⁾ Num. listy VI, 1951, str. 68.

³¹⁾ Viz též Sejbala, l. c., str. 135: „Bošovický nálezník byl snad majetkem některého uherského žoldnéřského vojáka...“.

³²⁾ Castelin, Česká drobná mince, str. 90. Český překlad od B. Svobody u Em. Nohejlové-Prátové, Neznámé drobné mince Karla IV., Num. sborník I, 1953, str. 66—67.

³³⁾ Castelin, l. c., str. 113. U Sejbala, l. c., str. 164, je uveden ještě rok 1382, který však již Em. Nohejlová-Prátová opravila ve své studii Numismatické památky doby husitské na správný rok 1383; viz ČNM CXX, 1951, č. 1, str. 17.

dvanácti haléřům, pravděpodobně od roku 1384 pak čtrnácti haléřům;³⁴⁾ poměr haléře ke groši pak ještě dlouho kolísá mezi dvanácti a čtrnácti na pražský groš. Byly-li někdy po roce 1378 na Moravě zavedeny mince s IO, tedy penízky, jichž muselo být dáno mnohem více za groš, v daném případě jistě přes 30 kusů, pak nešlo při zavedení těchto lehkých haléřků o žádnou měnovou reformu, nýbrž jen o podstatné zhoršení domácí drobné stříbrné mince na úkor celého obyvatelstva. Podobná zlehčení drobné mince vyplývala ve 14. a 15. století téměř pravidelně z finančních machinací feudálních mincovních pánů, hledajících zvýšení příjmů bez ohledu na zájmy ostatních tříd středověkého státu.

Kdyby býval Jošt opravdu brzy po roce 1378 tak podstatně snížil hodnotu svých drobných mincí, že by se teprve přes 30 kusů rovnalo jednomu pražskému groši, pak by býval musil někdy během devadesátých let 14. století provést důkladnou a nákladnou mincovní reformu, neboť v posledních letech 14. století razil opět mnohem hodnotnější drobné mince,³⁵⁾ čtyřhranné sedminky groše („peníze“) a pravděpodobně také čtyřhranné čtrnáctinky groše („haléře“). O takové mincovní reformě na Moravě ovšem nic nevíme a z hlediska tehdejší celkové nepříznivé situace v zemi je více než nepodobná pravdě. O užitek z mincovní reformy, která by si byla vyžadovala značné množství stříbra, byli by se podíleli s markrabětem obyvatelé celé Moravy, ale náklady byl by musil nést mincovní pán, markrabě. Takovým lidumilem Jošt rozhodně nebyl — spíše naopak.

b) K Joštově snaze o vytvoření jednotné peněžní unie Moravy s Uhrami:

Peněžní unii lze předpokládat, jde-li v příslušných oblastech o ražbu peněz s týmž mincovním číslem, tj. ve stejné nebo na sebe navazující hodnotě. Mince s IO jsou bezpečným dokladem ražby jiného mincovního čísla, a to podstatně horšího než ono, podle něhož byly raženy uherské oboly doby Joštovy. Špatné mince s IO a křížem svou vnější podobou pouze předstíraly rovnocennost s uherskými oboly, těžily z hodnoty oblíbených obolů a tím zajistily svému podnikavému feudálnímu vydavateli nekalý zisk.

Jakmile však byla poznána nízká vnitřní hodnota mincí s IO, musely být tyto mince oceňovány mnohem níže než uherské oboly Zikmundovy, jejichž obchodní hodnota byla ohrožena všude tam, kde se objevily vedle mincí s IO. Jen vedle Albrechtových obolů mohly záhadné mince s IO a moravskou orlicí obíhat jako rovnocenné platidlo; avšak totéž nelze již říci o mincích s IO a stejnoramenným křížem na rubu, které jsou ještě horší než kyjovské penízky s moravskou orlicí a pocházejí snad i z jiné doby.

Obdobná je situace, pokud jde o poměr mincí s IO k podobným ražbám polským, k polským denárkům jak z doby Joštovy, tak i z pozdějších let.

³⁴⁾ Castelin, l. c., str. 125 sl.

³⁵⁾ Viz např. Sejbala, l. c., str. 146 a 165.

c) Mince s IO měly dokumentovat význačné postavení moravského markraběte a posilovat postavení a moc domácího patriciátu.

Špatné provedení a nízká vnitřní hodnota řadí mince s IO — především ony s křížem na rubu — mezi nejhorší ražby 14. století (byly-li ovšem raženy již ve 14. století), popř. mezi špatnou drobnou minci 15. století. K porovnání uvádím pouze jeden příklad a to norimberské haléře, jichž mělo být roku 1385 raženo 37 kusů na norimberský lot; ryzosti měly být $5\frac{1}{3}$ lotové.³⁶⁾ Teoreticky vážil tedy norimberský haléř roku 1385 asi 0,41 g a obsahoval asi 0,134 g stříbra. I když ve skutečnosti byl jistě ještě o něco lehčí, měl norimberský haléř tehdy ještě podstatně větší hodnotu než průměrně mince s IO, které obsahovaly pouze 0,0885 g stříbra, popř. jen 0,0428 g.

Velká obchodní města na západě (Norimberk, Frankfurt) stejně jako na východě (Vratislav) byla by v době po smrti Karlově patrně zavřela svého mincmistra za ražbu tak špatných haléřů, jakými jsou mince s IO, a brněnští patriciové, vládci městské pokladny,³⁷⁾ byli by asi raději viděli původce mincí s IO v šatlavě — kdyby bývali měli r. 1378 přijímat tak špatné haléřky jako mince s IO. Pro patricijské kupce 14. stol. nemohla totiž být horší metla než špatná drobná mince, měli-li za ni prodávat svoje zboží: „... bohatí kupci dávali přednost zlatým mincím, jež většinou zachovávaly svou hodnotu, řemeslníci pak minci grošové a drobná mince, která byla postižena úpadkem nejvíce, byla takřka výhradním platidlem chudiny v městech a na venkově.“³⁸⁾ Je proto těžko si představit, jak by tak špatné ražby jako mince s IO měly dokumentovat význačné postavení feudálního zeměpána, o posílení moci městského patriciátu ani nemluvě.

Je tu však ještě jeden závažný moment. Podle Sejbaly práce vznikly mince s IO Joštovou mincovní reformou pravděpodobně brzy po roce 1378 a oddálily ražbu čtyřhranné mince (penízů a haléřů) na Moravě do období posledních let 14. století.³⁹⁾ Vyjádřeno konkrétněji, znamená to, že mince s IO měly být poprvé vydány asi v letech 1380—1384 a raženy až asi do let 1394 až 1397, tudíž nejméně po dobu asi jednoho desetiletí. Bylo-li tomu skutečně tak, pak o nich přece musíme — zde jistě lze použít tohoto slova — najít zmínky také v moravských písemných pramenech z osmdesátých a devadesátých let 14. století.

Vzpomeňme si jen na sta míst v našich četných urbářích, rozličných účtech, inventářích a jiných písemných pramenech ze 14. století, kde je uvedena

³⁶⁾ Viz H. Buchenau, MBNG XLIII, 1925, str. 115 sl.

³⁷⁾ „Patriciát ovládal samosprávu města a rozhodoval prakticky takřka neomezeně ve všech ... finančních záležitostech města.“ Fr. Graus, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské, II, Praha 1957, str. 106.

³⁸⁾ Fr. Graus v předmluvě mé studie Česká drobná mince, str. 7.

³⁹⁾ Sejbal, I. c., str. 146 a 165.

soudobá drobná mince,⁴⁰⁾ anebo — abychom zůstali u moravských příkladů — kolik zmínek o běžných drobných mincích nalézáme v brněnských městských účtech ve všech letech, z nichž se zachovaly tyto vzácné doklady středověkého městského hospodářství u nás. Tak obsahuje rukopis č. 15 archivu města Brna, brněnský berní rejstřík z let 1362—1377 (1380), téměř v každém roce zmínky o denárech (tj. $\frac{1}{6}$ až $\frac{1}{8}$ pražského groše) nebo haléřích (tj. $\frac{1}{12}$ až $\frac{1}{14}$ groše) s udáním, kolik haléřů bylo počítáno na pražský groš.⁴¹⁾ Není dobře myslitelné, že by mince s IO při své předpokládané dlouhé době ražby nebyly zanechaly v soudobých moravských písemnostech četné doklady o své existenci.

Mince s IO nebyly ovšem ani šestinkami (nebo osminkami) pražského groše, ani jeho dvanáctinkami (nebo čtrnáctinkami), a proto se musíme v zachovaných písemných zprávách ohlížet po drobných mincích, které by se svou vnitřní hodnotou přibližně rovnaly hodnotě mincí s IO. Tu nás čeká překvapení: místo očekávaného častého výskytu takových zpráv — mince s IO měly přece být raženy nejméně po dobu jednoho desetiletí — byla při prolistování písemných pramenů zjištěna dosud pouze jedna ojedinělá písemná zmínka, kterou lze snad uvést v souvislost s mincemi s IO.

Jde o moravskou zprávu z r. 1387, která byla ostatně v naší numismatické literatuře již několikrát uvedena. Čteme v ní o haléřích, „kterýchžto čtyřmetcma [24] za jeden groš platiloby“ popř. německy „der vierundzwanzig ein grossen gelten.“⁴²⁾ Je vlastně s podivem, že jí dosud nebylo věnováno více pozornosti a že ani nebyla podrobena bližšímu rozboru právě z hlediska mincí s IO.⁴³⁾ Kdyby se našla písemná zpráva, která by jednoznačně svědčila o obíhání mincí s IO roku 1387 v Brně, odpadlo by veškeré pracné a vždy více méně nejisté zjišťování doby, kdy byly ukryty nálezy mincí s IO z Kyjova, Hustopečí i Bošovic, a bylo by celkem zbytečné veškeré dohadování se o době jejich ražby. Proto nelze přejít ani ojedinělou moravskou zprávu z r. 1387 pouhou zmínkou a je třeba jí alespoň letmo věnovat pozornost.

Abychom zjistili, o jaké haléře šlo vlastně r. 1387 na Moravě, všimněme

⁴⁰⁾ Stačí tu poukázat na četné příklady, uvedené v mé práci Česká drobná mince, nebo na exkursy v II. díle Dějin venkovského lidu v Čechách od Fr. Grause (pozn. 14).

⁴¹⁾ Např. r. 1362 (fol. 4—4v): „Percepta hallen. dumtaxat 351 1/2 mar. 14. solid., 4or hall. quorum hallensium 12 hall. in collecta perceptione recepti sunt pro grosso“; r. 1377 (fol. 85): „...fecerunt unam summam perceptorum videlicet in toto 2123 sex. 26 1/2 gr. 2 hal.“ B. Mendl, Knihy počtů města Brna z let 1343—1365, Brno 1935, str. 273—4. Doc. dr. Fr. Grausovi, dr. hist. věd, vděčím za laskavé zapůjčení přepisu brněnského rukopisu č. 15.

⁴²⁾ Viz Em. Nohejlová-Prátová, Moravská mincovna markraběte Jošta, NČČsl. IX, 1933, str. 62; Castelin, Česká drobná mince, str. 131; naposled Sejbal, I. c., str. 163. Zpráva pochází z CDM, č. 464 (německý text) a č. 465 (český text).

⁴³⁾ U Sejbala, I. c., čteme k této zprávě pouze: „Pro rok 1387 nacházíme zmínku o haléřích, jichž šlo 24 na jeden pražský groš. Jaká je to drobná mince, která měla tak nízkou hodnotu? Jest jen litovat, že Sejbal nesledoval tuto myšlenku dále (I. c., str. 163).

si poměru oné čtyřadvacetinky k pražskému groši. Podle Sejbala měly pražské groše Václava IV. zrno (množství čistého stříbra) 1,83 g;⁴⁴⁾ čtyřadvacetinka takového groše odpovídala by tedy množství 0,0762 g stříbra. Drobné stříbrné mince doby grošové byly ovšem téměř vždy raženy s nižším obsahem stříbra, než by byl odpovídal teoretickému poměru ke groši. Proto mohly (popř. musily) čtyřadvacetinky groše, rovnajícího se 1,83 stříbra, obsahovat o něco méně než 0,0762 g stříbra, přibližně asi jen 0,065 až 0,068 g stříbra.

Porovnáme-li toto předpokládané množství stříbra ve čtyřadvacetince ze zprávy z r. 1387 s obsahem stříbra v drobných mincích s IO a křížem, najdeme vskutku v jednom případě téměř stejné množství. Podle našeho zjištění je to mince s IO z bošovického nálezu, publikovaná Sejbalem, která má na rubu drobné křížky v koutech stejnoramenného kříže a obsahuje při váze 0,256 g a přibližné ryzosti 250/1000 asi 0,064 g drahého kovu.⁴⁵⁾ Zdálo by se tudíž, že zde máme možnost ztotožnit druh mincí s IO a drobnými křížky v koutech kříže se čtařadvacetinkou citované zprávy z r. 1387. Získali bychom tím důležitý, i když jen zcela ojedinělý doklad o obíhání mincí s IO v r. 1387, tedy právě v době, kdy údajně byly raženy v brněnské mincovně.

Žel, proti této možnosti mluví dvě závažné skutečnosti. Zaprvé: průměrný obsah stříbra (který rozhodoval o poměru drobné mince ke groši) je u mincí s IO a stejnoramenným křížem na rubu mnohem nižší než 0,064 g. Podle našeho zjištění je průměrný obsah stříbra u mincí s IO a křížem přibližně jen 0,0428 g. Takových špatných haléřků musilo ovšem být dáváno za groš více než 24 kusů; mincí s obsahem jen 0,0428 g stříbra bylo počítáno nejméně 36 kusů, ne-li 40 kusů, za pražský groš o 1,83 g stříbra. Roku 1387 byl by se proto sotva našel na Moravě kupec nebo výběrčí daní, který by býval bral haléřky s IO a stejnoramenným křížem na rubu po 24 kusech za pražský groš.⁴⁶⁾

Za druhé nesouhlasí u Sejbala patrně údaj o obsahu stříbra v pražském groši (1,83 g) pro osmdesátá léta 14. století se skutečným obsahem stříbra pražských grošů v těchto letech. Ryzost pražských grošů za jednotlivá období Václavovy vlády není sice ještě přesně známa, přece však víme již dosti bezpečně, že pražský groš měl kolem r. 1379 více stříbra než 1,83 g, totiž asi 2,39 g; teprve asi 25 let později (kolem r. 1405) činil obsah stříbra v groši asi jen 1,77 g.⁴⁷⁾ Je velmi nepodobné pravdě, že by byl obsah stříbra v pražském groši snížen již v prvním desetiletí vlády Václava IV. o více než 20 % proti roku 1379, a proto prozatím nutno počítat s tím, že pražský groš měl v osmdesátých letech

⁴⁴⁾ l. c., str. 117, bez udání pramene.

⁴⁵⁾ l. c., str. 115. Viz naši tab. č. 1.

⁴⁶⁾ Mendlova edice Brněnských městských knih (viz pozn. 41) ukazuje, jak pečlivě sledovali městští výběrčí daní vnitřní hodnotu drobných stříbrných mincí, haléřů, kterými chudší řemeslníci a městská chudina platili daně. Viz k tomu též Castelin, l. c., str. 87, a J. Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny I, Num. sbor. V, 1958, str. 139–140.

⁴⁷⁾ Castelin, l. c., str. 28.

Tabulka č. 1.

Mince s IO	Rub: „m“ v koutech kříže			Rub: „Y“ v koutech kříže			Rub: „I“ v koutech kříže			Rub: „K“ v koutech kříže			Celkem průměr
	Váha	Ryzost	Obsah stříbra	Váha	Ryzost	Obsah stříbra	Váha	Ryzost	Obsah stříbra	Váha	Ryzost	Obsah stříbra	
Hustopeče	Váha	1,693 g : 11 = 0,154 g	1,162 g : 7 = 0,166 g										2,855 g : 18 = 0,159 g
	Ryzost	250/1000	250/1000										250/1000
	Obsah stříbra	0,0385 g	0,0415 g										0,0396 g
Bošovice	Váha		1 = 0,150 g				1 = 0,130 g						0,536 g : 3 = 0,179 g
	Ryzost						250/1000						250/1000
	Obsah stříbra						0,0325						0,0447 g
Soldín	Váha		1 = 0,280 g										1 = 0,280 g
	Ryzost												
	Obsah stříbrň												
Szabadszallás	Váha		1 = 0,210 g										1 = 0,210 g
	Ryzost												
	Obsah stříbra												
sb. Hollschek	Váha		1 = 0,160 g										1 = 0,160 g
	Ryzost												
	Obsah stříbra												
sb. Hanisch	Váha		1 = 0,23 g										1 = 0,239 g
	Ryzost												
	Obsah stříbra												
Celkem	Váha	1,693 g : 11 = 0,154 g	2,201 g : 12 = 0,1834 g				1 = 0,130 g						4,280 g : 25 = 0,1712 g
	Ryzost	250/1000	250/1000				250/1000						250/1000
	Obsah stříbra	0,0385 g	0,0458 g				0,0325 g						0,0428 g

Tabulka č. 2.

Mince s IO a mor. orlicí	I. skupina	II. skupina	III. skupina	Celkem
Průměrná váha	0,310 g	0,336 g	0,329 g	0,325 g
Ryzost	260/1000	274/1000	276/1000	270/1000
Obsah stříbra 1 kusu	0,0806 g	0,092 g	0,091 g	0,0885 g

Mince s IO a křížem	Rub: Písmeno „m“ v koutech kříže	Rub: Písmeno „Y“ v koutech kříže	Rub: Písmeno „I“ v koutech kříže	Rub: Křížek v koutech kříže	Celkem
Průměrná váha	0,154 g	0,1834 g	0,130 g	0,256 g	0,1712 g
Ryzost	250/1000	250/1000	250/1000	250/1000	250/1000
Obsah stříbra 1 kusu	0,0385 g	0,0458 g	0,0325 g	0,0640 g	0,0428 g

14. století ještě přibližně 2,— g stříbra. Čtyřřadvacetinka groše, který se rovnal 2,— g stříbra, byla by měla teoreticky asi 0,083 g stříbra a s obvyklým zhoršením mohla v praxi obsahovat asi 0,075 g drahého kovu. Při této úvaze je velmi nepravděpodobný závěr, vlastně je prakticky vyloučen, že by oněmi čtyřřadvacetinkami naší moravské zprávy z r. 1387 byly naše mince s IO a křížem, jelikož obsahovaly jen něco přes polovinu požadovaného množství stříbra.⁴⁸⁾

Máme však ještě druhou skupinu mincí s IO, známý kyjovský typ s moravskou orlicí na rubu. Nejsou to snad naše čtyřřadvacetinky z roku 1387? Podle našeho zjištění měly kyjovské mince s IO a orlicí průměrně cca 0,0885 g stříbra. Tu máme tedy mince s IO, která se přibližně rovnala svou vnitřní hodnotou hledané čtyřřadvacetince z r. 1387, mince s IO, která měla dokonce ještě více stříbra (0,0885 g), než mohla mít ona neznámá čtyřřadvacetinka (asi 0,075 g). Avšak je nápadná právě okolnost, že mince s IO a orlicí jsou v průměru skutečně hodnotnější, než mohla být čtyřřadvacetinka pražského groše z r. 1387. V našem mincovnictví 14. století (a ani v 15. století) neznám celkem žádný případ, že by drobná mince byla hodnotnější, než odpovídá jejímu poměru ke groši.

Lze si těžko představit, že markrabě Jošt by byl svou drobnou mincí — jinou na Moravě nerazil — vydával lepší (tj. s vyšším obsahem stříbra), než bezpodmínečně musil, anebo že by býval připustil podhodnocení své mince v poměru ke groši ve své zemi. Proto nelze asi ztotožnit ani kyjovský typ mincí s IO a orlicí s neznámou čtyřřadvacetinkou z r. 1387 anebo přinejmenším je — opatrně vyjádřeno — velmi nepodobné pravdě, že by mince s IO a orlicí byly onou neznámou čtyřřadvacetinkou.

Mezi četnými písemnými zprávami z doby Joštovy o drobné minci se tedy našla dosud pouze jediná, o které lze vůbec uvažovat v souvislosti s mincemi s IO. Bližší rozbor této ojedinelé zpráva ukazuje však, že mezi čtyřřadvacetinkou z r. 1387 a mincemi s IO a se stejnoramenným křížem na rubu nemůže existovat vůbec žádná souvislost a že ani u druhé varianty, u mincí s IO a orlicí, nejsou bližší vztahy pravděpodobné.

*

Z našeho šetření vyplývá, že vznikají nové a prozatím nevysvětlitelné problémy a rozpory, považujeme-li mince s IO za brněnské ražby osmdesátých a části devadesátých let 14. století. Bylo by třeba tyto rozpory nejdříve řešit a odstranit, než zařadíme záhadné mince s IO do poloviny Joštovy vlády. Oproti tomu existuje po stránce vnější i vnitřní několik nepopíratelných analogií mezi mincemi s IO a pozdějšími ražbami uherskými a polskými. Analogie jsou tak zřejmé a nápadné, že jejich vysvětlení je jedním z předpokladů pro řešení problému, kdo vlastně razil mince s IO.

⁴⁸⁾ Za pražský groš bylo roku 1387 třeba dát nejméně 42–46 haléřků s obsahem pouze asi 0,0428 g stříbra.

Při našich úvahách nepřihlíželi jsme ani k obsahu nálezů, ani k jejich datování nebo k rozmístění nalezišť na Moravě a v sousedních zemích. Z těchto a mnoha jiných hledisek nutno záhadné mince s IO ještě blíže studovat, než je lze definitivně určit. Můžeme proto svoje úvahy uzavřít citátem, který i dnes ještě velmi dobře vystihuje stav numismatického bádání o mincích s IO: „Byly-li nám dosud oporou našich poznámek nálezy mincí jaksi v pozadí, mění se v otázce Joštových ražeb tento pramen v jakési varovné memento, které nás má chránit před uzávěry tam, kde sám materiál není dostatečně zpracován a znám.“⁴⁹⁾

⁴⁹⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Num. listy X, 1955, str. 110–113.

Карел Кастелин

Метрологические проблемы, касающиеся монет с надписью «IO».

Автор в своей статье занимается анализом мелких серебряных монет XV-го века, имеющих на лицевой стороне инициалы IO под короной, а на оборотной либо моравскую орлину, либо равносторонний крест. Эти монеты в последнее время были приписаны брненскому монетному двору последних двух десятилетий XIV-го века, т. э. эпохи правления моравского маркграфа Йошта.

Автор подробно метрологически исследовал оба типа монет с инициалами IO и определил, что это геллеры, содержащие очень малое количество серебра (0,0385 гр., 0,0428 гр.), чем отличаются от всех мелких серебряных монет конца XIV-го века. Письменные источники об этих геллерах полностью умалчивают. Но с другой стороны, конечно, существуют более близкие формальные и метрологические зависимости между монетами с IO и мелкими монетами XIV-го столетия.

В результате метрологического анализа становится ясным, что монеты с IO нельзя считать чеканенными в конце XIV-го века; они более позднего времени.

Karel Castelin

Au sujet des problèmes métrologiques des monnaies portant les initiales IO

Cet article est consacré aux menues monnaies d'argent du 15e siècle portant au droit les initiales IO surmontées d'une couronne, et sur le revers soit l'aigle-femelle morave, soit la croix grecque. Ces derniers temps ces monnaies ont été attribuées à la Monnaie de Brno comme provenant, selon toute probabilité, des deux dernières décades du 14e siècle, du règne du margrave de Moravie Jošt.

Après avoir examiné d'une manière détaillée les deux sortes de monnaies au point de vue métrologique, l'auteur en arrive à conclure qu'il s'agissait de hellers se distinguant de toutes les menues monnaies d'argent de la fin du 14e siècle par leur mince teneur en argent (0,0885 g, 0,0428 g). Il n'en est pas non plus fait mention dans les documents écrits de la fin du 14e siècle. Par contre, on arrive à constater des rapports métrologiques et de forme évidents avec les menues monnaies provenant du 15e siècle.

Le résultat des recherches métrologiques a amené l'auteur à conclure qu'il ne fallait pas dater ces monnaies de la fin du 14e siècle, mais qu'il s'agissait de frappes d'une période postérieure.

POZNÁMKY K MĚSTSKÉMU MINCOVNICTVÍ
NA MORAVĚ V 15. STOLETÍ

(Tab. VIII)

Válečné události v době husitského revolučního hnutí způsobily městům Brnu, Olomouci, Jihlavě a Znojmu značná vydání, na něž padla velká část městských příjmů. Řemeslná výroba vázla, obchod byl pro nedostatek bezpečnosti podvázán, takže městské řemeslnictvo a obchodnictvo — v tom hlavně patriciát — utrpělo velké škody. Podobně trpělo značně i zemědělství v době bojových akcí.¹⁾ Upadl i zahraniční obchod tím, že sienský koncil r. 1423 vydal nařízení o hospodářské blokadě českých kacířů, zejména však proto, že evropský obchod české země obcházel. Cesta z Norimberka do Polska, vedoucí dříve Čechami a Moravou, změnila nyní směr na Lipsko.²⁾ Avšak nejen výdaje na opevnění a obranu města a úpadek řemesel, obchodu a zemědělství ohrožovaly městské finance; byla to i různá jiná vydání v těchto válečných dobách.³⁾ Lze se tedy právem domnívat, že přetížení městských pokladen v těchto městech vedlo k ražbě vlastní městské mince, a to již od počátků husitského revolučního hnutí a bojových akcí na Moravě. Ražba asi nebyla trvalá, spíše příležitostná podle okamžité potřeby a snad se střídala s ražbou markrabské mince ať Zikmundovy nebo Albrechtovy.

¹⁾ Srovn. J. Dřímál, Husitské revoluční hnutí na Moravě, rukopisný text přednášky v Brně r. 1957, kde jsou další data o rozvrstvení obyvatelstva a o vývoji husitství na Moravě, jež však pro omezený rozsah studie tu nelze uvést. Srovn. též J. Maček, Tábor v husitském revolučním hnutí II, Praha 1955, str. 340.

²⁾ K. Castelin, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471), Praha 1953, str. 153. — J. Pošvář, Nástin dějin brněnské mincovny I., Num. sbor. V, 1958, str. 144n. a literatura tam uvedená.

³⁾ Tak v rejstříku příjmů a vydání města Znojma za r. 1426, rkp. 241/2 (Okresní a městský archiv ve Znojmě, dále jen OMAZ) čteme často se opakující částky vyplácené zvědům vysílaným mezi husity do Čech, do husitských Jevišovic, k vyšetření směru husitského tažení a polohy vojsk; byly placeny i zprávy odjinud, např. z Budějovic a pod.; fol. 50a („Item ... exploratori de Budwicz transmisso X gr., Item Zladkoni in exploracione Bohemica XII gr.“); fol. 55a („Item Zladkoni misso inter Hussitas X gr.“); fol. 61a („Item Zladkoni propter Hussitas Moraviam quo tendant et ubi iaceant XXXVI gr.“); fol. 68b („Item kesero inter boem. in exploracione V β gr., Item Zladkoni versus Telcz XVI gr., Item vno in Jewspicz in exploracione IIII gr.“) aj.

I druhé období bojů, do nichž činně zasáhla moravská města proti Jiřímu Poděbradskému, přineslo jim značné škody a vyprázdnilo městské pokladny. Tak město Brno r. 1454 vynaložilo na opevnění Špilberku 1736 kop grošů.⁴⁾ Vydání Znojma r. 1468 činila 4973 kop grošů.⁵⁾ R. 1477 přijalo na lozuncích v termínu svatojiřském jen kolem 124 kop,⁶⁾ zatímco výdaje jsou zaznamenány částkou přes 212 kop.⁷⁾ Jak patrně, válečné i jiné výdaje znamenaly nesmírné zatížení měst⁸⁾ a zřejmě i v tomto období byly důvodem k městské ražbě mincí,⁹⁾ aniž se města příliš ohlížela na to, zda mají platná mincovní privilegia. Byl to nepochybně důsledek úpadku ústřední vládní moci.

I. Mincovní privilegia

Nejstarší městské mincovní privilegium na Moravě je obsaženo v německy psaném listě císaře Zikmunda z 21. května 1422, svědčícím purkmistru a radě města Olomouce, který v českém překladu zní:¹⁰⁾ „My Zikmund, z boží milosti římský král, za všech dob rozmnožitel říše etc. . . proto dříve jmenovaným purkmistru a radě města Olomouce . . . dovoluujeme mocí tohoto listu, aby takovou stříbrnou minci a haléř takového stupně a zrna a přísady tak dlouho, dokud to neodvoláme a dokud se nám bude líbiti, raziti měli a mohli, jakož naše mince v Brně tentokrát se razí, zcela nerušeně, a ukládáme tudíž hejtmanu, kterýž nyní jest nebo budoucně bude, a purkmistrům, radám a měšťanům vůbec našich měst markrabství moravského, našim věrným milým, aby takovou minci, kterou dříve jmenovaní v Olomouci, jak je předepsáno, budou raziti, připoústěti a ji od nich za takovou brali.“

Toto mincovní povolení pro Olomouc je důležité v několika bodech. Především se jím uděluje městu Olomouci právo razit městskou minci, tj. peníze a haléře až do odvolání tohoto povolení. Má to být mince stříbrná takového

⁴⁾ Archiv města Brna (dále jen AMB), rkp. 43, fol. 35a obsahuje text listu Ladislava Pohrobka z r. 1454, kde se potvrzuje, „daß Sy (tj. Brněňští) vber alle müer vnd arbit am beraitin gelt avf das obgenant...Ssloß Spilberg sibentzehenhundert vnd Sechs vnddreissig grosschen avfgegeben haben...“

⁵⁾ A. Verbík, Městské peněžní hospodaření v Brně a ve Znojmě v 15. století, rukopis dipl. práce na Filosof, fakultě v Brně 1957, str. 36 podle rkp. 246 (Kniha počtů z r. 1468/1469, OMAZ, fol. 1b a d.)

⁶⁾ OMAZ, rkp. 247/2, Registrum unius losunge pro termino Sancti Georgii de anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo, fol. 3b, 6a, 7b, 9a.

⁷⁾ Tamtéž, fol. 25b.

⁸⁾ Viz Dřímál, str. 7 a d.

⁹⁾ K tomu srovn. Em. Nohejlová-Prátová, Numismatické památky doby husitské, ČNM 1951, str. 32.

¹⁰⁾ Český překlad tu otištěný byl mnou pořízen z německého originálu, uloženého v Archivu města Olomouce (dále jen AMO), list č. 3881, jenž byl otištěn v mém článku „Mince v Olomouci v 15. století“, ČMM 1958, str. 178 a 179, pozn. 7.

druhu a jakosti, jakou razí Zikmund toho času v Brně. Taková mince pak má být brána všeobecně ve všech moravských městech. Její platnost není tedy omezena jen na Olomouc. Zároveň je toto privilegium dokladem pro ražbu Zikmundovy mince v markrabské mincovně v Brně.¹¹⁾

Jak dlouho bylo toto privilegium pro Olomouc v platnosti, není známo. V kodexu Václava z Jihlavy čteme k r. 1430 zápis:¹²⁾ „Sigismundus etc. Rex indulsit civibus Olomucensibus monetam parvam fabricare sicut in Brunna fabricatur usque ad ipsius revocationem.“ Podle mého názoru je to buď doklad o tom, že mincovní privilegium pro Olomouc bylo opět obnoveno a že r. 1430 jim byla povolena ražba, tentokrát však jen drobné mince (snad haléřů), podle brněnského vzoru až do odvolání nebo je tak zachycen platný stav podle privilegia z r. 1422, které platilo dále.¹³⁾ V každém případě je to k r. 1430 svědectví o ražbě olomoucké městské mince podle brněnského vzoru a zároveň doklad o činnosti brněnské mincovny v té době.

Další dochované mincovní privilegium máme pro město Brno z 19. července 1457, jehož latinský originál je uložen v Archivu města Brna.¹⁴⁾ Tímto privilegiem byla městu Brnu povolena ražba „mince veřejného tvaru s odznaky markrabství moravského, jakož v Brně za předešlých časů mincíři našich předků byli zvyklí bít, zhotovovati a raziti“. Výslovně se mluví o dvou druhích mincí, totiž o penězích (nummi) a haléřích (hallenses). Žádá se, aby mince měly povinnou a obvyklou váhu a vyzkoušenou jakost. Jejich platnost se měla vztahovat na všechny královské země. Brněnské městské mince měly tedy být brány nejen na Moravě, ale i v ostatních zemích koruny české a uherské, stejně jako jiné mince shodné jakosti. Městu Brnu bylo zároveň povoleno používat zařízení a dílen královského domu v Brně, kde byla mince dříve obvykle ražena.

Poněkud nepřehledná byla situace ve Znojmě. Dochované mincovní privilegium je obsaženo v listině krále Jiřího z Poděbrad, vydané v latinském jazyce v Praze dne 29. března 1462.¹⁵⁾ Povoluje se tu Znojmským, „aby tím

¹¹⁾ Srovn. též Em. Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově r. 1942 (mince s IO), NČČsl. XIX, 1950, str. 108.

¹²⁾ AMO, rkp. 1540, fol. 5a.

¹³⁾ Nohejlová-Prátová, l. c., str. 108, pozn. 136.

¹⁴⁾ AMB, sb. listin. Český překlad, který jsem pořídil z latinského originálu, byl otištěn v článku „Brněnské mincovní privilegium z roku 1457“, MNZ č. 3, 1957, str. 20. Celý latinský text je v mém článku „K 500. výročí brněnského mincovního privilegia“, Num. listy XII, 1957, str. 93. Viz též můj Nástin, str. 151.

¹⁵⁾ Latinský originál tohoto privilegia není dochován. Je znám pouze z opisu ve znojemské městské knize (OMAZ, rkp. 287/2, fol. 100–102). Jiný text s odchylnou transkripcí a některými slovními změnami je obsažen v tzv. Hübnerově archivu (OMAZ, Hübnerův archiv, A sv. 18). Dále je znám německý text tohoto privilegia, datovaný dne 20. března 1462, dochovaný v Archivu Národního musea v Praze (sign. F 260a), jehož část otiskla Nohejlová-Prátová (Nález v Kyjově, str. 112). Nesouhlas v datování jsem vysvětlil tak, že německý

způsobem, jakož dřívějšího času minci zhotovovali, mohli ji dělati a bítí a to od přítomného času jen po jeden rok“. Naráží se tu na nějaké dřívější povolení, nyní neznámé. Rovněž z listu znojmského Ondřeje Rybníkáře z 20. května 1460 je patrné, že král dovolil Znojmu raziti drobnou minci.¹⁶⁾

K těmto privilegiím je nepochybně třeba uvést ještě text úpravy mince na Moravě r. 1460, která se podle mého mínění vztahovala také na městskou minci. Byla usnesena na sněmu v Brně dne 24. května 1460 a její německý text se dochoval ve znojmském kopiáři.¹⁷⁾ Jde zřejmě o podobnou úpravu jako v Čechách, kde po jejím schválení na sněmu v Praze o suchých dnech vánočních r. 1459 došlo k vyhlášení příslušných opatření dne 2. ledna 1460. Pod trestem smrti byl zakázán dovoz cizí drobné mince a vývoz dobrých českých peněz i kovu ze země. Cizí špatné drobné mince se nesmělo používat na trzích, na což dozírali zvláštní královští dozorcí, kteří prováděli kontrolu v branách při dovozu a vývozu zboží a podobně i na trzích. Šlo hlavně o vymýcení rakouské „černé“ mince. Na Moravě došlo k zákroku proti špatné drobné minci až v květnu r. 1460. Nařizovalo se tu, aby berné i neberné mince byly veřejně vystaveny, aby každý věděl, které lze brát. K berným patřily peníze se štítky a staré haléře s dobrou přísadou. Není zcela jasno, zda k penězům se štítky se počítaly též městské mince — brněnské totiž žádný štítek neměly — nebo mince s rakouským štítkem, jež se považovaly za dobré. Zdá se však, že mezi berné peníze patřila i městská mince, protože hojně obíhala spolu s jinými drobnými penězi. Je totiž možné, že feudální šlechta na venkově se zdráhala brát minci moravských měst jako rovnocennou jiné drobné minci přes výslovné nařízení, obsažené v brněnském městském privilegiu z r. 1457. Proto bylo znovu v úpravě z r. 1460 nařizováno, že berná mince, tedy i městská, má být platidlem i na venkově, nejen ve městech na trzích a v krámech při prodeji životních potřeb. Rovněž pak musí být přijímána při prodeji zemědělských výrobků z venkova do měst. Byl stanoven poměr staré mince k nové jako 1 : 1, při čemž „nová“ mince není blíže označena. Snad je to kruhová mince na rozdíl od staré čtyřhranné.

V nařízení je rozpor, ježto se tam praví, že „jiné (peníze) nového ražení nemají býti brány“, níže je pak stanoven vzájemný kurs staré a nové mince a

text je překladem latinského originálu a byl pořízen později, při čemž při prepisování byla číslice, vyznačující datum, omylem přepsána na 20 místo správně 29, neboť 9 bývá často velmi podobná 0. Poukazuji tu na článek „Znojmské mincovní privilegium z r. 1462“, Podyjí, Sborník pro mušejní a vlastivědnou práci, Znojmo 1958, kde je také otisknů můj český překlad celého privilegia (str. 23–24) a latinský text (str. 26–27, pozn. 14).

¹⁶⁾ OMAZ, rkp. 277/2, str. 119. Z jiných pramenů je zřejmo, že Znojmeští tehdy jednali se Smílem z Bítova o půjčku 1000 zlatých, aby mohli začít s ražbou, o čemž jsem pojednal v článku „Úprava mince na Moravě r. 1460“, Num. listy XIII, 1958, str. 85 a d.

¹⁷⁾ OMAZ, rkp. 277/2, str. 120. Německý text přetištěn u F. Palackého, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad (1450–1471)*. *Fontes Rerum Austriacarum* II., sv. 20, Vídeň 1860, str. 225 a 226, č. 221. Můj český překlad viz „Úprava mince na Moravě r. 1460“, str. 83.

nařizováno brání staré i nové mince na venkově. Rovněž je určen poměr staré i nové mince v groších na zlatý (32 : 1). Uvedený rozpor lze snad vysvětlit tak, že i mezi novou mincí byly některé peníze neberné a na ty platil výslovný zákaz.

Neberné peníze nesměly být vůbec v oběhu nejen v obchodním styku a na trzích, ale ani v právních věcech a v soudním řízení se jich nesmělo používat. Bylo nařizováno, aby byly dopraveny do mincovních dílen v Brně, Olomouci a ve Znojmech. Jihlavská mincovna nebyla patrně v té době v provozu snad proto, že Jihlava byla r. 1458 při obležení silně poškozena a její blahobyť na delší dobu zničena.¹⁸⁾

Je třeba si ovšem uvědomit, že vydání privilegia samo o sobě není dokladem o ražbě městské mince. Víme, že Jihlava razila svou minci, ale mincovní privilegium se nedochovalo. Snad ani nebylo vydáno. Znojmo pak razilo i po r. 1463, ač mincovní povolení bylo v privilegiu omezeno jen na rok. Privilegium císaře Fridricha z 19. června 1467 pro čtyři moravská města (Olomouc, Znojmo, Brno a Jihlavu) jako spojence Zelenohorské jednoty pak pravděpodobně vůbec nevstoupilo v život.¹⁹⁾ Přece však je, myslím, dokladem o existenci městské mince v těchto městech, protože znamenalo nepochybně potvrzení dosavadního stavu.

II. Písemné zprávy o městské minci

Královská města Brno, Olomouc, Jihlava a Znojmo byla brzy po r. 1420 na straně Zikmundově v boji proti husitům. Porážky Zikmundových vojsk v Čechách znamenaly vždy zvýšené nebezpečí pro tato města ze strany moravského husitského venkova i od husitských vojsk, pronásledujících poraženého Zikmunda na Moravu. Zikmund a po něm i Albrecht, který získal Moravu od Zikmunda r. 1423, byli příliš zaneprázdněni vedením války proti silám husitského revolučního hnutí, takže v tomto období mohla tato města sáhnout k ražbě vlastní mince, aniž musila vyčkat vydání příslušného privilegia, potřebovala-li získat prostředky k vlastní obraně. Z téhož důvodu se zase ujal ražby mince v těchto městech Zikmund nebo po něm Albrecht. Jen tak je možno si vysvětlit skutečnost, že v mincovním privilegiu z r. 1422 pro Olomouc je zmínka o Zikmundově ražbě v Brně a že olomoucká městská mince má být ražena zcela podle vzoru Zikmundových ražeb v brněnské mincovně. Patrně také se oba druhy těchto mincí nijak od sebe nelišily. Ze Znojma je jakási stopa po mincovně z r. 1421 ve zprávě o písaři v minci.²⁰⁾ V Jihlavě pak v dru-

¹⁸⁾ R. Dvořák, *Dějiny Moravy*, Brno 1901, str. 335 a d.

¹⁹⁾ E. M. Lichnowsky, *Geschichte des Hauses Habsburg*, Vídeň 1843, 107, reg. č. 1182. — Srovn. Nohejlová-Prátová, *Nález v Kyjově*, str. 110, pozn. 152.

²⁰⁾ OMAZ, rkp. 96, fol. 9a: „Item alz Johannes schreiber im münzchhof des leonhards polliers son...“

hém desítiletí 15. století podle popisu Jihlavy, připojeného k učebnici rétoriky jihlavského původu, razili minci podle vzoru Vratislavských a Svídnických dva měšťané Jan Magdalenin a zlatník,²¹⁾ jehož jméno není uvedeno. R. 1425 je tu zapsán jako poplatník „Jorg preenner sartor“.²²⁾ Snad se tu preněť Jiří vrátil k svému původnímu řemeslu, když tam městská ražba ustala.

Z těchto kusých zpráv je možno soudit, že krátce po r. 1420 byly v činnosti — třeba dočasně — mincovny v Brně, Olomouci, Jihlavě a Znojmě. Městská byla nesporně mincovna v Olomouci. Také v Jihlavě podle uvedené zprávy lze soudit na městskou ražbu. O mincovně ve Znojmě je jen jediná zpráva. Snad tam razil Zikmund, snad město samo. O brněnské mincovně není pochyb, že byla ve zprávě Zikmundově r. 1422, ale snad i dříve a rovněž že byla v činnosti i později, kdy tam razil Albrecht. Dokladem jeho ražby je patrně známý zápis Niclase Granera v tzv. mikulovském kodexu z doby kolem roku 1424—1427, kde je zmínka o nových brněnských penězích.²³⁾ Do té doby spadá i Albrechtův list z 22. září 1426, v němž píše purkmistru a radě města Brna, že k 200 hřivnám stříbra, které přál Haškovi z Valdštejna ke zmincování, popřál mu ještě dalších 100 hřiven. Nařizuje současně, aby purkmistr a rada Haškovi v tom pomáhali a radili, aby mohl těch 100 hřiven stříbra zmincovat a zaplatit lidem, kterým je dlužen.²⁴⁾ Listem z 9. prosince 1426, daným ve Vídni, pak odpovídá Albrecht městu Brnu ohledně zesílení posádky a při tom se zmiňuje o svém úmyslu razit v Brně svou minci. Brněnským vzhledem k tomu, co psali o ražbě mince, dává o tom vědět a žádá, aby mu to neměli za zlé.²⁵⁾

Z obsahu obou listů lze soudit, že v Brně razili v té době asi střídavě, snad na základě dohody, jednak Albrecht jako moravský markrabí, jednak město Brno. Zároveň se tu shledáváme s povolením ražby soukromé osobě. Z tohoto povolení pak se dá usuzovat, že Albrecht se považoval za mincovního pána a že snad dával městu Brnu od případu k případu povolení k ražbě městské mince.

Tyto doklady ze všech čtyř měst z počátku druhého desítiletí 15. století je možno zhodnotit v tom smyslu, že mincovny v těchto městech byly v činnosti a že pracovaly snad střídavě pod markrabskou nebo městskou správou. Alespoň tu nebyla tendence, aby obojí ražby byly odlišné, vždyť Zikmund naopak nařídil, aby olomoucká městská mincovna razila tytéž mince jako jeho mincovna v Brně. Tento stav, uvážíme-li všechny okolnosti, byl ostatně zcela přirozený. Válečné události nutily k produkci mince, protože bylo třeba peněz na

²¹⁾ F. Hoffmann, Měnové poměry v Jihlavě v první polovině 15. století, Vlastivěd. sborník Vysočiny II, Jihlava 1958, str. 65 podle Candela Rhetoricae. Eine Anleitung zum Briefstil aus Iglau, vyd. W. Wattenbach, Archiv f. Kunde öster. Geschichtsquellen, sv. XXX.

²²⁾ Hoffmann, str. 65, pozn. 24.

²³⁾ Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově, str. 109. — Castelin, Česká drobná mince str. 169 sl.

²⁴⁾ AMB, orig. převzatý z tzv. Nové sbírky č. 56/5.

²⁵⁾ AMB, sb. listin.

válečné účely. Nerazil-li tedy Zikmund, popřípadě Albrecht, razila v jejich nepřítomnosti a s jejich souhlasem města.

Později v první polovině 15. století je zpráva o ražbě městské mince z Olomouce z r. 1430, kde v zmíněném již kodexu Václava z Jihlavy je zapsáno, že císař Zikmund dovoluje Olomouckým ražbu malé mince (moneta parva), jak je ražena v Brně a to až do odvolání.²⁶⁾ Jakousi stopou mincovní činnosti může být i zápis z r. 1434,²⁷⁾ kde je zmínka o 2 florénech pro preněť. V r. 1435 čteme o 10 markách haléřů s orlicí a o jakémsi zmatku s touto mincí.²⁸⁾

Z Jihlavy nemáme z té doby zpráv o ražbě v jihlavské mincovně. Naopak z archivních záznamů v jihlavských městských knihách o prodejkách či odkazech minciřských nebo pregéřských stolic v kutnohorské mincovně z období 1426—1455 je možno soudit, že jihlavská mincovna nebyla v činnosti, protože bohatí měšťané ukládali své peníze do podílů na stolicích kutnohorských.²⁹⁾

Rovněž ze Znojma nemáme pro tuto dobu doklady o mincovní činnosti. Jinak tomu bylo v Brně. Kromě již uvedeného dokladu z r. 1430, platného jinak pro Olomouc, známe listinu z 19. ledna 1434, v níž Ondráček, spoluměšťan v Brně, potvrzuje, že přijal od purkmistra a rady města Brna 25 kop brněnské mince.³⁰⁾ Dále je třeba uvést dosud neznámé zprávy o brněnské minci z let 1438 a 1439. Jde především o opis listiny z r. 1438, kde je řeč o 17 kopách grošů pražské mince a moravského čísla a měny nebo malých penězích brněnské mince, které mají obecný běh v moravské zemi.³¹⁾ V kopii listiny z r. 1439 je uvedeno 9 marek pražských grošů moravského čísla a rázu nebo černé brněnské mince v té době na Moravě berné a mající obvyklý kurs.³²⁾ Jiná listina v českém znění jmenuje „jedenácte hřiven grošů dobrých stříbrných rázu pražského a čísla moravského nebo černých peněz drobných, ježto v ta časy obecný běh v Moravě jměti budú“.³³⁾ Je pravděpodobné, že i tu jsou míněny brněnské ražby jako v předchozí listině. K 14. dubnu 1441 čteme údaj „pět malých kop peněz brněnských“.³⁴⁾ Nepřímý doklad o činnosti brněnské mincovny kolem

²⁶⁾ AMO, rkp. 1540, fol. 5a.

²⁷⁾ AMO, rkp. 164, fol. 80a.

²⁸⁾ AMO, rkp. 164, fol. 34b: „Anno uts. hat Niklas Vogl X mark Adlerpfennig eingelegt wol vier wochen ee dann der werren in dieselb muncz kumen ist...“

²⁹⁾ Viz např. Městský a okresní archiv v Jihlavě (dále MOAJ), rkp. A/III, fol. 149a, 155a, 160a, 192a, 245b, 257b.

³⁰⁾ AMB, sb. listin.

³¹⁾ AMB, rkp. 41, fol. 45a: „... sibenczehen schok groß prager Munßze vnd Merherischer czal vnd werung oder kleyn gelde Brunner Munßze...“

³²⁾ AMB., rkp 41, fol. 47a: „... nouem marcas grossorum denariorum pragensium morauici num. et pagamenti seu nigre monete Brunnensis intra Moraviam tunc tradibilis et cursum consuetum habentis...“

³³⁾ AMB, rkp. 41, fol. 48a.

³⁴⁾ AMB, sb. listin.

r. 1442 podává městská kniha „Antiquus liber fundi civitatis Brunnensis“, kde je jako poplatník zapsán preněř Michal a kde čteme o městišti minciře Filipa.³⁵⁾ Z těchto zpráv je možno soudit na souvislou nebo aspoň živější činnost brněnské mincovny.

Koncem poloviny 15. století a později jsou doklady zřetelnější. Do této doby spadá vydání mincovních privilegií pro jednotlivá města a z archivních dokladů je zřejmo, že v druhé polovině století jsou městské mincovny v činnosti. Ve Znojmě však ještě r. 1446 byl v platnosti zákaz zlatníkům rýt mincovní razidla, jak je patrné z příslušného ustanovení zlatnického pořádku,³⁶⁾ neboť to je právem markraběte, který je může zhotovovat pro svou mincovnu. V té době zřejmě nelze počítat ve Znojmě s městskou ražbou. Povolení k ražbě městské mince se Znojenským dostalo až r. 1460, jak je zřejmo ze zmíněného již listu Ondřeje Rybníkáře z 20. května 1460 panu Smilovi z Lichtenburka³⁷⁾ o půjčce 1000 zlatých k zahájení ražby. Mincovna byla s obtížemi dána do provozu a z r. 1461 již jsou dva písemné doklady o mincmistru Stegerovi.³⁸⁾ Zdá se, že potřebné stříbro pro mincovní dílo bylo získáno od Michla, hraběte z Hardeku.³⁹⁾ Brzy nato pak Znojemští získali r. 1462 mincovní privilegium, vlastně potvrzení dosavadního oprávnění, avšak na jeden rok.

K r. 1468 máme doklad o městské ražbě ve Znojmě v zápisu dluhu ve výši XV fl., který byl postoupen mincovně⁴⁰⁾ a jiného dluhu ve prospěch mincovny v částce 17 kop bez 10 grošů.⁴¹⁾ V tomto roce čteme o znojenské minci v seznamu vybraných dávek: „Item monete Znoymen. CLXXIX^β“.⁴²⁾ Od února 1468 do února 1469 se pak dochovaly zápisy o týdenním příjmu ze znojenské mincovny.⁴³⁾ Verbík spočítal,⁴⁴⁾ že za toto období bylo vybito drobné mince asi za 2200 kop grošů. Výkony znojenské mincovny se pohybovaly týdně od 2 kop do částek přes 100 kop. Nejvyšší výkon byl zaznamenán v sobotu po sv. Lucii 1468 ve výši 129 kop. Byla ražena bílá mince (in albis ex moneta), jež někdy nebyla — snad ve spěchu — ani bílena (např. v sobotu po sv. Janu Křtiteli). Zhusta byly raženy jen oboly. Počítáme-li, že na groš šlo 7 městských peněz, můžeme vypočítat kapacitu znojenské mincovny. Při výkonu kolem 100 kop týdně to bylo 42.000 peněz. Při nejvyšším výkonu 129 kop grošů pak něco přes 54.000 peněz. To znamená denní výkon 7000—9000 peněz, po-

³⁵⁾ AMB, rkp. 8, fol. 104.

³⁶⁾ OMAZ, rkp. 287/2, fol. 171b.

³⁷⁾ OMAZ, rkp. 277/2, str. 119.

³⁸⁾ OMAZ, rkp. 277/2, str. 124 (list z 25. února 1461) a str. 131 (list z 1. září 1461).

³⁹⁾ OMAZ, rkp. 277/2, str. 124.

⁴⁰⁾ OMAZ, rkp. 246 na obálce: „...eo debito, quod concessit ad monetam XV fl...“

⁴¹⁾ OMAZ, rkp. 246, fol. 2b: „...ad monetam XVII β X' gr...“

⁴²⁾ OMAZ, rkp. 246, fol. 1b.

⁴³⁾ Údaje byly podle Verbíka (l. c., str. 79) napsány na zvláštním lístku, vloženém do rkp. 246, který mi patrně unikl.

⁴⁴⁾ L. c. str. 35, 79.

čítáme-li, že v neděli se nepracovalo. Jakkoli se zdá tento výkon hodně vysoký, stačilo k němu jen několik zručných minciřských dělníků při 10—12 hodinové práci. Při propočtu ročního výkonu znojenské mincovny ve výši 2200 kop docházíme pak k částce 924.000 kusů peněz. Bylo to nepochybně mnoho, víme-li, že denní mzda dělníka (r. 1442) byla 9—10 peněz.⁴⁵⁾

O znojenské mincovně máme pak doklady i z pozdější doby. Tak je výslovná zmínka o ní k r. 1477.⁴⁶⁾ Na znojenskou minci ukazují i dva zápisy z r. 1481.⁴⁷⁾ O znojenských peněžích čteme r. 1485.⁴⁸⁾ Zmínky o nich jsou jistý skryty i jinde pod výrazy „gelt“ apod.

Z Jihlavy je nepochybný zápis o městské minci z r. 1463.⁴⁹⁾ Je pak otázka, zda je možno předpokládat, že městskou mincí je míněna také „mince obecně běžná“ (moneta communis). Údaje o obecné minci máme v r. 1463, kdy je doložena „dobrá mince městské měny v Jihlavě“, ale i v r. 1464⁵⁰⁾ a 1465.⁵¹⁾ Je tedy velmi pravděpodobné, že v těchto případech jde také o městskou minci. Ale zcela shodně, totiž „moneta communis“, je označována i mince r. 1462⁵²⁾ a r. 1459.⁵³⁾ Pak bychom měli doklad o městské minci i pro tato léta. Je ovšem možné, že v období před r. 1463 je míněna jihlavská mince z dřívějších dob, která stále ještě obíhala. Jihlava totiž velmi utrpěla válečnými událostmi a v nařízení o úpravě mince z r. 1460 není jihlavská mincovna uváděna mezi těmi, kam lze odvádět špatnou minci, která má být vzata z oběhu. Je tedy pravděpodobné, že s novou ražbou bylo počato až v r. 1462 nebo 1463. Mnohem více zpráv o městské minci jihlavské je až z let 1489—1495. Tyto zprávy mluví zcela jasně o městské měně.⁵⁴⁾ Tak z r. 1489 lze uvést tři takové údaje. Podobně jsou nepochybné údaje z r. 1490, 1491 a 1493. Rovněž z roku 1495 je několik zcela jasných případů. Ne již zcela výslovný je zápis z r. 1497.⁵⁵⁾ Archivní prameny nám tedy dokládají městskou ražbu v Jihlavě krátce před r. 1460, avšak ne zcela bezpečně, a pak až snad v r. 1462 či 1463 a něco později. Toto období by však nevykazovalo příliš živou ražební činnost, jež byla vydatnější až koncem 9. a v posledním desetiletí 15. století.

Z Olomouce máme jen zcela málo nepochybných dokladů o městské minci v tomto období. Snad jsou skryty pod jinými daty a údaji jako „gelt“,

⁴⁵⁾ OMAZ, rkp. 242/2, fol. 46a, 54a, aj.

⁴⁶⁾ OMAZ, rkp. 96, fol. 60b, 61a.

⁴⁷⁾ OMAZ, rkp. 96, fol. 67a, b.

⁴⁸⁾ OMAZ, rkp. 96, fol. 70b.

⁴⁹⁾ MOAJ, rkp. A/III, fol. 288b.

⁵⁰⁾ MOAJ, rkp. A/III, fol. 288a.

⁵¹⁾ MOAJ, rkp. A/III, fol. 292b.

⁵²⁾ MOAJ, rkp. A/III, fol. 285a, b, 286a; rkp. A/IV, fol. 157b.

⁵³⁾ MOAJ, rkp. A/III, fol. 277a.

⁵⁴⁾ MOAJ, rkp. A/V, fol. 76b, 77a, 84a, b, 87a, b, 91a, 98a, 103b, 104a, 106a, 107b.

⁵⁵⁾ MOAJ, rkp. A/V, fol. 132b. Blíže viz mou studii „Jihlavská mincovna“, Vlastivěd.

sborník Vysočiny, II/1958 str. 49 a 50.

„münz“, „pecunia“ apod., kde písař vzhledem k obecně užívané městské měně nepovažoval za nutné ji zvláště zdůrazňovat. Jasně je městská měna označena v zápise z 21. listopadu 1448, a to dvakrát.⁵⁶⁾ Jiný doklad je z r. 1449.⁵⁷⁾ Z dodatku je patrné, že tu výraz „geld“ znamená jasně městskou měnu. Podobných údajů, kde však není městská měna výslovně jmenována, nýbrž kde se mluví o běžné minci, jsem uvedl celou řadu pro období 1431—1499.⁵⁸⁾ Jsou to ovšem doklady jen pravděpodobné. Že stará olomoucká mince obíhala dále, lze usuzovat z testamentu Petra Krautstengla z r. 1469,⁵⁹⁾ kde se mluví o staré olomoucké minci. Z těchto údajů se zdá, že v Olomouci byla městská mince ražena jen krátce kolem r. 1450.

Z Brna máme zprávy o ražbě městské mince již z r. 1446, kdy je v městské knize doložen „Ulricus antiquus iuratus et magister monete“.⁶⁰⁾ Je to zároveň případ, kdy funkce městského radního je spojena s úřadem mincmistra. V této době byla tedy v Brně v činnosti městská mincovna, jejíž funkce byla potvrzena privilegiem Ladislava Pohrobka z 19. července 1457. K r. 1459 čteme pak v seznamu členů městské rady opět o městském mincmistru (Nicolaus Munzmeister).⁶¹⁾ V roce 1460 je dvakrát připomínán jako „Polzmacher protunc magister monete“ a „Polzmacher dierzeit Munczmeister ze Brunn“.⁶²⁾ Doklad o činnosti mincovny je dále z r. 1469,⁶³⁾ kde je o ní zmínka v testamentu Mikuláše Perchfunda a ze zápisu o sporu brněnských minciřů s minciři svídnickými a krakovskými.⁶⁴⁾ K r. 1477 se dočítáme znovu o mincmistru Mikuláši.⁶⁵⁾ Brněnská mince je uváděna v zápise z r. 1475, kde je řeč o brněnských groších a brněnské minci, rovněž i o brněnských markách.⁶⁶⁾ Záznam o brněnských groších je nezvyklý, protože lze stěží připustit, že v městské mincovně byly raženy groše. Vyskytuje se však dvakrát a v souvislosti s ním údaj o dvou kopách brněnských peněz a vídeňských groších. Z téhož roku je také doklad

⁵⁶⁾ AMO, rkp. 164, fol. 165a.

⁵⁷⁾ AMO, rkp. 164, fol. 127b.

⁵⁸⁾ AMO, rkp. 164, fol. 72b, 4b, 5a, 34a, 82b, 124b, 164b, 87b, 209a, 196a, 131a, 172b, 49a, 175a, 141a, 14b, 133a, 222b, 87b a j. Blíže můj příspěvek „Mince v Olomouci v 15. století“, ČMM 1958, str. 180—183.

⁵⁹⁾ AMO, rkp. 164, fol. 106b. Viz Em. Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově, str. 108, pozn. 138.

⁶⁰⁾ AMB, rkp. 48, fol. 358. Na věci nic nemění, byl-li snad konšelem starobrněnským, protože Staré Brno vlastní mincovnu nemělo. Myně J. Mezník, MNZ, č. 7/1961, str. 47.

⁶¹⁾ AMB, rkp. 48, fol. 375a.

⁶²⁾ AMB, rkp. 48, fol. 381, 382.

⁶³⁾ AMB, rkp. 48, fol. 395.

⁶⁴⁾ AMB, rkp. 48, fol. 394. Srovn. Nohejlová-Prátová, Nález v Kyjově, str. 110, pozn. 150.

⁶⁵⁾ AMB, rkp. 9, fol. 8.

⁶⁶⁾ AMB, rkp. 48, fol. 416: „...XXIII gr. Brünner. Item ... II Schock Brünnergelt... III flor. et II mark Brünner...“.

o 20 hřivnách orlic (XX marc adler).⁶⁷⁾ Další doklad o brněnské minci je z r. 1478, kde je uvedeno 6 kop brněnské mince.⁶⁸⁾ R. 1487 je znovu jmenován mincmistr Mikuláš⁶⁹⁾ a k r. 1493 čteme o mincmistru či minciři Křišťanovi.⁷⁰⁾ Z dat o brněnské mincovně je možno soudit, že ražba městské mince počala někdy před r. 1450 a pokračovala — patrně s přestávkami — až snad do konce století.

Shrneme-li nyní zprávy o městské ražbě na Moravě, docházíme k těmto závěrům: Po r. 1420 byly na Moravě v činnosti mincovny v Brně, Olomouci, Jihlavě a Znojmě. Městské byly mincovny v Olomouci a patrně v Jihlavě. V brněnské razil Zikmund a po něm Albrecht. Město Brno však patrně se souhlasem Albrechtovým razilo střídavě s ním městskou minci. Mincovna ve Znojmě v té době pracovala patrně pod správou Zikmundovou nebo Albrechtovou, avšak zřejmě jen krátce. Krátké bylo také ražební období v mincovně jihlavské. V Olomouci se však ražba protáhla asi až do 4. desíletí. Zprávy z Brna však ukazují na pokračující ražbu — třeba snad s přestávkami — až do poloviny století, kdy však krátce před r. 1450 je nutno uznat výlučně městskou správu v mincovně, která pak trvala do konce 15. století.

V ostatních mincovnách ožila ražba výlučně městské mince kolem poloviny století. Městu Znojmu se dostalo mincovního povolení r. 1460, později ve formě privilegia r. 1462, což však nevyklučovalo dřívější činnost mincovny. Zprávy o znojenské minci se vyskytují až do r. 1485. Jihlava nedostala mincovní privilegium — alespoň není známo —, razila však v 2. polovině století zřejmě svou minci, jak lze seznat z archivních dokladů z r. 1463 a později. Hojnější jsou zprávy z let 1489—1495, takže v Jihlavě je snad možno počítat s dvěma ražebními periodami, s první kolem r. 1463, s druhou pak koncem století. V Olomouci byla v provozu městská mincovna opět krátce před r. 1450 a razila snad až do r. 1460, kdy je o ní řeč v nařízení o úpravě mince na Moravě, kde však není uvedena mincovna jihlavská. Je ovšem možné, že „dílny“ v tomto nařízení je třeba považovat za směnárny či tavírny mince, které však byly zpravidla spojeny s mincovnami. Nebyla-li tedy jihlavská „dílna“ jmenována r. 1460, nebyla tam patrně ani mincovna. Je pak sporné, zda v Olomouci nebyla r. 1460 již jen směnárna jako pozůstatek bývalé městské mincovny.

Z nařízení o úpravě mince r. 1460 pravděpodobně vyplývá, že novou minci je tu rozumět městskou kruhovou minci, která obíhala vedle staré černé mince čtyřhranné a snad novou minci rakouskou se štítkem. Pokud stará mince byla tímto nařízením uznána za bernou, byl stanoven vzájemný kurs 1 : 1. Proto bylo uloženo, aby i kruhová městská mince byla brána na venkově, jak

⁶⁷⁾ AMB, rkp. 48, fol. 416.

⁶⁸⁾ AMB, rkp. 48, fol. 424: „...VI schock brünnergelt...“

⁶⁹⁾ AMB, rkp. 24, fol. 4.

⁷⁰⁾ AMB, rkp. 48, fol. 525.

to ostatně určovalo brněnské privilegium z r. 1457 a znovu znojemské z r. 1462. O tom ostatně bylo pojednáno již shora.

Je třeba se zmínit ještě o minci uveřejněné F. Dworschakem a nejnověji opět J. Sejbalem, na níž orlice má v prvním štítku S nebo G.⁷¹⁾ Jde o ojedinělý exemplář snad ze starého nálezu, uložený ve vídeňském mincovním kabinetě. Nedávno však byla získána tato vzácná mince s písmenem G i Moravským museem v Brně ze soukromé sbírky.

Závěrem pak je třeba ještě zdůraznit poznatek, že v první polovině 15. století nebylo rozdílu mezi mincí Zikmundovou a mincí městskou.

III. Přehled nálezů městských mincí

S fakty zjištěnými archivním průzkumem je třeba srovnat mincovní materiál, popř. zprávy o něm obsažené v datech o nálezech. Jen tak je totiž možno nabýt spolehlivých znalostí.⁷²⁾ Nálezů s moravskými čtyřhrannými mincemi s moravskou orlicí, které je třeba zařadit do 1. poloviny 15. století, je asi na 60 (viz tab. č. 1).⁷³⁾ Zpravidla nejsou tyto mince obsaženy v nálezech výlučně samy, avšak společně s mincemi českými, rakouskými, míšeňskými, různými německými aj. Výjimkou jsou nálezy z Bučovic (č. 2244), Hranic (č. 2248), Pavlovic (č. 2252) a Žarošic (č. 2254). Pokud jde o druhy, lze v převážné většině nálezů zjistit ražby s nešachovanou orlicí bez písmen, někdy s písmeny N, R, S, S O a D, některé s kroužky nad křídly.⁷⁴⁾ Nálezů mincí se šachovanou orlicí, je jen 5. Pokud bylo udáno množství, bylo v těchto nálezech celkem na 1500 kusů mincí, přičemž na nešachované připadá téměř celý počet, na šachované, pokud tak byly výslovně označeny, jen asi 30 kusů. Tento poměr poskytuje podklad pro úvahu, že patrně velká většina produkce moravských mincoven v 1. polovině 15. století razila převážně mince s nešachovanou orlicí. Na druhy s písmeny připadá z celkového počtu jen asi 70 kusů. Tedy i tyto ražby byly asi řídké, podobně jako i mince s kroužky (jedním nebo dvěma).

Pokud jde o časové rozvrstvení, tedy asi třetina nálezů byla ukryta kolem

⁷¹⁾ J. Sejbal, Nová moravská městská mince z 15. století?, MNZ č. 6, 1959, str. 31 a d., kde je citován též Dworschakův příspěvek z Münzensammler 1935.

⁷²⁾ Nohejlová-Prátová, Peníze města Jihlavy z poloviny 15. století, Num. listy X, 1955, str. 4, pozn. 6.

⁷³⁾ Tabulka byla sestavena na základě publikace „Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, díl II. (red. Em. Nohejlová-Prátová), Praha 1956.

⁷⁴⁾ Srovn. Nohejlová-Prátová, Moravská mincovna markraběte Jošta, NČČsl. IX, 1933, str. 63 sl. — Táž, Význam moravských nálezů mincí 14. a 15. století, Num. listy X, 1955, str. 113 sl. — Táž, Nález v Kyjově, str. 105 sl. — Castelin, Peníze Joštovy, Num. listy IX, 1954, str. 17 sl. — Sejbal, Příspěvek k moravskému mincovnictví 15. století, ČMM XXXIX, 1954, str. 79 sl. — Týž, Neznámá moravská mince s gotickým písmenem D, Num. listy X, 1955, str. 117 sl.

r. 1430, druhá třetina do poloviny 15. století, zbytek do konce století, přičemž v 2. polovině století se vyskytují tyto mince v nálezech jen po několika kusech, někdy spolu s kruhovými městskými ražbami.

Z celkového počtu 59 nálezů je 23 moravských, ostatních 36 připadá na Čechy. Většina moravských nálezů spadá svým uložením do 1. poloviny 15. století a k nim patří všechny početnější nálezy, zatímco na nálezy české, které byly uloženy v 2. polovině století, zbývají většinou nálezy se zcela malým počtem mincí. Výjimku tu tvoří jen Velvary (134 kusů, kolem r. 1430), Praha (145 kusů, kolem r. 1440) a Kladenské Rovné (45 kusů, kolem r. 1445).

Je nyní otázka, které z těchto ražeb 1. poloviny století je třeba přiřknout mincovnám markrabšským a které mincovnám městským. Jak již bylo shora uvedeno, zřejmý rozdíl tu asi nebude, když např. za Zikmunda městská mince olomoucká a brněnská Zikmundova se neměla vůbec lišit. Je pak pravděpodobné, že tato tradice se udržela i dále. Bude asi třeba spokojit se se zjištěním, že tyto čtyřhranné mince byly také ražbami městskými. Rovněž je obtížno se dopátrat, jaký význam měla písmena nad křídly orlice. Je-li správné přidělení mincí s S O do Olomouce, pak podle mého mínění to nemůže znamenat Sigismundus Olmütz, nýbrž spíše Stadt Olmütz neboť tam byla městská mincovna a nikoli Zikmundova. Přes mnohé úsilí řady numismatiků nedovedeme význam písmen N, R a S vysvětlit s konečnou platností.

Co se týče chronologického zařazení těchto čtyřhranných mincí z nálezů 15. století, bylo tu provedeno několik pokusů v lecčemž se od sebe lišících, které nepovažují za konečné, protože nové nálezy mohou přinést ještě něco nového. Nového zpracování by asi vyžadovaly ražby s tzv. rakouským štítkem, přidělované Albrechtovi pro mincovnu brněnskou nebo znojemskou. Je totiž otázka, zda tento rakouský štítek není někdy brněnským městským znakem, protože Brno mělo od lucemburských dob ve znaku dvakrát dělený štít. Tím by se ovšem celá otázka těchto mincí octla ve zcela jiném světle.⁷⁵⁾

Jasnější obraz nám poskytují nálezy kruhových mincí moravských měst (tab. č. 2).⁷⁶⁾ Zde překvapuje, že z celkového počtu 67 nálezů připadá na Moravu jen 19, ostatek 48 byl nalezen na území Čech. Jestliže ve všech nálezech bylo kruhových městských mincí asi 2950, je v moravských jen 636 zjištěných kusů. Jaká byla asi příčina tohoto zjevu? Snad ta, že tato městská mince obíhala nejen na Moravě, ale byla součástí měnového oběhu i v Čechách, jak to ostatně bylo předepsáno. Snad je brali s sebou i cizí kupci, protože je tu hojně nálezů ze Šumavy, ale také z jihovýchodních Čech směrem na Rakousy.⁷⁷⁾

⁷⁵⁾ Srovn. Nohejlová, Moravská mincovna markraběte Jošta, str. 78. K tomu F. Dworschak, Studien zum öst. Münzwesen (1247–1460), N. Z. 1920, str. 53 sl. a N. Z. 1932, str. 37 sl.

⁷⁶⁾ Viz pozn. 73.

⁷⁷⁾ Odliv moravských mincí do Rakous nebyl však velký. Nálezy mincí v Rakousích v období 1400–1510 z celkového počtu 10.669 kusů obsahovaly jen 19 kusů z Moravy (A.

66
Pokud se týče rozdělení podle jednotlivých měst, je nečetněji zastoupeno Znojmo, jehož mince tvoří téměř 50 % celkového počtu těchto mincí. Zde je pak třeba uvést, že asi 900 kusů mincí Brna, Jihlavy a Znojma je v nálezech udáno neodděleně společnou cifrou. Odečteme-li tuto číslici od celkového počtu 2950, zbývá nám k výpočtu okrouhle 2000 kusů. Z toho na Znojmo připadá přes 1000, na Jihlavu 560 a na Brno 480. Snad lze z těchto čísel usuzovat také na rozsah ražby, který byl tedy v Brně nižší než v Jihlavě. Přesto jsou tato čísla asi jen velmi přibližná, uvážíme-li, že ve Znojmě bylo za roční ražební období (1468—1459) vybito mincí v hodnotě 2200 kop, tedy kolem 900.000 kusů. Zachovalo-li se v nálezech za celé období ražby městské mince ve Znojmě jen 1000 kusů, k nimž lze snad připočítat ještě asi 450 z hromadného údaje 900 kusů, tj. zachovalo-li se ze Znojma asi 1500 kusů, je to jen zcela nepatrný zlomek mincí vyšlých ze znojenské městské mincovny za celé období její činnosti. Sluší poznamenat, že městské mince se vyskytují v nálezech až do r. 1547.

IV. Chronologie městských kruhových mincí

O chronologii jihlavské městské mince se s úspěchem pokusila Em. Nohejlová-Prátová,⁷⁸⁾ která ji rozdělila do 3 skupin. Na první a nejstarší je písmeno I v podobě stejně silné svislé čáry a nedotýká se ani nahoře, ani dole štítku. Druhá, mladší skupina má toto I již poněkud deformované. Je totiž nahoře tenčí než dole a dotýká se hořejšího okraje štítku, s nímž tvoří jakési písmeno T. Třetí skupina, kde i podoba orlice je poněkud odchylná, má prsní štítek daleko více zdeformovaný. I je na něm dole hodně široké a dokonce rozeklané, nahoře pak je spojeno s hořejším okrajem štítku, takže je tu nesprávně viděna zubří hlava z perštejnského znaku.

Srovnáme-li tento obraz s archivními zprávami a nálezy,⁷⁹⁾ můžeme první skupinu zařadit do období kolem r. 1460—1470, druhou asi do mezidobí 1470—1485, třetí pak do zbytku 15. století, kdy se nám zachovalo poměrně hodně zpráv a kdy ražební činnost byla snad hodně živá. — Různé typy jihlavských městských mincí viz *tab. VIII, č. 1—7*.

Letmý pohled na znojenské městské ražby ukazuje, že je možno je rozdělit rovněž do 3 skupin. K nejstarší lze patrně počítat ty ražby, na nichž písmeno Z i orlice jsou v hrubém, masivním provedení (*tab. VIII, č. 8—15*);

Loehr, Der Münzumlaf in Oesterreich nach den 1928—1934 gehobenen und publizierten Funden, Fundberichte aus Oesterreich, II., Vídeň 1935—1938, str. 113). V nálezu ve Flachau (Dol. Rakousy), uloženém r. 1465 bylo z celkového počtu 4012 kusů celkem 9 moravských a to 4 „Adlerpfennige“ a 5 půlek (obolů), Fundberichte II., str. 122, č. 8. Srov. též Dworschak, Der Geldumlaf und die Münzstätten des Mittelalters, Der Münzensammler 1935, str. 11.

⁷⁸⁾ Nohejlová-Prátová, Peníze města Jihlavy, str. 2 sl.

⁷⁹⁾ Castelin, Ještě k moravským kruhovým penězům, Num. listy XV, 1960, str. 134 sl.

do druhé, mladší skupiny patří snad ražby, kde Z je v užším provedení a rovněž celkové podání orlice je jemnější (*tab. VIII, č. 16—22*). Konečně třetí skupina vykazuje Z velmi ostré a provedení orlice je většinou rovněž výraznější (*tab. VIII, č. 23—30*). Vyskytují se ovšem i přechodné typy mezi jednotlivými skupinami i uvnitř skupin. Vcelku tu podávám jen pouhý nástin chronologie na podkladě rouhovanského nálezu z konce 15. století, kde jsou patrně zastoupeny všechny znojenské typy.

Časově lze pak první skupinu zařadit patrně do šedesátých let 15. století, kdy byly mince raženy ve velkém množství, takže některým razidlům nebyla věnována náležitá péče. Zbývající skupiny — pokud nejde snad o vývoj uvnitř jedné a téže skupiny — patří do dalších let z poslední čtvrtiny století. Tehdy snad se nerazilo již tak překotně a také ochota, s níž byla znojenská mince brána, jež je patrná i z jejího oběhu během první poloviny 16. století, vedla patrně k pečlivějšímu ražení. Tento obraz je také v souladu s nálezy (*viz přehledná tab. č. 2*).⁸⁰⁾

Podobnou chronologii by bylo třeba vypracovat i pro brněnskou kruhovou městskou minci. Ačkoliv jsem o to velmi usiloval, nepodařilo se mi získat materiál a snímky většího počtu těchto ražeb, jichž tu mohu ukázkově uvést jen několik (*tab. VIII, č. 31—35*). Tento úkol, a vlastně povinnost, má tedy moravská numismatika zatím v pasivech.

Pokusil jsem se podat tu souhrnně archivní zprávy o tomto zajímavém období moravského mincovnictví, jež v Čechách nemělo obdoby. Snad se tím vysvětlila leckterá nejasnost a zároveň byl dán základ k dalšímu studiu tohoto období.

⁸⁰⁾ Tamže.

Tabulka č. 1

Nálezy moravských čtyřhranných mincí z 15. stol.

M. = Morava, Č = Čechy, Č. nález = číslo nálezu v Nálezech mincí II.,
nešach. = nešachovaná orlice, šach. = šachovaná orlice, kr. = kroužek

Č.	Místo	Č. nález.	Doba ulož.	Druh a počet	Počet celkový
1	M. Bučovice	2244	v 20. let.	nešach. 15 nešach. s R a S 3 nešach. s 2 krouž. 1	19
2	M. Dědice, o. Vyškov	2246	v 20. let.	šach. i nešach. s krouž., N a R	?
3	M. Hranice	2248	v 20. let.	nešach. s R a S	?
4	Č. Hroznějovice, o. Týn n. Vlt.	2249	v 20. let.	nešach.	2
5	Č. Kněžské Dvory, o. Č. Budějovice	2250	kolem 1430	nešach. 8 haléře 2	10
6	M. Pavlovice o. ?	2252	v 20. let.	nešach. a 2 krouž. 5 nešach. s S ?	5 ?
8	M. Šumperk	2253	kolem 1427	nešach. 36 nešach. s N, R, S 35 haléře 4	75
8	M. Žarošice, o. Kyjov	2254	v 20. let.	nešach., s N, R, S 100 šach. s 2 kr. 4	104
9	M. Bítovčice, o. Jihlava	2255	kolem 1430	s orl. 20	20
10	M. Blansko	2256	kolem 1430	nešach. 342 někt. s N, S	342
11	M. Dobšice, o. Znojmo	2260	kolem 1430	čtyřhr. hal. 3	3
12	Č. Horka, o. Chrudim	2261	kolem 1430	nešach. 11	11
13	M. Hříšice, o. Dačice	2263	kolem 1430	nešach., někt. s S	?
14	M. Chválkovice	2265	kolem 1430	nešach. s R 8	8
15	Č. Jakubín, o. Kamenice n. L.	2266	kolem 1430	nešach. 2, hal. 8	10
16	Č. Velvary, o. Kralupy n. Vlt.	2272	kolem 1430	nešach. 90, hal. 13, s N, R, S 25, nejas. 6	134
17	Č. Humpolec	2279	poč. 20. let	haléř	1

Pokračování tabulky č. 1.

Č.	Místo	Č. nález.	Doba ulož.	Druh a počet	Počet celkový
18	Č. Chválkovice, o. Humpolec	2282	po 1430	nešach. 4, s S 2 s 2 kr. 2	8
19	Č. Chválkovice, o. Humpolec	2283	po 1430	nešach. 10, šach. 1	11
20	Č. Chválkovice, o. Humpolec	2346	kolem 1445	nešach.	21
21	M. Domašov n. Bystř., o. Šternberk	2306	před 1440	nešach. 270, s 2 kr. 11, šach. 18	299
22	Č. Praha, Václ. nám. 7	2340	kolem 1440	nešach.	145
23	Č. Čáslav	2341	kolem 1445	nešach., šach., s S	47
24	Č. Hluboká, o. Č. Budějovice	2342	kolem 1443	čtyřhr. peníze	3
25	Č. Jindř. Hradec, okolí	2347	kolem 1445	nešach.	2
26	Č. Popelín, o. Jindř. Hradec	2356	kolem 1445	nešach. 1, s S 1	2
27	Č. Záluží, o. Hořovice	2363	kolem 1445	čtyřhr. peníze	?
28	Č. Želiv, o. Humpolec	2364	kolem 1445	nešach.	2
29	M. Dalečín, o. Bystř. n. Pern.	2366	kolem 1445	čtyřhr. peníz	1
30	Č. Kozlovice, o. Blovice	2370	kolem 1445	šach.	1
31	Č. Klad. Rovné o. Č. Krumlov	2372	kolem 1445	čtyřhr. peníze	45
32	M. Křoví, o. V. Bíteš	2398	I. pol. 15. st.	peníze 2, s S 1	3
33	Č. Přestěnice, o. Milevsko	2412	I. pol. 15. st.	peníz	1
34	M. Vlkov, o. V. Bíteš	2426	I. pol. 15. st.	peníze	3
35	M. Žádlovice, o. Zábřeh	2430	I. pol. 15. st.	peníze	?
36	M. Žižkovo Pole, o. Žďár n. Sáz.	2432	I. pol. 15. st.	haléř se čtyřhr.	1
37	M. Kobylí, o. Hustopeče	2449	polov. 15. st.	šach.	5
38	Č. Měcholupy, o. Klatovy	2452	polov. 15. st.	haléře	62

Č.	Místo	Č. nál.	Doba uložen.	Druh a počet	Počet celkový
39	Č. Luhy u Kos. Hory, o. Sedlčany	2487	v 50. let.	nešach.	?
40	Č. Praha, Jungm. ul.	2496	kolem 1460	peníze a hal.	?
41	M. Holubí Zhoř, o. Vel. Meziříčí	2498	konec 60. let	peníz 1, s S 1	2
42	Č. Jistebnice, o. Tábor	2508	50.–60. l.	peníz	1
43	M. Mišovice, o. M. Krumlov	2511	50.–60. l.	nešach. 1, s S 2, haléf 1	4
44	M. Čikov, o. V. Bíteš	2529	po 1460	peníze 7, s 2 kr. 2, haléf 1	10
45	Č. Desná, o. Litomyšl	2533	před 1469	s 2 krouž.	1
46	Č. Jarotice, o. Písek	2541	60. l.	peníze	2
47	Č. Králův Dvůr, o. Beroun	2546	60. l.	nešach.	1
48	M. Kyjov	2552	po 1460	peníze 8, haléf 1	9
49	Č. Strážov, o. Klatovy	2586	konec 60. l.	nešach. 6, haléf 1	7
50	Č. Újezd u Plánice, o. Klatovy	2592	60. l.	haléře	10
61	Č. Záhoří, o. Votice	2595	60. l.	haléf jihl. se čtyřr.	1
52	Č. Znosim, o. Vlašim	2600	po 1464	peníze	1
53	Č. Žišov, o. Soběslav	2603	60. l.	peníze	5
54	Č. Kolín	2607	konec 60. l.	nešach. 1, šach. 1	2
55	Č. Třebotovice, o. Č. Budějovice	2611	60. l.	peníze	6
56	Č. Rodinov, o. Kamenice n. L.	2651	po 1471	peníze	7
57	Č. Šonov, o. Dobruška	2661	po 1471	peníz	1
58	Č. Hostinné, o. Vrchlabí	2701	konec 15. st.	nešach.	1
59	M. Rouchovany, o. M. Krumlov	2774	konec 80. l.	haléf	1

Nálezy moravských městských kruhových mincí z 15. st.

M = Morava, Č = Čechy, B = Brno, J = Jihlava, Z = Znojmo

Č.	Místo	Č. nálezu	Doba uložení	Druh a počet	Počet celkový
1	Č. Oplot, o. Přeštice	2354	1445?	Z 1	1
2	Č. Hradec Kr.	2368	před 1453 (?)	J 1	1
3	Č. Zbilidy, o. Humpolec	2374	1450–1460(?)	B 3, J 2, Z 11	16
4	Č. Čejov, o. Humpolec	2477	1450–1460(?)	Z 1	1
5	Č. Kbelnice, o. Jičín	2484	po 1459(?)	B 108, J 150, Z 189	447
6	Č. Chlum u Lomnice n. Popelkou, o. Semily	2499	1460	B J Z	54
7	Č. Jistenice, o. Tábor	2508	50.–60. l.	Z 1	1
8	Č. Uhersko, o. Holice	2513	50.–60. l.	B J Z	?
9	Č. Božovice (Skály), o. Vodňany	2522	kolem 1460	B 1, J 5, Z 15	21
10	Č. Č. Krumlov, okolí	2528	v 60. l.	B 46, J 46, Z 66	158
11	M. Čikov, o. V. Bíteš	2529	po 1460	B 1, J 1	2
12	Č. Číměř, o. Jindř. Hradec	2530	po 1460	B J Z	3
13	Č. D. Hořice u Chýnova, o. Tábor	2531	v 60. l.	B J Z	21
14	Č. Desná, o. Litomyšl	2533	před 1469	B 13, J 10, Z 9, nečit. 4	36
15	Č. Doubravice, o. Pardubice	2536	v 60. l.	B J Z	261
16	Č. Drahoňov, o. Kamenice n. L.	2537	po 1460	B 1, J 4, Z 4, neurč. 4	13
17	M. Džbel, o. Litovel	2538	v 60. l.	B 5, J 14, Z 12	31
18	Č. H. Ves, o. Pelhřimov	2539a	v 60. l.	Z 128	128
19	Č. Golčův Jeníkov, o. Čáslav	2542	v 60. l.	Z 6	6
20	Č. Kašovice, o. Sušice	2544	v 60. l.	B 27, J 109, Z 36	172

Č.	Místo	Č. nálezu	Doba uložení	Druh a počet	Počet celkový
21	Č. Kolinec, o. Sušice	2545	v 60. l.	B J Z	?
22	Č. Králův Dvůr, o. Beroun	2546	v 60. l.	B J Z	185
23	Č. Kouřim, o. Kolín	2547	v 60. l.	B J Z	?
24	M. Kožušice, o. Bučovice	2548	po 1460	B 51, J 25, Z 23	99
25	M. Krhovice, o. M. Budějovice	2550	v 60. l.	Z 30	30
26	M. Křenovice, o. Kojetín	2551	v 60 l.	B J Z	?
27	M. Kyjov	2552	po 1460	B 1, J 1	2
28	Č. Libín, o. Třeboň	2556	v 60. l.	B 2, J 4, Z 2	8
29	Č. Lodhéřov, o. Jindř. Hradec	2558	v 60. l.	B J Z	200
30	M. Mor. Krumlov	2561	v 60. l.	Z 1	1
31	M. Mostišťe, o. Vel. Meziříčí	2562	v 60 l.	B 4, Z 3	7
32	M. Pěnčice, o. Přerov	2569	v 60. l.	B J Z	105
33	Č. Podmoky, o. Čáslav	2570	v 60. l.	B J Z	?
34	Č. Přelouč	2572	v 60. l.	B 5, Z 7	12
35	Č. Rybnice, o. Plasy	2578	v 60. l.	B 2, J 3, Z 3	8
36	Č. Skočice, o. Vodňany	2580	v 60. l.	Z 1	1
37	M. Olbramkostel, o. Znojmo	2585	v 60. l.	B 32, Z 202, neurč. 14	248
38	Č. Střížovice, o. Jindř. Hradec	2587	v 60. l.	J 1	1
39	Č. Štičí, o. Kamenice n. L.	2589	v 60. l.	B 8, J 4, Z 13	25
40	Č. Veselá, o. Kamenice n. L.	2594	v 60. l.	B 5, J 3, Z 5	13
41	Č. Záhoří, o. Votice	2595	v 60. l.	B 30, J 60, Z 55	145
42	M. Zakřany, o. Rosice	2596	v 60. l.	B J Z	?
43	M. Zaječí, o. Břeclav	2597	v 60. l.	B 12, J 8, Z 8	28
44	Č. Znosim, o. Vlašim	2599	po 1464	B 2, Z 3	5

Č.	Místo	Č. nálezu	Doba uložení	Druha a počet	Počet celkový
45	Č. Znosim, o. Vlašim	2600	po 1464	B 18, J 15, Z 30, neurč. 9	72
46	Č. Želvice, o. Blovice	2601	v 60. l.	B J Z	?
47	Č. Šibice, o. Nymburk	2604	v 60. l.?	B 1, Z 1	2
48	M. Drnovice, o. Vyškov	2621	po 1469	B 3, J 2, Z 2	7
49	Č. Čertovka u Kaňku,	2654	po 1471	B 12, J 6, Z 11	29
50	Č. Vyhnanov, o. Rychnov n. Kn.	2663	po 1471	J Z	?
51	Č. Arnoštovice, o. Votice	2669	po 1496	Z	?
52	M. Blansko	2675	po 1490	Z 8	8
53	Č. Dol. Kruty, o. Kolín	2689a	za Vlad. II.	J 1, Z 1	2
54	Č. Hartmanice, o. Týn n. Vlt.	2694	po 1481	B 8, J 27, Z 6	41
55	Č. Hostinné, o. Vrchlabí	2701	konec 15. st.	B 22, J 24, Z 42	88
56	Č. Kostelec n. O., o. Rychnov n. Kn.	2720	za Vlad. II.	B 2, J 11, Z 6	19
57	Č. Mělník	2738	1485–1500	B 34, J 11, Z 12	57
58	Mor. Janovice, o. Bystřice n. P.	2742	po 1483	Z 2	2
59	M. Radějov, o. Veselín. M.	2771	po 1483	Z B J	?
60	M. Rouchovany, o. Mor. Krumlov	2774	před 1490	B 3, J 7, Z 55	65
61	Č. Stráž n. Než., o. Jindř. Hradec	2788	za Vlad. II.	J Z	?
62	Č. Čes. Třebová, o. Ústí n. O.	2845	1516–1526	B 4, J, 6, Z 3, neurč. 19	32
63	M. Valtice, o. Mikulov	2857	1516–1526	Z 1	1
64	Č. Zlonice, o. Slaný	2881	po 1526	Z 1	1
65	M. Batouchovice, o. Vel. Meziříčí	2885	po 1535	Z 1	1
66	Č. Chvalín, o. Roudnice n. L.	2893	kolem 1547	B 4, Z 1	5
67	Č. Mělník	2942	kolem 1526	Z 4	4

Автор в начале своей работы коротко характеризует экономическую ситуацию моравских городов в эпохе гуситского революционного движения, причем видит довод для городской монетной чеканки в финансовой нагрузке городов при одновременном упадке мощи центрального правительства. Далее автор анализирует королевские привилегии, дающие отдельным городам право монетной чеканки, а в связи с этим и постановление сейма от 24-го мая 1460 г. о изготовке монет в Моравии. Автор дополняет привилегии еще сведениями, взятыми из архивного материала о городской монете начала 2-го десятилетия XV-го века и позже. Здесь приведены главным образом документы, непосредственно касающиеся городской монеты в обиходе, а также дающие сведения о самом городском монетном дворе, его управляющих и иных служащих. Значительное количество сведений о чеканке городской монеты в 1468 г. сохранилось в счетных книгах города Знойма. Судя по этим счетам, автор определяет суточное производство монетного двора в Знойме в 7.000—9.000 монет. В иных местах, например в Йиглаве, можно проследить употребление городской монеты, до конца XV-го в., а по находкам монет, еще и в первой половине XVI-го столетия.

Сведения о городской монете дополнены автором обзором их находок в Чехии и Моравии, причем он их делит на находки четырехугольных монет первой половины XV-го века, всего 59 находок, содержащих в общем около 1500 экз., причем большинство монет имело изображение орлицы не деленую на шахматные квадраты. Некоторые монеты имеют буквы N, S, R, SO, D, или кружки над крыльями. Находок с круглыми городскими монетами второй половины XV-го века — 67 с общим количеством 2950 монет, большинство которых чеканено в Знойме (ок. 1000 экз.), 560 в Йиглаве и 480 в Брне. В остальных находках нельзя определить количество отдельных сортов, так как сведения о них даны лишь в общих чертах.

В заключении автор дает хронологию городской круглой монеты, часть которой — чеканенную в Йиглаве — попыталась с успехом исследовать Э. Ногейлова-Пратова. Автор приводит и собственную попытку хронологического разделения зноемских монет, прилагая и таблицу их изображений. Кроме того, присоединены и две таблицы монетных находок.

L'auteur donne tout d'abord un bref aperçu de la situation économique des villes moraves pendant le mouvement révolutionnaire hussite. Il trouve que les villes ont été forcées à frapper leur propre monnaie municipale par suite du lourd fardeau financier dont elles étaient accablées et de la décadence du pouvoir gouvernemental central. Il analyse ensuite, d'un côté, les privilèges par lesquels les rois ont accordé le droit de frapper monnaie aux différentes villes et, de l'autre côté, la décision de la Diète du 24 mai 1460 portant réglementation de la monnaie en Moravie. En tirant profit de ses recherches d'archives, l'auteur apporte nombreux témoignages au sujet de la monnaie municipale, témoignages provenant du début de la deuxième décennie du 15e siècle ainsi que de l'époque postérieure. Ce sont, d'une part, des documents ayant trait au rôle joué par la monnaie municipale dans la vie économique contemporaine et, d'autre part, des renseignements sur les maîtres monnayeurs, les monnayeurs ou les Monnaies des villes. Particulièrement nombreux sont les documents provenant de la ville de Znojmo qui s'étaient conservés parmi les comptes municipaux et ont trait à la frappe de la monnaie municipale en 1468. En se basant sur ces comptes, l'auteur de l'article évalue le rendement de la Monnaie de Znojmo à 7000—9000 pièces de monnaies par jour. Ailleurs, comme p. ex. dans la ville de Jihlava, on peut suivre l'usage de la monnaie municipale jusqu'à la fin du 15e siècle et si l'on s'en rapporte aux trouvailles de monnaies, même dans la première moitié du 16e siècle.

L'auteur accompagne les renseignements sur la monnaie municipale d'un aperçu des trouvailles de monnaies municipales faites en Bohême et en Moravie. Ce sont, d'un côté, les trouvailles de monnaies quadrangulaires provenant de la première moitié du 15e siècle et de l'autre côté, les trouvailles de monnaies municipales rondes provenant de la deuxième moitié du 15e siècle. Les trouvailles de monnaies quadrangulaires sont au nombre de 59 avec 1500 pièces au total, dont la plupart appartiennent au type de l'aigle-femelle non échetée. Quelques exemplaires portent des lettres N, S, R, SO, D ou de petits ronds au-dessus des ailes. Quant aux trouvailles de monnaies rondes, elles sont au nombre de 67 avec 2950 pièces au total, dont la plupart proviennent de la ville de Znojmo (environ 1000 pièces), tandis que la ville de Jihlava est représentée par 560 pièces et la ville de Brno par 480 pièces. En ce qui concerne les autres trouvailles, on ne possède que des données globales qui ne permettent pas de répartir les monnaies retrouvées.

Pour conclure, l'auteur donne une chronologie des monnaies municipales rondes. C'est déjà Em. Nohejlová-Prátová qui s'est appliquée, avec succès, à établir la chronologie des monnaies municipales de la ville de Jihlava. L'auteur propose sa propre chronologie des monnaies de la ville de Znojmo qu'il accompagne d'un tableau imagé. Il joint à son exposé également deux tableaux présentant des trouvailles de monnaies municipales.

K STRUKTUŘE OBĚŽIVA V LETECH 1500–1530 V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

(Rozbor nálezů mincí)

Otázky oběhu peněz patří k závažným ekonomickým problémům historického bádání. Je samozřejmé, že veškeré naše zkoumání těchto otázek musí vycházet od mince, která jako prostředek peněžní směny vznikla a rozvíjela se podle toho, jak sloužila směně zboží. Může tedy k bližšímu vysvětlení těchto otázek přispět především numismatika, která se ve svém moderním pojetí nezabývá jen mincovními, ale také peněžními dějinami. Problematika a klíčové otázky peněžního oběhu jsou však mnohem složitější, než abychom se mohli pokusit je vyřešit v našem větším dílem numismatickém příspěvku v celé šíři a beze zbytku. Jejich budoucí úplnější poznání se však nemůže obejít bez spolupráce hospodářských historiků a numismatiků.

Časové vymezení našeho tematu prvním třicetiletím 16. století není ve svých krajních bodech dáno nějakými významnými ekonomickými nebo mincovními či měnovými změnami. Jde více méně o náhodně vybraný dobový úsek, pokusnou sondu kratšího časového rozsahu, kterou si chceme osvětlit některé otázky souvisící s oběhem mincí. Z numismatického hlediska je však nutno upozornit, že právě do tohoto období spadá hospodářsky velmi důležitá událost českých mincovních a peněžních dějin, totiž zavedení ražby tolaru ve šlikovském Jáchymově.¹⁾ V této době se také naše země ocitají v procesu formování mnohonárodního státu pod habsburskou dynastií,²⁾ jež se také nemálo odráželo ve snahách o úpravu a sjednocení měny a mince, vrcholící později na konci padesátých a začátku šedesátých let 16. století.³⁾ Časově kratším údobím

¹⁾ Pro počátky ražby tolaru v našich zemích jsme dosud odkázáni na poněkud již zastaralou práci E. Fialy, *Das Münzwesen der Grafen Schlick*, *Numismatische Zeitschrift* (Wien) XXII, 1890, str. 165–264, XXIII, 1891, str. 195–288. — Nově jsem se touto otázkou zabýval v kandidátské disertační práci.

²⁾ F. Kavka, *K otázce vzniku mnohonárodní habsburské monarchie r. 1526*, *ČsČH II*, 1954, str. 377–399.

³⁾ Srov. k tomu alespoň J. Newald, *Das österreichische Münzwesen unter Ferdinand I.*, Vídeň 1883; Em. Nohejlová, *Z příběhů pražské mincovny, Nástin jejích osudů v letech 1537–1618*, Praha 1929; V. Miller zu Aichholz-A. Loehr-E. Holzmaier, *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*, Vídeň, 2. vydání 1948.

omezený průzkum má pro nás nespornou výhodu: můžeme se věnovat bedlivějšímu a detailnějšímu rozboru některých otázek.

Východiskem pro naše zkoumání jsou nám nálezy mincí z tohoto období v celkovém počtu 20 nálezů, obsahující v úhrnné sumě 12.839 mincí.⁴⁾ Všimáme si tedy mincí, které jako oběživo se podílely svou účastí v aktu koupě a prodeje ve sféře vnitřního oběhu zboží, tj. omezeného hranicemi Čech, Moravy a Slezska v letech 1500—1530. Na pramenný význam nálezů mincí bylo již několikrát upozorněno⁵⁾ a jejich prvořadý význam pro náš průzkum je nepochybný. Zdůrazňuji v této souvislosti, i když věnuji v tomto příspěvku detailní pozornost především nálezům mincí, že nechci naprosto přehlížet úlohu peněz v účtech i množství jiných písemných záznamů, z nichž je patrné, že vyjadřují skutečný prodej nebo koupi, kdy mince vskutku plnila funkci směnného prostředku. Tuto významnou a dosud blíže neprozkoumanou složku oběživa zatím necháváme poněkud stranou a soustřeďujeme první orientační průzkum k hmotným památkám peněžního oběhu, mincím, ukrytým do dnešních dob v nálezech mincí.

Pro naše záměry jsme však nemohli použít všech nálezových záznamů v celkovém počtu 53 lokalit, jež jsou zachyceny pro námi zkoumané období v Nálezech mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v II. a III. díle.⁶⁾ Některé z nich, pro neúplnost dochování nálezu a často i nedostatečnost popisu a zpracování, by nám nebyly pro naše zkoumání nic platny. Záruku správnosti našich závěrů musíme hledat především v nálezech, které jsou zachovány v úplném počtu kusů a pokud možno vskutku dobře nebo alespoň úplně popsány. Jen u některých nálezů, kde můžeme téměř s jistotou soudit, že chybějící část nálezů nemůže zásadně změnit náš statistický rozbor, přihlížíme i k neúplně zachovaným nálezovým celkům.

⁴⁾ Pro naši práci jsme použili těchto nálezů (citujeme je podle průběžných čísel soupisové práce *Nálezy mincí II. a III. dílu* — viz bližší citace v pozn. 6): 2673 Biskupice, okr. Čáslav; 2690 Drahlín, okr. Příbram; 2691 Dubí, okr. Humpolec; 2738 Mělník; 2780 Sokolnice, okr. Brno (totožný s nálezem č. 3119); 2795 Trstenice, okr. Litomyšl; 2845 Česká Třebová, okr. Ústí n. Orlicí; 2851 Praha II; 2852, Ráby, obec Brozany, okr. Pardubice; 2854 Telč, okr. Třešť; 2856 Ústí n. Orlicí; 2861 Budišov n. Budišovkou, okr. Vítkov; 2865 Hostomice, okr. Hořovice; 2872 Oldříš, okr. Polička; 2873 Rychnov, okr. Mor. Třebová [?]; 2877 Trnávka, okr. Mor. Třebová; 2882 Počátky, okr. Kamenice n. Lipou; 2941 Kunětice, okr. Pardubice; 2942 Mělník; 2943 Měřín, okr. Velké Meziříčí.

⁵⁾ Naposledy Em. Nohejlovou-Prátovou v předmluvě k dílu *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1955, str. 5—9.

⁶⁾ Em. Nohejlová-Prátová, II. díl, 3. část, *České, moravské a slezské nálezy mincí období grošového*, Praha 1956 a Lub. Nemeškal, III. díl: *České, moravské a slezské nálezy mincí období tolarového*, Praha 1957. Z druhého dílu *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* používáme k naší práci jen ty nálezy, které jsou bezpečně datovány do doby okolo a po roce 1500. K otázkám datování těchto nálezů srov. L. Nemeškal, *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, ČNM CXXVII, 1958, č. 1, str. 82 až 83, pozn. 14. Dále cituji L. Nemeškal, *Pražské groše v nálezech*.

S otázkou, zda nám mohou nálezy mincí podávat správné a poměrně spolehlivé informace o situaci v oběživu námi zkoumaného období, souvisí nutnost zkoumání charakteru nálezů.⁷⁾ Každý numismatik při zpracování i jednotlivého nálezu se musí s touto otázkou vypořádat, aby mohl přistoupit k správnému hodnocení nálezového celku. Je nutno věnovat pozornost způsobu, jakým byl nálezový celek vytvořen, což je patrné mnohdy nejen ze složení nálezu, ale také způsobu jeho ukrytí.⁸⁾ Z numismatického hlediska musíme rozlišovat mezi označením pokladu či nálezu mincí v užším slova smyslu.⁹⁾ Za „poklady“ v numismatickém slova smyslu můžeme považovat taková shromáždění oběživa — často o větším časovém rozsahu — v němž převažují nejhodnotnější mince a významný podíl v nich zůstává především směnnému prostředku dálkového obchodu a velkých peněžních platů — zlatým mincím, dukátům.¹⁰⁾ Ostatní nálezy mincí jsou pak představitelem oběživa, probíhajícího vnitřní směnou a liší se ve své struktuře pouze majetností svého tvůrce a jistě mnohdy i událostmi, které vedou k jejich ukrytí. Tato druhá část převažuje mezi našimi nálezy. Můžeme-li si takto z numismatického hlediska osvětlit charakter nálezů mincí, je nutné nespouštět se zřetele ani druhou stránku, která vyplývá z vlastní funkce mincí. Z ekonomického hlediska totiž jde v obou námi dříve uvedených příkladech o vytržení peněz — mincí z proudu oběhu a jejich uchránění před společenskou výměnou látek, k jejichž úschově dochází především v dobách, kdy je proces směny porušen.¹¹⁾ Činnost, kterou jsou námi zkoumané

⁷⁾ Podrobně se tímto problémem zabývala Em. Nohejlová-Prátová, *Zákonitost nálezů mincí*, Num. listy VI, 1951, str. 85—92, zvláště na str. 86. Závažnost posuzování této otázky připomenul naposledy doc. dr. František Graus, doktor historických věd, v oponentském posudku disertační doktorské práce dr. Em. Nohejlové-Prátové (*Příspěvky k českému mincovnictví grošového období*, Praha, 13. III. 1958), str. 2 a 3. Dále cituji F. Graus, *Oponentský posudek*.

⁸⁾ Podrobnější rozvedení srov. v práci Em. Nohejlové-Prátové, *Nálezové okolnosti českých „pokladů“ ze středověku i novověku*, ČNM CXVI, 1947, str. 63—70 (dále cituji Em. Nohejlová-Prátová, *Nálezové okolnosti*).

⁹⁾ K. Marx, *Ke kritice politické ekonomie* (česky, Praha 1953, str. 99—109) vidí z ekonomického hlediska v nálezech mincí zcela správně pouze poklad (str. 104), tj. stažení mincí z procesu směny a jejich ukrytí do země. Dále cituji K. Marx, *Ke kritice*.

¹⁰⁾ Takovými poklady, ukrytými na území našeho státu jsou např. plzeňský poklad zlatých mincí z r. 1912 o 1600 kusech (J. Ječný, *Soupis a rozbor nálezů mincí, Plzeň 1921*, str. 25—28), nález 476 dukátů z Kobližku r. 1922 (E. Fiala, *Zlatý poklad*, *Věstník Num. spol. čsl. I—V, 1919—1923*, str. 170—171; J. Fried, *Zlaté poklady*, *Vlastivědný sborník českého jihovýchodu 1925*, str. 13 a 21) a zvláště pak košický poklad v počtu 2920 kusů zlatých mincí a 3 zlatých medailí (Em. Nohejlová-Prátová, *Košický poklad, Nález zlatých mincí 15. až 17. století v Košicích r. 1935*, Praha 1948). Jmenoval jsem tu jen některé nejvýznačnější zlaté poklady feudálního období. Pro bližší informaci odkazuji na citované již dílo *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. a III. díl*, zaznamenávající pouze nálezy v českých historických zemích.

¹¹⁾ Srov. K. Marx, *Ke kritice*, str. 104 a Em. Nohejlová-Prátová, *Nálezové okolnosti*, str. 65.

nálezy mincí tvořeny, „je s jedné strany stahování peněz z oběhu ustavičně opakovaným prodejem, s druhé strany prostým schraňováním, akumulováním“.¹²⁾ Jsou tedy takto schraňované mince postaveny mimo vlastní oběh, stávají se neoběživem, neboť jim je zabráněno, aby plnily svou funkci kupního prostředku.¹³⁾ Znehybnění peněz je však v oběhu zboží — peníze — zboží jen první částí směnného procesu, zboží-peníze, izolované od druhé metamorfosy peníze-zboží. Zatím co jedna část peněz obíhá jako mince, jiná odpočívá jako peníze. Nutno si však uvědomit, že tato nečinnost je vlastně podmínkou jejich pohybu.¹⁴⁾ Ekonomický rozpor je nutno zdůraznit právě proto, abychom mohli zásadně posoudit, mohou-li nám nálezy mincí podat obraz o oběživu toho kterého zkoumaného časového údobí. Ač se mince v nálezech stávají v podstatě neoběživem, musíme přiznat, že až do tohoto momentu obíhaly a plnily svou funkci.¹⁵⁾ Domnívám se proto, že nálezy mincí mohou nás o oběživu v celku dobře informovat,¹⁶⁾ i když v jistém smyslu poněkud nedokonale. Omezení je dáno neúplností dochovaného hmotného materiálu; nemáme totiž k dispozici všechny obíhající mince zkoumaného údobí, ale jen jejich část do našich dnů zachovanou v nálezech. Tento nedostatek lze nahradit zkoumáním, z kolika razidel byly mince vybity; z jednoho páru razidel odhadujeme asi 5000 vybitých kusů. Musíme však zdůraznit ještě nutnost doplnění našich poznatků z nálezů mincí údaji písemných dokladů.

*

V údobí prvých třiceti let 16. století dominuje v českém mincovnictví ražba pražského groše a jeho dílů, tj. bílých peněz a haléřů.¹⁷⁾ Vzájemný poměr těchto vládních mincí za Vladislava II., Ludvíka i Ferdinanda I. byl stále týž: pražský groš se rovnal 7 bílým penízům a jeden bílý peníz pak 2 haléřům. Pražský groš si stále udržuje nezměněnou obrazovou náplň: na líci má českou korunu ve dvojitěm opisovém pruhu se jménem panovníkovým a královskou hodností, na rubu pak je zobrazen český lev uvnitř opisu GROSSI PRAGENSES.¹⁸⁾ Bílé peníze byly zprvu raženy za Vladislava II. po obou

¹²⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 105.

¹³⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 101 a 110.

¹⁴⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 100, pozn. 1.

¹⁵⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 110.

¹⁶⁾ Poněkud odlišná situace bude u pokladů v numismatickém slova smyslu (srov. F. Graus, Oponentský posudek str. 2 a 3); ovšem tato otázka souvisí s funkcí především zlatých mincí jako prostředku směny dálkového obchodu.

¹⁷⁾ Úmyslně zde pomijím vybití tzv. tlustých grošů a bílých penězů, které byly raženy za Vladislava II., ale jejichž funkce je poněkud odlišná, takže je nemůžeme dobře zahrnout pod pojem oběživa. Srov. J. Smolík, Pražské groše a jejich díly (1300–1547), Praha 1894, str. 46. Dále cituji J. Smolík, Pražské groše.

¹⁸⁾ Nechci zde detailně rozvádět drobné změny, které byly v těchto zvyklostech provedeny na některých pražských groších za Ludvíka a Ferdinanda I. Bližší informace poskytuje již citované dílo Smolíkovo, Pražské groše, str. 47–63.

stranách, ale jen do roku 1485,¹⁹⁾ pak jsou nadále vybíjeny jen jako jednostranné. Ražená strana má obraz českého lva uvnitř opisového pruhu se jménem panovníkovým. Haléř, ražený rovněž po jedné straně, má vyraženu korunovanou počáteční iniciálku jména panovníkova.²⁰⁾ Často bývá haléři v numismatickém světě dávano jméno černého peníze, ostatně správně: v jeho výrobním procesu odpadlo bílení.

Pro naše zkoumání je nutné, abychom si blíže povšimli váhy a jakosti těchto vládních stříbrných mincí, ražených kutnohorskou mincovnou v letech 1500–1530. Pro lepší přehlednost si tyto údaje sestavíme do tabulky:²¹⁾

	Pražský groš		bílý peníz		haléř	
	váha v g	jakost v 0/00	váha v g	jakost v 0/00	váha v g	jakost v 0/00
Vladislav II. 1485–1516	2,68	0,438	0,44	0,375	0,40	0,188
Ludvík						
1516	2,82	0,437	0,44	0,375	0,40	0,188
1525	2,82	0,422	0,44	0,359	0,40	0,179
Ferdinand I.						
1526	2,62	0,422	0,44	0,359	0,40	0,176
1539	2,81	0,422				
1547	2,84	0,418	0,43	0,359	0,39	0,176
od r. 1547	2,00	0,423	0,39	0,313	0,35	0,172

Z našeho přehledu je již na prvý pohled patrný pokles váhy pražského groše i jeho dílů. Jednotlivé mincovní úpravy, prováděné jménem panovníkovým, vždy měly za následek buď snížení váhy nebo jakosti, někdy i obojích těchto hodnot.²²⁾ Jen při nastoupení vlády můžeme pozorovat tendenci k udržení

¹⁹⁾ Srov. k tomu C. O. Castelin, Ke chronologii bílých peněz Vladislava II., NČČsl. VI, 1930, str. 89–92. Viz též J. Smolík, Pražské groše, str. 44.

²⁰⁾ Detailní zpracování má J. Smolík, Pražské groše, str. 40–42 (Vladislav II.), str. 48 (Ludvík) a str. 51 (Ferdinand I.); viz také Castelin, l. c. (Ke chronologii bílých peněz Vladislava II., NČČsl. VI, 1930), str. 89–92 a týž, Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (Nález mělnický), NČČsl. VIII, 1932, str. 63–73.

²¹⁾ Tato tabulka byla sestavena na základě údajů, publikovaných J. Smolíkem, Pražské groše, K. C. Neumannem, Hodnota pražských grošů a jejich dílů, Věstník Num. spol. čsl. I–V, 1919–1923, str. 80–84 a C. O. Castelina, citovaných v pozn. 19.

²²⁾ Srov. podrobné rozvedení u J. Smolíka, Pražské groše, str. 43.

ní váhových a jakostních předpisů o ražbě mincí předchozího panovníka. Známeli mnohá prohlášení, jimiž panovník při svém zvolení sliboval ražbu plnohodnotných mincí, lze i tuto skutečnost vysvětlit. Ovšem další opatření a úpravy ražby mincí mluví pak vždy proti tomuto prvotnímu slibu.²³⁾ Za každou takovou úpravou mince následovalo stahování starších plnohodnotnějších mincí z oběhu do mincovny, kde byly přetavovány a přebíjeny v nově stanovenou minci horšího obsahu nebo zmenšené váhy.²⁴⁾ Tento proces, jehož průběh je znám v dějinách mincovnictví nejen našich,²⁵⁾ ale i jiných států, vlastně v jistém smyslu jen potvrzuje platnost Greshamova zákona v námi sledovaném údobí o stálém vytlačování plnohodnotnější mince z oběhu mincí zlehčenou — ať již váhově nebo obsahově. Plnou platnost tohoto zákona si později dokážeme ještě v jiné souvislosti na jiném místě.

Považovali jsme za nutné především se zmínit o stříbrných mincích, ražených u nás v prvním třicetiletí 16. století, poněvadž právě ony byly platidlem ve vnitřním směnném styku. K doplnění přehledu však podotýkáme, že bylo u nás v tomto období raženo také ze zlata. Dukáty byly raženy v Praze. Známe však také zprávy, z nichž se můžeme domnívat, že zlaté mince mohly být vybíjeny také pravděpodobně v Novém Kníně a v Jílovém.²⁶⁾ Ovšem dukáty, které razil Vladislav II., Ludvík a Ferdinand I.,²⁷⁾ měly naprosto jinou funkci jako platidlo převážně velkých platů a dálkového obchodu. Tuto úlohu raženého zlata můžeme pak v dalším výkladu podpořit i našimi poznatky z rozboru nálezu mincí této doby.

České vládní mince v prvních desetiletích 16. století vycházely z mincovny v Kutné Hoře. Souběžně s ní za vlády Ludvíkovy a Ferdinandovy zahájila činnost pod správou Šliků i mincovna v Jáchymově, odkud vyšly i nám známé pražské groše se jménem Ludvíkovým a Ferdinanda I. a typickým šlikovským štítkem. Kromě pražských grošů byly v jáchymovské mincovně raženy přede-

²³⁾ Pro Vladislava II. Archiv český IV, str. 445 a 449, viz též J. Smolík, Pražské groše, str. 42; pro Ludvíka J. Smolík, Pražské groše str. 49; pro Ferdinanda I. viz F. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské I., Brno 1900, str. 347.

²⁴⁾ Pro Vladislava II. uvádí bližší údaje J. Smolík, Pražské groše, str. 43–44.

²⁵⁾ Naposledy se touto otázkou zabýval L. Nemeškal, Pražské groše v nálezech, str. 83 až 84. Tam je citována také starší literatura k tomuto problému.

²⁶⁾ Srov. k tomu K. Sternberg, Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke, I/2, Praha 1837, str. 36; podrobněji se tímto problémem zabýval J. Barvíř, O někdejší mincovně v Jílovém, Jílovský kraj, příloha Vltavských Proudů č. 4, únor 1928, str. 3–4. Srov. k tomu též Em. Nohejlová, Z příběhů pražské mincovny, Praha 1929, str. 7, pozn. 42.

²⁷⁾ C. O. Castelin, Die Dukaten Wladislaus II. von Böhmen 1471–1516, Numismatik, Internationale Monatsschrift II, 1933, str. 30–32; zlaté ražby Ludvíka Jagellonského nejsou dosud zpracovány; v. Müller zu Aichholz-A. Lochr- E. Holzmaier, Österreichische Münzprägungen 1519–1938, Vídeň, 2. vydání, str. 2–47.

vším tolary, jejichž účast v nálezovém komplexu mincí tohoto údobí však není vůbec patrna.²⁸⁾ Nesmíme však zapomenout, že nám pohled na nálezy zkresluje skutečnost, že z nálezů mincí bývají při jejich odкрыtí nejčastěji odcizeny mince nejvyšší nominální hodnoty, tedy tolary a dukáty.

Na okraji celkového obrazu českého mincovnictví je na místě připomenout činnost městské mincovny v Chebu²⁹⁾ a alespoň ve stručnosti zaznamenat písemné zprávy o mincování některých významných českých feudálů v tomto období. V numismatickém materiálu nemáme dosud potvrzeno rozhodnutí sněmu z 2. prosince 1521, kterým bylo povoleno Petrovi z Rožmberka, „jako dříve Lvovi z Rožmitálu“ na základě důlního bohatství stříbra mincovati „groše i peníze české“ podle kutnohorských vzorů.³⁰⁾ Je ovšem také možné bližší vysvětlení v tom smyslu, že oba přední čeští pánové povolení k mincování neužili. Není totiž vyloučeno, že jim bylo stříbro z jejich dolů mincováno za výhodných podmínek přímo v kutnohorské mincovně, takže se spokojili pouze s takto získaným výnosem. Nemáme však pro tyto naše domněnky žádných dokladů a tak nezbyvá při současném stavu našich znalostí než přiznat, že Lev z Rožmitálu i Petr z Rožmberka získali v této době povolení k vybíjení mince.

Po stručném nástinu ražby českých mincí v prvním třicetiletí 16. století můžeme přistoupit k rozboru a zhodnocení nálezů mincí tohoto údobí. Již předem můžeme říci, že podíl českých ražeb v oběživu prvních třiceti let 16. století je významný, jak nás o tom přesvědčuje přehled, sestavený podle ražební provenience:³¹⁾

²⁸⁾ Nemám v úmyslu zabývat se v tomto příspěvku činností jáchymovské mincovny a zhodnotit její význam pro české mincovnictví tohoto údobí. Tento úkol by zde přesahoval meze našeho tematu. Celým problémem se budu zabývat v připravované kandidátské práci. Pro první informaci zde odkazuji na dosud platnou starší práci E. Fialy, citovanou v poznámce 1. — Víme sice, že měla být okolo r. 1525 v provozu i mincovna v Horním Slavkově, ale její činnost nemůžeme spolehlivě prokázat. Srov. k tomu E. Fiala, l. c., str. 185.

²⁹⁾ Srov. k tomu K. Castelin, Chebské mincovnictví v době grošové (1305–1520), Num. sb. III, 1956, str. 73–113, který se bohužel neopřel ve své studii o nový průzkum bohatých archivních fondů chebského městského archivu.

³⁰⁾ F. Palacký, Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl V., částka II., Praha 1867 (ed. Jos. Kalousek), str. 399 (dále cituji F. Palacký, Dějiny). Nevíme, do které doby máme klást udělení práva ražby mince Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu, zda se tak stalo při některých úmluvách s Vladislavem II. či až za Ludvíka. Nabízí se ovšem vysvětlení v souvislosti s „činností“ nejvyššího mincmistra Jindřicha Tunkla z Brníčka a Zábřehu. — Rožmberkové razili podle našich znalostí v 16. století až za Viléma z Rožmberka (†1592). Srov. k tomu studii Em. Nohejlové-Prátové, Rožmberské tolary, Num. listy VIII, 1953, str. 123–126, kde je podrobně zachycena starší literatura.

³¹⁾ První číslo udává počet kusů, druhé procentuální podíl z celého množství.

	počet kusů	%		počet kusů	%
Čechy, vládní	9303	72,459	Kožichov (Freistadt)	2	0,016
Cheb	2	0,016	Lehnice	5	0,040
Morava	106	0,825	Lehnice — Břeh	1	0,008
Altenburg	1	0,008	Leuchtenberg	3	0,025
Aquileja	7	0,054	Leuchtenberg — Hals	9	0,070
Augsburg, město a biskupství	2	0,016	Mansfeld	3	0,025
Bamberg, biskupství	1	0,008	Norimberk, purkrabství	4	0,032
Bavory	11	0,085	Nördlingen	2	0,016
Branibory	2	0,016	Oettingen	8	0,062
Brémy, arcibiskupství	1	0,008	Pasov, biskupství	3	0,025
Brunšvik — Herzberg	1	0,008	Polsko	64	0,493
Brunšvik — Lüneburg	1	0,008	Quedlinburg, opatství	6	0,048
Dolní Rakousy	23	0,182	Rakousy	3	0,025
Falc, kurf.	1	0,008	Ratiboř	2	0,016
Falc — Mosbach	1	0,008	Salzburg, arcibiskupství	5	0,040
Falc — Simmern	1	0,008	Sasko	520	4,049
Falc — Zweibrücken	1	0,008	Svidnice	7	0,054
Hall (Švábsko)	2	0,016	Štýrsko	11	0,085
Henneberg	1	0,008	Těšín	2	0,016
Hessensko	69	0,537	Tyroly	39	0,303
Hlohov, město	2	0,016	Uhry	29	0,227
Isny	3	0,025	Vratislav, město	334	2,609
Kampen	1	0,008	Vratislav, biskupství	1	0,008
Kempton	3	0,025	Würzburg, biskupství	1	0,008
Kladsko	68	0,529	Zaháň	1	0,008
Koburg	1	0,008	Zhořelec	2146	16,714
Korutany	2	0,016	Neurčitelné	9	0,070
Kostnice, město	2	0,016	Celkem	12.839	100,000

Z přehledu je patrné, že téměř tři čtvrtiny oběživa v prvních třiceti letech 16. století tvořily ražby domácí provenience, zatím co na cizí ražby připadal zbývající díl. Z těchto ražeb stojí za zmínku připomenouti si peníze a haléře ražené ve Zhořelci (2146 kusů, 16,714 %), ražby saské s převahou míšeňských grošů (520 kusů, 4,049 %) a města a biskupství Vratislavi (335 kusů, 2,617 %; město 334 kusy, 2,609 %; zbytek biskupství Vratislav), které jsou zastoupeny v celkovém počtu více než 1 %. Těmto ražbám budeme ještě dále věnovat pozornost, ostatní ponecháme stranou, poněvadž jejich početní zastoupení je celkem bezvýznamné.

Je nezbytné detailněji si povšimnout situace uvnitř českých vládních ražeb, o níž dále informuje v přehledu tato tabulka:

	pražský groš	parvus	peníz se čtyřrázem	haléf se čtyřrázem	t. zv. husitský kruhový peníz	t. zv. husitský kruhový haléf	bílý peníz	haléf
Václav II.		1						
Václav IV.	39		1	1				
Jiří Poděbradský	258				1.118	66		
Vladislav II.	2.725						1.612	989
Ludvík Jagellonský	1						220	1.418
Ferdinand I.	35						169	650
9303	3.058	1	1	1	1.118	66	2.001	3.057
100%	32,864%	0,017%	0,017%	0,017%	12,016%	0,710%	21,505%	32,854%

Pokud jde o početní zastoupení vidíme, že dvě třetiny celkového množství tvoří drobná mince (6247 kusů, 67,136 %), jedna třetina pak je vyhrazena podílu pražských grošů (3058 kusů, 32,864 %). Pro lepší srovnání a pravdivější obraz se pokusíme o zjištění, jak se nám tato situace uvnitř českého oběživa bude jevit, převedeme-li obě složky na společného jmenovatele. Vycházíme z předpokladu, který jsme si ověřili již dříve, že pražský groš se rovná sedmi bílým penízům a bílý peníz pak dvěma haléřům. Za společného jmenovatele lze v našem případě užít pražského groše. Pro tento převod můžeme považovat parvus, peníz se čtyřrázem i tak zvaný husitský kruhový peníz za mince kategorie bílého peníze, i když je nemůžeme v pravém slova smyslu naprosto ztotožňovat. Do skupiny haléře pak patří v tomto našem pohledu haléř se čtyřrázem i tzv. husitský kruhový haléf. Situace pak vypadá takto:

pražské groše:	3058 pražských grošů
bílé peníze:	455 pražských grošů a 6 bílých peněz
haléře:	223 pražských grošů a 2 haléře.

Z tohoto hlediska pak vzájemný poměr mezi standardním stříbrným nominálem, pražským grošem a drobnou mincí s převahou mluví ve prospěch pražského groše v počtu 3058 kusů ku 679 pražským grošům v drobné minci. V procentuálním vyjádření pak pražskému groši připadá 82 %, drobné minci 18 %; tento vztah uvnitř české části oběživa je tedy při převodu na společného jmenovatele — jenž je samozřejmě správnější a mnohem výstižnější — zhruba převrácen proti dříve uvedenému početnímu rozložení.

Nejpočetněji jsou zastoupeny ražby Vladislava II. (5326 kusů, 57,238 %), pak Ludvíka (1639 kusů, 17,614 %), Jiřího z Poděbrad (1422 kusy, 15,497 %) a Ferdinanda I. (854 kusy, 9,177 %). Zcela nepatrný díl připadá na Václava IV. (41 kus, 0,44 %) a Václava II. (1 kus, 0,01 %).

Mezi pražskými groši převažují ty, které mají jméno Vladislava II. Obdobnou skutečnost jsme zjistili, když jsme se detailně zabývali úlohou pražských grošů v nálezech mincí 16. století.³²⁾

Procházíme-li zprávy, týkající se oběhu mincí v této době, setkáváme se s řadou stížností současníků na neuspokojivý stav v oběživu. Při vnitřní směně se nedostávalo drobných peněz domácích a ač jich bylo při drobném peněžním styku nezbytně zapotřebí, byly velmi často při aktu prodeje a koupě odmítány.³³⁾ Téměř vždy se setkáváme v takových případech s poukazem na mnohem horší jakostní obsah a často i váhu: nikdy totiž se 7 bílých peněz jakostí nebo vahou nevyrovnalo pražskému groši, jak bylo stanoveno oficiálním kursem. Ještě neutěšenější situace byla u haléřů, kde jejich reálný vztah již k bílým penízům a vůči nim stanovenému hodnotovému poměru byl pochybný. O této skutečnosti nás v plné míře přesvědčuje již dříve uvedený tabelární přehled vah a jakostí pražských grošů, bílých peněz a haléřů, ražených v údobí 1500–1530. Není proto divu, díváme-li se na mince pohledem současníků nikoli jako na známku hodnoty, ale především na kovový obsah mincí, že nikdo nechtěl přijímat jinou minci než standardní stříbrný nominál — pražský groš, u něhož vzbuzovala důvěru také jeho dlouholetá ražba. Prodávající chtěl mít v mincích plnou náhradu za prodané zboží a tu viděl především v obsahu drahého kovu. Tento stav nám dosvědčuje i prosba horníků k sněmu a králi z roku 1510, aby pražské groše, bílé peníze i haléře byly stejně berné,³⁴⁾ tj. aby jimi vskutku bylo možno kupovat a platit v tom poměru, jaký byl stanoven oficiálně jejich vzájemným kursem: pražský groš = 7 bílým penízům a bílý peníz = 2 haléřům.³⁵⁾ Jistě byla za tohoto stavu věcí v neutěšené situaci především městská a venkovská chudina, která těmito neurovnanými poměry v oběživu a to hlavně v drobné minci byla nejvíce postižena. Nic nebyly platny ani stížnosti a nářky této nejširší vrstvy obyvatelstva, jež pro směnný styk nezbytně potřebovala hlavně drobnou minci.³⁶⁾ Je také zajímavé, že Šlikové jako jednu z příčin, pro kterou usilovali o získání možnosti ražby vlastní mince, poukazují právě na nedostatek drobné mince, která jim především scházela při výplatách horníkům; drobné nominály pak ovšem nerazili.³⁷⁾ Tuto situaci výstižně dokresluje i postoj kutnohorské mincovny, pro kterou z výrobního hlediska bylo výhodnější mincovati vyšší nominály, tj. pražské groše. Rozdíl ve výrobních nákladech na zhotovení jednoho pražského groše, jednoho bílého peníze či jed-

³²⁾ L. Nemeškal, Pražské groše v nálezech, str. 80–92; viz také pozn. 24.

³³⁾ Z. Winter, kulturní obraz českých měst, II. díl, Praha 1892, str. 454. (Dále cituji Z. Winter, Kulturní obraz II.)

³⁴⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 454.

³⁵⁾ Celkovou situaci dokreslují zprávy, jichž není málo, ve kterých si prodávající vymíní placení — zvláště u větších částek — pouze v pražských groších. Stejně podmínky byly vyslovovány i při půjčkách peněz.

³⁶⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II, str. 455.

³⁷⁾ E. Fiala, l. c., str. 180; viz též Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 445.

noho haléře nebyl v podstatě příliš velký; ale bylo zapotřebí vyrazit 7 bílých peněz či 14 haléřů, aby dosáhly nominální kursově hodnoty pražského groše. Ve výrobním procesu to znamenalo mnohdy zmnožení úkonů i přípravných prací. Problém drobné mince se vždy vyskytoval v mincovnictví a peněžnictví. Zvláště v této době, kdy byly ražba prováděna rukou,³⁸⁾ byla ražba drobné mince dražší než ražba hrubé stříbrné mince, která měla vždy lepší jakost, tj. vyšší obsah čistého stříbra než drobná mince; výnos z ražby drobné mince byl však pro její horší obsahovou jakost větší než tomu bylo u stříbrné mince vyšší nominální hodnoty.³⁹⁾

Srovnáme-li současné zprávy o drobné minci v oběživu prvních třiceti let 16. století s výsledky, ke kterým jsme dospěli studiem nálezů mincí, můžeme říci, že si navzájem obě zjištění odpovídají. Převaha pražského groše v jeho hodnotovém podílu v našich nálezech je naprosto shodná s tím, co víme ze současných dobových zpráv: byl vskutku standardním stříbrným nominálem, jenž byl bez výhrad brán ve vnitřním směnném styku.⁴⁰⁾ Poněkud jiná je situace u drobné mince, kde můžeme sledovat určitý rozpor: ač její potřeba ve vnitřní směně byla velmi naléhavá, byla vybíjena v hodnotovém poměru k pražským grošům v menším počtu a co více, často i v aktu prodeje a koupě odmítána.

Není proto divu, že tento nedostatek drobné mince v oběživu této doby byl zčásti nahrazován mincemi cizími. Současné zprávy si na tento stav většinou stěžují a žádají o nápravu. V prvních letech 16. století pohoršovaly současníky polské dudky, a zvláště pak mince „gerlická,“ kterou letopisec přímo nazývá nešlechtnou.⁴¹⁾ O těchto zhořeleckých mincích se však zmíníme dále podrobněji. Z cizích mincí se v našich písemných pramenech setkáváme s uherskými zlatými, zlatými rýnskými, pacy aneb ryblary, sexary většími i menšími, penězi vídeňskými, německými vorlíky, krejcary, librarry, zwelfary, penězi štitnými, pleslary, florenary a velkými groši — šnajperkami.⁴²⁾ Pronikáním cizí mince do oběhu mincí domácích se zabýval několikrát i sněm, ale k nějakému zásadnímu řešení nedošlo.⁴³⁾ Stanovení a určení hodnoty a kursu obíhající cizí

³⁸⁾ Prvé pokusy strojové ražby mincí byly provedeny v habsburských zemích kolem roku 1569 v Hallu v Tyrolsku. Srov. J. Newald, Das österreichische Münzwesen unter Maximilian II., Vídeň 1885, str. 11 a sl.

³⁹⁾ Srov. k tomu také Em. Nohejlová-Prátová, Košický poklad, Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935, str. 19.

⁴⁰⁾ Bližší vysvětlení úlohy pražského groše viz L. Nemeškal, Pražské groše v nálezech, str. 80–92.

⁴¹⁾ Dílo Františka Palackého, sv. 2. (ed. Jar. Charvát), Staří letopisové čeští, Praha 1941, str. 326 (dále cituji Staří letopisové).

⁴²⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 452–453.

⁴³⁾ Např. sněm 24. července 1514 (Staří letopisové, str. 308), 16. dubna 1528 (Sněmy české I, Praha 1877, str. 286), na nichž bylo stanoveno, že by neměla být mince zhořelecká a jiná německá brána ve vnitřním směnném styku. Uvažovalo se také, jaký by měl být poměr cizí mince vůči české, ale k zásadnímu usnesení nedošlo.

mince bylo nezbytně nutné, ale známe zatím z této doby jen nemnoho relací. Někde se setkáváme se stanovením kursů cizích mincí vůči zlatému rýnskému či českým mincím, ale v této době málokdy. Známe upozornění, aby i u nás „15 paců platily zlatý rýnský, tak jako je tomu po celé říši“.⁴⁴⁾ Pozoruhodný je také návrh Pražanů králi Vladislavovi II. z roku 1503, aby uherský zlatý platil 90 krejcarů, rýnský 64 krejcarů, ryblar 12 bílých penízů a pět sexarů, aby se rovnalo 24 pražským grošům. Návrh se odvolával na skutečnost, že pacy nebo ryblary jsou brány v Norimberce, Lipsku a ve Vídni 15 za 24 groše, v Praze pak 14 za 24 groše; Čechové prý tedy tratí 12 denárů.⁴⁵⁾ Pro sklonek dvacátých let 16. století je nutno připomenout počínání Ferdinanda I., který již od počátku své vlády hleděl cílevědomě využít obecných i stavovských stížností na oběh cizích mincí v českém království. Tato situace se mu zdála výhodnou k prosazování mincovního a měnového sjednocení habsburských držav. Počátek těchto snah vyjadřuje přednesení královské o srovnání mince, upravení hor atd., předložené na sněmu roku 1527.⁴⁶⁾ V publikovaném textu je zaznamenáno nejen rozhorlení proti méněhodnotné minci, ale i slib ražby mincí stejně hodnotných, jak tomu bylo za předchůdců Ferdinanda I. Souhlasí se zkoušením cizí obíhajcí mince a stanovením kursů vůči české minci podle obsahu drahého kovu. Je ovšem zajímavé, že se snaží zajistit výsadní postavení rakouským mincím, které prohlašuje za dobré, i když v zásadě není proti zkoumání jejich jakosti. Pokud jde o české mince, je vysloven zákaz přetavování a vývozu ze země. Na jednáních sněmovních v roce 1528 (4. února a 16. dubna)⁴⁷⁾ se setkáváme již s bližšími královskými instrukcemi o úpravě měny zemí pod habsburskou vládou. Ovšem tato otázka a její řešení přesahuje meze našeho tematu.

Porovnáme-li údaje o cizích mincích, získané ze složení našich nálezů tohoto údobí s výše uvedenými zprávami o oběhu cizích mincí, nemůžeme se ubránit dojmu, že si navzájem zcela neodpovídají. Nálezy mincí nás sice informují o tom, že cizí mince u nás v prvých třiceti letech obíhají, ovšem nikoliv v takové míře, jak by vyplývalo z ostatních zpráv o jejich oběhu. Tento částečný rozpor můžeme vysvětlit tím, že dosud nemáme prozkoumány archivní doklady o oběživu tohoto údobí, které nám jistě pomohou v budoucnu tuto dosavadní nejasnost uvést na pravou míru.

Zvláštní úloha však mezi cizími mincemi v našem oběživu připadá zhořeleckým penízům a halěrům. Jejich podíl v nálezech mincí prvých třiceti let 16. století je poměrně značný (2146 kusů, 16,713 %). Situace, tak jak se nám jeví v dochovaných nálezech mincí, odpovídá zcela i našim vědomostem, získaným z písemných pramenů. Můžeme v nich pozorovat trvalý sled stížností na

⁴⁴⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 444.

⁴⁵⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 445.

⁴⁶⁾ Sněmy české I., str. 257–259.

⁴⁷⁾ Sněmy české I., str. 269 a 286.

přítomnost zhořeleckých ražeb v našem oběživu. Otázka jejich oběhu byla projednávána na sněmu 24. července 1514, kdy bylo stanoveno, aby nebyly při směnném styku brány;⁴⁸⁾ obdobný zákaz byl vynesena i ve sněmovním usnesení 14. září 1515.⁴⁹⁾ Necelých 14 dní po tomto vyhlášení byly 28. září 1515 peníze zhořelecké opět zapovězeny.⁵⁰⁾ V souvislosti s tímto posledním zákazem je velmi zajímavá a důležitá zpráva, která obviňuje kutnohorského mincmistra Jindřicha Tunkla z Brníčka a ze Zábřehu z účasti na pronikání zhořeleckých mincí mezi oběživo našich zemí.⁵¹⁾ Jindřich Tunkl dovedl pravděpodobně využít svého postavení a zúčastnil se nekalých obchodů s drobnou mincí českou — bílými penězi a halěři — které dodával do Zhořelce výměnou za tamější drobnou minci. Byl to jistě výnosný obchod, na němž nemůžeme naprosto vyloučit i účast nejvyššího purkrabího — Lva z Rožmitálu, který při nejmenším alespoň z povzdálí souhlasil s počínáním svého švakra.⁵²⁾ Je pravděpodobné, že především toto počínání připravilo Jindřicha Tunkla z Brníčka o úřad nejvyššího mincmistra království českého.⁵³⁾

Zhořelecké mince, ať již jakýmkoli způsobem uvedené do naší peněžní směny, obíhaly spolu s našimi drobnými mincemi. Do oběhu mezi naše mince se dostávají od počátku jejich ražby v polovině 15. století. Již mincovní řád Jiřího z Poděbrad z r. 1469 zakazuje jejich oběh.⁵⁴⁾ Obsahem drahého kovu zůstávaly sice pozadu za drobnými stříbrnými nominály, raženými v Čechách — bílým penízem a halěřem,⁵⁵⁾ získaly si však přes všechny zákazy — můžeme-li to tak říci — domácí právo mezi českými drobnými mincemi, jak nás o tom přesvědčuje zpráva nepřilíš časově vzdálená od námi zkoumaného dobového úseku z 8. července 1497. V registrech komorního soudu je záznam o neshodách mezi staroměstskými a novoměstskými řezníky o výši poplatku z masného krámu na čištění města. Staroměstští řezníci žádali, aby řezníci z Nového Města platili bílý peníz; proti tomuto požadavku se novoměstští ohražovali, poněvadž prý platili od starodávna halěř, a nyní „kerlický peniez“.⁵⁶⁾ Tento namátkou

⁴⁸⁾ Staří letopisové, str. 308.

⁴⁹⁾ Staří letopisové, str. 325 a F. Palacký, Dějiny, str. 299–300.

⁵⁰⁾ Staří letopisové, str. 326.

⁵¹⁾ Staří letopisové, str. 326 a F. Palacký, Dějiny, str. 287 a 288.

⁵²⁾ Nejvyšší mincmistr Tunkl pravděpodobně dodával hodnotnější drobné české mince do Zhořelce (překračoval tím zákaz vývozu české mince za hranice), tam byly přetaveny a přemincovány na zhořelecké a v této podobě se vrátily do našeho oběhu. — K vysvětlení účasti Lva z Rožmitálu na tomto výnosném obchodu nabízí se vysvětlení, zda není skryto ono povolení k ražbě mince. Jde ovšem o hypotézu, kterou nemůžeme bezpečně prokázat. Srov. k tomu pozn. 29.

⁵³⁾ F. Palacký, Dějiny, str. 287–288.

⁵⁴⁾ Naposledy publikovaný K. Castelinem, Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300–1471, Praha 1953, str. 259.

⁵⁵⁾ Zhořelecký peníz vážil $\pm 0,336$ g a měl jakost $\pm 213/1000$. Halěř pak vážil 0,134 g. Srov. tyto údaje s naší tabulkou na str. 197.

⁵⁶⁾ Archiv český X, 1890, str. 494.

vybraný doklad nás přesvědčuje o tom, že, ačkoliv byl oběh zhořeleckých ražeb v našich zemích často zakazován, vynucoval si nedostatek drobných peněz českého ražebního původu přítomnost zhořeleckých peněz a haléřů v našem oběživu na počátku 16. století.

Pronikání méněhodnotné mince zahraniční mezi drobnou mincí v domácím oběživu a její postupné zaujímání téměř rovnocenného postavení mezi domácími drobnými mincemi ve směnném styku není úkazem, který bychom mohli pozorovat jen u nás. Podobný zjev pozoroval také F. C. Spooner ve Francii,⁵⁷⁾ kde významný podíl mezi tamními domácími obíhajícími mincemi připadá ražbám savojským, mincím raženým v Lausanne, Ženevě, Besançonu a v Metách (před okupací roku 1552), v Béarnu, Avignonu a v knížetství oranžském. Na případu zhořeleckých ražeb si můžeme i u nás ověřit toto výnosné podnikání malých států a k ražbě mincí oprávněných měst, totiž uvádění váhově lehkých a obsahově méněhodnotných mincí mezi oběživo sousedních zemí a území. Bylo by záhodno věnovat této nebezpečné ekonomické aktivitě malých států respektive měst větší pozornost i v jiných oblastech středoveropského vnitřního oběhu. Podobné počínání lze pozorovat i ve Svídnici, jak nedávno ukázal František Papoušek v oblasti peněžního oběhu polského.⁵⁸⁾ Prameny moravské nás upozorňují i na obdobné pronikání uherských denárů na Moravu.⁵⁹⁾ Tato činnost Svídnice i Uher, ač bychom ji zcela oprávněně mohli očekávat zobrazení i v našich pramenech hmotných, se v nálezech mincí prvních třiceti let 16. století neprojevuje. I tak však považujeme za nutné, abychom alespoň v krátkém přehledu na základě písemných zpráv a záznamů nastínili situaci mezi drobnými mincemi oběživa na Moravě.

Moravský stavovský sněm řešil ve dvacátých letech 16. století několikrát otázku oběhu uherské mince. Tak brněnský sněm 11. listopadu 1524 se rozhodl, aby uherský peníz — zřejmě jde o tzv. uherský denár — nebyl brán, tak jako tomu bylo dříve, po dvou bílých penězích, ale aby se rovnal jednomu bílému penízi. Hodnota uherského groše byla postavena na roven 5 bílým penízům. Současně byl tímto sněmem vyhlášen zákaz překupování české mince uherskou; česká mince neměla být také vyvážena ze země. Každý, kdo by někoho při takovém počínání přistihl, měl právo podloudníkovi všechny mince

⁵⁷⁾ F. Braudel-F. C. Spooner, *Les métaux monétaires et l'économie du XVIème siècle*, X. mezinárodní historický kongres v Římě 4.—11. září 1955, *Relazioni IV, Storia Moderna*, Firenze 1955, str. 250. — Význam tohoto referátu jsem zhodnotil v přednášce v Národním muzeu 5. března 1956. Srov. k tomu i F. C. Spooner, *L'Économie Mondiale et les Frappes Monétaires en France 1493—1680*, Paris 1956, str. 132—135.

⁵⁸⁾ † F. Papoušek, *Svídnická mincovna a Polsko*, *Num. listy XIII*, 1958, str. 1—5. O svídnických poměrech je také dobře informovaný F. Palacký, *Dějiny*, str. 416—419.

⁵⁹⁾ *Archiv český XI*, 1892, str. 347 a 354. — Uherské mince však pronikaly také do Čech (srov. k tomu Em. Leminger, *O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka*, *Pam. arch. XII*, 1882—1884, str. 448, pozn. 12.)

odebrat.⁶⁰⁾ Stejným problémem peněžního oběhu se zabýval i olomoucký sněm stavů, který se sešel 14. února 1525. V jednáních o minci trvají stavové stále na dříve vysloveném kursu: 1 bílý peníz = 1 uherskému denáru a upozorňují, že tento poměr odpovídá skutečné hodnotě uherského denáru. Ve sněmovním usnesení se stavové obrací na krále s vysvětlením, že jsou k tomuto opatření nuceni skutečností, že ani v Čechách, Slezsku i arciknížectví rakouském nechťejí uherské denáry ve směnném styku přijímat. Stavové upozorňují krále dále na to, že požadavek, aby byl uherský denár roven dvěma bílým penězům, brzdí také obchodní styky a proto znovu trvají na tom, aby byl jeden uherský denár roven jednomu bílému penízi. Není-li možno tak učinit, žádají moravští stavové, aby i v sousedních zemích byl uherský denár brán ve stejném kursovém poměru, ke kterému je nucena Morava.⁶¹⁾ Žádost o srovnání mince pak moravští stavové opakovali znovu na generálním sněmu v Českých Budějovicích roku 1529.⁶²⁾ Jejich předchozím žádostem tedy nebylo vyhověno.

Jednu z hlavních příčin neutěšeného stavu mezi mincemi obíhajícími na Moravě viděli moravští stavové v tom, že Morava nemá vlastní mincovnu, kde by byly vybíjeny mince podle českého vzoru. V tomto smyslu jednal o minci moravský sněm, který se sešel 23. září 1526. Na tomto shromáždění byla otázka rozřešena tak, že má být přímo na Moravě ražena mince podle českého vzoru. V usnesení se mluví i o mincovně, kam má být prodáváno stříbro z kostelů jako ražební pagament.⁶³⁾ Z numismatického materiálu nevíme nic o mincování na Moravě po vzoru českém v této době. Lze soudit, že moravským stavům se nedostalo ku zřízení mincovny rozhodujícího povolení, neboť žádají na generálním sněmu budějovickém roku 1529 znovu o povolení zřízení mincovny na Moravě.⁶⁴⁾

Sněmovní jednání nás dostatečně přesvědčují o tom, že pronikání uherského denáru mezi oběživo na Moravě nebylo bez významu. Nemáme sice doklady o tomto prosakování v hmotném materiálu peněžní směny, ale i to lze vysvětlit. Registrace nálezů v moravské oblasti nebyla prováděna dříve ani v takové míře, jak tomu bylo v Čechách. Mnohé nálezy unikly zpracování poněvadž byly rozchváceny nálezci a tak i pro naše zkoumané údobí můžeme použít jen málo mincovních komplexů moravské nálezové proveniencí: celkem čtyři. Domnívám se, že při nynějším bedlivém schraňování nálezů na Mo-

⁶⁰⁾ *Archiv český XI*, 1892, str. 347.

⁶¹⁾ *Archiv český XI*, 1892, str. 354; A. Rump, *Moravské vládní mince za třicetileté války*, *Num. sb. V*, 1958, str. 173—175.

⁶²⁾ F. Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské I*, Brno 1900, str. 293; tamže i pozn. 3 (Dále cituji F. Kameníček, *Zemské sněmy I*).

⁶³⁾ *Archiv český XI*, 1892, str. 359.

⁶⁴⁾ F. Kameníček, *Zemské sněmy I.*, str. 293; pozn. 3; A. Rump, *Moravské vládní mince za třicetileté války*, *Num. sb. V*, 1958, str. 173—175.

ravě najdeme v budoucnu i v mincovním materiálu dostatek dokladů o pronikání uherského denáru.

Zabývali jsme se v této části podrobněji drobnou mincí cizí a otázkou jejího pronikání mezi naše domácí oběživo. K úplnějšímu řešení nám ovšem zbývá prostudovat oběživo, zachycené v archivním materiálu. Bude však nutné sledovat tento problém také v dalších údobích; ve větším dobovém rozsahu budeme moci lépe posoudit tuto otázku i odvážit se konkrétnějších závěrů. I tak však můžeme i u nás v této době pro oblast drobných mincí uplatňovat oprávněnost působení Greshamova zákona,⁶⁵⁾ vysloveného již v 16. století: hodnotné mince jsou z oběhu postupně vytlačovány mincemi méněhodnotnými. Zdá se však pravděpodobné, že poněkud jiná situace bude u nejvyššího stříbrného nominálu v námi zkoumaném údobí právě nově vybitém — tolaru, alespoň v počátečním údobí jeho ražby.⁶⁶⁾ Ale zkoumání této otázky se však vymyká mezím naší práce, neboť v našich nálezech prvních třiceti let 16. století jsme se s tolarovými ražbami nesetkali. Není však možné v této souvislosti připustit možnost výkladu, ovšem vysloveného s jistou rezervou a výhradou, zda tolar alespoň v počátečním údobí své ražby nebyl směnným prostředkem užívaným — kromě velkých platů — spíše v dálkové než vnitřní směně? Avšak platnost této hypotézy nám může ověřit prozkoumání situace v našem oběživu dalších údobí.

Z jiných cizích ražeb jsou na druhém místě v početním zastoupení mince saské s převahou míšeňských grošů v počtu 520 kusů, tj. 4,049 % (z toho míšeňské groše: 512 kusů, 3,987 %). Jejich účast v oběživu našich zemí nás nepřekvapuje a ani jiné prameny si na jejich přítomnost mezi našimi mincemi v peněžním styku nestěžují. Snad bychom mohli spíše čekat jejich větší počet, poněvadž již od roku 1469, kdy byl vydán mincovní řád Jiřího z Poděbrad, bylo jim vyhrazeno i místo v české měnové soustavě: dva míšeňské groše = pražskému groši.⁶⁷⁾ Za míšeňské groše byly ve vnitřní směně jistě pokládány i groše hessenské, které jsou v našich nálezech v počtu 64 kusů, tj. 0,498 % (celkový počet hessenských ražeb: 69 kusů, 0,536 %) a jež se formou i obrazovou náplní velmi podobají míšeňským grošům.

⁶⁵⁾ F. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin-Lipsko 1930, str. 236, heslo Greshames Gesetz. Srov. k tomu také H. Laurent, La loi de Gresham au moyen âge. Essai sur la circulation monétaire entre la Flandre et le Brabant à la fin du XIVe siècle (Travaux de la faculté de philosophie et lettres de l'université de Bruxelles V, Bruxelles 1933) a F. Graus, Oponentský posudek, str. 2.

⁶⁶⁾ Pro zkoumané údobí připadají v úvahu z našich tolarových ražeb pouze šlikovské toлары, které však v prvních třiceti letech 16. století nemáme vůbec nálezově doloženy. První toлары Ferdinanda I. — vládní — jsou raženy až roku 1529, takže se mohou vyskytovat až v těch nálezech, které byly ukryty v průběhu třicátých let 16. století.

⁶⁷⁾ Mincovní řád z roku 1469 zaznamenával vlastně již dříve platný stav ve směnném styku, ovšem stanovil vzájemný kurs mezi pražským a míšeňským grošem. Srov. k tomu práci K. Castelina, citované v pozn. 53.

Počet ostatních cizích ražeb není v nálezech prvních třiceti let 16. století příliš významný a proto nemá ani smyslu se jimi zabývat. Pro bližší informaci odkazují na tabelární přehled na str. 200. Je sice nesporné, že bychom podle jiných svědectví v pramenech čekali i v hmotných pozůstatcích vyjádřen poněkud podstatněji podíl jejich účasti v oběživu. Na druhé straně však nevíme, co nám k této otázce v budoucnu řekne podrobný průzkum archivních fondů.

Zabývali jsme se zatím stříbrnými mincemi a proto nám nyní zbývá zmínit se alespoň krátce o zlatých ražbách. Dukáty byly sice také užívány ve vnitřním peněžním styku, zvláště při velkých platech. Dukát však byl především představitelem a prostředníkem dálkové směny, dálkového obchodu a peněžního styku. Svědčí o tom nejen jeho poměrná velká vzácnost v námi zkoumaných nálezech (3 kusy, 0,024 %), ale i doklad, spadající časově do prvních třiceti let 16. století. Jan z Lomnice dopisem datovaným 15. října 1508 v Meziříčí žádá Petra z Rožmberka o umožnění výměny pražských grošů za rýnské zlaté, poněvadž je potřebuje vzít sebou na cestu do Uher. Požaduje touto výměnou 1300 nebo 1400 zlatých.⁶⁸⁾ Úlohu dukátu jako mezinárodního platidla naznačuje nakonec i skutečnost, že i malý počet zlatých ražeb, s nimiž jsme se v našich nálezech shledali, je cizí ražební proveniencí.⁶⁹⁾

Peněžní oběh a směnný styk byl narušován téměř ve všech dobách nejen přímými zásahy při provádění různých měnových a mincovních úprav nařizovací cestou, ale také podloudně vpravovanými mincemi falešnými. I v prvních třiceti letech 16. století se setkáváme s řadou stížností a zprávami o falšování mincí. Některé z nich se týkají blízkého okolí Kutné Hory. Jistě by v této souvislosti stálo za námahu pokusit se zjistit, zda zde nebyla nějaká souvislost s kutnohorskou mincovnou.⁷⁰⁾ Roku 1522 chytili tu nějakého Píru nebo Kovandu, který se touto pokoutní činností zabýval.⁷¹⁾ U Dačického nalézáme záznam o tom, že r. 1523 byla objevena v jedné kutnohorské zahradě skrýš padělatelů mince. Při náhlém přepadu došlo k ostrému boji, v němž se přistižení penězokazové houževnatě bránili.⁷²⁾ Do roku 1524 patří zpráva o soukeníkovi Blažkovi z Prahy, který „jezdil do kraje Hradeckého a tam od mincířův, kteří falešně peníze dělají, peníze kupoval a tudy že hojného statku nabyt“.⁷³⁾ Padělatelé pracovali na různých místech a domnívám se, že to byli především lidé, kterým byla blízká práce s drahými kovy, nebo někteří propuštění mincíři

⁶⁸⁾ Archiv český XI, 1892, str. 135—136.

⁶⁹⁾ Srov. Nálezy č. 2780, 2851 a 2856.

⁷⁰⁾ Jde pouze o vyslovení domněnky, zda pro blízkost kutnohorské mincovny nebylo možné očekávat odtud pomoc při výrobě falešných mincí.

⁷¹⁾ Em. Leminger, O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka, Pam. arch. XII, 1882—1884, str. 450; viz též Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 453.

⁷²⁾ Paměti Mikuláše Dačického I. (ed. A. Rezek), str. 124. Viz též Em. Leminger, l. c., str. 450—451 a Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 453.

⁷³⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 453.

z mincoven. Roku 1523 máme zprávu, která obviňuje zlatníky z toho, že „potulným lidem falešnou minci dělají“.⁷⁴⁾ V některých případech šlo o skutečné dílny, pravděpodobně i s organisovanou výrobou. V dopise daném 14. října 1514 v Opočně sděluje Mikuláš Trčka Petrovi z Rožmberka informaci o mincovní falešné dílně v Nové Vsi, kde falešní minciři pracovali pod ochranou jakéhosi kněze, jehož jméno Trčka bohužel nezaznamenává.⁷⁵⁾ V padělatelské dílně byly nalezeny falešné groše i peníze, kolky, mincovní železa ba i různé přísady.

Oběh falešných mincí byl zakazován a často projednáván i na sněmech.⁷⁶⁾ Pro přistižené penězokazce byl stanoven nejpřísnější trest: ztráta hrdla i statku. Rada zpráv pak nám dosvědčuje, že tyto exekuce byly vskutku nemilosrdně prováděny. Pro zhotovování falešné mince byli 19. listopadu 1515 na Hradě v Praze státi dva padělatelé mince;⁷⁷⁾ 18. ledna 1516 byli za Horskou branou v Praze potrestáni na hrdle jeden křesťan a jeden žid, rovněž pro falešnou minci.⁷⁸⁾

Existence falešných mincí v našem oběživu je dosvědčena i v našich nálezech, v nichž se setkáváme především s nejčastěji padělanou drobnou domácí mincí. Jejich celkový počet sice není významný, ale jsou zastoupeny v takovém počtu, že všechna bezpečnostní opatření byla zcela na místě.

*

V závěru považujeme za nutné, abychom alespoň krátce zvážili výsledky, k nimž jsme dospěli studiem struktury oběživa v nálezech mincí z let 1500 až 1530. Přesvědčili jsme se o tom, že oběživo zkoumaného údobí tvořily převážnou většinou mince českého ražebného původu. Mezi nimi dominují standardní stříbrné nominály — pražské groše, které svou celkovou hodnotou zatlačují do pozadí drobnou minci českou, jež — vyjádřena v pražském groši jako společném jmenovateli — nedosahuje ani jedné pětiny hodnotového objemu pražských grošů v nálezech. Potvrdil nám tedy i rozbor nálezů mincí často se opakující stížnosti na nedostatek drobné mince ve vnitřním směnném styku. Srovnáním váhy i jakosti pražských grošů a drobné mince tohoto údobí jsme si mohli ověřit platnost Greshamova zákona pro oběživo prvních třiceti let 16. sto-

⁷⁴⁾ Z. Winter, Kulturní obraz II., str. 453.

⁷⁵⁾ Archiv český XI, 1892, str. 179–182. Trčka charakterisuje tohoto kněze takto: „Jest to kněz, pacholek všech nešlechtností, lotr, falešník mincí, loupežník, zloděj, fedrovník, pomocník zhůbcí zemských, a teňt ví všecko kromě dobrého, což lotr a zrádce má věděti. Mám také nějakého člověka ve vazbě na Opočně, ten na toho kněze praví, že minci všelijaká dělá.“

⁷⁶⁾ Staří letopisové, str. 327: tato zpráva — podle sledu jednotlivých záznamů musí být z doby mezi 21. říjnem a 4. listopadem 1515. — Falšováním mincí se také zabýval sněm moravský, zahájený v Olomouci 6. ledna 1516 (Archiv český XI, 1892, str. 288).

⁷⁷⁾ Staří letopisové, str. 327.

⁷⁸⁾ Staří letopisové, str. 328.

letí: méněhodnotné mince zvolna vytlačují z oběhu mince hodnotné. Zvláštní úloha v drobné minci připadá v Čechách zhořeleckým penízům a halěrům a na Moravě uherským denárům, jež obsahem drahého kovu zůstávaly za jakosti českých drobných mincí. Pronikání této drobné mince mezi jakostně lepší drobnou minci domácí dotvrzuje v jiném směru opět platnost Greshamova zákona a navíc i ekonomicky výnosnou mincovní politiku, kterou můžeme sledovat i v jiných oblastech: uvádění méněhodnotné mince do peněžního oběhu sousedních zemí. Hlavní důvod ve stížnostech současníků na obsahovou jakost mincí ve vztahu nižších nominálů k vyšším lze spatřovat v tom, že mince byla v tehdejší směnném styku posuzována především podle svého kovového obsahu, tedy nikoli jako známka hodnoty. Avšak i současníkům můžeme v jistém smyslu přiznat znalost této skutečnosti, projevující se v přání, aby mince domácí zprostředkovaly koupi a prodej v takovém poměru, jaký byl stanoven oficiálním kursem bez ohledu na horší jakost drobné mince. I v této době byly mince falšovány a v této podobě uváděny do oběhu, jak o tom svědčí i jejich zastoupení v nálezech mincí.

Ač jsme dospěli studiem nálezů mincí prvních třiceti let 16. století k výše uvedeným výsledkům, nemohli jsme dosud odpovědět na otázky, které je nutno si položit při zkoumání oběživa. Na základě prozkoumaného mincovního materiálu a nálezů jsme se bohužel nemohli pokusit o dohad výše oběživa a stanovení rychlosti oběhu.⁷⁹⁾ Jsem přesvědčen, že při současném stavu našich znalostí o oběživu začátku 16. století nemůžeme dobře tyto otázky zodpovědět. Snad je toto naše nynější skeptické stanovisko ovlivněno výběrem údobí, které jsme zkoumali. Domníváme se totiž, že i pokus o odhad množství vyrobených mincí z numismatického hlediska — odhad počtu razidel použitých při ražbě a pokus o stanovení množství z nich vyražených mincí — by nebyl pro naše zkoumání otázek oběživa správný. Část u nás vybitých mincí se stala součástí peněžního oběhu sousedních zemí a naopak do našeho oběhu pronikaly mince cizí: nutno tedy stanovit vzájemný poměr domácích mincovních systémů k cizím, na jejich základě zkoumat úlohu v oběživu a pokusit se o stanovení vzájemných vztahů.⁸⁰⁾ V našem případě jsme nevěnovali této otázce pozornost proto, že účast cizích mincí byla v nálezech skutečně malá, takže pokus o nějaké závěry v tomto smyslu by byl vskutku velmi odvážný. Je proto nutné počkat se zkoumáním této otázky až do té doby, kdy budeme lépe a bezpečněji informováni o druhé části oběživa, zaznamenaného v účtech a písemných dokladech jiného charakteru, které nás svým způsobem informují o skutečném aktu koupě a prodeje v minulosti. Mnohdy bude záhodno také bedlivě zkou-

⁷⁹⁾ Srov. k tomu K. Marx, Ke kritice, str. 65 sl. — Viz také F. Graus, Oponentský posudek, str. 1–2.

⁸⁰⁾ Na tomto místě je nutno připomenout po této stránce metodicky významnou práci V. L. Janina, Děnežno-vesovyje sistemy russkogo srednevekov'ja, Domongol'skij period, Moskva 1956. — Viz také F. Graus, Oponentský posudek, str. 2 a 3.

mat, jak se reguluje takové placení. K tomu přistupuje i nutnost objasnění některých termínů, vysvětlení názvu mincí a podobně.

K dalším zkoumáním musíme přistupovat pod zorným úhlem ekonomických zákonitostí formulovaných v pracích K. Marxe a ověřovat si jejich platnost pro vnitřní peněžní oběh.⁸¹⁾ Nelze zapomínat na to, že kvantita obíhajících mincí při dané rychlosti oběhu peněz, obíhajících v daném časovém úseku, bude určena úhrnnou sumou cen zboží,⁸²⁾ tedy na zásadní skutečnost, že předpokladem oběhu peněz je oběh zboží, přičemž peníze uvádějí do pohybu zboží, která mají cenu a nikoli naopak.⁸³⁾ Bude se musit tudíž uvážit v této souvislosti i otázka zbožní výroby, problém cen a v neposlední řadě i rychlost oběhu.⁸⁴⁾ Zkoumání vzájemných závislostí a rozporů a jejich vyrovnávání prostřednictvím oběhu nemůžeme, bohužel, při našich dnešních znalostech řešit.

Náš průzkum a rozbor nálezů mincí nám poskytly tedy poměrně malý zisk pro poznání nejzávažnějších ekonomických otázek. Zásadní a nejdůležitější problémy oběhu a oběhu peněz jsme se nemohli odvážit řešit. Jak jsme již na začátku tohoto příspěvku upozornili, šlo nám o první pokusnou sondu, první orientaci: výzkum naznačených problémů si vyžádá v budoucnu komplexnějšího bádání, které bude s to vypořádat se i s těžkostmi dnešního zkoumání.

⁸¹⁾ Ke kritice, str. 65 sl. a Kapitál I., český překlad, Praha 1954, str. 132 sl.

⁸²⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 80 a 118.

⁸³⁾ K. Marx, Ke kritice, str. 79 sl.

⁸⁴⁾ V této souvislosti bude nutno zhodnotit a zaujmout stanovisko k práci amerického ekonoma J. W. Angella, The Components of the Circular Velocity of Money, Quarterly Journal of Economics LI, 1937, str. 224—272.

Основываясь на анализе структуры оборотных средств в находках монет в течение 1500—1530 г. г., дошел автор к заключению, что оборотные средства в указанный период составляли главным образом монеты чешского производства. Между ними преобладают пражские гроши, которые своей общей ценностью оттесняют мелкую чешскую монету на второй план, так что последняя не достигает даже (будучи приведена к общему знаменателю с пражским грошем) пятой части ценностного содержания пражских грошей в кладах. Этот факт подтверждает тогдашние жалобы на недостаток мелкой монеты при денежных сношениях внутри государства. Сравнение веса и качества пражских грошей и мелкой разменной монеты подтвердило для оборотных средств первых тридцати лет XVI-го века действенность правила Грешама (Gresham): менекачественные монеты вытесняют из обращения монеты лучшего качества. Действенность этого правила подтверждается и проникновением менекачественных герлицких мелких монет на чешский денежный рынок; кроме того, этот достоверный факт указывает и на экономически выгодную политику: введение худших по качеству денег на денежный рынок соседних стран. Главный довод для жалоб современников на качество монет низких номиналов по отношению к высшим можно видеть в том, что о деньгах судили при тогдашних сделках на основании качества металла, следовательно в них не видели единицу ценности. Делались фальшивые монеты и в те времена и были в таком виде пущены на рынок, как о том свидетельствуют находки их среди монет кладов.

Хотя изучением монетных находок первых тридцати лет XVI-го века мы и достигли выше упомянутых результатов, все же до сих пор мы не могли ответить на вопросы, которые необходимо задать при изучении средств обращения. Мы не могли попытаться установить общее количество денег, находящихся в обращении и определить скорость этого обращения. Необходимо будет определить и соотношение между туземными и иностранными денежными системами, изучать средства обращения по записям в счетах и письменных документах иного характера, удостоверяющих действительную куплю и продажу в прежние времена. К дальнейшим исследованиям необходимо будет приступать под углом зрения экономических закономерностей, формулированных Карлом Марксом и удостоверить их действенность для внутреннего денежного рынка.

Structure des monnaies en circulation au cours des années 1500–1530 en Bohême, en Moravie et en Silésie
(Analyse des trouvailles de monnaies)

En s'appuyant sur l'analyse de la structure des monnaies ayant eu cours, pendant les années 1500–1530, dans les pays tchèques, l'auteur est arrivé à conclure que c'étaient, en majeure partie, des monnaies provenant des frappes tchèques qui étaient en circulation à cette époque. Parmi elles, des gros pragois occupent une place prépondérante et par leur valeur totale relèguent au second plan la menue monnaie tchèque. Réduite au même dénominateur — le gros pragois —, cette menue monnaie n'atteint même pas un cinquième de la valeur totale des gros pragois composant les trouvailles. Ce fait confirme les plaintes formulées à cette époque au sujet de la pénurie de la menue monnaie dans les échanges du marché intérieur. En comparant le poids et l'aloi des gros pragois avec ceux des menues monnaies de l'époque, l'auteur a pu constater la validité de la loi de Gresham en ce qui concerne la monnaie en circulation des trente premières années du 16e siècle: des monnaies dépréciées rejettent de la circulation des monnaies de valeur. La validité de cette loi est également confirmée par la pénétration, dans la circulation monétaire tchèque, de la menue monnaie dépréciée provenant de Görlitz. Ce dernier fait témoigne, en plus, d'une politique économique avantageuse qui consistait à faire passer la menue monnaie dépréciée dans la circulation monétaire des pays voisins. La raison principale qui amenait les contemporains à se plaindre de la disproportion de l'aloi existant entre les valeurs mineures et les valeurs majeures peut résider dans le fait que — conformément aux usages des échanges de l'époque — la monnaie n'était appréciée que d'après son aloi et n'était pas, par conséquent, considérée à priori comme ayant la valeur indiquée. Les fausses monnaies rencontrées dans les trouvailles prouvent qu'on falsifiait les monnaies déjà à cette époque-là et qu'elles s'étaient infiltrées dans la circulation.

Bien que l'examen des trouvailles de monnaies faites au cours des trente premières années du 16e siècle nous ait amené à énoncer les résultats que nous venons de mentionner, il n'en reste pas moins que nous ne sommes pas encore en mesure de répondre aux questions qui surgissent quand on examine la circulation monétaire. Nous ne sommes pas arrivés à évaluer la somme totale des monnaies en circulation ni à fixer le rythme de la circulation. Pour cela, il faudra déterminer le rapport entre les systèmes de monnayage du pays et les systèmes étrangers, examiner la monnaie en circulation consignée dans les comptes ainsi que dans d'autres documents écrits prouvant un achat ou une vente effectués par le passé. Lors de toutes les recherches ultérieures il faudra tenir compte des lois économiques formulées par K. Marx et vérifier leur validité quant à la circulation monétaire intérieure.

INSTRUKCE FERDINANDA I.
PRO NEJVYŠŠÍHO MINCMISTRA KRÁLOVSTVÍ
ČESKÉHO Z ROKU 1545

Ve své studii o počátcích úřadu nejvyššího mincmistra Království českého¹⁾ jsem se pokusil vystopovat vznik tohoto úřadu nejvyššího správce hor, mince a horních měst v Království českém a dovést jeho historii až do konce doby jagellonské do roku 1526. Ukázal jsem, jak na osudech právě tohoto úřadu spravujícího královský regál horní a mincovní, tedy část záležitostí komorních, s nimiž měl král původně naprosto volnou disposici, projevuje se názorně zápas stavů s králem o moc v českém státě. Původně královský úřad nejvyššího mincmistra je v zemském zřízení z r. 1500, které je výrazem vítězství stavů v tomto mocenském zápase, počítán již mezi úřady zemské a jeho držitelé jsou zavázáni přísahou nejen králi, ale i zemi, jako jiní zemští úředníci. Králi však byla ponechána větší volnost při obsazování tohoto úřadu než u jiných zemských úřadů, které byly vyhrazeny vždy určitému stavu. Nejvyšším mincmistrem mohl král jmenovat kteroukoli osobu ze všech tří zemských stavů, pánů, rytířů i měšťanů. Sporným však zůstávalo, může-li jej král jmenovat libovolně i pouhým listem zpečetěným toliko královským sekretem, nebo se tak může stát až po schválení zemského soudu listinou vydanou z královské kanceláře pod královskou pečeti.

V této nevyjasněné posici mezi úřadem královským a úřadem zemským přichází úřad nejvyššího mincmistra do počátku vlády Ferdinanda I., který získal českou korunu za velké úplatky, převzal obrovské dluhy po obou jagellonských kráľích, pro velmocenskou politiku habsburského rodu v říši a na obranné války proti Turkům v Uhrách potřeboval další obrovské částky, které mu měly dodat především české země. Byl proto nucen pečovat v první řadě o uspořádání rozvrácených financí, zajištění především komorních příjmů, v jejichž disposici nebyl závislý na souhlasu stavů a o restituci všech svých regálních práv. Z nich nejdůležitější byl regál horní a mincovní, jejichž správa byla svěřena nejvyššímu mincmistrovi. Na ně si stavové za slabé jagellonské vlády získali nejvíce vlivu. Je proto jasné, že královo energické úsilí o zcela

¹⁾ Num. sbor. VI, 1960, str. 169–201.

volné rozhodování v komorních záležitostech se muselo projevit na osudech úřadu nejvyššího mincmistra velmi pronikavě. Král nemohl připustit, aby správa obou nejdůležitějších regálů byla celkem bez dohledu svěřena polostavovskému úředníkovi.

Hned na počátku své vlády v Čechách, po své korunovaci r. 1527 přikročil Ferdinand I. k reorganizaci české komory, pro níž vydal již 25. března t. r. podrobnou instrukci. O počátcích české komory, o snaze Ferdinanda I. podřídit správu všech komorních záležitostí a zejména pak hornictví tomuto jen na králi závislém, byrokraticky organisovaném úřadě i o jeho poměru k nejvyššímu mincmistrovi nás dobře informuje důkladná studie Pešákova.²⁾

Již v této první komorní instrukci svěřil král péči o hory výhradně české komoře. O nejvyšším mincmistrovi není v instrukci ani zmínka. Zato je v ní jmenován radou české komory cizinec, odborník v hornictví Kryštof Jandorf z Jandorfu. Tak došlo k pronikavému omezení dosavadní kompetence nejvyššího mincmistra.

Král Ferdinand si usnadnil cestu k přenesení působnosti v horních věcech z nejvyššího mincmistra na českou komoru tím, že asi již před vydáním komorní instrukce sesadil tehdejšího nejvyššího mincmistra Jindřicha Tunkla z Brnička,³⁾ který byl tak již potřetí zbaven úřadu, na který jej vynesl vždy znova vliv jeho mocného švagra, vůdce panské oligarchie Zdeňka Lva z Rožmitálu.

Novým mincmistrem se stal Jan starší z Vartenberka, který pocházel z Březenské větve tehdy ještě značně rozvětveného rodu Vartenberků. Sledování jeho činnosti ztěžuje to, že při reorganizaci české komory v r. 1527 byl jmenován jejím nejvyšším radou rovněž Jan z Vartenberka na Zvířeticích, od r. 1530 (podruhé) nejvyšší purkrabí. Tak není jasné, který z obou se účastnil r. 1528 sněmovního jednání s posly Kutnohorských o ražbu haléřů a o prodeji mědi, zda nejvyšší mincmistr, jemuž to příslušelo nebo nejvyšší rada komory.⁴⁾ Jisté je, že byl Jan starší z Vartenberka slabým mincmistrem. Tak r. 1529 dopustil, aby bylo porušeno jeho právo dosazovat novou radu v Kutné Hoře a aby tento úkon vykonali radové české komory v čele s Janem mladším z Vartenberka, kteří současně tam zařídili i jiné potřeby a přijali počty.⁵⁾ V r. 1530 vznikly dokonce pochybnosti, zda dosud zastává svou funkci. Dne 13. dubna t. r. píše Jan Trčka z Lípy radům komory české, „mám zprávu, že by Vaším

²⁾ Václav Pešák, Dějiny královské české komory od roku 1527, část I., Sborník archivu ministerstva vnitra III, Praha, 1930.

³⁾ Jeho manželka ještě krátce před tím, počátkem února t. r. vítala Ferdinanda I. a královnu Annu v Kutné Hoře. A. Rezek, Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem I. ve Vídni a korunovace královská v Praze, ČČM 1877, str. 473–474; viz též Sněmy české I, str. 207.

⁴⁾ Sněmy č. I, str. 275–280, Pešák přisuzuje toto jednání nejvyššímu radovi, l. c., str. 70.

⁵⁾ J. Šimek, Kutná Hora za prvních let vlády Ferdinanda I., Kutnohorské příspěvky III, str. 11.

Milostem a vám všem anebo některým osobám místo mincmistra království Českého poručeno bylo“.⁶⁾ Skutečně převzala v té době komora úplně do svých rukou správu všech horních záležitostí.

Je to vyjádřeno ve druhé instrukci Ferdinanda I. české komoře z 24. dubna 1530, „která je výrazem dovršení emancipace královské komory z vlivu stavovské obce“.⁷⁾

V této instrukci byl Kryštof z Jandorfu již výslovně jmenován nejvyšším horním hejtmanem. Stalo se tak přes protesty stavů, kteří se na sněmu 24. února 1530 usnesli, aby Kryštof Jandorf, hejtman nad horami, jako cizozemec nezačal v zemi žádný úřad a nebyl v královské radě.⁸⁾ Král se domníval, že je dosti silný, aby toho nedbal a svěřil správu hor v Čechách, komu se mu zlíbilo. Nemínil si vůbec dát zasahovat do správy své komory a nedbal ani dalších sněmovních usnesení, která ho v tom měla omezit.⁹⁾ Tak nejvyššímu mincmistrovi, označenému ve sněmovním usnesení z 13. prosince 1529 jako mincmistr nad horami, ze správy hor patrně nic nezbylo. Rozhodně neměl žádnou pravomoc nad horami jáchymovskými, jejichž správu král podřídil přímo sobě a dvorské komoře ve Vídni.¹⁰⁾ I Kutná Hora byla podle instrukce z r. 1530 podřízena české komoře a její důlní podniky Jandorfovi.¹¹⁾ Právě z r. 1530 je řada listů Ferdinanda I. radům české komory týkajících se nejrůznějších záležitostí při správě hor i mince v Kutné Hoře, v nichž není ani zmínka o nejvyšším mincmistrovi.¹²⁾

Co tedy zbylo v této době z kompetence nejvyššího mincmistra Království českého? Zajímavá pro tuto otázku je titulatura Jana staršího z Vartenberka, kterého 8. XI. 1529 označují zemští hejtmané a v letech 1531 (13. a 14. VIII.) a 1532 (1. a 4. VIII.) Zdeněk Lev z Rožmitálu jako nejvyššího mincmistra hor zlatých v království Českém.¹³⁾ K tomu přistupuje ještě ta okolnost, že na dukátech Ferdinanda I. z této doby se vyskytuje jako mincmistrovské znamení štítek Jana z Vartenberka a po něm ještě Albrechta z Guttentejna.¹⁴⁾ To vše vzbuzuje domněnku, že se činnost nejvyššího mincmistra Jana z Vartenberka omezila jen na dohled na ražbu zlata.

Již někdy počátkem roku 1532 se patrně jednalo o obsazení úřadu minc-

⁶⁾ Státní ústřední archiv (SÚA), MM 4/1/1530 č. 2.

⁷⁾ Pešák, l. c., str. 124.

⁸⁾ Sněmy č. I, str. 330.

⁹⁾ Sněmy č. I, str. 313.

¹⁰⁾ Pešák, l. c., str. 141 sl.

¹¹⁾ Sněmy č. I, str. 312.

¹²⁾ SÚA MM 1/1/1530.

¹³⁾ AČ XII, str. 112, 254, XI, str. 44, 50.

¹⁴⁾ Josef Smolík, Domácí numismatika, Praha, Akademie, 1898. — Viktor Katz, Tisíc let české vládní mince, Praha 1929, str. 17 (vyobrazení). — Gustav Skalský, Stručný přehled vývoje českého mincovnictví, Praha 1937, str. 20. — Nelze ovšem přehlédnouti, že i Tunklův znak je vyražen ve štítku na českých dukátech.

mistrovského jinou osobou. Svědčí o tom usnesení zemského sněmu z 1. května t. r., které žádá, aby „mincmistr, který bude od krále na horách usazen, aby byl Čech rodilý a skládal přísahu králi a zemi“.¹⁵⁾ Stavové se zřejmě nemínili spokojit s tak oslabenou pozicí úředníka, kterého pokládali za právě tak zemského jako královského, král však zatím nemínil jim vyhovět. Zdá se, že se Jan z Vartenberka skutečně někdy koncem roku 1532 vzdal mincmistrovského úřadu,¹⁶⁾ když byl po smrti Jana z Rožmberka zvolen nejvyšším převorem řádu sv. Jana na Strakonících.¹⁷⁾ Úřad nejvyššího mincmistra zůstal neobsazen až do r. 1534 a jeho funkce zcela přešly na komoru.

Zatím však nastaly některé okolnosti, které donutily krále k dočasným ústupkům. Konsolidace komorních příjmů postupovala velmi pomalu a král byl proto závislý hlavně na příjmech z berní povolovaných stavů. V horním podnikání pak největší příjem královské komoře přinášel výkup rud a jejich zmincování. Král se však sám neodvažoval podnikat v hornictví, ale snažil se k tomu přimět feudální majitele pozemků. Proto jim musel učinit některé ústupky. Výrazem kompromisu mezi králem a stavy ve věci vylučného pojímání horního regálu a snahy o vzbuzení zájmu o horní podnikání je tak zvané narovnání o hory a kovy, uzavřené mezi králem a stavy na sněmu v Praze 30. března 1534.¹⁸⁾

Toto narovnání znamená též obnovení úřadu nejvyššího mincmistra Království českého, jemuž se podle této smlouvy dostala řada práv a povinností. Nejvyšší mincmistr má podle narovnání radit králi při vydávání horních řádů pro nové doly na drahé kovy, má urovnávat spory mezi pány pozemků a kverky o dodávky dřeva, má aspoň jednou ročně objíždět všechny doly na zlato a stříbro a odstraňovat závady a nepořádky, nemá však při tom zasahovat do práv gruntovních pánů k pozemkům a poddaným, je povinen do určité lhůty a za stanovenou cenu vykupovat vytěžené stříbro.

Tak se dostalo nejvyššímu mincmistrovi opět značné kompetence v hornictví. Nyní bylo nutno tento úřad znova obsadit. Pro obnovení mincmistrovského úřadu dal Ferdinand I. vypracovat komorním radům instrukci. Ti ji již 25. srpna 1534 poslali králi ke schválení. 2. září t. r. král instrukci potvrdil a rozkázal radům české komory, aby nejvyššího mincmistra uvedli v úřad a zavázali mu Kutnohorské k poslušnosti.¹⁹⁾ Dříve však ještě král pronikavě zasáhl do pravomoci nového mincmistra, když listem z téhož dne poručil české komoře, aby sesadila dosavadního hofmistra v Kutné Hoře a na jeho místo dosadila horního hejtmána z Nalžov, který měl být mincmistrovi odborným poradcem.²⁰⁾

¹⁵⁾ Sněmy č. I, str. 365.

¹⁶⁾ Palacký ve svém přehledu nejvyšších úředníků (Praha 1832) jej uvádí jako nejvyššího mincmistra mezi lety 1527–1533.

¹⁷⁾ August Sedláček, Hrad XI, str. 136.

¹⁸⁾ Sněmy č. I, str. 387–395.

¹⁹⁾ SÚA MM 4/1/1534.

²⁰⁾ SÚA RG 8 str. 373.

Novým nejvyšším mincmistrem Království českého se stal Albrecht z Guttenštejna, od r. 1530 (a patrně až do této doby) nejvyšší rada komory české, který se rázně ujal své funkce. Král mu potvrdil apelace od horního i městského soudu kutnohorského, avšak zavázal ho současně, aby je rozsuzoval s pomocí některých radů komorního soudu, české komory a znalců hornictví.²¹⁾ Velmi brzy se Albrecht z Guttenštejna srazil s Kutnohorskými o jejich právo, aby nejvyšší mincmistr při obnovování městské rady byl vázán návrhem odstupujících konšelů. To vedlo k vleklým sporům s městem Kutnou Horou. Naproti tomu s českou komorou postupoval Albrecht z Guttenštejna zprvu v dobré shodě, komora jej v jeho sporech s Kutnohorskými podporovala, avšak již sám charakter obou úřadů a jejich poměr ke králi a stavům musely vést nakonec ke sporům nejvyššího mincmistra s tímto královským finančním úřadem. Ty propukly r. 1540. Král se zprvu nejvyššího mincmistra proti komoře zastal, když se však ten pustil do sporů i s kutnohorskými úředníky hor a mince, kteří obcházeli svého představeného tím, že se obraceli přímo na českou komoru, když docházelo k vzájemnému osočování mezi radou české komory a Albrechtem z Guttenštejna, rozhodl král 27. května 1541, aby komora vypracovala instrukci pro nového nejvyššího mincmistra. V červnu t. r. se Albrecht z Guttenštejna svého úřadu vzdal. Ještě dlouho se pak vlekla likvidace jeho pohledávek u české komory i protipohledávek, které vznikly z jeho výdajů z mincovny.²²⁾

Král sám se nikdy nesmířil s tím, že při narovnání se stavy o hory a kovy se musel vzdát části práv regálního pána ve prospěch feudálních gruntovních pánů a již r. 1538 se pokusil o revizi narovnání. Podle konceptu této revise v registratuře české komory,²³⁾ který obsahuje k původnímu textu řadu přípisů komorních radů, především asi Jandorfových, se zdá, že postavení nejvyššího mincmistra mělo být spíše posíleno. Je to v době jeho dobré shody s českou komorou. Avšak patrně pro odpor stavů nevstoupila tato revise v platnost.²⁴⁾ Naproti tomu se zdá, že z jednání o zřízení nové mincovny v Praze, které se především týkalo jeho úřadu, byl nejvyšší mincmistr vyřazen.²⁵⁾

Uskutečňování králova záměru podříditi nejvyššího mincmistra zcela české komoře bylo usnadněno tím, že další v řadě nejvyšších mincmistrů, Šebestyán z Veitmile, který byl na králův rozkaz ze 7. července 1542 radům české komory slavnostně uveden v Kutné Hoře v úřad, patrně se příliš o posílení vlivu a moci svého úřadu nestaral.²⁶⁾ Již 25. t. m. si v listu adresovaném z Kutné

²¹⁾ SÚA RG 13, str. 44.

²²⁾ Pešák, l. c., str. 265–273. — Jan Kořan, Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském, Praha 1950, str. 11.

²³⁾ SÚA MM 1/1/1538.

²⁴⁾ Kancelářská poznámka na citovaném pramenu: Alte Perkhwerchsvergleichung, di ... aber nit in di Werthung khum.

²⁵⁾ SÚA MM 4/1/1538 z 9. VI. a 22. XII.

²⁶⁾ Pešák, l. c., str. 272–273.

Hory radům české komory²⁷⁾ stěžuje, že s platem 6 kop grošů českých (patrně týdně), který mu byl králem vyměřen, nemůže stačit.²⁸⁾ Česká komora zřejmě též využila nezájmu nejvyššího mincmistra o výkon jeho funkcí a v prosinci 1544 provedla sama renovaci kutnohorského šepmistrovského úřadu.²⁹⁾ V listopadu 1544 byl též znovu dosazen Kryštof Jandorf na místo horního hejtmana a svěřeno mu vedení horních záležitostí v české komoře.³⁰⁾

Když pak někdy počátkem r. 1545 Šebestýán z Veitmile se vzdal úřadu nejvyššího mincmistra Království českého, byl vybrán za jeho nástupce vladyka Jan z Vítence na Tochovicích, kdysi písař Zdeňka Lva z Rožmitálu a hejtman na jeho horách Velhartických, později hejtman kraje pobrdského a držitel zápisného panství příbramského, kde podporoval horlivě dolování. Vším tím byl dobře kvalifikován pro úřad nejvyššího mincmistra, ze kterého se králi i české komoře podařilo učinit úřad sice významný, mající ještě rozsáhlé kompetence ve věcech horních a mincovních, avšak zcela již podřízený české komoře. Tak se nám aspoň jeví v instrukci, kterou pro nejvyššího mincmistra Jana z Vítence vypracovala česká komora a kterou mu zaslal král Ferdinand osobním listem, „aby (se) podle téže instrukce naší všelijak a což by v ní dostaveno nebylo s vůlí a vědomím urozených rad komory naší české na místě našem řídil...“.³¹⁾ Poslušenství české komory nařídil král nejvyššímu mincmistrovi ještě dalším listem z téže doby, ve kterém mu ukládá, aby královými penězi nezakládal nevýnosné kutnohorské doly, zejména důl Osla.³²⁾

Instrukce sama se zachovala v německém znění v konceptu české komory.³³⁾ Je nedatovaná, avšak adresovaná Janovi z Vítence a časově určena výše citovaným listem Ferdinanda I. Je to první instrukce pro úřad nejvyššího mincmistra Království českého, kterou se nám dosud podařilo objevit. Proto ji v příloze publikujeme v plném znění. K lepší orientaci jsem provedl očíslování jednotlivých odstavců (v dalším je cituji v závorce).

Ve stručnosti obsahuje instrukce tato ustanovení:

Sídlem nejvyššího mincmistra je Kutná Hora [1]. Podle narovnání se stavy o hory a kovy má nejméně jednou za rok objet všechna horní díla a s radou české komory má novým dolům dát horní řády podle jáchymovských zvyklostí [2, 3]. Při horách má odstraňovat všechny zjištěné nedostatky buď s pomocí vlastníků pozemků [3] nebo i proti nim [3, 4]. Vytěžené stříbro má

²⁷⁾ SÚA MM 1/1/1542 list č. 7.

²⁸⁾ To je 312 kop grošů ročně. Podle stavu české komory z 27. III. 1527, — Pešák l. c. Příloha IVa — kdy byl Šebestýán z Veitmile radou české komory, měl 1000 zlatých rýnských tj. 400 kop gr. č. ročního platu. Je to charakteristické pro poměr významu rady české komory a nejvyššího mincmistra.

²⁹⁾ Pešák, l. c., str. 273.

³⁰⁾ Pešák, l. c., str. 257–258, 273.

³¹⁾ SÚA RG 34 fol. 74r, z května 1545.

³²⁾ Tamtéž fol. 74v; viz též Kořan l. c., str. 11–13.

³³⁾ SÚA MM 4/3/1545–1551.

vykupovat [6] a zabránit jeho vyvážení ze země [5]. Má brát do přísahy horní úředníky [7]. Má být přítomen při uzavírání horních účtů [8]. Na horách kutnohorských se má seznámit s poměry, a s radou české komory a znalců má odstraňovat závady a trestat zlořády [10], zastavit práce na nevýnosném dole Oslu [10], s radou komory dosazovat úředníky horní i úředníky mince [11] a neschopné s vědomím komory vyměňovat [12], rovnat a trestat rozepře mezi královskými úředníky a poddanými [13], na kutnohorských i jiných horách dávat horní řády, propůjčovat horní díly a vést o tom řádné knihy [14], obnovovat kutnohorskou radu [15], zrevidovat horní svobody a výsady při prodeji stříbra a výsledek s vyjádřením komory oznámit králi [16], s vědomím komory povolovat další podporu kverkům z kutnohorské mince [17], na záruku má poskytovat půjčky rudokupcům [18], i nadále má jít odvolání z Kutné Hory ve věcech horních i městských k nejvyššímu mincmistrovi, v případě neshody jeho názoru s kutnohorským rozhodnutím má věc rozhodnout v Praze v české komoře s radou komorního soudu [19] a radou české komory i jiných znalců [20] podle práva platného na těchto horách [21]. Podpora horního podnikání z královské mince se má dít jen s vědomím komory [22]. Nejvyšší mincmistr má též dohlížet na řádné účetnictví horních úředníků [23] a na dodržování jejich instrukce [24]. Má dbát, aby úředníci mince zasílali každý měsíc české komoře výkazy příjmů a vydání [25]. Zležitosti v instrukci neúvedené má projednávat s radou české komory a v závažných věcech vyčkat rozhodnutí krále [26]. Král si vyhrazuje možnost instrukci měnit nebo zrušit [27] a znovu zavazuje nejvyššího mincmistra, aby jednal toliko v souhlase s českou komorou a dbal o rozmnožování komorního jmění [28].

Celkem se instrukce opírá o ustanovení narovnání se stavy o hory a kovy z r. 1534. Velmi málo se dotýká správy mince, která by podle jeho titulu měla nejvyššímu mincmistrovi především náležet a zdá se, že v této době již odpadl i přímý dozor nejvyššího mincmistra na ražbu zlata.³⁴⁾ Naprosto pak podřídila instrukce nejvyššího mincmistra a jeho veškerou činnost dozoru české komory. Nelze se proto divit, že na sjezdu účastníků stavovského povstání proti Ferdinandovi I. v Praze dne 17. března 1547 bylo m. j. usneseno „nejvyšší mincmistr, jsa přirozený Čech a nemaje nic s komorou činiti, aby svobodný býval“.³⁵⁾

Instrukce pro úřad nejvyššího mincmistra Království českého z roku 1545

Innstruction solchermassen der gestrenger unnser lieber getreuer J[o]hann von Witencz auff Tohowicz, unnser obrist Munczmaister Ambt in unnser Cronn Beheim darzue, wie ine laut unnser Bestelbriefs ime derhalben Innsonderhait gegeben, bis auf unnser Wolgefallen furgenomen haben, hanndln solle, wie hernachvolgt.

³⁴⁾ Viz citovanou práci Smolíkovu, pozn. č. 14.

³⁵⁾ Sněmy, č. II, str. 156.

[1] Erstlichen solle er sein stäte Wohnung und Beleblichwesen daselbst zu Kutenperg in unsern Münzchoff haben.

[2] Zum andern. Dieweil unns in den Vergleichung, so wir mit den Stennden unser Cronn Beheim der Pergkwerch halben verschiner Zeit gemaht, unnder annderm austrügklichen Vorbehalten bey allen und yeden Perckwerchen durch unsern obristen Münzmaister Ordnungen aufrichten auch die Perckwerch ein Jar zum wenigsten ainmall durch Inne bereiten zelassen. Alles vermug unnd Innhalt derselben Vergleichung. Demnach solle unser obrist Münzmaister auf alle neue Perckwerch, wo die in unser Cronn Beheim aufckhumen, sein vleissig Aufsehen unnd Aufmerckhen haben, unnd wo ime dieselben durch Erckhundigung oder in annder Weiz angezeigt werden, daselbst solle er mit Rat unnd Vorwissen unser Beheimischen Camer Rat unnd wo die Notdurfft der Handlung ervordert, annderen mer Pergkverstenndigen Personen, die durch unsere Camer Rat und ine auf unser Cossten darzue ervordert werden mugen. Nach Gebrauch des Perckwerchs in sannct Joachimstall oder nach Gelegenheit aines yeden Perckwerchs der Gepierg, Klufft und Genng ain neue Perckordnung unnd Recht aufrichten und dieselb Ordnung und Perckrecht unns souen wir derselben Zait in unser Cronn Beheim gegenwertig sein werden zu Ersehung unnd Verfertigung fürbringen. Wo wir aber nicht bey Lannd weren, an unsern Hof schicken und nach beschehner Verfertigung fürbringen, darob von unsern wegen Innhalt des Artigels der Vergleichung vesstiglich hanndhaben.

[3] Unnsrer obrister Münzmaister solle auch alle unnd yede Perckwerch von Gold und Silber, dabey wir auch Müczung haben, so oft es im Jar die Notdurfft ervordert, doch zum wenigsten yedes Jar ain mall bereiten, besichtigen, sich aller und yeder Gebrechen unnd Mengl bey den Perckwerchen Grundherrn unnd in annder Weeg erckhundigen, die Ambt- und Perckhleuth, auch Khnapschafft oder etlich aus Innen zu sich ervordern, dieselben unnd yeden Stanndhait in Abwesen der Anndern besprechen unnd sich der Manngl und Unordnungen nach allem Vleis befragen, auch von ainem oder mer derselben, wie solch Mengl am fueglichsten abzustellen und pesser Ordnung aufzerichten were, ir Guetbedunkh vernemen, unnd was er also unndordentlichs befindet oder erfraget, dasselb souer es in für guet und zuertraglich ansehen wierdet, auch mit Rat und Hilf desselben Grundherrn, wo es in selbs nicht Betreff abstellen, wo aber dieselben Unndordnungen unnd Geprechen den Grundherrn selbst betrefen und unser obrister Münzmaister solhe bey ime mit guetem nicht zu Abstellung bringen moht oder ob Grundherr bey den Perckhambtsleuten und Unnderthanen der yeczgedachten Geprechen so befunden, auf sein des obristen Münzmaisters begeren nicht abstellen oder sy in Perckordnung so auf denselben Perckwerch gemaht, weisen wolt, so soll derselb Grundherr für unser künigliche Person oder in unsern Abwesen für unsern obristen Lanndhofmaister ervordert in Beisein unser Beheimischen Räten und annder mer Perckverstenndiger Personen verhört werden und wie er sambt obemelten unsern Räten und Perckverständigen Personen, die so[ic]hen Gestalt befunden darinnen gebuerliche Erkhänntnus thuen, und dieweil der Grundherr, dem so daselbst befunden und erckhendt wierdet, zugeloben schuldig, so soll unser Münzmaister sein vleissig Aufsehen haben, damit demselben Volziehung beschehe.

[4] Ob sich auch zuertrug d[a]s der Grundherr die Werkhe mit Holz verkhaufen, oder in annder Weeg unbillicher weiss beschweren wolt, und unsere Craisshaubtleut vermüg der Perckwerks Vergleichnus auf unsern oder in unserm Abwesen unnsers obristen Landhofmaisters und seiner zuegeordneten Räte schreiben und beuelhen nach beschehener Besichtigung derselben Beschwerden nicht erledigen mochten. Alsdan solle unser obrist Münzmaister mit Ambt und neben gemelten Craisshaubtleuten von unsern wegen und an unser Stat dermassen einsehen haben, damit die Werkhe durch die Grundherrn unbillicher weiss nicht beschwerdt werden.

[5] Unnsrer obrister Münzmaister soll auch sein vleissig Nachfragen unnd Aufsehen ha-

ben, damit die Silber so durch di loßlichen Gotsgaben der Perckwerch gemaht, nicht ausser Lannds veruert, sonder darinnen behalt unnd vindert anderswohin, als in unser Münz, wo wir die yeder Zeit in unser Cronn Beheim haben, geraicht werden und sich weniglich unsern general Mandaten, so wir erhalben hirvor ausseen haben lassen, auch der Lanndsordnung gemess halte. Wo er aber ainen oder mer, die solches uberfarn erfragt oder betrete, solle unser obrister Münzmaister dieselben Silber zu unsern Hannden nemen lassen und den oder dieselben Ubertreter unsern Procurator anzaigen, damit er verner dieselben vermüg der Lanndsordnung umb die Straf und Verhandlung fürzenemen wisse. Der aber, so dafür sondlich befreyt, sollen bey iren Freyhaiten nach notdürfftiger Ersehung und Bewegung derselben, sover sy ordenlich und genuesamb dabey gelassen werden und beleiben.

[6] Es solle auch unser obrister Münzmaister, wann ime von den Grundherrn oder Perckmaister XIII Tag zuvor geschriben und verkündt wierdet, d[a]s gemoht Silber bey den Perckwerchen verhanden sein Verordnung thuen, d[a]s durch den Zehenndner oder wer solhe Silber zuemphahen ein Beuelh haben wierdet, dieselben Silber vermüg der Perckwerks Vergleichung oder wie er sich derselben Silber Losung und Bezallung halben mit den Grundherrn und Werkhe mit unsern oder unser Camer Rat in Beheim Vorwissen vergleichen mag, bezalt unnd gelost werden.

[7] Unnsrer obrister Münzmaister solle auch die Ambtleut bey allen unnd yeden Perckwerche, so in unser Cronn Beheim sein, oder noch hinfüren, erhebt werden mechten, so unns vermüg vorgedahter Perckwerksvergleichung, ainstails allain verpflicht sein sollen von unsern wegen yeder Zeit in Glübe verfassen und die gebürlich Phlicht von inen aufnehmen, und sein die Ambtleut so unns neben den Grundherrn geschworn sein sollen, namlich Peckmaister, Zehenndner und Silber Prenner. Aber der Münzmaister, Wardein und all annder Ambtleut zu Münz gehorig, sollen uns allain verpflicht sein. Darnach solle sich also unser obrister Münzmaister inn Aufnembung der Phlicht zurichten wissen.

[8] Dieweill auch die bemelten Ambtleut, so unser Gesell bey denn unser Perckwerchen hanndln, ir Raitungen auf unser Beheimischen Camer thuen werden, so solle unser obrister Münzmaister, wann ime dartzue durch unser Camer Rat verkündt wierdet, bey solchen Raitungen erscheinen unnd gegenwertig sein unnd dieselben samt unsern Camer Raten ordentlich aufzenemen und zubeschliessen verhelfen.

[9] Verrer nachdem unser Perckwerch zu Kutenperg ain mannge Zeit her aus allerlay Unordnungen inn abnemen khomen, also d[a]s wir desselben Perckwerks seit Eingang unserer Regierung nicht allain niht genossen, sonder Auferhaltung unnhofflicher und unnützliger Gepewung etlich vil Tausend G[u]lden eingepuesst unnd damit unser Camer unnd Müntz also erschopht haben, d[a]s solches lennger Zuerschwingen sonnder von Noten und Zeit ist, annder einsehen zehaben unnd wir dann aus Gegründen gemelten Bericht vernemen, wo di Unordnungen unnotdürfftigen vergebnen Ausgaben und annder Gebrechen bey demselben unsern Perckwerch und Müntz abgestellt und guete Ordnung fürgenomen wierdet, d[a]s wir solhes Einpuessen nicht allain umbgeen, sonnder von solh Pergkwerch ain gueten Nucz und Uberschus haben mugen. Demnach und damit gemelt Perckwerch wider auf und in ain Wesen geholfen, auch unser Müntz gefürdert werde. So soll gedahte unser obrister Münzmaister bey demselben unsern Khutenpergerischen Perckwerch mit Rat und Vorwissen unserer Beheimischen Camer handln, wie hernachvolgt.

[10] Anfengkhlichen solle er sih der Mengl, Geprechen und Unordnungen, unnd für nemblichen auch des uberigen Unnotdürfftigen und vergebnen Uncostens, so bey unsern Grueben und Gepeuen, auch bey unser Müntz daselbst zu Khutenperg unnützlich aufläufft mit Vleis erckhundigen und was unnot und umganggen werden mag, denselben uberigen Gruoben und Müntz Uncosten und auch die Unndordnungen mit besten Fueg unnd Vleis abstellen und ruig[en] guet Ordnung mit Rat unser Camer unnd Perckverstenndiger Leut aufrichten. Auch bey denn Pergkhambtleuten, Perckmaistern, Geschwornen der Khnap-

schaft unnd anndern darob sein und verschafen, damit solches beschehe und darob mit gebürlicher Straf gehandhabt werde und solhe Abstellung der Uncosten wierdet nu umb auch desst leichter sein, weill wir die Gruben im Essel mit iren anhengigen Zehen eufzelassen enttlich bevolchen haben.

[11] Es soll auch unnsere obrister Münczmaister all Ambtleut zu Kutenperg unnd bey anndern uns allain zuegehorigen Perkhwerchen ausserhalb der Müncz Ambtleut und Wardlein oder Probierer, auch zu Khutenperg Hofmaister, Urbarer oder Zehenndner, doch in alles mit Rat und Vorwissen unser Beheimschen Camer zuentseczen haben.

[12] Unnd wo er an yezegemelter Müncz oder andern Ambtleuten zu Kutenperg oder anderswo bey anndern Pergkhwerchen einen oder mer ainicherlai Menngl oder Ursachen, derhalben ein Verannderung zethuen, wern befundn, solle er, wo wir bey Lannd sein, und in unnsern Abwesen mit unnsern Camer Raten Vorwissen nah dem es yeder Zeit unnsere und des Perkhwerchs Notdurfft und Nucz erfordert, umb Verannderung anhalten, welhe alsdann mit seinem Rat zethuen werden sollen.

[13] Nachdem sich auch unnder den Ambt und Pergkhleuten auch den Innwonnern zu Khutenperg taglich und oft vil Widerwillens und Zwitterachtigkhait begeben und zuetragen, dadurch nicht allain guet Ordnung unnd Ainigkhait, sonder auch der Perkhwerch unnsere und gemainer Nucz gehindert wierdet, damit nu solches auch agbestelt und zwischen unnsern Ambtleuten und Unnderthannen zu Khutenperg Ainigkhait erhalten werde, so soll unser obrister Münczmaister, wo sich dieselben und annder Innwoner ungebürlich und dermassen hielten, das sy strafwürdig weren, dieselben nach Gelegenheit irer Vorprechungen gebürlicher weiss nach Gelegenheit aines yeden Verdiennen zestrafen unnd alle Unordnung unnd Zwitteracht bey innen durch ernstliche und notdurfftige Einsehung unnd Straf abzestellen und gehorsam Ainigkhait und guete Ordnung under innen zu erhalten haben. Unnd ob sich die Verwürkungen auf Gelt Straf erstrengen wuerden, dieselben Geltstraf unnd Puessen sollen in unnsere Camer gefallen unnd verait werden.

[14] Es soll auch offtgedachter unnsere obrister Münczmaister nicht allain bey unnsern Perkhwerch zu Kutenperg, sonnder auch anndern Perkhwerchen, die sich auf unnsern Gründen ercaigen, Ordnung geben, und mit allem Vleis darob sein, damit den Gewerbken die Zehen oder Perkhwerchs Taill yeder Zeit nach Ordnung verleihen und bey den Perkhwerchen ordentliche Pücher gehalten werden.

[15] Unnsere obrister Münczmaister soll auch alle Jar zu Khutenperg, wie von alters gewessen und die Khutenpergerischen Freyhaiten vermügen, den Rat, auch die Zünften und Eltisten, doch mit Rat und Vorwissen unnsere verordneten Camer Rat, welche von rehtswegen auch dabey sein sollen, verneuen und denselben mit tauglichen geschickhten Personen, die den gemainen Nucz betrachten unnd fuerdern, auch den Partheien zu irer Gerechtigkhait und fuerderlicher Execution verhelfen, besetzen.

[16] Nachdem auch ain Zeit herr unnsere Camer maht gehabt, mit unnsern Vorwissen Fristungen, das di Silber so daselbst zu Kutenperg erpaut worden, in unnsere Müncz daselbst etwas hoher als in dem gewendlichen Kauf angenommen und bezalt werden, den Gewerbken zegeben. Wollen wir, dass nu füran unser obrister Münczmaister, wann er umb bemelt Fristungen oder Begnadungen ersueht wierdet, sich zuvor für sich selbst und auch durch anndere verständige Perkhleut aigenlich erkundigen und mit andern unnsern Perkhambtleuten beratschalten soll. Ob auch solche Fristungen und Begnadungen vonnoten und ob verhofenlich damit etwas guets unnd nützliches aus zerichten und wie er solches in genuesamier und notdürfftiger Errkundigung und Rat befindet, dasselb unnsern verordneten Camer Räten sambt seinem Guetbedünken auf was Zeit und was Gestalt oder oder Condition dieselb Fristungen zegeben wern, anzaigen und berichten und also mit iren Vorwissen solch Fristungen bewilligen oder abschlahen. Wo aber unnsere obrister Münczmaister ausserhalb obemelter gewendlichen Fristungen sonnst umb neue Fristungen oder Begnadungen im Silberkauf uber das Perkh-

werch zum Khutenperg oder andre unnsere Perkhwerch, so auf unnsern Gründten sein, angelanngt würde, solle er solch Perkhwerch durch Perkhverstendige Perkhleut besichtigen und sich aller Gelegenheit, ob und was uber solch Perkhwerch für Fristungen geben werden mochten, mit Vleis erkundigen und desselben auch der Gewerbken begern, sambt seinen Guetbedünck an unnsere Camer Rat gelangen lassen. Diesern unnsere, wo wir nicht bey Lannd weren, dasselbe an unnsern Hof berichten und darinnen unnsers Beschaiden gewarten sollen. Dan solch und dergleich Fristungen Zuverleichen, haben wir uns selbst allain vorbehalten.

[17] Als auch bey unnsere Perkhwerch zu Khutenperg bisher in Gebrauch gehalten worden, das den Gewerbken zu Geweltigung und Erpauung etlicher Zehen unnd Orter daselbst Hilf und Steur aus unnsere Müncz gethan worden, solle nu hierfüran unser obrister Münczmaister, wan er umb solch und dergleichen Hilf oder Steurn ersueht wierdet, dieselben Orter oder Zehen durch Verstandig Ambt und Perkhleut mit Vleis besichtigen und sovil möglichem befor lassen unnd souer nach notdürfftiger Besichtigung für Not nützlich und guet angesehen wierdet, Hilf oder Steurn zegeben, alsdann soll unnd mag er dieselben Steuern doch auch mit Vorwissen unnsere Camer, den Gewerbken auf ain zimliche Zeit, nach Gelegenheit der solchen Bewilligen und bey der Müncz deshalben Verordnung thuen.

[18] Ob auch di Arrzkhauffer und Schmelzer umb ain Fürlehen in ire Hüten Ansuchung thuen würden, damit sy desto stätlicher schmezlczen und si auch mer Silber in unnsere Müncz geben mochten, denselben soll er auch mit Vorwissen unnsere Camer nah Gelegenheit ain Fürlechen aus unnsere Müncz, doch dergestalt verordnen, d[as]s inen dasselb Fürlechen an den Silber, so sy in unnsere Müncz raichen, ainziger weiss wider Abgezogen und sein aufsehen haben, damit darinnen unnsere Münczambtleut guete Ordnung gehalten und im Abziehen niemand verschaund. Auch in alles solhe Fürlechen an gewisse Arts und gegen gueter Versicherung gethann, damit nicht verlorn Schulden gemahet werden, so lang bis wir der Arrzkhauffer unnd des Schmelzers halben annder Ordnung fürnemen und Bevelh geben.

[19] Nachdem auch bisher all Appellation sowoll inn bürgerlichen als Perkhssachen den Schefmaistern und Ambtleuten zu Kutenperg für unnsere königliche Personn oder ainen obristen Münczmaister an unnsere Stat ganngen, und daselbst erledigt worden sein, solches soll hierfüran auch beschehen. Doch also, wann bürgerlichen oder Sta[d]tsachen zue Khutenperg Appellation unnsere obristen Münczmaister zu Erledigung fürgebracht werden, dieweil mit Rat deren von Kutenperg, als di vor darmit geurteilt. Die Erledigung nicht beschehen mag, so soll er dieselb Appellation hieher geen Prag bringen und sambt unnsere Raten aus dem Camer Gericht auch unnsere Beheimschen Camer derinnen Erledigung thuen.

[20] Was aber unnsere obristen Münczmaister für Appellation in Perkhwerchssachen fürgebracht, die solcher gleicher weiss in Beisein ainer oder zwaier Personnen aus unnsere Camer Gericht und von unnsere Beheimschen Camer auch mit Rat annder mer Perkhverstendiger Leutt darnach es di G[e]legenheit unnd Notdurfft erfordert, erledigt werden. Doch solle in Erledigung solcher Appellation alle Acta und di ganncz Handlung mit Vleis fürgenommen, ersehen und bewegen, unnd alsdann vermüg der Khutenpergerisch Perkh, unnde annderer irer Recht unnd Ordnung Enntschied getan werden, dab[e]y auch baid Partheien beleiben unnd dauon weiter nicht appellieren sollen.

[21] Dieweil auch in obemelter Pergkhwerchs Vergleichung ain Artigel von wegen der Appellations begrifen, das[s] von neuen Perkhwerch auf anndere Perkhwerch, da geordnete Recht und Bericht sein, appelliert werden müge, souer demnach von anndern neuen Perkhwerchen ainicherlai Appellation geen Kutenperg, als da auch geordnete Recht und Gericht sein, für unnsere Münczmaister khumen, dieselben Appellation solle unnsere obrister Münczmaister sambt andern unnsere Ambtleuten zu Kutenperg und Perkhverstennigen Personnen, di er, souer es di Notdurfft eruordert, auch von anndern Pergkhwerchen zu im eruordern mag, nach Ordnung des Perkhwerchs, dauon die Appellation hergeet, endschaiden und erledigen.

[22] Wann auch di Notdurfft eruordert auf neuen Gepewen oder anndere ausser der

ordinari Ausgaben aus unnsrer Müncz Gelt zegeben, so solle solhes alles mit Vorwissen unnsrer Beheimischen Camer und nah gueter Beratschlagung unnd Erwegung beschehen damit vergebner Unncosten verhuet werde.

[23] Es soll auch unnsrer obrister Münczmaister den Münczambtleuten daselbst umb solch unnd dergleichen Extraordinari beratschlagen unnd bewilligen Ausgaben, alles schriftlich Certificationen unnder seinem Hanndtzeichen und Pedschier verfertigt und bey den Ambtleuten darob sein, dass sy umb solch Ausgaben von den Partheien yeder Zeit ordentlich und verfertigen Quitungen nemen. Auf dass sy ire Ausgaben bey der Raitung alles mit Certificationen und Quitungen zubeweisen haben unnd sonst über unsere Einkhumen daselbst guete ordentliche und aufrichte Raitung gehalten, auch alle Aigennuczighait und Vortilhaftighain verhüet werde.

[24] Nachdem wir auch hievor unnsren Ambtleuten Innstruction, darnach sy hanndlн sollen, gegeben, welche wir yeczо verneut unnsren Camer Raten in Behemischen Sprach zuegeschickht mit Beuelh innen dieselben zueczustellen, darob solle unnsrer obrister Münczmaister halten, damit sy die Ambtleut derselben gestrags nachkhumen. Sy sollen auch darauf von unnsren Camer Raten und ime inn Phlicht verfasst werden.

[25] Er solle auch bey bemelten yeczigen und khünfftigen Münczambtleuten darob sein unnd verfüegen, das[s] alle Monnat ain lauter und ordennlicher Auszug aller irer Emphanng und Ausgaben auf unser Beheimsche Camer geschickht werde, damit man yeder Zeit bey unnsrer Camer ain gründlich und neucredkht Wissen habe, was für Gelt in unser Müncz verhandden, wohin auch di Ausgaben yedes Monat beschehen sein.

[26] Unnd dieweill wir bedenngkhen d[a]s gedachten unnsren obristen Münczmaister in seiner Amtverwaltung vil Sachen, dauon hierinen nichts gemelt, zehandln zue und fuerfallen und allerlay Hanndlung begegnen werden, darinen diser Zeit gemelten unnsren Münczmaister dhain austrückliche Mass oder Ordnung, was er in denselben Fellen handln solle, geben haben mügen. So wollen wir unnd ist auch unnsrer Mainung, d[a]ss gedachter unnsrer obrister Münczmaister in allem sein Respect und Aufsehen auf unns und in unnsrem Abwesen auff unnsrer Camer in Beheim habe. Alles d[a]z so des Perckwerch und seines Ampts Notdurfft ervordert, an sy gelangen lassen und mit irem Rat Wissen und Willen hanndl und inen aber zu schwer sein wüerdet, das mügen und sollen sy an unns gelangen lassen unnd darinen fernerers Beschaids gewarten. So versehen wir unns auch der gedaht unnsrer obrister Münczmaister werde durch vleissige Hanndlung und Erfahrung von Tag zu Tag ains und annders d[a]ss unnsrer Notdurfft eruordet befunden und was er also befundet, d[a]s solle er unns sambt seinem Rat unnd guetbedünckhen yeder Zeit berichten.

[27] Dan wir dise unnsrer Ordnung allain auf unnsrer Wolgefallen gestelt und dieselb yeder Zeit zu mindern, zumern oder gar zuändern oder abzeichnen, souil nach Vermüg der Perckwerchs Vergleichung bescheen mag, vorbehalten haben.

[28] Unnd in solchem allen solle unnsrer obrister Münczmaister dhainen müglichen Vleis sparen und in allen seinen Hanndlungen sein Aufsehen auf unser Beheimsche Camer haben und sonst alles d[a]s jhenig Hanndlн und Fürnemen, d[a]s er zu Fürderung unnsrer Perkwerch und Merung unnsrer Camerguets am nützlichen und pesten ansehen wüerdet, wie wir uns dan des bey ime genadiglich versehen und er thuet daran unnsren Willen und ernnstliche Mainung.

Вацлав Лукаш

Инструкция Фердинанда I-го для Верховного Мюнцмейстера Чешского Королевства 1545 года

Должность Верховного Мюнцмейстера (Управляющего монетным делом) Чешского Королевства, заведывающего королевскими монополиями горного и монетного дела, находилась в начале правления Фердинанда I-го в неясной позиции, колеблясь между королевской и земской компетенцией. Положение этой должности является чувствительным показателем борьбы за власть между королем и сословиями. Фердинанд I-ый, уже в самом начале своего правления, пытался обновить свои регальные права и освободить свои финансы от зависимости от сословий. В 1527-ом году он реорганизовал чешскую палату (камеру) и передал в ее ведение между иным и горное дело, до тех пор подведомственное Верховному Мюнцмейстеру. Эти тенденции еще резче проявляются во второй инструкции для чешской палаты (1530 г.), когда иностранец Христофор из Яндорфа был назначен на должность Верховного управляющего горным делом, а чешской палате была подчинена и Кутна Гора. Верховному Мюнцмейстеру в это время остался, кажется, только контроль над добычей золота. В 1532—1534 г. г. была должность Верховного Мюнцмейстера, по-видимому, не занята.

Все-же король был принужден считаться с интересами и мнением сословий, ибо низкий уровень доходов палаты ставил его в зависимость от податных доходов, которые были утверждаемы сословиями. Кроме того он их хотел побудить к предприятиям в горной промышленности. Результатом этой ситуации было т. наз. соглашение с сословиями 1534 г., касающиеся горного и рудного дела, по которому Верховному Мюнцмейстеру были присуждены некоторые важные задания и права в управлении горной промышленностью. Поэтому было необходимо кого-нибудь назначить на эту должность. Первоначальное согласие Верховного Мюнцмейстера Альбрехта из Гуттенштейна с чешской палатой при исполнении им его обязанностей, было вскоре нарушено и начались раздоры, вполне понятные, благодаря противоположным характерам обоих учреждений. Следующие мюнцмейстеры не противились серьезно тенденциям короля вполне подчинить их должность чешской палате. Результат этих попыток проявляется в первой сохранившейся инструкции Фердинанда I-го для Верховного Мюнцмейстера Чешского Королевства от 1545 г., по которой он получает значительные права и обязанности, особенно по управлению горным делом, но его действия вполне подчинены контролю чешской палаты. Эта инструкция публикуется здесь в приложении впервые полностью.

La fonction de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême, administrateur des deux régales, régale minière et régale de monnayage, se trouve, au début du règne de Ferdinand Ier, être dans la situation ambiguë d'une fonction dont le titulaire, tout en étant officier du Royaume, n'en dépendait pas moins du roi. La situation de cette fonction a été, de tout temps, un indice révélateur de l'état de la lutte pour le pouvoir engagée entre le roi et les Etats. Dès le début de son règne, Ferdinand Ier s'est efforcé de rentrer dans ses droits régaliens et d'émanciper ses finances de la dépendance des Etats. Il a réorganisé, en 1527, la Chambre royale de Bohême et lui a subordonné les mines relevant, jusqu'alors, de la compétence du grand maître monnayeur. Ces tendances se font jour d'une façon encore plus marquante dans la seconde instruction donnée à la Chambre royale en 1530, année où un étranger, Christophe de Gendorf, a été nommé grand capitaine des mines, et où même la Monnaie de Kutná Hora s'est vue subordonnée à la Chambre royale. A ce qu'il semble, il n'est resté, à cette époque, dans la compétence du grand maître monnayeur que la vérification exercée sur les frappes des monnaies d'or. Entre 1532 et 1534, le poste de grand maître monnayeur, est, selon toute évidence, resté vacant.

Or, le roi a été quand même contraint de tenir compte des intérêts ainsi que du point de vue des Etats étant donné que le rendement médiocre des revenus de la Chambre royale le faisait dépendre des contributions votées par les Etats. Le roi avait, en outre, l'intention d'inciter les Etats à intensifier l'exploitation minière. Cette situation se termina, en 1534, par ce qu'on appelle un „compromis conclu entre le roi et les Etats au sujet des mines et des métaux“. Tout en ayant à charge quelques tâches, le grand maître monnayeur jouissait de droits d'importance dans l'administration des mines. C'est pourquoi il a fallu pourvoir à nouveau le poste de grand maître monnayeur. La bonne entente initiale qui régnait entre le grand maître monnayeur Albert de Guttenstein et les Etats ne tarda pas à s'altérer et des différends s'élevèrent comme il fallait s'y attendre, étant donné que les deux offices revêtaient un caractère foncièrement opposé. Les maîtres monnayeurs qui suivirent ne s'opposaient guère aux tendances manifestées par le roi dans le but de subordonner complètement leur office à la Chambre de Bohême. Le résultat de ces efforts s'est traduit dans la première instruction conservée, octroyée en 1545 par Ferdinand Ier au grand maître monnayeur. On lui a donné la jouissance de droits très étendus, joint à la charge d'importantes tâches, surtout concernant l'administration des mines, mais le droit de regard sur toutes les fonctions de l'office du grand maître monnayeur a été exclusivement réservé à la Chambre de Bohême. Le texte original de cette instruction est pour la première fois reproduit en entier en annexe de l'article.

INSTRUKCE z 1. 3. 1592 PRO PRAŽSKÉHO MINCMISTRA LAZARA ERCKRA ZE SCHRECKENFELSU

V práci o osudech pražské mincovny¹⁾ věnovala Emanuela Nohejlová zvláštní stať i řádům, podle nichž se vybýjely mince v Praze. Vyplývá z ní, jak vzácné jsou mincovní instrukce pro pražské mincmistry. Tato okolnost podmiňuje, že v následujících řádcích je předkládán úplný text mincovní instrukce pro pražského mincmistra Lazara Erckra ze Schreckenfeldu.

Text jsem našel v opise z počátku 17. stol. při průzkumu archivního materiálu pro mincovní právo biskupů a arcibiskupů olomouckých. Psán je rukou kanceláře z rozmezí 16. a 17. stol., pouze datovací formule a podpisy byly napsány jinou rukou. Třetí ruka dopsala jméno Gugelherovo. Domnívám se, že tato instrukce měla sloužit za vzor pro vypracování mincovní instrukce biskupu Františku kardinálu z Dietrichštejna, když získal obnovené mincovní právo pro olomoucké biskupství, a proto byla asi vyžádána v opise od české komory. Jak dalece působila na provoz biskupské mincovny, dosud říci nedovedu. Nesporný zisk však z tohoto zachování je pro zjištění poměrů v pražské mincovně na konci 16. století, kdy jí stál v čele Lazar Ercker.

Lazar Ercker byl, jak zdůraznila Em. Nohejlová,²⁾ jednou z nejsilnějších osobností pražské mincovny a přes všechny výhrady, které je možno mít k jeho činnosti, je nutno doznat, že se velmi staral o její rozvoj. Z rodného Annabergu³⁾

¹⁾ Em. Nohejlová, Z příběhů pražské mincovny. Nástin jejich osudů v letech 1537 až 1618. Praha 1929, str. 118 nn.

²⁾ Em. Nohejlová, l. c., str. 62.

³⁾ J. Newald, Das oesterreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II., Rudolph II. und Mathias. Münzgeschichtliche Studien. Numismatische Zeitschrift 17, 1885, str. 261. — Životní data v největší úplnosti sestavil Pavel R. Beierlein, Lazarus Ercker, Bergmann, Hüttenmann und Münzmeister im 16. Jht. Berlin 1955, který však věnoval v prvé řadě pozornost Erckerovu významu jako perkministra a autora známého jeho díla Beschreibung Allerfürnemisten Mineralischen Ertztz u. Bergwerksarten (1574) a který ani nezná knihu Em. Nohejlové-Prátové, Z příběhů pražské mincovny, ani její konečné vypořádání se s otázkou Bart. Albrechta, Ražby mincovny v Č. Budějovicích ok. r. 1600 (České toлары s „psí“ hlavou a Bartoloměj Albrecht, NČČsl. XVI/XVII (1940–1941), str. 50–78. — Ostatně těchto dvou numismatických prací si nepovšiml ani Jan Kořan, Přehledné dějiny československého hornictví I, Praha 1955, který hodnotil Erckera také jen z hlediska jeho důlních znalostí.

přes různá místa v říši, přes Jáchymov nastoupil na přímluvu nejvyššího mincmistra Karla z Bibrštejna úřední dráhu v českém mincovnictví, aby se ze zkoušeče rud v Kutné Hoře přes účtárnu, kde byl ustanoven r. 1570, stal v r. 1577 nejvyšším perkmistrem v Čechách a 31. 5. 1583 i pražským mincmistrem, ač úřad nastoupil asi až 12. 8. 1583.⁴⁾ Jeho činnost mincmistrovská zůstává poznamenána akcemi norimberského spekulanta Bartoloměje Albrechta,⁵⁾ s nímž se nakonec dostal do sporů, které připravovaly Erckrovi značné nesnáze a současně snad i nelibost u jeho protektora Bibrštejna. Kořistníci, těžící z poměrů ve státní správě za Rudofa II., se navzájem obviňovali a sváděli vinu jeden na druhého i na své okolí. Kromě toho se ukazovaly nepořádky i v pokladně mincovny.⁶⁾

V r. 1590 se na čas Albrecht s pražskou mincovnou rozešel, ale asi po roce ražba pro Albrechta byla obnovena.⁷⁾ Tehdy žádal Ercker o instrukci pro sebe a nového vardajna Davida Enderle, jak má zpracovávat stříbro a zlato Albrechtovo; zřejmě proto, aby předešel novým sporům a obviňováním. To čekal na instrukci už osm a půl roku a ústně byl stále odkazován na pozdější dobu. Tentokrát však instrukce skutečně dosáhl⁸⁾ a Nohejlová se domnívá,⁹⁾ že to byla instrukce, o níž je zmínka v r. 1600 v konečném účtu Zuzany Erckrové.¹⁰⁾

Domnívám se, že nemůže býti pochybností, že instrukcí, na kterou se Erckrová odvolávala a jež podle ní byla jejímu zemřelému manželu (zemřel počátkem roku 1594) císařem vydána v roce 1592, je obsáhlá instrukce, jejíž text tu podávám jako doplnění jedné z prací, jimiž již před více než třiceti roky Emanuela Nohejlová osvětlovala historii českého mincovnictví a jimiž pak zaujala v české numismaticke jedno z vedoucích míst, i jako počtu k jejímu životnímu jubileu.

Podrobný rozbor této instrukce není tu možný pro nedostatek místa. Doufám však, že se k němu budu moci vrátit na jiném místě.

⁴⁾ J. Newald, l. c. a Em. Nohejlová, str. 107.

⁵⁾ Em. Nohejlová, str. 39 nn. — Táž, Ražby ... v Č. Budějovicích, NČČsl. XVI/XVII (1940—41), hlavně str. 57 sl.

⁶⁾ Em. Nohejlová, Z příběhů ..., str. 54. — Táž, Ražby ... str. 57 sl. Srov. i instrukci.

⁷⁾ Em. Nohejlová, Z příběhů ..., str. 55. — Táž, Ražby ... str. 60.

⁸⁾ Em. Nohejlová, Z příběhů ..., str. 61.

⁹⁾ Em. Nohejlová, str. 55, pozn. 371.

¹⁰⁾ Em. Nohejlová, Příspěvek k otázce Bart. Albrechta. NČČsl. IV, 1928, str. 23.

Instruction auf den Prägerischen Münzmaister
unnd seinen zuegeordneten Gegenhandler

Rudolfus der Ander von Gottes Genaden Erwölter Römischer Kaiser,
Auch Zu Hungern und Behem König etc.

Instruction, welchemmassen der Ervest unnsere getreuer lieber Lazarusz Ercker von Schreckenfels alsz Münzmaister zu Prag und Davidt Enderle, unnsere Wardein und Münz Gegenhandler, solch Münzmaister Amt von unnsert wegen bisz auf unnsere genedigistes Wolgefällen auf Raittung halten, handeln und verrichten sollen, wie hernach volgt.

Erstlich, sollen Münzmaister, Gwardein und Münz Gegenhandler ir stätig Wohnung in unserem Münzhof der Alten Statt Prag haben und darin solch Amt unserer Notturfft nach, bestes und mögliches Vleiszes handeln und verrichten.

Den Haus- und Vorrat sol er Münzmaister so vil ime deszelbigen Amt dem Münzzeug mit ainem Inventari eingewanturt und hiefüro noch Zuerhaltung unnsere Münzwerchs, der unvermeidlichen Notturfft nach, auf unnsere Costen darzue erzeugt wirdet, mit getreuen Vleis in Verwahrung und Gebrauch nemen und halten, daran ohne unvermeidliche Notturfft nichts mindern noch abgehen lassen, sondern was also ausserhalb des alten Inventari mit unnsere Costen noch erkauft wirt, solle er jährlichen zu demselben alten Inventari anhangen und das ein Verzeichnus neben seiner Raittung jeder Zeit ainlegen, damit unnsere solches alles, der Gebür nach, bey Veränderung des Amts ordentlich abgetreten und bey unnsere Münzamt, inmassen es darzue erzeugt werden, völliglich gelassen werde, wasz auch ausserhalb unnsere Münzwerchs an Hausrath und dergleichen von dato diser Instruction nun hinfüro erzeugt wirdet und zu dem Münzwerch nit gehörige, das sollen sie mit iren selbs Uncosten erkaffen und in unser Ausgab hinfüro, wie biszhero beschehen, nit mehr einbringen.

Und im Fall, da an ermeltem unnsere Münzhausz ein unvermeidlicher Pau oder Pesserung, so ohne Schaden nicht umgangen werden mechte, fürfüele, soll er daselbe jederzeit unnsere Behemischen Camer zeitlich fürbringen und darüber schriftliches Bevelchs erwarten, alsz dan denselben Uncosten in ordentliche mit sein und seines Gegenschreibes Handen undterschriebene Particular verfassen und bei der Raittung, neben gebürlichen Bevelch und der Werckh- und Handtwerchsleuth, mit denen er in Gegenwart unnsere Gegenhandlers jederzeit abraitten soll, gebürliche Quittungen fürbringen.

Wir bewilligen auch hiemit unnsere Münzmaister zu Notturfft seiner Wohnung, deszgleichen zu der Schmitten, und dan des Gwardeins und Münzgehandlers Wohnung allenthalben des Jars vierzig Gulden, jeden per 60 Kr. gerait, zur Holzsteuer. Darfür mag unnsere Münzmaister jährlichen Holz erkaffen und also nach Glegenhait der Zimber aussteilen und dagegen bemelte 40 Fl. r. in Raittung einstellen, die sollen ime hierauf und nit mehrers gegen unnsere Gwardeins und Münzgegenschreibers undterschribnen und mit Pedtschafften verfertigten Quittungen in Raittung passirt werden.

Und damit auch bei unnsere Münz desto sicherer und mit gueter Ordnung gehandelt werde, so soll unser Gwardein und Münzgegenhandler bey allen Münzhandlungen, von Empfohung der Göldter und Silber und der Beschickung an, bisz zu Endt der Auszmünzung gegenwertig sein, auch Gegenschlüssel zu der Münzcassa haben (also das ohne sein Gegenwart bei bemelter unnsere Münz nichts gehandelt, noch fürgenomben werden soll. Der soll neben dem Münzmaister alles Einnembens und Auszgebens der Gölder, Silber und baren Gelts ordentlich Gegenpuech halten und sein getreu und vleisziges Aufschen haben, damit nichts ungebürliches wider solche unser neugesazte und auszgangene Münz-Ordnung, noch in andere Weg, fürgenommen werde und sonst alles das Handeln, so in diser irer baidere Instruction nach lengs begriffen ist.

Sovil nun die Prandtsilber, sov on unnsere Silber Pergkwerchen in der Cron Beheim

gemacht und in ermelte Pragerische Münz, nach Prägerischen Gewicht eingewurt werden, die soll unser Münzmaister in ein steuerlich numerirt Silber Puch, darein jede durch ihne empfangene Post oder Stuekh Prantsilber unterschiedlich gestelt, beschrieben, daneben auch nothwendige Auszführung, alsz den Tag des Monats und die Personen, durch wehn die Silber geantwurt, auch von welchem Pergkwerch, Zechen oder Gepürg sie herkommen, mit Namen aigentlich unterschiedlichen Rubrieken benennen und darunter das Gewicht eines jeden Prantstuekhs, sambt dem Halt und wie vil Feinsilber darinen befunden, nach der Ordnung und Numer specific verzeichnen, alsz den zu Endt eines jeden Quartals die Stuekh, sambt der Summa des Prants Fein und des dafür ausgegebenen Geldts, Inhalt eines jeden Pergkwerchs, uber den Silberkauff, von uns habenden Begnadungen, so er dagegen für Zuweisen haben solle, oder aber auf unnsere aigne schriftliche Bevelch, nach unterschiedlichen Kauff auch summariter einstellen und mit ganzen Wortten benennen, dagegen und umb solche Silber Auszahlung soll er zu Beschluß eines jeden Quartals mit den Zehendern oder Gewerckhen, so die Silber antwurten, in Beysein seines Gwardeins und Münzgegenhandlers ordentlich abraiten und gebürliche, auch mit Handt und Pedschafft gefertigte Quittungen nehmen. Darinen gleicher Gestalt das Quartal die Zeit, die Summa, der Prantstuekh, sambt dem Gewicht und Fein, Inhalt des Gwardeins Probzettl, sowol auch der Verkauf, Kauff und die Summa der Bezahlung, mit ganzen Worten, allermassen wie oben vom Silber Puech vermeldet ist, benent sein. Welches auch auf die erkaufften unterschiedlichen Göldern zuverstehen, damit dieselben neben dem Silberpuech und des Quardeins dagegen gegebenes Prob oder Haltzetten, jederzeit bei der Raittung fürgebracht und der Silber Empfang gegen der Geltauszgab bey Aufnehmung ainer jeden Münz Raittung genuesamblichen probirt werden müge. Hingegen sollen Münzmaister und Gegenhandler den Zehentern Pergkmaister oder Gewerckhen umb jede geantwurt Post oder Stuekh Prantsilber ein ordentliche gleichgestelte auch mit sein und seines Gegenhandlers und Gwardeins Handt und Pedschafft gefertigte Quittung, damit sie dieselben zu irer Notturfft und Raittungen, fürzu wissen haben, auch zustellen.

Was aber ausser der Prant oder Pregkhsilber, noch an Pruch oder andern Silber, sowoll die göldigen Silber in unser Prägisch Münzhausz kauffweisz geantwurt werden, die soll unser Münzmaister und Gegenhandler auch annehmen und in ermelte Silber Püchel unter ainer anderen Rubrickhen aller massen, wie hievon von Prantsilbern gemelt worden, beschreiben und soll mit der Bezahlung folgender Gestalt gehalten werden.

Erstlich sollen die Kauff und Pruchsilber, die feinen Marckh Silber umb neun Schockh Meisznisch bezalt werden.

Es sollen aber alle eingewurte Prantsilber denen Gewerckhen und Verkauf, die weil wir denen allen unterschiedlichen zimblische hohe Silberkauff bewilligt haben, nit höher alsz bisz auf das halbe Lot abgewogen werden, also das am Gewicht das halbe Lot und am Halt den Pfening nit erraicht, dasz soll ihnen unnsere Münzmaister und Gegenhandler weder raitten, noch zahlen, sondern unnsere allain zu gueten kommen.

Es soll auch Prant und andere Silber von unnsere Münzmaister, Gwardein und Gegenhandler nit angenommen, noch bezalt werden. Esz hab dan unnsere Gwardein, in Sein des Münzmaisters und deren so das Silber geantwurt, selbs Beisein, zuvor ein Prob davon auszgeschlagen oder genomben und probirt, so dan solches beschehen, soll unnsere Gwardein, baide dem Münzmaister und dem, so das Silber geantwurt hat, jeden ein geburliche und handtfertigte Probzettl uberantwurten, aber hierin disen Unterschiedt halten, das der Halt des Silbers dem Münzmaister aufs genauiste, aber den Gewerckhen nit höher alsz der Halt des Pfening angezaigt werden, damit er Münzmaister sambt ime Gwardein und Gegenhandler gegen den Gewerckhen die Fein bisz auf das Pfening Gwicht des Halts beraitten und zahlen und unnsere den ubrigen Haller (wofern die Prob den selben ertragt), sowol auch das ubrige Gwicht, wasz unter das halbe Lot die Wag ertragt, und den Gewerckhen nit bezalt wirt, in die Beschickung völlig einbringen unnd verraitten müge.

Damit aber die Gewerckhen oder Silber Verkhauffer bevor aus so geringe Posten Silber antwurten, mit Auszschlagung oder Nembung der Prant Proben von unnsere Gwardein nit ubersezt, noch unfueglicher Weisz beschwert werden, so soll hinfüro im Prant Silber diese Masz und Ordnung gehalten werden: Die von den Pergkwerchen allen, so biszhero in unser Präger Münz geantwurt worden sein, soll er diese Beschaidenheit brauchen, alsz nemblichen so ein Prant Stuekh einkumbt, welche von ainer bisz in zehen Marck wigt. Sol er zur Prob nit mehr, alsz ain Quintl, dan von zehen bisz auf sechzig Marck, anderthalb Quintet und von 60 bisz auff hundert Marck, oder drüber ein halb Lot auszschlagen, also was der Gwardein jederzeit darüber auffschlegt, das soll unser Münzmaister in Beisein anderen, so Silber beantwurt, alsz baldt Inhalt diser gesetzten Ordnung den Gewerckhen oder Verkauf, obgehörter Massen widerumben zuelegen, raitten und bezalen.

Und wasz also jederzeit für Prantsilber in die Münz einkomen, solche Silber alle soll unser Münzmaister neben unnsere Gwardein und Gegenhandler, wie biszhero beschehen.

Erstlichen auf ganze Taler Groschen, deren ainer 70 Kr, oder dreiszig Weiszgr. gilt, schlagen und derselbigen acht und drey viertl Stuekh auf die Prägisch Marckh, so vierzehen Lot ain Quintet und ain Pfening fein Silber halten soll, schrotten.

Ferner sollen sy zwen halbe Taler Groschen für ainen ganzen Taler Groschen und achtzehent halb Stuekh auf die Prägerische Marckh schlagen. Die sollen auch wie die ganzen Taler Groschen an der Prob halten.

Mehr sollen sy vier Ort Groschen für ainen ganzen Taler Groschen und fünf und dreiszig Stuekh auf die Prägerische Marckh schlagen. Dieselben sollen auch desgleichen Halts, wie die ganzen und halben Taler Groschen sein.

So soll auch er unnsere Münzmaister weisse Groschen, deren auf ein Prägerische gemischte Marck ausgezelt werden sollen 126 $\frac{2}{3}$ St. weisz und die Marck Fein halten 6 Lot 3 $\frac{1}{3}$ und so es sich ohngefähr zuetriege.

Gleichfalls nach dem die Stend der Cron Behemb ausz genuesamen berathschlagten und beweglichen Ursachen bey gehaltenem Landtag des verschinenen 77. Jar, Inhalt desselben neben anderen im Truck auszgangnen Landtagsbeschluß sich mit uns dahin verglichen, das nun hinfüro neben den Weiszgroschen auch kleine Groschen, deren 60 St. einen Taler gelten oder zway Stuekh einen weissen Groschen, gemünzt werden sollen. So haben wir demnach derselben Auszmünzung, damit sie den weissen Groschen nahet gleich, auszbracht werden mechten, auf hie nach gesetz Schrot und Korn richten lassen. Nemblichen so sollen solcher clainer Groschen auff die Prägerische Marck 240 St. weisse Platten aufgehen und die beschockte Marckh Fein halten 6 Lot 1 Q.

Es sollen auch gemünzt werden weisse Pfening, deren siben ainen weissen Groschen gelten und auf die Präger Mark 659 St. weisz aufgehen und die Mark Fein halten 5 Lot.

Und wan also das Geldt auf der Schmitten abgepregt ist, soll es der Münzmaister sambt dem Gwardein und Gegenhandler alsz baldt von dem Schmidmaister abfordern volgens nach der Wag empfaen, aufziehen und auszzehlen und wasz sich alsz dan an der Zal erfindt, alles vleiszig und aigentlich beschreiben und in Empfang des parn Geldts ordentlich einstellen und dem Schmidmaister kain aufbereit Geldt in seinen Casten zusperen verstatten, sonder als baldt nach dem Abwegen und Auszzehlen in ire Verwahrung und Cassa nemben.

Esz soll auch unser Münzmaister kain Gelt auszzehlen oder auszgehen lassen, esz sei dan zuvor von unnsere Gwardein probirt und aufgezozen, auch am Schrot und Korn gerecht und unnsere Ordnung gemäsz befunden worden. Damit aber unser Gwardein alle und jede Münzen desto richtiger probirn könne, so sol ime von einem jeden Werckh als baldt auf der Schmitten von jedem Taler Werckh ein Stuekh Taler von weissen unnd clainen Groschen acht Weiszgroschen und von weissen Pfening acht Weissgroschen geraicht und gefolgt werden, welche er als baldt probiren und darauf erst dasz Geldt aufziehen soll. Das grobe Gelt soll nach den einzlichen Stueken und dasz claine Gelt nach der Mark aufgezozen werden. Was er in

Aufziehung zu leucht oder zu schwer oder sonst unschicklich befindet, dasz soll er zerschneiden oder sonst ausschüezen und nit auszugehen lassen und von jezt gemelten aufgehaltnen Probroschen soll dem Landt Probirer im Königreich Beheimb ein Viertel unnsrem Probatirmaister auch ein Viertel und das dritte dem Gwardein für sein Ordinari geraicht, sowol von den weissen und clainen Groschen dem Landts Probirer, Probatirmaister, und Gwardein, jedem zwey weisse und von den weissen Pfeningen auch jedem Thail nach berürter Ausztaillung zwey Weiszgroschen zuegestellt. Das ubrige neben dem Halt wie obermelt in einen besondern Keszel bei der Münz Cassa zur künftigen Nachprob aufbehalten werden. Darzue soll der Münzmaister und Gwardein ein jeder besonder einen Schlüssel haben und wan unser Münzmaister und Gegenhandler ire Halbe Jars Raittung ubergeben, so sollen sy daneben solche dem Landtprobirer und Probatirmaister gebürunde obermelte Probgr. auf unsere Behmische Camer verpedtschert uberantworten auf dasz die inen zuegestellt und in der Zeit, weil die Raittung aufgenomben, dieselben nachprobirt werden und nachsehen könne, wie dasz vorgehüende halbe Jar über gemünzt und ob sich des Gwardeins Probroschen mit solcher Nachprob vergleiche und so alszdan hier kaine Mängl, sondern die ausgegangenen Münzen am Schrott und Korn gerecht befunden, soll Münzmaister solche aufbehaltene Probroschen neben anderen Silberm vergiessen und unnsz zu Guet in Gelt vermünzen lassen.

Und wan nun unser Münzmaister, Gwardein und Münzgegenhandler die einkumbenden Silber also auf hievorbemelte Münzsorten beschickhen wöllen, so sollen sie dasselbe Inhalt der Probzettl auff's scharfist in Tigel raitten und wasz das Rat ausztreget, samentlich ausz der Cassa (alda dan dasz selb sowoll alsz die Silber verschlossen gehalten und kaines Weegs Vurwant hervorn gelassen werden sollen) abwegen ainsetzen und beschreiben und also keiner ohne des andern Gegenwart weder mit dem Silber noch Rot, es sei zu der vor oder nach Beschickung etwas fürnehmen noch handeln, damit ainer gegen dem andern die Nuzung, so ausz dem Silber kumen desto richtiger beraiten und vergegen beschreiben mügen. Aber die Erfahrung gibet das solch gesezt Schrott und Korn in der Arbeit sonderlich in cleinen Gelt nicht so geradt und genaw zuerhalten, so sollen demnach in Taller Schrot auf hundert Mark, mehr nicht, alsz ein oder zwen Taler im Korn auf ein Marck auf's maiste ain Pfening, inn den Weiszgroschen Schrott auf ein Mark in 2 St. im Korn aber auf die Mark auch auf's maiste 1 d. deszgleichen in clainen Groschen Schrott die Marck 5 bisz in 6 St. im Korn auf's maist 1 d. und lezlichen in Weiszpfeningen Schrott an der Mark auf's maist zehen St. und am Korn die Mark 1 d. für das Remedium paszirt werden, jedoch in albey dahin zuverstehen, dasz solches alles gar nicht ordinari gemainet oder fürsezlich geschehe, sondern wan sichs ohne Geverde zuegetragen würde, solches soll alsz dan nit ime, dem Münzmaister, sondern wie obstehet, unnsz zu Guet verrait werden. Derhalben unser Münzmaister, Gwardein und Gegenhandler in Beschick- und Vergiesung der Werk ir vleissig auffmercken haben sollen, damit die Münzen jederzeit dem gesezten Schrott und Korn gemäsz ausgehen mügen und in albey Abbruch der Münz und Vortl verhiet werde.

Wurde aber ausz diszer unser Ordnung geschritten, das ein Werck über dasz passirte Remedium, esz sey im Schrott oder Korn, zu arg geriete, soll solch Gelt nicht ausgehen, sonder da der Mangl am Schrott alsपालden widerumben auf des Schmidtmaisters und Münzergesellen, oder da der Mangl am Korn auf des Quardeins, so aber der Mangl an Beschickung sich befinden auf des Münzmaisters oder wer daran schuldig, Lasten, in Tigel gesezt und widerumb gemünzt werden. Da sich aber ohne Gefehr zuetrieget, das ein Werkh umb ein Pfening zu reich oder arm gerüet, soll unser Münzmaister und Gegenhandler darauf bedacht sein, dasz sie es an einem andern Werkch wider herein bringen, doch dasz solches nit offt beschehe.

Nach dem auch die Silber gewöhnlich reicher in den Tügl komen, alsz sie hinein gerait werden, also dasz man mehr Rot, alsz die Vorbeschickung ertregt, nachsetzen musz, welches auch ausz dem ervolgt, dasz der Halb und Viertl Heller in der Prob nit angezeigt, noch in

Tügl rechnet wirt und in der Summa fein etwas zimliches noch austregt. Was nun solche nach Beschickung erraicht, dasz soll unnsz durch unnsren Münzmaister und Gegenhandler auch zu Guetem verrait und in Zinsz Register undter der ordinern Rat alsz ein Nachbeschickung besonder benent und gesezt, auch darüber gefertigte Probzettl vom Gwardein genomben und fürbracht werden.

Damit aber die Nachbeschickung desto gewisser und vleissiger gerait und gemacht müge werden, so bewilligen wir dem Gwardein von ainem jeden Gusz obgemelter Münzsorten ain Lot zur Tigl Prob, die mag ime unnsrer Münzmaister so paldt das Guet im Tigl warmb worden, also ordinario für seine Mühe volgen lassen. Das soll er Gwardein alsपालden es geschehe der Gusz bey Tag oder Nacht unverzuglich, weil dasz Guet noch im Tigl steht, probiren und soll mit Gieszung der Zain auf solche Prob gewart werden.

Nach dem auch die beschickten Silber ausz dem Tigl in Zain gegossen, im Feuer etwas abgehiet und hindterstellig bleibet, welches Abgangs sich zum Thail in Münz Krez und verbrauchten Tigln wider erholet werden mag, demnach soll dasz Krez und Tigln darausz gegossen, mit Vleisz zusamen gehalten werden, durch unnsren Münzmaister und Gegenhandler verschlossen und zu gelegner Zeit widerumben geschmelzt, zu Guet gemacht und unnsz verrait werden. In albey aber sollen sy alle beschehene Gieszposten vleissig aufsuchen und aufgründen lasen, damit dasz jenige so in der Enge zuerhalten, nit muetwilliger Weisz in die Weite gebracht, dardurch hernach mehrere Uncosten verursacht werde.

Damit aber die ungebürlichen grossen Abgang im Giessen, so einer Zeit hero biszweilen in Raittung eingebracht abgestellt werden, so haben die jüngst abgestorbene, Röm. Kay. May. unser geliebster Herr und Vatter, hochlöblichster Gedechtnusz von wegen Ersuechung und Erkundigung dieses und dergleichen Münzmengn halben verschinen 74. Jars besondere Commissarien nach Prag alher verordnet und sich mit den Münzmaistern solcher Abgang halben dahin vergleichen lassen, dasz von 100 Mark Taler Guet 3 bisz in $3\frac{1}{2}$ Lot, von weissen und cleinen Groschen 6 bisz 8 Lot, von weissen und clainen Pfening auch 6 bisz in 8 Lot zum Abgang desz Giessens passirt werden soll. Dabei wir es nochmalsz genedigist verbleiben lassen, doch in albey dahin zuverstehen, dasz solcher gestelter Abgang kain ordinari sein müsse, sonder da etwo weniger Abgang würde sein, dasz solches neben dem Krez Silber unnsz zu Guet geraichen solle.

Es sollen auch beide, Münzmaister und Gegenhandler, den Diensten selbst beiwohnen. Da aber ainen oder dem andern wasz nothwendiges daran unnsz gelegen furfiel, solle doch zum wenigsten dem Münzmaister oder Gegenhandler neben desz andern vertrauten treuen Diener in der Giesz Camer sein, damit darinnen richtig und wolgehauset und unnsz zu Nachteil nichts verwahrloset oder verstehen werde.

Als zdan, wan die Zain gegosen, kalt und obgestaubert worden, solle unnsrer Münzmaister dieselben neben dem Gegenhandler ausz der Giesz Camer nehmen und verwahren, auch volgents dem Schmidtmaister auf dasz schörfist und bisz auf's Quintet zuwegen und dagegen dasz auszgemünzte Gelt solcher Gestalt gewägen, doch gegen Abziehung desz hernach folgenden und bewilligten Fürgewicht wider annemben und empfaen und solle Wag und Gewicht so hierzue gebraucht wirdet, jederzeit gerecht instehendt gericht und alle Verdachtlichkeit verhüetet werden.

Demnach auch der Schmidtmaister dasz Gewicht deren ime zuegewegenen Zainen ausser des bewilligten Fürgewichts völlig und ohne Abgang widerumben antworten und also neben seiner Mühe mit Aufraumung und Zusambenhaltung der Silber auf der Schmitzen und in der Glüe Essen in Gefahr stehen muesz, so thuen wir ime das hernach benante Fürgewicht auf die undterschiedlichen Münzsorten der Zain zu Hülff des Abgangs auf der Schmitzen und Arbeit allernedigist Bewilligen, alsz nemblichen von 100 Mark Taller Zain fünff Quintl, von 100 Mark Weiszgroschen Zain ainf Lot, von 100 Mark clain Groschen Zain 14 Lot, von 100 Mark Weiszpfeningen Zain 18 Lot. Solch Fürgewicht mag ime unnsrer Münzmaister volgen

lassen und alle Quartal mit ime darauf abraiten. Dargegen soll Schmidmaister allen Abgang bestehen und hierüber nichts nachgelassen werden.

In Sonderheit aber sollen Münzmaister und Gegenhandler ir fleissigs Aufsehen haben, dasz die schwarzen Platten mit schmutzig, aschig oder sonst unsauber von der Schmitten gewegen, auch unter dem geprägten Goldt und Silber Schrotten, nit gering guet, Strauben oder dergleichen unrein Ding mit eingemischt und alsz aller Vortl, so diszfals dem Schmidmaister am Gewicht zu Guetem komen, unnsz aber zu Abbruch und Schadem geraichen mechte, verhietet werden.

Nach dem sich auch bei Münzung des kleinen Gelts durchs offt Glüehen, Quetschen und Weismachen ein grosser Abgang am Gewicht, hingegen aber ein Zuegang oder Verreicherung am Halt eraignet, also, das die schwarzen Platten vor dem Weismachen schwerer am Gewicht und geringer am Halt nach dem Weismachen aber leüchter am Gewicht und reicher am Halt befunden werden, derowegen dasz clainer Gelt umb 1 d. zuruekh beschickt und die schwarzen Platen etwas schwerer gestiekt werden sollen. Damit solche an Korn und Schrot der Münzordnung gemäsz sein und sollen demnach Münzmaister, Gegenhandler und Gwardein allen müglichen Vleisz furwenden, dasz die kleinen Münzen beide am Halt und Schrott gerecht, schicklich und artlich ausgehen, der Richt Pfening auf der Schmitten, auch zu den Stueckln also geordnet und abgethailt sei, auf das Korn und Schrott auf genaueste hinaus kome und unnsz nit zu Schaden oder Nachrede gemünzt werde.

Deszgleichen sollen unnsere Münzmaister und Gegenhandler den Abgang im Weisz machen, mit Vleisz beschreiben und ubrigen Abgang sovil muglichen verhüetten. Darumben sy auch dabey gegenwertig sein, und den verbrauchten Weinstein in Verwahrung nehmen sollen, damit hernach derselbe zu etwas Erstattung der Abgang zu Guet gemacht und aigentlich verrait werden.

Hernach folgen die Gulden oder Goldt Münzen

Erstlichen, so ein frembt und gemain Kauff- oder Pergkgoldt in unnsere Pragerische Münz zuverkauffen gebracht wirdet, so soll der Münzmaister, ehe es den Gewercken abgewogen wirt, unserm Gwardein davon zwen Pfeninggewicht zur Prob auszschlagen und zuwegen und aufs veilssigst und genauest probiren lassen, dessen dan der Quardein alsaldt ein gefertigte Probirzettl dem Münzmaister zustellen soll, alsz dan sollen sie dasz Goldt nach Pragerisch Gewicht annemen, bisz auf den Haller Abwegen, die Fein darin auch bisz auf den Haller ordentlich nach der Prob berechnen unnd dem Verkauffer für jedes fein Lot sechs Schockh 18 Wgr 5 Wd, dasz thuet auf völlige Marck zu raitten ain Hundert und sechs Schockh Meinszmisch, bezalen. Aber mit der Bezahlung der andern gemainen Prück und Kauff Göl-der soll es volgender Gestalt gehalten werden: Als nemblich so ain Goldt bisz in 18 Karat fein Goldt halten würde, so soll die feine Marck desselben Goldes umb 119 F. Rheinisch und von 18 bisz auf 22 Karatten umb 120 F. Rh. und dan von 22 Karat bis 23 $\frac{1}{2}$ Karat oder darüber umb 121 F. Rh. bezalt. Aber dasz Silber darinen dem Verkauffer nit gerait, sonder aus der Ziment unnsz zu Guetem gebracht werden.

Deszgleichen sollen sy auch dasz guldige Silber oder niedrige Goldt nach beschehener Prob darzue dem Gwardein ein Quintet abgewogen werden soll, die Göl-der bisz auf den Pfening und die guldigen Silber bisz aufs Quintet inclusiv abgewogen und dasselbe an der Prob von einem bisz auf 12 Karat Goldt be... So soll unnsere Münzmaister und Gegenhandler dasz fein Silber darinen neben dem Goldt gleichs Falsz auch Raitten und dem Verkauffer jede Marck fein Silber umb 8 Ss 25 Wg. und dasz Golt darinen umb 6 Ss. 6 Wg. und 3 Wd. bezalen.

Wasz dan uber 12 Karat Golt halten würde, soll den Verkauffer hievor gehörter Massen allain dasz Golt, aber fur das Silber, so darinen ist, nichts bezalt werden und soll der Gwardein

dasz ubrig von dem Quintet, so er von güldig Silber zur Prob empfangen, dem Verkauffer wider uberantworten. Dargegen fur seine Mühe des Probirens 15 Khr. geben werden.

Aber die zwey Pfeninge, so er zu ainer Goldt Prob empfangen, soll er auch wider antworten und zu dem St. davon es genomben ist, legen. Dagegen sollen ime die Gewercken oder Verkauffer für seine Muhe des Probirens ainen halben Gulden oder dreissig Kr. zu bezahlen schuldig sein.

Allain die Pergk und Zechen Göl-der von der Eyl, so auf unnsern Gründen gemacht werden, sollen unnsere Münzmaister, Gwardein und Gegenhandler nach dem rohen Lot, alsz nemblichen fur jedes Lot 5 Ss. 25 Wg. 5 Wd, sovil dan Inhalt des bey unnsere Behmischen Camer Puechhalterey gemachten Überschlags und Auszugs uber den Münz und Schaidt oder Ziment Costen darausz gemünzt werden kan, bezalen, jedoch mügen sie die sonstigen Göl-der, dieweil derselben wenig einkomen und etwas reicher am Halt alsz die andern Pergk Göl-der befunden werden, umb 10 Kr. nach dem rohen Lot zuraitten hoher, dasz ist umb 6 Ss. meisz-nisch für voll annemen und bezalen.

Nach dem sich Weillendt Kaiser Maximilian, unnsere geliebter Herr und Vatter hoch-löblichster Gedechnusz, mit den Stenden der Cron Behem verschinen 75ten Jar gehaltenen Landtags, Inhalt desselben neben andern im Truckh ausgegangenen, sich ainer Pergkwerchs Vergleichnus auf 25 Jar lang verglichen, darinnen ander Goldt und Silber aufgericht und angeordnet werden, alsz nemblichen des hinfüran den Grundtherrn und denen unter ihnen pauenden Gewercken von dato gemelter Pergkwerchs Vergleichnus anzuraitten jede Mark Silbers der Fein nach Pragerisch Gewicht umb 10 F. Beh., jeden der selben zu 24 Wg. und den Groschen zu 7 Wd. geraittet, und dan dasz Lot Goldt, auch der Fein und Pragerischen Gewicht räch, umb siben Gulden zwelff Wg. Beh. bezalt werden solle.

Also sollen auch die göldigen Silber, gleichsalsz in vorberuhrten, unterschiedlichen Werth, alsz nemblichen dasz Lot fein Golt umb 7 Gulden Beh. zwelff Wg. und die Mark Silbers auch der Fein und dem vorgemelten Pragerischen Gewicht nach, umb 10 F. Beh. zu 24 Wg bezalt werden.

Und nach dem auf Zimentirung desz Goltes desz gleichen auch auf Schaidung der guldigen Silber Uncosten lauffen welchen die Gewercken oder Verkauffer, dieweil wir inen allen ohne dasz einen zimlichen hohen Golt und Silber Kauff bestimbt, billich über sich nemen solten. So wöllen wir doch unangesehen desz alles damit die Gewercken desto paulustiger bleiben und die Verfuerung der Golder und guldigen Kauffsilber umb sovil desto mehr verhuet werde, solchen Uncosten, desz Zimentirs und Schaidens über unnsz genomen und den Gewercken und Verkauffern zu Guet hiemit nachgelassen haben. Derhalben soll unnsere Münzmaister und Gegenhandler obbemelten Uncosten ordentlich Jederzeit in sein Raittung einbringen und gegen geburlichen Particular Quittungen in der Ausgab verraitten.

Und so nun das Golt auf den rechten Halt zimentirt oder ausz der Ziment so hoch heraus komen, also dasz er Münzmaister deszselben in Tigel wegen sezen und auf Ducaten Inhalt unser publicirten Münzordnung beschicken will, so soll er solches alle Zeit dem Gwardein zeitlich anzaigen und ime davon abermalsz zwen Pfening zu der Prob ausschlagen und probiren lassen, alsz dan nach beschehener Prob die zwen Pfening widerumben zum Goldt legen und dieselb unnserer Münzordnung gemäsz befunden worden, die Beschickung mit allen Vleisz sambt und neben ime Gwardein dahin richten, auf dasz die Mr. der gemünzten Golt-gulden oder Ducaten drey und zwainzig Karat und acht Gran, nichts mehr, noch weniger Fein halte und am Schrot einer Pragerischen Mark aufs genaueste 72 $\frac{1}{2}$ Stueck Ducaten gerat, deren ainen er unnsz umb 112 Kr. verraitten solle, herausz komen. Dan wo sich durch Un-vleisz zuetriere, dasz ein Werkh zwaymal in Tiegel gesezt und umbgossen wurde, so soll solch Umbgiessen, so wol der Abgang im Feuer nit auf unsern, sondern des Münzmaisters oder derjenigen Personen, so hieran Ursach, Costen beschehen.

Es sollen aber unser Münzmaister, Gwardein und Gegenhandler das Gewicht der Göl-

ter zu der Beschickung auf das genauist wegen, desgleichen den Halt des halben Grans in der Prob anzaigen und zuverraitten schuldig sein, auch jederzeit so lang das Golt im Tigel steht und wider herausz an Zain gegossen wirdet, in der Giesz Camer selbst gegenwurdig sein und bleiben und ir vleissigs Auffmerckhen haben, damit im Tigel und Feuer nichts verwahrlost, noch ungeburliches gehandelt werde.

Und so die Zain erkaltet, sollen sie dieselben also genau, auch wiederumben aus dem Tigel wegen, beschreiben und verraitten, alsz wie dieselben hinein gerait und gesezt werden. Daneben aber dasz Auffgrunden sambt dem Tigel und Krez mit allem Vleisz zusamen bringen und guet machen und unnsz gegen den Abgangen dessen wir ime von 10 Mark hiemit allenthalben ain halb Quintet bewilligen, verraitten, doch wo es etwasz wenigens abgehen wurde, dasz ausz dasselbe auch zu Gueten komen und dem Münzmaister daran nichts zuegehe.

Damit auch die Goltgulden, so in Zeit seiner Verwaltung geschlagen werden, im Fal der Not woll erkenntlich sein mügen, so soll er Münzmaister neben unsern Präg und Stemplen auch bei den silbern Münzen gebrechlich Beizachen, alsz nemblichen zu unterist undter dem Pildnusz in dem Text machen und auf die Goltgulden schlagen lassen. Aber sonst soll mit den Stöcken und Obereisen dergleichen Ordnung und Gebrauch, wie mit den Eysen der silbern Münzen gehalten werden.

Auf der Schmitten soll unser Münzmaister, sonderlich aber Gwardein, ir vleissig Auffmerken haben, damit die Ducaten rain und sauber berait und geprägt und ohne Kappen geschlagen, in Sonderhait aber nach dem Richtpfening, sovil imer muglich, gerecht gestickt werden, damit aller Vortl und Bescheidung der Ducaten, dessen sich aigenutzliche und betrügliche Personen gebrauchen können, hiedurch abgethan, auch Spot und schimpfliche Nachreden unnsers Münzwerchs vorkomen werden.

Und alsz verschiner Zeit Inhalt eines sonderen derhalb an Münzmaister auszgangenen Bevelchs, den Münzern von jeden Ducaten ainen halben Kraizer zue Münzer Lohn bisz auf unser Wolgefallen genedigist bewilligt haben, also lassen wir es bei solcher gethanen Verordnung, obwoll dieselben zimblischen ubersezt, noch zur Zeit, umb mehrers und bessers Vleisz willen, den sie die Münzergesellen hiegegen unnsz zuerzaigen schuldig sein sollen, genedigist beruehen.

Darauf so mag unser Münzmaister und Gwardein alle Quartal mit den Münzern nochmalsz abraitten und sy gegen gebürlichen Quittungen bisz auf fernere Verordnung, so unnsz hiemit bevorstehen soll, bezalen.

So nun alle Gesell unser Prägerischen Münz Nuzung von Golt, Silber oder paren Gelt in die Cassa ingenomben, und wie sich geburt, ordenlich in Empfang gestelt worden, sollen unser Münzmaister, auch Gwardein und Münzgegenhandler kein Ausgab ausser Golt und Silber Bezalung, alsz auf Besoldung, Provisionen, Begnadungen, Darlehen, Gepeute, Commissariat Zehrungen und deszgleichen mehr Auszgaben, wie die Nahmen haben oder furfallen mugen, fur sich selbst aus dem Ambt nit thuen. Sy haben dan darumben gnuegsamen Schein und Bevelch zuerweisen und bei der Raittung furlegen. Denselben sollen sie unwaigerlich jederzeit gehorsamist nachkomen und darausz mit nichte schreiten, sondern da dergleichen Auszgaben furkomen, die doch ohne sondere wichtige Ursachen nit geschehen, die sollen sie der Notturfft nach an unser Behmische Camer zeitlichen gelangen lassen und mitler Zeit ehe sie disz fals die Auszgaben verrichten, zuvor ferrers (*sic*) Beschaidts erwarten und unnsz in dergleichen Sachen wissentlich nichts zu Nachteil handeln, noch furnehmen.

Da sye aber hieruber wie biszhero beschehen, eine oder mehr Posten, in Raittung bringen und dieselben nit mit ordenlichen Bevelchen und Quittungen bescheinen, sollen inen solche Auszgaben kaines Wegs passirt, sonder alsपालden auszgethan und zum Rest geschlagen, auch die Raittung zum Umbfertigen wider zuegeschickt werden.

Aber die geringen Auszgaben, so sich an der Summa auf und unter zehen Gulden verlauffen, die mügen sie auf gedachter unser Behmischen Camer besigelten Bevelch, auch Ver-

richten und gegen geburlichen Quittungen, inmassen wie die grossen Auszgaben, in Raittung einbringen. Mit dem Münzerlohn soll es unnsz Münzmaister und Gegenhandler gegen Schmidmaister und Münzergesellen volgender Gestalt halten:

Nemblichen von 14 Mark Talern Gewicht ain Taler p. 30 Wg. zue Münzerlohn gegeben, doch von den Zisolirn so im Aufziehen und Auszziehen, Auszgeschossen nit mehr alsz halben Lohn geraicht werden.

Ferner solle inen von acht Mark schwer weisse Groschen Platten auch ein Taler, deszgleichen von fünf Mark kleine Groschen ainen Taler, dan von fünf Mark schwer Weiszpfening Platten einen Taler zum Münzerlohn gegeben werden, doch dasz sie dieselben nach dem Weiszmachen auch vollendt abprägen.

Als auch hievor bei unserm Münzwerch der Gebrauch gehalten und umb mehrers und bessers Vleisz willen den Giessern und Tiglwarter, somit dem Giessen umbgehen und zuthuen haben, ain Gieszpratzen und Trunckh, so oft man geust, von unsern Uncosten geraicht und hernach im 65. Jar, alsz sichs befunden, dasz darauf uberflussiger grosser Uncosten in Raittung, Einraitung eingestelt und ganze Malzeiten gehalten worden, ain Deputat darfur, alsz jedes Quartal drey Gulden Reinisch verordnet, so lassen wir es bei solchen Deputat nochmalsz mit Gnaden verbleiben. Die mag der Münzmaister und Gegenhandler also und alle Quartal gegen der Gieszer Quittungen raichen und in Auszgab einbringen. So soll inen solcher Uncosten und nichts mehrers in Raittung fur Guet gelegt und passirt werden.

Gleichermassen so bewilligen wir auch dem alten Gebrauch nach einem jeden Münzergesellen zur jährlichen Liecht Gannsz ainen Taler zu 70 Kr. und einem Jungen einen halben Taler. Die soll inen unnsz Münzmaister hierauf gegen iren Quittungen jederzeit umb Liechtmesz auch raichen.

Esz soll auch jährlichen dem Giesser für sein Bemüchung desz Giessens vier Taler für ein Gieszklaidd, deszgleichen mehrgedachtem Giesser und Schmitten Jungen, jedem einen Gieszkittl ungeferlich auf teurist 18 Wg. ... gegen geburlichen Quittungen raichen und von unsern Costen bezalen.

So geben wir auch gedachtem unserm Münzmaister hiemit Gewalt, Schmidmaister, Münzergesellen und Schmitterjungen, wie es des Amts Notturfft erfordert, seines Gefallens an und abzusezen, doch dasz er umb alle Geferde und Abgang der Münz Handlung gegen unnsz in Verantwortung stehe.

Unnd die weil wir zu täglichen Gebrauch unnsers Münzwerchs hin und wider, alsz zue der Gwardein Stuben, item in der Gieszcamer und Schmitten ainer Anzal Kolen und Pren Kerzen bedurfftig, darauff dan auch biszher so wol alsz mit andern dergleichen Notturfften ganz uberflussiger Uncosten eingelegt worden, demnach so bewilligen wir und wollen, das er Münzmaister sambt unsern Gwardein und Münz-Gegenhandlern die Notturfft Kolen und Liechter, sovil wir alain Zuverrichtung unser Münzwerchs, alsz in die Gieszcamer und Schmitten und wan der Gwardein zu Nachts probirt, bedurfftig, alweg zue rechter und gewöhnlicher Zeit, mit Rath einkauffen, mit einander verschliessen und nach Gelegenhait oder Notturfft ainzig herfurgeben und allenthalben ir vleissiges Aufschen haben, auf damit rätlich umbgegangen und nichts ohne Notturfft unnsers Münzwerchs verschwendet, noch zu aigenen Nuz verbraucht werde.

Wasz die Münzeisen, Stöck und Obereisen zu Notturfft unserer Münz gemacht, betrifft, soln unnsz Münzmaister und Gegenhandler zugleich mit Vleisz erstehen, ob sie recht und schicklichen unserm Bevelch und Anordnung nach geschnitten. Die selben zu iren Handen in Verwahrung nehmen und anderst nicht, alsz zu unserer Notturfft und Prägen des Gelts herfurgeben und gebrauchen lassen.

Nach dem Prägen die Obereisen wider zu iren Handen nehmen und jederzeit wolverwarlich in einer sonderlichen Truhen, darzue jeder einen besondern Schlüssel haben soll, aufbehalten, auf damit recht und treulich umbgegangen unnsz Nachteil und aller Falsch in

albey, wie sichs gebürt, verhuet werde. Esz sollen auch dieselben ohne unnser und unnserer Behmischen Camer Vorwissen nicht geändert werden.

Wasz dan die noch hierüber täglich und ainzig furfallenden Notturfft unnsers Münzwerchs alsz Kupffer unnd Probir Pley, Weinstein, Salz, Giesz und Schopff Tiegl, auch Pösten, Kreiden, Kleiben, Facher, Truckschwamb, Prägfecl, Quetschschalen und Handtiecher auff die Schmitten, deszgleichen Eisen, Erdrinen und hulzerner Gezeug, von Handtwerchs und Handelsleuthen und alles anders, so dergleichen bei unserm Münzwerch furfallen mecht, belanget. Solches alles soll Münzmaister, doch nit anderst alsz mit seines Gegenhandlers Vorwissen, auff unsern Costen zeitlich bestelen, erkauffen und in ordenliche Particular verfassen, doch das solches vom Gwardein und Münz Gegenhandler alle Monat unterschriben, auch alles desz so an unverbrauchten Eisen und erdenen und hölzern Münz Zeug erkaufft worden, vom unsern Münzmaister järlichen bey seiner Raittung, alsz ein Vorrath anhenget und alsz dan zu dem alten Inventari verbleibet werde.

Damit solches alles allain zu Notturfft unnsers Münzwerchs gebraucht und wie sichs geburt, entlich bei dem Münzwerch gelassen und abgetretten werde. Und wasz sie an solchen allen in ainer Post auf ein Taller und darüber auszugeben werden, derwegen sollen sy von den Partheyen, so das Gelt empfangen, jederzeit geburliche und gefertigte Quittungen, auch wo vonnöten Particular, damit sie dieselben gegen der gethanen Auszgab zuerweisen haben, nehmen und neben der Raittung fürbringen.

Als auch vor disem bei unsern Münzamt alhier von wegen desz Gelt Ausleihens vil ungewisse und verlorne Schulden gemacht, dardurch die Ambts Cassa unnötwendiger Weise entplöset und unsz zu Nachteil gehandelt worden, derowegen so solle sich unser Münzmaister und Gegenhandler dergleichen Aus- und Furleuhen ohne unsern Bevelch genzlich enthalten, auch vor ire Personen in unser Gelt nit greiffen, sondern in albey dahin bedacht sein, das der von inen angegebne Raittungs Rest jederzeit in der Cassa ohne Abgang par vorhanden sei und nit an Schulden angewisen werde.

Und demnach auch den Gewercken, sowol alsz unnsz an guetten zimentirten Wagen und Gewichten, so sich durch taglichen Gebrauch abzunützen pflegen, nit wenig gelegn und in albeyen Irthumb verhuet werde; derhalben sollen die Münzambtleuth ire Wag und Gewicht alle Quartal einmal zimentiren. Darzue wie dan auch unnserer Behmischen Camer Puechhalterei aine oder zwe Personen verordnen wollen, darumben aber alle Quartal der Münzmaister bei unserer Behmischen Camer anhalten und er... und sonsten bei Abwegung der Silber sein fleiszig Aufmerken haben solle, dasz dieselben Gewicht gegen den hiesigen sovil muglich gerecht befunden und gehalten und Irthumb zeitlich behiet werde.

Unnsere Münzmaister, Gwardein und Münzgegehandler zu Prag sollen auch ohne Vorwissen unserer Behmischen Camer Rätth und ohne sondere unvermeidliche Notturfft von iren Ämbtern nit abraisen oder uber nacht aussen bleiben, sonder da ainem ain genötige Raisz fürfiel, sollen sie zuvor von der Camer oder derselben furgesetzten Presidenten Erlaubnus nehmen und ire Raisen zu gueter Gelegenhait anstellen, damit hierdurch unsz und den Gewerckhen zu Schaden nicht vernachteilte werde.

Und da sie nunmallen alle Münzempfang und Auszgaben an Golt, Silber und Gelt also hievorgehörtermassen gehandelt und beschriben, so sollen sy dan ferner ire Raittungen albey zu halben Jars Zeiten schliessen volgnuts dieselbige, wie sichs geburt, mit Handt und Pedtschafft verfertigen und sich allenthalben gefast machen, damit sy jederzeit nach Auszgang eines halben Jars dieselbe neben allen Probationen, Bevelch, Particularn und Quittungen innerhalb eines Monats Frist auf unsere Behmische Camer ohne Aufzug oder Ermahnen ubergeben mügen, damit sie alszdan bei unser Puechhalterey daselbst furderlichen aufgenommen werden mügen. Da sie aber die bestimbte Zeit saumig erscheinen wurden, sollen sie ein Quartals Besoldung verlustig sein und inen in Raitung nit passirt werden.

Mitlerweil aber sollen sie alle Quartal ire Münzhandlung gerecht, auch mit Hand und

Pedtschafft gefertigte Auszüg auf gedachte Behmische Camer inmassen der Gebrauch im Joachimsztall und andern Münzstetten auch gehalten wirdet, ubergeben und nach derselben alsz dan die Haupt Raittung schliessen, damit wir unnsz aller Gelegenhait des Ambts erkundigen und unnser Notturfft von Quartalen zu Quartalen darausz ersehen und anschaffen mügen.

Und beschlieszlichen so soll oft ermelter Münzmaister, Gwardein und Gegenhandler in den hierin begriffenen Articlcn und sonst allen andern iren von unnsz vertrautten Amt anhengigen und furfallenden Sachen auff treulichist und vleiszigist unnsz zum besten verrichten, Abbruch, Ringerung der Münzstend unnsers Camerguets sovil muglich verhietten, sich ausserhalb irer verordneten Besoldung kains aigen Nuz gebrauchen, sonder alles, nichts ausgenommen, unnsz zu Guet verraitten und sonst das Amt dermassen handeln und verrichten, alsz getreue Diener iren Herrn zuthuen schuldig und pflichtig und ausz diser Instruction bisz auf ferner unser Veränderung, so wir unnsz dan hiemit bevor behalten mit nichte schreiben und da inen hierüber wasz hinterliches, zweifelhaftiges oder aber beschwerliches Furfuele, dasz sollen sie von Stundt an an unser Beheimische Camer Rätthe, darauff sie dan von unnsert wegen ire gehorsamen Respect und Aufsehen haben sollen, mit guetem Bericht zeitlich gelangen lassen. Darauf dan sovil muglich jederzeit guet eintreten und Wendung beschehen soll.

Inmassen wir dann unnser genedigists Vertrauen zu ihnen sezen und sy zu thuen schuldig seint, alles getreulich und ohngeverlich, daran volbringen sie unnsern ernstlichen Willen und Meinung.

Geben auf unserm königlichen Schlosz Prag den ersten Tag des Monnatts Martij A.º im 92, unserer Reich des Römischen im 17., des Hungrischen im 20. und des Böhmischen auch im 17.

Rudolff

Locco sigilli

Hertwikh von Seidlicz

Ad mandatum Domini Electi Imperatoris perpetuum

Paul von Lidlau

C: Krätschmair

Johannesz Gugelher vom Bemisch

Waidthoffen and der Tay

Франтишек Кржижек

Instrukcija od 1. 3. 1592 g. pražskému upravljajućemu monetnym delom Lazarju Erckeru fon Šreckenfelza

Автор публикует по копии начала XVII-го столетия инструкцию, данную пражскому управляющему монетным делом Лазарю Эрккеру фон Шреккенфельзу и его вардайну (контролеру качества монет) Давиду Эндерле.

Инструкция, выданная повидимому по просьбе Эрккера, касалась упорядочения чеканки на пражском монетном дворе после обновления монетной чеканки для Бартомея Альбрехта из Нюрнберга.

František Křížek

L'instruction donnée le 1er mars 1592 au maître monnayeur de Prague Lazar Ercker de Schreckenfels

L'auteur publie, en se basant sur une copie provenant du début du 17e siècle, l'instruction de monnayage donnée en 1592 au maître monnayeur de Prague, Lazar Ercker de Schreckenfels, ainsi qu'à son garde-contrôleur (second officier en rang de la Monnaie), David Enderle.

Cette instruction a été, de toute évidence, établie à la demande expresse d'Ercker et réglementait l'activité de la Monnaie de Prague après qu'on y eut repris la frappe des monnaies au compte de Barthélémy Albert de Nuremberg.

ANTONÍN RUMPL

MORAVSKÉ VLÁDNÍ MINCE ZA TŘICETILETÉ VÁLKY

(Tab. IX)

III

MORAVSKÁ MINCE PO KALADĚ

C

Mincovna v Mikulově

I

Příspěvky k dějinám mikulovské mincovny

Různé názory na původ mincí se značkou N. — Zjištěné příbuzné vypočetné poprsí a příbuzné zakončení rubního opisu na některých Fritschových krejcarech a na mincích se značkou N. — Mince tyto jsou moravského původu. — Význam Dietrichsteinova dopisu císaři z 10. února 1628. — Zkřížení líc s značkou N s brněnskými ruby se značkou Wohnsiedlerovou. — Výklad zkratky MI. — Zánik mikulovské mincovny.

O původu mincí s písmenem N v líci, které se vyskytují pouze s letopočtem 1627 a 1628, nejsou v numismatické literatuře názory jednotné. J. Newald, německý numismatik, původem z Nového Jičína na Moravě, vyslovil názor, že císařské mince, značené písmenem N, vznikly v mikulovské mincovně.¹⁾ Do téže mincovny je řadí Miller-Aichholz²⁾. Čermák a Skrbek vyložili konec opisu na rubu těchto mincí ve znění MA . MI ve smyslu Marchio Miss-

¹⁾ Joh. Newald, Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens während der Zeit von 1622–1650 (dále: Beiträge), str. 137, pozn. 1.

²⁾ V. Miller zu Aichholz-A. Lochr-E. Holzmair, Oesterreichische Münzprägungen 1519–1938, II. vydání, Vídeň 1948 (dále: Münzprägungen), str. 124, 125.

ensis (markrabě míšenský)³⁾ a, následující E. Fialu⁴⁾ v jejich přidělení, kladli je rovněž do mincovny v Nise ve Slezsku. Em. Nohejlová-Prátová⁵⁾ poukázala na možnost přenesení — na určitý čas — olomoucké mincovny do Mikulova a připustila, ovšem s určitými výhradami, že by bylo možno přiřknout uvedené mince mincovně v Brně nebo počítat i s přenesením tamních ražebních želez do Mikulova.

Dosud objevené písemné památky o moravském mincovnictví jsou velmi sporé a nedostačující, aby objasnily naznačenou spornou otázku s konečnou platností. Při tomto nedostatku stojí za pokus, abychom se odvolali k hmotným pramenům, i když víme, že nejsou vždycky sdostatek přesvědčivé.

Věnujme tedy pozornost zachovaným mincím. Na první zběžný pohled by se zdálo, že třeba z počtu vypustit groše se značkou N, poněvadž nemají ani mezi groši brněnskými, ani mezi groši olomoucké mincovny předcházejících let skoro žádná období. Mají totiž na líci vyobrazeno královo poprsí se švédským límcem po vzoru sousední mincovny vídeňské. Jediný jejich typ má obraz králův v podobenství se španělským límcem. Ale i tento typ se odlišuje od ostatních grošů moravských i slezských vázáním stuhy u věnce a prokreslením detailů poprsí. Také na jejich rubu se setkáváme s kresbou orlího ocasu velmi rozmanitou a převážně vlastní pouze grošům se značkou N, až na jejich první tři emise (*srov. tab. IX, č. 4 a vyobr. č. 6*), které skutečně navazují na kresbu orlího ocasu jednoho Wohnsiedlerova brněnského groše z r. 1626 (*viz č. 175 a vyobr. 22 v rozboru Wohnsiedlerových mincí*).⁶⁾ Tak zprostředkovávají první tři emise jakousi souvislost s brněnskou mincovnou. Jinak se však liší kresba orla od uvedené brněnské ražby vynecháním paprsků mezi letkami a křížku na oválu s hodnotou. Oba zjevy jsou charakteristickým znakem pro groše s písmenem N. Musíme však ihned upozornit, že na rubu jednoho groše se značkou N spatřujeme v orlích křídlech výjimečně také paprsky mezi letkami (*srov. tab. IX, č. 13*).

Zbývá, abychom se zabývali ještě krejčary. Z roku 1627 známe prozatím se značkou N kromě krejčaru se švédským límcem také dva krejčary se španělským límcem. U jednoho z těchto krejčarů vidíme stuhu u věnce znázorněnou pouhým kroužkem (*srov. tab. IX, č. 20*). U druhého jsou k tomuto kroužku

³⁾ Kliment Čermák - Bedř. Skrbek, *Mince království českého za panování rodu habsburského od roku 1526 (dále: Čermák-Skrbek)*, I. díl, str. 273–274.

⁴⁾ E. Fiala, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz*, I., str. 236, pol. č. 3759, 3760.

⁵⁾ Em. Nohejlová-Prátová, *Dvě poznámky o moravském mincovnictví za třicetileté války (dále: Dvě poznámky)*, Num. listy, II 1947, str. 8–10.

⁶⁾ Tato část studie „Moravské vládní mince za třicetileté války“ vyjde pod titulem: *Zwimerovo a Wohnsiedlerovo mincování v Num. sborníku VIII. — Současně upozorňujeme na nutnost opravy tiskových chyb v II. části naší studie v Num. sbor. VI 1960. Na str. 240 na tabulce v pozn. 180 je třeba na 2. řádku čísti 150 krejcar místo chybně vytištěného 140 krejcar. Tamže v rubrice „Poznámka“ je třeba vyškrtnout druhý a třetí řádek („Na Moravě nebyl ražen“).*

přidělány ještě páčky, zahnuté do tvaru prodloužených čelistí kusadel broučků (*srov. tab. IX, č. 21*). Na rubu těchto krejčarů je opis zakončen zkratkami MA . MI 1627, tj. způsobem, obvyklým na mikulovských mincích tohoto letopočtu.

Pozoruhodná je skutečnost a zasluhuje, aby byla zvláště zdůrazněna, že se v témže roce 1627 shledáváme v bohaté řadě krejčarů olomoucké mincovny se značkou Martina Fritsche MF⁷⁾ s krejčary, u kterých jsou rovněž stuhy u věnce znázorněny pouhým kroužkem (*viz č. 151*) nebo páčkami k němu přidělanými, někdy zahnutými také do tvaru prodloužených čelistí kusadel broučků (*srov. č. 155*). Setkáváme se tedy na různě značených krejcarech ročníku 1627 s týmiž lícními obrazy, které mají shodným způsobem zpodobněny stuhy u věnce. Tento společný znak u týchž hodnot z téhož roku by mohl svědčit pro jejich společný původ a jejich vnitřní spojitost. Na posléze uvedeném olomouckém krejčaru s kusadlovitě zahnutými stuhami u věnce je kromě toho ještě rubní opis zakončen zkratkami ve znění MA . MI. 1627 (*srov. č. 156, 157*). U jiného krejčaru z téže mincovny se objevuje táž zkratka, ale ve znění M. A. M. I. 1627 (*srov. č. 155*) na rozdíl od obvyklého zakončení rubního opisu na ostatních krejcarech tohoto mincmistra téhož ročníku ve znění MA . MO. 1627. Skutečnost, že některým z těchto různě značených krejčarů tohoto ročníku se stejným lícním obrazem je navíc ještě společný stejně zakončený rubní opis ve znění MA . MI, dotvrzuje domněnku, že tyto druhy krejčarů, ať jsou značeny značkou mincmistra MF nebo písmenem N, vyšly z téže dílny.

Dosavadní zjištěné skutečnosti nepřispěly sice ke konečnému rozluštění otázky, kam tuto dílnu položit, ale pomohly aspoň k zjednodušení problému. Neboť to, že některé krejčary olomoucké mincovny, opatřené značkou mincmistra olomouckého Martina Fritsche, zakončují opis na rubu podle období krejčarů s písmenem N, vyvrací výklad zkratky MA . MI ve smyslu Marchio Missnensis (markrabě míšenský). Tím padá také jejich případné zařazení mezi slezské mince a přidělení do mincovny v Nise. Na základě mincovního materiálu získali jsme aspoň nepochybnou jistotu, že u mincí se značkou N jde o ražby moravské. Pro nedostatek průkaznosti mincovního materiálu narážíme dále na potíže, spojené s určením místa vzniku mincí se značkou N. Zmíněná příbuzná kresba orlího ocasu na počátečních grošových ražbách ukazuje cestu do brněnské mincovny. Zjištěná závažnější období na krejčarových ražbách vede do olomoucké mincovny. V obou případech je na závadu značka N pod poprsím. Ale olomoucký mincmistr je pro kritickou dobu nad vši pochybnost znám. Mince nelze vřadit do této mincovny. Musíme se tedy poohlédnout ještě po jiném prameni, který by doplnil náš poznatek o styčných bodech s olomouckou mincovnou. V tom směru se uplatňují s jedinečným úspěchem změny, sběhnuvší se v kritické době.

⁷⁾ Tato část studie vyjde pod titulem: *Fritschovo mincování v Olomouci v Numismatickém sborníku IX.*

Ve spojitosti s válečnými událostmi, které postihly východní Moravu a horní země uherské, bylo zásobování moravských mincoven pagamentem podvázáno. Tato okolnost měla neblahý vliv na zásobování Moravy dobrou mincí, zatímco byla zaplavována Zwirnerovou falešnou mincí, rozšiřovanou z Hradce u Opavy. Za této situace vyhlásil kardinál Dietrichstein 22. června 1627,⁸⁾ že zahájí zase po několikaleté přestávce mincování a otevře mincovnu na zámku v Mikulově. Zároveň vybízel k nabídce pagamentu. V zasedání tajné rady dne 27. července bylo na pořadu ohlašované zřízení mikulovské mincovny. Přitom padla poznámka, že Dietrichstein není pro svou osobu k ražbě oprávněn, nýbrž že mu toto právo přísluší pouze jako biskupu olomouckému. K tomu poznamenává Newald, že Dietrichsteinové měli takové oprávnění jako baroni z Hollenburgu a dokládá to rozhodnutím Leopolda I. z 23. listopadu 1689, kterým přiznal nejvyššímu komorníkovi Ferdinandovi knížeti Dietrichsteinovi mincovní právo „stejně jako jeho předkům svobodným pánům z Hollenburgu v Korutanech“ příslušelo.⁹⁾ Podle doporučení tajné rady pověřil císař 28. července 1627 Žibřida Kryštofa Breunera vyjednáváním s kardinálem, aby ještě toho času upustil od zamýšleného vlastního mincování na Moravě. Patrně byla však intervence neúspěšná. Vždyť 14. září t. r. dostal rada dvorské komory Jeronym Bonacina znova úkol, aby pohnul kardinála, aby se vzdal úmyslu zřídit v Mikulově mincovnu.¹⁰⁾ I jeho pokus neměl úspěchu a císař přikazuje dvorské komoře, aby s poukazem na slezská knížata, která již po několik let nemincují, přiměla Dietrichsteina zastavit mincování.¹¹⁾ Když veškeré pokusy byly marné, obrátil se císař osobním dopisem na kardinála.¹²⁾ Pozastavoval se nad tím, že si Dietrichstein usmyslil otevřít v Mikulově mincovnu, kterou snad již dal k jeho škodě také do provozu. Vytykal mu, že vykupováním té trochy pagamentu, která v zemi ještě zůstala, zavinil zastavení císařovy mincovny v Olomouci. Vyčetl mu také, že otevřel mincovnu, z níž beztoho bude mít jen nepatrný zisk, zatímco slezská knížata, slezští stavové a některá z knížat římské říše se dobrovolně zřekla svých mincovních svobod na dobu, než se uvedou mincovní poměry do pořádku. Nakonec upozornil Dietrichsteina, že očekává,

⁸⁾ Newald, Beiträge, str. 136; Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy, II, 1947, str. 7.

⁹⁾ Newald, Beiträge, str. 136.

¹⁰⁾ Christian d'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhm. Länder, insbesondere Mährens im XVII. Jahrhundert, Brno 1875, 22. sešit Schriften der hist.-statischen Sektion (dále: d'Elvert 22), str. 464.

¹¹⁾ d'Elvert 22, str. 470; císařův příkaz dvorské komoře z 22. prosince 1627.

¹²⁾ Mikulovský archiv Dietrichsteinský v Židlochovicích, hist. oddělení, Fond „Morava pod správou kardinála“ (dále Dietr. archiv), fasc. 224, složka leden, čís. 14, originál císařova dopisu Dietrichsteinovi z 24. ledna 1628; Repertorium über die an Jhro fürstliche Eminenz Cardinalen von Dietrichstein de anno 1621 bis 5. September 1636 eingeloffene Kayser: und Königl: Briefschaften, svazek 2.-6., uložený v okresním a městském archivu v Mikulově (dále: Mikul. repertář) fol. 340, č. 14; d'Elvert 22, str. 471.

že z povinné úcty k jeho osobě upustí od zamýšleného mincování. Zároveň ho ujistil, že jeho kladné rozhodnutí nebude na újmu jeho mincovní svobodě.

Úvodem své odpovědi¹³⁾ konstatoval kardinál s politováním, že byl u císaře křivě nařčen a že mu nebyly ani jeho ústní ani jeho písemné vzkazy předneseny. Nenechal nepovšimnutou ani výtku, jako by byl zahájením mincování sledoval svůj vlastní zisk. Naopak, ohražoval se velmi rozhodně, dáváje císaři na uvážení, zda možno pokládat ziskuchtivost za pohnutku k mikulovskému opatření, když přece svého času nezištně, se značnými vlastními finančními obětmi a neohlížeje se na vlastní zadluženost, podpořil císařovu finanční politiku a umožnil likvidaci partikulárních zájmů ostatních mincovních pánů.¹⁴⁾ Ochotně prý se vzdával z vážnosti k císařově osobě svých starobylých privilegií a mincovních svobod,¹⁵⁾ potvrzených jeho předchůdci, naposled císařem Rudolfem. S touz rozhodností odmítl obvinění, že by zahájené mincování v Mikulově způsobilo zastavení činnosti v olomoucké mincovně. Bezprostřední příčina prý byla, aby podle stížnosti pachtýře pravdu řekl, valdštejská soldateska, utábořená v zimních kvartýrech na Moravě, jmenovitě v Olomouci. Týdně vymáhané nepřiměřené kontribuce, které se již nedaly zmáhat, a nejistota na silnicích to byly, které přivodily zánik olomoucké mincovny. Proto odpočívala několik měsíců. V této úsni poukazoval prý pachtýř k tomu, že větší část židovstva se zdržuje v Mikulově, kde má on, kardinál, svůj dům a kde se zdržuje, a prosil, aby pokračoval v díle ve prospěch císařův. Na tuto pachtýřovu žádost dal svůj dům k dispozici a zapůjčil k uspíšení celého podniku své mincovní nástroje. To vše podnikl nikoliv k vlastnímu, ale k císařovu prospěchu. Razily se pouze groše a krejčary s císařovým rázem, predepsaného zrna a stříže, aby se mohla vyměňovat povážlivě rozšířená Zwirnerova falešná mince. Příslušné ražebné se odvádělo v pořádku, o čemž podá svědectví konečné vyúčtování rentovního úřadu na Moravě. Za to všechno, dodává, zasloužil vděk a uznání a nikoliv falešné udávání a nařčení ze ziskuchtivosti.

Z obsahu tohoto kardinálova dopisu se dovídáme, že roku 1627 přemístil mincovnu z Olomouce do Mikulova, zvaného německy Nikolsburg a v té době

¹³⁾ Dietr. archiv, fasc. 224, složka leden, něm. koncept Dietrichsteinovy odpovědi císaři z 10. února 1628, datovaný ve Vídni; Newald, Beiträge, str. 137.

¹⁴⁾ V prvé řadě měl na mysli žádost generálního komisaře knížete Karla Liechtensteina o povolení ku zřízení mincovny na Moravě. Císař mohl tehdy s poukazem na Dietrichsteinovo zastavené mincování požádat Liechtensteina, aby upustil od svého úmyslu (srov. J. Newald, Die lange Münze in Oesterreich, N. Z., 1881, str. 102).

¹⁵⁾ Tu se odvolává na svá mincovní oprávnění jako biskup olomoucký. Toto privilegium pocházelo od krále Vladislava z r. 1144. (Srov. G. C. Brannowitz, Ueber das Münzrecht der Fürstbischöfe und Erzbischöfe von Olmütz, příloha ke spisu: E. Mayer, Des Fürstlichen Hochstifts Olmütz Münzen und Medaillen, Vídeň 1873, str. 165 sl. O pravosti této listiny jsou vyslovovány často pochybnosti. K tomu srov. Jar. Pošvář, Moravská mincovna v Podivíně, Num. listy, IX 1954, str. 7 sl.).

česky Niklšpurk.¹⁶⁾ Tato dočasná změna sídla mincovny se však neprojevila na Fritschových mincích, ježto byly i v tomto roce značeny mincovní značkou MF jako dříve.

Tento listinný doklad o změně sídla olomoucké mincovny a působiště jejího mincmistra a zjištěná skutečnost, že krejčary s mincovní značkou Martina Fritsche mají společné někdy i ojediněle se vyskytující znaky — jako pouhý kroužek u věnce nebo povšechně stejné zakončení rubního opisu — s krejčary se značkou N, jsou skutečnosti, které, i když neposkytují přímo nezvratný důkaz o jejich společné dílně, opravňují k věrohodné domněnce, že dlužno také tuto druhou skupinu mincí, značených písmenem N, položit rovněž do mincovny, zřízené dočasně kardinálem Dietrichsteinem v Mikulově. Za této situace označuje písmeno N mincovnu Nikolsburg—Niklšpurk a není značkou mincmistra. Uvedená řada příbuzných krejčarů Fritschových a krejčarů se značkou N potvrdila pak se vši pravděpodobností názor Newaldův, že císařské ražby se značkou N pocházejí z mincovny v Mikulově.

O osudech mincovny v Olomouci v kritické době 1627 jsme zpraveni zmíněným ospravedlněním kardinála Dietrichsteina. Na Moravě byla však tou dobou v provozu ještě další mincovna, zřízená ještě moravskými stavy roku 1619 v Brně.

V roce 1627 vyšly z brněnské mincovny pouze jedny groše, značené znamením mincmistra Wohnsiedlera v líci. Mimo uvedeného známého groše s mincmistrovskou značkou pod poprsím nevyskytují se v tomto roku ani varianty grošů ani krejčary. Dlužno proto mít zato, že mincování v brněnské mincovně ustalo.¹⁷⁾ Je známo, že některé mince se značkou N, o nichž jsme dovodili, že byly vyrobeny v Mikulově, jsou na rubu opatřeny značkou brněnského mincmistra Wohnsiedlera. Tuto skutečnost zjišťujeme nejen na jednom krejčaru, nýbrž také na groších, a to nikoliv pouze ve spojení s letopočtem 1627 (*srov. tab. IX, č. 19*), nýbrž i s letopočtem 1625¹⁸⁾ (*viz tab. IX, č. 7*) popř. u zmíněného krejčaru s letopočtem 1624¹⁹⁾ (*viz tab. IX, č. 23*). Tato směs rubních kolků se značkou mincmistra Wohnsiedlera z různých let na ražbách se

¹⁶⁾ Dietr. archiv, fasc. 231, složka leden. Na tuto spojitost poukázal již Fr. Křížek v poznámce k práci Em. Nohejlové-Prátové, Num. listy, V 1950, str. 77. poznámka 7.

¹⁷⁾ V časopisu Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft z r. 1890, str. 390 je sice uveden ještě další groš z nálezu v Hainburg, Dolní Rakousy se značkou B. Miller-Aichholz naznačuje však, že se do druhého vydání svého díla neseťkal s grošem tohoto rázu (*viz Münzprägungen* str. 124).

¹⁸⁾ Tento groš uvádí již Miller-Aichholz (*viz Münzprägungen* str. 121). Zato nezná mikulovský groš s letopočtem 1627 a s Wohnsiedlerovou značkou.

¹⁹⁾ Nohejlová-Prátová uvádí mimo krejčaru z Hollschkovy sbírky s letopočtem 1624 a značkou Wohnsiedlerovou, u něhož cituje také lícní a rubní opis, také ještě groš s Wohnsiedlerovou značkou z r. 1627, u něhož je letopočet předělán z 1625 (*viz Dvě poznámky*, Num. listy, II 1947, str. 9). Nám známý groš tohoto letopočtu z Chaurovy sbírky nevykazuje tuto zvláštnost.

značkou N je dalším dokladem, že se v brněnské mincovně skutečně přestalo mincovat a že kardinál Dietrichstein nepřenesl pouze olomouckou mincovnu do Mikulova, aby ji uchránil před valdštejskou soldateskou, nýbrž že stejné opatření učinil z neznámých důvodů i s kolky brněnské mincovny.

Obě tyto události, jak zastavení mincování v Brně, tak i přenesení tamních kolků spadají do roku 1627. Vročení těchto pro brněnskou mincovnu tak závažných událostí dokládají oba lícní kolky grošů mikulovské mincovny, které náleží do roku 1627 a z nichž je jeden zkřížen s rubním kolkem brněnské mincovny běžného roku 1627 a druhý s kolkem téže mincovny z roku 1625. Oba brněnské kolky se vyskytují na dvou ze tří různých mikulovských grošů z roku 1627 s poprsím zdobeným švédským límcem. Tyto následovaly pravdě nejspíše po emisi grošů s poprsím, zdobeným ještě španělským límcem, které patrně vyšly z mikulovské mincovny jako první emise. Zkřížení těchto brněnských kolků s mikulovskými mohlo mít za účel, aby se naznačilo, že bylo k ražbě těchto grošů použito cánů, slitých ještě za mincmistrování Wohnsiedlerova v Brně. Další příčinou tohoto jevu mohla být také pouhá náhoda nebo skutečnost, že nebyly v mikulovské mincovně pohotově potřebné rubní kolky. Toto posléze uvedené vysvětlení zdá se však velmi nepravděpodobné. Rubní kolky k mikulovským mincím známe v nezvyklém počtu a ve velmi bohaté rozmanitosti, takže by mohla mincovna sotva přijít do rozpaků. Stejně nepravděpodobná se zdá domněnka o náhodném použití brněnských kolků, uvážíme-li, že kolky byly chovány pod závěrou, byly denně vydávány vardajnem a musely se mu po skončené práci zase odvádět. Srovnáme-li ještě 19 nám známých emisí mikulovských grošů z roku 1627 do přibližného pořadí, jak asi následovaly za sebou, dospíváme k výsledku, že se objevuje rubní kolek brněnský z roku 1625 zkřížen s lícním kolkem čtvrté a páté mikulovské emise a představuje tedy emisi pátou nebo šestou a onen z roku 1627 byl zkřížen v poslední emisi tohoto ročníku. Pořadí zkřížených ražeb tak pozdního data vylučují s největší pravděpodobností všechny předeslané domněnky, zejména domněnku, opřenou o souvislost s Wohnsiedlerovými slitky. Spíše dávají tušit, že zjev měl jiný smysl. Snad měl kromě příbuzné kresby z rubu jednoho brněnského groše z r. 1626 na třech prvních groších mikulovského ražení zdůraznit, že v Mikulově nejde o novou mincovnu, nýbrž o pokračování přerušeno provozu brněnské mincovny, byť i došlo ke změně značky mincovny z písmena B na písmeno N.²⁰⁾ Není totiž vyloučeno, že zkřížené emise mikulovských grošů spadají do kritické doby, kdy vzala tajná rada na pořad svého jednání, příp. projednávala ještě zaražení mince v Mikulově, k němuž zaujala nepříznivé stanovisko. Pravděpodobnost tohoto úmyslu, aby se dokumentovalo, že se pokračuje v ražbě brněnských mincí, dala by se vyčíst ze škrty Wohnsiedlerovy značky na použi-

²⁰⁾ Nohejlová-Prátová dospěla k témuž závěru a klade konec brněnské mincovny s určitými výhradami až do roku 1628. (*Dvě poznámky*, II 1947, str. 10).

tém brněnském kolkú z běžného roku 1627, kde je škrť proveden tím způsobem, že je značka přerušena dvěma hvězdičkami. Tohoto opatření u použitých kolků z let 1625 a 1624 nebylo potřebí, poněvadž nemohl být nikdo uveden v omyl o skutečném stavu.

Zahledíme-li se do mikulovských mincí, objevujeme dvě překvapující skutečnosti. Na úkor dosavadních zvyklostí zavedl Dietrichstein záhy na mikulovských mincích — na groších u druhé, na krejcarech u třetí emise — poprsí s přeloženým (švédským) límcem; ikonograficky přizpůsobil tak vzhled mikulovských mincí nařízení Ferdinanda II. z 26. ledna 1624, které platilo pro mincovnu vídeňskou.²¹⁾ Tím určil ráz moravských mincí až na několik málo výjimek z roku 1628 a jedné z r. 1629 na několik příštích let. Toto přizpůsobení se čizímu vzoru nezabránilo však, aby se někdy r. 1628 nezavřela nadobro vrata mikulovské mincovny. Po této události přenesl Martin Fritsch činnost olomoucké mincovny zpět do původního sídla, odkud byl vypuzen válečnými událostmi. Toho důkazem je nepřetržitá řada ražeb z olomoucké mincovny až do roku 1641. Co se však stalo s druhou moravskou mincovnou, a to s mincovnou v Brně? Zanikla na dobu příštích skoro dvaceti let. Rozdílný osud obou mincoven maně vnucuje otázku, jaká byla příčina definitivního zániku brněnské mincovny. Brněnská mincovna budila dojem, jako by mívala významnější posici v moravském mincovnictví než olomoucká. Přece však vzala se zánikem mikulovské mincovny za své. Musel to být zvlášť závažný důvod, který byl v příčinné souvislosti se zánikem brněnské mincovny.

Dalším zvláštním a současně záhadným zjevem na mikulovských mincích je nesrozumitelná zkratka na konci rubního opisu ve znění MA MI. Mikulovské ražby, stejně jako brněnské, zakončují rubní opis ve znění Marchio Moraviae, poukazující tak na zeměpanský mincovní regál moravský. Toto zakončení opisu bývá obyčejně na brněnských a také na několika mikulovských ražbách vyjádřeno zkratkou MA.M., na brněnských také někdy ve zkratce MA . MO, nikdy však zkratkou MA MI, jak se převážně vyskytuje na mikulovských ražbách. Jde tu zřejmě o zvláštnost, která se objevuje původně pouze na mikulovských mincích. Zamyslíme-li se nad tímto zjevem, dospějeme nejpohodlněji k vysvětlení této zkratky ve znění MI, pokládáme-li ji za zkratku slova Moraviae, která byla do tohoto znění zkomolena. Při tomto závěru se však neubráníme otázce, jak lze toto důsledné porušování rubního opisu na konci změnou písmene O nebo přičleněním písmene I vysvětlit, uvážíme-li, že z dvanácti známých emisí grošů z r. 1627 se šesti odlišně vykreslenými ruby, je deset zakončeno zkomolenou zkratkou MI. Lze za trvání této skutečnosti toto stále znetvořování rubního opisu klást na vrub negramotných řezačů kolků? Dá se předpokládat, že by kardinál Dietrichstein nebyl býval zakročil, aby nedostatek byl odstraněn, kdyby šlo o závalu, zvláště když nevídaným zájmem

²¹⁾ Newald, Beiträge, str. 118–119, a 119, pozn. 1.

tajné rady o mikulovskou mincovnu byl nucen, aby jí věnoval mimořádnou pozornost? Přitom nesmíme přehlédnout, že se tato zkratka opakuje na mikulovských mincích ještě roku 1628 a že některé Fritschovy krejcarey mají tutéž zkratku. Jak lze předpokládat, že by byl mincmistr Fritsch, odpovědný za ražbu, přehlédl závalu hned u tří časově od sebe byť krátce vzdálených ražeb, po případě že by byl strpěl, aby byl opis na jeho mincích zkomolen? Tyto úvahy, i když se nám nedostává uspokojivé odpovědi, vzbuzují jakési pochybnosti, zda vůbec jde o předpokládanou zkomoleninu. Zabýváme-li se blíže Fritschovými krejcarey s touto zkratkou, vidíme zkratku ve znění MA . MI. 1627 na jednom a na druhém ve znění M.A.M. I. 16.27 a čtyři tečky ve tvaru na koso postaveného čtverce na konci. Tu nelze přehlížet skutečnost, že jsme se prozatím nesešli na mikulovských mincích, třebaže mají oba druhy mincí stejnou kresbu orla, se zkratkou MA MI 1627 v tak rozšířené formě, jako na posléze zmíněném olomouckém krejcaru. Na něm je písmeno I odděleno tečkou od písmene M, letopočet je rozdělen tečkou mezi číslicemi 6 a 2, v letopočtu je použito sedmičky ve tvaru obvyklém v písmu na rozdíl od obvyklého tvaru v tisku a nakonec jsou za letopočtem umístěny čtyři tečky sestavené ve tvaru na koso postaveného čtverce. Z toho by vyplynul závěr, že u Fritschových ražeb s tímto rubem nejde o kříženínu olomouckých líců s ruby mikulovských krejcarů, nýbrž že jde zřejmě o zkratku ve tvaru vlastním pouze Fritschově krejcaru. Tento tvar nevznikl náhodně. Patrně měl Fritsch na mysli, aby se jeho ražby odlišovaly i nadále po rubu, i když se přizpůsobily zakončením rubního opisu vzoru mikulovských ražeb. Tato snaha po odlišení se mohla projevit v pokynu řezačům kolků nebo kresličům návrhu, aby byla zkratka upravena určitým způsobem. Přitom je nemyslitelné, že by nepřipadla v úvahu zkratka I, přičleněná k písmenu M anebo zaměněná za písmeno O. Za tohoto předpokladu se nejvíce pak zkratka v nesrozumitelném znění již jako zkomolenina. Spíše je možno vysvětlit tento zjev tím, že tu jde o tvar, opřený o projev vůle. Je ještě otázka, zda by způsob psaní zkratky na Fritschově krejcaru nemohl nasvědčovat tomu, že nejde o nahodilé oddělení písmena I od písmena M, ale že máme co činit se samostatnou zkratkou. V kladném případě je pak další otázkou, jaký význam by příslušel této zkratce. Nemohla by snad poukazovat na prozatímní změnu sídla olomoucké mincovny, a to tím spíše, poněvadž se Fritschovy ražby po vnější stránce nezměnily a zachovaly si též vzhled, jako by ani ke změně stanovité mincovny nebylo došlo? Ve významu zatímní — prozatímní známe v latinském jazyku slova interim nebo interea. Tato slova zkrácena do začátečního písmena vydala by zkratku I. Tak snad bychom mohli nalézt vysvětlení toho, že v Mikulově nešlo o novou mincovnu, nýbrž o pouhé pokračování mincovny brněnské a olomoucké, z nouze tam přeložené.

V závěru této úvahy vraťme se opět k rozšířené formě zkratky MA . MI na vlastní Fritschově ražbě v Mikulově. Tato skutečnost, sledovaná dále, by nasvědčovala, že ražebna mincí se značkou N a ražebna mincí se značkou MF

tvorily samostatnou podnikovou jednotku, a to jak po stránce administrativní, tak i technické. Prozatím však nepojmenovala žádná známá archivní zpráva o mikulovském mincování mikulovského mincmistra. Vnucuje se proto otázka, zda vůbec měla ražebna mincí se značkou N vlastního odpovědného mincmistra. Záporný závěr nelze hned od prvopočátku odmítat, neboť v tomto případě by byl následek zákroku tajné rady, že současně se zánikem mikulovské mincovny vzala za své také brněnská mincovna, vysvětlen a snáze pochopitelný. Uvažme, že po zákazu dalšího provozu mikulovské mincovny nebylo orgánu, který by byl mohl přenést brněnskou mincovnu do jejího původního sídla, jak se stalo s mincovnou olomouckou, takže zůstala úplně mimo provoz.

S konečným soudem o významu zkratky MI a o příčině, rozhodné pro definitivní zánik brněnské mincovny musíme posečkat, zda se neobjeví ještě nějaká zpráva, která by vnesla trochu světla do těchto záhad.

Miller-Aichholz přidělil do mikulovské mincovny jeden groš Ferdinanda II. z r. 1624.²²⁾ který má pod poprsím značku podobnou písmenu N, položenému na bok. Bernhard Koch při rozboru jednoho grošového nálezu,²³⁾ ukrytého za třicetileté války, dospěl k závěru, že značka pod panovníkovým poprsím na tomto groši není písmeno N, které je odvozeno z nesprávně postaveného písmene Z, jak se domnívá Miller-Aichholz, nýbrž že je skutečně písmeno Z s ryskou přes šikmý dřík mezi vodorovnými břevny. Kromě pochybnosti o mikulovském původu tohoto groše, vyslovené poprvé již Em. Nohejlovou-Prátovou,²⁴⁾ vyslovuje Koch i domněnku, nevězí-li za touto značkou Baltazar Zwirner, i když je mu známo, že značil mince písmeny BZ. Podle nepochybného zjištění byly groše se značkou N zaraženy v Mikulově až v druhé polovici r. 1627. Pokládáme proto v souhlasu s Em. Nohejlovou-Prátovou a B. Kochem vřadění tohoto groše v Miller-Aichholzově díle Münzprägungen do Mikulova za mylné. Zato se nelze přiklonit ke Kochově domněnce, že by mohlo jít o Zwirnerovu ražbu. Zwirner neznačil své ražby až včetně r. 1624 jinak než písmeny BZ, ať šlo o ražby moravských stavů, císařské ražby moravské a slezské anebo o slezské ražby sedmihradského knížete Bethlena Gabora. Také v dánských službách r. 1627²⁵⁾ použil na mincích pouze této značky.

²²⁾ Miller-Aichholz, Münzprägungen, str. 119.

²³⁾ B. Koch, Ein neuer Groschenfund aus der Zeit des 30 jährigen Krieges, MÖNG X, 1938, str. 106.

²⁴⁾ Nohejlová-Prátová, Dvě poznámky, Num. listy II, 1947, str. 11, pozn. 23. Nám známé groše toho druhu mají však opis na rubu vesměs zakončen zkratkou titulu ve znění Comes Tirolis.

²⁵⁾ Frant. Papoušek, Dánské (Zwirnerovo) falešné mincování na Hradci u Opavy v l. 1626 a 1627. Slezský sbor. I, 1936. Møntanktion, Udvalgte Danske o g Norske, Mønter Fra Nyere Tid Af, H. H. Schons Sammling, Kopenhagen 1927, č. 280, 284.

Rozbor mincí

Obrazy na líci mikulovských mincí a kyty orlích ocasů na jejich rubu. — Zjištěná příbuznost s kytou brněnskou na groších a s brněnskou a olomouckou na krejcarech. — Opisy na líci a na rubu a jejich zkratky. — Umístění mincovní značky a hodnoty.

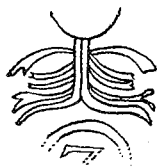
V mikulovské mincovně, která byla, jak již poznamenáno, v činnosti pouze v letech 1627 a 1628, byly raženy jen groše a krejcarey. Mince z této mincovny jsou opatřeny v líci pod poprsím značkou mincovny. Značku tvoří veliké písmeno N v závorkách nebo v kroužku, zdobeném v horní polovici vyčnívajícími trny (*srov. vyobr. č. 1 a 2*). Na rubu není žádné znamení, které by mělo nějaký vztah k mincovně nebo k mincmistrovi. Pouze výjimečně je vidět na dvou groších (*srov. vyobr. č. 3 a 5*) a na jednom krejcaru (*srov. vyobr. č. 4*) Wohnsiedlerovy značky, součásti to použitých brněnských kolků, které však nemají s mincovnou v Mikulově žádné vnitřní organizační spojitosti.

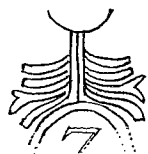
Na líci mikulovských grošů je zobrazeno poprsí Ferdinanda II. ve třech typech. Na jednom, patrně prvním z mikulovské mincovny, je poprsí zdobeno úzkým španělským límcem; u věnce vidíme stuhy ve tvaru kroužku, k němuž jsou přiřaděny páčky kusadlovitě rozevřené (*srov. tab. IX, č. 15*). Druhý typ vyobrazuje krále v brnění již s úzkým přeloženým (švédským) límcem. Poprsí má tvar busty barokového slohu, již jako by úseč ramene sloužila za podstavec (*srov. tab. IX, č. 4*). Tento typ se vyskytuje ve dvou variantách. U jedné je věnec na hlavě uvitý z vavřínového, u druhé z javorového listí (*srov. tab. IX, č. 8*). Stuhly u věnce jsou svázané v mašli o jedné smyčce. K tomuto posléze uvedenému poprsí známe ještě jednu variantu, která nesouvisí však s obměnou v kresbě poprsí, nýbrž spočívá v příkrase ze dvou vedle sebe vykreslených javorových listů, položených pod poprsí před úsečí ramene (*viz č. 30*). Na barokovou bustu navazuje třetí typ s poprsím v brnění rovněž se švédským límcem s přehozeným pláštěm. U první varianty odhaluje plášť obrněnou úseč ramene (*srov. tab. IX, č. 16*), u druhého vyčnívá pod zřaseným pláštěm, sepnutým sponou ve tvaru jetelového trojlístku, nepokrytý pouhý výběžek úseče (*srov. tab. IX, č. 19*). Třetí varianta, která se vyskytuje také ještě v roce 1627, má plášť sdrhnutý pod knoflíkovou sponou do ostrého úhlu a rameno zakryté (*srov.*

tab. IX, č. 17). Konečně čtvrtá varianta se objevuje již jen roku 1628 a má zřasený plášť bez spony, který lemuje okraj poprsí a je na zádech spuštěn (srov. tab. IX, č. 25). Na všech těchto variantách vidíme u věnce šňůrovitou stuhu, svázanou v mašli o jedné smyčce s konci vlajíci a vlnitě zahnutými.

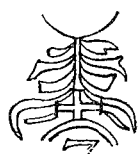
Na rubu je všem grošům společný orl s rakousko-burgundským štítkem na prsou. V pravém pazouře drží meč a v levém žezlo. Výjimečně vidíme na některých groších znakový štítek lemován po stranách řetězem, jehož články jsou naznačeny krátkými, vodorovnými, dole zoubkovanými čarami (srov. tab. IX, č. 8) a na jednom paprsky mezi letkami (viz tab. IX, č. 13).

č. 6

č. 7

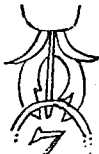
č. 8

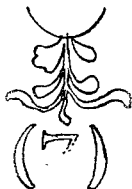
č. 9

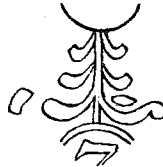
č. 10

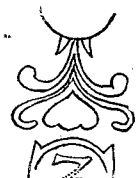
č. 11

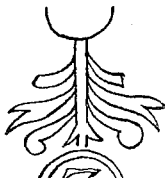
č. 12

č. 13

č. 14

č. 15

č. 16

č. 17

Řada orlů liší se buď polohou krků, počtem letek v křídlech anebo kresbou orlího ocasu. Krky bývají převážně roztaženy do vidlice. V některých případech vznikla vidlice zvláštním způsobem — vychýlením levého krku doleva (srov. tab. IX, č. 30). Někdy zase vyrůstají krky kolmo z trupu a spějí vedle sebe nahoru (srov. tab. IX, č. 16) anebo jsou srostlé (srov. tab. IX, č. 25). Ve většiny orlích křídel trčí na počátečních ražbách po pěti, později po šesti a sedmi letkách. V posléze uvedeném případě bývá vějíř nahoře zakončen ještě další, avšak zakrnlou letkou (viz tab. IX, č. 25). Pozoruhodný je na některých mikulovských groších zjev, že počet letek v křídlech nebývá vždy stejný, na příklad

na jednom groši (viz tab. IX, č. 13) vidíme v pravém křídle sedm, v levém šest letek anebo dokonce na pravém křídle osm a na levém šest letek, při čemž poslední letka nahoře je zakrnlá (viz tab. IX, č. 29). Nejvíce variant skýtá různá kresba orlího ocasu (srov. vyobr. 6—17):

1. Na prvních groších sestává kyta orlího ocasu nahoře z řady vypuklých, na konci rozštěpených vstříčných stvolů a pod ní ze tří pod sebe řaděných, na pochvu kol viditelného vřetena nasazených párů vstříčných vydutých stvolů. Vřeteno je zakončeno dalším párem do veliké svorky spojených stvolů (srov. vyobr. č. 6 a tab. IX, č. 4). To je ona kresba kyty orlího ocasu, která je nápadně podobná, jak již vzpomenuto, kresbě orlího ocasu na jednom brněnském groši z r. 1626 (srov. pozn. 6 a text k ní).

2. Kyta orlího ocasu na dalších groších (č. 5, 6, 8, 11, 12) liší se od předěšlého pouze tím, že je na ní vynechána horní vypuklá řada stvolů a že čtvrtý spodní pár stvolů vychází rovněž z pochvy a nezakončuje vřeteno (srov. vyobr. č. 7).

3. Na groších s Wohnsiedlerovou značkou pozůstává kyta orlího ocasu z pěti párů pod sebe řaděných vstříčných stvolů. V horní řadě jsou stvolové sestaveny do krokve, v obou dalších jsou krátké a vyduté. Čtvrtý a pátý pár stvolů zakrývá ve styčných bodech berličkový křížek na oválu s hodnotou a viditelné jsou pouze přecházející zohýbané jejich části (srov. vyobr. č. 8).

4. Na dalších groších (č. 9, 28) je orlí ocas vytvořen ze dvou do tvaru zvráceného kalicha vypuklých vstříčných stvolů od vřetena odsazených; vřeteno vychází ze znakového štítku mezi dvěma vydutými stvolů, je hrotem vetknuto do oválu s hodnotou a je zakončeno liliovitě (srov. vyobr. č. 9). Podobná kresba se opakuje na posledním groši z r. 1628 (viz tab. IX, č. 30) s tím pouhým rozdílem, že kalichovitě vypuklé stvolové přiléhají k vřetenu a vřeteno nemá liliovité zakončení, nýbrž končí hrotem vetknutým do oválu s hodnotou (srov. vyobr. č. 10).

5. Na dalším groši (č. 10) mění se kresba orlího ocasu. U ní jsou na zahrocené vřeteno navlečeny dva vstříčné, do polokruhu vypuklé a uvnitř ve dva laloky rozeklané listy. Vřeteno vychází ze znakového štítku mezi dvěma vydutými zakrslými stvolů (srov. vyobr. č. 11).

6. Zvláštní kresbu orla a orlího ocasu vykazují jeden groš (srov. tab. IX, č. 13). Orel má výjimečně paprsky mezi letkami, jichž je vpravo sedm a vlevo šest. Vidlice, vytvořená krky, se rozšiřuje vykloněním levého krku. Kyta orlího ocasu pozůstává z větve, osazené jedním párem listů s krátkým řapíkem a rozvětvené ve dvě obloukovitě prohnuté ratolesti. Ratolesti jsou na konci a uvnitř oblouku zdobeny po jednom přisedlém listě (srov. vyobr. č. 12). K tomuto rubu se řadí varianta, založená na odchylné kresbě kyty. Větev, která vychází ze znakového štítku, je delší, nahoře osazená ještě druhým párem vstříčných listů, sahá až do oválu s hodnotou a je v něm zakončena křížkem. Na větev je rovněž nasazen pár ratolestí, avšak střídavě. Jinak je však tvarem a ozdobou

shodný až na zakončení ratolestí, které tvoří kotouček (*srov. tab. IX, č. 14*). K této variantě známe orla se šesti letkami v křídlech na obou stranách místo sedmi, jehož ocas je úplně stejně uspořádán, pouze větev, končící v oválu s hodnotou, nemá na konci křížek a pravá ratolest je prodloužena odsazenou nepravidelnou ploškou (*viz vyobr. č. 13 a tab. IX, č. 15*).

7. Další kresba kyty orlího ocasu (*viz tab. IX, č. 16*) je složena ze dvou do sebe vložených párů vstříčných stvolů; horní kratší jsou vyduté, do krokve sestavené, na koncích zatočené do vnějších kotoučků a vyrůstají ze znakového štítku mezi dvěma krátkými, do stran zahnutými stvoly. Ve spodní řadě spojují se stvoly do veliké, vodorovné svorky a jsou na konci zatočené do vnitřních závitků, které svírají tři zakrslé, do tvaru trojčetného listu srostlé ledvinovité stvoly (*srov. vyobr. č. 14*). Orlí ocas podobné kresby (*srov. vyobr. č. 15*) nacházíme na třech groších z r. 1628 (*č. 25–27*) s různými obrazy poprsí v líci. Tato kresba kyty liší se od předešlé pouze tím, že ocas nevyrůstá ze znakového štítku mezi zakrslými stvoly a že pozůstává ze tří řad stvolů pod sebe řaděných, které jsou navlečeny na vřeteně, zakončené liliovitě. V horní řadě vidíme krátké, vyduté, do krokve sestavené stvoly, v prostřední jsou však stvoly spojeny do veliké svorky a jsou na konci rozštěpeny klínovitě. Stvoly spodní řady tvoří rovněž svorky a jsou na konci zatočeny do vnitřních kotoučků.

8. Na předposledním groši ročníku 1627 (*viz tab. IX, č. 18*) skládá se kyta orlího ocasu ze dvou vstříčných, na vřeteně navlečených stvolů. Nahoře vytvářejí oba shora obloukovitě vybrané stvoly rovnou čáru a jsou umístěny nad spodními stvoly vypuklými do polokruhu a uvnitř rozdělenými ve dva čárkovité úkrojky (*srov. vyobr. č. 16*). Vřeteně je na konci zahroceno po způsobu šípky.

9. Ocas na předposledním groši ročníku 1628 (*viz tab. IX, č. 29*) je sestaven z vřeteně vyrostlého ze znakového štítku mezi dvěma krátkými, vydutými a do stran zahnutými stvoly. Na vřeteně je navlečen jeden pár střídavých stvolů ve tvaru srpkovitě zahnutých drápů, vymrštěných z koncového článku dravčího prstu (*srov. vyobr. č. 17*).

Krejčary jsou v líci zastoupeny dvěma typy. První má poprsí se španělským límcem a dělí se podle vázání stuh u věnce ve dvě varianty. U první (*viz tab. IX, č. 20*) je stuha u věnce vyjádřena pouhým kroužkem, u druhého jsou ke kroužku přiřaděny páčky kusadlovitě zahnuté (*viz tab. IX, č. 21*). U druhého typu je poprsí vyobrazeno se švédským límcem a stuhy u věnce jsou svázány v mašli o jedné smyčce, jejichž konce visí volně dolů (*viz tab. IX, č. 36*). Varianta k tomuto typu vzniká vynecháním stuh. Okraj poprsí u tohoto typu je lemován pláštěm na zádech spuštěným.

Na rubu krejčarů je pod korunkou v opisu vykreslen orel s roztaženými pazoury a s hodnotou v oválu na prsou, vyjádřenou na ražbách z r. 1627 arabskou a na ražbách z r. 1628 také římskou číslicí. Výjimku činí jeden krejcar (*viz č. 31* — pro špatnou zachovalost není vhodný k reprodukci) z r. 1628. Na

prsa orla je vsazen oválový rakousko-burgundský štítek a hodnota je umístěna v opisu pod orlem v kroužku. Podle kresby kyty orlího ocasu rozdělují se ruby do čtyř skupin. Na prvních krejcarech (*viz č. 20–22, 24*) přibližuje se kresba orlího ocasu svou podobou kytě na posledních Wohnsiedlerových a prvních Fritschových krejcarech. Orlí ocas je tam vykreslen s vřetenem, vyběhávajícím do vypuklé vidlice, jejíž pravé rameno je rozštěpeno. Po stranách vřeteně jsou navlečeny dva páry do stran zakřivených stvolů (*srov. vyobr. č. 18*). Krejcar se

č. 18

č. 19

č. 20

č. 21

č. 22

značkou mincmistra Wohnsiedlera na rubu má orla, jehož kyta se skládá ze dvou párů do sebe vsunutých kyjovitých stvolů, zakřivených do stran (*srov. vyobr. č. 19*). Pak následuje kresba orlího ocasu, která je velmi příbuzná kresbě kyty na jednom groši (*viz vyobr. č. 11*). Na krejcaru odlišuje se kresba pouze tím, že mezi vstříčnými, polokruhovitými, uvnitř do dvou laloků rozeklanými listy chybí vřeteně (*srov. vyobr. č. 20*). Tuto kresbu vystřídává orlí ocas, vytvořený ze tří pod sebe řaděných, na vřeteně navlečených, do krokví sestavených párů vstříčných stvolů. Vřeteně vychází z oválu na prsou orla mezi dvěma srpkovitě dovnitř zakřivenými stvoly (*srov. vyobr. č. 21*). Poslední nám známá kresba orlího ocasu se skládá ze dvou širších, srpkovitě zahnutých vstříčných listů na konci klínovitě vybraných, vycházejících z oválu na prsou orla. Mezi ně je spuštěno vřeteně, zakončené liliovitě (*viz vyobr. č. 22*).

Závěrem věnujme pozornost ještě opisům v líci a na rubu. Jméno krále bývá na groších a na krejcarech zkráceno na FERDI, někdy také FERD. Všechna další slova titulů v líci omezují se na začáteční písmena včetně titulu REX, jde-li tu o groše, které mají královo poprsí ve tvaru barokové busty, a krejčary, na nichž má poprsí u krku španělský límec. Ostatní groše končí lícní opis titulem REX plně vypsaným, rovněž tak krejčary, které zdobí poprsí se švédským límcem u krku s výjimkou posledního krejcaru (*viz č. 37*) z r. 1628, na němž je slovo REX zkráceno na RE. Na rubu se vyskytuje titul Archidux ve zkratkách ARCHID, ARCHI. D a ARCH. D. Další slova titulů jsou zkrácena na začáteční písmena a opis končí převážně zněním MA. MI. U některých grošů s letopočtem 1627 a na jednom krejcaru z r. 1628 (*viz č. 35*) končí zkratkou MA. M. Na posledních groších z r. 1627 vystřídává tuto zkratku zkratka C. TY (Comes Tyrolis). Tato zkratka se pak opakuje v příštím roku 1628 na obou hodnotách střídavě se zkratkou MA. MI. Někdy bývají na groších a také na krejcarech některé zkratky vynechány buď v lícním nebo rub-

ním opisu. Tak postrádáme na groši (viz č. 5) zkratku R, u jiného (viz č. 2) zkratku B, u téhož groše na rubu zkratku M neb MI. Na jednom krejcaru (viz č. 22) chybí táž zkratka, u dalšího groše (viz č. 12) není zkratky D (Dux) před hodnotou, která by doplňovala titul k slovu Burgundiae.

Mincovní značka bývá vsazena za zkratku G (Gratia) anebo posunuta za zkratku R (Romanorum). Hodnota je umístěna na rubu grošů v oválu, výjimečně v kroužku, zdobeném trnem na bocích, nebo v závorkách zpravidla

č. 23

č. 24

č. 25

č. 26

mezi zkratkami D—B (Dux-Burgundiae), pouze výjimkou za zkratkou A (Austriae) na jednom groši (viz č. 2). Na krejcarech je vsazena do oválu na prsou orla s výjimkou jednoho krejcaru z r. 1628 (viz č. 31).

Jsou-li použity mezi zkratkami rozdělovací znaménka (rz), tvoří je vždy tečky. Mezi začátkem a koncem lícního opisu bývá zpravidla tečka, jen výjimečně ležatý křížek (viz vyobr. č. 23 a č. 26) nebo křížek, sestavený z eliptických lístků (viz vyobr. č. 24) nebo křížek liliovitý (srov. vyobr. č. 25).

3

Popis mincí

V mikulovské mincovně se razily groše a krejcarey s letopočtem 1627 a 1628.

R a ž b y	R o k	
Groše	1627	1628
Krejcarey	1627	1628

Při popisování mincí zachováváme tytéž zásady, kterými jsme se řídili v dílu I. této práce Mince moravských stavů a v dílu II. Dlouhá mince na Moravě. K první minci každého typu připojujeme podrobný popis a doplňujeme jej případným odvoláním na vyobrazení kyty orlího ocasu v textu kapitoly 2 (Rozbor mincí)²⁶⁾ nebo také ještě odvolávkou na vyobrazení mince. Přitom

²⁶⁾ Vyobrazení kyt orlích ocasů je 1½ krát, vyobrazení značek mincovny, mincmistra a rozdělovacích znamének 2½ krát zvětšeno.

uvádíme číslo tabulky a číslo mince. Hvězdičkou u pořadového čísla naznačujeme, že mince je vyobrazena buď oboustranně nebo pouze po líci nebo po rubu. Odkaz na minci z jiné skupiny má na mysli pouze její příbuznou ikonografii. Značku mincovny nebo značku mincmistra zaznamenáváme na příslušném místě podle jejího umístění v opisu. Známe-li značku v několika kresbách, připojujeme ke zkratce značky mincovny (zm) nebo ke zkratce značky mincmistra (zmm) ještě příslušné číslo, shodné s vyobrazením v textu kapitoly 2.

Pro varianty obrazů mincí zakládáme samostatnou skupinu s odvoláním na příbuznou skupinu. K rychlé orientaci uvádíme napřed některé podstatné charakteristické znaky, společné s citovanou skupinou a potom upozorňujeme na odchylky v podrobnostech.

Varianty ve zkratkách opisu, v rozdělovacích znaménkách, ve značce mincovny nebo mincmistra na mincích týchž obrazů shrnujeme do jedné společné skupiny. Obsahuje-li tato skupina několik variant, podáváme úplný opis na líci nebo na rubu pouze u první mince, u ostatních vyznačujeme pouze odchylky ve znění zkratky, znaménka, značky mincovny nebo značky mincmistra. Stejně znění zkratek, znamének nebo značek vynecháváme a mezeru vyplňujeme vodorovnou čarou. Tak vyznačujeme odchylky v opisu od mince bezprostředně předcházející. Nečitelná písmena v opisu vyznačujeme vodorovnou čárkou (pomlčkou).

1627

Groše

I. L: poprsí v brnění s velikým, úzkým španělským límcem má u věnce na hlavě stuhu znázorněné kroužkem s přiřazenými páčkami ve tvaru prodloužených kusadel brouček. Pod poprsím v opisu je značka mincovny vsazena do závorek (srov. tab. IX, č. 15).

R: orel pod korunkou v opisu má chocholky na hlavách, v křídlech po pěti letkách, v pravém pazouru meč a v levém žezlo. Prsa orla zdobí rakousko-burgundský štítek, dole zaokrouhlený; orlí ocas je složen z pěti pod sebe řaděných párů vstřípných stvolů. Stvolů navazují na pochvu, přetaženou přes viditelné vřeten a jsou v horní řadě vypuklé, v dalších třech vydaté a jejich poslední řada zakončuje vřeten plochou svorkou (srov. vyobr. č. 6 a tab. IX, č. 4).

I. L: FERDI • II • DGR zml I • S • A • G • H • B • R ☼

Zkratka R/Rex/je vysunuta z řádku.

R: ARCHID • A • D 3 B • MA • MI • 1627

Sb. H. Janovského, 20,2mm/1,662 g.

II. L: poprsí (busta v barokovém slohu), oděné do brnění má na krku úzký přeložený (švédský) límec. Úseč ramene, sloužící bustě jakoby za podstavec, je zakončena podvalkem. U věnce z vavřínového listí jsou široké stuh, svázané v mašli o jedné smyčce (srov. tab. IX, č. 4).

R: jako předchozí skup. I.; v orlím ocasu horní stvolů vypuklé, další tři řady stvolů

vyduté a svorka, vytvořená z poslední řady stvolů, zakončuje vřetenem (*viz tab. IX, č. 4*).

2. L: FERDI · II · DG zml R · I · S · A · G · H · R ·

Zkratka B (Bohemiae) je vynechána.

R: ARCH · D · A · 3 D · B · MA · 1627

Chybí zkratka M nebo MI.

Národní museum, Chaurova sb., 20,6 mm/1,608 g.

3. L: FERD II _____ B · R r ☞

R: _____ D 3 _____ MI · _____

Národní museum, nález Drevníky u Dobříše, 20,2 mm/1,507 g.

* 4. L: FERD · _____ R I S A G H B R ·

Zkratka R (Rex) vyzvednuta z řádku.

R: _____ MI _____

Sb. H. Janovského, 20,4 mm/1,799 g.

III. L: jako předchozí skup. II.; „busta“ s vavřínovým věncem na hlavě a se švédským límcem u krku (*srov. tab. IX, č. 4*).

R: jako předchozí skup. I., ale rakousko-burgundský štítek na prsou orla je lemován řádovým řetězem. Jeho články jsou naznačeny krátkými, zespodu zoubkovanými čarami. Orlí ocas je sestaven pouze ze čtyř párů vstřícných stvolů, které navazují na pochvu. Horní dvě řady jsou vyduté a obě spodní by vytvářely po ploché svorce, kdyby jejich styčný bod (hrot) nezanikal v prostoro pochvy (*srov. vyobr. č. 7 a tab. IX, č. 8*).

5. L: FERD · II DG zml R I S A G H B R ·

Zkratka R (Rex) vyzvednuta z řádku.

R: ARCH · D · A · D 3 B · MA · MI · 1627

Národní museum, 20,6 mm/1,587 g.

6. L: FERDI · II · _____ R · I · S · A · G · H · B ·

Zkratka R (Rex) vynechána.

R: _____

Národní museum, odlitky arch. Vávry.

IV. L: jako předchozí skup. II.; „busta“ s vavřínovým věncem a se švédským límcem (*srov. tab. IX, č. 4*).

R: podobný jako na brněnském groši (*viz č. 168 a pozn. 6*) z r. 1625; orel má chocholky na hlavách, krky vyrostlé kolmo z trupu, paprsky mezi letkami, v pravém pazouru meč, v levém žezlo. Orlí ocas je složen z pěti párů pod sebe řaděných, na vřeteně navlečených vstřícných stvolů. Stvoly v horní řadě jsou zakřslé a sestavené do krokve, v dalších dvou řadách jsou vyduté. Z obou spodních spárů jsou viditelné pouze vlnitě zohýbané části stvolů po stranách svíslého a příčného hřevna berličkového křížku na oválu s hodnotou; Wohnsiedlerova značka je vytvořena vložením písmene C do písmene W téže velikosti (*srov. vyobr. č. 3 a 8 a tab. IX, č. 7*).

*7. L: FERD · II DG zml R I S A G H B R ·

Zkratka R (rex) vyzvednuta z řádku.

R: ARCHID · A · D · 3 B · M · M · 1625: zmm3:

Národní museum, Chaurova sb., 20,5 mm/1,185 g.

V. L: jako předchozí skup. II.; „busta“ se švédským límcem, ale věnec na hlavě z javorového listí (*srov. tab. IX, č. 8*).

R: jako předchozí skup. III.; v křídlech po pěti letkách, znakový štítek lemován řádovým řetězem s články naznačenými čarami, zespodu zoubkovanými a orlí ocas vytvořen ze čtyř párů vstřícných stvolů (*viz tab. IX, č. 8*).

*8. L: FERD · II · D · G zml R · I · S · A · G · H · B · R · ☞

R: ARCH D A D 3 B MA M 1627

Národní museum, 20,7 mm/1,611 g.

VI. L: jako předchozí skup. V.; „busta“ s javorovým věncem (*srov. tab. IX, č. 8*).

R: orel má chocholky na hlavách. Levý krk je nápadně vykloněn doleva. V křídlech je po šesti letkách. Orlí ocas je vytvořen z dlouhého vřeteně a dvou párů stvolů. Vřeteně vyrůstá ze znakového štítku mezi horním párem vydutých stvolů, je vetknuto do oválu s hodnotou a zakončeno liliovitě. Druhý pár stvolů, řaděný po stranách vřeteně, je odsazen a zohýbán do tvaru stěn zvráceného kalicha; písmena A a C v opisu jsou větší typy (*srov. vyobr. č. 9 a tab. IX, č. 28*).

9. L: FERD · II · DG · zml R · I · S · A · G · H · BR ·

R: ARCH · D · A · D 3 B · MA · MI · 1627

Národní museum, 20,5 mm/1,565 g.

VII. L: jako předchozí skup. V.; „busta“ s javorovým věncem (*srov. tab. IX, č. 8*).

R: jako předchozí skup. VI.; v křídlech po šesti letkách, levý krk vykloněn doleva, ale orlí ocas vytvořen ze dvou vstřícných do polokruhu vypuklých, uvnitř ve dva laloky rozeklaných listů, navlečených na zahrocené, do oválu s hodnotou vetknuté vřeteně. Vřeteně vyrůstá z paty znakového štítku mezi dvěma krátkými stvoly (*srov. vyobr. č. 11 a tab. IX, č. 10*).

*10. L: FERD · II · DG zml R · I · S · A · G · H · B · R · ☞

R: ARCH · D · A · D 3 B · MA · MI · 1627

Národní museum, 20,1 mm/1,319 g.

VIII. L: poprsí se švédským límcem má u věnce na hlavě šňůrovité stuhy svázané v mašli o jedné smyčce s dlouhými prohnutými konci a je lemováno přehozeným pláštěm, na zádech spuštěným. Na pravém rameni pod sponou shrnutý plášť odhaluje obrněnou úseč ramene (*srov. tab. IX, č. 16*).

R: jako předchozí skup. III.; v křídlech po pěti letkách, znakový štítek lemován řádovým řetězem, sestaveným z článků, naznačených silnými čarami, zespodu zoubkovanými, a orlí ocas vytvořen ze čtyř párů vstřícných stvolů (*srov. tab. IX, č. 8*).

11. L: FERDI II D G R zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: ARCH D A D 3 B MA M 1627

Národní museum, Chaurova sb., 21 mm/1,55 g.

12. L: FERDI · _____

R: ARCH · D · A 3 B · MA · MI _____

Zkratka D (Dux) vynechána

Čermák-Skrbek, III., č. 583.

IX. L: jako předchozí skup. VIII.; poprsí s přehozeným pláštěm, na zádech spuštěným, a s odhalenou úsečí ramene (*srov. tab. IX, č. 16*).

R: orel má chocholky na hlavách, krky vidličnatě roztažené a v pravém křídle sedm a v levém šest letek. Mezi letkami trčí paprsky. Orlí ocas je vytvořen z větve vyrostlé z paty znakového štítku, osazené nahoře párem vstřícných listů s krátkými řapíky, a rozvětvené vidličnatě do dvou obloukovitě ohnutých ratolestí. Ratolesti jsou uvnitř oblouku a na jejich konci opatřeny po jednom přisedlém listě (*srov. vyobr. č. 12 a tab. IX, č. 13*). Hodnota je v závorkách.

*13. L: FERDI · II · DG · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARCHI · D · A · D 3 B · MA · MI · 1627 ·

Národní museum, 20,7 mm/1,365 g.

X. L: jako předchozí skup. VIII.; poprsí s přehozeným pláštěm, na zádech spuštěným, a s odhalenou úsečí ramene (*srov. tab. IX, č. 16*).

R: jako předchozí skup. IX., ale levý krk vykloněn, v obou křídlech po sedmi letkách a bez paprsků mezi letkami. Orlí ocas je vytvořen z delší větve, vyrostlé ze znakového šitku, sahající až do oválu s hodnotou a tam zakončené křížkem. Větev je osazena dvěma páry pod sebe řaděných vstřícných listů, v horní řadě vydutých, v druhé vykrajovaných. Pod nimi je nasazen střídavě pár ratolestí, do oblouku prohnutých a osazených uvnitř oblouku po jednom přisedlém listě a na konci kotoučky (*srov. tab. IX, č. 14*).

*14. L: FERDI · II · DG · R zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARC — D · A · D 3 B · MA · MI · 1627

Sb. K. Ditricha, 20,9 mm/1,699 g.

XI. L: jako předchozí skup. I.; poprsí s velkým španělským límcem (*viz tab. IX, č. 15*).

R: jako předchozí skup. X., ale místo levého vychýlen pravý krk, v křídlech po šesti letkách a větev v ocasu sahá pouze k oválu s hodnotou a nemá na konci křížek. Pravá ratolest prodloužena odsazenou ploškou (*srov. vyobr. č. 13 a tab. IX, č. 15*).

*15. L: FERDI · II · DGR zml IS · A · G · H · B · R · §3

R: ARCHID · A · D 3 B · MA · MI · 1627

Sb. J. Halačky, 21,4 mm/1,79 g.

XII. L: jako předchozí skup. VIII.; poprsí s přehozeným pláštěm, na zádech spuštěným, a s odhalenou úsečí pravého ramene (*srov. tab. IX, č. 16*).

R: orel má chocholky na hlavách a krky kolmo z trupu vyrostlé. Orlí ocas je sestaven ze dvou do sebe vřaděných párů vstřícných stvolů. Horní stvoly vycházejí z paty znakového šitku mezi dvěma krátkými, do stran zakřivenými stvoly, jsou vyduté, do krokve sestavené a zakončené vnějšími závitky. Spodní se spojují do veliké ploché svorky, na konci jsou zatočeny do vnitřních závitků a svírají tři zakrslé, do tvaru trojčetného listu srostlé ledvinovité stvoly (*srov. vyobr. č. 14 a tab. IX, č. 16*).

*16. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARCHID · A · D · 3 · BVR · C · TY · 1627 ·

Hodnota v kroužku, zdobeném nahoře po stranách vyčnívajícími trny. Národní museum, Chaurova sb., 21 mm/1,86 g.

XIII. L: jako předchozí skup. VIII., ale přehozený, na zádech spuštěný plášť je zřasen pod knoflíkovou sponou do ostrého úhlu a zahaluje rameno. Konce šňůrovité stuhu u věnce vlají dozadu. Prsa zdobí rouno na stuze (*srov. tab. IX, č. 17*).

R: jako předchozí skup. XII.; v orlím ocasu dva páry do sebe vřaděných stvolů, z nichž spodní ve tvaru svorky svírají vnitřními závitky do trojlistu srostlé stvoly (*srov. tab. IX, č. 16*). Hodnota je v kroužku, zdobeném nahoře po stranách vyčnívajícími trny.

*17. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARCHID · A · D · 3 BVR · C · TY · 1627 ·

Moravské museum, sb. ing. Nedvědického, 20,8 mm/1,576 g.

XIV. L: přehozený, na zádech spuštěný plášť, shrnutý pod sponou ve tvaru jetelového

trojlístku na poprsí se švédským límcem, odhaluje částečně výběžek úseče ramene. Stuhu u věnce na hlavě jsou svázané v mašli o jedné smyčce s dlouhými, dozadu vlajícími konci (*srov. tab. IX, č. 19*).

R: orel s krky kolmo z trupu vyrostlými má ocas ze dvou párů vstřícných stvolů, navlečených na vřeteně, zakončené ve tvaru šipky. Stvoly v horní řadě jsou krátké a mírně vyduté, ve spodní řadě vypuklé do polokruhu a uvnitř rozdělené ve dva čárkovité úkrojky (*srov. vyobr. č. 16 a tab. IX, č. 18*).

*18. L: —RDI · II · D · G · R · zm2 · IS · A · G · H · B · REX rz neznatelné

R: · ARCH — D 3 BVR · C · TY · 1627 ·

Sb. C. Meduni, 20,8 mm/1,682 g.

XV. L: jako předchozí skup. XIV., plášť shrnutý pod sponou ve tvaru jetelového trojlístku odhaluje část výběžku úseče (*srov. tab. IX, č. 19*).

R: jako předchozí skup. IV.; orel s ocasem složeným z pěti párů stvolů, z nichž na obou spodních jsou viditelné pouze části, přesahující břevna křížku na oválu s hodnotou, ale značka Wohnsiedlerova, složená z menšího písmene C, vsunutého shora do polovice písmena W, je přeražena dvěma šestipaprskovými hvězdičkami (*srov. vyobr. č. 5 a 8 a tab. IX, č. 19*).

*19. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: ARCHID · A · D 3 B · M · M · 1627. zmm5:

Národní museum, Chaurova sb., 21,3 mm/1,45 g.

Krejčary

I. L: poprsí v brnění se španělským límcem má stuhu u věnce na hlavě omezenou na pouhý kroužek (*srov. tab. IX, č. 20*).

R: orel má chocholky na hlavách, v křídlech po šesti letkách a na prsou v oválu je hodnota vyznačena arabskou číslicí. Orlí ocas má po stranách vřeteně, zakončeného vydutou vidlicí s rozštěpeným pravým ramenem, dva páry do stran zakřivených stvolů (*srov. vyobr. č. 18 a tab. IX, č. 20*).

*20. L: FERDI · II · D · G · R zml I · S · A · G · H · B · R ·

R: ARCHI · D · A · D · B · MA · MI · 1627 ·

Národní museum, 16,2 mm/0,813 g.

II. L: jako předchozí skup. I, ale ke kroužku u věnce jsou přiřaděny ještě páčky ve tvaru prodloužených zahnutých kusadel broučků (*srov. tab. IX, č. 21*).

R: jako předchozí skup. I.; v orlím ocasu dva páry do stran zakřivených vstřícných stvolů po stranách vřeteně, zakončeného vypuklou vidlicí (*srov. tab. IX, č. 20*).

*21. L: FERD · II · DG zml R · I · S · A · G · H · B · R ·

R: ARCH · DAD · B · MA · MI · 1627

Sb. C. Meduni, 16,4 mm/0,788 g.

22. L: ————— II DGR ————— BR

R: ARCHID · A · D · ————— MA · 1627

Zkratka M nebo MI vynechána.

Čermák-Skrbek, III., č. 597.

III. L: jako předchozí skup. II.; ke kroužku u věnce přiřaděny páčky ve tvaru kusadel (*srov. tab. IX, č. 21*).

R: jako na brněnském krejčaru skup. VI. z r. 1624; orel má chocholky na hlavách, krky vidličnaté roztažené, paprsky mezi letkami a orlí ocas sestává ze

dvou párů vstřícňých, do sebe vsunutých, kyjovitých stvolů, zakřivených do stran (*srov. vyobr. č. 19*), za letopočtem následuje Wohnsiedlerova značka (*srov. vyobr. č. 4 a tab. IX, č. 23*).

*23. L: FERDI · II DG · zml R · I · S · A · G · H · B · R ·

R: ARCHID · A · D · BV · M · M · 1624: zmm4

Bundessamlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, Wien.

IV. L: poprsí se švédským límcem, lemované pláštěm přehozeným přes ramena a na zádech spuštěným, má u věnce stuhu svázané v mašli o jedné smyčce s konci dolů visícími (*srov. tab. IX, č. 24*).

R: jako předchozí skup. I.; v orlím ocasu dva páry vstřícňých, do stran zakřivených stvolů po stranách vřeten, zakončeného vydutou vidlicí (*srov. tab. IX, č. 20*).

*24. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: ARCHI · D · A · D · B · MA · MI · 1627

Národní museum, 16,6 mm/0,558 g.

1628

Groše

I. L: jako předchozí skup. XIII. z r. 1627; poprsí se švédským límcem má na prsou rouno, zavěšené na stuze. Šňůrovité stuhu u věnce jsou svázané v mašli o jedné smyčce, na rameni zřasený plášť zakrývá úseč ramene, ale poprsí a hlava jsou větší a spona chybí (*srov. tab. IX, č. 25*).

R: orel má hlavy posazeny na rostlých krcích. V křídlech je vějíř o sedmi letkách zakončen nahoře další zakrnělou letkou. Orlí ocas je složen ze tří párů pod sebe řaděných vstřícňých stvolů, navlečených na vřeten. Stvoly v horní řadě jsou krátké a sestavené do krokve. V prostřední spojují se stvoly, na konci rozštěpené, do ploché svorky, zatímco ve spodní jsou zatočené do vnitřních kotoučků a vytvářejí menší svorku. Vřeten je zakončeno liliovitě. Hodnota je vsazena do kroužku bez okras (*srov. vyobr. č. 15 a tab. IX, č. 25*).

*25. L: FERDI · II · DG · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARCHID · A · D · 3 · BVR · C · TY · 1628 ·

Sb. H. Janovského, 20,6 mm/1,629 g.

II. L: jako předchozí skup. XIV. z r. 1627; přehozený, na zádech spuštěný plášť je však pod sponou ve tvaru trojlístku zřasen do hlubokého klínu a zakrývá rameno (*srov. tab. IX, č. 26*).

R: jako předchozí skup. I.; krky orla rostlé, v křídlech po sedmi letkách a osmé zakrnělé nahoře, orlí ocas složen ze tří párů vstřícňých stvolů, navlečených na vřeten, zakončené liliovitě (*srov. tab. IX, č. 25*).

*26. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·

R: · ARCHID · A · D · 3 · BVR · C · TY · 1628 ·

Národní museum, Chaurova sb., 20,8 mm/1,54 g.

III. L: jako předchozí skup. V. z r. 1627; „busta“ s javorovým věncem (viz tab. č. 8).

R: jako předchozí skup. I.; krky orla rostlé, v křídlech po sedmi letkách a osmé zakrnělé nahoře, kryta orlího ocasu ze tří párů stvolů, navlečených na vřeten zakončené liliovitě (*srov. tab. IX, č. 25*).

27. L: FERD · II · DGR zml I · S · A · G · H · B · R ·

R: · ARCHID · A · D · 3 · BVR · C · TY · 1628 ·

Národní museum, Chaurova sb., 21 mm/1,55 g.

IV. L: jako předchozí skup. II.; plášť, lemující poprsí, zřasen do hlubokého klínu zahaluje rameno (*srov. tab. IX, č. 26*).

R: jako předchozí skup. VI. z r. 1627; levý krk vychýlen doleva, v křídlech po šesti letkách, vřeten v orlím ocasu, vyrostlé ze znakového štítku mezi dvěma krátkými vydutými stvoly a vetknuté do oválu s hodnotou, je zdobeno párem do tvaru zvráceného kalicha zohýbaných, odsazených vstřícňých stvolů (*srov. vyobr. č. 9 a tab. IX, č. 28*).

*28. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B ·

R: ARCH · D · A · D · 3 · B · MA · MI · 1628

Sb. H. Janovského, 20,9 mm/1,435 g.

V. L: jako předchozí skup. III.; „busta“ s javorovým věncem (*srov. tab. IX, č. 8*).

R: orel s chocholkami na hlavách má levý krk nápadně vychýlen doleva. V pravém křídle po osmi letkách, v levém po šesti letkách. Orlí ocas tvoří vřeten, vyrostlé z paty znakového štítku mezi dvěma krátkými stvoly, zakřivenými do stran, a na vřeten navlečený pár střídavých stvolů ve tvaru koncového článku dravčího prstu se srpkovitě zahnutým vymrštěným drápkem (*srov. vyobr. č. 17 a tab. IX, č. 29*).

*29. L: FERD · II · DGR zml I · S · A · G · H · B · R ·

R: · ARCH · D · A · D · 3 · B · MA · MI · 1628 ·

Národní museum, 20,8 mm/1,692 g.

VI. L: jako předchozí skup. III.; „busta“ s javorovým věncem, ale pod poprsím před úsečí ramene jsou za sebou položeny dva javorové listy.

R: jako předchozí skup. IV., ale orel s chocholkami na hlavách a s levým krkem vychýleným nápadně doleva má v křídlech pouze po pěti letkách a v orlím ocasu končí vřeten, vyrostlé z paty znakového štítku rovněž mezi dvěma vydutými krátkými stvoly a vetknuté do oválu s hodnotou rovným hrotem. Po stranách je zdobeno dvěma přilehlými stvoly, zohýbanými do tvaru stěn zvráceného kalicha (*srov. vyobr. č. 10 a tab. IX, č. 30*).

*30. L: FERD · II · DG · zml R · I · S · A · G · H · B · R ·

R: ARCH · D · A · D · 3 · B · MA · MI · 1628

Sb. H. Janovského, 20,7 mm/1,659 g.

Krejcary

L: poprsí se španělským límcem má u věnce na hlavě esovité šňůrovité stuhu, spletené do tvaru ležaté osmičky se zkoseným zadním kroužkem.

R: orel s chocholkami na hlavách má na prsou oválový rakousko-burgundský štítek a v pravém pazouru meč, v levém žezlo. Kyta orlího ocasu je vytvořena ze dvou pod sebe řaděných párů vstřícňých stvolů, v horní řadě krátkých, vydutých a do krokve sestavených, v druhé zakřivených do vypuklého polokruhu, rozeklaného uvnitř ve dva laloky (*srov. vyobr. č. 20*). Hodnota je umístěna v opisu pod orlem v kroužku a je vyznačena římskou číslicí.

31. L: FERD · II · D · G · zml R · I · S · A · G · H · B · R ·

R: ——— D A · D BVR · CTY · 1628
Národní museum, 15,2 mm/0,497 g.

II. L: jako na předchozím krejcaru skup. IV. z r. 1627; poprsí se švédským límcem, lemované na okraji pláštěm, u věnce na hlavě stuhý svázané v mašli o jedné smyčce (*srov. tab. IX, č. 24*).

R: jako předchozí skup. I.; orlí ocas vytvořen ze dvou párů vstříčných stvolů, v horní řadě krátkých, vydutých, do krokve sestavených a v druhé ve tvaru do polokruhu vypuklých, uvnitř do dvou laloků rozeklaných listů (*srov. vyobr. č. 20 a tab. IX, č. 32*).

*32. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·
R: · ARCHID · A · D · BVR · C · TY · 1628 ·
Národní museum, Chaurova sb., 16,3 mm/0,845 g.

33. L: ——— REX †
R: ——— 1628
Sb. H. Janovského, 15,9 mm/0,651 g.

34. L: ——— REX ·
R: ——— 1.628
Národní museum, 14,7 mm/0,630 g.

35. L: ———
R: ARCH · D · ——— B · MA · M · 1628
Hodnota vyznačená arabskou číslicí.
Čermák-Skrbek, III., č. 599.

III. L: jako předchozí skup. II.; poprsí se švédským límcem, lemované na okraji pláštěm, má stuhý u věnce svázané v mašli o jedné smyčce (*viz tab. IV, č. 24*).

R: jako předchozí skup. II., ale orlí ocas vytvořen ze tří pod sebe řaděných, na větěno navlečených párů krátkých, do krokve sestavených vstříčných stvolů. Vřetenem vyrůstá z kroužku na prsou orla mezi dvěma srpkovitě zahnutými vstříčnými stvolů (*srov. vyobr. č. 21 a tab. IX, č. 36*).

*36. L: FERDI · II · D · G · R · zm2 · I · S · A · G · H · B · REX ·
R: ARCH · D · A · D · B · M · A · MI · 1628
Národní museum, Chaurova sb., 16,2 mm/0,865 g.

IV. L: jako předchozí skup. II.; pláštěm lemované poprsí se švédským límcem, ale bez stuh u věnce na hlavě (*srov. tab. IX, č. 37*).

R: jako předchozí skup. II., orel s chocholkami na hlavách, v křídlech po šesti letkách a s hodnotou na prsou, vyjádřenou římskou číslicí, ale v orlím ocasu navazují na ovál s hodnotou dva vstříčné stvolů ve tvaru širokých, srpkovitě zahnutých, na konci klínovitě vybraných listů. Mezi nimi je protaženo větěno, zakončené liliovitě (*srov. vyobr. č. 22 a tab. IX, č. 37*).

*37. L: FERDI · II · D · G · zm2 R · I · S · A · G · H · B · RE ·
R: ARCH · D · A · D · B · MA · MI · 1628
Moravské museum, sb. ing. Nedvědického, 16,0 mm/0,976 g.

Антонин Румплъ

Монетный двор в Микулове
(Таб. IX)

Осенью 1626 г., после победоносной кампании Валленштейна, Моравия, вовлеченная в сферу военных дел, была принуждена предоставить зимние квартиры войскам победителя. Черезмерно высокие еженедельные контрибуции, взыскиваемые солдатской, расположившейся лагерем в Оломоуце, а к тому еще уменьшенная безопасность на больших дорогах, тормозившая доставку серебра для чеканки монет, заставили в конце концов монетный двор в Оломоуце прекратить свою деятельность. Повидимому по тем же причинам перестал чеканить приблизительно в то же время и монетный двор в Брне. Зато Моравия была наводнена тогда фальшивой монетой, которую чеканил Балтазар Цвирнер под защитой датского войска в Градце у Опавы. Оломоуцкий монетный двор бездействовал уже несколько месяцев. По просьбе арендатора оломоуцкого монетного двора Мартина Фрича, решился моравский наместник кардинал Франц Дитрихштейн устроить монетный двор в Микулове. К крайнему неудовольствию придворных кругов, 22-го июня 1627 года он объявил это мероприятие с призывом доставлять серебро для чеканки. Но на его предприятие уже смотрели критически и его подозревали, что он начал чеканить монету в своем микуловском замке в корыстных целях. По предложению тайного совета ему несколько раз специальными посланцами а потом еще и придворной палатой было предложено прекратить чеканку. Наконец сам император засыпал его упреками, которые Дитрихштейн отпарировал в своей защите. Кардинал в своем письме от 10-го января 1628 г. подтвердил, что в Микулове действительно чеканили монету. Типичным признаком монет микуловского монетного двора является несколько неясный конец легенды оборотной стороны MA. (Marchio) MI (?). Благодаря этому окончанию надписи считалось по ошибке также, что эти монеты были чеканены в Нисе в Силезии. Некоторые крейцеры, чеканенные Фричем в 1627 г. и обозначенные его знаком, имеют легенду, оконченную этими сокращениями. Этот факт подтверждает заключение, что кардинал Дитрихштейн перевел в Микулов монетный двор из Оломоуца. Иные микуловские гроши и крейцеры, имеющие оборотные стороны брненского монетного двора, изготовленные Вонсидлером, показывают, что в Микулове были сосредоточены также штемпеля из переставшего функционировать брненского монетного двора. Можно поэтому считать, что монеты со значком N — это монеты брненского монетного двора, перевезенные в Микулов, временную резиденцию оломоуцкого и брненского монетных дворов. Эта временность резиденции была, вероятно, обозначена именно прибавлением сокращения I (interim — interea) к букве M (Moraviae). После закрытия микуловского монетного двора (некогда после 10 января 1628 г.), был оломоуцкий монетный двор перенесен его арендатором Мартином Фричем в Оломоуц, а брненский монетный двор, не имевший своего собственного управляющего в Микулове, был закрыт еще почти двадцать дальнейших лет.

La Monnaie de Mikulov
(Tableau IX.)

Après la campagne victorieuse de Wallenstein en automne de 1626, la Moravie, comprise dans les opérations de guerre, a été obligée de fournir aux armées du général des quartiers d'hiver. Le recouvrement, par des soldats en garnison à Olomouc, des contributions hebdomadaires excessives, la sécurité des routes sensiblement diminuée qui freinait les livraisons régulières des métaux indispensables — autant de raisons pour lesquelles la Monnaie d'Olomouc a dû fermer ses portes. C'est, à ce qu'il paraît, pour des raisons identiques et presque à la même époque qu'on a cessé de frapper monnaie à l'Hôtel des monnaies de Brno. En revanche, la Moravie a été inondé à la même époque de fausses monnaies frappées à Hradec près d'Opava par Balthasar Zwirner jouissant de la protection de l'armée danoise. Après plusieurs mois d'arrêt de la Monnaie d'Olomouc, le cardinal François Dietrichstein, gouverneur de Moravie, donna suite à la demande de Martin Fritsch, qui avait affirmé l'exploitation de la Monnaie d'Olomouc, et décida d'ouvrir un Hôtel des Monnaies à Mikulov en Moravie du Sud. Au grand mécontentement des milieux de cour il a promulgué cette mesure le 22 juin 1627 en invitant en même temps les intéressés à reprendre des livraisons de métaux. Toutefois, à Vienne, son activité commençait à faire l'objet de la critique; on soupçonnait de plus le cardinal d'avoir commencé à frapper monnaie à son château de Mikulov pour s'enrichir. C'est en vain que sur la recommandation du Conseil secret on l'invita, à plusieurs reprises, par l'intermédiaire d'envoyés spéciaux ainsi que par la Chambre de la cour, à cesser le monnayage. L'empereur lui-même lui fit des remontrances, mais le cardinal parvint à se justifier en réduisant les reproches à leur juste mesure. La lettre du cardinal du 10 février 1628 a confirmé qu'on frappait monnaie à Mikulov. Le trait caractéristique des monnaies sorties de la Monnaie de Mikulov est l'abréviation, en somme indéchiffrable, MA. (Marchio) MI (?) qui termine la légende du revers. Cette terminaison de la légende a donné lieu à un classement erroné. En effet, on a parfois attribué ces monnaies à la Monnaie de Nisa en Silésie. Quelques-uns des Kreuzers de Fritsch frappés en 1627 et revêtus de sa marque de maître monnayeur, présentent la légende du revers terminée par la même abréviation. Ce fait confirme la conclusion selon laquelle le cardinal Dietrichstein a transféré la Monnaie d'Olomouc à son château de Mikulov. D'autres exemplaires de gros et de Kreuzers, portant les revers de Wohnsiedler de la Monnaie de Brno, montrent qu'on a également transféré à Mikulov les coins de la Monnaie de Brno dont l'activité avait été arrêtée. C'est pourquoi les monnaies portant la marque N peuvent être tenues d'être sorties de la Monnaie de Brno qui a été transférée à Mikulov, siège temporaire des Monnaies d'Olomouc et de Brno. On a indiqué, paraît-il, le caractère temporaire de ce siège en joignant l'abréviation I (interim-interea) à l'abréviation M (Moraviae). Après que la Monnaie eut été supprimée après le 10 février 1628, Martin Fritsch a transféré à nouveau à Olomouc la Monnaie qui avait été auparavant dans cette ville. La Monnaie de Brno qui n'avait pas à Mikulov son propre maître monnayeur, a dû cesser de battre monnaie pour une période ultérieure de près de vingt ans.

PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM PRAŽSKÉ MINCOVNY
NA PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ

Historie pražské mincovny a jejich ražeb v novověku byla vždycky předmětem zájmu našich i cizích badatelů. Připomínám z nich alespoň hlavní. Ze starších autorů se jimi zabývali Čermák-Skrbek¹⁾ a Eduard Fiala, jehož práce se vesměs v uzavřených kapitolách dotýkají téměř všech období mincovny.²⁾ Z novějších autorů se tímto thematem obírají Viktor Katz,³⁾ Stanislav Vávra,⁴⁾ Josef Ječný,⁵⁾ a v poslední době i Lubomír Nemeškal,^{5a)} z cizích pak J. Newald,⁶⁾ M. Markl,⁷⁾ K. Schalk,⁸⁾ E. Holzmaier,⁹⁾ a A. O. Loehr.¹⁰⁾

¹⁾ Kl. Čermák-B. Skrbek, Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. I—III, Pardubice 1891—1913. Díl I. a díl II.

²⁾ Eduard Fiala, Älteste Raitung des Prager Münzarchivs, NZ XX. 1889, str. 175; týž, Die Goldprägung der Prager Münzstätte im 16. und 17. Jh, NZ 31, 1889, str. 399; týž, Die Münzungen des ständischen Direktoriums und Friedrichs von der Pfalz. 1619—1620. NZ 24, 1892, str. 119; týž, Angehörige der Prager Münzstätte 1537—1857, NZ 27, 1895 str. 181 NZ 28, 1896 str. 293, NZ 29, 1897 str. 329, NZ 30, 1898, str. 335; Prager Notmünzen 1754 und 1757, 1897, str. 132.

³⁾ Viktor Katz, Grošová ražba mincmistra Konráda Saueremanna z Jelče. NČČsl. III. (1927) str. 61; týž, K dějinám mincovny pražské a budějovické za vlády Rudolfa II. Věstník Num. spol. čsl. IV, 1922 str. 213.

⁴⁾ Stanislav Vávra, Poznámky k dějinám českých mincoven a ražbám českým. NČČsl. I. 1925, str. 28, II. 1926 str. 48.

⁵⁾ Josef Ječný, Die Prägungen der Prager und Budweiser Münzstätte in ersten Jahrzehnt der Regierung Rudolfs II. Mzs. 2. 1929 str. 69.

^{5a)} Lubomír Nemeškal, Pražská mincovna v době saského vpádu r. 1631—1632, ČNM CXXV, 1956, č. 2, str. 146.

⁶⁾ J. Newald, Das Österreichische Münzwesen unter Ferdinand I., Wien, 1883; týž, Das Österreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II., Rudolph II. und Mathias. NZ 17, 1885.

⁷⁾ Moritz Markl, Die Münzen, Medaillen und Prägungen mit Namen und Titel Ferdinand I., díl I. a II., 1896.

⁸⁾ Karl Schalk, Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. NZ. NF. sv. I., 1908.

⁹⁾ Eduard Holzmaier, Andrea Cetto und Anton Janinalli als Gemeinschaftspächter der Prager Münze. MNG IV 21, 1947.

¹⁰⁾ A. O. Loehr, Die Münzreihen der Münzstätten Budweis und Prag, NZ 1926, str. 137.

Největší zásluhu na zpracování tohoto úseku českého mincovnictví má však Emanuela Nohejlová, která po několika dílčích studiích přistoupila k soubornému a plně vyčerpávajícímu zpracování dějin pražské mince v létech 1537—1618, jemuž sama dává skromný podtitul „Nástin jejích osudů“.¹¹⁾ Na ně pak navazuje další pečlivá studie, zkoumající ražbu v Praze roku 1620.¹²⁾

Další dějiny pražské mincovny, i když jsou v hrubých rysech známy, mají jen některá ze svých období detailněji propracována. Ražbou mince v Praze v 18. a 19. století se zabývá dílo Čermáka-Skrbka, Loehra a Holzmaira, práce Fialovy a moje dílčí studie o zaražení měděné mince v pražské mincovně.¹³⁾

Zbývá však ještě mnoho problémů, jimiž se dosud nikdo nezabýval, a které by mohly, i když by řešily otázky pouze jediné ražebny mincí, přece jen přispět k osvětlení některých úseků hospodářských a správních dějin u nás. Jednou z těchto kapitol je i změna, již prodělala pražská mincovna koncem 18. století.

Uzavření pražské mincovny roku 1784 je spjato se zrušením úřadu nejvyššího mincmistra a perkmistra v Čechách, k němuž došlo při reformách české státní správy. Dne 28. listopadu 1783 nařídila dvorská komora pro věci horní a mincovní¹⁴⁾ zrušit tento úřad stejně jako to bylo provedeno v alpských zemích,¹⁵⁾ kde je, jak říká přípis doslova, „hornictví mnohem důležitější“. Agenda této instituce, pokud se netýká soudnictví, má být odevzdána guberniu. Zároveň se tu nařizuje zrušení mincovního úřadu v Praze, který se má přeměnit ve směnárnu zlata a stříbra a pečovat o prodej tuzemských horních produktů. Gubernium pošle nařízení týkající se jak úřadu nejvyššího mincmistra, tak

Miller-Aichholz-Loehr-Holzmaier, Österreichische Münzprägungen (1519—1938), Wien 1948.

¹¹⁾ Em. Nohejlová, Z příběhů pražské mincovny. Praha 1929.

¹²⁾ Em. Nohejlová, Podzim roku 1620 v pražské mincovně. Čas. spol. přátel starožitností československých v Praze, 38, 1940.

¹³⁾ Alena Malá, Příspěvek k počátkům ražby drobné měděné mince v Praze. Num. sbor. III, 1956.

¹⁴⁾ Viz SÚA, MM 1 — 1783, č. 258, kart. 38 a Franz Anton Schmidt, Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze des Königreiches Böhmen, der Markgrafschaft Mähren und des Herzogthumes Schlesien. VIII. Bd, Wien 1833, str. 512—513. Eduard Fiala se o tomto nařízení nezmiňuje ani ve své studii Die Beamten und Angehörigen der Prager Münzstätte, NZ XXIX, str. 329—364, ani ve stati Mincovna v Ottově slovníku naučném, XVII. d. Praha 1901, str. 379—380, v níž datuje zrušení mincovního úřadu až dvor. dekretem z 18. února 1784. Tento dekret je však spíše jakýmsi prováděcím nařízením k onomu prvnímu, který Fiala pravděpodobně neznal. Tím si můžeme vysvětlit jeho poznámku ve studii shora uvedené, na str. 364, že zrušení mincovny bylo nařízeno, jak se zdá, zcela neočekávaně bez předchozích porad a bylo provedeno s velkým spěchem. Dílo Miller-Aichholz-Loehr-Holzmaier, l. c., opírajíc se o Fialovy starší práce, klade uzavření mincovny v Praze už k roku 1781.

¹⁵⁾ Nařízení mluvilo o „Innerösterreich“, tj. soudobé označení Štýrska, Korutan, Kraňska a Přímoří.

zastavení ražby v mincovně. Do té doby má mincovna pokračovat v ražbě a posílat zprávy dvorské komoře. Zdá se, že o vydání tohoto nařízení se uvažovalo již delší dobu. Svědčí o tom přípis týkající se oprav v mincovně,¹⁶⁾ jímž dvorská komora odpovídá na návrh nejvyššího mincmistra a perkmistra. Protože není ještě jisto, co císař o tamní ražbě nařídí, zůstává pouze při některých opravách. Snad tu při rozhodování, zda ponechat či uzavřít v té době již jedinou českou mincovnu, spolupůsobila i menší intenzita ražby. Pražská mincovna byla totiž před svým uzavřením na třetím místě v množství zpracovaného kovu za kremnickou a vídeňskou mincovnou,¹⁷⁾ ale hlavním důvodem přece jen byla snaha soustředit ražbu mincí do alpských a uherských zemí.

Přece však byla ještě koncem července r. 1783 nařízena oprava mincovních strojů.¹⁸⁾ Pravděpodobně se již tehdy počítalo s tím, co je otevřeně vyjádřeno ve dvorském dekretu ze dne 18. února 1784,¹⁹⁾ že totiž se mincovní stroje nesmí poškodit, protože mohou být při naléhavé službě ještě k užítku. Z dekretu vysvítá, že se uvažovalo o prodeji mincovny a zařízení nové směnárny, ale od tohoto návrhu bylo upuštěno, jednak proto, že prodej starého domu pod cenou a koupě nového by přišla příliš draho, jednak proto, že by byl rozpočet zatížen úhradou příbytečného těm zaměstnancům, kteří měli dříve v mincovně naturální byt. Mincmistr Pavel Erdmann ze Schwingerschuh a vardajn Ignác Kendler²⁰⁾ byli ponecháni za týž plat a v téže hodnostní třídě jako zaměstnanci gubernia a jejich úkolem byla kontrola směnárny, tažení zlatého a stříbrného drátu pro zlatníky a kontrola všeho, co patřilo do kompetence mincovního úřadu kromě ražby. Byli pověřeni i dozorem nad hlavní pokladnou horních důchodů. Ražbu mincí nařizoval dekret ukončit 30. dubna, aby mohlo být uzavřeno čtvrtletí. Zbytek ražebního materiálu měl být poslán hlavní pokladně horní administrace, aby mohl být s pravidelným měsíčním odvozem

¹⁶⁾ Viz SÚA, MM 1 — 1783, č. 108, kart. 38.

¹⁷⁾ Podle výkazu kovu (zlata i stříbra dohromady) zpracovaného jednotlivými mincovnami habsburského soustátí v r. 1781 byla na prvním místě mincovna kremnická s 107.181 hřivnou, 3 loty, 3 kventlíky a 1 fen., na druhém místě vídeňská s 54.360 hřivnami, 6 loty, 3 kventlíky a 4 fen., na třetím pražská s 26.597 hřivnami, 3 loty, 2 kventlíky a 3 fen., na čtvrtém pak mincovna ve Velké Bani s 16.650 hřivnami, 10 loty, 2 kventlíky a 3 fen., pátá v pořadí byla mincovna v Hallu, jež zmincovala 8.739 hřiven, 5 lotů a 2 kventlíky drahého kovu, šestá byla mincovna v Karlovském Bělehradě s 7.302 hřivnami, 6 loty, 1 kventlíkem a 5 fen. Nejmenší produktivitu měl Günzburg, který zpracoval pouze 245 hřiven, 3 loty a 2 kventlíky. (MM 1 — 1783, č. 155, kart. 38). Ed. Fiala, l. c., str. 363 sice popírá možnost, že by množství kovu zpracovaného v Praze bylo příčinou uzavření zdejší mincovny, porovnáme-li však shora uvedená čísla, poznáme, že mohlo, i když nebylo rozhodujícím důvodem, hrát určitou roli při rozhodování o jejím osudu.

¹⁸⁾ Viz MM 1 — 1783, č. 155, kart. 38.

¹⁹⁾ Viz SÚA, ČG — DD a Schmidt, l. c. 9 sv., str. 77—89.

²⁰⁾ Záhy však došlo ke snížení platu obou nejvyšších úředníků směnárny, Schwingerschuhovi bylo slušné z 1500 zl sníženo na 800 zl. a Kendlerovi z 800 zl na 700 zl. Srov. ČG — Cam 82/24, 1786—1895, přílohy.

stříbra dodán do Kremnice. Vidíme tedy, že se pamatovalo i na nejmenší podrobnosti a že dvorská komora byla vedena snahou provést přeměnu mincovního úřadu ve směnárnu s co nejmenšími možnými náklady.

Mincovna tedy skončila svou činnost 30. dubna 1784 a v její budově začala řada úprav a přestaveb, které se ostatně připravovaly již v dubnu.²¹⁾ Zamýšlelo se ponechat tu pensionované mincovní zaměstnance. Činže v těchto bytech měly být „nízké“ — 35—40 zl. Z hlášení mincovního úřadu — nyní vlastně již směnárny — ze dne 15. května 1784²²⁾ se dovídáme, že bylo pensionováno celkem osm mincířů s provisií 1 zl 15 kr týdně. Uvážíme-li, že tito provisionisté měli průměrně 61 zl 40 kr ročně, byli by za byt vydávali 54—65 % svého ročního příjmu. Vysloužili mincíři tu však dlouho ponechání nebyli, protože bylo do této budovy umístěno vojenské velitelství, které tu sídlilo až do roku 1850. Pražská mincovna tím ztratila nejvhodnější umístění, které kdy měla.

Zařízení mincovny a směnárny bylo přestěhováno do domu bankální administrace v Dominikánské, dnešní Husově ulici na Starém Městě čp. 243.²³⁾ Úpravy tohoto domu se ujal stavitel Jan Prachner, který se zavázal, že skončí práce do čtyř let.²⁴⁾ Přízemí měl proměnit v taviřnu stříbra a zlata s jedním velkým a třemi menšími krby, první patro v byt mincmistra a druhé ve zkušebnu a byt vardajna.²⁵⁾ Podle této úmluvy můžeme soudit, že dvorská komora neměla v úmyslu znovu zahájit v nejbližších letech ražbu v Praze, ale nechtěla, aby přišlo nazmar zařízení staré zavedené mincovny, jež mohla ještě dobře vypomoci při velkém návalu práce, kterou by ostatní mincovny nemohly stačit. Zřejmě měla být mincovna pro takovouto příležitost úplně připravena.²⁶⁾

²¹⁾ Srov. hlášení guberniu z 19. dubna 1784. SÚA, Pražská mincovna (dále cituji PMinc) III. A 9/1.

²²⁾ P Minc. I. c.

²³⁾ Čermák-Skrbek I. c. II., str. 878, lokalizuje tuto mincovnu do Kotců, a teprve r. 1806 do Husovy ulice. Tento omyl je snadno vysvětlitelný tím, že dům bankální administrace měl původně popisné číslo 538 (srov. ročníky 1796—1805 K. K. Schematismus für das Königreich Böhmen.) Své dnešní číslo dostal teprve při změně popisných čísel v Praze r. 1805. František Ruth, Kronika královské Prahy a obcí sousedních, Praha 1903, díl I., str. 335 ji však již uvádí v Husově ulici od r. 1795. V nejnovější době pak potvrdil správnost Ruthova tvrzení Karel Doskočil ve stati Pražská mincovna, Státní ústřední archiv Praha. Průvodce po archivních fondech II, Praha 1955, str. 86.

²⁴⁾ Viz specifikace Jana Prachnera na úpravu domu bankální administrace z 20. června 1784, podle níž celá úprava měla stát 388 zl 43 kr. PMinc I. c.

²⁵⁾ Tyto názvy uvedené ve spisech nám dokazují, že mincovna žila stále ve vědomí pražských obyvatel a že oběma jejím bývalým úředníkům, i když se zabývali jinými úkoly, byly stále dávány tituly mincmistra a vardajna.

²⁶⁾ Doposud se soudilo, že jde o definitivní uzavření mincovny a že pouze náhoda dopomohla k jejímu znovuootevření. Z citovaného materiálu však vysvítá, že na zastavení ražby se už tehdy, v letech 1783—1784, pohlíželo jako na záležitost přechodnou. Pražská mincovna tehdy získala jakousi funkci náhradníka při výrobě mincí.

Ve snaze, aby měla jednou dobré pracovní podmínky a dostatek prostoru, uvažovalo se i o koupi sousedního dvora, v němž by se uložily velké mincovní stroje, ale zřejmě byla tato koupě již příliš velkým vydáním,²⁷⁾ a proto bylo od tohoto plánu upuštěno. Na uložení strojů musel postačit malý dvůr u domu bankální administrace. Směnárna hlásila ve své zprávě guberniu, že drobné mincovní nářadí mohlo být složeno v postranním křídle domu, které má pouze jedno patro. Třebaže bylo guberniu nařízeno dobře pečovat o zařízení zrušené mincovny, a gubernium se snažilo jistě tento úkol splnit, přece jen se mu nepodařilo zachránit její inventář v úplnosti. Mnohé instituce si vyžádaly některé pomůcky, či dokonce stroje, které pak o jedenáct let později mincovna pracně sháněla dohromady. Tak 25. srpna předložila směnárna guberniu žádost drátařů o zařízení dílny,²⁸⁾ v níž se klade velký důraz na to, aby jim byl ponechán válcovací stroj z mincovního zařízení, který prý se nedá dobře dopravit do Dominikánské ulice.²⁹⁾ Horní úřad v Hrobech dostal z majetku mincovního úřadu váhy a pokladnu³⁰⁾ a hlavní mincovní úřad ve Vídni převzal velký válcovací lis, příruční válcovací stroj a ještě několik dalších.³¹⁾

Poslední etapa stěhování byla ukončena buď koncem listopadu nebo začátkem prosince r. 1784 přemístěním archivu úřadu nejvyššího mincmistra a archivu účtárny do zemského domu.³²⁾ Archiv mincovny byl dopraven do Dominikánské ulice.³³⁾

Tím skončila činnost pražské mincovny a na její místo nastoupila směnárna, nazvaná plným jménem Gold und Silber Einlösungsamt, která řídila všechnu směnu a kontrolovala obchod drahými kovy v zemi. V jejím čele stáli tíž úředníci jako v čele mincovního úřadu; byla umístěna v budově, v níž byl složen téměř celý inventář bývalé mincovny, takže by se na prvý pohled zdálo, že její znovuootevření bude otázkou nejvýše několika dnů. Uvidíme však, že jednání trvala čtyři roky a že k jejímu obnovení musely přispět teprve události, které otřásly celou Evropou.

Za pevné a snahou po státní centralisaci vedené vlády Josefa II. nebylo možno pomýšlet na obnovu některých starých zemských úřadů a institucí. Teprve po nastoupení Josefova bratra, toskánského vévody Leopolda, mohli čeští stavové požadovat ve svých desideriiích jejich znovuzřízení. Ve druhém hlavním spise stavovských desideriií žádali mimo jiné i obnovu úřadu nejvyš-

²⁷⁾ Hlášení guberniu z 9. července 1784, PMinc. I. c.

²⁸⁾ Srov. PMinc I. c.

²⁹⁾ Cena tohoto stroje byla v říjnu téhož roku odhadnuta na 14.000 zl. Viz PMinc I. c.

³⁰⁾ Srov. přípis gubernia vrchnímu hornímu úřadu v Jáchymově ze dne 22. července 1795, jímž žádá, aby byly váhy a pokladna mincovnímu úřadu vráceny. ČG — Cam 82/24/16 1786—1795.

³¹⁾ Srov. ČG — Cam 82/24 1786—1795, příloha.

³²⁾ Tj. sídlo nejv. purkrabího, dům na dnešním Malostranském náměstí, přiléhající ke kostelu sv. Mikuláše.

³³⁾ Viz účet, který směnárna předložila guberniu. PMinc I. c.

šího mincmistra království Českého.³⁴⁾ Tento požadavek pomínil dvůr hlubokým mlčením³⁵⁾ především asi proto, že stavové současně žádali, aby byly nejvyššímu mincmistru přiznány jeho bývalé důchody. Z hlediska dvora byl tento požadavek jistě přemrštěný zvláště v době, kdy gubernium již několik let zastávalo mincmistrovu funkci a zastávalo ji k plné spokojenosti nadřízených úřadů. Čeští stavové se tedy pokusili ve třetím hlavním spise svých desiderii získat povolení k obnově jiné instituce, která byla do jisté míry znakem samostatnosti země, a která by pomohla zemi i prakticky — mincovny. Této žádosti bylo konečně vyhověno, ovšem ne tak, jak by si stavové byli přáli. Nedostali přímé povolení obnovit mincovnu, pouze nezávazný slib závislý na zjištění, je-li toto zařízení pro erár výhodné.³⁶⁾ Z celé stylisace tohoto příkazu je patrné, že dvůr nedával svolení ke zřízení mincovního úřadu příliš ochotně, a že byl k němu spíše nucen, aby alespoň v něčem vyhověl přání stavů.

České gubernium, jež bylo pověřeno úkolem vyšetřit celou záležitost, pustilo se ihned do práce. Dne 13. února 1792 vyzvalo oba vrchní úředníky,³⁷⁾ aby se příštího dne dostavili do kanceláře gubernia a podali informace. Šlo tu zřejmě jen o jakousi předběžnou zprávu, spíše snad dobré zdání bývalých mincovních úředníků. Nepodařilo se mi dosud nalézt jakýkoli písemný záznam o této poradě, která jistě vyzněla ve prospěch mincovny, neboť gubernium záhy hledalo vhodnou budovu pro její umístění a mincovní úředníci podali zprávy o rozsahu směny zlata a stříbra u pražské směnárny za uplynulé desetiletí a pořídili soupisy mincovacích strojů a náradí.³⁸⁾

Skutečnou odpověď na nařízení dvorského dekretu ze dne 28. října 1791 je však teprve protokol z 24.—26. prosince 1792,³⁹⁾ podepsaný jak úředníky gubernia, tak směnárny, v němž se bod po bodu rozebírají a zodpovídají otázky uvedené v dekretu. Za zmincování jedné hřivny na dvacetikrejčary by se zaplatilo 4¹/₂ krejčaru, ale tento plat je možno ještě snížit na 3¹/₄ krejčaru.

³⁴⁾ Srov. Josef Kalousek, České státní právo, Praha 1892 str. 498.

³⁵⁾ Srov. dekret z 12. srpna 1891, odpovídající na druhý spis desiderii. Josef Kalousek, l. c. str. 632—638.

³⁶⁾ Srov. ČG — DD z 28. října 1791, 27 čl. oddílu, nazvaného Landesbeschwerde und Wünsche über politische und Kameralverfügungen betreffend a nařízení dvor. komory guberniu ze dne 3. února 1792. PMinc. III. 1 1792, kart. 17. Gubernium mělo vyslechnout mincovní úředníky a zjistit: 1. jak vysoko přišlo v úkolu zmincování 1 hřivny na 20 a 10 kr (tyto druhy mincí tvořily totiž hlavní část pražské ražby) v době, kdy byla mincovna v provozu a musel-li by být úkol ve změnách poměrech zvýšen, či mohl-li by být snížen; 2. jaká je cena uhlí; 3. jaká je cena stříbra; 4. je-li možno navrhnout personální a mzdový status nového mincovního řádu a o kolik by převyšoval status směnárny; 5. mohou-li mincovní stroje zůstat v domě směnárny, případně mohou-li se přikoupit pozemky od sousedů nebo snad vyměnit za jiný erární pozemek; 6. poříditi soupis náradí, které je ještě k potřebě a náradí, které je třeba doplnit.

³⁷⁾ PMinc III. 1 1792, kart. 17.

³⁸⁾ PMinc, l. c.

³⁹⁾ ČG — Cam 82/24 1786—1795.

Zmincování jedné hřivny na desetikrejčary by stálo 5¹/₂, případně pouze 5 krejčarů, což je méně než platí vídeňská mincovna. Ani uhlí, kterého je potřeba při výrobě, by nebylo drahé. Truhla⁴⁰⁾ je v průměru za 30 kr, tedy platí se za ni o polovinu méně než ve Vídni. I dodávka drahého kovu je dostačující. Ročně přijde průměrně do směnárny 746 hřiven zlata a 15.352 hřivny stříbra. Úhrnná částka služného by sice byla vyšší než u směnárny, ale přece jen by mohla být o 701 zl 44 kr nižší než u bývalého mincovního úřadu.⁴¹⁾ Výsledek

⁴⁰⁾ Truhla podle vyjádření protokolu obsahovala 4 dolnorakouské měřice. (Dolnorakouská měřice = 61,487 l). Dutých měř se v mincovně a snad i jinde užívalo při koupi uhlí velmi často.

⁴¹⁾ Viz příloha k protokolu ze 24.—26. prosince 1792 (ČG — Cam. 82/24 1786—1795), kde se pro srovnání uvádí výše služného úředníků i ostatních zaměstnanců bývalé mincovny, dále směnárny a konečně i nově zřizované mincovny:

Zaměstnanec:	Minc. úř. před r. 1784	Směnárna	Návrh na služné v znovuotevřené mincovně
1. úředník a) služné	1.500 zl	800 zl	1.200 zl
b) přídavky	83 zl 20 kr	50 zl	
2. úředník a) služné	800 zl	700 zl	800 zl
b) přídavky	49 zl	95 zl 27 kr	
3. úředník a mincovní pokladník	600 zl		600 zl
verkmistr			250 zl
rytec	600 zl		400 zl
adjunkt	400 zl		
1. mincovní praktikant	156 zl	156 zl	156 zl
2. mincovní praktikant	156 zl	156 zl	156 zl
úřední sluha	127 zl 24 kr	156 zl	156 zl
tavič a šmitmistr	312 zl	182 zl	208 zl
jeho pomocník		156 zl	156 zl
domovník	52 zl	52 zl	52 zl
dřevné	10 zl	10 zl	10 zl
Úhrnem	4.845 zl 44 kr	2.513 zl 27 kr	4.144 zl

Porovnáme-li tato čísla, vidíme, jak hluboce klesla platová úroveň některých bývalých úředníků a zaměstnanců mincovny. Tak mincmistr, ačkoliv mu bylo slibováno, že zůstane ve stejné hodnostní třídě, stal se pouze prvním ze dvou úředníků směnárny a neměl o mnoho větší pravomoc, než jeho podřízený, bývalý vardajn. Služné obou bylo sníženo a vyrovnáno tak, že mincmistr dostával v letech 1784—1795 pouze 53% svého původního platu, kdežto vardajn 87%. Ani tavič a šmitmistr nezůstal ušetřen a sloužil za 57% svého dřívějšího platu. Gubernium tedy mohlo směle podat návrh na snížení služného mincovních úředníků, neboť vědělo, že zaměstnanci směnárny jako příští mincovní úředníci nebudou protestovat proti zvýšení, třebaš by jejich platy nedosáhly výše původních platů v mincovně.

tohoto šetření mohl být pro dvorskou komoru uspokojující, ale nebylo tomu tak. Z celého jednání je patrné, že se na obnovení mincovny v Praze pohlíželo jako na obtížnou záležitost, kterou je třeba vyřizovat jen proto, aby byli uklidněni čeští stavové. Pět mincoven stačilo zásobovat celé habsburské soustátí svými výrobky a zřízení další mincovny, i když by bylo pořízeno — jak shodně potvrzují všechna dobrá zdání — s velmi malými náklady, by bylo pro státní pokladnu velkým přepychem. Proto se dvorská komora zřejmě snažila oddálit konečné rozhodnutí a podněcovala gubernium jen k dalším vyšetřováním. Protože na znovuzískání bývalé budovy mincovního úřadu nebylo naděje, navrhla guberniální komise koupit jednoho ze dvou domů v sousedství směnárny, a to buď domu paní Evy Musilové, jehož cenu odhadla na 6.317 zl nebo domu a dvora barona Hochbergera v ceně 11.650 zl. Tento poslední návrh však odpadl, když školský referent vznesl námitku proti umístění mincovny v bezprostřední blízkosti Svatováclavského semináře. Pokud šlo o vnitřní zařízení mincovny, bylo zapotřebí především důkladně opravit válcovací stroj a část nářadí, jež bylo při uzavření mincovny odevzdáno hlavnímu mincovnímu úřadu ve Vídni, si vyžádat nazpět. Výsledky šetření byly uspokojivé. Dvůr už nemohl žádost stavů dobře odmítnout, ale alespoň zdržoval jednání. Uvažovalo se o tom zřídit válcovací stroj na vodní pohon,⁴²⁾ ale nebylo možno nalézt vhodný objekt na Vltavě v blízkosti mincovny, v němž by se tento stroj a s ním zároveň i žihací pec mohly bez nebezpečí požáru umístit. Zůstalo tedy nakonec při zřízení válcovacího stroje na koňský pohon, který — jak ostatně dále uvidíme — vykonal svou službu právě tak dobře.

Situace se obrátila teprve v polovině roku 1795. Na tento obrat mělo s největší pravděpodobností vliv rozhodnutí císaře Františka II. k dalšímu pokračování války s Francií i po uzavření separátního míru mezi Francií a Pruskem. Tu bylo zapotřebí velkého množství peněz, kterými měla být udržována početná armáda. Protože však tyto peníze státní pokladna v hotovosti neměla, a habsburské mincovny by nestačily na ražbu tak závratných sum, počalo se urychleně vyjednávat o okamžité otevření mincovny, která by při tomto nálehavém úkolu mohla pomoci. Vítanou zámkou tu jistě bylo přání českých stavů, ale pravým a jediným důvodem byla rychlá ražba peněz pro válečné účely. O několik měsíců později, když už mincovna byla v chodu, potvrdila správnost rozhodnutí zahájit znovu ražbu v Praze i ta okolnost, že všechny habsburské mincovny, snad jen s výjimkou Kremnice a Velké Baně, byly v nebezpečí. Francie totiž zorganizovala tři armády, které měly bojovat proti habsburským zemím. Dvě z nich pod velením generálů Jourdana a Moreaua měly napadnout české země a Vídeň, třetí, již velel Napoleon Bonaparte, měla vtrhnout do dědičných zemí z nížiny pádské. A tu bylo rozšíření sítě mincoven pro Habsburky velkou výhodou, neboť čím více mincoven na nejrůznějších

⁴²⁾ ČG — Cam 82/24/10, 12 1786—1795.

místech, tím větší naděje, že alespoň některé z nich budou moci po celou válku přispívat svou prací na její financování.

Dne 9. července 1795 oznámil hrabě Kolovrat, nejvyšší dvorský kancléř,⁴³⁾ že císař nařídil bezodkladné zřízení mincovního úřadu v Praze. Mincovna musí být vybavena nejpozději do osmi neděl a pokud možno ještě dříve. Kolovrat dodává, že jej guberniální rada Erben ujistil, že bude-li toho třeba, může být mincovně odevzdán bývalý Pavlánský klášter.⁴⁴⁾ O čtyři dny později pak tlumočila dvorská komora toto nařízení směnárně. Bezprostřední příčinou urychleného zřízení mincovního úřadu byla dodávka stříbrného pagamentu z Anglie.⁴⁵⁾ Dne 16. července bylo na schůzi vardajnu a horních radů rozhodnuto, že mincovní úřad bude umístěn v budově směnárny v Dominikánské ulici. Válcovací stroj však musí být umístěn v Pavlánském klášteře, k němuž musí být v případě potřeby přibrán i kostel. Tu se ale vyskytly překážky, neboť v klášteře bylo jednak ubytováno vojsko, jednak nájemníci. Tyto komplikace byly však vyřešeny presidiální notou ze dne 13. srpna⁴⁶⁾ stanovící, že klášter má být vyklizen nejpozději do sv. Havla, tj. do 16. října, a oznámením gubernia zemského výboru, že vojsko, které má opustit klášter, musí být po sv. Havlu umístěno občany, protože pryč i mincovna je k obecnému blahu země.

Tak se vyřešila základní otázka umístění mincovny a záhy potom se rozhodlo o jejím rozdělení. Dne 31. července nařizuje dvorská komora,⁴⁷⁾ aby dvojitý válcovací stroj na koňský pohon a zámečnictví bylo umístěno v klášteře a celá ostatní manipulace v budově směnárny. Při všem spěchu nezapomněla dvorská komora ani na bratrskou pokladnu, kterou nařídila dne 6. srpna obnovit a podřídit správě verkmistra a dohledu mincmistra.⁴⁸⁾

V druhé polovině srpna byla již mincovna natolik zařízena, že mohla podat guberniu zprávu, že do 12. září bude schopna provozu.⁴⁹⁾ Dne 2. září pak oznámila dvorská komora mincovně, že 7. září bude do Prahy dodáno 105.890 hřiven 3 kventlíky vídeňské váhy stříbra, aby bylo v pražské mincovně zmincováno. Šlo o pagament anglického a španělského původu. Stříbro mělo být uloženo v mincovně v Dominikánské ulici, zbytek pak v Pavlánském klášteře (nařízení jej nazývá stručně Streckwerkgebäude) ve sklepích, v nichž bývalo uloženo kostelní stříbro.⁵⁰⁾ Bylo nařízeno je zmincovat na křížové toлары neboli

⁴³⁾ ČG — Cam 82/24/13 1786—1795.

⁴⁴⁾ Na Staroměstském náměstí čp. 930 — 7.

⁴⁵⁾ O této dodávce hovoří dopis Johanna Gottlieba Stampfera z 10. července 1795, který neuvádí adresu, je však zřejmě určen Peithnerovi. ČG — Cam 82/24/14 1786—1795.

⁴⁶⁾ ČG — Cam 82/24/18 1786—1795.

⁴⁷⁾ PMinc III. A 10/3, kniha nařízení pat. 171.

⁴⁸⁾ PMinc I. c. pag. 178.

⁴⁹⁾ Srov. zprávu z 19. srpna 1795, P Minc. 1795, PMinc III. A/2 Kniha zpráv a nařízení dvorské komory z 22. srpna 1795, PMinc III. A 10/3 Kniha nařízení pag. 184.

⁵⁰⁾ PMinc I. c. pag. 192.

tolary s korunami.⁵¹⁾ Při této práci nesmí být promeškána ani hodina. Dvorská komora nařizuje pracovat ve dne i v noci, ba i v neděli.⁵²⁾ Bylo nařízeno pracovat tak, aby mohla být koncem září odeslána na Rýn k armádě, již velel arcivévoda Karel, zásilka nejméně 500.000 zl v tolarech.⁵³⁾

V Pavlánském klášteře byly instalovány dva válcovací stroje a uvažovalo se ještě o instalaci třetího v presbytáři kostela. Bylo rozhodnuto, že každý stroj má vybit 10.000 kusů denně.⁵⁴⁾ Je samozřejmé, že tato požadovaná suma byla poněkud nadsazena, přece se však musíme obdivovat technickému pokroku té doby, který dovoloval razit za 1—2,5 milionu zlatých čtvrtletně. Za poslední čtvrtletí 1795 odvedla pražská mincovna 1,076.094 zl 20 kr v tolarech s korunami. To byl již značný příspěvek na válečné výdaje.

Prohlížíme-li výkazy příjmů a vydání z těchto let, obřadně nazvané Čtvrtletní výtahy z materiálního a pekuniálního účtu,⁵⁵⁾ poznáme, že mincovna odevzdávala pravidelně v každém čtvrtletí sumu, pohybující se mezi 1,000.000 až 2,000.000 zl a v prvním a druhém čtvrtletí roku 1797, roku, v němž válka s Francií skončila mírem v Campo Formio, dokonce zvýšila svou ražbu tak, že při odevzdávání nově ražených mincí vysoko překračovala částku 2,000.000 zl, aby ve třetím čtvrtletí (mír v Campo Formio byl sjednán v říjnu) snížila ražbu křížových tolarů na pouhých 176.097 zl 54 kr. I v těchto strohých číslech je možno číst historii války s Francií, zoufalé úsilí Hasburků nepodlehnut v boji s mladým francouzským státem, jejich snahu mít v zásobě dostatečnou sumu peněz, jež by pomohla opatřit vojákům dobrou výzbroj a zvýšit bojové nadšení většími žoldy, i náhlé ochabnutí v době, kdy válka ztroskotala a účelu, pro nějž byla vedena, nebylo dosaženo. Tu teprve vidíme jasně, že obnovená pražská mincovna byla vlastně válečným zařízením, i když pak ještě dlouho přežila napoleonské války, a že by se v míru byla stěží dočkala svého znovuzřízení. V době války byla však institucí velmi důležitou, neboť kryla v letech 1795—1799 38,48 % ražby křížových tolarů — hlavního platidla ve válkách s Francií — ve všech dědičných zemích.⁵⁶⁾ Je opravdu s podivem jak

⁵¹⁾ Tyto tolary měly mít ryzost 13 lotů 17 grénů. Vadných plátů, které při jejich ražbě zůstanou a cisalíí mělo být užito k vybití půl- a čtvrtolarů. Zároveň mělo být vyraženo i určité množství konvenčních tolarů, 10 a 20 krejcarů, ale od každého nejvýše 200 hřiven. Čtvrttolary a 20 krejcarey byly určeny pro potřebu horních úřadů k výplatě horního personálu. PMinc I. c. pag. 196. Ve čtvrtém čtvrtletí však vůbec tyto mince raženy nebyly. PMinc II. b A 1/2. Mincovna musila dát všechny síly k ražbě křížových tolarů.

⁵²⁾ Situace na bojišti byla tak vážná a potřeba peněz zřejmě tak naléhavá, že dvorská komora neváhala vyzvat mincovní zaměstnance, aby přestoupili třetí z desatera božích příkázání, aniž požádali předem, jak bylo tehdy zvykem a nutností, církevní úřady o dovolení. Spokojila se s tím, že jim jen doporučila, aby to ohlásili duchovní vrchnosti.

⁵³⁾ PMinc III. A 10/3 Kniha nařízení pag. 194.

⁵⁴⁾ PMinc I. c. pag. 198.

⁵⁵⁾ PMinc. II. b A 1/2.

⁵⁶⁾ Srov. cifry, uvedené ve čtvrtletních výkazech příjmů a vydání (PMinc I. c.) z let 1795—1799 s ciframi, jež uvádí Siegfried Becher, Das österreichische Münzwesen vom Jahre

mohla dosáhnout těchto výsledků, jsouc vybavena pouze dvěma válcovacími stroji na koňský pohon a když v ní v letech 1795—1796, v době, kdy nejvíce produkovala, pracovalo jen 28 dělníků,⁵⁷⁾ a to na dvě směny. Bylo k tomu zřejmě třeba nejvyššího vypětí, jež mohli zaměstnanci snést právě jen ty dva roky, kdy musili plody své práce posílat nejen na bojiště, ale ještě zásobovat tuzemské pokladny, i když ne již v takové míře, drobnou mincí.

V druhé polovině roku 1797 ražba značně poklesla. Projevuje se to především v množství vybitých tolarů s korunami, protože drobná mince byla spíše doplňující ražbou, která nikdy nedosahovala vysokých čísel. Tento stav trval přesně rok. Ve 4. čtvrtletí 1798 už mincovna opět odevzdává za 1,088.975 zl 14 kr křížových tolarů.⁵⁸⁾ To bylo opět v době přípravy k válce, tentokrát druhé koaliční válce s Francií, trvající od r. 1799 do r. 1801. V příštích dvou kvartálech pak přispěla mincovna na válečné výdaje částkou přibližně 4,300.000 zl, avšak ve 3. kvartále již nedosáhla ani částky 1,000.000. Po rozkladu koalice a pádu direktoria ve Francii, kdy už bylo jasno, že válka je ztracena, se již tolary s korunami v pražské mincovně nerazily, pouze ve 4. čtvrtletí 1801 byla odevzdána státní pokladně částka 23.898 zl 2 kr v křížových tolarech, ta však již nemohla přispět k podpoře armády bojechtivého Rakouska, které již v únoru téhož roku uzavřelo s Francií mír v Lunéville. Patrně musila mincovna spotřebovat zbytek plátů na tento druh mince, aby měla ve svých skladech dostatek místa pro pláty na minci drobnou, jež se opět v novém století stávala hlavním produktem pražské mincovny,⁵⁹⁾ aby se o deset let později stala jednou z hlavních příčin tzv. „černého dne“ — bankrotu, vyhlášeného 15. března 1811.

1524 bis 1838, I. bd., Wien 1838, str. 187 jako ražbu všech mincoven v Rakousku v těchto letech. O výši produkce pražské mincovny nás přesvědčí i samy ražby křížových tolarů a jejich dílů s písmenem C, které patří k velmi běžným.

⁵⁷⁾ Jmenný soupis zaměstnanců mincovního úřadu 1795—1925, PMinc III. 16.

⁵⁸⁾ Třebaže se podle záznamů ve výkaze příjmů a vydání (PMinc II. b A 1/2) razily křížové tolary nepřetržitě až do 3. čtvrtletí 1799 a pak ještě ve 4. čtvrtletí 1801, neznáme jediný s letopočtem vyšším než 1797. Neuvádí je ani dílo Miller-Aichholz-Loehr-Holzmaier I. c., ani kartotéka Huberta Janovského České vládní mince 1526—1857. Na otázku proč tyto tolary nejsou známy je dvojí odpověď. Buď byly tyto tolary stahovány a taveny, aby mohl být jejich kov užit k výrobě jiných mincí, nebo byly raženy starými razidly z r. 1797. Prvou z těchto možností vyvrací fakt, že by se bylo v tomto případě jistě zachovalo několik kusů v nálezech. Druhá možnost, že tolary byly vybity starými razidly, je pravděpodobnější, neboť takové případy nebyly, zvláště v době válek, žádnou vzácností.

⁵⁹⁾ Srov. též Alena Malá, I. c., str. 139.

Раžба v pražské mincovně v létech 1795—1800

Rok	Čtvrtletí	zl	kr	fen	druh mince
1795	4.	1 076 094	20	—	křížové toлары
1796	1.	1 941 978	14	—	křížové toлары
		2 616	40	—	20 kr
		2 360	50	—	10 kr
	2.	1 851 535	44	—	křížové toлары
		7 174	40	—	20 kr
		4 242	30	—	10 kr
	3.	2 053 277	—	—	křížové toлары
	4.	1 378 374	—	—	křížové toлары
		4 167	—	—	20 kr
1797	1.	2 722 382	16	—	křížové toлары
		150 675	20	—	20 kr
	2.	25 614	—	—	dukáty
		2 171 993	40	—	křížové toлары
	52 317	40	—	20 kr	
3.	176 097	54	—	křížové toлары	
	17 535	40	—	20 kr	
	46 436	5	—	měděné krejčary	
4.	258 629	30	—	křížové toлары	
	7 961	36	—	měděné krejčary	
1798	1.	430 328	56	—	křížové toлары
		22 431	3	—	měděné krejčary
	2.	782 876	38	—	křížové toлары
		3 877	10	—	měděné krejčary
3.	10 624	30	—	zlato	
	697 976	22	—	křížové toлары	
4.	1 088 975	14	—	křížové toлары	
	19 152	3	—	měděné krejčary	
1799	1.	2 021 546	30	—	křížové toлары
		6 868	41	—	krejčary
	2.	2 262 815	32	—	křížové toлары
		614 012	24	—	12 kr
	2 443	26	—	krejčary	
3.	968 539	52	—	křížové toлары	
	865 607	—	—	12 kr	
4.	1 372 405	24	—	12 kr	
1800	1.	1 655 877	18	—	12 kr
	2.	1 969 223	12	—	12 kr
	3.	2 493 632	36	—	12 kr
	4.	3 022 012	36	—	12 kr

P Minc II. b A 1/2 Čtvrtletní výtahy materiálního a pekuniálního účtu (výtah příjmů a vydání) — kart. 2.

К истории пражского монетного двора на рубеже XVIII-го и XIX-го в. в.

В своей статье автор описывает закрытие пражского монетного двора, случившееся в 1784 г., одновременно с уничтожением должности Высочайшего Мюнцмейстера Управляющего монетным делом Чешского Королевства, последовавшее благодаря централизации государственного управления в Габсбургских землях. Рассматривая причины, приведшие к этому закрытию, автор объясняет, что это было скорее перерыв в работах монетного двора, нежели его упразднение, как об этом судили раньше. Предполагалось, что пражский монетный двор сможет еще помочь преодолевать более значительную рабочую нагрузку. Управление монетным делом превратилось в меняльную контору (Gold und Silber Einlösungsamt). Затем автор описывает переговоры об открытии снова монетного двора в Праге — пожелание, выраженное чешскими сословиями в 1791 г. в третьем главном списке сословных постановлений, поданных императору Леопольду II. Переговоры, искусственно задерживаемые, длились четыре года и монетный двор был открыт только во второй половине 1795 г., когда Габсбургская монархия страшно нуждалась в деньгах для ведения войны с Францией. Тогда ускоренным темпом дополнили инвентарь бывшего Управления монетным делом, сложенный в здании меняльной конторы в Доминиканской (ныне Гусовой) улице. Так как помещение меняльной конторы не было достаточно велико, был прикуплен монастырь ордена св. Павла, где поместили прокатные машины. Монетный двор чеканил почти исключительно крестовые талеры, предназначенные для армии. Автор указывает на связь, существовавшую между чеканом монет и ситуацией на полях сражений. Крестовые талеры чеканились непрерывно до третьей четверти 1799 г., хотя самый поздний год, известный на монетах — 1797. По всей вероятности, что при их чеканке в 1798—1799 г. г. пользовались старыми матрицами. Интенсивность чеканки на пражском монетном дворе была большая и, по расчетам автора, составляла в 1795—1799 г. г. 38,48 % общего количества чеканенных крестовых талеров во всех Габсбургских наследственных землях.

L'auteur s'occupe ici de la fermeture de la Monnaie de Prague qui a eu lieu en 1784 en fonction de la suppression de la charge de grand maître monnayeur du Royaume de Bohême. Ces deux mesures ont été prises dans le cadre de la centralisation de l'administration d'Etat opérée dans les pays des Habsbourgs. L'auteur examine les raisons qui ont déterminé les autorités à fermer la Monnaie et en arrive à conclure qu'il s'agissait là plutôt d'une interruption des frappes et non pas d'une suppression de la Monnaie comme on l'avait cru auparavant. On comptait, en effet, que la Monnaie de Prague pourrait encore aider les autres Monnaies des pays des Habsbourgs lors des travaux de pointe. L'office de la Monnaie fut transformé en Bureau de change (Gold und Silber Einlösungsamt). L'auteur narre ensuite les négociations entamées en vue de la réouverture de la Monnaie de Prague, comme l'avaient demandé les Etats de Bohême dans le troisième cahier principal de doléances présenté en 1791 à l'empereur Léopold II. De parti pris, les autorités traînaient les négociations en longueur de sorte que la Monnaie n'a été rouverte qu'après quatre années, dans la deuxième moitié de 1795, époque où l'Etat des Habsbourgs avait besoin d'argent pour financer la guerre contre la France. C'est alors qu'on a complété l'installation intérieure de l'ancien office de monnayage, entreposée au siège du Bureau de change, rue des Dominicains dans la Vieille Ville de Prague. Etant donné l'insuffisance de locaux du Bureau de change, on a dû acheter l'édifice du monastère de l'ordre de Saint Paul où les presses furent installées. La Monnaie ne frappait alors, presque exclusivement, que des thalers à la croix qu'elle livrait à l'armée. L'auteur attire l'attention sur le rapport existant entre la frappe et la situation sur le champ de bataille et mentionne qu'on a continué à frapper les thalers à la croix jusqu'au troisième trimestre de 1799, bien que le plus récent millésime de ces frappes que l'on connaisse soit 1791. Il se peut qu'au cours des années 1798—1799 on se soit servi d'anciens coins. Le nombre des frappes effectuées à la Monnaie de Prague a été très élevé. D'après les calculs de l'auteur il couvrirait, au cours des années 1795—1799, 38, 48% des frappes de thalers à la croix effectuées dans tous les pays héréditaires des Habsbourgs.

DĚJINNÁ DOKUMENTÁRNOST PENĚŽNÍCH ZNÁMEK A JEJICH EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA

Úvod

Československá numismatika má skutečně významné výsledky z hlediska studia ekonomicko-sociálního vývoje v našich zemích i z hlediska ověření dokumentární hodnoty hmotných historických památek, jakými jsou směnné prostředky všeho druhu. Rozsah numismatického materiálu je ovšem široký a nebylo dosud možno počítat s tím, že by studijně přesně mohla vymezit různé jeho kategorie.¹⁾ Přece však si musíme přiznat, že badatelská orientace numismatiky je většinou zaměřena na objevené prvky ekonomickohistorické a sociální téměř výhradně v peněžních složkách, v monetárním systému směnných prostředků v našich zemích. Dosud však nemáme přehledné a přesné studie, které by vymezily rozsah i obsah numismatického materiálu jako celku i jeho dílčích úseků, jednotlivých kategorií a které by zároveň ukázaly na specifické studijní podmínky i možnosti jednotlivých materiálových oblastí. K tomu se vlastně teprve pracujeme.²⁾

V duchu tohoto poznání se zamyslíme v dnešním výkladu nad složkou numismatického materiálu, která nebývá hodnocena jako jeho základní část a spíše se přiřazuje na jeho okraj, tj. nad známkami, zejména peněžními. Aby se splnily úkoly a požadavky, které dnešní bádání klade na všechny historické disciplíny, sledující vývoj výrobních sil a výrobních vztahů, je třeba věnovat pozornost všem složkám,³⁾ snad tím větší právě těm úsekům, jež byly dosud málo sledovány. Přitom ovšem v úseku peněžních známek a známek vůbec si můžeme ověřit, že funkce známek a sledování jejich akčního dosahu v určité společenské struktuře ukazuje na významnou hodnotu tohoto historického materiálu.

Úkolem této práce je podat především příspěvek k studiu části numisma-

¹⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Česká numismatika a historie, ČsČH IV, 1956, č. 3, str. 365 sl., zvl. str. 368—369.

²⁾ Upozorňuji na vyjmenování základních kategorií numismatického materiálu v práci Em. Nohejlové-Prátové v ČsČH, I. c., str. 368—9. Pozornost těmto otázkám hodlám věnovat v několika dalších článcích.

³⁾ Pokud jde o využití archivního materiálu pro numismatické studium, upozorňuji na práce, publikované většinou v Num. sborníku, Aleny Malé, Em. Nohejlové-Prátové, J. Pošváře aj.

tického materiálu; do něho také řadíme známky, a to docela právem. Souběžně s tímto pracovním cílem je třeba si všimnout i ekonomické funkce těchto známek, jejich změn, společenských odrazů a ukázat, že i tyto opomíjené známky jsou výrazným dobovým svědectvím hospodářského a společenského vývoje. S tím vším souvisí základní dílčí cíl této práce — vymezit rozsahově i obsahově pojem známky vůbec (nejen kovové, ale i jiných známek ve formě poukázek) a jejich funkční spojitost s vlastním numismatickým materiálem.

Jsem si vědom potíží této práce. Není dosud dostatek monograficky zpracovaného materiálu, sběrová i studijní látka je málo utříděna pracovní, funkčně i vývojově; je značně izolována na dílčí jevy a málokdy se v ní hledaly základní spojitosti se společenským vývojem. Pokusím se tedy nalézt ve známkách hmotný historický dokument sociálně-ekonomického rázu a stanovit v nich vztahy k vlastnímu numismatickému materiálu v celé jeho společenské funkci. Prozatím půjde o teoretický výklad základního pojmu, jeho poměru a zařazení do kategorie numismatického materiálu, o jeho společensko-ekonomickou funkcionalitu. Dokladový a odkazový materiál bude předložen pouze v přehledu.

Postavení peněžní známky v numismatickém materiálu

V široké oblasti numismatického materiálu je také úsek, který zahrnuje hmotné památky ekonomicko-peněžního vývoje, jež jsou podobné mincím a konečně i svými funkcemi jim také příbuzné. Kromě příležitostných ražeb (např. korunovačních, novoročních, pohřebních aj.), které se dokonce včleňovaly přímo do měnového systému, jde o kovové známky, početní peníze, žetony apod. Nejde však pouze o mincovní formu této kategorie numismatického materiálu; také papírové podoby peněžních známek (peněžní poukázky různých kategorií, fiskální kolky, poštovní známky apod.) jsou úsekem nejen zajímavým, ale také celkem málo probádaným z hlediska jejich ekonomické funkce. Jak jsme si již v úvodu připomněli, nemáme dokonce ani všechny kategorie numismatického materiálu zpracovány stejně, ba dokonce nemáme ještě ani vymezen přesně vzájemný poměr jednotlivých kategorií, pokud jde o jejich postavení ve vývoji ekonomicko-peněžních vztahů a o jejich vztah k penězům vůbec. Hranice mezi nimi není také obyčejně dosti jasná a určitá již svou povahou; někdy dokonce jejich funkce splývají dohromady a vzájemně se na sebe váží, případně jindy zase z jedné funkce známky vyrůstá další, odvozená z prvotní. Můžeme si to ihned vysvětlit na známkách za práci, s nimiž se často setkáváme. Bylo je možno směňovat; známka tedy dostávala směnnou hodnotu, i když v omezeném rozsahu. Představovala tedy i určitou formu oběživu.

K peněžním znakům jakožto obecné nadřazené kategorii patří jak peníze ve všech svých formách, tak i peněžní známky. Peněžní známky jsou zase součástí velkého materiálového souboru, jemuž už numismatická terminologie

dala dávno jméno „známka“. Není ovšem každá známka známkou peněžní, tj. nezastupuje zboží „peníz“ nebo se jejím zakoupením nezprostředkuje nárok na určitou službu. Ovšem ani v základním vymezení pojmu známek není dosti jasno. Kategorie známek zahrnuje v sobě — podle dosud platného zvyku — např. žetony (a to i ražby prestižní, rodové, pamětní, které patří více do souborů medailí než do úseku peněžních znaků), početní peníze (prostředek k počítání na abaku) apod., kteréžto složky vlastně v sobě většinou neměly žádnou funkci ekonomického rázu, pokud ovšem nebyly raženy z drahého kovu. Proto je třeba z této veliké oblasti vyčlenit přímo peněžní známky. Jde o známky, které zastupují peníze v jejich některých funkcích. Nárokovaly např. určitý pracovní výkon, případně se vyplácely běžnými mincemi apod. Je třeba ovšem ihned připomenout, že peněžní známky v sobě neztělesňují všech šest funkčních složek, jež mají peníze — zboží, které se vydělilo v průběhu historického vývoje směnných vztahů z ostatního zboží jako všeobecný ekvivalent.⁴⁾ Peněžní známka totiž může plnit většinou jedinou funkci, tj. být dočasným oběživem. Jde tedy o zúžení funkce v ekonomickém smyslu. Ostatní známky (např. číselné, legitimační, evidence osob apod.) nemají ani přímý ani nepřímý vztah k ekonomicko-peněžnímu vývoji.

Odborné numismatické práce, pokud se zabývají tímto numismatickým materiálem, cítí, že je třeba oddělit od sebe obecný úsek známek a úsek známek peněžních.⁵⁾ To se ovšem neodráží v praxi při systematické známkových kategorií.⁶⁾ Proto vlastně je třeba probrat detailně každou kategorii známek zvláště a určit její ekonomické poslání.

Důležitou otázkou je také, v jakém poměru jsou známky k běžné užívaným peněžním prostředkům své doby. Upozornil jsem již, že známka neplní nikdy všechny funkce, jež jsou kladeny na peníz jako zboží.⁷⁾ Peníze jsou nut-

⁴⁾ Z klasické ekonomické literatury uvádím K. Marx, Kapitál, díl III — Týž, Ke kritice politické ekonomie, Praha 1953, str. 45 sl., 83 sl. aj. — Dále upozorňuji např. na práci G. V. Kozlova, Zboží a peníze za kapitalismu. Praha 1955.

⁵⁾ Např. J. de Fontenay, Manuel de l'amateur de Jetons. Paříž 1954, dělí žetony na tři skupiny: známky, početní žetony a žetony historické, náboženské, rodinné, hrací apod. — Také Jos. Neumann (Beschreibung der bekanntesten Kupfer-Münzen, V. sv., Praha 1868) odděluje žetony jak od mincí běžných, tak i od medailí. Ovšem ani on, ačkoliv shromáždil nepřehledný materiál, dnes již často neexistující, nepostřehl zásadní rozlišující podstatu známek různých kategorií. Byl totiž váben hlavně mincovním tvarem, funkce mu byla podružnou složkou, i když jí také dává do svého vymezení kategorie známek.

⁶⁾ Např. známku vysvětluje Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, Berlin-Lipsko 1930, jako „... münzähnliches Gebilde, das als Quittung für oder Anweisungen auf Zahlungen oder Leistungen, als Kontroll- oder Erkennungszeichen dient.“ (Str. 374.)

⁷⁾ Protože literatura o této otázce je bohatá, odkazují pouze na klasické publikace, např. K. Marx, Kapitál. Kritika politické ekonomie, díl I, kniha 1. Výrobní proces kapitálu. Praha 1954, a na některé odborné numismatické práce, např. A. Loehr, Entwicklung von Wertpapieren und Geldzeichen. Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Oesterr. Akademie der Wissenschaften, 1952, č. 5.

ným výsledkem historického vývoje zbožní výroby. Čím je rozvinutější zbožní výroba, tím složitější jsou peněžní vztahy, tím více se diferencuje mincovní a měnový systém a tím hlouběji působí peníze jako prostředek hospodářského i sociálního útlaku vrstev společensky slabších. Za určitých podmínek se ovšem může stát — a to buď nuceně nebo dohodou — náhražkou skutečných peněz jiný prostředek, který je měřítkem hodnoty a pomocníkem při směně — známka. Nejde ovšem o ekvivalent peněz naprostý, nýbrž jen o dočasnou a konvenčně ustavenou náhražku peněz. V podstatě je užitná a směnná hodnota známek — třebas i kovových — obyčejně jen nepatrná a nemá obecné platnosti. Nikdy tedy nemohla mít ani peněžní známka prvotní funkci oběživa. Je to přirozené, protože v době jejího vzniku byly vždy k dispozici jiné složky, které tuto funkci plnily. Jestliže ji získala, stalo se to vlivem vnějších okolností, např. určitým nedostatkem některého nominálu v měnovém a mincovním systému na území, v němž se kovové známky užívalo k jiným úkonům. Nebo velká vzdálenost pracoviště od kulturních a obchodních středisek, izolovanost pracovního prostředí, ekonomická vázanost na majitele výrobních prostředků, který známek za práci využíval k dalšímu obohacování — to všechno byly další možnosti, kdy se peněžní známce dostávalo skutečné funkce oběživa. Nikdy také nemohlo být ani peněžních známek využito úspěšně k teauraci, která předpokládala určitou a pevnou vnitřní hodnotu, odpovídající aspoň zčásti hodnotě nominální. Teaurace počítá totiž se skutečnou hodnotou mincovního kovu, s jeho hodnotovou trvalostí, případně dokonce s určitou ažiotáží, což se jevílo zvláště zřetelně v předkapitalistických formacích nebo v počátcích kapitalistického systému, nebo s tím, že bude možno teaurovaných peněz někdy užít znovu, že se na ně např. nevztahuje měnová reforma. (Např. kovové mince do koruny při měnové reformě v r. 1945.)

Se známkou se také setkáváme jako s nouzovým oběživem. V tomto případě nejsou časová omezení; užití známek v této funkci je podmíněno v každém výrobním systému určitými podmínkami, které přímo vynucují, aby se jako směnného prostředku užilo dočasně a v lokálním oběhovém rozsahu i jiných dosud nepeněžních forem, a to buď interním nuceným oběhem nebo dohodou. K nouzovým směnným prostředkům bývají počítána i tzv. táborová platidla, běžná v některých věznicích, v zajateckých nebo pracovních táborech.⁸⁾ V těchto poukázkách vlastně ani nešlo o obecně směnný prostředek ani v rámci zajateckého tábora (např. tzv. terezínské peníze z druhé světové války). Tyto poukázky byly nepatrnou úhradou práce vykonané zajatci nebo vězni a měly směnnou platnost pouze v omezené míře, a to mezi vězňem nebo

⁸⁾ Z rozsáhlé literatury uvádím pouze práce: Bruno Röttiger, *Das deutsche Gefangenlagergeld sowie Gruben- und Zechengeld 1914–1918*. Frankfurt a. M. 1922. — C. Simonsohn, *Das Papiergeld des zweiten Weltkrieges*. MÖNG VI, 1949, č. 1, str. 1 sl. — Z posledních našich prací cituji svou práci v Num. listech (XV, str. 96 sl.): *Táborové peněžní poukázky*.

zajatcem a kantýnou, v níž byly ke koupi některé předměty denní potřeby, v některých případech i jídlo a nápoje. Výměna těchto poukázek za zákonné oběživo při propuštění z tábora byla často iluzorní a spíše se neprováděla než prováděla.⁹⁾

Vidíme tedy, že peněžní známky, i když někdy zastupují některou z peněžních funkcí, nemohou peníze nahradit ve výrobním a ekonomickém procesu. Ovšem i tak si zaslouží pozornosti, protože jsou — jak si ještě ukážeme — jako každá složka hospodářsko-peněžního vývoje důležitým hmotným historickým dokumentem.

Dosavadní stav sbírání a studia peněžních známek

Známky jsou poměrně mladým sběratelským a studijním objektem, i když předmět sám o sobě byl bohatě dotován již ve starověku (tessery, spintria apod.) i ve středověku (žetony, kapitální známky, početní peníze aj.). Ovšem sběratelský zájem podložený převážně *pretium affectionis*, které vyrůstalo z kovové kvalitativní substance mincí, vedl k tomu, že se dlouho nestaly známky (ani kovové ne) vážným sběratelským oborem.¹⁰⁾ To ovšem neznamená, že by se ve starších numismatických souborech, pokud je máme zachyceny odbornou literaturou, aukčními nebo prodejními seznamy, nevyskytovaly známky, většinou ovšem pouze kovové. Tvarově se totiž blížily mincím, i když jejich společenská funkce byla odlišná. Přitom numismatické studium nebylo na takové výši, aby kriticky odlišilo minci od kovové poukázky. Vždyť ani Josef Appel ve dvacátých letech 19. stol. nedovedl ještě spolehlivě odlišit ve svém *Repertoriu*¹¹⁾ od sebe minci a kovovou poukázku či známku. Neznala se totiž jejich funkce a byl celkem malý přehled o numismatickém materiálu; vedlo to pak k tomu, že sběratelé ulpívali pouze na formální podobnosti obou sběratelských složek a že je řadili mechanicky bez bližšího studia. Z oboru kovových známek byl přirozeně největší zájem o žetony a početní peníze,¹²⁾ protože je bylo možno zařadit

⁹⁾ Nouzovými platidly známkového charakteru a provenience se nechci zabývat v této práci, protože by tato látka sama svou šíří vybočila z rozmezí daného tématu. Věnuji jí pozornost ve zvláštní stati v rámci numismatického materiálu.

¹⁰⁾ Jos. Petřtyl, *O sbírání a studiu kovových známek*. Num. listy XIII, 1958, č. 3–4, str. 101 sl.

¹¹⁾ J. Appel, *Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neueren Zeit*. 4 sv. v 7 dílech. Budapešť a Vídeň 1820. 1829.

¹²⁾ V literatuře je třeba oddělit od sebe pojmy žeton, početní peněz a hrací známka, jak se vykrystalizovaly v průběhu doby ze základního pojmu, tj. prostředku k počítání na abaku. Pokud jde o početní peníze uvádím naši literaturu: Ed. Fiala, *Peníze početní (jetony)* *Věstník NSčsl.* 1921, tab. VI. — Fr. Kraumann, *O početních penězích a jetonech*. Num. listy VIII, 106 sl. — Em. Nohejlová-Prátová, *První písemné svědectví o užívání početních peněz v českých zemích*. Num. listy VIII, str. 120 sl. — Jos. Neumann, *Beschreibung der*

chronologicky podle jejich vydavatelů a protože se svými formálními znaky, rytci a ražebnami shodovaly s běžnými dobovými mincemi.¹³⁾ Díky vnějším znakům, jimiž se kovové známky blížily kovovým penězům, zachovaly se některé známky, jak ve skutečnosti, tak i v soupisech mincí; někdy to bylo vyvoláno i tím, že šlo těžko odlišit tyto kovové známky od peněz.¹⁴⁾

Tento vztah k známkám všeho druhu (s výjimkou poštovních cenin) se celkem projevuje v numismatickém sběratelství. O sběratelské hodnotě peněžních známek těžko můžeme mluvit, protože nemáme dosti jasné podklady. Neznáme přesně rozsah a hloubku sběratelského zájmu dnešní doby v tomto úseku

bekanntesten Kupfer-Münzen. V. sv. Praha 1868. — Cizí literatura je zvláště bohatá: A. Koenig, Wesen und Verwendung des Rechenpfennigs. Mitt. f. Münzsammler III. — Týž, Der Nürnberger Rechenpfennig in seiner wirtschaftlichen Bedeutung. D. Jahrbuch f. Num. 1938. — Týž, Deutsche Rechenpfennige. D. Münzbl. 1938. — Týž, Der Rechenpfennig in den öffentlichen Münzsammlungen. MN ÖG, 1938, str. 4 sl. — Alfred Nagl, Rechenpfennige d. 18. Jhdts. NZ, Vídeň XX, 407 sl. — Týž, Rechenpfennige und operative Arithmetik. NZ Vídeň XIX, str. 309 sl. — Týž, Einführung der Rechenpfennige in Oesterreich. Monatsblatt d. NG in Wien X, str. 210 sl. — Týž, Der griechische Abakus. NZ Vídeň XXXV, 131 sl. — E. Schalk, Rechenbrett. Monatsblatt d. NG in Wien II, 287 sl. aj. — Pokud jde o žetony, jejich klasické formě i novějším funkcím věnuje pozornost i naše literatura. Např. nálezům středověkých žetonů v našich zemích věnoval pozornost P. Radoměřský: Studie o středověkých jetonech I. NČČsl. XIX, 1950, str. 174 — Studie o středověkých jetonech II. Jetony nalezené na hradě Orliku u Humpolce. Num. sbor. I, 1953, str. 75 sl. — Zahraněční literatura je studovala zvláště pečlivě, např. J. de Beer, Méreaux anversois, Revue belge de numismatique et de sigillographie, 1923. — Adrien Blanchet, Manuel de numismatique française. T. 3, Médailles, jetons, méreaux. Paris 1930. — F. Feuarent, Jetons et méreaux depuis Louis IX jusqu'à la fin du Consulat de Bonaparte, I—III, Paris 1902—1915. — J. Dugniolle, Les jetons historiques des 17 provinces des Pays-Bas. Brusel 1876 aj. — Z novější literatury o hracích známkách uvádím např. Fr. Wurschingera, Wiener Rechenpfennige und Spielmünzen im 18. und 19. Jahrhundert. Wien 1942. — Ernst Nathorst-Böös, Allmänna spelpenningar. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1954, Helsinki, 1956, str. 87—114 aj. — Žetony poklesly až na bezcenné cetky (flitry, dantesy, tantesy). Viz např. Kv. Hodura, Tantes, dantes. Naše řeč XXVI, 71 sl. — Jos. Petrtýl, Jména mincí a jejich sociální funkce, hlavně v lidové tradici. Num. listy VIII, 1953, str. 69, cit. na str. 86.

¹³⁾ Zvláštní postavení mezi žetony a vlastním peněžním materiálem mincovního charakteru zaujímají korunovační mince. Z liter. např. J. Beisser, Numismatisches von der deutschen Kaiserkrönung. MN ÖG 1939, č. 2 — W. Engelhardt, Der Opfepfenning bei der deustehen Kaiserkrönung, den böhmischen und ungarischen Königskrönungen. MÖNG II, 1939, str. 93. — E. Holzmair, Der Jeton auf die Pressburger Krönung Josephs I. MÖNG 1938, str. 118. — N. L. Rassmusson, Krönongspenningar till Bondestandet. Zvl. otisk z Ročenky Nordického musea, Stockholm 1940. — Rassmussonovu práci rozebral M. E. Specht, Schwedische Krönungsmünzen. MÖNG III, str. 97 sl. a upozornil správně, že korunovační mince byly původně raženy jako nominály, i když na nich nebyla vyražena hodnota. Byly sice pamětními penězi, ale dostaly se do oběhu i do výše třetiny tolaru. — Také české korunovační peníze nejsou pouhými žetony, nýbrž patří do soustavy peněžní v našem území. Srovn. G. Skalský, Stručný přehled českého mincovnictví, Praha 1937, str. 23.

¹⁴⁾ Např. Appel uvádí známky mezi mincemi; podobně i V. Killian (Verzeichnis der ausschliesslich böhmischen Münzen- und Medaillen-Sammlung, Vídeň 1858) má včleněny známky do souboru mincovního. (Např. č. 4172—89, 4199—4204 aj.)

a je celkem málo materiálu, aby se jím zásobilo více zájemců. Kromě toho sběratelské oceňování často ulpívalo na formálních stránkách numismatického materiálu. Sbíraly se a sbírají převážně ražené mince (zlaté a stříbrné) a v daleko menší míře papírová platidla. Proto ani kovové peněžní známky nenašly větší sběratelské odezvy, protože jde většinou o měděné nebo zinkové ražby, po stránce výtvarné často málo pečlivě propracované a nijak přitažlivé pro sběratelský zájem. A asi se nesetkáme se sběratelem účtenek, paragonů, jízdenek různých dopravních prostředků, poukázek na použití různých zařízení (např. hygienických), vstupenek do kulturních, zábavních podniků, permanentních lístků do plováren, stvrzenek za předplatné časopisů apod. A přece jde o jevy stejné ekonomické funkce, jako jsou stvrzenky na mýto, potvrzení o zaplacení daní z vousů, které mají své známky, ovšem většinou kovové.

Proto i studium známek bylo dlouho popelkou v numismatické literatuře. Teprve počátkem druhé poloviny 19. stol. se mu dostává systematické a prohloubené pozornosti, která se projevuje sběrem materiálu, jeho popisem i registrací. Budeme-li jednou studovat důkladněji otázku vývoje sběratelství v celé Evropě od poloviny 19. století, zjistíme, že bylo několik příčin, proč náhle vzrostl zájem o ražby z běžných kovů. Především si nastupující kapitalismus uvědomoval hodnotu všech peněžních prostředků (nejen tedy zlatých a stříbrných), protože jimi rostl, tvořil a domáhal se pevně ekonomické a politické pozice. Dále byl jistě relativně značný nedostatek ražeb z drahých kovů, jelikož byly tezaurovány v oné době v numismatických kabinetech šlechtických rodů, jež byly ještě finančně hodně silné a pokládaly sbírání mincí za otázku prestižní; pak se ovšem nedostalo na mincovním trhu na prudce vyrostlé množství buržoasních zájemců o numismatický materiál. Proto se objevily v polovině 19. století speciální soupisy měděných ražeb (včetně kovových známek), např. v odborném časopise Numismatische Zeitung (Weissensee v Duryňsku).¹⁵⁾ Tam také publikoval některé své dílčí práce pražský badatel Josef Neumann,¹⁶⁾ když připravoval svou velkou materiálovou studii z oboru kovových známek.¹⁷⁾ Pak ovšem všechny větší numismatické sbírky, orientované regionálně, uvádějí i kovové známky či papírové poukázky tohoto rázu, např. Donebauer.¹⁸⁾ Teprve dnešní numismatické studium si uvědomuje ekonomické a sociální hodnoty všech kategorií numismatického materiálu a jeho studijních speci-

¹⁵⁾ Srv. články, jež v Numismatische Zeitung publikoval G. Heyse, Freudenthal, J. P. Beierlein aj. v polovině 19. stol.

¹⁶⁾ Např. Unbekannte Kupfermünzen, Jettons und Marken. Num. Zeitung, 1849, r. XVI, str. 70 sl.

¹⁷⁾ J. Neumann, Beschreibung der bekanntesten Kupfer-Münzen. 6 sv. Praha 1858 až 1872.

¹⁸⁾ Ed. Fiala, Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max. Donebauer Praha 1888, uvádí např. mnoho různých kovových známek podle jednotlivých míst v Čechách.

fických vlastností i možností. Tím přichází k uplatnění i materiálová kategorie peněžních i kovových známek, poukázek peněžního charakteru apod.¹⁹⁾

Musíme si ovšem uvědomit, že studium tohoto materiálu se setkává vždycky s určitými pracovními potížemi. Známky jednotlivých údobí i různých funkcí bývají studijně neuceleny a tematicky nepropracovány. Některé úseky známe poměrně dosti dobře, aspoň pro některá města či určitou dobu (např. hornické známky či pracovní známky vůbec); o jiných druzích zase celkem málo víme, protože ani zájem sběratelský ani badatelský nezasáhl aktivně do této námětové oblasti. Ačkoli jsou statisíce kovových známek, které jsou svědectvím např. truck-systému ve výrobním procesu starších manufaktur a továren, přece se jim věnovala celkem malá pozornost; pro obraz nastupujícího kapitalismu a jeho výrobních forem jsou však dobrým historickým dokumentem.

Potíže studia kovových známek se zvýšily i tím, že jejich funkci nelze vždycky jasně vysvětlit z přímé existence kovové známky, že ji nelze odvodit přímo z textu nebo z obrazu na známce, nýbrž že je nutno studovat mnoho dalších ekonomicko-sociálně historických složek. Jen tak totiž doloží ražený nebo litý kousek kovu svou dějinnou dokumentární funkci.²⁰⁾

Vlastní numismatický materiál peněžní je tak rozsáhlý, že jej není možno jedinci ani studijně zvládnout ve všech ekonomicko-sociálních vztazích, že je třeba kolektivní spolupráce. Proto se vlastně dosud málo počítalo se studiem těchto okrajových materiálových oborů, jako jsou např. kolky, poštovní známky a známky kovové či z jiného materiálu apod. A často jen okolnost, že některých kovových známek se užívalo jako nouzových platidel, přivábila pozornost numismatického studia.²¹⁾

Vidíme tedy, že v mnohém pracovním úseku jsme v oboru studia známek na počátku práce, která je znesnadňována ještě tím, že je málo archivních dokladů provázajících výskyt kovových i jiných známek a vysvětlujících jejich funkci.²²⁾

¹⁹⁾ Srv. práci Em. Nohéjlové-Prátové v ČsČH, cit. v pozn. 1.

²⁰⁾ Správně tedy např. zařadil B. Přibil charitativní známky náboženských korporací do úseku náboženských medailí a svátostek, protože na jejich funkci je možno pohlížet z různých hledisek. (Úvod do studia náboženské medaile, NČČsl. II, 1926. — Soupis československých svátostek, katolických medailí a jetonů. NČČsl. VII, XIII—XIV.)

²¹⁾ Některé kovové známky můžeme určit jen podle místa výskytu nebo proveniencí. Tak např. pokládal Fiala při určování sbírky Donebauerovy nouzové mince z Poličky z let 1848—49 za známky z Moravské Třebové. (Srv. Josef Petřtyl, O kovových známkách a nouzových platidlech. O poličských nouzových platidlech z let 1848—1849, Num. listy XIII, 1958, str. 17 sl.)

²²⁾ O systematiku kovových známek se pokusilo více numismatických badatelů, např. Fr. Schöttle (Systematik der Marken in alter Zeit. N. Z. Vídeň 1920, XIII, N. F.), Schrötter (Wörterbuch der Münzkunde) aj. Šlo ovšem pouze o sledování formálních znaků, které sice vycházely z podstatného znaku, tj. z funkce známek, ale nedovedly vymezit správně funkční postavení známky v celém širokém úseku numismatického materiálu. Hlavně se nikde nesetkáváme — jak jsme se již zmínili — s přesným vymezením pojmu „známka“ ve

Ekonomicko-sociální dokumentárnost peněžních známek

Známky jsou dokladem různých složek výrobního procesu. Jejich existence a funkce musela z něho vycházet. Znamka je přímým svědkem výrobního růstu, jeho změn a vývoje, jeho dílčích problémů a vázanosti různých jevů hospodářských a společenských. Pak je ovšem třeba zvláštní pozornosti, abychom tento materiál správně určili a historicky zhodnotili dobou, v níž známka měla své ekonomicko-sociální uplatnění. Závadou všech dosavadních prací, které popisovaly nebo se pokoušely o tematickou systematiku známek, bylo, že izolovaly materiál od hospodářské a společenské souvislosti. Přitom se ovšem často přesvědčujeme, že existence kovových známek je vlastně více méně někdy jediným dokladem určitého jevu, na němž se známka podílela svou funkcí. Málokdy se setkáváme v tomto případě s dalším dokladovým materiálem nebo archivními záznamy. Např. různé dávky, platy a cla, vybíraná v městských branách a ověřovaná kovovými známkami (známkami branného), daňovými známkami (např. z vousů, branná daň aj.) apod.

A zase si musíme připomenout, že známka nemá často stálou funkci, že si její společenské užití vynutí často pokles ve funkci nebo dokonce přesun funkcí. Někdy dochází k prolínání různých funkcí u jednotlivých známek nebo k směšování úkolů. Tak např. poukázky na odměnu nebo na mzdu se obvykle sdružují s evidencí práce nebo odpracované doby. Kapitalistický systém zvyšování zisku vedl k tomu, že se v pracovních známkách mnohdy sdružuje funkce poukázek na peněžní mzdu i poukazů na naturálie (např. na pivo apod.), což odpovídalo dobovým tendencím vykořisťovatelského truck-systému.

Tyto funkční přesuny pozorujeme zvláště na známkách, jež svou podstatou mohly sloužit i jako pomocné oběživo v omezené oběhové sféře. Při koupi a prodeji v malém, tj. v oněch kruzích, jak říká Marx,²³⁾ „v nichž se nejrychleji opotřebovává (zlatý peníz), to jest v oněch kruzích, kde jsou koupě a prodeje neustále obnovovány v nejmenších proporcích“, tam najde své uplatnění známka jako pomocná složka oběhu, jako pomocné oběživo. Peníz jako ekonomicko-sociální dokument má spíše důraz na stránce ekonomické. Jeho sociální dokumentárnost se jeví obecně, protože jeho užívání a tím i sociální působení bylo všeobecné. Znamka jako dobový společenský doklad má daleko užší charakter. Z velkého rozsahu společenských funkcí obvykle vymezuje podle svého druhu jenom menší úsek. Tím ovšem zpřesňuje sama svou dokumentární hodnotu a stává se podstatným svědkem společenské dobové struktury. A známky, hlavně kovové, tuto funkci plnily často. Např. antické tessery všech kategorií,

srovnání s pojmem „peníz“. Konečně sběratelská zaměřenost značně ovlivnila i studijní zájem; málokde se do kategorie známek proto včleňovaly poukázky a známky nekovové. Hodně pozornosti věnovala známkám a příbuzným ražbám numismatická literatura francouzská, např. J. de Fontenay (srv. pozn. č. 5) aj.

²³⁾ K. Marx, Kritika, I. c., str. 87 sl.

tesserae hospitales, nummariae apod.²⁴⁾ Nebo za hornických nepokojů v letech 1695—1698 a 1700—1703 dal razit hrabě Thavonat v Banské Štiavnici a v Banské Bystrici měděné známky, které se dostaly jako poltury mezi lid jako náhražka drobných, jichž byl tehdy nedostatek. Leopold I. je přikázal stáhnout z oběhu až v r. 1703.

Možnost použít kovových známek jako pomocných peněz usnadňovala se i jednoduchou formou těchto kovových známek; většina z nich byla kruhová, měla i někdy text, který se podobal mincovním opisům. Např. chemická továrna Julia Hofmeiera v Praze před první světovou válkou měla mosazné kovové známky, na jejichž líci byla adresa firmy a na rubu BON; šlo o poukázku na naturálie, ale v této formě bylo možno jich pak použít jako nouzových peněz. Pak ovšem se často stírá předěl mezi kovovými známkami a nouzovými penězi. Polská numismatická literatura [M. Kowalski,²⁵⁾ M. Gumowski²⁶⁾] celkem nedělají podstatného rozdílu mezi kovovou známkou a nouzovým oběživem kovového charakteru. Nazývají je obecně soukromými mincemi. Nepokládám tuto generalizaci za správnou; směřuje se tím dvojice jevů a termínů jim odpovídajících, které mají sice styčné plošky, vzniklé často dějinným ekonomickým vývojem, ale nejde o jev téhož genetického základu.

Pomocným oběživem při nedostatku drobných peněz se mohly stát různé známky, jež tím přijaly vysloveně peněžní charakter. Např. tzv. hodnotové známky²⁷⁾ sloužily evidenci různých zúčtovacích procesů (např. v restauracích, v jídelnách, v hernách, při spoření v peněžních ústavech,²⁸⁾ v konzumech, potravinářských skladech aj.). Jim podobné byly i středověké městské ražby ze 16.—18. století (např. v městech biskupství Münsteru), anglických a irských měst, hodnotové známky bursariů aj. Také zálohové známky, jež vlastně představují cenu obalu zboží (např. láhve), dostaly u nás v letech 1947 a 1953 při přechodném nedostatku drobných osobitou funkci. Užívalo se tištěných zálohových lístků Pramene a Jednoty jako nouzových poukázek, aby se odstranil nedostatek drobných peněz, jež byly spekulativně tezaurovány. Nešlo ovšem o peněžní poukázky ve vlastním slova smyslu, nýbrž o úvěrové poukázky, vydávané jednotlivě případ od případu a proplácené pak při příštím nákupu.²⁹⁾

²⁴⁾ Anna Szemiothová, Tessera nummaria jako moneta zastępcza i jej funkca społeczna. Biuletyn Numizmatyczny, Warszawa 1953, č. 3/4, str. 7 sl.

²⁵⁾ Marian Kowalski, Polska moneta prywatna od 18 do pocz. 20 w. Wiadomości numizmatyczne, Warszawa 1957, I, 1, str. 15 sl.

²⁶⁾ Monety polskie, Warszawa 1924, str. 164 sl.

²⁷⁾ Vysvětlení funkce a rozbor jednotlivých kategorií peněžních známek provedu v dalším svazku Num. sborníku.

²⁸⁾ Obvykle se tyto známky ke spoření označovaly v Německu textem SPARMARKE apod.

²⁹⁾ Josef Petřtyl, Zálohové známky. Num. listy XIV, 179.

Na těchto příkladech vidíme podstatu dnešního studia známek a podstatný rozdíl od starších pokusů o jejich systematiku.³⁰⁾

Zvláštní kategorií peněžních známek, jejichž peněžní funkce se odvozovala z jejich naturální hodnoty, jsou známky pracovní. Jejich význam vyrůstá v dnešním studiu tím, že jsou v mnoha případech velmi průkazným dokladem některých vykořisťovatelských praktik, které uplatňovali majitelé výrobních prostředků v kapitalismu, např. tzv. truck-systémem.³¹⁾ U pracovních známek³²⁾ jde ovšem o několik funkčních složek. Šlo především

- a) o kontrolu vykonané práce (časové i úkolové),
- b) o poukaz na příslušnou mzdu nebo naturální odměnu.

Každý výrobní sektor — už i ve feudalismu — mohl užít služeb těchto známek. Např. existovaly tzv. horní (důlní) známky užívané až do nové doby;³³⁾ často plnily i poslání oběživa v omezeném směnném okruhu.³⁴⁾ K pracovním známkám patří také robotní známky. V tomto případě jde skutečně o důležitý historický doklad o mimořádně rozrostlé jedné formě feudální renty ve stol. 18. a v první polovině stol. 19. Evidence robot byla podstatným úkolem administrativního aparátu feudálních velkostatků; robotní známky ji měly usnadnit. Robotní známky měly označení velkostatku, který jich užíval, vyznačovaly druh robotní povinnosti (pěší, potažní, ruční robotu aj.), pracovní dobu (1 den, 1/2 dne aj.). I tyto robotní známky mohly být jistě prostředkem, jak vykořisťovat zemědělský lid. Mnohý robotník neuměl pořádně číst, a proto mnohdy dostávali robotní známky s nižšími číselnými údaji. Dá se předpokládat, že takto získané přebytky možná prodávali panští úředníci

³⁰⁾ Často se, jak jsme si již řekli (pozn. 23), zakládala systematika kovových známek na jejich motivaci (např. náboženské), správněji řečeno — na sběratelském zájmu, který převládal i u mnohých vážných badatelů.

³¹⁾ Josef Petřtyl, Pracovní a mzdové kovové známky. Num. listy XII, 1957, č. 5. — Týž, O kovových známkách a nouzových platidlech. Kovové známky jako potvrzenka za vykonanou práci. Num. listy XIII, 1958, str. 15 sl.

³²⁾ Srv. liter. uvedenou v pozn. č. 31.

³³⁾ V Čechách byly vydávány důlní známky v Kutné Hoře, v Jáchymově, v Příbrami a v polovině 19. stol. ještě dokonce v některých menších důlních objektech, např. v Tuhání v okrese Slaný. Využívalo se jich většinou k posílení vykořisťovatelských praktik v neprospěch horníků. Na Slovensku bylo známo také několik důlních objektů, kde se užívalo kovových horních známek. Viz Alena Malá, Příspěvek k počátkům ražby drobné měděné mince v Praze. Num. sbor. III, 1956, str. 125. — A. Missong, Kupfermünz-Proben und Einführung der Kupferscheidemünze in den österreichischen Erblanden bis zum Tode Kaiser Franz I. (1765), Wien Numismat. Monatshefte (Egger), sv. II, 1866, str. 79. — V. Katz, Kutnohorské důlní známky, Hornický věstník XV, 1933, č. 11. — Týž, Die ältesten Grubenmarken von Kuttenberg. Berl. Münzblätter 1933, str. 57—59. — Jiri Schenk, Banskostiaavnické hornictví v obrazech medailí, jetonů a známek. Num. sborník V, 1958, str. 225 sl. — Z cizí liter. lze uvést aspoň jména badatelů: K. Ernst, K. Roll, J. Howat, A. W. Stiernstedt, Per Norberg, L. O. Lagerqvist aj.

³⁴⁾ Např. v Banské Štiavnici v letech 1695—1702. Byly zrušeny až v r. 1703. Srv. liter. v pozn. 33 (Al. Malá, A. Missong).

pod rukou těm, kteří byli tak finančně silní, aby si mohli dovolit nákup robotních známek.³⁵⁾ Téže kategorii náleží i pracovní známky např. mexických haciend. Protože v Latinské Americe byl téměř trvalý nedostatek drobného oběživa, tyto kuriózní kovové známky dostávaly se do obecného směnného styku jako pomocný směnný prostředek.³⁶⁾ A evidenci práce sloužily i známky chmelové, užívané v kapitalismu i ještě v dnešní době k propočtu výkonu i mzdy.³⁷⁾ Vůbec vývoj pracovních známek má velmi široké historické rozpětí: od antických tesser přes feudální robotní a hornické známky až do socialistických výrobních forem. I socialistický sektor užívá pracovních známek jako evidenční pomůcky i jako poukázek na peněžní nebo naturální odměnu. Známe např. podobné známky maďarské zemědělského³⁸⁾ i průmyslového charakteru.³⁹⁾ Právě dnešní ekonomická potřeba vyžaduje, aby v procesu práce a při uspokojování materiálních a kulturních potřeb pracujících byl mezi výkonem a peněžní složkou ještě mezistupeň, jímž je peněžní známka. Slouží kontrole vnitřní i vnější a je zároveň poukazem na určitou službu zákazníku, který si tuto známku koupí. Do této kategorie patří poštovní známky, kolky, vstupenky apod.

V omezeném okruhu směnného styku se pracovní známka — hlavně v procesu průmyslové výroby — mohla pak stávat, jak jsme si již vysvětlili, pomocným směnným prostředkem. V některých peněžně méně vyvinutých oblastech se skutečně mohly změnit známky (např. pracovní, tovární, horní, robotní aj.) na oběživo, i když dočasné a s omezením v místě. Ovšem běžnější to bylo u známek manufakturní či tovární výroby, kde skutečně známka představovala určitý peněžní nárok dělníka vůči majiteli výrobních prostředků, i když ne vždy plnohodnotný (to souviselo s otázkou vykořisťování). Pokud jde o robotní známky, není v českých zemích dosti dokladů, že by je bylo možno proměňovat přímo za peníze.⁴⁰⁾ Tyto známky byly formálním znakem procesu, jímž se realizovala feudální práva, jimiž uplatňovala vrchnost vůči poddaným

³⁵⁾ M. Donebauer, J. Neumann aj. uvádějí mnohé z těchto robotních známek ve svých soupisech. Jejich historické dokumentárnosti nebylo dosti využito badatelsky.

³⁶⁾ O. P. Eklund, S. P. Noe, Hacienda Tokens of Mexico. Numismatic Notes and Monographs, 1949. — J. Petřtyl, Ke studiu kovových známek. Pracovní známky mexických haciend jako směnný prostředek. Num. listy XII, 1957, str. 114.

³⁷⁾ Jos. Petřtyl, Kovové pracovní známky za česání chmele. Num. listy XII, 1957, str. 85.

³⁸⁾ Oldř. Weiss, Kovová známka sovětského zemědělského družstva z r. 1921. Num. listy XIII, 1958, str. 103 sl. — Pavo Elemér, A baromföldolgozó ipar bárcai 1920-tól. Az érem XIV, 1958, seš. 9 aj.

³⁹⁾ Srv. pozn. 38 — literatura o maďarských známkách potravinářského a zemědělského průmyslu.

⁴⁰⁾ Pouze M. Kowalski (l. c., str. 15–16) mluví o tom, že pracovník dostal za vykopání korce brambor příslušnou kovovou známku, kterou bylo možno vyměnit po určité době za skutečné oběživo. Šlo ovšem o mzdovou známku a ne tedy o pomocné oběživo.

své nároky na vrchnostenské kanceláři, zda byla robotní povinnost splněna robotníkem, případně v jaké pracovní formě (ruční, potažní robota aj.). Měly tedy převážně evidenční funkci. Je možné, že někteří větší sedláci — hlavně v první polovině 19. století — i touto formou vykořisťovali chalupníky a domkáře, kteří za ně robotovali a pak dostávali za odevzdanou robotní známku určitou peněžní úhradu. Nemáme to však potvrzeno, i když by se to dalo také předpokládat.

Pracovní známky jsou výrazným dobovým dokumentem růstu různých ekonomických a společenských změn a stupňů nastupující kapitalistické výroby. Už možnost vykořisťování byla těmito známkami nejen umožněna, ale přímo podložena. Neplatilo se za výkon penězi, nýbrž kovovými poukázkami, jež měly možnost odbytu pouze v kantýně nebo v obchodě zaměstnavatelově. Proplácely se pak koncem týdne v běžných penězích, pokud jich nebylo užito k nákupu denních životních potřeb. Kapitalistický podnikatel takto dostával ještě další mimořádný zisk, který mu plynul z odběru zboží, v tomto smyslu vlastně odběru nuceného. Kapitalistický truck-systém se prohluboval ve formě naturálních požitků kovovými známkami ještě po r. 1858, kdy bylo zákonem odstraněno donucování, aby dělníci za svou mzdu kupovali zboží u svých zaměstnavatelů.⁴¹⁾

S pracovními známkami svou funkcí souvisí i poukázky na výkon nebo odměny za výkon. Zakoupením poukázky na výkon dostává kupující nárok na určitou službu. Jde o kovové i papírové známky, poukázky na předplatné obědů v restauracích, na holení, stvrzenky na opravu klobouku, telefonní známky, kovové známky na plyn do automatů (pro plynové spotřebiče), jízdenky, vstupenky do různých podniků, toaletních zařízení, plováren⁴²⁾ aj. V době nouze o drobné oběživo se objevily poukázky např. na jízdu městskou elektrickou drahou, které se v určitém množství dodávaly nazpět při placení většími penězi (např. v Brně).⁴³⁾

I některé známky reklamní, obchodní — ač jinak jsou bez peněžní charakteristiky — pomáhaly z důvodů reklamních realizovat obchod tím, že se na ně dávala určitá sleva při odběru zboží. Sleva byla ovšem zakalkulována i s reklamními výlohami do prodejní ceny zboží.

Některé známky potvrzovaly výkony, aniž šlo o známky přímo pracovní funkce, poukazovaly určitou peněžní nebo hmotnou gratifikaci. Jde např. o tzv.

⁴¹⁾ J. Petřtyl, Pracovní a mzdové kovové známky. Num. listy r. XII, 1957, č. 5.

⁴²⁾ Např. J. Petřtyl, O kovových známkách a nouzových platidlech. Známky koupelí v lázních sv. Mikuláše u Vysokého Mýta. Num. listy XIII, 1958, str. 21 sl.

⁴³⁾ Jednostranně tištěné poukázky Dopravních podniků města Brna v letech 1949 až 1950 pomáhaly odstraňovat nedostatek drobných peněz tím, že se dávaly nazpět na větší bankovky. Všechny poukázky zněly na 2,50 Kčs, tj. na cenu jízdenky. Měly platnost vždy jen do konce měsíce; proto byly tištěny v každém měsíci na papíře jiné barvy, aby se od sebe jednotlivé emise odlišily. Na tuto poukázku mohl vydat průvodčí jednu jízdenku; případně ji mohl majitel předložit k proplacení v denní pokladně Dopravních podniků.

prézenční známky; potvrzoval se jimi určitý výkon, podmíněný osobní přítomností (úřední akce, schůze, jednání cechu aj.), a bylo možno je vyměnit za naturálie nebo za peníze. Některé kostelní známky přidělované za účast na obřadech byly raženy dokonce z drahého kovu,⁴⁴⁾ čímž dostaly vlastní vnitřní hodnotu.⁴⁵⁾

Gratifikační charakter měly i známky charitativní, které jsou zajímavým dokladem dobovým a přítom takřka jedinečně přímým pohledem např. na středověkou formu charitativních akcí. Při fundacích mších byly rozdávány chudým jako poukázky na naturální nebo peněžní almužnu; známe je z dob přírodních katastrof (povodní, krupobití, mrazové kalamity apod.), jako známky chlebové, poukázky na přiděl obilí; zvláštní kategorii tvoří známky žebrácké, jejichž výlučnost je postavena na třídní diferenciaci středověké městské společnosti. Známe je např. z Norimberku, Memmingen, Řezna aj. Nemají totožnou funkci např. s novodobými tzv. žebračenkami, které byly poukázkou na určitý malý obnos věnovaný žebráčímu, případně poukázkou na bezplatný přiděl potravin v hodnotě 10 nebo 20 Kčs pro nezaměstnané v letech 1930 až 1939. Známky žebrácké se nosily na oblecích a opravňovaly k žebrání na určitém místě a byly více méně i odznakem sociální kategorie feudální společnosti v městech.⁴⁶⁾

Známkami se evidovalo dodané zboží; tyto známky mohly mít někdy i charakter pracovních známek, protože se po jejich vyúčtování proplácela příslušná mzda. Známky stvrzovaly zaplacení cla, dávek z vína, piva, branné daně,⁴⁷⁾ dlužebního poplatku městského, různých dávek a poplatků městským důchodům vůbec.⁴⁸⁾ Těchto známek známe poměrně hodně z uherské oblasti, kde se často a dlouho udržovaly jako přežitky staré a často již po stránce věcné dávno zaniklé nároky na drobné poddanské platy, např. mostné, mytné. Vrchnosti si tím zvětšovaly peněžní důchody a zesilovaly útlak poddaných.

Jiným ekonomickým úsekem, celkem málo prostudovaným, jsou tzv.

⁴⁴⁾ V Curychu byly raženy kolem 1695 jako pětišilinky a užívalo se jich jako běžných mincí. Také v Cáchách byly raženy podobné známky.

⁴⁵⁾ Existují ovšem i prézenční známky bez ekonomické hodnoty, pouze jako potvrzení povinného úkonu, např. zpovědní známky.

⁴⁶⁾ Z liter. např. Aug. Müller-Wandau, *Das Almosengeld der Stadtgemeinde Schwaz*. Tir. von 1932. *MÖNG* 1932. — Piero Vandoni, *Tessere milanesi di beneficenza*. *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini*, sv. 3, ser. 5, č. 57, 1955, str. 139 sl. — Mnoho materiálu uvádí také J. de Beer, *Méreaux Anversois*. *Revue belge de numismatique et de sigillographie* 1923. — Charitativním známám ve stručném pohledu jsem věnoval pozornost v člancích v *Num. listech*: *Kovové charitativní poukázky na polévku chudým* (1959) a *Poukázky na přiděl topiva ve formě kovových známek* (1960).

⁴⁷⁾ Např. G. Krug, *Das bleierne Soldatengeld der Stadt Zwickau i. Sa.* *Bl. f. Mzfr.* 1939, 417 sl.

⁴⁸⁾ J. P. Beierlein, *Baierische Beiträge. Jetons und Marken in Kupfer und Messing von baierischen Städten, Orten und Klöstern*. *NZ* 1851, str. 85 sl.

známky licenční. Šlo o oprávnění k určitým požitkům a právům, např. k lovu, k chytání ryb, k podomnímu obchodu, k sběru klestí v lese, klasů na polích o žních apod. Jiným druhem těchto licenčních známek jsou legitimační známky, které však nemají peněžní funkci; ovšem evidenční poslání jejich je velmi důležité. Sem náleží i známky branného, jimiž se stvrzovalo zaplacení cla. Dodnes jsou v některých státech ještě vstupenky do burzy, heren (např. Monte Carlo), kasína apod. Konečně sem můžeme řadit vůbec všechny kategorie vstupenek různých druhů.⁴⁹⁾ Některé z těchto licenčních známek, většinou odznaky stolních společností, typických pro rozvinutý kapitalismus v naší české i německé buržoazii, jsou zajímavým dokladem počínajícího společenského života evropské buržoazie a zároveň i jejich kastovních, třídně podložených, separujících snah.⁵⁰⁾

Není sice úkolem této přehledné a informativní práce o tomto zdánlivě okrajovém druhu numismatického materiálu podat přesnou systematiku peněžních i jiných známek. Tento úkol si ponechávám pro další práci z tohoto oboru. Přece však je nutno se ještě aspoň zmínit o dalším souboru peněžních známek, jež vlastně peníze v určitém procesu zastupovaly. Jde o hrací známky, které zastupovaly peníze při hře a po hře se vyměňovaly za běžná platidla. Šlo tedy o druh úvěrové poukázky.⁵¹⁾

Vidíme tedy, že peněžní známky pomáhají numismatickému studiu jako nesporné doklady, celkem značně přesvědčivé a místy i ojedinělé, etap ekonomicko-sociálního vývoje. Nelze ovšem jejich dokumentárnost přeceňovat nebo její hodnotu a přesvědčivost izolovat od soudobého dění. Je třeba jejich hmotný materiál zkonfrontovat s archivními prameny, nalézt skutečnou hospodářsko-sociální funkci pro kousek kovu nebo papíru, který jinak nemívá třebas na sobě nic jiného než několik vyražených či vytištěných monogramových zkratk. Z této těžké luštitelnosti a často i naprosté nejasnosti známek plyne i pochopitelná potíž, s níž se často dostává do styku badatel v oboru studia peněžních známek.

Závěr

Jestliže tedy srovnáváme funkční rozsah peněz a peněžních známek, především vidíme, že patří k peněžním znakům. Známa ovšem jako numismatický materiál je rozsahově širší a funkčně různorodější. Obě složky měly svou

⁴⁹⁾ Např. Jos. Marks, *Frankfurter und Mainzer Marken und Zeichen*. *NZ* XVII, 1850, 147 sl. — Vstupní známky do mincoven např. popisuje A. Dieudonné, *Manuel de numismatique française*. Paris. 1916, str. 16.

⁵⁰⁾ Srv. např. Rud. Heindl, *Studentische Münzen und Biermarken*. *Der Convent. Akademische Monatsschrift*, r. 6, seš. 10, 1955, str. 228 sl.

⁵¹⁾ Viz pozn. č. 13. Dále mou stať *Jména mincí a jejich sociální funkce*, hlavně v lidové tradici. *Num. listy* VIII, 1953, str. 69, cit. na str. 86.

specifickou ekonomicko-sociální funkci. Ovšem z historie směnných prostředků a známek je jasné, že se obě složky stále prolínaly a stále na sebe působily. Někdy peněz svou hodnotou společensko-hospodářskou dodával i známce kvalitativně vyšší funkci, musila-li ho nahrazovat dočasně nebo v omezeném směnném styku. Jindy zase známky svým užitím působily na peněžní oblast a rozmnožovaly vlastnosti směnných prostředků o určité funkční odstíny a varianty.

Protože známka zachycuje ve své historii mnoho jevů z ekonomického a sociálního vývoje, je třeba ji pokládat za výrazný hmotný dějinný doklad osobitého charakteru. Pokládáme ji tedy studijně za specifický druh numismatického materiálu.

Йозеф Петрыл

Денежные марки как исторический документ и их экономическая характеристика

К нумизматическому материалу относятся и металлические марки, особенно денежные, отражающие промышленные отношения в течении исторического развития, а потому они являются выразительным документом экономической и социальной структуры того времени. Денежная марка замещает товар «деньги» и становится посредником на право на определенную службу. Денежные марки не равняются деньгам, хотя их и употребляли иногда в качестве вспомогательного средства платежа. Ценовые марки служили для регистрации учетных процессов и, иногда, вместе с залоговыми марками, составляли особую категорию вспомогательных средств обмена во времена недостатка мелких разменных денег. Рабочие марки всех сортов (барщинные, промышленные и т. д.) регистрировали исполненную работу и, одновременно, были ордером на натуральное или денежное вознаграждение. Гратификационные, лицензионные и учетные марки имели также характер денежных марок.

Сравниваем-ли функциональную величину денег и денежных марок, увидим, что марка, как нумизматический материал, имеет более широкие и более разносторонние функции. Из ее финансового объема отделяется деньга, как особая часть, как товар со своим специфическим экономическо-социальным посланием. Из истории средств обмена и марок видно, что обе эти части постоянно скреплялись и всегда влияли друг на друга. Иногда деньги своей общественно-экономической ценностью добавляли и марке качественные высшие функции, иногда опять таки марки своей практической пользой влияли на денежную часть и размножали особенности средств обмена определенными функциональными оттенками и вариантами.

Так как марка в своей истории имеет соприкосновения со многими явлениями экономическо-социального развития, мы должны ее считать выразительным материальным историческим документом особенного характера, к которому приближаемся для изучения как к специфическому сорту нумизматического материала.

La force documentaire historique des marques monétaires et leur caractéristique économique

Le matériel numismatique est composé, entre autres, également de marques et surtout des marques monétaires qui reflètent les rapports de production dans l'évolution historique et constituent, par conséquent, un document éloquent de la structure économique et sociale de l'époque. La marque monétaire remplace la marchandise „monnaie“ et en la créant, on donne à son possesseur le droit d'obtenir contre son échange une chose déterminée. Les marques monétaires n'égalent pas les monnaies, bien qu'elles aient parfois servi de numéraire auxiliaire. Les marques de valeurs ont servi à suivre les processus de comptabilité et elles ont parfois constitué, de pair avec les marques d'avance, pendant la pénurie du petit numéraire, une catégorie spéciale de moyens d'échange auxiliaire. Les marques de travail de toutes sortes (de corvée, industrielles et d'autres encore) ont servi à contrôler le travail effectué et ont tenu lieu de bons de gratification en argent ou en nature. Les marques de gratification, de licence et d'enregistrement ont eu également le caractère de marques monétaires.

En comparant l'étendue de la fonction des monnaies et celle des marques monétaires, on arrive à constater que la marque monétaire, en tant que matériel numismatique, est appelée à des fonctions de nature plus variée et d'une étendue plus large. La monnaie ne tient aucune place dans cette étendue en tant qu'élément particulier, en tant que marchandise ayant sa fonction spéciale économique-sociale. L'historique des moyens d'échange ainsi que des marques monétaires montre clairement que les deux éléments n'ont jamais cessé de s'entremêler ainsi que de s'influencer l'un l'autre. Par sa valeur économique-sociale la monnaie conférait parfois à la marque monétaire une fonction plus élevée au point de vue de la qualité tandis que, d'autres fois, les marques monétaires, par l'usage pratique qu'on en faisait, influençaient le secteur financier et donnaient aux moyens d'échange de nouvelles nuances et variantes fonctionnelles.

Etant donné que l'historique de la marque monétaire a permis de mettre à jour bien des phénomènes de l'évolution économique-sociale, il faut la considérer comme un document matériel de première importance d'un caractère individuel que nous examinons en tant que genre spécifique de matériel numismatique.

PRÁCE ANTONÍNA TAULOWA Z ROSENTHALU
NA DĚJINÁCH ČESKÉHO MINCOVNICTVÍ

Česká numismatika má ve vědeckém snažení osvícenském 18. století zvlášť významné místo, jak pro to byly dány předpoklady v rozvoji soudobého historismu. To právě umožňovalo prudký rozvoj kritického historického studia, a to ve všech i veřejnosti nejdlejších odvětvích pomocných věd historických.¹⁾ Vědecké bádání numismatické však vycházelo ještě z jiné základny. Tu tvořila široce rozvětvená sběratelská činnost, zejména v kruzích aristokracie a vysokých hodnostářů státních i církevních; tato činnost také přímo vedla k programu Národního musea.²⁾ Ostatně v Čechách sběratelství starých mincí mělo bohatou tradici. Již v počátcích kulturního proudění evropské renesance na císařském dvoře Karla IV. se shromažďují a zkoumají prvé exempláře starověkých mincí. A Praha také později na svém hradě chovala jednu z nejvýznamnějších evropských sbírek za vlády císaře Rudolfa II. Ovšem kvantitativně byla důležitější sběratelská činnost v zámožných vrstvách šlechty a měšťanstva. Tento sběratelský zájem byl podněcován také zdůrazněním minulosti mince, především české mince, v současných historických dílech, u Stránského, Balbína a jejich následovníků.³⁾

Starší čeští kronikáři, od Václava Hájka až do 17. století, spokojovali se ve svém líčení starých českých panovníků i mechanickými poznámkami o jejich mincích. Ale znali jen zřídka skutečné exempláře mincí a proto jejich popisy starých ražeb jsou většinou nesprávné. Často také popisují vymyšlené mince, jako třeba zlaté dukáty Přemyslovy a Libušiny! V raných počátcích kritické historické vědy, v druhé polovině 17. století, přistoupil ke zpracování vývoje

¹⁾ Přehled literatury k dějinám numismatiky viz na str. 313–314.

²⁾ Tyto počátky vědecky zaměřené sběratelské činnosti zachycuje velká monografie Josefa Hanuše, Národní museum a naše obrození, Praha 1921–1923. Počátky numismatické činnosti Národního musea se zabývala Em. Nohejlová-Prátová ve stati Numismatická sbírka v jubilejním sborníku Národní museum 1818–1948, Praha 1948, str. 105–118.

³⁾ O sběratelství numismatických předmětů, mincí a medailí, pojednal E. J. Schulz, Jakub a Octavius Strada, NČČsl. XIX, 1950, str. 131–150.

českého mincovnictví v menší přehledné práci Bohuslav Balbín.⁴⁾ Jeho práce ale zaležela v rukopise a byla vydána až po sto letech a proto nemohla být základem pro další práce české numismatiky. Mimo to Balbín zůstal ve vývoji numismatické práce izolován, ne pro nedostatek vědecké historické metody, ale právě pro její přecenění ve studiu numismatických otázek, pro přehlížení hmotných pramenů. Proto badatelé dalších epoch nemohli pokračovat na této cestě, ale museli se vrátit k samému počátku a znova začínat vybudováním nebo aplikací pracovních antikvářských metod numismatické práce pro studium vývoje české mince.

Poprvé se tento úkol pokusil vyřešit vídeňský učenec Antonín Theodor Taulow z Rosenthalu. K zájmu o české dějiny nebyl snad veden českým původem, ale hlavně svým dlouholetým působením v české dvorské kanceláři ve Vídni, v nejvyšším správním orgánu českého království.⁵⁾ Taulow pocházel ze západoněmeckého Hildesheimu, odkud přišel brzy do Vídně, kde r. 1722 vstoupil do služeb vídeňského dvora. Nakonec v české kanceláři se stal pak 1746 dvorním sekretářem. Při rozsáhlých správních reformách roku 1747 se náplň jeho úředního působení zásadně změnila. Na vídeňském dvoře pociťovali již dříve velmi naléhavě potřebu archivu, z kterého by mohly vládní úřady čerpat při řešení různých státoprávních otázek potřebné údaje. Tento nedostatek pociťovali tím naléhavěji, že na francouzském a pruském dvoře bylo zvykem různé státní akce doprovázet učenými historickými dedukcemi ve formě tištěných memoriálů, brožur a polemických spisků. Podobnými akcemi chtěla svým nepřátelům odpovídat také vídeňská vláda. Dvorní kancléř Haugwitz vybral pro sebrání materiálu a vybudování archivu Taulowa. Dekretem direktoria z 13. listopadu 1749 byl Taulow, jmenovaný zatím dvorním radou, vyzván podat návrh na vybudování archivu. V tomto návrhu Taulow ukázal, že má požadované znalosti, energii, vynikající historické vědomosti a znalosti archivů ve všech rakouských zemích. Byl v tomto návrhu veden dvěma hledisky: 1. shromáždit podle účelu státního archivu materiál k právním záležitostem habsburské monarchie, především pro práva a právní nároky panovnického rodu, 2. shromáždit co největší množství pergamenových zpečetěných listin vzhledem k jejich vysoké právní hodnotě proti aktovému materiálu. Podle tohoto programu v letech 1750—1752 pracoval v archivech různých veřejných institucí a shromáždil z nich do Vídně na 15.000 listin. Tím položil

⁴⁾ Balbínovu práci o dějinách českého mincovnictví vydal z rukopisu po stu letech horlivý pěstitel historické statistiky Josef Riegger s označením „Balbin von dem alten Münzwesen in Böhmen aus dem alten lateinischen Handschrift“ ve sbírce Materialien zur alten und neuen Statistik Böhmens, Heft 3, 1787, str. 649—662.

⁵⁾ Základní životopisná data podávají biografické lexikony — Wurzbach XXVII, 1874, str. 32—33; Allgemeine deutsche Biographie 37, 1894, str. 465—467. Zde udává jako jeho rodiště V. Kratochvíl Prahu, kdežto Wurzbach udává správně, že se Taulow narodil 12. ledna 1702 v Hildesheimu.

základ k státnímu a dvornímu archivu. Po skončení této akce byl v roce 1753 vybudován archiv i jako úřad, obsazen pomocným personálem a Taulow byl jmenován prvním archivářem. Ovšem ředitelem archivu byl formálně jmenován vicekancléř Bartenstein, který však úřad nevykonával.⁶⁾ Taulow vybudoval příruční knihovnu, sbírku pečetí, pečetidel a odlitků a sám vypracoval řadu repertorií. Jeho programem bylo vybudovat archiv jako ústav vybavený všemi pomocnými prostředky, na jehož základě by bylo možno podávat vyčerpávající odpovědi na všechny historické otázky. Obsáhlé vzdělání umožňovalo Taulowovi užívat svědectví listin, mincí, pečetí, znaků i výtvarných památek, pro bádání využíval metod diplomatiky, paleografie i ostatních pomocných věd historických.⁷⁾ Taulow zemřel ve Vídni po dvacetileté archivní činnosti roku 1779.⁸⁾

Ovšem úřední práci k soustředování dokumentů na práva a dějiny habsburské monarchie a habsburského rodu se nevyčerpávala vědecká činnost Taulowa z Rosenthalu. Byl skutečně vynikajícím tvůrčím historikem, který významně přispěl k rozvoji historiografie ve všech zemích spojených v 18. století pod centralisující vládou habsburské dynastie, přestože tiskem nevydal žádnou svou práci, jež všechny zaležely v rukopisných sbírkách.⁹⁾ Taulow ve svém působení státního archiváře se stýkal s četnými historiky, kteří potřebovali pro své práce pramenné údaje. Tehdy ovšem vídeňský domácí a dvorní archiv byl vědeckým badatelům nepřístupný a Taulow jim alespoň částečně napomáhal podáváním zpráv v korespondenci. Tak se stýkal s předními německými, rakouskými a českými historiky, sděloval jim ve svých dopisech pramenné údaje, upozorňoval je na omyly a nepřesnosti v jejich pracích. Mezi těmito badateli byl na prvním místě Marquard Herrgott, pak editoři historických pramenů bratři Pezové¹⁰⁾ a z Čechů především mistr české historické kritiky Gelasius Dobner.

Nejdůležitější pro Taulowa byl styk s dvorským historiografem Marquardem Herrgottem (1694—1762),¹¹⁾ jenž napsal četné práce o historii císař-

⁶⁾ Johann Christoph von Bartenstein (1689—1767) jako právník získal vysoké postavení na císařském dvoře; roku 1753 jako tajný rada a vicekancléř byl jmenován též ředitelem archivu. Bartenstein v mládí pracoval také jako právní historik, vydal jeden spis o válce Mořice Saského s Karlem V., měl důležité styky s maurinskými historiky v Paříži a byl velkým příznivcem historické práce. O něm pojednal Arneht v Allgemeine deutsche Biographie II, 1875, str. 87—93.

⁷⁾ Taulow byl také jedním z hlavních poradců císaře Františka Lotrinského při zařizování numismatického kabinetu; o tom Josef Bergmann, Die Pflege der Numismatik in Österreich, NZ IV, 1872, str. 314—319.

⁸⁾ Taulow sbíral sám starožitnosti a měl zvlášť bohatou knihovnu, která byla po jeho smrti prodána 1780 ve Vídni v dražbě. Vyšel k ní tištěný katalog.

⁹⁾ Jeho rukopisy jsou dnes uloženy ve vídeňském státním archivu, srv. R. Koss—O. Bauer, Archiv koruny české I. Dějiny archivu, Praha 1939, passim.

¹⁰⁾ O bratřech Pezových srv. Allgemeine deutsche Biographie XXV, str. 569.

¹¹⁾ Marquard Herrgott vstoupil 1715 do benediktinského kláštera sv. Blažeje, odkud byl poslán na studia do pařížského kláštera St. Germain, kde sídlila učená škola kritických

ského domu. Z nich vyniká mohutná „Genealogia diplomatica Augustae gentis Habsburgicae“ a pak „Monumenta Augustae domus Austriacae in quinque tomos divisa“.¹²⁾ Z těchto Monument vyšly pouze tři díly; první obsahující sfragistiku a heraldiku, popisy pečetí a znaků habsburského rodu a předchozí dynastie, byl vydán ve Vídni roku 1750; třetí díl „Pinacotheca“ obsahoval ikonografii. Pro nás z tohoto souboru je nejdůležitější druhý díl věnovaný numismatice, mincím rakouských panovníků. Obsáhlý foliant „Numotheca principum Austriae“ byl vydán ve Freiburgu (v Breisgau) ve dvou dílech v letech 1752—1753.¹³⁾

Herrgottova Numotheca, která vyšla ve skvělé úpravě s množstvím mědirytových vyobrazení, je na svou dobu vynikajícím numismatickým vědeckým dílem, které vedle spolehlivého pramenného svědectví listin využívá ve skutečně rozsáhlé míře přímo vlastních hmotných pramenů — mincí a medailí. Základem byla Herrgottovi bohatá sbírka císařská, pak vedle menších sbírek čerpal i z materiálu domovského kláštera.¹⁴⁾ Herrgottovo dílo jako první syntetický pokus o přehled mincovnictví rakouských panovníků mělo značný ohlas a metodicky — vedle díla Leblancova o mincích francouzských panovníků¹⁵⁾ bylo na dlouhou dobu vzorem pro všechny hlouběji zaměřené práce numismatické ve střední Evropě.

Herrgott přerůstá svou prací nenáročnou sběratelskou příručku o středověkých a novověkých mincích, různé grošové a tolarové „kabinety“ s jejich libovolným hromaděním materiálu a poznámek naplněných množstvím bezpodstatných domněnek a výmyslů, ve kterých byly bez nejmenších pochyb přijímány a vážně vykládány padělky mincí fantastických panovníků. Herrgott

historiků založená Jean Mabillonem. Zde se vyškolil Herrgott jako výborný historik a zde také vydal 1726 svůj první historický spis pojednávající o nejstarších benediktinských řeholích. Po návratu se stal ve svém klášteře knihovníkem. R. 1728 byl poslán do Vídně s diplomatickým posláním. Na vídeňském dvoře žil pak po 20 let jako stálý zástupce breisgavských stavů. R. 1736 byl jmenován dvorským historiografem s hodností skutečného rady. R. 1748 upadl u císařovny v nemilost a proto se vrátil zpět do svého kláštera, kde zemřel 1762. Jeho biografii uvádí Wurzbach VIII, 1862, str. 355—358 a Allgemeine deutsche Biographie XII, 1880, str. 212—214.

¹²⁾ Byla vydána ve dvou svazcích ve Vídni r. 1737.

¹³⁾ Plný titul díla vystihuje dobře i obsah: Nummotheca principum Austriae ex gazis Aulae Caesariae potissimum instructa, qua a prima aetate, qua in Austria cusa fuit moneta sub Babenbergicae stirpis marchionibus, ad usque Habsburgicae gentis principes, lineae Hispano-Austriacae, huiusque masculinum ultimum Carolum II regem Hispan., nummos cuiuscunque formae et metalli: praecipue tamen Mnemonicos atque Iconicos, qui vel horum iussu, vel eorum gratia ab aliis percussi vel fusi fuerunt, typis aeneis expressos, deducit...

¹⁴⁾ V práci vydatně podporoval Herrgotta jeho řádový spolubratr Rustenus Heer (1715—1769), který byl knihovníkem a správcem numismatické sbírky svatoblažského kláštera, srovn. Wurzbach VIII, str. 197—198.

¹⁵⁾ Traité historique de monnoys de France depuis le commencement de la monarchie jusq'à présent, Paříž 1690.

jako dvorský historiograf ovšem ve své práci byl vázán oslavnou tendencí, která omezovala historicko-kritické exkursy, porušovala vývojové hledisko a chápání hospodářského významu mince. Ale i tak daleko předčí své vrstevníky metodickým postupem, vyvážeností v konfrontaci přímého studia mincovního materiálu s písemnými prameny, snahou o genetický výklad a systematickostí v třídění a klasifikaci mincí jednotlivých panovníků.

Druhým vynikajícím dílem tehdejší numismatiky je velký pramenný soubor právníka a braniborského mincovního inspektora Johanna Christoha Hirsche „Des Teutschen Reiches Münzarchiv“.¹⁶⁾ Hirschova rozsáhlá pramenná sbírka obsahuje listiny a jiné dokumenty k dějinám mincovnictví na území německé říše. Vyšlo celkem 9 jeho svazků; první z nich, vydaný roku 1756, obsahuje 227 edičních čísel, od výtahu z visigotského zákoníku až k norimberskému mincovnímu řádu z roku 1560. Hirschova edice je podána vyspělou ediční technikou se záhlavními registry a textovými i věcnými poznámkami. Ovšem proti dnešním edicím písemných pramenů vykazuje vážné mezery.

Tyto dvě velké syntetické práce, Herrgottova a Hirschova, byly základním vzorem pro zpracování dějin českého mincovnictví Mikulášem Adauktu Voigtovi v 70. letech 18. století. Ale Voigt v tom jen následoval svého předchůdce ve vypsání dějin českého mincovnictví — Antonína Taulowa z Rosenthalu.

Taulowovo dílo „Entwurf von Münzwesen in Böhme“ a jeho vlivy na numismatickou práci M. A. Voigta byly již dříve známy, ovšem jen na základě nepřímých zpráv, když rukopis nevydaného pojednání Taulowa s Rosenthalu byl badatelům neznámý. Je proto pochopitelné, že jejich závěry nebyly přesné.

Dílo Taulowa z Rosenthalu však není ztraceno. Podářilo se mně je určit v anonymním rukopise Archivu hl. města Prahy. Zde ve sbírce rukopisů o sign. 5714 jsou uloženy desky, ve kterých jsou dva rukopisy numismatického obsahu.

Nejprve se musím zmínit o méně důležitějším z nich. Zde papírový přebal spojil sice čtyři různé práce, které přece však jsou částí jednoho celku, jak ukazuje již písmo autorovo, jež datuje tyto práce na konec 18. století. Jsou to pojednání „Über die ältesten Münzen der Herzoge in Böhmen“ (4 folia), „Über die auf einigen Münzen der böhmischen Herzoge befindliche Hand“ (3 fol.) a pak drobné poznámky nadepsané „Ad rubricam: Böhmische geist-

¹⁶⁾ Des Teutschen Reichs Münz-Archiv, bestehend in einer Sammlung, Kayserl. und Reichs-Münzgesetze, Ordnungen, Privilegien über das Münzrecht, kayserl. Rescripten, Reichs-Gutachten, Commissionsdecreten, Münz-Probations-Reichs- und Crays-Tags-Ab-schiede, auch einzeler Chur- und Fürsten unter sich und mit denen vornehmsten Reichs-Städten errichteten Münz-Vereinigungen, Edicten, Valuations-Tabellen etc. nebst zuverlässigen Nachrichten, vom Teutschen Münz-Wesen überhaupt, in ältern, mittlern und neuern Zeiten aus Archiven und Original-Actis publicis in chronologischer Ordnung, dem Publico zum besten, zusammen getragen und mit einem Real-Indice versehen von Johann Christoph Hirsch... I. Theil, Nürnberg, bei Jonathan Felsseckers seel. Erben 1756.

liche Münzen“ (1 list), a „Ad rubricam: Familien-Münzen“ (2 fol.). Všechny jsou psány jednou rukou, nepochybně autorovou.¹⁷⁾

Autor těchto čtyř pojednání je kryt anonymitou, ale zdá se, že ho můžeme určit v osobě vynikajícího českého numismatika z počátku 19. století — Josefa Madera.¹⁸⁾ Na četných místech tu cituje práci Voigtovu, polemizuje s jeho některými závěry, užívá statistických materiálů Josefa Rieggra a dovolává se laskavosti litoměřického biskupa Valdštejna, který mu umožnil studium ve své sbírce.¹⁹⁾ Autor pracuje takřka moderní typologickou metodou srovnávací, určuje ražby podle jejich formální příbuznosti se známými bezpečně určenými mincemi a odkazuje na několika místech na svou práci „Chronologisches Münzverzeichniss.“²⁰⁾ Pracoval pečlivě přímo s mincovním materiálem. Základem mu byla některá velká sbírka, patrně cizí, u které cituje vysoké signatury.²¹⁾

Tato pojednání — snad Maderova — nejsou pro dějiny české numismatiky příliš významná, zato základní důležitost má první rukopis: „Entwurf einer ausführlichen Abhandlung von dem Münzwesen der Herzoge und Könige in Böhmeim . . .“²²⁾ Rukopis je psán jiným písmem než druhá část sestavená snad Maderem a je také nepochybně starší. Má charakter opisu, protože v rukopise nenajdeme žádné doplňky, opravy nebo škrty. Spis je ovšem anonymní, ale o jeho autorství nemůžeme dlouho pochybovat. Název odpovídá označení Rosenthalova díla „Entwurf von Münzwesen“ ve vzájemné korespondenci Gelasia Dobnera s Taulowem z Rosenthalu a také obsah přesně odpovídá diskusím obou historiků o dílčích problémech tohoto „Nástinu“ českého mincovnictví.²³⁾

Rukopis ve formě čistého nevázaného sešitu bez titulního listu je psán na papíru foliového formátu (23 × 35 cm). Obsahuje celkem 48 listů, ale text jde jen do počátků fol. 46^a. Zbytek je prázdný. Všechny listy byly před psáním přeloženy po výšce na polovinu a po tomto rozdělení byl text psán výhradně na

¹⁷⁾ To poznal již první pořadatel, který koncem 19. století napsal na obal těchto prací poznámku „Sämtlich Original Manuscripte“.

¹⁸⁾ Wurzbach XVI (1867), str. 243—246.

¹⁹⁾ O Em. Valdštejnovi sebral nejvíce materiálu naposledy Josef Hanuš v knize Národní museum a naše obrození, Praha 1921.

²⁰⁾ Např. v první práci fol. 1 „Anmerkung ad pag. 1 meiner Chronologischen Münzverzeichniss“. Tištěnou práci tohoto druhu neznám, může to být ale také rukopis.

²¹⁾ Tak odkazuje na mince českého duchovenstva — scriin. 288, lit. A, na rodinné mince — scriin. 255, lit. D.

²²⁾ Entwurf einer ausführlichen Abhandlung von dem Münzwesen der Herzoge und Könige in Böhmeim, von den ältesten bis auf die gegenwärtigen Zeiten; welches aus den jedes Orts angezeigten oder beygelegten richtigsten Quellen der original Münzen, zeitgenossenen Zeugnisse, Urkunden, Landtäglichen Münzchlüsse, Münzordnungen, Münzamts-Rechnungen, Valuirungen und anderer ächten Nachrichten, gründlich erläutert wird.

²³⁾ Nejdůležitější je list Dobnerův z 22. května 1765, který vydal J. Fiedler, Korrespondenz des Gelasius Dobner mit dem Hofrathe von Rosenthal. Slavische Bibliothek II, Vídeň 1858, str. 24—28.

pravou polovinu stránky. Na levou polovinu zasahují jen nadpisy a číselná značení oddílů, kapitol a paragrafů. Také na tuto stranu jsou zapisovány odkazy na listinné přílohy (od fol. 6^a).

Cílem Taulowovy práce je tedy návrh na pojednání o mincovnictví českých panovníků až do konce 17. století. Je to jen návrh, propracovaná osnova a plán velkého díla, není to tedy soustavné zpracování, jak předpokládal Skalský.²⁴⁾ Ale i tak svým širokým záběrem a velikostí programu si zasluhuje naši pozornost. Taulow ohlašuje již v rozměrném podtitulu, že práce bude založena na svědectví pravých pramenů, které budou na každém místě udány v příloze. Těmito prameny jsou Taulowovi originální mince, současné dokumenty, listiny, sněmovní usnesení, mincovní řády, valvace a jiné zprávy. Tento pracovní program je pak ještě rozveden v úvodu, kde Taulow měl v programu pojednat „o užitku a potřebě české nauky o mincovnictví (Münzwissenschaft) v celé a nepřetržité souvislosti starších dob se současností“, což chtěl doložit „četnými důležitými důkazy s nutným užitím různých věd, historie, státního práva, civilního a trestního práva a dlužních zápisů, zástav atd.“²⁵⁾

Vedle toho ještě teoretický úvod měl uvádět každý ze tří dílů Taulowovy práce pro denárové, grošové a tolarové údobí. Tak úvod o mincovnictví denárového období měl obsahovat stručný přehled obecného a zvláště českého mincovnictví a pak měl podávat přehled hlavních rysů českého mincovnictví v tomto období.

Tím se dostáváme k zásadní periodisaci českého mincovnictví, kde Taulow poprvé přesně rozhraničil hlavní období a které se držíme až do dnešní doby. Každý základní úsek — denárový, grošový a tolarový — zaplňuje jeden díl Taulowova Nástinu. Pak v každém hlavním díle postupuje ještě užší dělba na oddíly a v nich paragrafy. Každý díl má 5—7 odstavců, které v nejstarším období zahrnují časový úsek asi jednoho století a od grošové měnové reformy pak zahrnují zpravidla vládu jednoho panovníka. Odstavec je ještě dělen na nejmenší základní jednotky — paragrafy. Bývá jich 5—10, ale také maximálně až 30. Ty už jsou uceleně zaměřeny na některou dílčí otázku. Tak např. vůbec první paragraf na počátku prvního dílu, kterým počíná vlastní text, měl dokazovat,

²⁴⁾ Skalský, M. A. Voigt, str. 18.

²⁵⁾ Vorbericht. Von dem Nutzen und Nothwendigkeit der Böhmeim. Münzwissenschaft im ganzen und unzutrennlichen Zusammenhange der ältern mit den gegenwärtigen Zeiten; welches durch allerhand wichtige Vorfällenheiten erläutert werden kann; und wird der dienliche Gebrauch hievon in verchiedenen Wissenschaften in den Geschichten, dem Staatsrechte, den bürgerlichen und peinlichen Rechten, in Schulsachen, Pfandschaften und andern Verschreibungen und Handlungen, durch allerhand Beyspiele und theils wirklich vorgekommene, theils künftige bevorstehende Fälle, wie auch in der täglichen Übung in Böhmeim, gewiesen; zu geschweigen, wie sehr die Böhmeim. Münzkentniss zur erläuterung und bessern Verständniss des Münzwesens im Röm. Reiche und einigen deutschen Staaten insbesondere Nütze und Beyträge. Wonebst der Grund und die Ursachen der folgenden drei Hauptabteilungen angezeigt werden.

že před zavedením křesťanství v Čechách nebyly pohanskými knížaty raženy mince, i když snad cizí peníze a neražené stříbro a zlato byly podle váhy užívány v obchodu.²⁶⁾

Tím se Taulow z Rosenthalu zřetelně odchyluje dosavadních syntetisujících náčrtů, které příkladně reprezentuje kapitola díla Pavla Stránského *O českém státě*, shrnující na základě starších kronikářů (hlavně Hájka), sněmovních snesení a jiných snadno dostupných údajů dosavadní poznatky. Taulow jako vědecký historik opustil naprosto tuto cestu, takže bychom se mohli domnívat, že nezná vůbec své předchůdce Balbína, Stránského ani Hájka.²⁷⁾ Taulowův „Entwurf von Münzwesen“ byl kritickou studií na základě svědomitého heuristického studia původních pramenných předloh, listinných dokumentů a vlastních mincí. V tom se právě projevuje u Taulowa vliv moderního tehdy francouzského dějepisce, maurinské školy diplomatické, která hlavně velkým dílem Mabillonovým ukázala význam listiny jako základního autentického pramene, podávajícího naprosto přesné a spolehlivé údaje proti tendenčním kronikám a ostatním vyprávěcím pramenům.²⁸⁾

Poprvé v nástinu českého mincovnictví užil Taulow listiny až pro XIII. století, nejstarší je formulářový zápis královské listiny o pronájmu mince na Moravě kolem roku 1260.²⁹⁾ Pak ovšem počet užitých listin stoupá až k poslednímu patentu z roku 1696, kterým se stíhají padělatelé falešných tolarů se jménem Leopolda I.³⁰⁾ Všechny důležité listiny chtěl Taulow publikovat in extenso v příloze, protože je čísloval s odkazy na okraj rukopisu. Je to celkem 163 listinných textů. Jsou to listiny panovníků, formulářové texty, sněmovní snesení, valvace a mincovní řady, které Taulow přepisoval hlavně z originálu a opisů vídeňského dvorního archivu.

Metoda Taulowovy práce je historická, přece však nemohl ani důsledný stoupenec maurinské školy nechat stranou ze souboru pomocných věd historických numismatiku. Studuje mincovní materiál, ovšem ještě bez zřetele k nálezo- vým souvislostem, v císařském mincovním kabinetě, který sám pomáhal zakládat, i v jiných soukromých sbírkách. Proto také ve svém nástinu ohlašuje vždy popis nejdůležitějších typů mincí.

Přímé studium mincí je základem nástinu hlavně pro starší údobí, denárové a grošové, kdy písemné zprávy nebyly tak hojné. Ovšem i v tom jsou značné mezery, tak neznal ani jeden typ keltských mincí a na druhé straně věřil

²⁶⁾ Poslední 23. paragraf posledního dílu měl podávat: §23., Nachricht von zweyrley falsch gemünzten Thalern, unter Kayser und König Leopolds Bildniss und Namen, Böheimischen Gepräges, mit der Jahrzahl 1696 (Beyl. No. 163).

²⁷⁾ U Taulowa chybí naprosto citace vyprávěcích pramenů.

²⁸⁾ Naposledy podal užitečný přehled Václav Vojtíšek, *O vývoji diplomatické metody a jejich potřebách*, Historický sborník II, 1954, str. 5 sl.

²⁹⁾ Tento formulářový zápis uvádí naposledy Jaroslav Pošvávř, *Slezské a moravské mincovny ve 13. století*, Slezský sborník 51, 1953, str. 339 sl.

³⁰⁾ Fol. 46, příl. č. 163.

primitivním falsům — jako byly třeba měděné mince Přemysla II. Z nejstarší doby znal (z Hájka) zprávy a popisy mincí pohanských českých knížat a kněžny Libuše, ale ty kriticky vysvětluje jako mylné nebo vybájené. Stejně tak pochybuje ve zvláštním článku (paragrafu) o ražbách knížete sv. Václava. Prvé pravé mince zná až od knížete Boleslava I. Tu podával již jejich nákresy a popisy (Abzeichnungen und Beschreibung). K tomu chtěl Taulow připojovat udání jejich běžné hodnoty („... nebst dem beyläufigen Werthe...“), jak později pravidelně ohlašuje, ale u mincí Boleslavových připomíná, že jejich hodnotu nemůže určit.³¹⁾ Tyto vlastní numismatické části jsou probrány vždy odděleně ve zvláštních paragrafech, v ostatních paragrafech jsou pak vždy ostatní historické údaje. Hlavním periodizačním měřítkem pro studium mincí je vždy období jednotlivých panovníků.

Podrobný obsah díla Antonína Taulowa z Rosenthalu, s vytknutím všech mezer, omylů, neúplností i ve své době průkopnických postupů a nových objevů, nemůžeme podávat. Uvedeme si jen jako příklad, jak znal Taulow počátky české grošové mince a jak dnes — po dvou stoletích — jsou vlastně naše poznatky v podstatě shodné.

Grošové údobí je vymezeno léty 1300—1547. Po úvodních obecných částech druhého dílu líčí Taulow mincovní reformu a další vývoj:

§ 1. O novém mincovním zřízení v Čechách za krále Václava II. na konci roku 1300, o ražbách zcela nového druhu větších a menších stříbrných mincí zavedených minciři povolány z Florencie.

§ 2. Tyto větší mince jsou grossi pragenses (denarii), to jest velké pražské feniky (zvané grossen) podle české výslovnosti „groschen“. K tomu je připojeno vykreslení a popis.

§ 3. Malé mince se nazývaly „parvi pragenses“ (denarii) — malé pražské feniky. Opět je připojen nákres a popis.

§ 4. Tento paragraf pojednává o stálosti těchto větších a menších stříbrných mincí a pak o tom kolik bylo počítáno malých feniků na větší a pak o hodnotě obojí mince.

§ 5. Pod jménem Václava III. se objevují sice stejné grošové ražby (podle připojeného vyobrazení), které nejsou vzácné, ale které mají daleko menší hodnotu (zrno) než prvé. Proto se zdá, že byly raženy až po smrti Václava III. v následujících rušných dobách. Mimo to byly tyto groše opatřovány různými kontramarkami (Nebenstempel) říšských měst a knížat, když byly zkoušeny v jejich mincovnách. Nákresy jsou připojeny.

Již tato ukázka vede nás nutně ke srovnávání s pozdějším základním dílem české numismatiky Mikuláše Adaukta Voigta „Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen“. A opravdu si můžeme zjistit srovnáním,

³¹⁾ Hodnotu mincí chtěl patrně určovat podle váhy mincí a obsahu stříbra po převodu na současnou cenu stříbra.

že Voigtova práce navazuje na „Entwurf von Münzwesen“ Antonína Taulowa z Rosenthalu a že je opravdu skvělým vyplněním tohoto programu.

Ještě dříve, než takto zařadíme Taulowův nástin do vývoje české numismatické práce, musíme si ujasnit i jeho vztah k předlohám a program a dosah jeho práce. Ta vychází ze dvou základních podnětných prací té doby — je to „Nummotheca principum Austriae“, popsání mincí rakouských panovníků Marquarda Herrgotta (vyšlo 1752—1753) a pak velká listinná edice „Des Teutschen Reiches Münzarchiv“ J. Chr. Hirsche (6 svazků vyšlo od r. 1756). U Hirsche Taulow poznal tehdejší vyspělou ediční techniku se záhlavními registry, poznámkovým aparátem a hlavně kritikou autentičnosti jednotlivých listin. Ale nejvíce získal u Herrgotta, kde poznal metodu numismatické práce se základním rozbohem mincovního materiálu, věcným popisem mince i kombinováním zpráv ostatních numismatických pramenů. Herrgottova synthesa byla i programem Taulowova návrhu dějin českého mincovnictví.

Pro poznání vzniku a zaměření práce prvního vídeňského archiváře je nejcennějším pramenem jeho korespondence s nejvýznamnějším českým historikem 18. století, Gelasiem Dobnerem.³²⁾ V těchto dopisech z let 1761—1767 jsou probrány v soustavnosti nejdůležitější sporné otázky vývoje českého mincovnictví.³³⁾ Z těchto vzájemných rozprav vidíme hloubku a rozsah jejich heuristické a kritické práce. Nejdůležitější z nich je Dobnerův dopis Taulowu z Rosenthalu odeslaný z Prahy 22. května 1765.³⁴⁾ Taulow zaslal na počátku roku 1765 spis „Entwurf von Münzwesen“ k posouzení Gelasiu Dobnerovi. Dobner odpověděl velmi obšírným dopisem. S emfází oslavuje „Nástin mincovnictví“ jako skvěle založené dílo a gratuluje autoru k nesmrtelnému jménu a uznání učenců, autora nazývá otcem kritické historie. Svou pochvalu dovršuje Dobner výrokem „Es hat in der That noch keine Nation in der Welt von seinem Münzwesen ein dergleichen Werk gesehen.“³⁵⁾ Po tomto úvodním uznání připojil Dobner v příloze dopisu své kritické poznámky k těm místům, kde nesouhlasil s míněním vídeňského archiváře, nebo kde mohl podat některé doplňky. Poznámky zaplňují několik listů a poznáváme z nich skvělou heuristickou i kritickou přípravu Dobnerovu, kterou se při nejmenším vyrovnal dvornímu archiváři. Proto Dobner skoro ke každému článku — omezil se ovšem jen na středověk — připojuje obsáhlý komentář, který i rozsahem často převyšuje původní osnovu nástinu. Z poznámek vidíme, že Dobner se opíral hlavně o svůj materiál ke kritickému komentáři Hájkovy kroniky, ale užíval

³²⁾ Naše poznání Dobnerovy osobnosti shrnul naposledy J. Jakubec, Dějiny české literatury II (1934), str. 27 sl.

³³⁾ Dopisy vydal Joseph Fiedler, Correspondenz des Gelasius Dobner mit dem Hofrathe von Rosenthal. Ein Beitrag zur Biographie des Ersteren. Slavische Bibliothek II, Vídeň 1858, str. 1—45.

³⁴⁾ Fiedler, l. c., str. 24—28.

³⁵⁾ l. c., str. 24.

i některých jiných numismatických prací.³⁶⁾ Má odkazy i na edice listin a vydání legend a kronik.³⁷⁾ Mimo to Dobner znal velmi dobře mincovní materiál, který si dával okreslovat nebo z něho zhotovovat otisky pro svou sbírku.³⁸⁾ Pracoval v největších sbírkách, zejména ve sbírce litoměřického biskupa Valdštejna a znal i současné nálezy mincí. Tak upozorňuje (1765) na nález mincí z nejstarší doby na panství knížete z Fürstenberka (je to známý nález z Podmokel u Křivoklátu), kde se prý našlo 1 1/2 kotle mincí, další nález nejstarších mincí (keltských, které mylně považoval za ražby pohanských knížat) zná od Jílového.³⁹⁾ Ale své zprávy získával i mimo Čechy. V poznámce k ražbám Přemysla II. uvádí, že prý asi před 8 lety vyšel ve Würzburku tištěný katalog prodeje mincovní sbírky, kterou pak koupil kurfiřt mohučský. V tom katalogu byla zpráva o měděné minci Přemysla II. Ale Dobner nemohl získat její otisk, protože knihovník kurfiřtský Sinnens chce sám celý mohučský kabinet publikovat v mědirytinách.⁴⁰⁾ Tímto postupem si Dobner shromáždil velké množství materiálu a zdá se, že jeho znalost mincí byla lepší, než tomu bylo u vídeňského archiváře.

Taulow z Rosenthalu svůj nástin v dalších letech svého života nedovršil v soustavné zpracování. Nevíme, zda se tak nestalo proto, že poznámky Dobnerovy mu ukázaly mezery v jeho znalostech. Z nich patrně pochopil, že je nutno vycházet především z kritického studia mincovního materiálu sebraného v úplnosti, že samotný písemný materiál, třeba kriticky zpracovaný, k tomu úkolu nemůže postačit. Víme jen, že ani Taulow, ani Dobner tento program nesplnili.

Za několik let pak počal vydávat Mikuláš Adaukt Voigt — na Dobnerovo vyzvání — své základní dílo „Beschreibung der bisher bekannten Münzen“, které opravdu vrcholně naplnilo program Taulowova nástinu „Entwurf von Münzwesen“. K tomu úkolu vyvolil Voigta Gelasius Dobner a nepochybně mu dal k dispozici svůj rukopis Taulowova nástinu, na který Voigtovo dílo opravdu navazuje osnovou i zpracováním. Ostatně tehdy sám Taulow z Rosenthalu podporoval Voigta v jeho práci, opatroval mu z vídeňského archivu opisy listin a jiných písemných pramenů k dějinám mincovnictví a hornictví, zejména opisy mincovních řádů, sněmovních snesení, výtahů z účtů pražské mincovny z 16.—18. století a hlavně mu zprostředkoval styk s císařským numismatickým

³⁶⁾ Tak uvádí, že jedna mince Václava II., kterou Octavius Strada popisuje, není neznámá, ač jinde ukázal prý, že většina mincí tohoto autora jsou zmetky.

³⁷⁾ Odkazuje na Berghauerův diplomatář Václava IV., pak na edici Leibnitzovu Scriptores Brunsvicensis.

³⁸⁾ O tom svědčí jiný dopis Taulowovi z 2. XI. 1765 (Fiedler, l. c., č. 12).

³⁹⁾ Fiedler, l. c., str. 25.

⁴⁰⁾ I. oddíl, 5. odst., § 5. I na jiných místech uvádí originály mincí, kupř. měl otisky Zikmundových grošů [falsa!], které obdržel od apelačního rady Hempflinga, pak groše Václava II., a keltské ražby aj.

kabinetem ve Vídni.⁴¹⁾ Proto Voigt také na četných místech ve svém díle, zejména v úvodě k druhému svazku, mu děkuje a odvolává se na jeho pomoc. I podrobné srovnávání nám ukazuje jasně Voigtovu závislost na Taulowovu nástinu i v drobnějších sporných otázkách, zejména tam, kde se proti Dobnerovu mínění přidal k thesím vídeňského archiváře.⁴²⁾ Není to jen v celkové periodisaci na dobu denárovou, grošovou a tolarovou a v dalším dělení na jednotlivé kapitoly, v celkové metodě, ve využívání pomocných věd historických, v důrazu na souvislost vývoje mince a dějin hornictví, na měnový vývoj, hledání vnitřní hodnoty mince a vzájemné srovnávání hodnot a ve studiu právních předpokladů ražby. I v drobnějších otázkách sleduje Voigt svého předchůdce, ve výkladu o keltských mincích, o denárech kněžny Emmy s opisem Emma regina, o peřové čelence na mincích Břetislava I., o pražské hřivně, o Zikmundových groších (ve skutečnosti falsa) aj. Na některých místech se přidává ve sporných otázkách k mínění Taulowovu proti svému učiteli Dobnerovi, zejména ve výkladu ražeb s opisem Venceslaus tercius, které Voigt podle Rosenthala určuje Václavu III., kdežto Dobner se domníval, že patří až Václavu IV., protože prý syn Václava II. nebyl korunován.⁴³⁾

Voigtem byl tedy „Entwurf von Münzwesen“ Taulowa z Rosenthalu vrcholně naplněn i dalece překonán. Tím se stal Taulowův rukopis pouze mrtvou součástí archivních fondů, zvláště když pak brzy vystoupením Josefa Madera byla metodika Voigtovy práce (ne však jeho materiálový přínos) překonána. Ostatně i tam, kde Taulow přinášel nejvíce nového, ve svém souboru listin k dějinám českého mincovnictví, byl překonán velkou pramennou edicí Kašpara Šternberka, která sice byla zaměřena více na dokumenty k dějinám hornictví, ale přinášela daleko více a v dokonalejším zpracování, než mohl podat vídeňský archivář Taulow z Rosenthalu.⁴⁴⁾

I my ovšem dnes nebudeme vycházet ve svém studiu z dávno překonaného Taulowova rukopisu. Připomeneme si jen — s touhou po nové velké synthese — skvělé počátky české numismatické práce v druhé polovině 18. století a její postavení v evropské vědě, kdy — podle Dobnerových slov — takové dílo o minulosti svého mincovnictví neměl ještě žádný jiný národ...

⁴¹⁾ Skalský, M. A. Voigt, str. 17–18.

⁴²⁾ Upozornil na to již na základě dopisu vydaného Fiedlerem Skalský, l. c., str. 19.

⁴³⁾ M. A. Voigt, Beschreibung II (1772), str. 103.

⁴⁴⁾ Kaspar Sternberg, Urkundenbuch zur Geschichte der böhmischen Bergwerke, Prag 1837. Kašpar Šternberk tu otiskuje celkem 107 listin v chronologické řadě. Je jasné, že Šternberk nebyl závislý na Taulowově spisu, pravděpodobně jej neznal, protože některé Taulowovy kusy neotiskl.

Soubornou práci o dějinách numismatiky a vývoji její metody dosud v odborné literatuře postrádáme. Je tu však řada dílčích prací, které zpracovávají jen činnost jednotlivých vědeckých pracovníků nebo numismatickou práci ústavů. Jediné shrnutí bývá v numismatických příručkách. V nejvýznamnější z nich shrnul Arnold Luschin-Ebengreuth historické poznámky do první kapitoly, kde § 3 má název „Literatur der Numismatik“ (Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte, 2. vyd. Mnichov–Berlín 1926, str. 7–16). Přehled vývoje studia středověkého mincovnictví podávají Arthur Engel-Raymonde Serrure, Traité de numismatique du moyen age I, Paris 1891, str. IX–XXX. Stejně přehlednou kapitolu přinesl i Ferdinand Friedensburg, Die Münze in der Kulturgeschichte, Berlín 1909. Od Friedensburga známe i přehled vývoje sběratelství mincí ve Slezsku: Schlesische Münzensammler in alter und neuer Zeit, Schlesien II. Jg. 1908, Heft 10, 277–283.

Ze speciálně zaměřené literatury je pro mou práci nejdůležitější řada studií ředitele vídeňského dvorního kabinetu Josefa Bergmanna, Pflege der Numismatik in Österreich im 18. Jahrhundert mit besonderem Hinblick auf das k. k. Münz- und Medaillenkabinett in Wien, 1. Abteilung Von Heraus bis auf Eckhel 1709–1774, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse 19, 1856, str. 31–108; 2. Abteilung. Von Eckhel bis zu dessen Tode 1774–1798, tamtéž, 24, 1857; 3. Abteilung. Das k. k. moderne Münz- und Medaillenkabinett von 1783–1798 und das k. k. Münz- und Antikenkabinett unter Direktor Neumann von 1798–1816, tamtéž 1863.

Vedle toho bych chtěl upozornit i na některé jiné dílčí práce, které v širší souvislosti mají význam i pro dějiny numismatiky 18. století. Především je to Des Herrn Professors Johann David Koehlers Anweisung für reisende Gelehrte, Bibliotheken, Münz-Cabinette, Antiquitäten-Zimmer, Bilder-Säle, Naturalien- und Kunst-Kammern..., Frankfurt u. Leipzig 1762. Druhá kapitola této knihy (str. 65–145) pojednává o evropských mincovních kabinetech. — Historií studia antické numismatiky se zabýval Fr. v. Schlichtegroll, Über die Geschichte des Studiums der Münzenkunde, Mnichov 1812. — Dějiny berlínského mincovního kabinetu zpracovali Julius Friedlaender a Alfred von Sallet, Das königliche Münzkabinett. Geschichte und Übersicht der Sammlung nebst erklärender Beschreibung der auf der Schautischen ausgelegten Auswahl. Berlin 1877. V úvodních částech podávají autoři (str. 1–48) dobrý přehled vývoje numismatické práce. V nové době obdobně podal dějiny numismatiky v porýnské oblasti sborník čtyř autorů Münzkunde und Münzkabinette am Oberrhein... herausg. von Friedrich Wielandt..., Karlsruhe 1951.

Z české literatury je důležitá přednáška Gustava Skalského Historický vývoj numismatického bádání, Num. listy VII, 1952, str. 1–8. Skalský také věnoval pozornost dějinám numismatiky v článku O podstatě a úkolech numismatiky (Sborník prací věnovaných prof. dr. G. Friedrichovi, Praha 1931, str. 374–395) a zejména v obsáhlé jubilejní studii o Mikuláši Adauktu Voigtovi, NČČsl. IX, 1933, str. 9–31. K tomu můžeme přiřadit i stať Numismatické bádání v Musejniku, ČNM C, 1926, str. 314–319.

Em. Nohejlová-Prátová vedle souhrnné práce Jak byla u nás pěstována numismatika od konce 18. století, Num. listy V, 1950, str. 1–9, podala ve stati Numismatická sbírka dějiny numismatického oddělení Národního musea, které jako jediné vědecké pracoviště v českých zemích bylo střediskem veškeré numismatické práce v jubilejním sborníku Národního museum 1818–1948, Praha 1948, str. 105–118.

Velmi významná a podnětná je práce Josefa Skutila, Antické mince v počátcích českého sběratelství, Brno 1949, 68 str. Občas se minulostí numismatické práce zabývali i sběratelé, z jejichž prací je třeba uvést monografii Eugena J. Schulze, Jakub a Octavius Strada, NČČsl. XIX, 1950, str. 131—150. Z jubilejních vzpomínek připomínám ještě článek Jaroslava Pošváře, Josef Dobrovský a numismatika, Sborník Josefa Dobrovského, Praha 1953, str. 456—472.

Збынек Малы

*Работа Антонина Таулова фон-Розенталя по истории
чешского монетного дела*

Чешские нумизматические работы в XVIII-ом веке были высокого уровня, а поэтому тут были благоприятные условия для создания общей работы. Первый синтетический труд по истории чешского монетного дела готовил венский придворный архивариус Антонин Таулов фон Розенталь (1702—1779). В 1765 г. он послал своему приятелю Гелазию Добнеру, основоположнику чешской критической истории, объемистую рукопись «Entwurf einer ausführlichen Abhandlung von dem Münzwesen der Herzoge und Könige in Böhme». Рукопись, до сего времени считавшаяся утерянной, была найдена в Архиве Столичного города Праги. Она представляет собой широко разработанную программу истории чешского монетного дела с древнейших времен до конца XVIII-го века, основанную на изучении монетного материала и, главное, письменных источников. Но сам Таулов предложенной работы не взялся разрабатывать. Таулов и Добнер взаимно оказывали поддержку в работе Николаю Фойгту, который не только знал «Entwurf» Таулова, но и пользовался им. Уже в 1771 г. Фойгт начал издавать большую, четырехтомную монографию «Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen und Medaillen».

Конечно, Фойгт, при непосредственном изучении монетного материала, был методически гораздо выше. Таким образом, его труд не только выполнил, но и превзошел программу Таулова.

Les travaux d'Anton Taulow de Rosenthal relatifs à l'histoire du monnayage tchèque

Les études numismatiques tchèques ont atteint, au 18e siècle, un niveau très élevé dans la science européenne et on a créé des conditions favorables à un travail de synthèse. Anton Taulow de Rosenthal, archiviste à la Cour de Vienne (1702–1779), a été le premier à entreprendre une oeuvre de synthèse consacrée à l'histoire du monnayage tchèque. En 1765, il a envoyé à son ami Gelasius Dobner, fondateur de l'historiographie critique tchèque, un important manuscrit d'un ouvrage intitulé „Entwurf einer ausführlichen Abhandlung von dem Münzwesen der Herzoge und Könige in Böhmen“. On croyait, encore tout récemment, que ce manuscrit s'était perdu, mais l'auteur de cet article l'a trouvé et identifié aux Archives de la ville de Prague. Le manuscrit contient le vaste programme détaillé d'une histoire du monnayage tchèque remontant à la période la plus ancienne et continuant jusqu'à la fin du 17e siècle, histoire basée sur l'étude des matériaux de monnayage et surtout des sources écrites. Taulow, cependant, n'est pas parvenu seul à mettre cette oeuvre sur pied. Lui-même ainsi que Dobner ont aidé Nicolas Adaukt Voigt qui a pris connaissance du manuscrit de Taulow et s'en est servi dans son travail. C'est dès 1771 que Voigt a commencé à publier une importante monographie en quatre volumes intitulée: „Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen und Medaillen“. Au point de vue de la méthode des études des matériaux originaux de monnayage, Voigt a atteint un niveau de beaucoup plus élevé que Taulow. C'est ainsi que dans son oeuvre il a non seulement mené à bien le plan de Taulow, mais l'a dépassé sur bien des points.

Gejza Balaša

NÁLEZ RÍMSKYCH DENÁROV V HRIŇOVEJ

Roku 1929 v obci Hriňová (okres Zvolen) na brehu rieky Slatiny, ktorá preteká obcou, bola nájdená hlinená nádobka (ktorá sa nezachovala) s obsahom 14 kusov rímskych denárov. Na dnešné časy sa zachovalo päť kusov. Ostatné sa ztratili.

Zachované kusy sú v majetku rádiomechanika Krištofa v Lučenci:

1. Traianus (98–117), denár Cohen (I. vyd. 1859), II. č. 169, v. 3,25 g.
2. Traianus (98–117), denár Cohen, I. c. II, č. 43, v. 3,35 g.
3. Hadrianus (117–138), denár Cohen I. c. II, č. 85, v. 3,35 g.
4. Antoninus Pius (138–161) denár Cohen I. c. II, č. 9, v. 3,18 g.
5. Antoninus Pius (138–161) denár (Cohen nemá), v. 3,15 g.

A: IMP(erator) T(itus) AEL(ius) CAES(ar) ANTONINVS. R.: TRIB(unitia) POT(estate) CO(n)S(ul). Obraz: Concordia stojí obrátená vľavo, opiera sa o stĺp, drží pateru a dvojité roh hojnosti.

Eva Kolníková

HROMADNÝ NÁLEZ FENIGOV V ŽELIEZOVCIACH, SLOVENSKO

V roku 1950 našiel Štefan Trnavský, Želiezovce č. d. 317, poklad rakúskych fenigov. Pri kopaní jamy na zemiaky na svojom dvore narazil v hĺbke 1,5 m na krčahovitú nádobku, ktorú rozbil. Bolo v nej asi 1000 kusov strieborných mincí. Časť rozdal známym. T. Kolníkovi, pracovníkovi Archeologického ústavu SAV v Nitre sa na základe hlásenia A. Dudícha, riaditeľa školy v Želiezovciach podarilo zachrániť 817 kusov fenigov týchto ražieb: Rakúsko, Přemysl Otakar II. (1261–1276), fenig Luschin, Wiener Münzwesen im Mittelalter (ďalej len L.), č. 62 (1, na rube stopy ražby); L. č. 63 (1, na rube stopy ražby); L. č. 64 (3, z toho 2 na rube stopy ražby, 1 rub hladký); L. č. 65 (1, na rube stopy ražby). – Přemysl Otakar II. alebo Rudolf Habsburský (1261–1281), fenig L. č. 74 (4, z toho 1 na rube hviezda, 3 na rube stopy ražby); L. č. 76 (1, na rube stopy ražby); L. č. 77 (2, na rube stopy ražby); L. č. 78 (1, na rube stopy ražby); L. č. 79 (1, rub hladký); L. č. 80 (3, z toho 1 na rube stopy ražby, 2 rub hladký); L. č. 81 (3, na rube stopy ražby); L. č. 82 (1, rub hladký); L. č. 83 (1, na rube stopy ražby). – Rudolf Habsburský (1276 až 1281), fenig L. č. 89 (5, na rube stopy ražby). – Albert I. (1282–1308), fenig L. č. 90 (4, z toho 3 na rube štít, 1 na rube stopy ražby); L. č. 91 (23, z toho 19 na rube stopy ražby, 4 rub hladký); L. č. 92 (100, z toho 79 na rube stopy ražby, 21 rub hladký); L. č. 93 (2, z toho 1 na rube hviezda, 1 na rube stopy ražby); L. č. 94 (1, na rube stopy ražby); L. č. 95 (35, z toho 32 na rube stopy ražby, 3 rub hladký); L. č. 96 (4, z toho 3 na rube stopy ražby, 1 rub hlad-

ký); L. č. 97 (12, z toho 10 na rube stopy ražby, 2 rub hladký); L. č. 98 (17, z toho 15 na rube stopy ražby, 2 rub hladký); L. č. 99 (39, z toho 32 na rube stopy ražby, 7 rub hladký); L. č. 100 (15, z toho 8 na rube stopy ražby, 7 rub hladký); L. č. 101 (75, z toho 57 na rube stopy ražby, 17 rub hladký, 1 poškozený); L. č. 104 (56, z toho 39 na rube stopy ražby, 17 rub hladký); L. č. 107 (70, z toho 50 na rube stopy ražby, 18 rub hladký, 2 dvojražba, na rube stopy ražby); L. č. 111 (186, z toho 23 na rube orol, 121 na rube stopy ražby, 42 rub hladký); L. č. 114 (85, z toho 11 na rube hlava, 66 na rube stopy ražby, 8 rub hladký); L. č. 125 (60, z toho 4 na rube panter, 50 na rube stopy ražby, 6 rub hladký).

Pasov, XIII. stor., fenig Luschin, Steierische Münzfunde č. 221(2).

Pasov[?], XIII. stor., fenig Luschin, Steier. Münzfunde č. 219(1).

Bavorsko, XIII. stor., bližšie neurčený fenig. Líce: poprsie so skríženým mečom a štítom na prsiach. Rub: kríž zakončený ružicami a ornamentom (1).

Neurčený fenig. Líce: telo zvieratá s ľudskou hlavou? vľavo. Rub: stopy ražby (1).

Najviac zastúpené sú ražby Alberta I. (1282–1308), ktoré sú aj najmladšími mincami v tomto poklade. Možno predpokladať, že poklad bol uschovaný niekedy na začiatku XIV. storočia.

Vlasta Šikulová

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ VÁCLAVA II. V SÁDKU

(okr. Opava)

V květnu 1959 odkryl Bohuslav Magera ze Sádku č. 110 při hloubení kanálu v těsné blízkosti svého domu nález mincí. Mince ležely volně v zemi v hloubce 80 cm. Byly velmi dobře zachovány, pouze místy pokryty šedou patinou. Nálezce odevzdal celý nález — 52 pražských grošů Václava II. — Slezskému museu v Opavě.

Popis mincí:

1. L. Česká koruna v dvojitým opisovém pruhu, odděleném vždy perlovcem. Střední lilie koruny je spojena s perlou delší tenkou čárkou.

Opis **HWENDEZLAVS·SEGVNDVS**
IDEI:GRATIA:REX:BOEMIE

R. Český lev, který má nad uchem značku ve tvaru poloviny lilie ☞.

Opis ***GGROSSI:PRAGENSES**

3 kusy. Váha: 3,75 g; 3,72 g; 3,71 g. Na líci hladké plošky.

Rub dobře ražený.

2. L. Jako č. 1, ale v opisu **HWENDEZLAVS** —

R. Jako č. 1. V opisu jedné mince místo kroužků tečky.

2 kusy. Váha: 3,76 g; 3,62 g. Na koruně hladké plošky.

3. L. Jako č. 1, ale v opisu **HWENDEZLAVS** —

R. Jako č. 1. Na trupu lva nezřetelný kroužek.

1 kus. Váha 3,76 g. Na koruně hladké plošky.

4. L. Jako č. 2, ale v opisu — **GRATIA** —

R. Jako č. 1.

1 kus. Váha: 3,75 g. Obraz umístěn excentricky, okraj poškozen.

5. L. Jako č. 2, ale v opisu — **BEEMIE** —

R. Jako č. 1.

1 kus. Váha: 3,72 g.

6. L. Jako č. 1, ale střední lilie spojena s perlou krátkou silnější čárkou.

R. Jako č. 1. Na jedné minci dvojráz a písmeno G neúplné, rozdělovací znaménko nejasné. Na další minci opět dvojráz a nejasná značka nad uchem lva splývá s obvodovým perlovcem.

R. Jako č. 1, na uchu lva značka: půl lilie

5 kusů. Váha: 3,76 g; 3,77 g; 3,70 g; 3,77 g; 3,50 g.

Na líci menší hladké plošky na koruně i opisech.

7. L. Jako č. 6.

R. Jako č. 1. Opis — **IO P** —

Postava lva zavalitá a mělce ražena.

1 kus. Váha: 3,65 g. Na líci malé hladké plošky na koruně i opisech.

8. L. Jako č. 6, ale opis jako u č. 2.

R. Jako č. 1.

1 kus. Váha: 3,41 g. Na líci hladké plošky. Mělká ražba.

9. L. Jako č. 8, ale v opisu — **XoB** —

R. Jako č. 1, ale v opisu místo kroužků tečky.

1 kus. Váha: 3,75 g. Na střední lilii hladká ploška.

10. L. Jako č. 8.

R. Jako č. 1, ale opis — **: PRA** —

1 kus. Váha: 3,75 g. Na rubu dvojráz.

11. L. Jako č. 1, ale střední lilie koruny ukončena hrotitým výčnělkem, na který nasedá perla.

R. Jako č. 1. Na dvou mincích v opisu místo kroužků tečky.

3 kusy. Váha: 3,52 g; 3,77 g; 3,73 g. Na líci hladké plošky na koruně i opisech.

12. L. Jako č. 11, ale v opisu chybí tečka za slovem Wencezlaus.

.Za slovy Dei gratia tečky místo kroužků.

R. Jako č. 1. Postava lva velmi zavalitá, značka nad uchem nejasná.

1 kus. Váha: 3,39 g. Perly na obruči koruny i na lilích skoro úplně setřeny.

13. L. Jako č. 11, ale v opisu **HWENDEZLAVS** — **GRATIA** —

R. Jako č. 1.

14. L. Jako č. 11, ale v opisu **GRATIA**

R. Jako č. 1, ale v opisu místo kroužků tečky.

1 kus. Váha: 3,75 g. Na líci malé hladké plošky na koruně i opisech. Perly na obruči koruny skoro úplně setřeny.

15. L. Jako č. 2, ale střední perla volně v poli a střední lilie zakončena hrotitým výčnělkem.

R. Jako č. 1. Na 4 mincích v opisu místo kroužků tečky, na jedné obloučky. Na 3 kusech značka nečitelná.

14 kusů. Váha: 3,80 g (2 kusy); 3,76 g (3 kusy); 3,77 g (3 kusy); 3,50 g; 3,66 g; 3,65 g; 3,75 g; 3,78 g; 3,79 g. Na líci hladké plošky na koruně i opisech. Na 6 mincích umístěn obraz excentricky.

16. L. Jako č. 15, ale obruč koruny bez perel.

R. Jako č. 1. V opisu místo kroužků tečky.

2 kusy. Váha: 3,77 g; 3,71 g. Na obraze koruny hladké plošky.

Na jedné minci obraz umístěn excentricky.

17. L. Jako č. 15, ale v opisu **HWENDEZLAVSS** —

R. Jako č. 16.

1 kus. Váha: 3,77 g. Na obraze koruny hladké plošky. Okraj oříznut.

18. L. Jako č. 16, ale opis jako u č. 1.
R. Jako č. 16.
3 kusy. Váha: 3,71 g; 3,71 g; 3,82 g. Na líci hladké plošky na koruně i opisech. Na rubu jedné mince malé hladké plošky, dvojráz a značka nečitelná.
19. L. Jako č. 18, ale obruč koruny bez perel.
R. Jako č. 16.
1 kus. Váha: 3,75 g. Na líci malé hladké plošky na koruně i opisech. Obraz umístěn excentricky.
20. L. Jako č. 15, ale střední lilie bez hrotitého výčnělku.
R. Jako č. 1. Jeden kus má dvojráz a nečitelné rozdělovací znaménko.
2 kusy. Váha: 3,51 g; 3,77 g. Na obou stranách mincí větší hladké plošky. Perly na obruči koruny skoro úplně setřeny.
21. L. Jako č. 20, ale opis jako u č. 1.
R. Jako č. 1.
3 kusy. Váha: 3,77 g; 3,78 g; 3,80 g. Na obou stranách hladké plošky. Na rubu jedné mince dvojráz. Na dvou umístěn obraz excentricky.
22. L. Typ koruny nelze určit, neboť má uprostřed velkou hladkou plošku. Opis jako u č. 3.
R. Jako č. 1.
1 kus. Váha: 3,77 g. Dvojráz na rubu.
23. L. Typ koruny nelze určit, neboť v místech střední lilie a perly je hladká ploška. Opis jako u č. 2, ale rozdělovací znaménka ve tvaru obloučků.
R. Jako č. 1, ale v opisu — **PRW** — a rozdělovací znaménko nejasné.
1 kus. Váha: 3,76 g. Okraj mince poškozen.
24. L. Jako č. 1, ale střední perla spojena s lilí delší silnou čárkou. Opis jako u č. 2, avšak písmo značně neumělé.
R. Jako č. 1, avšak obraz lva mělce ražený a hlava je úplně zkomolena, podobně jak uvádí K. Chaura u mince č. 30 z nálezů krakovského. Cípy hvězdiček v opisu jsou ostřejší než u předchozích typů.
1 kus. Váha: 1,57 g (asi $\frac{1}{5}$ mince chybí). Na obou stranách hladké plošky.
Nový nález přinesl řadu variant, lišících se jednak v obrazu koruny, jednak v opisech. Varianty rozdělovacích znamének jsou celkem nevýrazné a jejich různost jest způsobena pouze opotřebením ražebních kolků nebo špatným nasazením razidla, po případě opomenutím rytce.¹⁾ Stejně důvody způsobily i některé chyby a nepřesnosti v opisech. Ze značek se vyskytuje jenom značka ve tvaru poloviny lilie nad uchem lva, kterou K. Chaura označuje jako „malé znaménko o třech nožkách“ a pokládá za součást hřívý.²⁾ Ostatní značky, vyskytující se na groších pozdějších panovníků,³⁾ nebyly na popsání mincí zjištěny. Jejich výskyt souvisí pravděpodobně až se známým zhoršováním pražských grošů za vlády Jana Lucemburského. Váhový průměr 51 celých mincí je 3,714 g. Výjimkou je groš č. 24, který jak svým vzhledem, tak zřejmě horší jakostí kovu a nízkou vahou odpovídá mincím z pokladu krakovského, jejichž původ hledá K. Chaura v Polsku.⁴⁾ K tomuto výkladu se nemůžeme

¹⁾ Srov. k tomu K. Chaura, Pražské groše Václava II. z nálezů u Krakova, NČČsl XVIII (1942), str. 13–14.

²⁾ Tamtéž str. 13.

³⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Nález pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně. Num. sbor. VI (1960) str. 379–389; K. Castelin, O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského, tamže, str. 131, 146–8.

⁴⁾ K. Chaura, l. c., str. 14.

na základě našeho jediného exempláře vyjádřiti, neboť otázka vyžaduje především důkladného soupisu celé této skupiny a kartografického zhodnocení jejího výskytu.

Nález ze Sádku byl ukryt do země v I. desetiletí století 14., pravděpodobněji v souvislosti s chystanou válečnou výpravou Václava III. do Polska roku 1306.

Ludmila Kraskovská

NÁLEZ FENIGOV V BREHOCH, SLOVENSKO

Mince našli robotníci, kteří asi v r. 1951 pracovali v lese na stavbě cesty v chatě obce Brehy (okres Nová Baňa). Část nálezů robotníci darovali zaměstnancovi lesní správy, dcera kterého A. Francová odovzdala do sbírek Slovenského múzea 17 kusů mincí. Ostatní mince robotníci rozobrali. Podle jejích náhledů mince byly uloženy v nějaké nádobce, v iném případě robotníci by si nevšimli drobných plíškov. Zachované ražby jsou vídeňské fenigy dvou panovníků, určené podle Luschina, Wiener Münzwesen im Mittelalter.

Rakúsko, Albrecht I. (1282–1308), polfenig Luschin č. 112 (1); fenig L. č. 113 (1), č. 115 (1); fenig s častou ražbou snad L. č. 92 (1). Pred r. 1335 fenig L. č. 133 (1), č. 137 (1). — Albrecht III. (1365–1395), fenig L. č. 153 (2), č. 154 (2). — Pred r. 1370, fenig L. č. 155 (1). — Pred r. 1390, fenig L. č. 159 (2) č. 160 (1). — Pred r. 1399, fenig L. č. 161 (1).

Pasov, fenig XIII. stor., Luschin, Steierische Münzen č. 221 (1). Fenig neurčený so stopami ražby (1).

Zachovaná část nálezů obsahuje ražby rakúskych panovníků Albrechta I. a Albrechta III., ktoré pochádzajú z prelomu XIII.—XIV. storočia a z druhej polovice XIV. stor. Podľa popisovaných mincí nález mohli ukryť koncom XIV. storočia.

Ladislav Lábek

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ V HORNÍ BŘÍZE U PLZNĚ

V Horní Bříze u Plzně kladli vodovodní potrubí. Poblíž staré školy vyhodilo rýpadlo množství měděnkou pokrytých starých mincí, které na upozornění Josefa Kotery, dne 22. listopadu 1958 sebral se žáky a žákyňami tamní osmiletky její ředitel F. Vlasák. Dne 12. prosince odvedl 354 mincí a tři zlomky spolu i nepatrné zbytky nádoby, ve které byly mince uloženy, Krajskému muzeu v Plzni. Jelikož 116 kusů bylo již předem vyčištěno, ponecháno dalších 130 kusů s původní patinou, neboť je bylo lze snadno určit a zbytek 93 kusů očištěn pouze od zemitého povlaku. Patnáct nejlépe zachovaných očištěno úplně. Shledány vesměs pražské groše Václava IV. až na jediný kus ještě z doby Karlovy. Kontramarky, které se při západočeských nálezech pravidelně vyskytují, se v odevzdaných mincích nenalezly. Nádobka měla tvar baňatého hrnku s úzkým dnem. Jest zhotovena ze šedého jílu a není polévaná. Jest i poměrně slabých stěn.

Z 15 grošů, které jsou zřetelněji raženy, bylo by snad možno některé přiřknouti ještě době panování Václavova, zejména v jeho počátcích (od roku 1378). Všechny ostatní jsou buď z konce jeho vlády, ale spíše ještě ražbami následnými již z počátku válek husitských. Svědčí o tom zejména povrchní a nepřesná ražba i veliká otřelost, která však není skutečným následkem dlouhého oběhu mincí a spíše důsledkem značně opotřebených razidel. Poněvadž se v našem nálezu nevyskytly haléře, lze téměř bezpečně vyvozovati, že poklad byl zakopán

brzy po roce 1419, nejspíše roku 1421 při prvním obležení Plzně Husity. Utvrdzuje nás o tom přesvědčení, že se počet mincí jeví jako průměrné jmění středního hospodáře na Plzeňsku ještě z doby mírové, předhusitské zvláště když obsah blízkého nálezů v Bolevci byl stejného počtu i složení. K témuž závěru vede i přítomnost jediného groše Karla IV. O ražbách následních svědčí i průměr mincí. Pohybují se mezi 28 a 26 mm a větších jest pouze nepatrná část. Úmyslné zúžení střížků pozorujeme nejlépe na obvodových nápisech DEI GRATIA REX BOEMIE A GROSSI PRAGENSES, které jsou sotva z poloviny a někde jen nepatrně zachyceny. To opět svědčí o používání starých želez, hotovených pro větší a normální střížky. Třeba ještě uvést váhu, která kolísá mezi 2,80 a 3,00 g.

Variety v ražbě lze pro špatný stav mincí jen obtížně sledovati. Středky s korunou, vnitřním opisem a lvem liší se v průměru až o 4 mm (19–23), koruna vzácně vyběhá u střední lilie ještě v stonkovitý výběžek zakončený kuličkou, která zasahuje až do vnitřního perličkového kruhu. Jeden kus má širokou korunu bohatě posázenou perlami. Při tom však má v opisu téměř nečitelném obrácené S. Hřiva lva je vesměs složena ze dvou silných řad měsíčků po čtyřech a nad nimi těsně u hlavy jsou další tři zcela drobné velikosti. Rozdělovací znaménka, pokud se dají zjistiti, se neliší. Na groši Karla IV. je nelze vůbec rozeznat. Písmo jeví sice odchylky, ale ty jdou více na vrub otčelosti razidel, nežli různé kresbě. Je to téměř výhradně písmo větší a vyšší, na většině kusů s čitelnými částicemi opisů jsou S obrácena (= 2) a N v podobě И.

Nálezem získán nový dokument doby husitské a jest škoda, že k objevení mincí nebyl pozván musejní úředník, aby všechny okolnosti řádně vyšetřil.

Vlasta Šikulová

NÁLEZ MINCÍ V JEŽOVĚ, OKRES KYJOV

Při kopání základů svého domu v Ježově čp. 28 odkryl Ing. Jaroslav Klimeš v červnu 1958 nález mincí, ležících volně v zemi. Nález obsahoval tyto mince:

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), pražský groš, Smolík III. 37 (1). — Ludvík I. (1516–1526), bílý peníz jednostranný, Smolík IV. 53 (3); malý jednostranný peníz, Smolík IV. 57 (1).

Vratislav, biskupství, Jan Turzo (1506–1520), groš 1508 (1).

Pasov, biskupství, Vigileus Fröschel (1500–1516), batzen bez letop. jako Saurma č. 442 (1). — Arnošt Bavorský (1517–1540), batzen bez letop. jako S. č. 445 (1).

Bavory—Oettingen, Wolfgang, Martin a Ludvík XIV. (1520–1522), batzen 1519 jako S. č. 631 (1), týž 1520 (1).

Bavory—Mnichov, *Straubing*, Albrecht IV. (1505–1508), půlbatzen 1510 jako S. č. 426 (1).

Isny, batzen 1527 (1).

Tyroly, Zikmund (1439–1496), krejcar bez letop. jako S. č. 346 (2). — Maxmilián (1496–1519), krejcar bez letop. jako S. č. 349 (1).

Město Kostnice, půlbatzen bez letop. jako S. č. 742 (1).

Švýcarsko — Luzern, krejcar bez letop. (1).

Mince byly uloženy do země nejspíše na počátku 2. čtvrtiny 16. století.

Jozef Hlinka

NÁLEZ MINCÍ V BAČKOVE,

okr. Trebišov

V zimných mesiacoch roku 1939/40 zamestnanci Juraj Hlas a Juraj Koritko z Kravian, okr. Trebišov, našli v kameňolome Bartolomeja Kővöra v Bačkove, okr. Trebišov, poklad drobných strieborných mincí. Tento poklad odovzdali ihneď žandárskej stanici v Parchovianoch, okr. Trebišov, ktorá ho odovzdala kuratórii pripravovaného Zemplínskeho vlastivedného múzea v Michalovciach, a toto ich dňa 25. júna 1940 uložilo do zbierok Gymnázia v Michalovciach. Roku 1958 bol celý poklad odovzdaný novozriadenému Zemplínskemu vlastivednému múzeu v Michalovciach. Obsahuje spolu 109 kusov mincí Mateja Korvína, Vladislava II. a Eudovíta II. Spolu s mincami bol najdený i jeden strieborný prsteň, ktorý je taktiež uložený v tom istom múzeu.

Popis mincí:

Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), denár bez let. Réthy č. 232, variant zn. K-P (16),¹⁾ denár Réthy č. 239 A, variant zn. K-X (7), denár so skomoleným nápisom a zničenou značkou (7); obolus Réthy č. 242 (1). — Vladislav II. (1490–1516), denár bez let. Réthy č. 272 A variant zn. K-H (17), variant zn. K-G (2), č. 276 zn. K-E^S (1), variant zn. K-A^M (2), variant zn. K-A^M (1), č. 273 zn. K-Q (1), denár Réthy č. 278 A variant zn. K-H 1504 (1), 1505 (4), 1506 (2), denár Réthy č. 278 A zn. K-G 1509 (1), 1510 (3), 1511 (1), 1512 (1), 1513 (1). — Eudovít II. (1516–1526), denár Réthy č. 306 A, variant zn. K-G 1516 (1), 1517 (2), 1518 (1), 1519 (4), denár Réthy č. 306 A, variant zn. K-A 1520 (1), denár Réthy č. 306 A 1520 (1), denár Réthy č. 306 A, variant zn. K-A 1521 (1), denár Réthy č. 306 A 1525 (4), variant zn. D-G^N 1525 (1), variant zn. K-A 1526 (3), denár Réthy č. 306 A 1526 (2), variant zn. K-B 1526 (3), variant zn. K-ϕ 1526 (1), variant zn. C-ϕ 1526 (1), variant zn. L-K 1527 (3), variant zn. K-A s nečit. let. (2), variant zn. K-G s nečit. let. (2), variant s pošk. zn. a nečit. let. (1).

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), biely peniaz bez let. (4), Saurma č. 185.²⁾ — Eudovít II. (1516–1526), biely peniaz bez let. (1) Saurma č. 191. Pre veľké poškodenie a ošúchanie neurčené 2 kusy denárov.

Ako vidieť z pokladu, nález je časove jednotný. Najstaršie mince sú denáre Mateja Korvína (1458–1490) a najmladšia minca je denár z r. 1527. Dobu ukrytia môžeme podľa najmladšej mince určiť do najbližších rokov tesne po smrti Eudovíta II., resp. do najbližších rokov po bitke pri Moháči r. 1526. Ukrytý bol pravdepodobne z obavy pred ťažením Turkov do týchto oblastí, alebo pre neistotu v nepokojoch a zápasoch o uhorský trón medzi Ferdinandom I. a Jánom Zápoľským.

Poklad pozostáva iba z drobných mincí, z čoho môžeme usudzovať, že účelom jeho ukrytia nebola snaha nejakého kupca po uschovaní väčšej hodnoty a že ho uschoval miestny občan. Pomerne dobrá zachovalosť svedčí o tom, že boli málo v obehu.

¹⁾ Dr. Rethy László, *Corpus numorum Hungariae*, Budapest 1898.

²⁾ Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zum Kipperperiode. Verlag von Adolf Weyl. Berlin 1892.

NÁLEZ MINCÍ V KOSTOMLATECH U NYMBURKA V R. 1931

V roce 1931 byly nalezeny při přestavbě starého chléva v Kostomlatech u Nymburka staré mince. Usedlost patřila tehdy Antonínu Fiedlerovi. Mince prý byly naskládány do sloupečků, takže se dá soudit, že byly uloženy v nádobce. Většina byla na místě rozebrána zedníky a již se ji nepodařilo soustředit. Pouze malá část, 66 kusů stříbrných mincí, zůstala u majitele usedlosti. Laskavostí jeho vnučky A. Kodetové z Jihlavy mně bylo umožněno mince popsat. Podle staré pověsti má být ukryt poklad ještě na louce vedle domu č. 5.

Protože se nález nezachoval celý, nelze přesněji stanovit dobu jeho uložení. Nejstarší mince popisované části nálezu je z r. 1575, nejmladší z r. 1633. Mince tedy byly ukryty pravděpodobně koncem třicetileté války.

Čechy, Maxmilian II. (1564–1576), *Jáchymov*, J. Geitzköfler, bílý groš 1575, Janovský 14 d (1); *Praha*, H. Harder, bílý groš 1576, Jan. 13 c (1). — Rudolf II. (1576–1612), *Praha*, L. Ercker, malý groš 1584, Jan. 5 c (1); *Kutná Hora*, J. Šatný, malý groš 1581, Jan. 7a (1); *Jáchymov*, P. Hoffmann, malý groš 1586, Jan. 4c (1). — Bedřich Falcký (1619–1620), *Kutná Hora*, Š. Hözl, čtyřriadvacetník 1620, Jan 4a (1). — Ferdinand II. (1619–1637), *Praha*, J. Suttner, tříkrejcar 1624, Jan. 27 (3); B. Hübmer, tříkrejcar 1625, Jan. 28a (1); 1626, Jan. 28a (2); 1627, Jan. 28b (1); 1627, Jan. 28c (1); 1628, Jan. 28c (3); 1629 (1); T. Schuster, tříkrejcar, 1633, Jan. 31a (1), Jan. 31b (3); *Kutná Hora*, Š. Hözl, tříkrejcar 1624 (1).

Jindřich Šlik (†1650), *Planá*, J. Kandler, tříkrejcar 1628 (1); 1631 (1).

Albrecht z Valdštejna (†1634), *Zaháň*, vard. Gottfried Ehrlich, tříkrejcar 1629 (1).

Morava, Ferdinand II. (1619–1637), *Brno*, K. Wonsiedler, tříkrejcar 1624 (1), 1625 (1); *Olomouc*, M. Fritsch, tříkrejcar 1628 (1), 1629 (1), 1632 (1), 1633 (1); *Mikulov*, tříkrejcar 1627 (1).

Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Vratislav*, P. Hema, tříkrejcar 1630 (2); vard. H. Riedel, tříkrejcar 1627 (2), 1628 (2), 1629 (3), 1630 (1), 1631 (1).

Kladsko, Ferdinand III. (1627–1637), *Kladsko*, P. Hema, tříkrejcar 1628 (1).

Dolní Rakousy, Ferdinand II. (1618–1637), *Vídeň*, M. Fellner, tříkrejcar 1624 (7).

Štýrsko, Ferdinand II. (1618–1637), *Št. Hradec*, tříkrejcar 1624 (2), 1625 (3).

Ferdinand II. (1618–1637), tříkrejcar 1624 (1), 1626 (1), oba mají značky mincovny nečitelné.

Arcibiskupství Salzburg, Paris z Lodronu (1619–1653), půlbatzen 1623 (1).

Tyroly, Leopold, arcivév. rakouský (1623–1632), *Hall*, desetikrejcar 1624 (1); tříkrejcar b. l. (2).

Město Norimberk, patnáctikrejcar 1622 (1).

Nasavsko-Weilburg, Albrecht (1599–1553), půlbatzen 1591 (1).

Město Štrasburk, stříb. mince 19 mm, L: lilie, ARGENTINA, R: lilie, GLORIA DEO, jako Wellenheim 1799 (1).

Alexander Skalický

NÁLEZ MINCÍ V BROUMOVĚ

Dne 21. 4. 1958 bylo nalezeno při kopání základů na parcele demolovaného čp. 11 a 12 v Broumově asi 10 kusů starých mincí. Nález byl volně ukryt pod dlaždicí podlahy původního sklepa asi 50 cm od bočního zdiva stavby.

Okresnímu museu v Broumově bylo z nálezů odevzdáno 6 mincí. Ostatní mince si rozebrali nálezci, kteří udali, že v nálezů bylo celkem 10 mincí. Nalezené mince jsou vesměs groše z druhé poloviny třicetileté války.

Kusy uložené v museu jsou tyto:

Čechy, Ferdinand III. (1637–1657), *Praha*, Wolker, 3krejcar 1644, Č.-S., č. 661 (1)

Čechy, Albrecht z Valdštejna (†1634), *Jičín*, Reick, 3krejcar 1627 (1); 1628 (1).

Dol. Rakousy, Ferdinand II. (1619–1637), *Vídeň*, Fellner, 3krejcar 1625 (1).

Hor. Rakousy, Ferdinand II. (1619–1637), *St. Pölten*, Fellner, Edling, 3krejcar 1624 (1).

Štýrsko, Ferdinand II. (1619–1637), *Št. Hradec*, bez mincm. zn., 3krejcar 1625 (1).

Nejmladší mince má letopočet 1644. Nalezené mince jsou tedy z posledních let třicetileté války. V prvním čtvrtletí r. 1645 Švédové, vedeni Torstensonem, pronikli znovu do českých zemí a dále k Vidni. V letech 1642–1645 došlo několikrát k vystřídání vlády nad Broumovem mezi císařskými a Švédy, kteří sem pronikli ze Slezska.

Literatura: Em. Nohejlová, *Mincovníctví Albrechta z Valdštejna NČČsl X* (1934), str. 28–73. — Kl. Čermák a Bedřich Skrbek, *Mince království českého za panování rodu habsburského, Pardubice 1891–1913.* — V. Miller zu Aichholz-A.Loehr-E.Holzmaier, *Österreichische Münzprägungen, Wien 1948.*

František Křížek

NÁLEZ DUKÁTU V DAČICÍCH

V druhé polovici října 1959 byl při výkopu pro příčku základu v předsíni přízemního bytu v domě v Dačicích na Palackého náměstí č. 52 zaměstnancem Okresního stavebního podniku v Dačicích Ladislavem Pospíchačem z Dačic nalezen kremnický dukát Františka I. z roku 1765. Podle údajů nálezcových byl nalezen jen jeden kus, a to volně ležící pod podlahou.

Dukát je této ražby:

L: Poprsí císařovo z pravé strany, na hlavě věnec, plášť sepnut sponou na rameni, zlaté rouno. Obvoděk slabě perličkovaný, neúplný.

FRANC · D · GR · R · IS · A · GER · IER · REX — B —

R.: Říšský orel s prsním štítem. Obvoděk slabě perličkovaný, neúplný.

TU DOMINE SPES MEA · 1765

Zachován je dukát výborně. Byl odevzdán MNV v Dačicích a tím určen pro Okresní vlastivědné museum v Dačicích.

Dům Dačice I., čís. 52 (staré číslo 98) patřil od 1. 9. 1725 rodu Foithů. Tehdy jej koupil Jan Kryštof Foith, řezník, jako dům pravovárečný s pozemky za 500 kop čili tolarů moravských po 70 krejčářích od dědiců Ondřeje Krause. Dne 14. 7. 1739 prodala dům vdova Rozina synu Janovi, rovněž řezníku, za tutéž sumu kop čili tolarů. Jan Foith pak 18. 2. 1780 připsal dům nejmladšímu synovi, Janovi, v ceně 500 kop neboli 580 zlatých 20 krejčarů. Ten pak prodal dům 8. 2. 1785 ševci Filipu Mundovi za 2400 zlatých. V některém z těchto majitelů můžeme pravděpodobně hledat původního majitele dukátu.

NÁLEZ MĚDĚNÝCH MINCÍ V PRAZE-ŽIŽKOVĚ R. 1930

Při kopání základů přístavby žižkovské sokolovny v Praze 11-Žižkov, Koněvova (dříve Poděbradova) ulice č. 19 (čp. 929) byly r. 1930 na dvorku staré budovy asi v půlmetrové hloubce odkopu nalezeny měděné mince. Jsou z let 1760–1790 v počtu celkem 120 kusů. Jejich zachovalost jest většinou dobrá, jen některé jsou pokryty měděnkou, jiné začernalé. Žádný obal ani nějaká nádobka nebo střepy z ní se nezachovaly. Tyto nálezy údaje mně sdělil starý tělocvikář, který tehdy pomáhal při výkopových pracích. Týž přinesl mně mince v polovině r. 1957 darem. Odevzdal jsem tento zajímavý nálezy Numismatickému oddělení Národního musea, kam svým významem pro statistiku a evidenci nálezy jediné náleží a popisují jeho obsah takto:

Marie Terezie (1740–1780), *Praha*; zn. P, měd. krejcar 1762 (1); *Kremnica*, zn. K, měd. krejcar 1761 (1), 1762 (2), 1780 (8); *Smolník*, zn. S, měd. krejcar 1780 (4); půlkrejcar 1777 (1); *Videň*, zn. W, měd. krejcar 1760 (2), 1761 (1), 1762 (1), 1763 (1), 1780 (16); půlkrejcar 1780 (1); *Günzburg*, zn. H, měd. krejcar 1780 (1); bez minc. zn., měd. krejcar 1780 (1); bez minc. zn. a bez letopočtu: půlkrejcar (5); nečitelný měd. krejcar (1).

Josef II. (1780–1790), *Praha*, zn. C, měd. krejcar 1782 (6); půlkrejcar 1781 (2); *Kremnica*, zn. B, měd. krejcar 1782 (3); čtvrtkrejcar 1781 (1); *Smolník*, zn. S, měd. krejcar 1780 (2), 1781 (3), 1790 (33); *Videň*, zn. W, měd. krejcar 1780 (5); zn. A, měd. krejcar 1781 (11), 1790 (1); nečit. zn. měd. krejcar 1780 (1), 1781 (2), 1790 (2); nečitelné zn. a letopočtu, měd. krejcar (1).

Podle nejmladšího data mincí (1790) byl tento „poklad“ ukryt ke konci 18. století na úpatí vrchu Žižkova při českobrodské silnici.

Václav Spurný

NEZNÁMÉ POKLADY MINCÍ ZE STŘEDNÍ MORAVY

V Okresním museu v Kroměříži jsou uloženy dva inventáře někdejší sbírky kroměřížského knihtiskaře Jindřicha Slovákova (1858–1931), v nichž se zachovaly zprávy o některých dnes neznámých hromadných nálezech mincí. S výjimkou nálezu z Bilan u Kroměříže¹⁾ zůstaly neregistrovány v odborné literatuře.

Při publikaci hromadného nálezu středověké keramiky z domu čp. 110 v Kroměříži, objeveném v r. 1958, jsem upozornil na dřívější středověké nálezy z Kroměříže, kromě jiných i na poklad mincí v nádobě, nalezený v r. 1902 v základech Dimtova domu čp. 10 v Kovářské ulici.²⁾ Slovákův záznam v inventářích pod čís. 475 uvádí: „Úlomek nádoby se stříbrnými václavskými groši. Nádoba vykopána v základech domu M. Dimta, Kroměříž, roh Ko-

¹⁾ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. L. Nemeškal, České, moravské a slezské nálezy neurčitelných mincí, Praha 1957, 234–235. V literatuře je uváděn rok nálezu 1888, J. Slovák jej však zaznamenává k r. 1885. Mince byly uloženy v hliněné nádobě, kterou dělníci rozbili. Počet mincí udává Slovák shodně přes 3000 Pole, na němž poklad objeven, bylo původně arcibiskupské, později patřilo dalším majitelům Mühlmannovi a Grimrovi, V obou inventářích je Slovákův záznam shodný. Počet mincí, které měl z tohoto hromadného nálezu ve své sbírce, J. Slovák nezaznamenal. Mince označuje jako „starožitné mince měděné (bez ražení)“, inv. č. 476.

²⁾ V. Spurný, Hromadný nálezy středověké keramiky v Kroměříži. Archeologické rozhledy XI-1959, 424.

vářské ulice. Na mincích ležel starý klíč. Mincí bylo přes 800. Nádoba porušena dělníky.“ V obou inventářích je text zápisu shodný. Rok nálezu a několik málo údajů o tomto pokladu mincí se podařilo dodatečně vyšetřit St. Hlobilovi.³⁾ Podle jeho zjištění mohl být nálezy učiněn jediné v době mezi 15. březnem až květnem 1902 a jedíným jeho zbytkem je nádoba se 12 českými groši v kroměřížském museu.⁴⁾ Nádoba má kuželovitý spodek a mírně oble vyklenuté stěny, přecházející ve výduť, která měla 17 cm v průměru. Celá horní část nádoby chybí. Dno má průměr 9,5 cm, je ploché, beze značek. Nádoba má poměrně tenké stěny, povrch tmavošedý, místy šedočerný, skvrnitý. Slepna je ze střepů, což potvrzuje původní údaj Slovákův, že byla při odkrytí porušena od dělníků. Na vnitřních stěnách jsou zřejmé stopy měděnky po celé zachované výšce nádoby. Tvorba patiny na mincích se zobrazila v zanechaných pravidelných kruhových otiscích o průměru 2,6–2,7 cm na stěnách nádoby. Šlo-li pouze o mince stříbrné, jak uvádí záznam Slovákův, pochází patina z mědi vyloužené extrakční korosí ze slitiny měď-stříbro. Lze však předpokládat, že mezi stříbrnými mincemi mohly být i mince měděné, které ve styku se stříbrem se velmi rychle přeměnily na měděnku, která se pak vyloučila na mincích stříbrných, a to s větší intenzitou na jejich okrajích.⁵⁾

Z mincí, z jejichž původního počtu přes 800 kusů (podle údajů Slovákova) se do musea v Kroměříži dostalo 12 kusů, jsou t. č. přístupny ke zpracování toliko čtyři stříbrné mince. Byly zcela pokryty měděnkou; po provedené konservaci v Chemické a fyzikální laboratoři AÚ-ČSAV se ukázalo, že jde o značně otřelé pražské groše Václava IV.⁶⁾

Další neznámý poklad mincí pochází z Holešova. Podle Slovákova záznamu v jednom z inventářů byla v jeho sbírce pod čís. 696 uložena „Nádobka na kruhu točená z Holešova; uvnitř byli [!] pražské mince Václava III. Vykopána na místě, kde stával židovský templ“.

Ze Zlína (dnešní Gottwaldov I-Zlín), byla pod čís. 697 zapsána Slovákem (rovněž jen v jednom inventáři) „Nádobka vysoká na kruhu točená; vykopána ve Zlíně při kopání základů Občanské záložny; uvnitř nacházeli (!) se mince stříbrné z r. 1642 (doba švédská 1643)“.

Oba Slovákovi inventáře začínají rokem 1892. Lze předpokládat, že poklady mincí z Holešova a Zlína byly objeveny koncem minulého, případně počátkem tohoto století. U nálezu ze Zlína by se dal s velkou pravděpodobností ještě zjistit rok zahájení stavby Občanské záložny. Oba posléze uvedené nálezy jsou dnes neznámé a jejich další osudy nejsou známy; z nálezu v Dimtově domě v Kroměříži, jak shora uvedeno, je dnes zachován jen nepatrný zbytek.

Sbírka Jindřicha Slovákova, obsahující různé druhy starožitností, především však pravěké nálezy, přešla později z valné části do majetku kroměřížského musea, kde se stala základem dnešních archeologických a historických sbírek. Část Slovákovi sbírky se dostala do Moravského musea v Brně, případně i do jiných museí. Jelikož J. Slovák pečlivě označoval všechny předměty své sbírky, není vyloučeno, že se ještě podaří v některém museu identifikovat alespoň keramiku z holešovského nebo zlínského nálezu.

Ačkoliv jde v případě pokladu holešovského a zlínského o nálezy neznámé a jejich datování nelze ověřit, nutno mít na základech shora citovaných záznamů za prokázané, že tyto poklady mincí skutečně existovaly. Lze tedy jimi doplnit katastr nekontrolovatelných hromadných nálezy mincí na Moravě.

³⁾ Dopis ze dne 23. XI. 1958 připojený ke zprávě V. Spurného, čj. 5762/58 v archivu Archeologického ústavu ČSAV v Praze.

⁴⁾ V prvním inventáři Městského musea v Kroměříži z r. 1934 je pod čís. 1188/575 zapsána nádobka o rozm. 17×11 cm se 12 českými groši, celkem 13 předmětů. Při nové inventarisaci archeologických sbírek v r. 1948, kterou provádl Státní archeologický ústav v Praze (Dr. M. Šolle), dostal tento nálezy inv. č. 1 A 982.

⁵⁾ Podle laskavého sdělení Dr. J. B. Pelikána, vedoucího Chemické a fyzikální laboratoře AÚ-ČSAV v Praze.

⁶⁾ Za určení mincí děkuji Dr. Zd. Nemeškalové-Jiroudkové z AÚ-ČSAV v Praze.

PŘÍSPĚVKY K SOUPISU NÁLEZŮ MINCÍ V ČECHÁCH
A NA MORAVĚ

Nálezy římských mincí

Alois Chytil z Olomouce¹⁾ našel kolem roku 1902 v zahradě domu čp. 9 v Náměstí na Hané (okr. Olomouc) minci Marka Aurelia (161–180) a ve třicátých letech v katastru obce Čechy pod Kosířem (okr. Prostějov) minci Gordiana III. (238–244).

Nález mincí ze 12. století v Bučovicích

Podle záznamu Vincence Brandla²⁾ bylo v r. 1790 nalezeno poblíž bučovského zámku mnoho stříbrných mincí ze 12. století.

K nálezu brakteátů v Kolíně-Zálabí r. 1913

Z nálezů brakteátů v Kolíně-Zálabí r. 1913³⁾ byla podle J. Ječného⁴⁾ asi čtvrtina rozptýlena mezi obyvatelstvem. Z toho se patrně část, nejméně pět kusů, dostala do sbírky PhMr. Františka Latzela, lékárníka v Českých Budějovicích.⁵⁾ V exempláři díla E. Fialy České denáry (Praha 1895), který byl podle vlastnické poznámky r. 1902 majetkem F. Latzela a od r. 1955 je ve fondu Universitní knihovny v Olomouci,⁶⁾ našel jsem v říjnu 1959 list papíru, na němž jsou kresby pěti brakteátových ražeb z nálezů v Kolíně-Zálabí. Záznam obsahuje tyto typy a varianty středních brakteátů s dvojitým lvem a harpyjí:

1. Korunovaná lidská hlava en face se dvěma lvími těly, obrácenými tlapami k obvodu, obvodem s rýhou (Fiala typ 2234, XXII, 28, Ječný typ první).

2. Týž s hladkým obvodkem, průměr mince 30 mm, průměr obrazu 13 mm, výška 2 mm.

3. Korunovaná harpyje, varianta (jednodušší provedení) typu Fiala 2231, XXII, 23, pravděpodobně totožná s třetím typem Ječného.

4. Korunovaná harpyje, jiná shodnější varianta typu Fiala 2231, XXII, 23.

5. Korunovaná harpyje s útlým tělem a plošnými výplněmi na letkách, ocasu a vlasech, u Fialy patrně „zvláštní orlice“ (2268, XX, 21var.).

Revise nálezů pražských grošů v Olomouci z r. 1926

Nález pražských grošů Václava II. (1283–1305) a Jana Lucemburského (1310 až 1346), vyzvednutý dne 8. března 1926 na staveništi tehdejší Sociální pojišťovny v Olomouci,⁷⁾ byl krátce poté v Museu hl. města Olomouce podroben conservačnímu procesu, který se pravděpodobně omezil na mechanické odstranění oxydační vrstvy a napojení zaponovým lakem. Ze zachovaných 200 ražeb bylo 10 kusů, jak poznamenává František Doucha v před-

¹⁾ Podle sdělení nálezce dne 19. 5. 1960.

²⁾ Kniha pro každého Moravana, Brno 1863, str. 239, II. vyd. 1892, str. 307.

³⁾ Nálezy mincí č. 1797.

⁴⁾ J. Ječný, Brakteaty nalezené v Kolíně. Věstník Num. spol. čs., roč. I–V, 1919 až 1923, str. 183.

⁵⁾ Byl členem Numismatické společnosti od r. 1919, specialista na české mince (podle sdělení Num. spol. čs. ze 24. 2. 1960). Viz též seznam řádných členů NSČ na obálce Věstníku roč. I, č. 1 a 2.

⁶⁾ Sign. II-290796.

⁷⁾ Předběžné zprávy H. Kux v Olm. Tagblatt 24. 12. 1926, F. Doucha v ČVSMO 1927, str. 178. Viz Nálezy mincí č. 1999.

běžné nálezy zprávy, ponecháno v původním stavu. V popisu nálezů z r. 1935 pak souhlasně uvádí, že „9 kusů pro silnou oxydaci jest nečitelné.“⁸⁾ V tomto stavu byl nález převzat Krajským vlastivědným museem od Městského národního výboru v Olomouci r. 1956.⁹⁾ Podrobnější zkoumání ukázalo, že nález je nutno znovu konservovat odstraněním lakové a oxydační vrstvy¹⁰⁾ a provést nové typologické hodnocení, jehož výsledek je od Douchova určení značně odlišný, jak je zřejmo z dalšího popisu: Čechy, Václav II. (1283–1305). pražský groš Smolík č. 1¹¹⁾ (1), váha 3,45 g; Smolík č. 2 (17), prům. váha 3,28 g; Smolík č. 4 (12), prům. váha 3,38 g. — Jan Lucemburský (1310–1346), pražský groš Smolík č. 1 (126), prům. váha 3,34 g; Smolík č. 1, ale var.: IOHANNES PRIMVS (2), prům. váha 3,26 g; Smolík č. 1, ale var.: GROSSI PRAGENSES (1), váha 3,32 g; Smolík č. 4 (2), prům. váha 3,47 g; Smolík č. 6 (2), prům. váha 3,08 g; Smolík av. č. 6, rev. č. 1 (3), prům. váha 3,32 g; Smolík č. 8 (19), prům. váha 3,36 g; Smolík av. č. 8, rev. č. 10 (5), prům. váha 3,24 g; Smolík č. 12 (1), váha 3,32 g; Smolík č. 13, ale var.: IOHANNES & PRIMVS (1), váha 3,62 g; Smolík č. 17 (3), prům. váha 3,34 g; Smolík č. 17 var.: GRATIA & REX, rev. č. 1 (3), prům. váha 3,57 g; Smolík av. č. 17, rev. č. 15 (1), váha 3,26 g; Smolík av. č. 20, rev. č. 1 (1), váha 3,32 g.

Na rubu většiny ražeb byly zjištěny mezi koncem ocasu a uchem lva značky ♀ (půl lilie),¹²⁾ a to u všech grošů Václava II., u grošů Jana Lucemburského typ Smolík č. 1 (u 104 ražeb, u ostatních 22 nezřetelné nebo chybí), u druhé varianty téhož typu, dále u č. 6, 6var. a č. 12. Na groších Jana Lucemburského se vyskytují i další značky. Kroužek mezi konci ocasu byl zjištěn u části ražeb typu č. 8, značka Q byla zjištěna na téměř místě u typu č. 17, 17 av./15 rev. Novinkou u jednoho exempláře typu č. 4 je křížek mezi uchem a koncem ocasu, který se jinak vyskytuje na groších Karla I.

Nález pražských grošů ve Věrovanech, okr. Kojetín.

Hromadný nález mincí, obsahující pražské groše, byl zde objeven za bližší neznámých okolností někdy před rokem 1945. Několik exemplářů pražských grošů vlastnil temní rodák prof. dr. Tomáš Hudec,¹³⁾ mezi nimi pražský groš Jana Lucemburského (1310–1346), typ Smolík č. 3.

Nález pražského groše v Dalově, okr. Šternberk

Žák osmileté střední školy ve Šternberku Šitavanc našel v listopadu 1957 v trati Horní Žleb v katastru obce Dalov pražský groš, který je nyní uložen v museu ve Šternberku: Čechy, Václav IV. (1378–1419), pražský groš. Av. pravděpodobně Smolík č. 7: VEN-CEZLAU (?): T..., rev. GROSSI & PRAGENSES. Váha 2,39 g.

⁸⁾ F. Doucha, ČVSMO 1935, str. 79.

⁹⁾ Přejímací seznam ze dne 29. dubna 1956, pol. 357, přírůstek čís. N-2/56. Základní evidence sbírek k 31. 12. 1958, VI/11.

¹⁰⁾ Konservaci provedl v březnu 1959 Hynek Hradil.

¹¹⁾ J. Smolík, Pražské groše a jejich díly, Praha 1894. Váhy zjistil: PhMr. V. Ditrich.

¹²⁾ Em. Nohejlová-Prátová, Nález pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV. v Hodoníně. Num. sbor. VI, str. 378. Značka půl lilie se v hodonínském nálezu vyskytuje pouze s tvarem koruny č. 1. V olomouckém nálezu tato značka souvisí u 104 ražeb grošů Jana Lucemburského typu Smolík č. 1 s korunou (podle Nohejlové) č. 1 30%, č. 2 17%, č. 3 48%. V souvislosti s tvary koruny je možno hovořit ještě o dalších odchylkách: u č. 2 se objevuje čárka vedená přes perlu vzhůru, u č. 2 a 3 je někdy perla umístěna mimo střed, vpravo nebo vlevo.

¹³⁾ Podle jeho sdělení r. 1946.

Nález dukátu Ladislava Pohrobka v Rousínově, okr. Vyškov na Moravě

Asi v r. 1939 byl nalezen v zahrádce domku v Rousínově na Františkově dukát Ladislava Pohrobka (1453–1457) se zbytky pravděpodobně koženého obalu.¹⁴⁾

Nález mincí ze 16. století v Opatovicích u Hranic

Ve starých numismatických fondech musea v Olomouci jsou uloženy spolu se stručným údajem o nálezuve lokalitě čtyři německé stříbrné ražby; jde velmi pravděpodobně o součást většího souboru, z něhož se dochovaly.¹⁵⁾

Branibory, Jáchym II. (1535–1571), trojník 1562 (1), 156? (1).

Opatství Fulda, Filip Schenk (1541–1550), trojník 1542 (1).

Stolberg-Wernigerode, Jindřich (1538–1572), trojník 156? (1).

Nález renesanční medaile ve Střelicích, okr. Šternberk na Moravě

U Boží muky poblíž Střelic našel dne 29. 8. 1957 Josef Krivánek náboženskou krušnohorskou medaili z dílny Nickla Milicze nebo jejího okruhu s tematikou Abraham a Izák, Křížová cesta, z roku 1565. Scéna Abrahama a Izáka je, jak uvádí Katz, vzata z mědirytiny Jiřího Pencze.¹⁶⁾

Mince z roku 1589 pod věží dómu v Olomouci

Při regotisaci olomouckého dómu sv. Václava byla r. 1885 v základech střední renesanční věže, postavené r. 1589 biskupem Stanislavem Pavlovským (1579–1598), nalezena v hloubce dvou metrů mramorová nádobka asi 20 cm vysoká a 10 cm široká, na jejímž víku byl vyryt letopočet 1589. Mořic Kráčmer¹⁷⁾ zaznamenává, že uvnitř byly uloženy stříbrné a pravděpodobně i zlaté peníze ze 16. století. Kromě tří stříbrných ražeb ze 16. století se však nepodařilo zjistit jejich plný počet.

Nález mincí z třicetileté války v Rašovicích, okr. Bučovice

Na podzim r. 1898 našel Fabián Šichtař, vozka z Jalového dvora, při vláčení před setím na pozemku slavkovského velkostatku, položeném na svahu za potokem těsně u lesa (pole bylo dříve lesem), hliněný, údajně pětilitrový hrnc se zlatými a stříbrnými mincemi. Podle záznamu Josefa Vrány (nar. 1863) a novinářské zprávy¹⁸⁾ byly mezi ražbami stříbrné mince Ferdinanda II. (1590–1637) z r. 1622 o průměru 3,5 cm (půltolary) a zlaté ražby z let 1590 a 1610. Nález, který čítal asi 200 kusů, byl rozebrán zaměstnanci velkostatku, kteří byli nuceni peníze odevzdat, avšak značná část přesto zůstala rozchvácena.

Nález grošů Ferdinanda II. v Dobroticích, okr. Holešov

Za neznámých okolností byly v Dobroticích u Holešova nalezeny před delší dobou mince, z nichž čtyři styrské ražby Ferdinanda II. (1590–1637) měl hostinský Zapletal.¹⁹⁾

Štyrsko, Ferdinand II. (1590–1637), tříkrejcar 1624 (2), 1626 (1), 1627 (1).

Patrně jde o součást známého nálezů z domu čp. 35, uloženého po r. 1645.²⁰⁾

¹⁴⁾ Sdělení kraj. škol. insp. Antonína Travěnce, který minci získal od žáka.

¹⁵⁾ Určila Sc. dr. Em. Nohejlová-Prátová.

¹⁶⁾ V. Katz, Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts, Praha 1931, č. 392.

¹⁷⁾ M. Kráčmer, Dějiny metropolitního chrámu sv. Václava v Olomouci, Olomouc 1886, str. 65.

¹⁸⁾ J. Vrána, Paměti obce Rašovic u Slavkova, Rašovice 1947, str. 10. Zpráva ve Vyškovských novinách roč. VII, č. 9, 6. 5. 1898.

¹⁹⁾ Nyní museum v Olomouci, přírůstek čís. N-9 (543)/58.

²⁰⁾ Viz Nálezy mincí č. 3441.

Nález mincí z konce třicetileté války [?] v Hodoníně

Kolem r. 1900 byl při stavbě lednice Mořice Aschkenese v Hodoníně směrem ke Skalici objeven depot mincí, uložený v hliněné nádobě. Majiteli objektu byla vrácena zákonitá část nálezůve státními úřady jako odměna. Tato skupina mincí přešla později na nálezcovy dědice; menší část z toho (asi 10 kusů) byla porůznu rozdána, z 15 kusů byl zhotoven náramek. Dochovaný celek čítá 22 ražeb z časového rozpětí 1566–1648. Připočteme-li k němu rozptýlenou část 25 kusů, je možno předpokládat při třetinovém podílu celkový počet nálezůve asi 150 ražeb. O třetinovém podílu svědčí také skutečnost, že podle dochované tradice byly v nálezůve celkem 3 zlaté mince, z nichž jedna byla vrácena majiteli naleziště.²¹⁾

Čechy, Ferdinand II. (1619–1637), Praha, B. Hübner, groš 1626 (1), 1627 (1), 1630 (1). — Ferdinand III. (1637–1657), Praha, J. Wolker, groš 1637 (1), 1639 (3).

Morava, Ferdinand II. (1619–1637), Brno, K. Wohnsiedler, groš 1624 (1), krejcar 1625 (1); Olomouc, M. Fritsch, krejcar 1636 (2).

Slezsko, Ferdinand II. (1619–1637), Nisa, Daniel z Breenu, krejcar 1625 (1), 162? (1); Ratiborž, Š. Dyringer, krejcar 1625 (1).

Dolní Rakousy, Ferdinand II. (1619–1637), Vídeň, Fellner, groš 1624 (1), 1632 (1); St. Pölten, Fellner-Edling, groš 1624 (1); St. Veit (?), groš 1632 (1).

Arcibiskupství Salzburg, Paris z Lodronu (1619–1653), krejcar 1639 (1), 1648 (1).

Uhry, Maximilián II. (1564–1576), Kremnica, krejcar 1566 (1).

Nizozemí, provincie Utrecht, dukát 1596, typ Košický poklad č. 1509 (1).

Nálezy v Podbřežicích, okr. Vyškov

Při úpravě meze býv. pozemku olomoucké kapituly čp. 754/1, nyní součástí prodloužené zahrady domu čp. 70 našel r. 1957 František Burian slezský trojník Leopolda I. (1657–1705) z mincovny v Břehu z r. 1697.²²⁾ Tento jinak málo významný nález nabízí domněnku, zda nejde o stopu po vyzvednutém depotu mincí, ukrytém v mezi, která tvořila po staletí nedotknutelný pruh půdy.

Nález neznámé premonstrátské ražby v Olomouci-Chválkovicích

V podstavci sochy sv. Judy Tadeáše u silnice z Olomouce na Sv. Kopeček byla dne 23. září 1960 nalezena při restaurování ak. soch. Vojtěchem Hořínkem dosud neznámá svatokopecká svátostka, kterou možno datovati podle značky výrobce cínové schránky J. K. Behra (v Olomouci doložen 1689–1712) do prvních let éry donátora sochy, hradištského opata Benedikta Bönische (1714–1721).²³⁾

Mince v kupoli kostela sv. Michala v Olomouci

R. 1813 při opravách střední kupole kostela sv. Michala²⁴⁾ byla v knoflíku nalezena plechová krabice se záznamy z let 1676, 1688, 1699, 1706, 1709, 1710, 1740 a 1741. Obsahovala také mnoho relikvií, španělský křížek, rozpadlé poprsí (?) papežů Klementa XI. a Inocence XI., mariánskou svátostku a dvě mince:

Morava, biskupství Olomouc, Karel Lotrinský (1695–1710), patnáctník (1); groš (1).

²¹⁾ Podle informací R. Hrbkové.

²²⁾ Čermák-Skrbek 837; Miller-Aichholz 530/42.

²³⁾ Originál byl vrácen na původní místo. Odlitek v numismat. sbírkách musea v Olomouci, přírůstek. čís. N-55/60.

²⁴⁾ R. J. Hudeczek, Geschichte der Kirchen der königlichen Hauptstadt Olmütz, Olomouc 1907, str. 20.

Ražby v základním kameni z r. 1839 v Olomouci, Pavelčákova ul. 18

Při demolici nádvořího traktu domu čp. 443 v Olomouci, Pavelčákova ul. č. 18, byl z lícni strany průčelní zdi budovy vyjmut dne 10. února 1960 Karlem Kadláčkem základní kámen datovaný rokem 1839, v jehož dutině byly nepochybně tehdejší majitelem domu Josefem Ramslem uloženy tyto ražby:²⁵⁾

Morava, biskupství Olomouc, Karel z Liechtenštejna (1664–1695), *Kroměříž*, groš 1670, Mayer 180var. (1).

Dolní Rakousy, Josef II. (1765–1780–1790), *Vídeň*, krejcar 1780 (1). – Ferdinand V. (1835–1848), *Vídeň*, groš 1836 (1).

Maria Zell, kruhová svátostka na stuze.

Slezsko, Lehnicko-Břežsko, Jiří, Ludvík a Kristián (1653–1672), groš 1658 (1).

Uhry, František II. (1792–1835), *Kremnica*, krejcar 1816 (1).

Město Augsburg, Ferdinand III. (1637–1657), dutý šroubovací tolar 1639 (1), uvnitř byly vloženy groše olomouckého biskupství z r. 1670, lehnicko-břežského knížetství z r. 1658 a vídeňský z r. 1836.

Rusko, Kateřina II. (1762–1796), pětikopějka 1763 (1).

Církevní stát, Lev XII. (1823–1829), medaile 1826 (1).

Posříbřený jeton z r. 1813 (1) zn. L (av. tři spojenci, rev. bitva u Hanavy 30. října 1813).

Oválná stříbrná svátostka s Immaculátou s monogramem M (1).

Platidla z radniční věže v Uničově

Při opravách radnice v Uničově byla dne 10. srpna 1960 vyzvednuta z vrcholu věže cínová schránka s památnými předměty z doby poslední opravy r. 1852, mezi nimiž byla také dobová platidla. Na jediném kovovém platidle byla pro paměť vyryta cena měřice žita r. 1847 (22 zl.), což vysvětluje také písemný záznam lékárníka Ferdinanda Tonserna z 9. května 1852.²⁶⁾

Kovová mince:

Rakousko, František II. (1792–1835), šesták, na rubu vyryt nápis 1847 MEZEN KORN XXII.

Papírová platidla:

Rakousko, František Josef I. (1848–1916), 2 zl. 1848 č. C 5 (1); 1 zl. 1848 č. Vv 69 (1); čtvrtina 1 zl. (2); 10 kr. 1849 č. K 5 (1); 6 kr. 1849 č. D 7 (1).

Čechy, Litoměřice, C. W. Medan, 4 kr. 1849, č. 689, ser. Ge, Donebauer č. 5599 (1). – Florián Hahnel, 10 kr. 1849 č. 504, ser. I, Donebauer č. 5592 (1). – Mohelnice, J. W. Hippel & Co, 10 kr. b. l., serie C, č. 188, Donebauer č. 5659 (1). – Nezn. místo, Joh. Siegl & Comp., 5 kr. 1848 serie 6.5843 (1).

Mince v závěrovém kameni budovy býv. vyšší reálky v Olomouci

O písemnostech a mincích,²⁷⁾ které byly vloženy do závěrového kamene budovy býv. vyšší reálky v Olomouci, je zmínka v listině z 20. června 1875, vyhotovená městským archívářem Leopoldem Gramelem.

²⁵⁾ Museum Olomouc, přírůstk. čís. N-47/60. Bližší viz v předběžné zprávě ve Zprávách Krajského vlastivědného střediska v Olomouci, r. 1960, str. 56 a ve Stráži lidu roč. 40, čís. 30, str. 5, 12. 3. 1960.

²⁶⁾ Celý nález byl uložen v Okresním archivu Olomouc, pracoviště v Uničově.

²⁷⁾ Městský archiv Olomouc, list. 2155. Viz též F. X. Parsch, Das Stadt-Archiv zu Oimütz, I. díl, Olomouc 1901, str. 219.

Platidla ve věžích kostela a kaple v Hranicích

Dne 20. července 1920 byly sňaty věžní báně kostela Panny Marie a kaple sv. Antonína Paduánského v Hranicích, v nichž s četným pamětním písemným materiálem byla uložena také platidla z období dřívějších oprav, jejichž mincovní nominál již nelze určit. Obsah pěti krabic povšechně popsal B. Vybíral.²⁸⁾

Ve věži filiálního kostela byla dvě pouzdra, posledně uložená r. 1882. Část obsahu prvního pouzdra byla přiložena ke zprávě J. H. A. Gallaše z r. 1815. Numismatický obsah prvního pouzdra byl tento:

Měděné mince z let 1782–1851: rakouské (10), lombardsko-benátská (1), polská (1).

Vídeňské bankocetle: 10 zl. 1806 (1), 5 zl. 1810 (1), 1 zl. 1800 (1).

Bankocetlové formuláře: 10, 20 zl.; 25, 50 a 100 zl.

Německý a český cirkulář moravskoslezského gubernia z 20. září 1811 o „změnných šajnech“ po 2 zl. a 1 zl. s přilepeným formulářem obou bankovek; německý a český patent Františka I. ze 7. května 1813 o „napřed-ouplatných šajnech“.

Obsah druhého pouzdra:

20 kr. 1868 (1); 10 kr. 1870 (1); 4 kr. 1861 (1); 3 kr. 1812 (1); 1/2 kr. 1816 (1), 1860 (1).

Papírové peníze: 1 zl. 1858 (1); fotokopie: 1000 zl. 1880 (1); 100 zl. 1880 (1); 50 zl. 1866 (1); 10 zl. 1880 (1); 5 zl. 1881 (1); 1 zl. 1882 (1).

Ze tří pouzder ve věži kaple sv. Antonína obsahovalo mince pouze jedno, posledně uložené r. 1885. Jde o ukázky ze začátku 19. století, na papírových obalech jsou záznamy o klesající hodnotě:

30 kr. 1807 (1); 6 kr. 1800 (1); 3 kr. 1800 (1); 1 kr. 1761 (1), 1781 (1), 1812 (1).

²⁸⁾ B. Vybíral, Staré písemné památky v báni Kostelíčka u Hranic. ČVSMO roč. XLIII, 1930, str. 155. Též jako separát v Ročence Spolku k zachování a ozdobování filiálního kostela „Narození Panny Marie“ v Hranicích, Hranice 1930, str. 24.

<i>K článku Z. Nemeškalové-Jiroudkové: Příspěvek k otázce nálezů jednotlivých římských mincí v Čechách:</i>	
Obr. č. 1: Nálezy jednotlivých římských mincí v Čechách	str. 45
Obr. č. 2: Nálezy jednotlivých římských mincí v Karnuntu. Podle T. Pekáryho	str. 48
Obr. č. 3: Nálezy jednotlivých mincí v Aquinku. Podle T. Pekáryho	str. 48
<i>K článku Jarmily Štěpkové: Islámské stříbro v nálezu z Reetzova na Usedomu (NDR):</i>	
Obr. č. 1: (tabulka III) Graf váhových četností v intervalu 0,025 g	str. 72
<i>K článku Rudolfa Turka: Zlomkové stříbro z kelčského nálezu:</i>	
Obr. č. 1: Část zlomkového stříbra z kelčského nálezu	str. 89
<i>K článku Jindřicha Šebánka: Ještě o jihlavské listině:</i>	
Obr. č. 1: Jihlavská listina	str. 130
<i>K článku Ludmily Kraskovské: Nálezy viedenských fenigov na Slovensku:</i>	
Obr. č. 1: mapka	str. 144
Přílohy:	
Tabulka I–IX	

Články:

Josef Dobiáš, Ražby císaře Marka Aurelia s Merkurtem a nápisem RELIG AVG	7
Eugen Pochitonov, Několik poznámek k posloupnosti posledních bosporských králů (Tab. I)	33
Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Příspěvek k otázce nálezů jednotlivých římských mincí v Čechách	43
Bedřich Augst, Inedita ražeb umajjovských a abbásovských ze sbírky autorovy. (Tab. II)	61
Jarmila Štěpková, Islámské stříbro v nálezu z Reetzova na Usedomu (NDR)	71
Rudolf Turek, Zlomkové stříbro z kelčského nálezu (Tab. III, IV a V)	83
Pavel Radoměřský, Poslední zpráva Josefa Smolíka. (Tab. VI a VII)	119
Jindřich Šebánek, Ještě o jihlavské listině	125
Ludmila Kraskovská, Nálezy viedenských fenigov na Slovensku	143
Karel Castelin, Metrologické problémy kolem mincí s IO	149
Jaroslav Pošvář, Poznámky k městskému mincovnictví na Moravě v 15. století. (Tab. VIII)	169
Lubomír Nemeškal, K struktuře oběživa v l. 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	193
Václav Lukáš, Instrukce Ferdinanda I. pro nejvyššího mincmistra Království českého z r. 1545	215
František Křížek, Instrukce z l. 3. 1592 pro pražského mincmistra Lazara Erckra ze Schreckenfelsu	229
Antonín Rumpf, Moravské vládní mince za třicetileté války, III (Tab. IX)	243
Alena Malá, Příspěvek k dějinám mincovny pražské na přelomu 18. a 19. století	269
Josef Petřtyl, Dějinná dokumentárnost peněžních známek a jejich ekonomická charakteristika	283
Zbyněk Malý, Práce Antonína Taulowa z Rosenthalu na dějinách českého mincovnictví	301

Nálezy:

Gejza Balaša, Nález římských denárov v Hřiňovej	317
Eva Kolníková, Hromadný nález fenigov v Želiezovciach, Slovensko	317
Vlasta Šikulová, Nález pražských grošů Václava II. v Sádku (okr. Opava)	318
Ludmila Kraskovská, Nález fenigov v Brehoch, Slovensko	321
Ladislav Lábek, Nález pražských grošů v Horní Bříze u Plzně	321

Vlasta Šikulová, Nález mincí v Ježově, okr. Kyjov	322
Jozef Hlinka, Nález mincí v Bačkově, okr. Trebišov	323
Bohuslav Hladík, Nález mincí v Kostomlatech u Nymburka v r. 1931	324
Alexander Skalický, Nález mincí v Broumově	324
František Křížek, Nález dukátu v Dačicích	325
Karel Stanka, Nález měděných mincí v Praze-Žižkově r. 1930	326
Václav Spurný, Neznámé poklady mincí ze střední Moravy	326
Václav Burián, Příspěvky k soupisu nálezů mincí v Čechách a na Moravě	328
Seznam vyobrazení	334
Tabulky I—IX	

Резюме

(Перевел Евгений Похитонов)

Йозеф Добиаш, Монеты императора Марка Аврелия с изображением Меркурия и надписью RELIG AVG	26
Евгений Похитонов, Несколько заметок к хронологизации последних боспорских царей	40
Зденка Немешкалова-Жироудкова, К вопросу о находках отдельных римских монет в Чехии	60
Бедржих Аугст, Неизданные монеты Омейядов и Аббасидов из собрания автора	68
Ярмила Штепкова, Исламское серебро в кладе из Реецова на Уседоме (НДР)	80
Рудольф Турек, Рубленное серебро из кельчского клада	114
Павел Радомерски, Последнее сообщение Йозефа Смолика	124
Индржих Шебанек, Еще о йиглавской грамоте	140
Людмила Красковска, Находки венских пфенигов в Словакии	147
Карел Кастелин, Метрологические проблемы, касающиеся монет с надписью «Ю»	167
Ярослав Пошварж, Заметки к монетной чеканке городов в Моравии в XV-ом столетии	190
Любомир Немешкал, К структуре оборотных средств за годы 1500—1530 в Чехии, Моравии и Силезии	213
Вацлав Лукаш, Инструкция Фердинанда I-го для Верховного Мюнцмейстера Чешского Королевства 1545 года	227
Франтишек Кржижек, Инструкция от 1. 3. 1592 г. пражскому управляющему монетным делом Лазарю Эрккеру фон Шреккенфельз	242
Антонин Румпл, Монетный двор в Миколове	267
Алена Мала, К истории пражского монетного двора на рубеже XVIII-го и XIX-го в. в.	281
Йозеф Петртыл, Денежные марки как исторический документ и их экономическая характеристика	299
Збынек Мала, Работа Антонина Таулова фон-Розенталя по истории чешского монетного дела	315

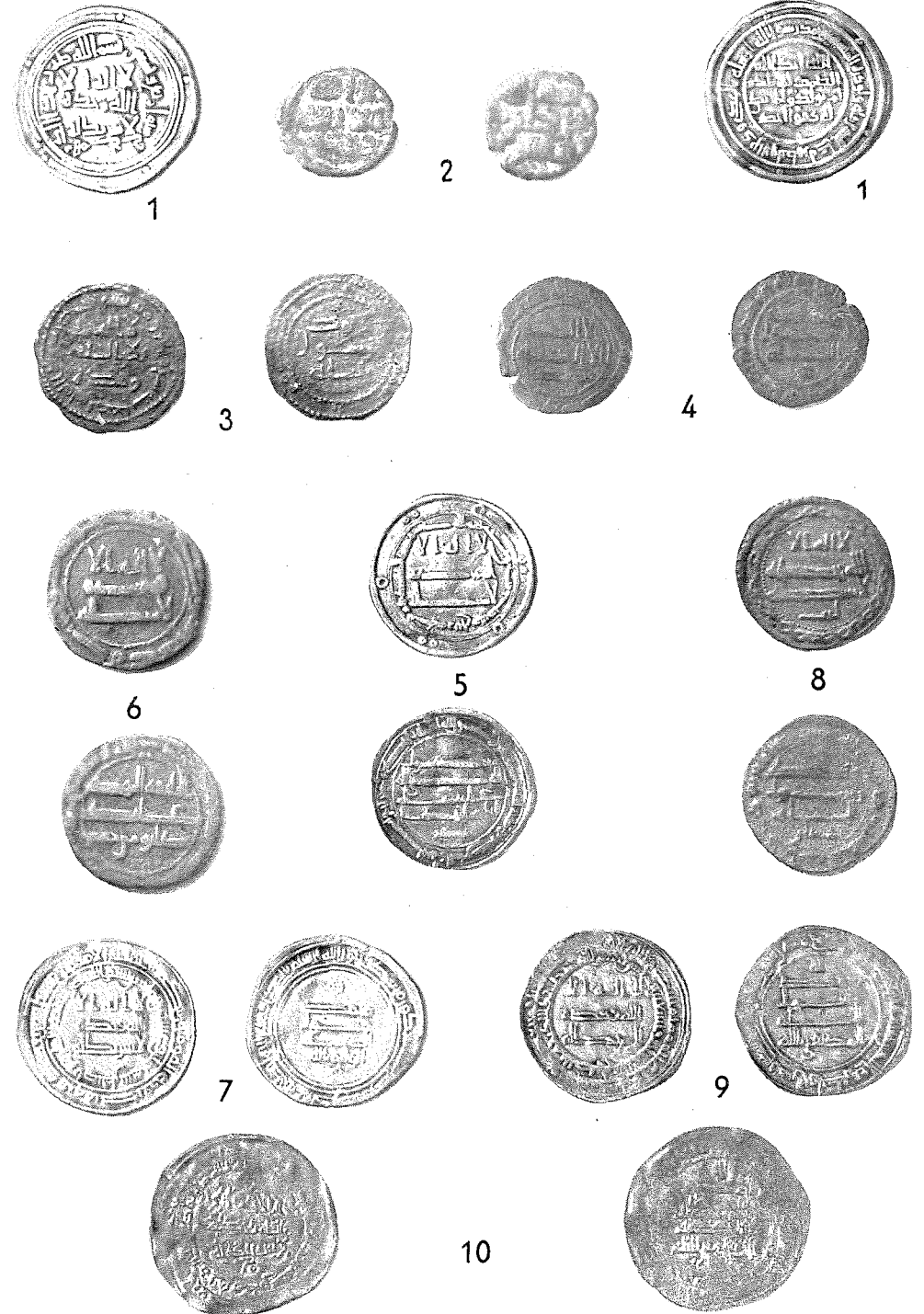
Résumés

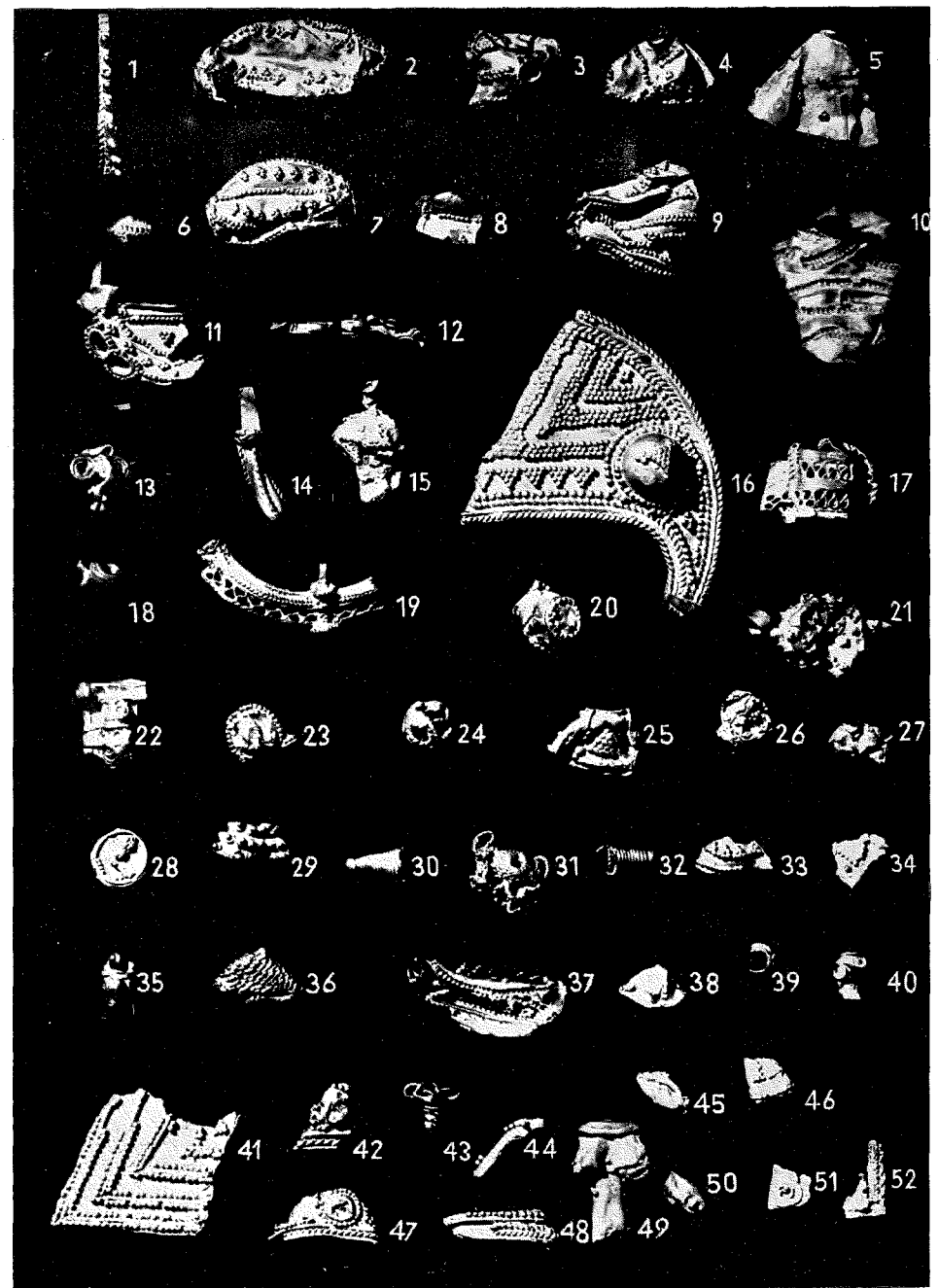
(Traduit par Konstantin Jelínek)

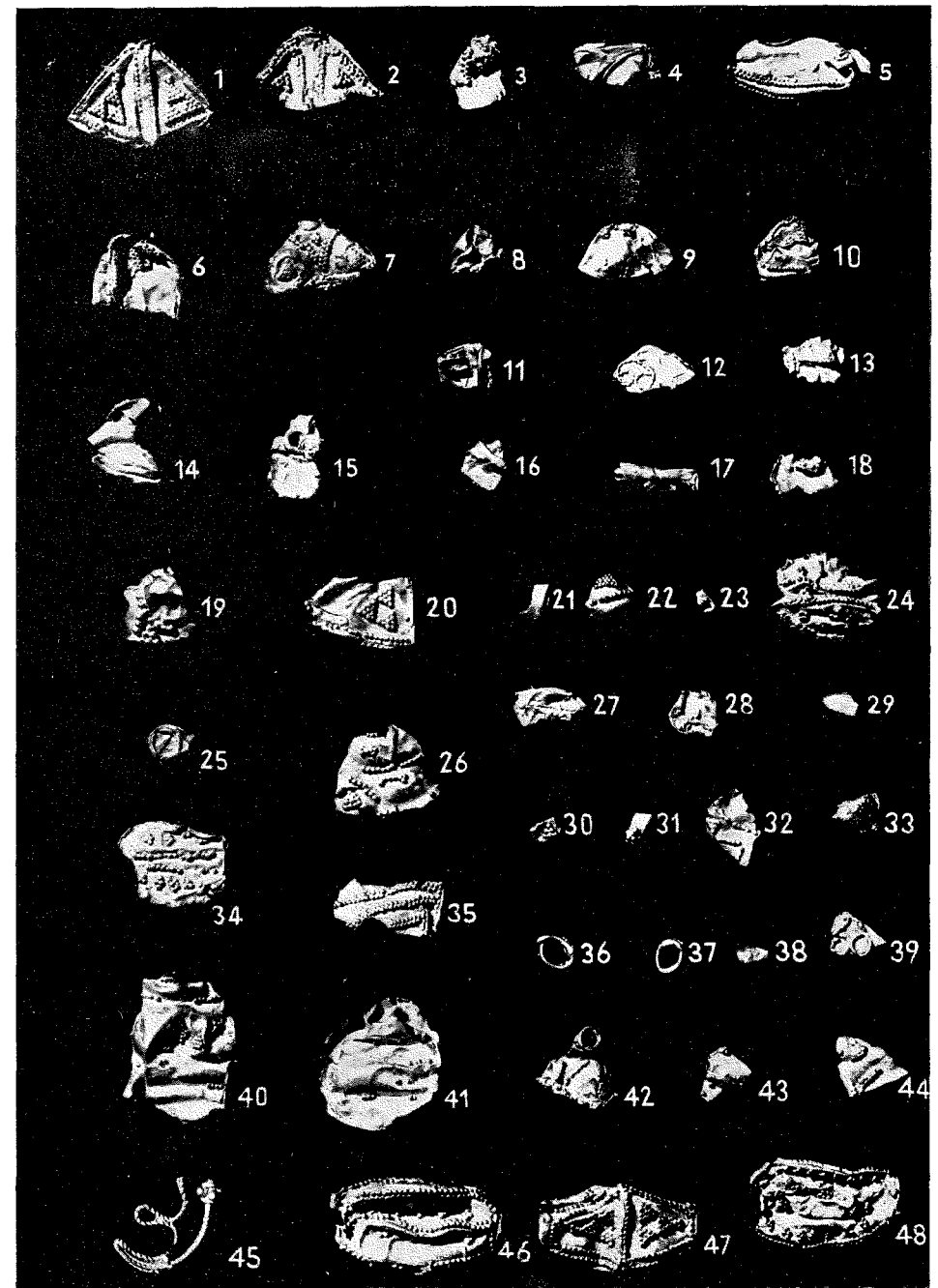
Josef Dobiáš, Les frappes de l'empereur Marc-Aurèle au type de Mercure et à la légende RELIG AVG	29
Eugen Pochitonov, Quelques remarques au problème de la succession des derniers rois du Bosphore	41
Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, A propos des trouvailles, faites en Bohême, de monnaies romaines isolées	60
Bedřich Augst, Quelques frappes inédites des Omeyyades et des 'Abbassides de ma collection de monnaies	69
Jarmila Štěpková, L'argent islamique de la trouvaille faite à Reetzow s/Usedom en République démocratique allemande	81
Rudolf Turek, Fragments d'argent provenant de la trouvaille faite à Kelč en Moravie	116
Pavel Radoměrský, Dernier rapport manuscrit de Josef Smolík	124
Jindřich Šebánek, Reprenons encore le sujet du privilège de la ville de Jihlava	141
Ludmila Kraskovská, Les trouvailles de phennings viennois en Slovaquie	147
Karel Castelin, Au sujet des problèmes métrologiques des monnaies portant les initiales IO	167
Jaroslav Pošvář, Quelques remarques en marge du monnayage municipal en Moravie au 15 ^e siècle	191
Lubomír Nemeškal, Structure des monnaies en circulation au cours des années 1500—1530 en Bohême, en Moravie et en Silésie	214
Václav Lukáš, L'instruction donnée en 1545 par Ferdinand I ^{er} au grand maître monnayeur du Royaume de Bohême	228
František Křížek, L'instruction donnée le 1 ^{er} mars 1592 au maître monnayeur de Prague Lazar Ercker de Schreckenfels	242
Antonín Rumpel, La Monnaie de Mikulov	268
Alena Malá, Contribution à l'histoire de la Monnaie de Prague à la charnière des 18 ^e et 19 ^e siècles	282
Josef Petřtyl, La force documentaire historique des marques monétaires et leur caractéristique économique	300
Zbyněk Malý, Les travaux d'Anton Taulow de Rosenthal relatifs à l'histoire du monnayage tchèque	316

Upozorňujeme, že příspěvky V. Husy, B. Svobody z Prahy a J. Sejbala z Brna, určené pro tento svazek Numismatického sborníku, budou otištěny v příštím svazku.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

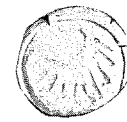
10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

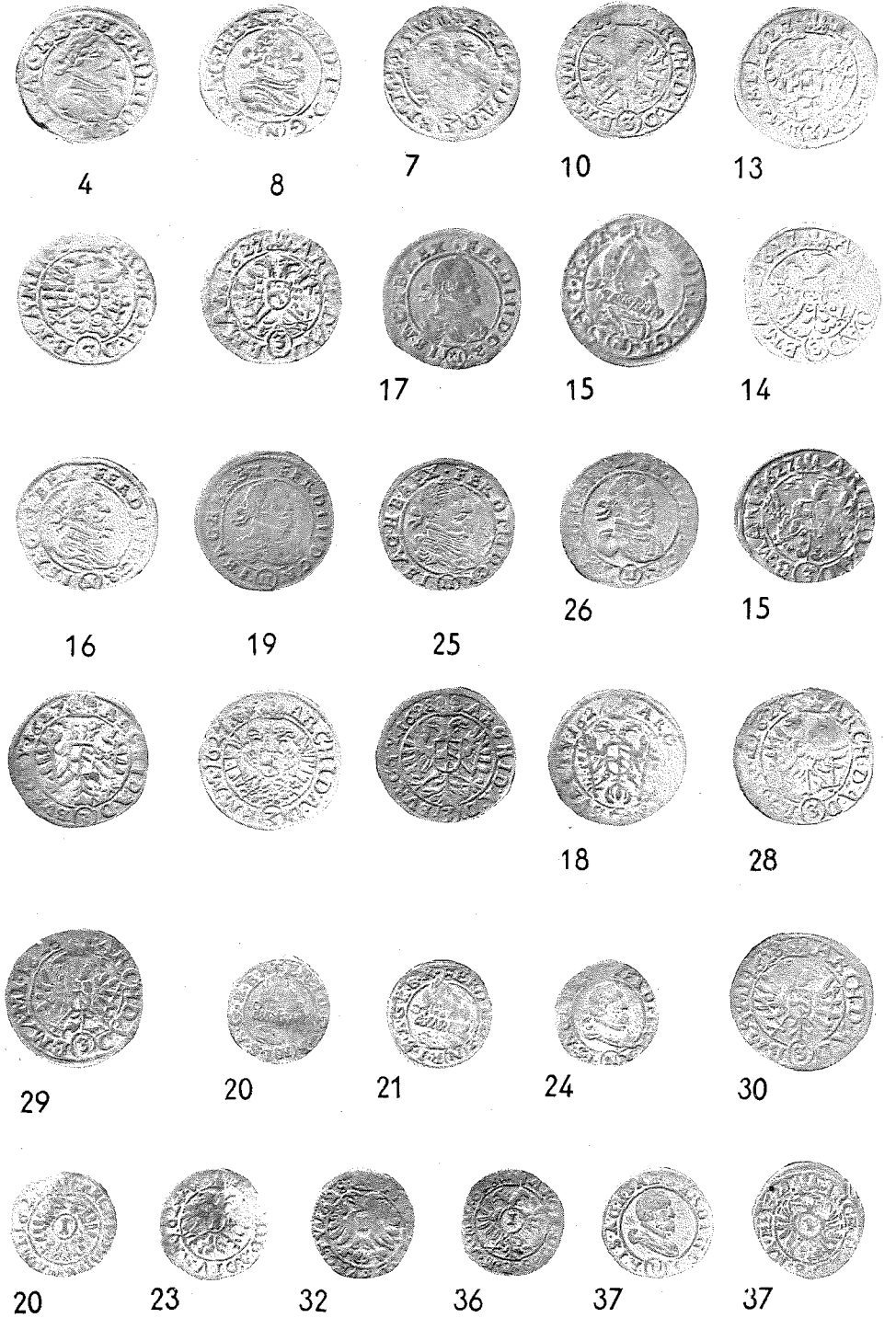
33

34

35

NUMISMATICKÝ SBORNÍK VII

Vydalo Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1962

Přebal a vazbu navrhl Jiří Ledr

Redaktor publikace dr. Ladislav Ulčák

Graficky upravil Jidřich Řehák

Vytiskla Polygrafia 3, n. p., závod Jiřího Dimitrova v Praze

Vydání I. – 340 stran (11 obr.) – 9 příloh – 25,90 AA – 26,32 VA

D-12-20031 – Náklad 800 výtisků – 02/65 – 6068

21-035-62

Cena vázaného výtisku 41 Kčs

63/III-2